

anadolulum
Kampüs

anadolulum
eKampüs
ve
anadolu mobil
dilediğin yerden,
dilediğin zaman,
öğrenme fırsatı!

(ekampus.anadolu.edu.tr)

(mobil.anadolu.edu.tr)

ekampus.anadolu.edu.tr

Takvim

Duyurular

Ders
Kitabı (PDF)

Epub

Html5

Video

Canlı Ders

Sesli Kitap

Ünite
Özeti

Sesli Özet

Sorularla
Öğrenelim

Alıştırma

Deneme
Sınavı

İnfoğrafik

Etkileşimli
İçerik

Bilgilendirme
Panosu

Çıkmış Sınav
Soruları

Sınav Giriş
Bilgisi

Sınav
Sonuçları

Öğrenci
Toplulukları

aosdestek.anadolu.edu.tr

444 10 26

www.anadolu.edu.tr

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 3439
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 2287

AİLE VE ÇOCUKLA SOSYAL HİZMET

Yazarlar

Doç.Dr. Özge ÖZGÜR BAYIR (Ünite 1, 2)
Prof.Dr. Gülsüm ÇAMUR DUYAN (Ünite 3, 5)
Prof.Dr. Tarık TUNCAY (Ünite 4)
Doç.Dr. Ercüment ERBAY (Ünite 6)
Doç.Dr. Yusuf GENÇ (Ünite 7, 8)
Doç.Dr. Ali Haydar ŞAR (Ünite 7, 8)

Editörler

Doç.Dr. Yusuf GENÇ
Doç.Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2016 by Anadolu University
All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

Öğretim Tasarımcısı

Prof.Dr. Murat Ataizi

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Doç.Dr. Nilgün Salur

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Dil ve Yazım Danışmanı

Öğr.Gör.Dr. Ferdi Bozkurt

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu

Öğr.Gör. Yağmur Tuç

Kapak Düzeni

Prof.Dr. Halit Turgay Ünal

Grafikerler

Ufuk Önce

Hilal Özcan

Gülşah Karabulut

Ayşegül Dibek

Burcu Güler

Dizgi ve Yayıma Hazırlama

Kitap Hazırlama Grubu

Aile ve Çocukla Sosyal Hizmet

E-ISBN

978-975-06-3049-1

Bu kitabın tüm hakları Anadolu Üniversitesi'ne aittir.

ESKİŞEHİR, Ağustos 2018

3074-0-0-0-2002-V01

İçindekiler

Önsöz ix

Aile: Temel Kavramlar, Aile Yapısı, İşlevleri ve Dönüşümü..... 2

1. ÜNİTE

GİRİŞ	3
AİLENİN TANIMLANMASI	4
AİLENİN İŞLEVLERİ	6
Biyolojik İşlev	6
Sosyal İşlev	6
Psikolojik İşlev	7
Ekonomik İşlev	7
AİLE TÜRLERİ (YAPISI)	9
Büyük (Geleneksel) Aile	9
Küçük (Modern) Aile	10
Kapalı Aileler	11
Gelişigüzel (Rastlantısal) Aileler	11
Açık Aileler	11
Eş Zamanlı (Senkronize) Aileler	11
TÜRKİYE'DE AİLE YAPISI VE DEĞİŞİM	11
AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ	16
Bağımsızlık Evresi	16
Eş Seçimi ve Ailenin Kurulma Evresi	16
Ebeveynlik Evresi	17
Yetişkin Çocuklara Sahip Olma Evresi	18
Emeklilik ve Yaşlılık Evresi	18
AİLE KURAMLARI	19
Yapısal-İşlevselci Aile Kuramı	20
Sistem Kuramı	22
Sembolik-Etkileşimci Aile Kuramı	24
Bilişsel-Davranışçı Aile Kuramı	25
İnsancıl Aile Kuramı	26
Psikodinamik/Psikoanalitik Aile Kuramı	28
Bağlanma Kuramı	29
Feminist Kuram	31
Özet	33
Kendimizi Sınayalım	35
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	36
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	36
Yararlanılan Kaynaklar	38

Aile Sorunları..... 40

2. ÜNİTE

GİRİŞ	41
AİLE İÇİ ŞİDDET (AİLEDE İHMAL VE İSTİSMAR)	41
Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddet	42
Kadına Yönelik Şiddetin Türleri	43
Fiziksel Şiddet	43
Psikolojik (Duygusal) Şiddet	44
Ekonomik Şiddet	44
Cinsel Şiddet	44

Aile İçinde Çocuğun İhmal ve İstismarı	45
Aile İçinde Yaşlının İhmal ve İstismarı	50
MADDE KULLANIMI VE BAĞIMLILIK	51
BOŞANMA	55
Aile Mahkemeleri: Kuruluş ve Görevleri	58
Aile Arabuluculuğu	59
YOKSULLUK VE AİLE	60
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu	63
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları.....	63
AİLE İÇİ İLETİŞİM	64
İletişim Hatalarından Örnekler	65
Özet	68
Kendimizi Sınayalım	70
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	71
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	71
Yararlanılan Kaynaklar	72

3. ÜNİTE

Aileye Yönelik Sosyal Hizmetler	74
GİRİŞ	75
AİLE SOSYAL HİZMETİ	76
AİLE SOSYAL HİZMETİNİN TÜRLERİ	79
Aile Danışmanlığı (Tedavi ve Danışma Faaliyetleri)	79
Eğitici Faaliyetler	83
Savunuculuk Faaliyetleri	85
PLANLI DEĞİŞİM BASAMAĞI ÇERÇEVESİNDE AİLE SOSYAL HİZMET SÜRECİ	86
Tanışma/Bağlantı Kurma Aşaması	86
Ön Değerlendirme Aşaması	87
Aile Sosyal Hizmetinde Ön Değerlendirme Aşamasında Kullanılacak Araçlar	87
Planlama Aşaması	92
Uygulama Aşaması	93
Son Değerlendirme Aşaması	96
Sonlandırma/Bağlantıyı Kesme Aşaması	96
İzleme Aşaması	97
Özet	98
Kendimizi Sınayalım	99
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	100
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	100
Yararlanılan Kaynaklar	102

4. ÜNİTE

Aile Sosyal Hizmetinde Temel Danışmanlık Yaklaşımları.....	104
GİRİŞ	105
AİLE MÜDAHALESİNDE YAKLAŞIM SEÇİMİ	105
BİREY ÖLÇEĞİNDEN AİLE ÖLÇEĞİNE	106
SOSYAL HİZMET MESLEĞİNİN AİLE KURAMLARINA KATKISI	107
SIK KULLANILAN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	108
YAŞANTISAL AİLE DANIŞMANLIĞI	108
Genel Özellikleri	109
Yaklaşımın Temel Becerileri	111

Ailenin Kendi Heykelini Yapması	111
Duyguların İfade Edilmesi	112
Dokunma	113
Uzmanın İletişimi	114
YAPISAL AİLE DANIŞMANLIĞI	114
Genel Özellikleri	115
Yaklaşımın Temel Becerileri	115
Katılma ve Uyum Sağlama (Dahil Etme)	116
Canlandırma	116
Yapısal Harita Çıkarma	117
Etkileşimlere Odaklanma ve Bunları Değiştirme	118
Sınır Çizme	118
Dengeleri Değiştirme	119
Kısır Varsayımları Sorgulama	119
BOWEN AİLE DANIŞMANLIĞI	119
Genel Özellikleri	120
Yaklaşımın Temel Becerileri	123
Süreç Soruları	123
Genogram	123
STRATEJİK AİLE DANIŞMANLIĞI	124
Genel Özellikleri	125
Yaklaşımın Temel Becerileri	126
Yönergeler	127
Sonuç	128
Özet	129
Kendimizi Sınayalım	130
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	131
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	131
Yararlanılan Kaynaklar	131

Çocuk: Temel Kavramlar, Çocuk Adalet ve Refah Sistemi..... 132

5. ÜNİTE

GİRİŞ	133
ÇOCUK: TEMEL KAVRAMLAR	134
Gelişimle İlgili Temel Kavramlar	134
Çocuk Kavramı	134
Çocukluk Dönemi ve Genel Özellikleri	134
ÇOCUK HAKLARINA GENEL BAKIŞ	135
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	137
Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	137
TÜRKİYE'DE ÇOCUK ADALET SİSTEMİ	139
Çocuk Adalet Sisteminde Yer Alan Yapılar	140
Türk Ceza Kanunu'nda Çocuklar	143
Çocuk Koruma Kanunu ve Çocuklar	145
Ceza Muhakemesi Kanunu ve Çocuklar	145
Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma	
Kurulları Kanunu'nda Çocuklar	146
Medeni Kanun ve Çocuklar	147
Çocuklar Hakkında Uygulanabilecek Tedbirler	148
Çocuk Adalet Sistemi İçerisinde Sosyal Hizmet	
Uzmanının Rol ve Görevleri	149

ÇOCUK REFAH SİSTEMİ	151
Sosyal Eşitsizlikler	152
Çocukluk Algısındaki Farklılıklar	152
Özet	154
Kendimizi Sınayalım	156
Okuma Parçası	158
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	158
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	158
Yararlanılan Kaynaklar	160

6. ÜNİTE**Risk Altındaki Çocukların Sorunları ve Sosyal Hizmetler..... 162**

GİRİŞ	163
ÇOCUKLUK DÖNEMİ VE SORUNLAR	163
ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUĞUN DEĞERİ	164
Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi	166
Yaşama ve Gelişme Hakkı	166
Eşitlik-Ayrım Gözetmeme İlkesi	167
Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi	167
Çocuğun Katılım Hakkı	168
RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR KAVRAMSALLAŞTIRMASI	168
SOKAK ÇOCUKLARI VE YAŞADIKLARI SORUNLAR	169
Sokakta Yaşayan Çocuklar	171
Sokakta Çalıştırılan Çocuklar	171
Çocukları Sokakta Bekleyen Riskler ve Tehlikeler	172
Sokak Çocuklarının Korunması ve Rehabilitasyonu İçin Sosyal Hizmet Uygulamaları	172
İSTİSMARA UĞRAYAN ÇOCUKLAR VE SORUNLAR	173
Çocuk Hakları Sözleşmesinde İhmal İstismarın Yeri	173
Fiziksel İstismar	176
Duygusal İstismar	177
Cinsel İstismar	177
Ensest	178
Çocuklar Neden Yaşadıklarından Bahsetmezler?	178
Ekonomik İstismar	179
SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR	180
SOSYAL HİZMET ODAĞINDA RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR	183
Özet	184
Kendimizi Sınayalım	186
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	187
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	187
Yararlanılan Kaynaklar	188

7. ÜNİTE**Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları I 190**

GİRİŞ	191
ÇOCUK HİZMETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	191
Cumhuriyet Öncesi	191
Cumhuriyet Sonrası	193
KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR	194
ÇOCUK BAKIM HİZMETLERİ	197
Kurum Tipleri	197

Kurum Bakımının Sakıncaları	198
ÇOCUKLARA YÖNELİK BAKIM HİZMETLERİNDE DÖNÜŞÜM	198
Çocuk Yuvaları	199
Yetiştirme Yurtları	199
ÇOCUKLARIN EVDE BAKIM HİZMETLERİ	200
Evlat Edinme	200
Evlat Edinme Yolları	200
Sorumlu Birim	200
Evlat Edinme Şartları	200
Başvuru Yeri	201
Evlat Edinmek İsteyenlerden İstenen Belgeler	201
Başvuruların İncelenmesi	201
Küçüğün Yerleştirilmesi ve İzleme	202
Evlat Edinmek İsteyen Kişi/Çiftlerin Çocukla Karşılılaşması ve İşlemin Tamamlanması	202
Evlat Edinilen Çocuğun Sahip Olduğu Haklar	203
Koruyucu Aile	203
Koruyucu Ailelerin Yükümlülükleri	203
Hukuki Zemin	204
Koruyucu Aile Olmanın Şartları	204
Komisyon ve Görevleri	205
Koruyucu Hizmet Bakım Türleri	205
Çocukla Tanışma ve Yerleşme Süreci	206
Hizmetin Sonlandırılması	206
ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ İÇİN AİLELERE YAPILAN SOSYOEKONOMİK DESTEK HİZMETLERİ	207
Sosyal ve Ekonomik Destek (SED)	207
Sosyal ve Ekonomik Destekten Yararlanma Şartları	207
Ekonomik Destek Miktarı ve Yararlanıcıların Destek Oranları	208
Sosyal Hizmet Desteği	208
Hizmetin Başlatılması ve Yürütülmesi	209
Şartlı Nakit Transferi (ŞNT)	209
ÇOCUĞUN KORUNMASI İÇİN ÇOCUK MAHKEMELERİNİN ÖNEMİ.....	210
Mevzuat Alt Yapısı ve Önemi	210
Çocuk Mahkemesi	210
Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi	211
Mahkemelerin Görevi	211
Mahkemede Sosyal Çalışma Görevlilerinin Görev, Rol ve Yükümlülükleri	211
Sosyal Çalışma Görevlilerinin Görevleri	212
Sosyal Çalışma Görevlisinin Muhakeme Süresince Temel İşlevleri	212
Sosyal Çalışma Görevlisinin Yükümlükleri	213
MAĞDUR ÇOCUKLAR İÇİN ÇOCUK İZLEM MERKEZLERİ	213
ÇİM'lerin Çalışma Şekli	214
Özet	215
Kendimizi Sınayalım	216
Okuma Parçası	217
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	218
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	218
Yararlanılan Kaynaklar	219
Yararlanılan İnternet Adresleri	219

8. ÜNİTE**Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları II 220**

GİRİŞ	221
ÇOCUKLARIN KURUMSAL BAKIM HİZMETLERİ	221
Çocuk Evleri	222
Çocuk Evlerinin İşleyişi	223
Çocuk Evlerinin Çocukların Davranışları Üzerindeki Etkileri	223
Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezleri	224
Koordinasyon Merkezinin Görevleri	224
Sevgi Evleri/Çocuk Evleri Sitesi	225
Mesleki Çalışmalar	226
Sosyal Çalışmacının Görev, Yetki ve Sorumlulukları	226
Çocuk Destek Merkezleri	227
Merkezin Faaliyetleri	228
Suçun Nevisine ve Çocuğun Durumuna Göre Oluşturulan Çocuk Destek Merkezleri	230
Bireyselleştirilmiş Psiko-Sosyal Destek Programı	230
Çocukların Eğitimi	231
SUÇA SÜRÜKLENEN VE MAĞDUR ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER	231
Emniyet Çocuk Şube Müdürlüğünün Sosyal Hizmet Uygulamaları	231
Çocuk Şube Müdürlüğünde Sosyal Çalışmacı	232
Korunmaya ve Yardıma Muhtaç Çocuklar ile İlgili İşlemler	233
Mağdur Çocuklar ile İlgili İşlemler	234
Suça Sürüklenen Çocuklar ile İlgili İşlemler	234
İstismar Mağduru Çocuklar ve Sorunları	235
Denetimli Serbestliğin Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları	236
Denetimin Amaçları	237
Çocuklar Açısından Denetimli Serbestlik Uygulanabilecek Hâller	238
Denetim Planı	239
Denetim Altına Alınan Çocukların İyileştirilmesi	239
CEZA VE TEVKİFEVLERİNİN ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI	240
Çocuk Eğitimevleri	241
Çocuk ve Gençlik Cezaevi	242
BAĞIMLI ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI...	243
AMATEM (Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezleri)	243
SAMBA Programı	243
ÇEMATEM (Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Araştırma ve Tedavi Merkezleri)	244
Özet	245
Kendimizi Sınayalım	246
Yaşamın İçinden	247
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	247
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	247
Yararlanılan Kaynaklar	248
Kanun ve Yönetmelikler	249
Yararlanılan İnternet Adresleri	249

Sözlük 251

Önsöz

Aile ve Çocukla Sosyal Hizmet kitabı, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Sosyal Hizmet Lisans Programı öğrencilerinin ders kitabı ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu kitap sosyal hizmetin iki önemli alanı olan aile ve çocuklara yönelik hizmetleri konu edinmiştir. Kitabın ilk dört ünitesinde sosyal hizmetin odağı olan aileyle ilgili temel kavramlar, aile yapısı, işlevleri ve dönüşümü; aile sorunları; aile hukuku bağlamında sosyal politikalar; aileye yönelik sosyal hizmet uygulamalarına yönelik bilgiler yer almaktadır. Son dört ünite ise; çocukla ilgili temel kavramlar, çocuk adalet ve refah sistemi; risk altındaki çocuklar; çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları hakkında geniş bilgilerin yer aldığı bu ders kitabı, sosyal hizmet öğrencilerinin aile ve çocuklara yönelik bilgi birikimine önemli katkılar sağlayacaktır.

Başta duydukları güvenle, bizlere böyle bir kitabın hazırlanması olanağını sunan Anadolu Üniversitesi Rektörü Prof.Dr. Naci GÜNDOĞAN olmak üzere, Rektör Yardımcısı ve Açıköğretim Fakültesi Dekanı Prof.Dr. Yücel GÜNEY'e, Sosyal Hizmet Lisans Programı Koordinatörü Prof.Dr. Nuray GÖKÇEK KARACA'ya ve Açıköğretim Fakültesi dizgi ekibine teşekkür borçluyuz.

Bu çalışma, tamamen bir ekip çalışmasının ürünü olup, hazırlanması sürecinde çok sayıda değerli kişinin katkıları olmuştur. Bu vesile ile yoğun çalışmalarını arasında çok kıymetli vakitlerini ayırarak kitabın yazımına önemli katkı sağlayan meslektaşlarımız Doç. Dr. Özge ÖZGÜR BAYIR'a, Prof.Dr. Gülsüm ÇAMUR DUYAN'a, Doç.Dr. Ercüment ERBAY'a, Prof.Dr. Tarık TUNCAY'a ve Doç.Dr. Ali Haydar ŞAR'a ayrı ayrı içten teşekkür ediyoruz.

Kitabın tashih aşamasında her türlü özveriye göstererek katkılarını esirgemeyen Sakarya Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü Arş.Gör. Hüseyin Zahid KARAYA, çalışma arkadaşlarımıza ve kitabın hemen her aşamasında gösterdikleri sabır ve hoşgörüyü bizlere destek olan eşlerimize ve çocuklarımıza bu vesileyle yeniden teşekkür duygularımızı ifade etmek istiyoruz.

Son olarak büyük bir emek ve özveriyle hazırlanan bu kitaptan yararlanacak olan öğrencilerin de öğrencilik ve meslek hayatlarında aynı özveriye göstermelerini temenni ediyoruz.

Editörler

Doç.Dr. Yusuf GENÇ

Doç.Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN

1

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Farklı aile tanımları üzerine bakış açısı kazanabilecek,
- Aile işlevlerini ve sistem yaklaşımına göre ailenin görevlerini açıklayabilecek,
- Aile türlerinin nasıl sınıflandırıldığını söyleyebilecek,
- Türkiye’de aile yapısının tarihsel süreçte ve özellikle son 50 yılda geçirdiği değişimi değerlendirebilecek,
- Aile yaşam döngüsünün aşamalarını ve bu aşamalarda ailenin ihtiyaç duyabileceği desteği açıklayabilecek,
- Aileyi anlamaya dönük geliştirilen çeşitli kuramların kavramlarını ve aileyi açıklama biçimlerini söyleyebilecek bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Aile
- Aile İşlevleri
- Aile Yapısı ve Değişimi
- Aile Yaşam Döngüsü
- Aile Kuramları

İçindekiler

Aile: Temel Kavramlar, Aile Yapısı, İşlevleri ve Dönüşümü

GİRİŞ

Sosyokültürel bir varlık olarak aile, insanlık tarihi kadar eski olmasının yanında her çağın ve toplumun bağlamına özgü olarak farklı tanım ve beklentilere konu olmuştur. Aile, toplumsal bir kurum olma özelliği taşıması nedeniyle toplumda birtakım işlevleri de yerine getirmektedir. Aile, toplumsal yapının bir sonucudur yani bir anlamda toplumun yansımasıdır. Değişen toplumsal yaşamla birlikte aile kurumu da değişmekte ve çeşitli toplumsal kurumlar aile kurumuna destek olmaktadır. Aile, toplumun bir parçasıdır ve doğal olarak toplumun sosyal yapısı, değerleri ve normları ile sürekli etkileşim hâlinindedir. Bu nedenle aile toplumsal yaşam içerisinde çeşitli sosyal, ekonomik ve kültürel konularla ilgili sorunlarla karşılaşacaktır.

Türkiye son 50 yılda sosyoekonomik, demografik ve kültürel yaşam alanlarında ciddi bir değişim geçirmiştir. Küreselleşme, insan hak ve özgürlükleri gibi evrensel söylemlerin yanı sıra, nüfusun -özellikle genç nüfusun- teknolojik değişim ve gelişimlerin etkisiyle yaşamda daha aktif hâle gelmesi, kadının toplumsal yaşamda daha görünürlüğü, okullaşmanın artması, uluslararası sermayenin ekonomik alanlardaki yatırımları ile açılan sınırlar ve etkileşim gibi pek çok faktörün etkisiyle aile kurumu da ciddi bir değişimden geçmiş ve aile yeniden tanımlanmaya çalışılmıştır.

Modernleşme sonrası ekonomik ve sosyal değişimlerle bağlantılı olarak toplumsal dayanışmanın azalması ile ailenin çözülmesi ve diğer sorunları artmış, aile kurumu her zamankinden daha fazla dışarıdan desteklenmeye ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda birçok ülkede aile danışmanlığı, aile terapisi, aile arabuluculuğu gibi uygulamalar geliştirilmiştir. Sosyal hizmetin uygulama alanlarından biri de ailedir. Sosyal hizmet uzmanları, çoğunlukla ailelerle ve bireysel olarak aile üyeleriyle değerlendirmeye ve müdahaleye dönük çalışmalar yapmaktadırlar. Toplumun güçlenmesi ve varlığını sürdürebilmesi, ailenin her türlü tehlikeden korunması, aile birliğinin sağlıklı biçimde devamı için çeşitli önlemlerin alınmasıyla yakından ilgilidir. Sosyal hizmet alanında aile hizmetleri olarak tanımlanan aile tedavisi, aile danışmanlığı, aile eğitimi ve

Resim 1.1

Sosyal Hizmet Uzmanı (Social Worker: From Teddy Bear (12 September 1964). Illustration Art Gallery)

savunuculuk faaliyetleri, toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek üzere, sürekli değişen ve gelişen sosyal politikalara ve çevre koşullarına uyum sağlamakta zorlanan aileye, sorunlarının çözümünde destek olmak üzere sunulan hizmet türleridir (Koşar, 1989).

Bu ünite, ailenin çeşitli tanımları üzerinde durulacak, ailenin işlev ve görevleri açıklanacak, Türkiye'de aile yapısının değişimi tartışılacak, aile yaşam döngüsü ve aileyi anlama/aileyle çalışmaya yönelik olarak geliştirilen kuramsal yaklaşımlarla ilgili bilgi verilecektir.

AİLENİN TANIMLANMASI

Sosyal bir kurum olarak aile, hemen her toplumda var olmuş ve insanlığın geçirdiği tarihsel süreçte farklı yapılanma biçimleriyle değişim göstererek farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Aile, evrensel bir kurumdur ancak modern toplumun aile tanımı ile geleneksel toplumun aile tanımı birbirinden farklıdır. Bu farklılığın temeli aileye yüklenen işlevlere ve beklentilere dayanmaktadır (Bozkurt, 2005, s. 259).

Aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin başladığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş özdeksel ve tinsel zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal ve hukuksal gibi yönleri bulunan toplumsal bir birim (Sayın, 1990, s. 2) olarak tanımlanabilir.

Bell (Akt. Bulut, 1990), aileyi tanımlamak için dört ayrı yol kullanmıştır. Bunlardan birincisi, aileyi aile üyelerinden birinin fikrine dayanarak onun duygu ve hayallerine göre tanımlamaktır. Bu tanım daha çok psikiyatride kullanılır. Bu tanımlama biçimine konu olan aile üyesinin duygu, algı ve beklentileri aile üyeliğini tanımlamaya yardımcı olur.

İkincisi ise aileyi, nükleer ve geniş yönüyle sosyal bir kurum olarak ele almaktır. Burada özel bir aileden değil geniş ve kültürel olarak tanımlanan bir aileden söz edilmektedir. Bu tanımlama biçimi Sosyoloji ve Sosyal Psikoloji tarafından kullanılır. Örneğin Sosyoloji Sözlüğü'nde aile, "Nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ferdi yalnızlaştırmama, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin işlevlerinin yerine getirdiği bir sosyal kurum" (Erkal ve Baloğlu, 1997) olarak tanımlanmıştır. Le Play'e göre fizikçi için atom, biyolog için hücre ne ise sosyolog için de aile odur (Pembecioğlu, 2006, s. 9). Horkheimer ise aileyi birey ve toplumu birbirine bağlayan en önemli araç olarak görür (Bulut, 2010, s. 13).

Üçüncü tanımlamada ise aile küçük bir grup olarak ele alınır ve küçük grup davranışının ele alındığı Sosyal Psikoloji tarafından incelenir.

Dördüncü tanımda ise aile, toplumun değerleri ile sınırlı bir grup olarak ele alınır.

DPT "Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu" tarafından verilen aile tanımına göre aile; kan bağılılığı, evlilik ve diğer yasal yollardan, aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan bireylerden oluşan; birey cinsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir toplumsal birimdir.

Aile genel olarak "Evlilik, soy ya da evlat edinme yoluyla bir araya gelip ortak bir evde yaşayan insan grubu" şeklinde tanımlanır (Zastrow, 2010).

Barker (2003, s. 338)'a göre ise "Aile, birbiriyle yakın ilişki içerisinde olan, sıklıkla yüz yüze iletişimde bulunan, ortak normların ve ortak derin etkileşimlerin paylaştığı birincil gruplar"dır.

Toplumsal yaşam ve ilişkilerin değişmesi ile aile tanımlamaları da değişmektedir. Örneğin çalışmak zorunda olduğu için Avrupa'ya işçi göçü ile giden bir ebeveynin olduğu aileyi ele alalım. Bu aileyi, aynı evde yaşamadıkları ve kültürel aktarımı sağlayacak birlikteliği bulamadıkları için "aile" olarak tanımlamayacak mıyız? Ya da aynı evde yaşayan ancak evlenmemiş ve daha önceki evliliklerinden olan çocuklarını birlikte büyüten bir

çiftin oluşturduğu bu yeni oluşumu soy, evlilik ve evlat edinme olmadığı için aile olarak adlandırmamız mümkün değil mi? Bu tanımlar, aynı biçimde, evli olduğu hâlde ayrı yaşayan ya da evlenmemiş ancak birlikte yaşamı tercih etmiş çiftleri de aile olarak tanımlamamızı zorlaştırır.

Bununla birlikte kültürel farklılık bağlamında ele aldığımızda bazı kültürlerde birden fazla kadınla evlenen erkekler ve nadiren de olsa birden fazla erkek ile evlenen kadınların olduğu aile türlerine de rastlarız. Kültürel bir uygulamanın hâkim olduğu evlilik türleri (örneğin taygeldi, berdel gibi) giderek azalsa da bazı kültürlerde hâlâ etkilidir. Diyebiliriz ki ailenin tüm bu özelliklerini içeren bir tanıma ulaşmak oldukça zordur. Değişen toplum dinamiği artık ebeveynler ve çocuklardan ve/veya diğer aile üyelerinden oluşan aile tablosunu değişikliğe uğratmıştır. Aşağıdaki iki tanım sosyal hizmet uzmanları için daha kapsayıcı olabilir:

“Aile, kişiler tarafından benimsenen çekirdek aile ve onun geleneksel olmayan alternatifleri, adanmış bir ilişki ve insanların “aile” olma kanaatinde olmasıyla oluşur” (Commission of the Council on Social Work Education, 2002).

Sistem yaklaşımına göre aile “bir geçmiş paylaşılan, duygusal bağı olan, bireysel aile üyelerinin ve ailenin bütününe ihtiyaçlarını karşılamak için stratejiler planlayan bireylerden oluşmuş kompleks bir yapıdır (Sabatelli ve Bartle, 1995 Akt. Nazlı, 2011, s. 20).

Günümüzde aileyi tanımlamak sizce de zor mudur? Neden?

SIRA SİZDE

Aileyi anlayabilmek amacıyla ailenin temel özelliklerine de bakmak gerekir. Bu bağlamda ailenin temel özellikleri şöyle sıralanabilir (Maclver ve Page, 1949):

- Aile evrenseldir; aile bütün sosyal ilişkiler içinde evrensellik özelliği göstermektedir.
- Aile duygusal bir temele dayanır.
- Aile kökeni organik bünyemizde olan karmaşık duygularımızla temellendirilmiştir. Bunlar; nesli devam ettirme isteği, annelik, arkadaşlık, ebeveynlik duygularıdır.
- Aile şekillendirme özelliğine sahiptir.
- Çocuğun kişilik yapısı aile içinde gelişir. Aile üyeleri bireyin hem organik hem de zihni alışkanlıklar kazanmasını sağlar. Bireydeki sosyalleşme olayı aile içinde gerçekleştirildiğinden ve ailenin çocuk üzerindeki etkileri kişilik gelişiminin bir parçası olduğundan hayat boyu yetişkine arkadaşlık edecektir.
- Ailenin kapsamı sınırlıdır.
- Aile biyolojik koşullar çerçevesinde sınırlı bir büyüklüğe sahiptir.
- Şekillenmiş sosyal yapıların en küçüğüdür.
- Aile sosyal yapıda çekirdek özelliği taşır.
- İlkel toplumlarda ve baba otoritesinin hakim olduğu toplumlarda bütün sosyal yapı aile ünitelerinden oluşmuştur. Karmaşık, modern toplumlarda aile bu özelliğini kaybetmekle beraber yer yer sosyal sınıflar içinde birliğin çekirdeklik özelliğini devam ettirme eğilimi de görülmektedir.
- Aile üyelerinin sorumlulukları vardır.

- Aile; üyelerinden diğer birliklerde görülmeyen devamlı ve çok sayıda isteklerde bulunur. Aile üyelerinden beklediği görev; yaşam boyu devam etmektedir.
- Aile sosyal kurallarla çevrilidir.
- Aile; sosyal kuralların ve kanuni yasaların şekillendirdiği bir sosyal düzendir. Evlilik kurumu, kesin kurallarla belirlenmiş bir hukuki anlaşmadır. Eşlerin saptanmış olan bu kuralları değiştirmeye hakkı yoktur ve uymak zorundadır.
- Aile sürekli ve aynı zamanda geçici bir doğaya sahiptir.
- Aile kurum olarak devamlılık ve evrensellik özelliği gösterir. İki kişinin kurduğu bir birlik olarak toplumdaki diğer birlikler içinde en geçici ve değişken olanıdır.

AİLENİN İŞLEVLERİ

Her toplum aile yapısının güçlü olmasını kendi varlığı için önemli görerek aileyi korumak, desteklemek ve aile yapısını korumayı teşvik etmek için uygun gördüğü çeşitli önlemleri alır (Koşar, 1989, s. 171). Aile yapısının güçlü ve sağlıklı olması, ailenin işlevlerini yerine getirip getirememesi ile ilgilidir. Sağlıklı aile, işlevlerini yerine getirebilen ailedir. Ailenin işlevleri; kolaylaştırıcı, ara bulucu, uyum sağlayıcı ve birbirlerinden farklı yetenek ve potansiyele sahip üyeler için koruyucu bir sistem olarak ifade edilebilir. Buna göre ailenin temel görevleri; üyelerinin kapasitelerini geliştirmek, çocukların sosyalizasyonunu gerçekleştirmek, üyelerin işlevselliklerini sürdürdükleri organizasyonların taleplerini karşılamada yardımcı olmak, ailenin refahı için gerekli olan fiziksel ve ruhsal çevreyi oluşturarak üyelerin doyum sağlamasını temin etmektir. Her aile yapısının paylaştığı kaçınılmaz bazı temel görevlerinden söz etmek olasıdır. Bunlar; biyolojik, psikolojik ve ekonomik görevlerdir.

Ailenin işlevleri en genel anlamda;

- Biyolojik (üreme, cinsellik ve neslin devamı gibi)
- Sosyal (statü sağlamak, çocukların eğitimini planlamak, eğitim vermek, boş zaman faaliyetlerini gerçekleştirmek gibi)
- Psikolojik (aile üyelerinin birbirini koruması ve karşılıklı sevgi ortamı yaratmak gibi)
- Ekonomik (ekonomik ihtiyaçları karşılamak, çalışma gibi) olarak özetlenebilir.

Bu işlevler genel olarak şöyle açıklanabilir:

Biyolojik İşlev

Aile, en temelde toplumun kendi varlığını sürdürebilmesi için neslin devamını sağlar. Eşlerin cinsel ihtiyaçları ailede sosyal olarak kabul edilebilir biçimde karşılandığı gibi, kuşakların sürekliliği de sağlanmaktadır. Ailenin üreme işlevine yönelik aile politikalarının kaynağı temel olarak iki konudan kaynaklanır. Bunlar sosyal ve teknolojik değişimdir.

Sosyal değişim: Boşanma, yeniden birleşme ve yeniden evlenmelerin artması ve evlilik dışı doğumlar ile çocuksuzluğun artması, çocuk anneler, yalnız ebeveynler, toplumun evlat edinmede aynı cinsiyet ve aynı ırktan seçim yapma eğilimi, erken evlilikler nedeniyle eğitim hayatının aksaması gibi konular sosyal değişimin yarattığı aile politikası sorunlarına örnek olarak verilebilir.

Teknolojik değişim: Doğal yöntemlerin yerine alan yeni yöntemlerle (yumurta dondurma, yumurta seçimi, tüp bebek gibi) cinsiyet, özürlülük veya zekâya göre seçim yapılabilmesi, bunların sosyal olarak nasıl düzenleneceği sorununu beraberinde getirmektedir.

Sosyal İşlev

Toplumsallaşma ailede başlar. Özellikle kültür aktarma yönünden toplumsallaşma önemlidir. Toplumsal norm ve değerlerin aktarımı ilk olarak ailede gerçekleşir. Ailede toplumsallaşma, çocuğa ilk eğitimi verme, rehberlik, çocuğun eylemlerine geribildirim vererek gerçekleşir. Bunun dışında, aile üyeleri rol modeli olarak da çocuğun toplumsallaşmasını sağlarlar. Aile politikası bakımından sorun ailenin toplumsallaştırmada başarısız olma ihtimalidir. Aile-

de olumsuz rol modeller, ilgisiz ebeveynler olduğunda ve genellikle parçalanmış ailelerde toplumsallaşmanın olumsuz etkilenebileceği öngörülmektedir. Böyle olduğunda özellikle ergenlik döneminde gençlik alt-kültürlerine katılma ile olumsuz toplumsallaşma gerçekleşir.

Psikolojik İşlev

İnsanlar, özellikle bebekliklerinde çok uzun süreli bir bakım ve güvenliğe ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaçların karşılanmasından birincil olarak aile sorumludur. Önceleri tamamen ailenin sorumluluğunda olan bakım ve koruma işlevinin bir kısmını günümüzde sosyal devlet ile paylaşmaktadır. Bu durum, yoksul sınıfların yararına olmakla birlikte sosyal devlet bu işlevleri zaman zaman aileleri güçlendirme politikalarıyla aileye bırakmayı tercih etmektedir. Aile, üyelerine psikolojik destek veren, bireye sevildiğini, korunduğunu, gözetildiğini hissettiren ve bu nedenle de duygusal olarak en fazla desteklendiğimizi hissettiğimiz kurumdur. Bazı yazarlar tarafından aile güvenilmez ve vahşi dünyanın acımasızlığına karşın bize sunulan “cennet” olarak nitelenmiştir. Ancak şüphesiz aile her ne kadar idealize edilse de her zaman duygusal desteğin alındığı yer olmamakta bazen, aksine duygusal olarak sorunlara yol açan temel kaynak olmaktadır. Bu nedenle de desteklenmeye ihtiyaç duymaktadır.

Ekonomik İşlev

Ailenin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak üretim birimi oluşu bu işlevi ifade eder. Ancak sanayileşmeyle birlikte aile bu işlevinden giderek uzaklaşmıştır. Günümüzde çekirdek aile ekonomik tüketim birimidir. Ekonomik ihtiyaçları karşılayacak üretim birimi artık ev dışındadır. Ekonomik eylemlerle ilgili iş, aile çevresinden ayrılmıştır. Ekonomik bir tüketim birimi olarak aile ihtiyaçlarını karşılayabilmek için dışarıya bağımlı olduğundan gelir elde etmek için geçmiştekine göre daha fazla aile üyesinin çalışması gerekmektedir. Bu da kadının çalışma hayatına girmesini ve çocukların bakımı sorununu beraberinde getirmiştir. Aile politikası açısından ebeveynlerin çalışma hayatının desteklenmesi önemli bir yer tutmaktadır.

Sistem yaklaşımı, aile işlevlerini ailenin yerine getirmesi gereken “görevler” biçiminde kavramsallaştırmıştır. Sistem yaklaşımına göre, ailenin yerine getirmesi gereken görevler şöyle sıralanabilir (Sabatelli ve Bartle, 1995 Akt. Nazlı 2011, s. 23):

Kimlik görevlerini yönlendirme: Her aile hem bireysel aile üyelerinin hem de sisteminin bütününe kimlik gelişimine yardımcı olmalıdır. Aile içinde bireyler kendileri hakkında (fiziksel, cinsel özellikleri, güçlü ve zayıf yanları gibi) bilgi edinirler. Bu bilgiler bireyin benlik kavramına hizmet eder.

Sınırları düzenleme: Bütün aileler sınırlarını kurmalı ve bunları devam ettirebilmelidir. Sistem literatüründe ailenin iki tür sınırından söz edilir: dışsal ve içsel. Aile dışsal sınırlar ile aile sistemini diğerlerinden ayırır, aile üyeliğini belirler ve aile ile diğer sistemler arasındaki bilgi akışını düzenler. Aile tüm bunları yaparken kendi bütünlüğünü ve özerkliğini korumalıdır. İçsel sınırlar ise ailenin alt sistemleri arasındaki bilgi akışını düzenler. Bu sınırlar aile üyelerinin özerklik ve bireyselliğini etkiler. Sınırlar arasındaki tolerans az ise üyeler iç içe girer, tolerans çok ise kopukluk meydana gelir.

Ebeveynleri, ilkokulda okuyan çocuklarının okula gitmediklerini ve okul zamanını oyun salonlarında geçirdiklerini yaklaşık bir ay sonra öğrenmiştir. Bu sırada defalarca okul yönetimi tarafından okula çağırılmışlardır. Sonunda okul sosyal hizmet uzmanı tarafından evlerinde ziyaret edildiklerinde bu durumu öğrenmişlerdir. Çocuklar da ebeveynlerine bu durumu açıklamak zorunda olmadıklarını, bu durumun kendileriyle ilgili olduğunu ve neden ailelerinin çağırıldığını anlamadıklarını ifade etmişlerdir. Sosyal hizmet uzmanı bu ailedeki dışsal ve içsel sınırları değerlendirmeli midir? Siz olsaydınız nasıl bir değerlendirme yapardınız?

SIRA SİZDE

Ailenin duygusal atmosferini yönetme: Bu görev aile üyelerinin bakımı ve desteklenmesi ile ilgilidir. Karar verme, güç ve kontrol stratejisi de gerektirir. Etkili bir yönetim ile aile üyeleri bakıldığını, desteklendiğini hisseder, ailenin genel amaçlarını tamamlamak için iş birliği yapar ve çatışma ortaya çıktığında risk almak için istekli olurlar.

Aile yapısında meydana gelen değişimi yönetme: Açık bir sistem olan aile, yeni bilgilere tepki olarak periyodik biçimde yeniden düzenlenir. Sistem için bu, stres olarak yaşanır. Değişim gereklidir ve talep edilir. Stres, stratejilerde yeniden düzenlemeyi sağlar ve aile güncel şartlara “uyum” sağlamış olur.

Aile üyelerinin devamlılığını sağlama: Ailelerin, üyelerinin ve sistemin bütününe sağlığını artırarak ailenin fiziksel çevresini devam ettirmesi zorunludur. Aile beslenme, barınma ve eğitim gibi ihtiyaçları karşılama için zaman, para ve enerji kaynaklarını kullanır.

Genel olarak, sağlıklı aile işlevlerini yerine getirebilen aile olarak tanımlanmakta; işlevlerini yerine getirmede zorluk yaşayan veya artık yerine getiremeyen aileler ise sağlıklı aile veya desteklenmeye ihtiyaç duyan aile olarak tanımlanmaktadır.

Ailenin işlevlerini rahat ve sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmesi, aile yaşantısının kesintiye uğramaması için, aile üyeleri arasındaki iletişim kurma, birbirini dinleme, birbirlerine gereken ilgiyi gösterme, problemlerle baş edebilme, üyelere yaşları ve becerileri çerçevesinde görevler verme gibi aile yaşamının temel taşlarına dikkat edilmelidir. Aileye işlevlerini yerine getirmede profesyonel destek sağlanması gerektiği inancı buradan doğmaktadır.

Collins, Jordan ve Coleman (2007 Akt. Duyan, 2014, s.264) ailelere yönelik bazı inanç ve kanıları şöyle sıralamaktadır:

- Aileler sağlıklı olmayı ister.
- Aileler bir arada kalmayı ve farklılıkların üstesinden gelmeyi ister.
- Ebeveynler doyum sağlayıcı ilişkiyi sürdürmek ve çocukları büyütme konusundaki sorunlarda anlayış ve destek gereksinimi duyar.
- Ebeveynler bilgi, beceri ve destek olanaklarına sahipse çocuklarına tepki vermenin olumlu, etkili yollarını öğrenebilirler.
- Ebeveynlerin çocukların gereksinimlerine etkili ve olumlu tepki verebilmeleri için öncelikle onların temel gereksinimleri karşılanmalıdır.
- Her bir aile üyesinin sevgi, ilgi ve destek gereksinimi vardır.
- Yaşı ve cinsiyeti ne olursa olsun her bir aile üyesinin bir diğerinden saygı görmeye hakkı vardır.
- Bir çocuğun duygusal ve davranışsal güçlükleri aile ve içinde bulunulan toplumsal çevre bağlamında ele alınmalıdır.
- Her insan aileye gereksinim duyar.
- Ailenin karşılaştığı güçlüklerin birçoğu bir gecede meydana gelmez ancak yıllar içinde aşamalı olarak gelişir.
- Aile/ebeveynlik ile ilgili düşüncelerde ve eylemlerde farklılıklar vardır.
- “Kusursuz/mükemmel” aile/ebeveyn olma ve “yeterince iyi olma” arasında fark vardır.
- Aileler çevresel sistemlerden adil ve eşit muamele görmeyi isterler.

Sağlıklı bir ailenin en temel göstergeleri; karşılıklı saygı, iş birliği, eve, çocuklara ve yakın dostlara karşı sorumlu davranmaktır. Sağlıklı bir eş ilişkisinde eşlerin birbirlerini sevmeleri ve saymaları, birbirlerinin düşüncelerini hoşgörü ve saygıyla karşılamaları, birbirlerine güven duymaları ve desteklemeleri söz konusudur.

Anne-baba ve çocuk arasında sağlıklı bir ilişkinin oluşabilmesi eşler arasındaki ilişkiye bağlıdır. Uyumlu ve mutlu bir evlilik yapmış olan çiftler çocuklarına karşı kabul eden, sevecen bir tutum içindedir. Çocukları ile iyi ilişki ve diyalog içine girebilirler. Buna karşılık mutsuz bir evlilik yapan çiftler, böyle bir ilişki kurmada güçlük çekerler. Eşler arasındaki olumsuzluklar çocuklara da yansır; onlara karşı ya ilgisiz ya da baskıcı, reddedici ya da koruyucu bir tutum içine girerler.

İşlevlerini yerine getirebilen (işlevsel) sağlıklı ailenin özellikleri şöyle özetlenebilir:

- Sağlıklı aileler fonksiyonlarını çok iyi yerine getirir.
- Üyeler aile iletişiminden memnundur ve psikolojik olarak sağlıklıdır.
- Aile üyeleri arasında çok az çatışma vardır.
- Gelişimsel değişikliklere çok kolay uyum sağlarlar.
- Stresli olaylarla çok kolay baş edebilirler.
- Yetişkinler kendi özelliklerini korurlar.
- Şefkatli, sempatik, sıcak ve sorumluluk sahibidirler.
- Kendileri ile barışık, yaratıcı, üretken, gerçekçi ve başarılarından memnundurlar.
- Aile üyeleri kendilerini içsel olarak algılayabilir ve dışarıya açıkça, tamamen ifade edebilirler.
- Olaylara farklı açıdan bakabilirler.
- Başkalarını sempatik olarak algılayabilirler.
- Gerçekçi, esnek, yaratıcı ve problemlerini akılcı olarak çözebilirler.
- Sağlıklı ailede üyeler yaşamlarını değer ve amaçları doğrultusunda yönlendirirler.
- Aile üyelerinde farklılaşmış benlik gelişir ve bu durum da zihinsel süreçte olur.

Resim 1.3

Kaynak: www.scfamilylaw.com453
× 300 Erişim tarihi:
25.11.2015

AİLE TÜRLERİ (YAPISI)

Aile denildiğinde tek tip bir aileden söz etmek mümkün değildir. Farklı toplumsal ve kültürel yapılarda, farklı aile türleri görülebilir. Aynı toplum içinde zaman içinde de çeşitli değişimler meydana gelebilir. Günümüzde çok farklı aile türlerini aynı toplum içinde görmek mümkündür. Özellikle sanayileşme ve kentleşme sonrasında küçülen ve farklılaşan aile yapıları yeni aile türlerini tanımlamayı gerektirmiştir. Aileyi *üye sayısı ve bir araya geliş biçimine göre* temelde büyük aile ve küçük aile olmak üzere iki kategoride inceleyebiliriz.

Büyük (Geleneksel) Aile

Çoğunlukla kırsal kesimde yaşayan, ekonomik ve kültürel değerlerle şekillenen, akrabalık ilişkileri oldukça güçlü olup üye sayısı açısından da kalabalık olan aile biçimidir. Büyük ailenin temel özelliği geleneklere bağlı bir yaşam olup bu aile biçimine geniş veya birleşik/bütünleşik aileler dâhil olmaktadır. Bu ailelerde aile içi hiyerarşinin en üstünde yaşlılar bulunur. Yaşlılar ailenin işlevleriyle ilgili karar mekanizmasında kilit bir noktada bulunurlar. Bu tür ailelerde birey değil, aile önemlidir. Bireyin mutluluğu ikinci planda kalır (Gökçe, 1976).

Geniş aile: Birden fazla kuşağı içinde barındıran ve akrabalık ilişkilerinin güçlü olarak yaşadığı, gelirin paylaşıldığı kalabalık aile üyelerinin oluşturduğu aile biçimidir.

Birleşik/Bütünleşik aile: Evlenen tüm oğulların eş ve çocuklarıyla baba evinde birlikte yaşamaları ile oluşan aile biçimine denir.

Resim 1.4

Erişim tarihi:
25.11.2015

Bu ailenin temel özellikleri şunlardır:

- Bu aile kapsamında birden fazla çekirdek aile bulunur.
- Bu aileleri bir arada tutan nedenler büyük ölçüde ekonomiktir. Zamanla ekonomik bağımsızlığını kazanan aileler baba evinden ayrılp ayrı bir eve çıkabilirler.
- Ayrı evde oturdukları hâlde, sosyal ve ekonomik bakımdan aileden kopmamış, aynı tencereden yiyen, sadece fiziksel bir ayrılmanın söz konusu olduğu bu aile tipi ülkemizde oldukça yaygın görülür.

Küçük (Modern) Aile

Anne, baba ile henüz evlenmemiş çocuklardan oluşan, çekirdek ya da dar aile diye de adlandırılan toplumsal ve ekonomik birlik. Çekirdek aile, parçalanmış veya tamamlanmamış aileler bu aile yapısı içinde ele alınabilir.

Resim 1.5

Erişim tarihi:
25.11.2015

Bu ailenin temel özellikleri ise:

- Üye sayısı sınırlıdır.
- Büyük aileye kıyasla akrabalık bağları daha zayıftır.
- Genellikle kentsel mekânlarda görülen aile tipidir.

Çekirdek aile: Anne baba ve evlenmemiş çocuklarından oluşan, günümüz toplumsal yapının en çok görülen aile tipidir. Bu ailenin temel özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Çekirdek aileyi oluşturan eş ve çocuklar ayrı bir evde otururlar.
- Bağımsız bir geliri paylaşırlar.
- Karı koca ilişkileri genelde eşitlikçidir.
- Sorumluluk ve yükümlülükler aile üyeleri arasında paylaşılır.

Parçalanmış ya da tamamlanmamış aile: Parçalanma, ilişki ya da bağın sona ermesidir. Ölüm, boşanma, geçici ve sürekli ayrılıklar sebebiyle bilinen aile şekline farklılaşmış aileler, parçalanmış aile olarak adlandırılır. Boşanma, evden ayrılma ve ölüm gibi nedenlerle eşlerin (karı-koca olarak) birbirinden kopmasıyla oluşan ve çocukların ebeveynlerinden biriyle birlikte oluşturduğu aile sistemine parçalanmış aile denmektedir.

Resim 1.6

Kaynak: www.expatliving.sg1024
× 768 Erişim tarihi:
25.11.2015

Parçalanmış ailede evde baba ya da aneden sadece birisi vardır ve çocuklar hayatlarını bu kişiyle devam ettirirler. Yalnız yaşayan erkek ya da kadın, ayrılıklar sonucu ebeveynlerden yalnızca biriyle yaşayan çocuklar tamamlanmamış aile olarak kabul edilmektedir. Sözü edilen bu her iki aile tipi de küçük aile grubunda değerlendirilmektedir. Ekonomik ve kültürel değerlerle ilişkili olarak parçalanmış ya da tamamlanmamış aile yapısı, Batı toplumlarına kıyasla ülkemizde daha az görülmektedir. Kent, kır açısından ele alındığında

ise kentlerde daha yaygın olduğu söylenebilir. Bu durum güçlü akrabalık ilişkilerinin ve toplumsal bağların zayıflamasının doğal bir sonucu olarak yorumlanabilir.

Aileler, *sistemsel özelliklerine göre* de sınıflandırılabilirler. Sistem yaklaşımı aileleri kapalı aileler, gelişigüzel (rastlantısal) aileler, açık aileler ve eş zamanlı (senkronize) aileler olarak dört türde ele almaktadır. Bu ailelerin özellikleri ve üyelik yapısı onlarla profesyonel olarak nasıl çalışılacağı konusunda önemli ipuçları verir. Bu aileler kısaca şöyle açıklanabilir (Ward, 1997'den Ak. Nazlı, 2011, s. 44-45):

Kapalı Aileler

Genellikle “geleneksel aileler” olarak bilinirler. Ailede kararları alan bir lider ve hiyerarşik yapı söz konusudur. Ebeveynlik otoriteye dayalıdır. Bu aileler iyi işlediğinde kurallar ve sınırlar belli olur ancak aile üyelerinin kendine has özellikleri görmezden gelinir. Birey değil grup önemlidir. Ailede kontrolü sağlamak için katı kurallar konur ve daha az hoşgörüdür. Aile üyelerinin birbirleriyle olan sınırları iç içe geçmiştir. Bu tür aileler yardım için geldiğinde beklentileri kendilerine daha çok bir “koç veya uzman” olarak davranılmasıdır. Ancak bu şekilde güvenebilirler.

Gelişigüzel (Rastlantısal) Aileler

Kapalı ailelerin aksine grup yerine bireye önem verilir. Aile her üyenin ihtiyaç ve amaçlarını gözetir. Hiyerarşik değil, izin vericidir. Aile üyeleri kendi sorunlarını çözmeleri için cesaretlendirilir bu nedenle de en büyük avantajı çocukların yaratıcılığının ve problem çözme becerilerinin gelişmesini sağlamasıdır. Ancak bu ailelerde iki önemli dezavantajı da zorluk vardır. Birincisi bu aileler içsel ve dışsal sınırlarını kurmada yetersizlerdir. İkincisi ise ebeveynlik becerilerinin zayıf olmasıdır. Bu yüzden etkileşim karışıktır, özellikle ergenlik çağındaki çocukların alt gruplara katılma potansiyeli vardır. Bu tür ailelerle çalışırken özellikle terapötik oyunlar (boş sandalye, aile pandomimi), rol oynama ve açıklayıcı teknikler başarılı olur.

Açık Aileler

Değerler açısından hem grup hem de aile değerleri önemlidir. Kararlar aile üyeleri tarafından birlikte alınır. Bilgi paylaşımı ve iş birliği vardır. Birbirine güven ve açık/sözel iletişim vardır. Bu tür ailelerle çalışmak diğerlerine göre daha rahatlatıcıdır çünkü aile üyeleri yeni fikirlere açıktır. Sözel temelli teknikler (atılmanlık iletişimi, dinleme, ben mesajları gibi) bu ailelerle çalışırken daha etkilidir.

Eş Zamanlı (Senkronize) Aileler

Bu tür ailelerde iletişim kapalıdır. Sözel olmayan iletişim önemlidir. Bu tür aileler rutine önem verir ve düzenlidir. Bu nedenle aile üyeleri özellikle çocuklar güven ve ait olma duygusu yaşarlar. İletişim açık ve anlaşılır olmadığı için mesajları almak zordur. Etkileşim az olduğu için samimiyet azalmıştır. Bu ailelerde zor bir üye olduğunda ya da aile büyük değişimler geçirdiğinde genellikle “inkâr” ortaya çıkar. Sürekli sakinlik ve huzur istendiği için problem büyüyünceye kadar müdahale edilmez, aksine yadsınır. Bu tür aileler kriz yönelimli ve stratejik tekniklere iyi tepki verirler.

Sistem yaklaşımına göre ele alınan dört tür aile yapısında aile üyeleri arasında ne tür davranışlar görülebilir? Çevrenizdeki aileleri gözlemleyerek örnekler veriniz.

SIRA SİZDE

TÜRKİYE'DE AİLE YAPISI VE DEĞİŞİM

Bir sosyal kurum olarak aile hem bireyi ve toplumu etkilemekte hem de birey ve toplumdan etkilenmektedir. Sosyal değişim ve dönüşümler aileyi de çeşitli biçimlerde etkilemektedir. Türkiye'de aile yapısı tarihsel süreçte çeşitli etkenlerin etkisiyle değişime uğramıştır.

Aile düzeni ve ev hayatı Türk toplumlarında çok önemliydi. Türkçede evlenmek “ev-bark” sahibi olmak olarak adlandırılır. “Bark” Orhun kitabesi’nde “mabel” anlamına gelir. Bu da Türklerin “ev” ve ondan türeyen “evlenmeye” yükledikleri kutsal anlamı gösterebilir.

Resim 1.7

Kaynak: <http://www.kulturelbellek.com/turk-toplumunda-aile-yapisi/>. Erişim tarihi: 25.11.2015

Aile ocağı, ev ve evlenme kavramları kutsal mabedin telkin ettiği güvenliği, saygınlığı, ihtiramı ve huzuru çağrıştırmaktadır (Kurt, 2013, s. 338). Dede Korku hikâyelerinde rastlanılan Türk ailesi anne-baba ve çocuktan meydana gelen küçük (çekirdek) ailedir. Aile reisi sağlam bir yapıya sahip olan erkektir ancak kadın ve erkek eşit olarak ele alınır. Aile içi ilişkiler sevgi ve saygı temelinde kurulmuştur. Kadın ve erkek birbirlerine çok saygılı davranmakta, anne kızının, baba da oğlunun eğitimini üstlenmektedir. Kadın hem çocukları hem de kocası üzerinde sosyal kontrol gücüne sahiptir. Halk kahramanları, hanımlarına aşk ve saygılarını dile getiren sözlerle hitap eder (Ergin, 1958, s. 4-18).

Eski Türk toplumlarında tek eşle evlilik yaygındır ancak nadiren de olsa birden fazla kadınla evlilik görülür. Ancak bunun yaygın

ve istenir bir uygulama olmadığı o dönem yazılmış hikâyeler ve günümüze kadar gelmiş atasözlerinden anlaşılmaktadır. Örneğin günümüz Orta Asya Türkmenlerinde hâlâ söylenmekte olan “İki eceli (analı) kuzu süttten, iki ayallı (kadınlı) adam bittten ölür” gibi atasözleri çok eşliliğin zorluklarına işaret eder (Kurt, 2013, s. 339).

Selçuklulardan sonra Anadolu’ya hakim olan Osmanlılarda hakim olan aile yapısı toprak sistemi ve ekonomik değişimin de etkisiyle “geniş aile”dir. Bir avlunun etrafındaki konutlarda aynı ailenin üç kuşağına mensup aileler bir sosyalekonomik ünite hâlinde yaşarlar. Kayıtlara göre bu hane denen birimlerde ortalama beş kişi yaşar. Ekonomik ve toplumsal bir birim hâlinde ve mekânsal yakınlık içinde yaşayan geniş aile aynı zamanda bir üretim birimidir. Bu durum yalnızca köylüler için değil şehirlerde yaşayan zanaatçılar için de geçerlidir. Osmanlı toplumunda sanıldığı aksine çokeşlilik yaygın değildir. Bazı Avrupalı seyyahlar da bu durumu gözlemleyerek yazmışlardır. Geleneksel geniş ailede en önemli üye kadındır. Kadının aile ve toplum hayatı içindeki statüsü çocuklarının sayısı ve statüsü ile yükselir (Ortaylı, 1984: 79-80, Akt: Eyce, 2000).

Çağdaşlaşma ve Batılılaşma sürecinin bir sonucu olarak Cumhuriyet Dönemi’nde sosyoekonomik ve kültürel değişimle birlikte aile yapısı da değişime uğramıştır. Uzunca bir süre etkili olan tarıma dayalı kırsal demografik yapı, sanayi ve bürokrasiye dayalı kentsel yapıya yerini bırakmıştır (Kurt, 2013, s. 351). Özellikle 1950’lerden sonra ortaya “gecekondu ailesi” ismi verilen yeni bir aile türü ortaya çıkmıştır. Genellikle “geçici geniş aile” olarak adlandırılan bu aileler kırsal-tarımsal özellikler taşımasına karşın kentleşme ile birlikte yeni dokunun getirdiği değişimler de aile yapısına yansımıştır. Türkiye’deki aile yapılarında aile üyelerinin hak ve sorumlulukları açıktır. Kadın ve erkek birbirini gözeterek sorumluluklarını yerine getirirler. Saygı temeli üstüne kurulmuş aile çoğunlukla küçük aile biçimindedir. Bu özellikler geçmişten günümüze getirilen en belirgin özelliklerdir (Eyce, 2000, s. 241).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014), “Türk Aile Yapısı Araştırması” sonuçlarına göre son 50 yıl içinde Türkiye’deki aile yapısında çok önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler aşağıda on başlık altında özetlenmiştir:

1. 1980'li yılların ortalarına kadar dirençli bir yapı göstererek %25 seviyesinde kalan geniş aile, bu tarihten itibaren yaşanan çok güçlü sosyoekonomik ve demografik dönüşümlerin sonucu olarak direncini kaybederek 2010 yılına doğru geldiğinde %12 seviyesine kadar gerilemiştir. Geniş ailenin direncinin kırılarak hızlı bir şekilde azalma sürecine girmesinin temel olarak geniş ailenin en önemli alt aile biçimi olan ataerkil dirençli yapısının ortadan kalkması ile ilişkili olduğu görülmektedir.
2. Geniş aile yapısı içindeki diğer bir aile biçimi olan geçici geniş aile yapısında da önemli değişimler oluşmuştur. 2000'li yılların ortalarına kadar geniş ailenin işlevlerinin önemli ölçüde azalmasıyla ataerkil aile gibi zayıflama sürecine giren geçici geniş ailenin yaygınlığında bu tarihten sonra önemli bir artış meydana gelmeye başlamıştır. Ataerkil geniş ailenin yok olma sürecine girdiği bu dönemde, geçici geniş ailenin güçlenme sürecine girmesi, bu ailenin toplumsal yaşamda yeni işlevler üstlendiği ve işlevler kapsamında bireylerin bazı yeni gereksinimlerini karşıladığı ileri sürülebilir. Geçici geniş ailenin çekirdek aileye eklenen birey ya da birey gruplarından oluştuğu düşünüldüğünde, geçici geniş ailenin, ölüm, yaşlanma, boşanma, iç göç, ayrı yaşama gibi sosyodemografik süreçlere maruz kalarak ailesinden kopan ve ekonomik, sosyal ya da kültürel nedenlerle kendi hanesini dağılmış aile biçiminde ya da yeni bir hane açarak sürdürmeyen bireyler için geçici de olsa sığınabilecekleri bir tampon bölge (buffer zone) işlevi gördüğü söylenebilir.

Resim 1.8

Kaynak: <http://www.kulturelbellek.com/turk-toplumunda-aile-yapisi/>. Erişim tarihi: 25.11.2015

3. Geniş aile yapılarının çekirdek aileye dönüşmesi sürecinde, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren durağanlık görülmektedir. Bu gelişmenin üç nedeni bulunmaktadır: Birincisi, ataerkil geniş ailenin yaygınlığındaki azalmanın bir sonucu olarak ataerkil aileden çekirdek aileye geçişlerin azalması, ikincisi ataerkil geniş ailede baş gösteren çözülmenin özellikle 2000'li yıllarla birlikte çekirdek aileye değil geçici geniş aileye dönüşmesi, üçüncüsü ise geniş ve çekirdek ailelerden kopan daha küçük unsurların dağılmış aile yapıları olarak ortaya çıkmasıdır.
4. Türkiye'de yaşanan sosyoekonomik, demografik ve düşünsel dönüşüm sürecinden diğer aile biçimleri kadar çekirdek aile yapıları da etkilenmiştir. Bu süreçte, çekirdek aileyi oluşturan alt aile biçimlerinin kompozisyonu ve yaşam döngüsü değişmiştir. 1978 yılında çocuksuz çekirdek ailenin çekirdek aile içindeki payı sadece %14 iken, 2011 yılında bu oran %24 seviyesine ulaşmıştır. Çocuksuz çekirdek

ailenin çekirdek aile içindeki payının artışında, evlilik içinde çocuk sahibi olmanın geciktirilmesini sağlayan gebeliği önleyici yöntemlerin kullanımındaki artışın önemli bir payı bulunmaktadır.

5. Kadın başına ortalama çocuk sayısının beş çocuk olduğu 1970'li yıllarda ideal çocuk sayısının üç civarında; kadın başına ortalama çocuk sayısının 2,5 olduğu 2000'li yıllarda ise ideal çocuk sayısının 2,4 olduğu görünmektedir. Bu durum, Türkiye'de ortalama çocuk sayısı ile ideal çocuk sayısı arasındaki makasın kapandığını, diğer deyişle Türkiye'de iki çocuk sahibi olma normunun yerleştiğini göstermektedir. Çekirdek aile içinde önemli bir yer tutan klasik çekirdek aile yani çocuklu çekirdek aile bu süreçten en çok etkilenen aile biçimidir. Türkiye'de az sayıda çocuk sahibi olma normunun yerleşmesi sürecinde (1978-2008 döneminde) bir çocuklu çekirdek ailenin yaygınlığında %44; iki çocuklu çekirdek ailenin yaygınlığında ise %38 seviyesinde bir artış görülürken üç ve daha fazla çocuklu ailenin yaygınlığında %58 seviyesinde bir azalma görülmüştür.
6. Türkiye'de aile yapılarının dönüşmesi sürecinde yaşanan en dikkat çekici gelişmelerden birisi de ataerkil geniş aile, geçici geniş aile ve çekirdek aileden çeşitli nedenlerle kopan unsurların geçici geniş aile dışında bir tampon bölge hâline gelen dağılmış ailelerin yaygınlığının çok ciddi biçimde artmış olmasıdır. Batı Avrupa toplumlarında 1960'lı yıllardan sonra yaşanmaya başlanan ikinci demografik dönüşüm sürecinde ortaya çıkan tek kişilik ve tek ebeveynli ailelerin Türkiye'de henüz birinci demografik dönüşüm sürecinin erken aşamaları olan 1970'li yıllardan itibaren ortaya çıktığı görülmektedir. Bu aile yapılarının neredeyse Batı Avrupa toplumları ile aynı anda Türkiye'de ortaya çıkmış olmasının arkasında, Türkiye'de 1950'li yıllardan başlayarak çok yoğun bir iç göç sürecinin; 1960'lı yıllardan başlayarak kendisini iş gücü göçü olarak gösteren çok yoğun bir dış göç sürecinin yaşanmış olması yatmaktadır. Daha sonraki yıllarda ise yine iç göç sürecinde geniş ve çekirdek ailelerin dağılması ile tek kişilik ve tek ebeveynli hanelerin oranında çok ciddi artışlar meydana gelmiştir. 1978-2011 döneminde tek kişilik hanelerin %67 artmış olmasının arkasında iç ve dış göç süreçlerinin bir katkısının bulunduğu anlaşılmaktadır.
7. Tek kişilik hanelerin %62'sinin; tek ebeveynli hanelerin ise %89'unun kadınlardan oluştuğu görünmektedir. Bu hanelerde gözlenen cinsiyet kompozisyonu tek başına bu hanelerin bir sosyal politika önceliğini hak ettiklerini göstermesine karşılık, bu hanelere ilişkin daha önemli bir bulgu, bu hanelerdeki yaşlı kadın sayısının diğer hanelerle karşılaştırıldığında oldukça fazla olmasıdır. Tek kişilik hanelerin %38'i yaşlı kadınlardan oluşmaktadır. Tek ebeveynli hanelerin ise %15'inde en az bir yaşlı kadın yaşamaktadır. Bu nedenlerle, hızlı bir artma eğiliminde olan tek kişilik ve tek ebeveynli hanelere ilişkin politika önceliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir.
8. Dağılmış aile kapsamında ele alınan bir diğer hane halkı biçimi olan, aralarında akrabalık bağı bulunmayan kişilerden oluşan hanelerin de son yıllarda çok önemli oranda arttığı görünmektedir. Hemen tamamı kentsel alanlarda ve özellikle de metropol alanlarda yer alan bu hanelerin kentsel alanlardaki eğitim ve istihdam imkânlarından yararlanmak için kentsel alanlara göç eden erkek (%58) ve kadınlardan (%42) oluştuğu görünmektedir. Bu hanelerin, doğası gereği "geçici" haneler olması zaman içinde bu hanelerin diğer aile biçimlerine, özellikle de çekirdek aileye dönüşme potansiyeli taşıdığını göstermektedir.
9. 1978-2011 döneminde aile yapılarında meydana gelen değişimler dikkate alınarak 2023 yılında çekirdek ailenin %69; geniş ailenin %7; dağılmış ailenin ise %24 seviyesinde olacağı öngörülmektedir. Bu ailelerin iç kompozisyonuna bakıldığın-

da sosyoekonomik, demografik ve düşünsel dönüşümün aynı şekilde sürmesi durumunda çekirdek ailenin payının kısmi bir artışla durağanlaşacağı, çekirdek aile içinde yer alan çocuksuz çekirdek ailenin payının artmaya devam ederek %20 seviyesine ulaşacağı, çocuklu çekirdek ailenin ise çok kısmi bir artışla %50 seviyesinde durağanlaşacağı öngörülmektedir.

Türkiye'de aile yapısının dönüşümü sürecinde etkili olan üç önemli gelişme söz konusudur. Bunlar (ASPB; 2014):

Sosyoekonomik değişim: Kentleşme ile ekonomik yaşamda sanayi ve hizmet sektörlerinin ön plana çıkması, kadının ücretli istihdam sürecine dâhil olması, kişi başına düşen gelirin artması.

Demografik dönüşüm: İlk evlilik yaşının yükselmesi, evlilik içi doğurganlık kontrolünün artması, ilk çocuğa sahip olma yaşının yükselmesi, doğurganlık seviyesinin iki çocukla sınırlanması, ideal çocuk sayısı ile sahip olunan çocuk sayısı arasındaki makasın daralması, boşanma hızlarının artması ve doğumda yaşam beklentisinin artması.

Düşünsel değişim: Düşünsel değişim (ideational change), Arland Thornton tarafından gelişmekte olan ülkelerin demografik ve aile yapılarında meydana gelen değişimlerin altında yatan faktörleri ortaya koymayı amaçlayan gelişimsel idealizm kuramının kullandığı temel kavramlardan birisidir. Bu yaklaşım, düşünsel faktörlerin yani insanların normatif duruşlarının, dinî ve ahlaki değerlerinin, tutumlarının, özgürlük ve eşitlik hakkındaki fikirlerinin, bireysellik karşısındaki konumlarının, çocuk sahibi olmaya ve aileye dair algı ve inanışlarının en az yapısal faktörler kadar etkili olduğunu iddia etmektedir (Thornton, 2001; Thornton 2005; Thornton ve diğerleri, 2012'den Akt. ASPB, 2014).

Aile yapısının dönüşüm sürecine etki eden faktörleri göç, yoksulluk, toplumsal değerler, teknoloji ve kadınların çalışma hayatına girmesi olarak sınıflandırmak da mümkündür (Ekici, 2014). Bu faktörlerden göç, Anadolu'da eskiden beri var olan bir kavram olmakla beraber son yüzyıl içerisinde Sanayi Devrimi ile gelen işsizlik ve geçim sıkıntısı sorunu nedeniyle çalışmak için kırsaldan kente veya başka bir ülkeye göç etme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Terör ve savaş gibi nedenler de göçü zorunlu kılan bir diğer etmen olmuştur. Göçle birlikte geniş aile yapısı, çekirdek aile yapısına dönüşmeye başlamıştır. Göç edilen yerde var olan kültür ilk göç eden kuşakla onların çocukları olan ikinci kuşak arasında kültür ve değer farklılıklarına yol açmış bu da kültür çatışmasıyla birlikte aile içi çatışmalara neden olmuştur. Yoksulluk, aile içinde çalışan bireylerin artmasını zorunlu kılmış, bu da sosyal hayatın aile dışına taşınmasına sebep olmuştur. Toplumsal değerler Türkiye'de aile yapısını şekillendiren en önemli unsurlardan biridir. Dünyada ve Türkiye'de yıllar içinde meydana gelen her türlü toplumsal, siyasi ve ekonomik değişim, aile ile ilgili değer yargılarını da değiştirmiştir. Teknolojik gelişmeler deyince aileyi etkileyen en önemli iki gelişmenin televizyon ve İnternet olduğu bir gerçektir. Teknolojik gelişmeleri, aile içi ilişkileri sosyallikten bireyselliğe götüren bir unsur olarak görmek mümkündür. Kadınların çalışma hayatına girmesi, kadını doğrudan etkilemiş, dolaylı olarak da aile yapısı etkilenmiştir. Ekonomik sıkıntılar ya da kadının ekonomik özgürlüğe sahip olma isteği ile çalışma hayatına giren kadın, eş ve anne olma rollerini birlikte üstlenmek durumunda kalarak maddi ve manevi olarak ağır bir yükün altında kalmıştır. Çalışmadan önce bakım verici rolüyle çocuklara ya da yaşlılara bakan kadının bu rolünü dışarıda başka kurumlar (kreş, bakımevi vb.) üstlenmiştir (Ekici, 2014).

Aile büyüklerinizden veya çevrenizdeki yaşlılardan aile yapısındaki değişimle ilgili yorumlarını ve gözlemlerini dinleyin. Değerlendirmeleri sizinkinden farklılaşıyor mu? Hem çağa ayak uyduran hem de geçmişindeki olumlu nitelikleri barındıran bir aile yapısı mümkün müdür? Eleştirel bir gözle değerlendirme yapın.

SIRA SİZDE

AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ

Gelişimsel ya da yaşam döngüsel kuramlar, yaşam dönemlerini kritik gelişimsel aşamalar olarak görürler ve bu dönemlerin önemli unsurlarını anlayarak bireyleri ve aileleri anlayabileceğimizi savunurlar. Bu bakış açısına göre;

- Bireysel gelişimin anlamı hassas dönemlerden geçebilmektir.
- Bireyler bazı zaman periyodlarında belli deneyimlere açık olabilirler.
- Başkalarıyla etkileşime giren bireylerin diğer aşamaya geçebilmesi için bazı beceriler kazanması gerekir.
- Uygun olmayan teşvikler uyumsuz davranışlara ya da gelişimsel durağanlığa neden olur (Gale ve Vetere, 1987).

Aile yaşam döngüsü modeli aile ve evlilik sisteminin değişimini ve gelişimini açıklayan bir modeldir. Model, sistem kavramları ile bütünleşmekte ve yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu yaklaşıma göre aile yapısında bazı değişim ve gelişmeler oluşur. Çocuğun doğumu, boşanma, ölüm, yeniden evlenme gibi değişimlere aileler uyum sağlamada zorlanabilirler. İlk olarak E. Duvall (1976) tarafından geliştirilen model bireyin yaşam sürecinin bütün boyutlarını içerir. Ancak burada aile bir bütün olarak vurgulanır.

Bu model evlilik ve aileyi gelişimsel anlamda anlayabilmek ve sınıflamak açısından önem taşımaktadır. Ailenin yaşam döngüsü boyunca aile üyeleri ve bir bütün olarak ailenin yaşaması, büyümesi (gelişmesi) ve sürekliliği için belirli gelişimsel görevlerini yerine getirmesi gerekir. Aile yaşam döngüsü modeli ailenin tıpkı bireylerin geçirdiği gelişim aşamaları gibi belli aşamalardan geçtiğini belirtmektedir. Aile üyeleri farklı aşamalarda farklı rol ve görevlere sahip olup o aşamaya özgü aile sorunları ile de karşılaşabilir. Bu da aile işlevlerini etkileyebilmektedir.

Aile yaşam döngüsünün evreleri Carter ve Mc Goldrick (2005) tarafından beşe ayrılmıştır. Bunlar; bağımsızlık evresi, eş seçimi ve evlilik, ebeveynlik evresi (çocuğun bebekliğinden ergenliğine kadar olan dönem), yetişkin çocuklara sahip aileler ve emeklilik/yaşlılık evresidir.

Bağımsızlık Evresi

Bu evre aile yaşam döngüsündeki ilk evredir. Bu dönemde birey genç yetişkinlik evresinde olup duygusal, fiziksel, sosyal ve ekonomik olarak yeterli bir yetişkin hâline gelme aşamasındadır. Bu aşamada birey bir kimlik geliştirir. Kendi yaşamını kazandığı bir iş ve eş seçiminin ilk denemeleri bu dönemde gerçekleşir. Ergenlik sürecinde bağımsızlaşma sürecini başarıyla tamamlayabilen ve bağımsızlaşmasında ebeveynlerinin de desteğini alan bireyler eş seçimi ve evlilik kararı sürecinde kendi sorumluluğunu alarak bağımsız kararlar verebilir, bu kararları uygulayabilirler. Aksine, henüz kök ailesinden bağımsızlaşmamış olan ve bağımsız karar verme becerisi gelişmemiş olanlar bu süreçte güçlüklerle karşılaşabilirler.

Eş Seçimi ve Ailenin Kurulma Evresi

Eş seçimi sağlıklı bir ailenin oluşmasında ilk ve en önemli koşuldur. Eş seçimine ilişkin literatürde çeşitli yaklaşımlar yer almaktadır. Şüphesiz, bireylerin hazıroluşlukları, karşılıklı uyumları ve evliliğe istekli olmaları bundan sonraki süreci etkileyecek ve belirleyecektir. Genç yetişkinlerin eş bulma ve evliliğe karar verme süreçleri, bireylerin diğer aile üyelerini etkilemektedir. Sosyal-kültürel ve etnik farklılıklar, statü farklılıkları gibi farklar da evlilik sürecini etkileyebilmektedir. Bu dönemde karşılaşılan en önemli güçlüklerden biri de ebeveynlerin ayrılığa hazır olmamalarından kaynaklanan ayrılık süreci sorunlarıdır. Bazen evlilik gerçekleşse bile evli birey kök ailesiyle daha fazla zaman geçirmekte, onlardan kopmamaktadır. Bazen de ebeveynler evli çiftin yanında yaşayarak ya da çok sık ziyaret ederek onların yaşam biçimleri ve alışkanlıklarına aşırı müdahalede bulun-

maktadırlar. Böyle olduğunda yeni evli çift, yeni kurulan ailenin yapısını ve kurallarını belirlemekte zorlanmakta, kök aileden bağımsızlaşmamaktadır. Evliliğin kurulmasından sonra genellikle ilk iki yıl çocuksuz aileler olarak yaşanırlar. Bu süreçte eşler birbirlerini tanımaya çalışarak birbirleriyle daha sıkı ve yoğun bir ilişki içine girer ve “eş olma” rollerine uyum sağlamaya çalışırlar. Bu süreçte önemli olan karşılıklı olarak doyurucu bir eş sistemi geliştirebilmektir. Yine evliliğin ilk yıllarında çiftler çocuk yapıp yapmamaya karar verirler. Çocuk sahibi olmaya karar verdiklerinde ise hamilelik ve “Ana-Babalık sözleşmesine uyum” (İl, 2005, s. 18) süreci başlar.

Resim 1.9

Kaynak: http://www.huffingtonpost.com/vicki-larson/marriage-is-work_b_3269987.html
http://www.siam-legal.com/Thailand_Service/thailand-marriage-laws.php. Erişim tarihi: 25.11.2015

Ebeveynlik Evresi

Bu dönem Duvall'in Aile Yaşam Döngüsü Modelinde (İl, 2005) dört evreye ayrılmıştır: Bebekli aileler, okul öncesi dönemde çocuğa sahip aileler, okula giden çocukları olan aileler ve ergenlik çağında çocukları olan aileler. Bebekli çiftler, öncelikle aileye gelen bu yeni ve bakıma muhtaç bireye ve analık, babalık sorumluluklarına uyum sağlamak durumundadırlar. Çocuğun dünyaya gelişi ile aileye “eş olma” rolünün yanında “ebeveyn olma” rollerinin sorumluluğu da eklenmiştir. Aileye yeni katılan üye ebeveynlerinin sevgi, bakım ve korumasına muhtaç olduğundan ailedeki enerji bu yeni üyeye yönelir. Şüphesiz bu durum eşlerin birbirine daha az ilgi göstermesi ile sonuçlanabilecektir. Özellikle, her iki eşin de çalıştığı ailelerde iş ve ev yaşamıyla ilgili sorumlulukları yerine getirmek daha karmaşık hâle gelecektir.

30 ay ve 6 yaş arası çocukları olan aileler okul öncesi dönemde çocuğa sahip aileler, kategorisinde ele alınmaktadır. Bu dönemde ailede eş sistemi, ebeveyn sistemi, ebeveyn çocuk sistemleri ve kardeşler sistemi oluşur. Anne ve babalar çocukların okul öncesi evrelerini başarıyla tamamlamalarını sağlamaya çalışırlar. Okula giden çocukları olan aileler, bu süreçte daha önce belirtilen aile sistemi içindeki rollere ilaveten çocukların okula uyumları, okulda sosyalleşmeleri ve okuldaki başarılarının desteklenmesi gibi görevleri de üstlenirler. Ergenlik döneminde çocuğu olan aileler ise aile yaşam döngüsünün önemli aşamalarından birindedirler. Ergenlik dönemi çocuğun bireyselleşme ve bağımsızlaşma arayışları içinde olduğu, bağımlılık ve cinsellik gibi risk davranışları göstermeye yatkın olduğu bir dönemdir. Ergenlik döneminde arkadaş grubu etkisi görülmekte, ergen çocuk arkadaşları tarafından onaylanmayı önemsemektedir. Bu durum ebeveynleri kaygılandırarak daha müdahaleci olmalarına ve genel olarak ebeveyn-çocuk ilişkisinin bozulmasına neden olabilir. Bu dönemde ergenle iletişim biçimi yeniden yapılandırılmalı, bu dönemin özellikleri göz önüne alınarak onun bağımsız bir kimlik geliştirmesini destekleyecek tutum ve davranışlar içinde olunmalıdır. Çünkü ergenlik çağı çocukları açısından kritik bir çağdır. Bu çağda çocuklar “Özgürlük ve sorumluluk arasında denge sağlanmalıdır” (İl, 2005). Ergenlik çağının sorunsuz geçirilebilmesi için sosyal hizmet desteği almakta fayda vardır.

Yetişkin Çocuklara Sahip Olma Evresi

Çocukların ergenliklerinin bitimi ve yetişkinliklerinin başlamasıyla, yetişkin çocuklara sahip aile evresi başlar. Çocuklar dışarıda daha fazla zaman geçirmeye başladıkça çiftlerin de kendilerine ayırabilecekleri zaman artar. Bununla birlikte bazı sorunlar da yaşayabilirler. Bu sorunlar kısaca, orta yaş dönemin de aile sistemindeki değişiklikleri kabullenme, giderek bağımsızlaşan yetişkin çocuğun, bağımsız olma sürecini kabullenme, yetişkin çocukları destekleme, eşler arasında yeniden bir denge kurulması, çocukların doldurduğu ve artık boşta kalan zamanı verimli ve doyurucu bir biçimde değerlendirme, yetişkinliğin başındaki çocukların iş, askerlik, sosyal güvence gibi sorunlarının çözülmesi olarak sıralanabilir. Özellikle çocuğuyla koruyucu ve bağımlı ilişkiler gerçekleştirmiş ebeveynler için çocuğun evden ayrılışı boşluk duygusu oluşturmakta, stres ve kaygıya yol açmaktadır. Çocuğu tarafından ihmal ya da terk edileceği endişesi ebeveynleri etkilemekte uyum ve davranış sorunları yaşamasına yol açmaktadır. Bu nedenle ebeveynler kendi içlerinde yeni bir denge kurmak durumunda kalırlar. Ebeveynlerin kuracakları bu denge, yetişkin çocukların kendi sorunlarını kendilerinin çözmelerine ve hayatlarında tercihlerini özgür olarak yapabilmelerine olanak sağlayacak kök aile ortamının yaratılması için gereklidir. Bu dönemde ebeveynlerin değişimi sağlıklı yönetebilmesi, eş olma ilişkisinin kalitesini geliştirebilmesi, çocukların sorumluluğunun azalmasıyla ortaya çıkan zamanı birlikte olmaya, iletişimi ve paylaşımı arttırabilmeye ayırması, bu dönemi sağlıklı atlatabilmek için gereklidir. Bunun dışında yetişkin olan çocukların da sağlıklı bir aile kurabilmesi için ebeveynleri tarafından desteklenmeli ve güven ilişkisi içinde kök aileyle ilişkiler devam ettirilebilmelidir. Yetişkin çocukların evden ayrılmasıyla aile diğer bir evreye geçer. Ancak sosyokültürel ve ekonomik nedenlerle içinde yaşadığımız toplumda bu ayrılma her zaman gerçekleşmemektedir.

Emeklilik ve Yaşlılık Evresi

Eş yaşamı açısından en doyumlu ancak sağlık sorunları, ölüm korkusu gibi nedenlerle uyum sağlaması en zor dönemlerden biridir. Bu dönemde artık çocuklar evden ayrılmış ve bağımsızlaşmıştır. Bununla birlikte, eşler ilişkilerinde birbirlerine yakınlaşmış “ikinci

bahar” olarak isimlendirilen dönemlerini yaşamaktadırlar. Çocukları yetiştirme, aile sorumluluklarını yerine getirme koşturması bitmiş, daha sakin ve dingin bir yaşam akışı oluşmuştur. Bu dönemin en önemli güçlüklerinden biri, bireyin çevresindeki ölümlere ve sağlık sorunlarına şahit olmasıdır. Aynı zamanda yaşlılıkla beraber sağlık sorunları da ortaya çıkabilir.

Hem sağlık sorunları ve yaşamın sonuna yaklaşıldığı algısıyla hem de emeklilikle gelen üretkenliğin azalmasıyla yaşlılık ve emeklilik dönemi uyum sağlaması zor bir süreçtir. Bu süreçte emeklilik, eş kaybı gibi kayıplar da yaşanır. Dul olmaya alışmak, eşin hayatta yarattığı boşluğu kabullenmek ve doldurmak bu dönemin en ağır uyum süreçlerinden biridir. Yaşlılık süreci içinde çocuklarla ebeveynlerin ilişkileri bakma bakılma ilişkisi bakımından da değişir. Artık roller değişmiş, yetişkin çocuklar yaşlanan ve çeşitli sağlık sorunları yaşayan

ebeveynlerine bakmaya başlamıştır. Bu noktada da kurum bakımı gibi unsurlar gündeme gelebilir. Yine bu dönem nine ve dede rollerinin oynandığı, çocukların ailelerinin kurulduğu ve bu ailelerle ilişkilerin oluşturulup geliştirildiği dönemdir.

Resim 1.10

Kaynak: www.lifehack.org/articles/communication/these-27-old-couples-will-remind-you-what-love-all-about.
Erişim tarihi:
25.11.2015

Aile yaşam döngüsü evrelerinde aile üyeleri hem aile içindeki değişmeyi hem de çevresel değişmeyi yönetmeye çalışmaktadır. Bunun için aile üyelerinin her evrede ilişkilerini iş birliği ve paylaşım içinde sürdürmeleri, birbirlerini desteklemeleri elzemdir. Geçiş problemleri çözülmediğinde genellikle ortaya kriz durumları çıkar. Özet olarak, aile yaşam döngüsü evlilikle başlamakta ve eşlerden birinin ölümüne dek sürmektedir. Ailenin bir aşamadan diğerine geçişi aile işlevlerinde, aile yapısında ve rollerde değişiklikler olmaktadır. Her aşamada aile başarması gereken farklı görevlerle karşı karşıya gelmektedir. Evliliğin başlamasından, eşlerin ölümüne kadar geçen bu süreçte, aile bireyleri her aşamada değişmek ve yeni roller-sorumluluklar yüklenmek durumunda kalabilirler. Aileyi etkileyen iç veya dış koşullara uyumu sağlamak için değişim gereklidir. Gelişimsel ya da yaşam döngüsü kuramının temel savunuları şöyle özetlenebilir:

- Aile yaşam döngüsünün her aşamasında içsel ya da dışsal çeşitli etkilere maruz kalır ve varlığını devam ettirebilmek için yeni duruma uyum sağlamak durumundadır.
- Uyum sağlama sürecinde aile üyeleri yeni beceriler kazanır. Böylece aile yeni baş etme becerileri kazanarak güçlenir.
- Aile bu yeni döngüdeki duruma uyum sağlayamazsa “kriz” ortaya çıkar. Aile üyeleri krizi çözmek konusunda uzlaşır ve çözebilirse güçlenerek yeni bir aşamaya geçmiş olur; aksi takdirde o döngüde tıkanabilir ve tamamlayamadan süreç bitebilir.

Aile yaşam döngüsü modeli ailelerle çalışırken nasıl yardımcı olabilir? Örneklendirerek tartışınız.

SIRA SİZDE

AİLE KURAMLARI

Kuram, toplumu ve toplumsal yapının parçalarının birbiriyle olan ilişkisini tanımlamak, açıklamak ve öngörülerde bulunmak için kullanılan birbiriyle ilişkili kavramlar dizisi olarak tanımlanabilir. Günümüze kadar aileyi anlamak ve açıklamak için birçok kuram geliştirilmiş ve çeşitli araştırmalarla bu kuramların varsayımları sınanmıştır. Bu kuramlar çok farklı disiplinlerce geliştirilmiş ve aileye adapte edilerek kullanılmıştır. Her kuram farklı bir pencere sunarken bazı araştırmacı ve uygulayıcılar farklı kuramların güçlü yönlerinden yararlanarak “eklektik bir yaklaşımı” tercih etmektedirler. Çünkü aile gibi karmaşık sosyal fenomenleri anlamada bir kuramın sunduğu bakış açısı yeterli olamamakta, tek bir bakış açısı fenomeni tüm boyutlarıyla açıklayamamaktadır.

Gale ve Vetere (1987)'ye göre aile kuramları;

- Temel değişkenleri açıkça belirleyebilmeli ve tanımlayabilmelidir.
- Aile içi davranışları veya olayları etkileyebilecek olası değişkenleri belirlemeli ve açıklamalıdır.
- Kuram, aile ihtiyaçlarını odak almalı ve bu ihtiyaçları gidermenin yollarını sunmalıdır.
- Aile içi çatışma konularının çözümü için sorunların kaynağını, türünü ve çözüm yollarını tanımlayabilmelidir.
- Aile içi rolleri ve işlevleri; duygusal etki, kararverme, sosyalizasyon ve diğer dikkat çekici faktörler bakımından açıklayabilmelidir.
- Diğer bakış açılarını da dikkate alabilmelidir.
- Aile üyelerinin açık ve örtük değer ve inançlarının sistematik değerlendirmesi aile dışı yapılar ve kurumların inanç kalıplarıyla bağlantılandırılmasını sağlamalıdır.
- Ailelerin gelişim dönemlerini etkileyen değişimleri ve stres faktörlerini ele almalıdır.
- Tekrarlayan aile davranışlarını açık hâle getirmelidir.
- Aile sınıflandırması davranışlar ve eylemleri ayırt edebilmelidir.
- Aile etkileşimleri bireysel, ikili, ailesel ve daha geniş grup etkileşimleri bağlamında açıklanabilmelidir.

- Aile sınıflandırması çok çeşitli aile iklimlerini ve yaşam tarzlarını tanımlayabilmeli; aile davranışlarını, aile içi olayları ve etkileşimsel sıralamasını sınıflandırabilmelidir.

Ailelerle gerçekleştirilen uygulamalarında kullanılan kuramlar, sosyoloji, antropoloji, sosyal hizmet, psikoloji gibi insan ve toplumla çalışan farklı bilim dallarınca üretilmiştir. Her biri aileyi anlamada farklı bir çerçeve sunarken çoğu kez de düşüncelerini birbiri içinden ürettiğinden içiçe geçmişlikler de söz konusu olmuştur. Burada bu kuramların en sık kullanılanlarına yer verilmiştir.

Yapısal-İşlevselci Aile Kuramı

Talcott Parsons tarafından geliştirilmiştir. Bu kuram, aileyi toplumun bir alt sistemi olarak göreyerek toplumun belli işlevleri yerine getirdiğini vurgular. Aileye uyarlanan birçok kuram aslında yapısal-işlevselci kuramlardır. Bu yaklaşım, aile içindeki ve aile dışındaki etkileşimleri vurgulamaktadır. Kuram, aileyi bütünsel olarak, parçaları ve parçalar arasındaki etkileşimleri ele alarak sistem çerçevesinden görebilmemizi sağlar.

Yapısal işlevsel yaklaşımda ailenin görevlerinin toplum tipine uygun olarak bazı evrensel fonksiyonları yerine getirdiği ve toplumun devamı açısından belli temel gereksinimleri karşılaması gerektiği savunulur. Ailede roller ve statüler ağı vardır. Bu roller ve statüler bir yandan ailenin, bir yandan da aile aracılığıyla sosyal sistemin işleyişine katkıda bulunmaktadır. Yapısal işlevsel kuram ailenin yaşam biçimleri analizine yönelmiştir (İçli, 1997, s. 62).

Buna göre, tıpkı diğer sosyal gruplar gibi ailelerin de bir bütün olarak işlev görebilmesi için kurulu bir yapısı vardır. Ailelerin, grupların ya da toplumların bir bütün olarak devam etmesinin nedeni parçalar arasındaki dengedir. Her bir aile üyesi, bulmacanın bir parçasıdır ve bütünlüğünü sağlayacak sosyal yapıyı devam ettirmek için kendi pozisyonunu korumalıdır (Howe, 2011, s. 35). Bu kuramda bazen yapı kavramı “sistem” ve “toplum” terimleri ile parçalar ise “alt sistemler, yapılar” gibi terimlerle anlatılır. Örneğin, toplumu oluşturan parçalardan aile, çocukların kendi başlarına yaşayabilecekleri zamana kadar onları büyütme ve koruma; eğitim kurumları toplumun ihtiyaç duyduğu işler için beceri kazandırma; ekonomi ise ailelerin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan donanımı sağlar. Aile ve eğitim kurumu, ekonomi kurumunun sağladıkları olmadan varlığını sürdürmez (Sullivan ve Thompson, 1986, s. 22). Aynı şekilde, ailenin de varlığı sürdürmesi alt sistemlerinin kendi pozisyonlarını sağlamaları ile mümkün olur. Yapısal-işlevselci kuramda aile kurumu, toplumsal düzenin güvencesi ve toplumsal dengenin sağlayıcısı olarak kabul edilir. Yapıyı oluşturan parçalar ya da alt sistemlerin amacı toplumu bir arada tutmaktır. Bu nedenle de yapıyı oluşturan parçalar (alt sistemler) işlevlerini yerine getiriyorsa normal, getiremiyorsa anormal olarak değerlendirilir. Bu kurama göre, toplumda daha ayrıcalıklı ya da güç sahibi bireyler vardır (örneğin, erkekler ya da yaşlılar gibi). Örneğin, yaşlı bireylerin ayrıcalıklı olduğu bir toplumda şüphesiz bu konuma sahip olanlar statülerini kaybetmek istemeyeceklerdir. Gençler ise kendilerini rahatsız eden aşağı konuma bir süre sonra itiraz edip hiyerarşiyi değiştirmek isteyeceklerdir (tıpkı devrim hareketlerinde olduğu gibi). Çünkü aile de tıpkı diğer toplumlar gibi bir sistemdir.

Minuchin (1974) genellikle yapısal-işlevselci teorisyenler arasında gösterilmektedir. Kitabı 1966'da ilk kez yayımlandığında geniş bir çevrede önemli bir etki yaratmış, birçok profesyonel tarafından saha çalışmalarıyla denenmek istenmiştir. Onun yaklaşımı, sistem kuramıyla uyumludur ve açık sistemler yaklaşımı ile aileyi bireylerin toplamı olarak değil bir bütün olarak görmektedir. Sağlıklı aile işlevselliği, aile değişim ve taleplere uyum sağlayabildiğinde gerçekleşir. Bu kuramın başlıca özellikleri şunlardır:

- Aile, etkileşimsel kalıpları olan bir sistemdir.
- Aile sistemi, alt sistemlerinden etkilenerek işlev görür.

- Aile alt sistemleri geçici ya da sürekli bireylerden oluşur.
- Aile üyeleri bir veya daha fazla sistemin parçası olabilir ve her birinde farklı roller üstlenmiş olabilirler.
- Alt sistemler, kendi içinde veya aralarındaki güç ilişkileri ile hiyerarşik olarak düzenlenmiştir.
- Sistemin bir parçasındaki baskı, sistemin diğer parçalarını da etkiler.
- Aileler, bütünlük ve uyum düzeyleri bakımından tanımlanabilirler.
- Aile yapısındaki değişim, bireysel davranışlardaki değişim ile ilgilidir.
- Aile bireyleri sürekli etkileşim yoluyla birbirini etkiler ve birbirinden etkilenirler.
- Bireyler, parçası olduğu sistemleri etkilerler .

Minuchin (1974) sınırlar, uyum, baskı, denge gibi üyeler arasındaki etkileşimleri tanımlayan kavramları kullanmıştır. Ailede her alt sistemin birbirinden farklı işlevleri vardır ve bu alt sistemler kurallar ve sınırlarla belirlenir. Aile içinde eş, ebeveyn ve kardeş alt-sistemleri vardır ve bu üç alt sistem bütünlük içinde hareket etmelidir. Minuchin'e göre oğul, oğul gibi davranmalıdır ki baba da bir baba gibi davranabilsin. Minuchin'e göre aile ilişki kalıplarında iki evrensel kural vardır. Bunlarda ilki; ana-baba ile çocukları arasında bir güç hiyerarşisinin olması gerektiği kuralıdır. Yani, hiyerarşik olarak ana-baba çocuktan daha üsttedir. İkincisi ise karı-koca arasındaki tamamlayıcılık ya da işlevlerini gerçekleştirirken karşılıklı olarak bağımlı olmaları gerektiği kuralıdır.

Yapısal aile yaklaşımında sınırların geçirgenliği ve derecesine göre üç tür aile tanımlanmıştır. Bunlar; alt-sistemler arasında katı sınırların olduğu "kopuk" aileler, belirgin sınırların olduğu "fonksiyonel/sağlıklı" aileler ve belirsiz sınırların olduğu "iç içe" ailelerdir. Kopuk ailelerde, aile üyelerinin özerkliği devam ederken birbirleriyle ilgilenme ve ortak hareket etme becerileri düşüktür. Dolayısıyla bu aileler fonksiyonel olmayan/sağlıksız aileler olarak bir uçta yer alırlar. Diğer bir uç ise sınırların aşırı geçirgen olduğu, aile üyelerinin özerkliklerinin yok denecek kadar az olduğu, iç içe geçmişlikle karakterize olan "iç içe" ailelerdir. Bu aileler de işlevlerini sağlıklı biçimde yerine getiremezler ve sağlıksız olarak görülürler. Belirgin sınırları olan ailelerde ise aile üyeleri kendi özerkliklerini korurken aynı zamanda aileye önem verme, sağlıklı iletişim, aile üyelerini destekleme ve aileye katılım gibi davranışları da gösterirler. Başka bir ifadeyle belirgin sınırları olan sağlıklı bir ailede hem "ben olma" hem de "biz olma" duygusu dengeli bir şekilde yaşanmaktadır.

Literatürde yapısal aile yaklaşımının en güçlü yönünün tekniklerinin açıkça belirlenmiş olması, sistemli, problem odaklı ve kısa süreli olması ve özellikle düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerle çalışmada etkili olması biçimindedir. Bu kuram ile ilgili en önemli eleştiri ise basmakalıp rollerin ve statükonun korunması ile ilgilidir. Özellikle erken dönem yapısal-işlevselciler bu düzenin korunması gerektiğini, aksi takdirde dengenin bozulacağını savunmuşlardır. Örneğin Parsons (1972, s. 140), aile düzeninin sağlanması ve ailenin normal işlev gösterebilmesi için, ailede eşlerin birbirini tamamlayan ve uzmanlaşmış rollerinin olması gerektiğini ve erkeğin araçsal rolü, kadının ise dışavurumsal rolü üstlenmesi gerektiğini savunarak cinsiyet hiyerarşisini savunmuştur. Bu kuram, sistemlerin nasıl olup da güç yapılarını değiştirmeden varlıklarını sürdürdüklerini anlamaya yardımcı olur (Howe, 2011, s. 36). Örneğin aile içi şiddet olgusunda, bu olgunun aile içi güç ilişkilerini ve hâlihazırdaki hiyerarşiyi devam ettirmeye hizmet ettiğini bu kuramsal bakış açısıyla analiz etmek mümkündür. Erkekler şiddet yoluyla kadınları domine ettiğinde hiyerarşinin üst basamağındaki yerlerini korumuş olmaktadır. Dolayısıyla, bu kuram ile ilgili en önemli sorun; statükonun, sistemi bir arada tuttuğu için ya da sürekliliği sağladığı için yararlı olduğunu savunmasıdır. Oysa az önceki aile içi şiddet örneğinde de görüldüğü gibi sistemler varlığını sürdürürken üyelerine zarar da verebilirler (Howe, 2011, s. 36). Bir başka örnek olarak aile içinde şiddet gören kadınların bu durumu bildirmemesi, boşanamaması ya da boşanmayı istememesi de gösterilebilir.

Çoğu zaman sistemler ters yüz edilmeye, başkaldırılmaya ya da radikal değişime de ihtiyaç duyarlar. Bu kuram, aile etkileşimlerinin neden değişmeyerek sabit kaldığını anlamada yardımcı olsa da bulmacanın ancak bir parçasını görmemizi sağlar. Hikâyenin tümünü anlamak için farklı kuramsal yaklaşımlara da ihtiyaç duyulur.

Sistem Kuramı

Yapısal-işlevselciliğin bir uygulaması olarak sistem kuramı 1940'lerden beri sistemlerin oluşumu ve davranışı üzerine kuram geliştirmektedir. 1960'lerden bu yana sosyal hizmet disiplini de insan davranışlarını değerlendirmede birincil olarak *sistem yaklaşımını* kullanmaktadır. Örneğin Germain ve Gitterman (1996) sosyal sistemlerin çeşitli aşamalarına uygulanabilecek ekolojik metafora dayalı modeller geliştirmişlerdir. Genel sistem kuramında sistemin parçaları tek başlarına değil, aralarındaki etkileşimler çerçevesinde ele alınır ve sistemin bir bütün olarak görülmesi sağlanır. Dolayısıyla bu kuram, sistemin parçalarının bir bütün oluşturmada birbirleriyle nasıl etkileşime girdiğini araştırdığından tek tek parçalar üzerinde durmak yerine, parçalar arasındaki karşılıklı etkileşimler ve ilişkiler üzerine odaklanır.

Genel sistem kuramının kurucusu Bertalanffy (1968, s. 65)'e göre sistem; "Birbiriyle etkileşim hâlinde olan bir dizi ögedir". Bertalanffy'ye göre ögelerin birbiriyle ilişkilerinin analizinden çok şey öğrenilebilir. Bu nedenle genel sistem kuramı sistemlerin işleyişini öğrenmede indirgemeci bir analizin tersine ilişkilerin sentezini bir yol olarak sunmaktadır. Bertalanffy'ye göre bir sistemin yaşayabilmesi için bilgi alışverişi yoluyla enerji alması gerekir. Bilgi alışverişi olmadan etkileşim ve sistem var olamayacaktır. Sistem yaklaşımının anahtar kavramları ise bütüncüllük, ilişki ve dengedir. Bu üç kavram birbiriyle son derece ilişkilidir ve birbirine bağlıdır. Bütüncüllük kavramıyla anlatılmak istenen bir sistemi meydana getiren nesnelerin veya ögelerin bütüncül katkısının her ögenin ayrı ayrı katkısından daha fazla olduğudur. Sistem kuramı, hiçbir sistemin bileşenlerine ayrılmasıyla yeterli bir şekilde anlaşılamayacağını veya yeterince açıklanamayacağını ileri sürer (örneğin merkezi sinir sistemi yalnızca parçaların gözlemlenmesiyle anlaşılacak süreçleri içermektedir). İlişki kavramı, bir sistemin içindeki ögelerin birbiriyle yapılanma biçiminin tek başına ögeler kadar önemli olduğunu ifade etmektedir. Evlilikte cinsel işlev bozukluğunun bireysel olarak eşlerin psikolojik yaradılışından ziyade eşlerin birbiriyle olan ilişkisinin doğasından kaynaklandığı örneği, ilişki kavramının sistem yaklaşımı içindeki önemini anlatmaktadır. Sistem kuramı basit neden-sonuç açıklamalarına karşıdır. Bir sorunun açıklanmasında tüm değişkenlerin hesaba katılmasını öngörür. Bu da bütüncü bakış ve bileşenler arasındaki ilişkileri anlamayla gerçekleşir. Denge kavramı birçok yaşayan sistemin varlığını sürdürürebilmek için denge arayışı içinde olduğunu anlatmak için kullanılmaktadır. Örneğin aile sistemini ele aldığımızda eğer aile içinde çocuk istismarı varsa bu genellikle ailenin bir işlevini karşılıyordur. Çocuk aileden alınsa dahi aynı istismar ikinci çocuğa yönelecektir. Aile içindeki bir birey danışmalık yoluyla geliştirildiğinde ailedeki denge bozulacak, geride kalan aile üyeleri değişen aile üyesine karşı doğru veya yanlış yönde uyum sağlama çabasına girişecektir. Bu nedenle sistem yaklaşımı, müdahale etmede bu dengenin göz ardı edilmemesi gerektiğini savunur (Zastrow, 2004, Akt: Duyan, Özgür ve Özbulut, 2008, s. 58-59).

Sistem yaklaşımı, sosyal bilimlerin hemen her alanında etkili olmuştur. Aile de üyelerinin birbiriyle etkileşim hâlinde olduğu bir sistem olduğundan bu kuram ailenin anlaşılmasında temel kuramsal bir çerçeve sağlayarak aile ile çalışan profesyonellere önemli bir rehber olmuştur.

Aile sistem kuramı öz olarak; ailenin, parçaların toplamından çok bir bütün olarak ele alındığında anlaşılabileceğini savunur. Aile içindeki her bir üyenin rolü tüm üyeler

arasındaki dengeyi devam ettirmede hayati bir öneme sahiptir. Aileyi bir sistem olarak görmek için aile üyeleri arasındaki etkileşimlere ve ailenin bütününe bakmak yararlıdır. Diğer daha büyük sistemlerin bir alt sistemi olan ailenin de kendi içinde alt-sistemleri mevcuttur. Örneğin karı-koca alt sistemi, kardeşler alt sistemi, ebeveyn çocuk alt sistemi gibi. Alt sistemler yaşa, cinsiyete veya işlevlere göre oluşturulabilir.

Aşağıda, aile sisteminin özellikleri verilmiştir:

1. Alt sistemlerden oluşmuş ve bir amaca yönelmiştir: Sosyal, duygusal, psikolojik, fizyolojik ve ekonomik olarak üyelerinin ihtiyaçlarını doyurmak ailenin amacıdır. Hiyerarşi ve alt sistemler bu amaçları gerçekleştirmek üzere örgütlenmiştir.
2. Ailenin görevleri vardır: Ailenin kimlik gelişimine yardımcı olma, sınırları düzenleme, duygusal atmosferi yönetme, değişimi yönetme gibi görevleri vardır.
3. Her ailenin kendine özgü bir yapısı vardır.
4. Aile zamana ve değişen şartlara göre sürekli bir değişim ve uyum sağlama çabası içindedir.
5. Bir yaşam döngüsü vardır: Tıpkı bireylerin olduğu gibi ailenin de kendine özgü bir yaşam döngüsü vardır.
6. Benzer sonuçları vardır: Her ailenin, tıpkı bireylerin olduğu gibi benzer sonuçları vardır. Buna eş sonuçlilik denilmektedir.

Sistem kuramının aile için sunduğu temel kavram ve önermelerini şöyle özetlemek mümkündür (Becvar ve Becvar, 1982; L'Abate, Ganahl ve Hansen, 1986; Simon, Stierlin ve Wynne, 1985; Yalın, Oral, Gökler ve Yılmaz, 2007 Akt: Gökler, 2008, s. 5-8):

- Aile sisteminin kendisini hem gündelik yaşamını sürdürebilmek hem de üyelerinin gelişimsel gereksinimlerini karşılayabilmek üzere örgütlediği görüşüne dayanır. Bu, sistem kuramında "bütünlük" (holism) kavramı olarak adlandırılır ve aile sistemini anlamak için "bir bütün olarak aile"ye bakmak gerektiği üzerinde durulur. Aile, onu kimlerin oluşturduğundan çok, onu oluşturan üyelerin ne şekilde bir araya geldiğiyle anlaşılabilir.
- Bir diğer kavram "hiyerarşi" kavramıdır. Bu da aile içindeki alt sistemlerin nasıl örgütlendiğini anlatır. Aile, çeşitli görev ve hedeflerini gerçekleştirmek üzere farklı alt sistemler içinde örgütlenmektedir.
- Bir diğer kavram "sınırlar" olarak adlandırılmıştır. Aileler, aile sistemi içinde yer alanlarla sistem dışında kalanlar arasında bir sınır çizer ve bu yolla 'biz' ve 'diğerlerini' tanımlamış olurlar. Sistemin sınırlarının gevşekliği ya da katılığı ve bu sınırlar ile sisteme girmesine izin verilen bilginin miktarı, bir sistemin açıklık ya da kapılığının göstergesidir.
- "Karşılıklı bağımlılık" kavramı, aile sistemini oluşturan üyeler ile alt sistemlerin karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı olduğunu ve birbirlerinden etkilendiğini anlatmaktadır.
- "Homeostasis" kavramı ailenin denge arayışını tanımlamaktadır. Aileler sürekli olarak, uzun dönemli gelişimsel değişimlerin yanı sıra, günlük yaşantının getirdiği değişimlere yanıt vermekte, uyum sağlamakta ve değişmektedirler. Aileler her zaman için denge durumunu korumak isterler. Bu tür bir denge durumu sağlanamadığında, ailenin yeni bir denge bulabilmek için kurallarını ya da dinamiklerini yeniden uyarlaması gerekebilir.
- "Morfojenesis", değişen gereksinimler karşısında, aile sisteminin kendini uyarlama, yenileme ve geliştirme becerisini tanımlamaktadır. Tüm ailelerde değişmezliği korumak ve sisteme değişimi sokmak arasında süregiden gergin bir dinamik söz konusudur. Sağlıklı bir aile sisteminde hem homeostasis (denge) hem de morfojenesis (değişim) olmalı ve bu ikisi arasında bir denge olması beklenir.

- “Geri bildirim döngüleri” aile sisteminde hareketin değişmezlik yönünde mi yoksa değişim yönünde mi olacağını ifade etmektedir. “Negatif geri bildirim döngüsü” değişimi en aza indirmeyi; “pozitif geri bildirim” döngüsü ise gelişme ya da çözülmeye doğru hareketi ve değişimi temsil etmektedir.
- “Eş sonluluk” kavramı ise aile sistemlerinin farklı yollardan giderek de aynı sona, aynı amaca ulaşabilme becerilerini tanımlamaktadır.

Aile sistem kuramının önemli uygulamalarından biri de “aile sistemleri terapisi”dir. Burada ailenin tümü danışan/müracaatçı ya da hasta olarak görülür. Aile üyeleri arasındaki kalıplar, güç ilişkileri ve etkileşimler bir bütün olarak kavranmaya çalışılır. Daha önceki başlıkta açıklanan yapısal-işlevselci kuramın aksine bu kuramda ailenin bir sistem olarak değişimi genellikle işlevsel olarak görülür. Değişimle birlikte aile yeni beceriler kazanacak ve yeni bir ilişki dengesi kurulacaktır. Bazen statü alt üst edildiğinde yeni ve daha güçlü bir aile sistemi ortaya çıkar. Doğru bir sistemik müdahale ile ailenin yeni bir denge ve uyuma kavuşması mümkün olabilir.

Genel sistem kuramının güçlü yönü, birbiriyle etkileşim hâlindeki sistem ve alt-sistemleri anlamaya olanak tanımasıdır. Ancak her ne kadar sistem kuramı hem tek tek parçaları hem de bütünü görmeye olanak tanısa da ikisini aynı anda değerlendirmek güç olabilir. Bütüne aşırı odaklanma, parçaların etkisini görmeyi zorlaştırırken parçalara odaklanmak da bütünün nasıl etkilendiğini görmeyi zorlaştırabilir.

Sembolik-Etkileşimci Aile Kuramı

Sembolik etkileşimciler içinde yaşadığımız toplumsal düzendeki her şeyin (nesnelere, olaylara, eylemlere) atfettiğimiz anlamlar sonucu oluştuğunu düşünürler. Dolayısıyla toplumsal yaşam onu oluşturan bireylerden bağımsız olarak değil bireylerin atfettikleri anlamlardan meydana gelmektedir. Bireyler her gün yaşamı aktif, yapıcı ve yaratıcı biçimde sembolik etkileşim ve iletişim aracılığıyla inşa etmektedirler. Sembolik etkileşimcilik bu açıdan toplumun, onu oluşturan bireylerden bağımsız bir gerçekliği olmadığını iddia etmektedir. İnsanlar hayvanlar gibi uyarılara basit tepkiler vermek yerine uyum sağlamak için davranışlarını duruma göre ayarlayabilen varlıklardır. Dolayısıyla sembol ve simgeler sadece temsil etmez aynı zamanda da temsil ettiği şeyi belirli bir yönde tanımlar. Bu nedenle de semboller son derece önemlidir. Sosyal psikolojiye daha yakın duran bir sosyoloji akımı olan sembolik etkileşimcilik toplumu bireylerin gündelik yaşamdaki sembolik etkileşimlerinin bir ürünü olarak ele alır.

Bu kurama göre, insanlar içinde yaşadıkları dünyadaki her şeye sürekli olarak anlamlar yükleyerek anlayabilen ve bu anlamları sembollerle anlatabilen, bu anlamları temsil eden semboller aracılığı ile başkalarıyla etkileşim kurabilen ve benlik (self) duygusu geliştirebilen varlıklardır.

Bu modele göre bireyler çevreleriyle kurdukları etkileşim sonucu kim olduklarına ve yaşam amaçlarına karar veriler, başka bir deyişle, bir kimlik oluştururlar. Sembolik etkileşimciliğin temel özellikleri şöyle sıralanmıştır:

- Sembollerin ve anlamlarının önemi
- Toplumsal ve bireysel benlik kavramı
- Rol, rol oynama, rol geçişi ve rolde zorlanma kavramları
- İnsan varlığının pasif tepki verenler değil, aktif katkı veren olarak ele alınması

Çocuklar için sosyalleşmenin başladığı yer ailedir ve çocuklar çok küçük yaştan itibaren karşılaştığı şeylerin anlamını oluştururken ebeveynlerinin ve diğer aile üyelerinin davranışlarından öğrenirler. Ebeveynler de bunları kendi ailelerinden öğrendiğinden aslında anlamlar, kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

Bu kuramın güçlü yönü, toplumsal dünyanın şekillenmesinde bireyi daha aktif olarak değerlendirmesidir. Gerçeğin bireylerden bağımsız olmadığını vurgulaması toplumu oluşturan bireylerin aktif rollerine işaret etmektedir. Ancak bu yaklaşım “aile ile diğer sosyal unsurlar (okul, akraba ilişkileri, mahalle vb.) arasındaki ilişkileri zaman zaman ihmal ettiği; küçük ölçekli, yüz-yüze etkileşimler üzerinde yoğunlaşarak bu etkileşimlerin tarihsel veya toplumsal düzenlemelerle ilişkilerine değinmedikleri gerekçeleri ile eleştirilmiştir.

Bilişsel-Davranışçı Aile Kuramı

Bilişsel-davranışsal kuram; bilişsel, davranışsal ve sosyal öğrenme yaklaşımlarını birleştirmekte ve işlevselliği insan ve çevresi arasındaki karşılıklı etkileşimlerin bir ürünü olarak açıklamaktadır. Davranış gözlenebilen, kaydedilebilen, ölçülebilen eylem, hareket ya da yanıtlardır. Davranışçı kuram davranışların öğrenme ürünü olduğunu; öğrenmenin uyarıcı nesne ile davranış arasında bir bağ kurularak geliştiğini ve pekiştirme yoluyla davranış değiştirilmesinin gerçekleştiğini kabul eder. Bilişsel kurama göre ise çocukluk çağındaki deneyimler öğrenme yolu ile bazı temel düşünce ve inançların oluşmasına neden olmakta ve bunlara “şema” adı verilmektedir. Yaşamdaki olaylar daha önce sessiz durumdaki şemaların harekete geçmesine ve olumsuz otomatik düşüncelerin ortaya çıkmasıyla öfke, kaygı, suçluluk gibi rahatsız edici duyguların oluşmasına yol açmaktadır. Davranış kuramına dayanan yaklaşımlar, davranışların öğrenme yoluyla kazanıldığını kabul ettiğinden tedavi süreci kişinin uyumlu davranışlarının devamını, uyumsuz davranışlarının da önlenmesini, düzeltilmesini yani değiştirilip istenen biçime getirilmesini amaçlamaktadır. Genel olarak bu terapilerin amaçladığı hedefler bireyin iyilik hâlinin artırılması, sosyal becerilerinin geliştirilmesi ve istenmeyen davranışının azaltılmasıdır. Bilişsel-davranışçı terapi stratejileri üç grup altında incelenmektedir:

Anksiyeteyi azaltan terapi stratejileri: Gevşeme eğitimi, sistematik duyarsızlaştırma, alıştırma, tepki önleme, göz hareketlerini duyarsızlaştırma ve yeniden işleme gibi.

Bilişsel yeniden yapılandırma stratejileri: Duygu ve düşünceleri izleme, kanıtsal sorgulama, alternatifleri sınamaya, yeniden düzenleme-çerçeveleme, düşünceleri durdurma.

Yeni davranışlar öğrenme stratejileri: Modelleme, biçimlendirme, ödüllendirme, rol oynama, sosyal beceri eğitimi, itici uyarıcılara koşullama terapisi, olasılıklı anlaşma.

Bu kuramlardan faydalanılarak bilişsel-davranışçı aile danışmanlığı teknikleri geliştirilmiştir. Burada da amaç, ailedeki problemleri davranış oluşturan koşulları ve bilişsel süreçleri belirleyerek bunları istenilen yönde değiştirmektir. Bu türlü bir aile danışmasının aile üyelerine kazandırmak istedikleri amaçlar şöyle sıralanabilir:

- Diğerlerinin ne istediğini açık ve doğrudan sorabilme
- Olumlu ve olumsuz geri bildirimleri hem algılamayı hem de karşılık vermeyi öğrenme
- Benliği yıkıcı davranış ve düşünceleri fark ederek, değiştirmeyi isteme
- Atılgan ve iddialı olmayı öğrenme
- Suçluluk hissetmeden kendini ifade edebilme
- Olumlu öz-disiplin yollarını geliştirme
- İletişim becerileri ve sosyal becerileri geliştirebilme
- Çeşitli sorunlar karşısında çatışma çözme yollarını öğrenme

Bilişsel-davranışçı aile kuramının güçlü yönleri araştırma sonuçlarına dayalı olması, gözle görülür davranışlar üzerinde durması, düşünce ve davranışları değiştirmenin daha somut ve kolay olması, kolay anlaşılır ve kısa süreli olmasıdır. Zayıf yönleri ise deneysel sonuçların uzun süreli ya da genel olmaması, profesyonel ile müracaatçı arasındaki ilişkinin hiyerarşik olması, duygulara fazla odaklanmaması nedeniyle insancıl olmaması şeklinde sıralanabilir. Bilişsel davranışçı yaklaşım aile içi ilişkileri anlamaya yönelik olarak uyarlanarak, bu bağlamda sosyal mübadele (sosyal alışveriş) kuramı geliştirilmiştir.

Davranışsal psikoloji ve mikro ekonomi temelli bir kuram olan sosyal alışveriş kuramının bilinen iki önemli temsilcisi Homans ve Blau'dur. Bu kurama göre insanların kurduğu toplumsal iletişim ve etkileşim bir alışverişe benzemektedir. Sosyal alışveriş kuramı, insan etkileşiminin ödül ve cezalara dayalı olarak gerçekleşen bir alışveriş ile oluştuğunu ileri sürer. Sosyal alışveriş kuramının üç temel sayıltısı vardır:

- Bu kuramın temelinde rasyonel seçim modeli yatmaktadır. Buna göre, insan davranışları akılcıdır.
- İnsanlar ancak kendilerine kâr sağlayacak etkileşime girerler. İnsanların sosyal ilişkilerinde azalan marjinal yarar yasası geçerlidir.
- Sosyal alışveriş durumunda insanlar aldıkları ile verdikleri arasında bir denge beklentisi içindedirler.

Mücadele (sosyal alışveriş) kuramı aile yaşamında çoğunlukla karı-koca arasındaki ilişkilerle ilgilenmektedir. Eş seçimi, evlilik sistemi, yeniden evlilik, ebeveyn-çocuk ilişkileri temel araştırma konuları arasındadır. Aile yaşamına uyarlandığında kuramın temel noktaları şöyle açıklanabilir:

- Rasyonel seçim kavramı
- Aile üyelerinin aradığı bir dizi ödül
- Aile üyelerinin kaçınmaya çalıştığı kayıplar (maliyetler)
- Aile üyelerinin hak ettiklerine inandıkları ödülün türü ve şeklinden elde ettikleri araçlar
- Kişiler arası ilişkilerde karşılıklılık ilkesi

Bu kuramın temel düşüncesine göre, bireyler içinde buldukları durumu, ilişkilerini ya da davranışlarını onlara çok fazlasına mal olmadığı sürece devam ettirmekten yanadırlar. İlişkilerdeki maliyetler (kayıplar) ve yararlar (kazançlar) dinamik bir yapıdadır ve sürekli olarak çatışma ve değişim yoluyla şekil değiştirirler. Bu kurama göre insanlar sürekli olarak davranışlarının yararlarını ve maliyetlerini ölçerek kayıplarını azaltan, kazançlarını artıran seçimler yapmaya çalışırlar. Bu yaklaşımdan yola çıkıldığında insan eylemlerinin bir zihin hesaplaması sonucu en fazla olası olumlu sonuç getiren seçeneği seçme işlemi olduğu söylenebilir. Bu seçimleri yaparken bireyler bir iç diyalog gerçekleştirirler.

Sosyal değiş-tokuş kuramının güçlü yönü, insanların neden bazı seçimleri yaptığını anlamamıza yardımcı olmasıdır. Ancak insanların seçimlerindeki yarar ve maliyetleri anlayabilmek o kadar kolay olmayabilir. Ayrıca, bazen insanlar maliyeti (kayıpları) kazançlarından daha fazla olduğu hâlde bazı seçimler yapabilirler. Bu kuram basit ve açık olma özelliğini taşımakta ancak olayları fazla basit açıklaması nedeniyle de eleştirilmektedir.

Resim 1.11

Kaynak: Carl Rogers.
en.wikipedia.org/262
× 382. Erişim tarihi:
25.11.2015

İnsancıl Aile Kuramı

Carl Rogers, hümanistik (insancıl) psikoloji alanında geliştirdiği kişi merkezli kuram (person-centered theory/client centered theory) ile bu alanda en tanınmış isimdir.

Rogers'ın (1951, 1961, 1969) kişilik ve davranışa ilişkin fenomenolojik düşünceleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Kişi, kendisinin merkezde olduğu, değişken bir dünyada varlığını sürdürür.
- Kişi bir duruma algıladığı gibi tepki verir ve bu algısal alan o kişi için geçerlidir.
- Kişi düzenli bir bütün olarak (organized whole) tepki gösterir.

- Kişinin eğilimi ve mücadelesi kendini gerçekleştirme, koruma ve geliştirme yönündedir.
- Kişinin tepkisindeki temel amacı ihtiyaçlarını karşılamaktır.
- Duygular bu tür amaca yönelik davranışlara eşlik eder ve genelde bunları kolaylaştırır.
- Davranışın anlaşılmasını sağlayan odak nokta kişinin içsel bakış açısıdır.
- Bu algılar ve benlik zamanla farklılaşır.
- Başkalarıyla etkileşim sonucu benlik yapısı düzenli, akışkan ve tutarlı hâle gelir.
- Yaşantılara atfedilen değerler ve benlik yapısının parçası olan değerler bazı durumlarda kişi tarafından direkt olarak yaşanmış veya başkalarından içselleştirilmiştir.
- Yaşantılar kişinin dünyasında meydana geldikçe, bunlar (a) sembolleştirilir, algılanır ve benliğe bazı ilişkileriyle bütünleşir ve (b) benlik yapısına algılanan bir ilişkileri olmadığı için göz ardı edilir veya yaşantı benlik yapısıyla tutarsızlık gösterdiği için sembolleştirme inkâr edilir.
- Kişi tarafından adapte edilen davranış kalıpları benlik tasarımı ile tutarlılık gösterir.

Rogers (1961) işlevselliği tam olan kişiyi: Deneyime oldukça açık, varoluşa dayalı yaşayan ve kendi varlığına dayalı yaşayan kişi olarak tanımlar. Böyle bir kişi; duygularının ve tepkilerinin farkında olur, varoluşsal bütünlüğünü ve anlamlılığını yakalar, farkındalığı varoluşsal bütünlüğü yakalamak için bir araç olarak kullanır.

Bu kurama göre sağlıklı birey, kendisi olabilen bireydir. Bireyin kendisinin farkında olması, duygularını fark etmesi ve kendini gerçekleştirme sağlıklı bireyin en temel özellikleridir. Bu varsayımdan yola çıkarak kişi(müracaatçı) merkezli terapi geliştirilmiştir. Kişi ya da müracaatçı merkezli kuramın temel sayıltısı, uygulayıcının her müracaatçısını kendini tam anlamıyla gerçekleştirme ve kapasitesini tam anlamıyla kullanma hakkına ve yeteneğine sahip bireyler olarak görebilmesidir.

Rogers tarafından geliştirilen kişi ya da müracaatçı-merkezli (client-centered) psikoterapide empati, kuramın temelini oluşturur. Rogers'a göre empati terapiler için bir ön koşul olmaktan çok, temel nitelikte bir terapötik yapıdır. Dolayısıyla burada hiyerarşi yoktur. Müracaatçı kendini geliştirme ve gerçekleştirme kapasitesine sahip, yardım ilişkisinin aktif katılımcıları olarak görülmektedir. İnsancıl kuramlar, bireylerin daha sağlıklı olabilmeleri için kendi yaşamlarını biçimlendirmede rol oynayabileceklerini ileri sürer. Bu yaklaşımda amaç; dikkatli, empatik ve yansıtıcı dinlemeyi vurgulayan, "yönlendirici olmayan yardım etme süreci ile müracaatçının öz anlayışını ve öz kabulünü artırarak onun sosyal işlevselliğini geliştirmektir. Müracaatçı kendi hayatıyla ilgili en iyi bilgiye sahip olan kişi olarak görülür ve insan gelişiminde en önemli boyutun duygusal boyut olduğu üzerinde durulur. Müracaatçıya geçmişi tekrar deneyimleme, bugünle ilgili deneyimlerini yaşama ve olası gelecekleri ile yüzleşme fırsatlarını sunar. Burada doğrudan gerçekleştirilen tekniklerden, dolaylı olarak gerçekleştirilen tekniklere doğru sıralama yapılarak bazı temel müdahale stratejileri tanımlanmaktadır. Bunlar:

Karşılaştırma: Müracaatçının, düşünceleri ile kendisi ve gerçeklik hakkındaki uyumu fark etmesi sağlanır.

Yaşantı geçirme: Müracaatçının çeşitli durumlarda bulunarak rol oynama yapması gibi yaşantısal çalışmalar, müracaatçının kendi gelişimi için olumlu olabilecek yeni davranışların öğrenilmesinde oldukça etkilidir.

Kendine güven çalışmaları: Müracaatçının kendine güvenini arttırmak için çeşitli stratejiler kullanılabilir. Bunlardan ilki, koşulsuz pozitif saygıdır. Bu, sosyal hizmet uzmanının müracaatçıyı öncelikli olarak insan olarak değerlendirmesi anlamına gelmektedir. Bir diğer strateji, farklılığın kabulüdür. Burada müracaatçıyı sadece bir insan olarak değil aynı zamanda kendine has özellikleri olan bir kişi olarak görmek söz konusudur. Burada her bireyin biricikliği ve farklılıkları değerlendirilir. Üçüncü strateji, müracaatçının ken-

dine güvenini geliştiren yorumlama, empatik tepki, hikâyeleme ve deneyim gibi çeşitli teknikler kullanılarak gerçekleşir. Son olarak, kendini yönlendirme stratejisi kullanılabilir. Burada ise müracaatçının gelişimi için gerekli ortam hazırlanır ve müracaatçının yardım sürecinde kendi yolunu çizmesine izin verilir.

İnsancıl/yaşantısal kuram aile çalışmalarına da uyarlanarak insancıl/yaşantısal aile danışması yaklaşımı ortaya çıkmıştır. İnsancıl aile danışmasının en önemli temsilcisi bir sosyal hizmet uzmanı olan Virginia Satir'dir. Bu kuramın aile ile ilgili temel görüşü şudur: Aile üyeleri kendi duygularının farkında değildir. Duygularını fark ettikleri zaman ise bunları bastırırlar. Aile üyeleri duygularının farkında olup bunu yaşayamadığında birbirlerinden uzaklaşır ve başka meşguliyetler edinirler. Bu nedenle, insancıl kuramdan yararlanan uygulayıcılar bireyin teklifine, duygularına, gelişme kapasitesine, seçim yapma ve kendini gerçekleştirmelerine önem verirler. Aileye yardım sürecinde her bir aile üyesinin kendi potansiyelini keşfetmesine ve farkındalık geliştirmesine yardımcı olunur.

Yaşantısal/insancıl aile danışmanlarına göre sağlıklı aile, üyelerinin sağlıklı gelişim ve yaşantılarını destekleyen ailelerdir. Satir'e göre normal/sağlıklı aileler birbirlerine bakar, birbirini dinler, saygı gösterirler, sevildiklerini ve değer verdiklerini hissettirirler. Aile içi

iletişimde açıklık ve samimiyet vardır. Olumlu ve olumsuz duygular aile içinde rahatlıkla dile getirilebilir.

Bu kuramdan yararlanan profesyoneller aile çalışmasında bireyin kendi, eşi ve ilişkileri hakkında nasıl düşündüğünü ve ilişkilerindeki duygusal deneyimleri fark etmesi için yardımcı olmaya çalışır. Eşler empati kurma becerisi kazanarak birbirlerini çok daha iyi anlayabilecek, birbirleriyle ilişkileri ve kendileriyle ilişkili düşünce ve duygularının farkına daha iyi varabileceklerdir. Burada profesyonel, aile üyelerinin duygularının farkına varması ve duygularını ifade etmesinde yardımcı olmaya çalışır. Eğer müracaatçı duygularını ifade edemiyorsa bu durumun altında yatan nedenleri anlaşılmasına çalışılır. Bu nedenle de aileyle çalışma sırasında öncelikle sıcak, gü-

venli ve empatik bir atmosferi oluşturulmaya çalışılır. Bu ortam sağlandıktan sonra derin duygusal deneyimlerin paylaşımı gerçekleşebilir. Paylaşılan duygulara olumlu geri bildirimlerin verilerek desteklenmesi sağlanır.

Bu kuramın güçlü yönleri; kişinin kendi sorumluluğunu almasına başka bir ifadeyle "kendi kararını tayin etmesine" olanak tanınması, sorun ve amaçları "şimdi ve burada" yaklaşımıyla ele alması, profesyonel ile müracaatçı arasındaki ilişkinin hiyerarşik olmaması ve insanların kendi problemlerini çözebilme kapasitelerinin olduğuna inanmasıdır. Sınırlı ya da zayıf yönleri ise bazı müracaatçıların kendileriyle ilgili sorumluluk almaya hazır olmaması, krizdeki ailelerle çalışmaya uygun olmaması, duyguları çok fazla vurguladığı için tavsiye verici ve bireyci olmasıdır.

Psikodinamik/Psikoanalitik Aile Kuramı

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Sigmund Freud, psikolojide etkili kuramlardan biri olan psikanalizi ortaya atmıştır. Freud'a göre bilinç iki bölümden oluşur: Bunlar "bilinç" ve "bilinçaltıdır": Bilinç, farkında olduğumuz yaşantılar alanıdır. Bilinçaltı ise bilincinde olmadığımız yaşantılar alanıdır; burada, bilinç dışında olan ve özel birtakım tekniklerle bilince çıkarılabilen yaşantılar yer alır.

Resim 1.12

Kaynak: Virginia Satir.en.wikipedia.org200 × 251. Erişim tarihi: 25.11.2015

Freud'a göre kişilik yapısı üç kısımdan oluşur. Bunlar "id", "ego" ve "süperego"dur ve kişilik gelişimi id-ego-süperego ilişkilerindeki dengeye bağlanmaktadır. Buna göre; id, kişiliğin temel taşıdır. Doğuştan getirilir ve ruhsal enerjinin kaynağıdır. Aynı zamanda içgüdülerin de kaynağıdır. Yani insanda bulunan acilen doyurulmak isteyen iki içgüdü (cinsellik ve saldırganlık) id'den kaynaklanır. Ego ise akılcı, mantıklı bir kişilik bölümüdür ve bir anlamda kişiliğin karar organıdır, id'in hangi isteklerinin karşılanacağına "ego" karar verir. Süperego, geleneksel ve toplumsal değerlerin içsel temsilcileridir; kişiliğin ahlaki yönünü temsil etmektedir. Freud, kliniğine gelen hastaları ile yaptığı çalışmalardan yola çıkarak, hipnoz, rüya yorumları, serbest çağrışım gibi psikoanalitik temelli teknikleri kullanmıştır. Bu teknikleri kullanarak bireyleri bilinçaltının baskısından kurtarmak temel amaç olmuştur.

Freud, doğrudan aile danışması yapmasa da aile dinamiklerine dikkati çeken ilk kişi olmuştur. Çünkü her ne kadar bireyin kişilik gelişimine odaklansa da bireyin kişilik gelişiminde ailenin etkisini göz ardı etmez. Sonrasında Alfred Adler, Nathan Ackerman ve Murray Bowen gibi psikanalistler kuramı aile çalışmalarında kullanmak üzere uyarlamışlardır. Örneğin Bowen, anneler ve şizofren çocukları ile çalışmış ve bu çalışmalarından yola çıkarak ailedeki problemlerin nedeninin duygusal hareket eden, gerçeklerle duygularını birbirinden ayıramayan üyelerin varlığı olarak açıklamıştır.

Psikanalitik aile danışmasının amacı, aile üyelerini bilinçaltının sınırlamasından kurtararak geçmiş yerine şu anki gerçeklerle ilgilenen bireyler olmalarını sağlamaktır. Dolayısıyla asıl amaç, sorunu acil çözmek değil; sorunun altta yatan nedenlerini ortaya çıkararak çözmektir.

Psikanalitik aile danışmasında kullanılan tekniklerin bazıları transferans, rüya analizi, yüzleştirme, güce odaklanma, yaşam hikâyesi, tamamlama olarak sayılabilir.

Psikanalitik kuram, sağlıklı kişilikten çok hastalıklı kişiliğin nasıl oluştuğunu açıkladığı, hastalık ve yetersizlikler üzerine odaklandığı, objektif verilere dayanılmadığı, geçerli ve güvenilir kaynaklar kullanılmadığı, kişilik gelişiminde yaşamın ilk altı yılına özel bir önem verilerek, daha sonraki dönemlere ait yaşantıların fazla önemsenmediği gibi eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Kuramın güçlü yönleri ise bilinçaltı güçlerin aile ve evlilik hayatına etkisine dikkat çekmesi ve aile üyelerinin şimdiki yaşantılarının geçmişteki, özellikle çocukluk yıllarındaki temellerine inerek aile üyelerinin bu konuda bilinçlenmesini sağlaması olarak sayılabilir.

Bağlanma Kuramı

Kişiler arası çekim ve ilişkilerin dinamiği konusunda ortaya atılan kuramlardan biri olan bağlanma kuramı, anneye veya bir kişiye bağlanmanın önemine dikkat çekmiştir. Bağlanma kuramı temel olarak psikanalitik gelenekten İngiliz John Bowlby'nin bağlanma ve nesne ilişkileri kuramına dayanmaktadır. Bağlanma kuramı anne-çocuk arasındaki bağlanma ilişkisine ve bununla ilişkili olarak genellikle çiftler arasındaki ilişkilerin doğasıyla ilgilenir. Bu kurama göre bazı kişilerle sıcak-yakın ilişki ihtiyacı, insan doğasının temel bir boyutudur. Ancak bazen çeşitli nedenlerle bağlanma ilişkisi olumlu yönde kurulamaz.

Ainsworth ve diğerleri (1978), çocuk-anne ilişkisinde üç farklı bağlanma stili ve dolayısıyla üç farklı ilişki türü ayırt etmişlerdir: Birinci türde çocuk, annesini çevreyle ilişkisinde güven verici bir dayanak olarak kullanmaktadır ve 'güvenli çocuk' tipini yansıtmaktadır. İkinci türde, anne mesafeli durmakta, çocuğun kendine yaklaşma çabalarını reddetmekte ve bunun sonucunda 'kaçınan çocuk' tipi belirmektedir. Üçüncü türde ise anne, çocuğun isteklerine cevap vermede geç kalmakta veya belirsiz/istikrarsız tepkiler göstermekte ve bunun sonucunda 'kaygılı çocuk' tipi ortaya çıkmaktadır.

Bağlanma ilişkiseldir başka bir ifadeyle bireyler arasındaki ilişkilerin doğasıyla ilgilidir. İlişkiler ise bazen ihmal edici veya istismar edici olabilir. Problemleri bir sosyal ve duygusal ortamda yetişen çocuklar, kişiler arası ilişkileri stresli, doyurucu olmayan ve çaresiz

olarak deneyimlemektedir. Bebekler ve çocuklar bağlanma ilişkileri içindeyken duygu ve davranışlarını ifade etmeyi organize etmeye ve düzenlemeye başlamaktadır.

Kuram, çocuklukta bağlanma sisteminin temel özelliklerinin yetişkin ilişkilerinde de sürdüğünü çeşitli çalışmalarla ileri sürmüştür. Bu modelde güvenli bağlanma modelleri (yapıları) bir ideal veya amaç olarak ifade edilmektedir. Yapılan çalışmalarda güvenli olmayan bağlanma modellerinin de ergen ve çocukların önemli bir kısmında görüldüğünü ortaya çıkarmıştır. Yapılan boylamsal çalışmalar da bağlanma biçimlerinin sürekliliğini vurgulayarak, yaşam boyunca bireyin yaşamındaki önemini göstermiştir. Yaygın olan güvensiz bağlanma biçimlerinin önemine ve sürekli doğasına bağlı olarak ergenlerin bağlanma biçimleri uygulamanın odağında olmuştur.

Howe (1995), bağlanma ilişkilerini altı başlık altında toplamıştır. Bunlar şöyle özetlenebilir:

1. Ebeveynler ve aileyle ilişkiler: Ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişki ve etkileşimlerin niteliği ve karakteri çocukların kişiliğinin, sosyal yetkinliğinin ve yaşamları boyunca gelişimsel süreçlerinin belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. Bu bakımdan ebeveynleriyle hiç bağlanma ilişkisi şansı bulunmayan bir sosyal çevre çocuk için gelişimsel açıdan en olumsuz çevredir. Örneğin çok küçük yaşta kurum bakımına alınan çocukların *bağlanmama* (*nonattachment*) bozukluklarına uğraması daha muhtemeldir. Bu durumdaki çocukların diğer insanlarla ilişkisi sadece ihtiyaçlarının doyurulmasıyla sınırlıdır. Bakım sağlayan kişi değiştiğinde bu çocuklar çok az üzüntü duyarlar. Saldırgan davranışları ya da hayal kırıklıklarını kontrol etmek bu çocuklar için zordur, okulda akranlarıyla ilişki kurmada isteksizdirler, bu nedenle arkadaşları arasında popüler değillerdir. *Duyarlı ve duyarsız ebeveyn olma* çocuğun güvenli ya da güvensiz bağlanma stili geliştirmesinde etkili olmaktadır. Bunun yanı sıra ebeveynleri arasında çatışma olan ve ebeveynleri depresyon yaşayan çocuklar da bağlanma ilişkisi bakımından olumsuz bir konumda bulunmaktadır.
2. Akranlarla ilişkiler: Ebeveyn-çocuk arasındaki ilişki ne kadar bozüksa çocuğun genel olarak sosyal ilişkilerde başarılı olma şansı da o derece düşüktür. Araştırmacılar, sosyal yetkinliğin gelişmesinde akranlarla olan ilişkilerin çok önemli olduğunu vurgulamaktadır.
3. Benlik ile ilişki: Sosyal gelişim sadece diğer insanlarla ilişki kurma yolunu değil aynı zamanda benliğimiz hakkında hissettiklerimizi de etkilemektedir. Birçok bireysel özelliğimiz ve duygusal durumumuz ancak ilişki geçmişimize bakarak anlaşılabilir. Düşük benlik saygısı, düşük kendine güven ve depresyonun temeli genellikle erken çocukluk ilişkilerindeki bozukluklardan kaynaklanmaktadır. Güçlülük ve yetkinlik hissi, erken yaşlardaki desteklenme, hatırlanma ve cesaretlendirilmeye dayanmaktadır. Fiziksel ve cinsel istismarın olduğu bağlanma ilişkilerinde değersizlik ve çaresizlik duyguları hüküm sürmekte, kayıpların yaşandığı durumlarda da bireyin yaşantısındaki önemli şeyleri kontrol edemediği duygusu yaşanmaktadır. Destek sağlanmadığı takdirde bu tür duygular genellikle kişinin yaşamında depresyona neden olmaktadır.
4. Toplumla ilişkiler: Her ne kadar davranış bozukluğu gösteren çocukların hepsinin antisosyal ebeveynleri olduğunu söylemek yanlışsa da sık suç işleyen, alkol sorunu olan yetişkinlerin çoğunun çocukluklarında bozuk ilişkiler yaşadığı bir gerçektir. Şurası bir gerçektir ki mutsuz çocukluk, sosyal açıdan problematik davranışlara yol açmaktadır ancak bu sonuç kaçınılmaz değildir.
5. Eşlerle ilişkiler: Eşler yakınlık kurma ihtiyacı içindeyken aynı zamanda da bağımlılıktan korkmaktadırlar. Bu da ilişkilerde bir ikileme neden olmaktadır. Bu tür durumlarda psikolojik dinamikleri ve her üyenin duygusal geçmişini anlamak son derece önemlidir.
6. Çocuklarla ilişkiler: Bu noktada ilişki çemberi tamamlanmaktadır. Ebeveyniyle bağlanma ilişkisinde bulunan çocuk, yetişkin olmuştur ve kendi çocukları vardır.

Geçmiş çocukluk yaşantısı ve bağlanma ilişkilerinin bireyin kendi çocuklarıyla olan ilişkisini olumlu veya olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir.

Kısaca bağlanma kuramı insanların doğal bir güdü olarak bebeklikten itibaren, başkalarıyla bağlanma ihtiyacı içinde olduğunu, bu eğilimin bebekleri ve çocukları zarar görmekten koruyarak her yönden sağlıklı bir gelişim içinde olmalarını sağladığını savunur. Ancak bağlanmanın niteliği bozulduğunda çocuğun yetişkinliğe doğru devam eden gelişim sürecinde ve kendi kurduğu yeni ailesinde de olumsuz etkileri devam edecektir. Dolayısıyla aile içi ilişki sorunlarını anlamanın yolu çocukluktaki bağlanma ilişkilerini anlamaktır.

Bu kuramın güçlü yönü hem biyolojik hem de çevresel etkileri bütünleştirebilmesinden ileri gelmektedir. Bu kuram, insanları çocukluklarıyla ilgili çok fazla “suçlayıcı” biçimde ele aldığı ve çocukluktaki sağlıksız bağlanmalara rağmen mutlu ailelere dönüştürme çabasında olduğu için eleştirilmiştir.

Feminist Kuram

Kadının insanlık tarihi boyunca aile içinde ve dışında üstlendiği rolleri ele alan feminist kuram aile içi ilişkiler bağlamında da uygulayıcıların yararlandığı bir kuram olmuştur. Bu kuram; aile içi ilişkileri ve çatışma kaynaklarını, sömürü, patriyarki ve cinsiyet kavramları çerçevesinde ele alır. Evlilik ve aile konusunun eksiksizce anlaşılabilmesinde kadın deneyiminin kadın gözlükleriyle yeniden anlaşılmaya muhtaç olduğu vurgulanmaktadır. Ailenin eşitlikçi bir yapıda kurulmadığı aksine hemen hemen her toplumda erkeklerin güç kaynaklarına daha fazla sahip oldukları düşüncesinden hareketle, ailenin de erkek üstünlüğüne dayalı bir sistem olduğu tartışılmaktadır. Feminist kuram, kadın deneyimlerinin toplumun sosyal, politik ve ekonomik yapısından kaynaklandığı düşüncesinden hareketle, kadınlarla ilgili çalışmalarda kadın bakış açısı sunmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal eşitsizliğin görüldüğü en temel birim olarak ailede kadının güçlendirilmesi, haklarının korunması ve bu eşitsizliğin yarattığı zararlardan korunması söz konusu olmaktadır.

Feminizm, toplumdaki baskıyı azaltarak kadınların özgürleşmesi için oluşturulmuş belirli düşünme ve davranış biçimleridir (Jaggar, 1983). Feminist kuram, bir toplum içindeki kadın ve erkekler arasındaki cinsiyet ilişkilerinin yapısını inceleyerek, kadın hakları ve kadının eşit statüsü üzerinde durur. Feminist kuram kadını temel obje ve ilgi odağı olarak görür ve onu üç açıdan inceler:

- Birincisi araştırmaların başlangıç noktası kadındır.
- İkincisi kadını merkezi bir obje olarak görür.
- Üçüncüsü ise feminist kuram kadının bakış açısından hem kritik hem de eylemcidir ve kadına mevcut yapıda daha iyi bir yer bulmaya ve dünya yaratmaya çalışır.

Feminist düşünceye göre güç ve ayrıcalık cinsiyet, ırk ve sınıf temelinde adil bir şekilde dağılım göstermemektedir. İlk feminizm tartışmaları, erkek bakış açısının sosyal, politik ve ekonomik yaşamı şekillendirdiği düşüncesine dayanan cinsiyetçilik ile başlamıştır. Feminist bakış açısının temel varsayımları şöyle özetlenebilir:

- Yaş, sınıf, ırk, etnisite, özrürlük durumu ve cinsiyet kadınları ve diğer grupları tanımlar
- Bireysel deneyim, değişim ve adaleti getirecek sosyal veya politik eylemi getirir
- Birçok farklı gerçeklik vardır
- Sorunlar bütünsel ve bağlamsaldır

Her ne kadar feminizm bazı temel ön kabuller üzerine kurulmuş olsa da feminizmin evrensel olarak kabul edilmiş tek bir biçimi yoktur. Feminist yaklaşımları beş grup altında incelemek mümkündür:

Liberal feminizm: Kadının güçsüz ve baskı altındaki konumunu cinsiyet rollerinin sosyalleşmesinde öğrenilmiş psikolojide gördüğü kadar aynı zamanda kadınların eşit sivil haklardan ve fırsatlardan yararlanamamasına bağlamaktadır. Bu yaklaşım, kadınlara eşit fırsatlar sağlayan politikalar yoluyla yasal ve sosyal reformların gerekliliğine ve kimsenin

ırk, cinsiyet ya da sınıf ayrılığı nedeniyle sosyoekonomik sistemden dışlanmaması için bireysel sivil hakların inşa edilmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Marksist feminizm: Çağdaş ve sosyalist feminist kuramın ve Marx ile Engels'in "kadın sorunu" üzerine sınırlı söylemleri bulunmaktadır. Feministler için Marx'ın ideoloji çalışması, cinsiyetçiliği anlamak için esastır. Cinsiyetçilik (sexizm) erkeğin kadın üzerindeki gücünü haklı gösteren bir ideolojidir. Bunun devamında, kadının inandığı cinsiyetçi ideoloji kuralları, yalnızca gücün zorlamasının bir yansıması değil aynı zamanda sosyal bir kontrolü de ifade etmektedir.

Sosyalist feministler: Marxizmi eleştirmişlerdir. *Sosyalist feminizm*, Marxist feminizmin, kadının toplumdaki konumuna ilişkin analizlerini kabul etmektedir. Marxist feminizmden ayrıldığı nokta ise cinsiyet kavramıdır. Sosyalist feministlere göre; kapitalizm, kadının ezilmişliğinde çok yer tutsa da yalnızca buna bağlanamaz. Kadının statüsündeki ekonomik sınıf ilişkileri kadar, cinsiyet ilişkileri de önemlidir. Sosyal yaşamda tek başına sınıf ilişkileri, kadın erkek ilişkilerini açıklayamamaktadır. Sosyalist feminizmin hedefi, kadının güçsüzlüğünden kurtulması için hem kapitalizmi hemde erkek egemenliğini kaldırmaktır. Reform odaklı liberal feministlerin tersine sosyalist feministler devrimci sosyal değişimlerin, cinsiyet eşitsizliğini ve gücün eşitsiz dağılımını önlemede önemini vurgulamaktadır.

Radikal feminizm: Sosyalist feminizm gelişirken diğer feministler kadının ezilmesinde her şeyden çok erkek egemenliğinin etkisi üzerinde durmuşlardır. Radikal feministler ataerkilliği, "Erkeklerin güç ve ekonomik imtiyaza sahip oldukları sistem" şeklinde açıklamakta ve ataerkilliği sosyal, tarihsel ve politik güç olarak görmektedir. Cinsiyet eşitsizliği, ataerkil sistemin bir sonucudur ve sosyal eşitsizliğin ilk şeklidir. Cinsiyetçi sistem, tüm sistemleri belirlemiştir. Önce kadınlar üzerinde egemenlik kuran erkekler, sonra diğer gruplara yönelmiş ve onları da egemenlikleri altına almışlardır. Kadınların toplayıcı, erkeklerin avcı olduğu dönemde, eşitlikçi bir sistemin var olduğu bilinmektedir. Ancak süreç içerisinde erkekler, kadının fiziksel ve biyolojik, özellikle de doğurganlık özelliklerinden yararlanarak onlar üzerinde egemenlik kurmuştur. Bu yüzden de cinsler arası ilişki politiktir. Kadının kültürü, bilgisi ve dünyayı algılama biçimi erkek dünyası tarafından belirlenmektedir.

Feminist yaklaşım güçsüz ve baskı altında konumlanan gruplardan kadına ilişkin gerçeği anlama ve değiştirme çabasında başarılı olabilmek ve kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet eşitsizliğini onların ifadeleriyle anlamak ve güçlenme için gerekli koşulları sağlamak için değişme sürecine konu olanların görüşlerinin ön plana çıkarılmasına büyük önem atfetmektedir. Feministler, kadın deneyimini, erkeklerle karşılaştırarak değil, sadece kadın olmanın değerli olmasından dolayı normalleştirilmenin yollarını ararlar. Örneğin annenin dilsel uyumunun çocuğun psikolojik uyumuna etkisi araştırılıyorsa feministler babaların dilsel uyumunun da böyle bir araştırmada ele alınması gerektiğini savunurlar. Buna benzer bir şekilde örneğin bir araştırma kız öğrencilerin benlik saygısının erkek öğrencilerden daha düşük olduğu söyleniyorsa feministler şunu sorgularlar: Kız çocukların benlik saygısında bir bozukluk mu vardır? Yoksa toplumsal olarak erkeklerin benlik saygıları fazlasıyla mı yükseltilmiştir? Feminist kuramı savunan araştırmacı ve uygulayıcılar bu ve benzeri soruları sorar ve yorumlayarak veri hâline getirirler.

Feminist kuram, aile araştırmalarında ön yargılı erkek egemen anlama sistemini sorgulayarak olguları kadın bakış açısından anlamayı sağlamıştır. Bununla birlikte yalnızca araştırma alanında değil, uygulama alanında da kadının güçlendirilmesine ve haklarının korunmasına dair adımların atılmasına katkı vermiştir. Bu kuram özellikle klasik feminizm yaklaşımı, beyaz orta sınıf kadınları savunduğu ancak farklı kültürlerdeki kadını anlamada sınırlı olduğu yönünde eleştirilere tabi olmuştur. Bu kuram aynı zamanda biyolojik ve psikodinamik süreçlere ve aile içindeki erkek üyelerle yeterince önem vermediği yönünde de eleştirilere tabi olmaktadır.

Özet

Farklı aile tanımları üzerine bakış açısı kazanmak

Sosyal bir kurum olarak aile, tarihsel süreçte farklı yapılanma biçimleriyle değişim göstererek farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Toplumsal yaşam ve ilişkilerin değişmesi ile aile tanımlamaları da değişmektedir. Ailenin tüm özelliklerini içeren bir tanıma ulaşmak oldukça zordur. Değişen toplum dinamiği artık ebeveynler ve çocuklardan ve/veya diğer aile üyelerinden oluşan aile tablosunu değişikliğe uğratmıştır. Genel olarak aile “Kişiler tarafından benimsenen çekirdek aile ve onun geleneksel olmayan alternatifleri, adanmış bir ilişki ve insanların “aile” olma kanaatinde olmasıyla oluşur”. Sistem yaklaşımına göre ise aile; bir geçmişi paylaşan, duygusal bağı olan, bireysel aile üyelerinin ve ailenin bütünüünün ihtiyaçlarını karşılamak için stratejiler planlayan bireylerden oluşmuş kompleks bir yapıdır.

Aile işlevlerini ve sistem yaklaşımına göre ailenin görevlerini açıklamak

Aile yapısının güçlü ve sağlıklı olması, ailenin işlevlerini yerine getirip getirememesi ile ilgilidir. Sağlıklı aile, işlevlerini yerine getirebilen ailedir. Ailenin işlevleri en genel anlamda; biyolojik (üreme, cinsellik ve neslin devamı gibi), sosyal (statü sağlamak, çocukların eğitimi planlamak, eğitim vermek, boş zaman faaliyetlerini gerçekleştirmek gibi), psikolojik (aile üyelerinin birbirini koruması ve karşılıklı sevgi ortamı yaratmak gibi) ve ekonomik (ekonomik ihtiyaçları karşılamak, çalışma gibi) olarak özetlenebilir. Sistem yaklaşımı, aile işlevlerini ailenin yerine getirmesi gereken “görevler” biçiminde kavramsallaştırmıştır. Sistem yaklaşımına göre, ailenin yerine getirmesi gereken görevler: Kimlik görevlerini yönlendirme, sınırları düzenleme, ailenin duygusal atmosferini yönetme, aile yapısında meydana gelen değişimi yönetme ve aile üyelerinin devamlılığını sağlama olarak sıralanabilir.

Aile türlerinin nasıl sınıflandırıldığını söylemek

Farklı toplumsal ve kültürel yapılarda, farklı aile türleri görülebilir. Günümüzde çok farklı aile türlerini aynı toplum içinde görmek mümkündür. Özellikle sanayileşme ve kentleşme sonrasında küçülen ve farklılaşan aile yapıları yeni aile türleri tanımlamayı gerektirmiştir. Aileyi üye sayısı ve bir araya geliş biçimine göre en temelde büyük aile ve küçük aile olmak üzere iki kategoride inceleyebiliriz. Büyük (geleneksel) aile, çoğunlukla kırsal kesimde yaşayan, ekonomik ve kültürel değerlerle şekillenen, akrabalık ilişkileri oldukça güçlü olup üye sayısı açısından da kalabalık olan aile biçimidir. Büyük ailenin temel özelliği geleneklere bağlı bir yaşam olup bu aile biçimine geniş veya birleşik/bütünleşik aileler dâhil olmaktadır. Küçük (modern) aile ise anne, baba ile henüz evlenmemiş çocuklardan

oluşan, çekirdek ya da dar aile diye de adlandırılan toplumsal ve ekonomik birliktir. Çekirdek aile, parçalanmış veya tamamlanmamış aileler bu aile yapısı içinde ele alınabilir. Aileler, sistemsel özelliklerine göre de sınıflandırılabilirler. Sistem yaklaşımı aileleri kapalı aileler, gelişigüzel (rastlantısal) aileler, açık aileler ve eş zamanlı (senkronize) aileler olarak dört türde ele almaktadır.

Türkiye’de aile yapısının tarihsel süreçte ve özellikle son 50 yılda geçirdiği değişimi değerlendirmek

Sosyal değişim ve dönüşümler aileyi de çeşitli biçimlerde etkilemektedir. Türkiye’de aile yapısı tarihsel süreçte çeşitli etkenlerin etkisiyle değişime uğramıştır. Aile düzeni ve ev hayatı Türk toplumlarında çok önemlidir. Türkçede evlenmek “ev-bark” sahibi olmak olarak adlandırılır. “Bark” Orhun Kitabesi’nde “mabet” anlamına gelir. Bu da Türklerin “ev” ve ondan türeyen “evlenmeye” yükledikleri kutsal anlamı gösterebilir. Aile içi ilişkiler sevgi ve saygı temelinde kurulmuştur. Kadın ve erkek birbirlerine çok saygılı davranmakta, anne kızının, baba da oğlunun eğitimi üstlenmektedir. Selçuklulardan sonra Anadolu’ya hâkim olan Osmanlılarda hâkim olan aile yapısı toprak sistemi ve ekonomik değişimin de etkisiyle “geniş aile”dir. Bir avlunun etrafındaki konutlarda aynı ailenin üç kuşağına mensup aileler bir sosyal-ekonomik ünite halinde yaşarlar. Osmanlı toplumunda sanıldığını aksine çökeşlilik yaygın değildir. Çağdaşlaşma ve Batılılaşma sürecinin bir sonucu olarak Cumhuriyet Dönemi’nde sosyoekonomik ve kültürel değişimle birlikte aile yapısı da değişime uğramıştır. Türkiye’deki aile yapılarında aile üyelerinin hak ve sorumlulukları açıktır. Kadın ve erkek birbirini gözeterek sorumluluklarını yerine getirirler. Saygı temeli üstüne kurulmuş aile çoğunlukla küçük aile biçimindedir. Bu özellikler geçmişten günümüze getirilen en belirgin özelliklerdir Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014), “Türk Aile Yapısı Araştırması” sonuçlarına göre son 50 yıl içinde Türkiye’deki aile yapısında çok önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimlere örnek olarak geniş aile yapısının azalması, çekirdek aile yapısının artması, çocuk sayısının azalması ve aile parçalanmalarının artması verilebilir.

Aile yaşam döngüsünün aşamalarını ve bu aşamalarda ailenin ihtiyaç duyabileceği desteği açıklamak

Aile yaşam döngüsü modeli aile ve evlilik sisteminin değişimini ve gelişimini açıklayan bir modeldir. Model, sistem kavramları ile bütünleşmekte ve yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu yaklaşıma göre aile yapısında bazı değişim ve gelişmeler oluşur. Çocuğun doğumu, boşanma, ölüm, yeniden evlenme gibi değişimlere aileler uyum sağlamada zorlanabilirler. İlk olarak E. Duvall (1976) tarafından geliştirilen model

bireyin yaşam sürecinin bütün boyutlarını içerir. Ancak burada aile bir bütün olarak vurgulanır. Aile yaşam döngüsünün evreleri Carter ve McGoldrick (2005) tarafından beşe ayrılmıştır. Bunlar; bağımsızlık evresi, eş seçimi ve evlilik, ebeveynlik evresi (çocuğun bebekliğinden ergenliğine kadar olan dönem), yetişkin çocuklara sahip aileler ve emeklilik/yaşlılık evresidir. Aile yaşam döngüsü evlilikle başlamakta ve eşlerden birinin ölümüne dek sürmektedir. Ailenin bir aşamadan diğerine geçişi aile işlevlerinde, aile yapısında ve rollerde değişiklikler olmaktadır. Her aşamada aile başarması gereken farklı görevlerle karşı karşıya gelmektedir. Evliliğin başlamasından, eşlerin ölümüne kadar geçen bu süreçte, aile bireyleri her aşamada değişmek ve yeni roller-sorumluluklar yüklenmek durumunda kalabilirler.

Aileyi anlamaya dönük geliştirilen çeşitli kuramların kavramlarını ve aileyi açıklama biçimlerini söylemek

Günümüze kadar aileyi anlamak ve açıklamak için birçok kuram geliştirilmiş ve çeşitli araştırmalarla bu kuramların varsayımları sınanmıştır. Bu kuramlar çok farklı disiplinlerce geliştirilmiş ve aileye adapte edilerek kullanılmıştır. Her kuram farklı bir pencere sunarken, bazı araştırmacı ve uygulayıcılar farklı kuramların güçlü yönlerinden yararlanarak “eklektik bir yaklaşımı” tercih etmektedirler. Burada bu kuramların en sık kullanılanlarına yer verilmiştir. Bu kuramlardan yapısal-işlevselci kuram, Talcott Parsons tarafından geliştirilmiştir. Bu kuram, aileyi toplumun bir alt sistemi olarak görerek toplumun belli işlevleri yerine getirdiğini vurgular. Aileye uyarlanan birçok kuram aslında yapısal-işlevselci kuramlardır. Bu yaklaşım, aile içindeki ve aile dışındaki etkileşimleri vurgulamaktadır. Kuram, aileyi bütünsel olarak, parçaları ve parçalar arasındaki etkileşimleri ele alarak sistem çerçevesinden görebilmemizi sağlar. İkinci olarak, aile sistem kuramı; ailenin, parçaların toplamından çok bir bütün olarak ele alındığında anlaşılabilirliğini savunur. Aile içindeki her bir üyenin rolü tüm üyeler arasındaki dengeyi devam ettirmede hayati bir öneme sahiptir. Aileyi bir sistem olarak görmek için aile üyeleri arasındaki etkileşimlere ve ailenin bütününe bakmak yararlıdır. Diğer daha büyük sistemlerin bir alt sistemi olan ailenin de kendi içinde alt sistemleri mevcuttur. Sembolik etkileşimciler ise içinde yaşadığımız toplumsal düzendeki her şeyin (nesnelere, olaylara, eylemlere) atfettiğimiz anlamlar sonucu oluştuğunu düşünürler. Dolayısıyla toplumsal yaşam onu oluşturan bireylerden bağımsız olarak değil, bireylerin atfettikleri anlamlardan meydana gelmektedir. Bilişsel-davranışsal kuram; bilişsel, davranışsal ve sosyal öğrenme yaklaşımlarını birleştirmekte ve işlevselliği insan ve çevresi arasındaki karşılıklı etkileşimlerin bir ürünü olarak açıklamaktadır. Davranış gözlenebilen, kaydedilebilen, ölçülebilen eylem, hareket ya da yanıtlardır. Davranışçı kuram davranışların öğrenme ürünü olduğunu; öğrenmenin uyarıcı nesne ile dav-

ranış arasında bir bağ kurularak geliştiğini ve pekiştirme yoluyla davranış değiştirmenin gerçekleştiğini kabul eder. Bilişsel kurama göre ise çocukluk çağındaki deneyimler öğrenme yolu ile bazı temel düşünce ve inançların oluşmasına neden olmakta ve bunlara “şema” adı verilmektedir. Yaşamdaki olaylar daha önce sessiz durumdaki şemaların harekete geçmesine ve olumsuz otomatik düşüncelerin ortaya çıkmasıyla öfke, kaygı, suçluluk gibi rahatsız edici duyguların oluşmasına yol açmaktadır. İnsancıl/yaşantısallık kuram aile çalışmalarına da uyarlanarak insancıl/yaşantısallık aile danışması yaklaşımı ortaya çıkmıştır. İnsancıl aile danışmasının en önemli temsilcisi bir sosyal hizmet uzmanı olan Virginia Satir’dir. Bu kuramın aile ilgili temel görüşü şudur: Aile üyeleri kendi duygularının farkında değildir. Duygularını fark ettikleri zaman ise bunları bastırırlar. Aile üyeleri duygularının farkında olup bunu yaşamadığında birbirlerinden uzaklaşır ve başka meşguliyetler edinirler. Bu nedenle, insancıl kuramdan yararlanan uygulayıcılar bireyin teklifine, duygularına, gelişme kapasitesine, seçim yapma ve kendini gerçekleştirmelerine önem verirler. Aileye yardım sürecinde her bir aile üyesinin kendi potansiyelini keşfetmesine ve farkındalık geliştirmesine yardımcı olunur. Psikanalizin kurucusu Freud, doğrudan aile danışması yapmasa da aile dinamiklerine dikkati çeken ilk kişi olmuştur. Çünkü her ne kadar bireyin kişilik gelişimine odaklansa da bireyin kişilik gelişiminde ailenin etkisini göz ardı etmez. Sonrasında Alfred Adler, Nathan Ackerman ve Murray Bowen gibi psikanalistler kuramı aile çalışmalarında kullanmak üzere uyarlamışlardır. Örneğin Bowen, anneler ve şizofren çocukları ile çalışmış ve bu çalışmalarından yola çıkarak ailedeki problemlerin nedeninin duygusal hareket eden, gerçeklerle duygularını birbirinden ayıramayan üyelerin varlığı olarak açıklamıştır. Kişiler arası çekim ve ilişkilerin dinamiği konusunda ortaya atılan kuramlardan biri olan bağlanma kuramı, anneye veya bir kişiye bağlanmanın önemine dikkat çekmiştir. Bağlanma kuramı temel olarak psikanalitik gelenekten İngiliz John Bowlby’nin bağlanma ve nesne ilişkileri kuramına dayanmaktadır. Bağlanma kuramı anne-çocuk arasındaki bağlanma ilişkisine ve bununla ilişkili olarak genellikle çiftler arasındaki ilişkilerin doğasıyla ilgilenir. Son olarak feminist yaklaşım, güçsüz ve baskı altında konumlanan gruplardan kadına ilişkin gerçeği anlama ve değiştirme çabasında başarılı olabilmek ve kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet eşitsizliğini onların ifadeleriyle anlamak ve güçlenme için gerekli koşulları sağlamak için değişme sürecine konu olanların görüşlerinin ön plana çıkarılmasına büyük önem atfetmektedir. Feministler, kadın deneyimini, erkeklerle karşılaştırarak değil, sadece kadın olmanın değerli olmasından dolayı normalleştirme yollarını ararlar.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi ailenin temel özelliklerinden biri **değildir**?
 - a. Evrensel olması
 - b. Duygusal bir temele dayanması
 - c. En küçük sosyal yapı olması
 - d. Zorunlu kurallar içermemesi
 - e. Hem sürekli hem de geçici bir doğanın olması
2. Aşağıdakilerden hangisi ailenin sosyal işlevinin amaçlarından biridir?
 - a. Bireylerin cinsel ihtiyaçlarını kabul edilebilir şekilde karşılanmasını sağlamak
 - b. Kültürün, toplumsal norm ve değerlerin aktarımını sağlamak
 - c. Aile üyelerinin güven, bağlılık ve sevgi duygularını karşılamak
 - d. Aile üyelerinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak üretim birimi olmak
 - e. Üremeyi sağlamak
3. İşlevlerini yerine getirebilen (sağlıklı) aile ile aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Sağlıklı ailede yetişkinler aile bütünlüğü için kendilerini ifade etmek yerine değişirler.
 - b. Sağlıklı ailede üyeler aile iletişiminden memnundur ve psikolojik olarak sağlıklıdır.
 - c. Sağlıklı ailede üyeler kendileri ile barışık, yaratıcı, üretken, gerçekçi ve başarılarından memnundurlar.
 - d. Sağlıklı ailede üyeler yaşamlarını değer ve amaçları doğrultusunda yönlendirirler.
 - e. Sağlıklı ailede üyeler stresli olaylarla daha kolay baş edebilirler.
4. Aşağıdakilerden hangisi sistem yaklaşımının öne sürdüğü "kapalı ailenin" özelliklerinden biridir?
 - a. Grup yerine bireye önem verilmesi
 - b. Kararların aile üyeleri tarafından birlikte alınması
 - c. Ebeveynlik becerilerinin zayıf olması
 - d. Kararları alan bir lidere ve hiyerarşik yapıya sahip olması
 - e. Bilgi paylaşımının ve iş birliğinin olması
5. Aşağıdakilerden hangisi yapısal-işlevselci aile teorisinin eleştirilen yönlerinden biridir?
 - a. Kısa süreli ve hedef yönelimli olmaması
 - b. Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerle çalışmada etkili olmaması
 - c. Hiyerarşiyi sağlamak için basmakalıp rolleri ve statü-koyu sürdürmesi
 - d. Tekniklerinin açıkça belirlenmiş olması
 - e. Aile bütünlüğünü önemsememesi
6. Aşağıdakilerden hangisi sistem yaklaşımının kullandığı kavramlardan biri **değildir**?
 - a. Bütüncüllük
 - b. İlişki
 - c. Denge
 - d. Geribildirim
 - e. Yapı
7. Aşağıdakilerden hangisi bilişsel davranışçı teorisinin aile çalışmalarında ulaşmak istediği amaçlardan biridir?
 - a. Aile üyelerinin davranışlarının bilinçaltı nedenlerini bulmak
 - b. Aile içi ilişkilerde kalıplaşmış eşitsiz, ataerkil davranış biçimlerini çözümlenmek
 - c. Aile üyelerinin uyumlu davranışlarının devamını, uyumsuz davranışların değişimini sağlamak
 - d. Aile üyelerinin kendilerini gerçekleştirmelerini sağlamak
 - e. Daha önceki bağlanma biçimleriyle bugünün bağlanmasını kurmak
8. Aile üyelerinin teklifine, duygularına, gelişme kapasitesine, seçim yapma ve kendini gerçekleştirmelerine önem vererek aileye yardım sürecinde her bir aile üyesinin kendi potansiyelini keşfetmesine ve farkındalık geliştirmesine yardımcı olan teori aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Psikanalitik teori
 - b. İnsancıl teori
 - c. Bağlanma teorisi
 - d. Feminist teori
 - e. Sembolik etkileşimcilik
9. Aşağıdakilerden hangisi aile yaşam döngüsünde "ebeveynlik evresi"nde karşılaşılabilecek durumlardan biri **değildir**?
 - a. Ebeveyn olma rollerinin sorumluluğunu taşıma ve buna uyum sağlama
 - b. Ailede "eş sistemine" ek olarak, "ebeveyn sistemi", "kardeşler sistemi" gibi alt sistemlerin eklenmesi
 - c. Ergenlik dönemindeki çocuğa kimlik gelişiminde destek olma
 - d. Doğumla birlikte aileye gelen yeni üyenin ihtiyaçlarını karşılama
 - e. Eş olma rolüne uyum sağlayarak doyurucu bir "eş sistemi" geliştirme
10. Aşağıdakilerden hangisi ülkemizde aile yapısının dönüşümünü etkileyen faktörlerden biri **değildir**?
 - a. Kentleşme ve sanayileşme
 - b. İlk evlilik ve ilk çocuğa sahip olma yaşının düşmesi
 - c. Boşanma hızının artması
 - d. Kadının ücretli istihdam sürecine dâhil olması
 - e. Yoksulluk

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise "Ailenin Tanımlanması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. b	Yanıtınız yanlış ise "Ailenin İşlevleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise "Ailenin İşlevleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. d	Yanıtınız yanlış ise, "Aile Türleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. c	Yanıtınız yanlış ise "Aile Kuramları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. e	Yanıtınız yanlış ise "Aile Kuramları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. c	Yanıtınız yanlış ise "Aile Kuramları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. b	Yanıtınız yanlış ise "Aile Kuramları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. e	Yanıtınız yanlış ise "Aile Yaşam Döngüsü" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye'de Aile Yapısı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Zordur. Çünkü toplumla birlikte aile yapısı ve aileyi algılama biçimi de değişmektedir. Bununla birlikte farklı disiplinler aileyi farklı özellikleri açısından ele alarak tanımlarlar. Bununla birlikte kültürel farklılık bağlamında ele aldığımızda bazı kültürlerde birden fazla kadınla evlenen erkekler ve nadiren de olsa birden fazla erkek ile evlenen kadınların olduğu aile türlerine de rastlarız. Kültürel bir uygulamanın hâkim olduğu evlilik türleri (örneğin; taygeldi, berdel gibi) giderek azalsa da bazı kültürlerde hâlâ etkilidir. Diyebiliriz ki ailenin tüm bu özelliklerini içeren bir tanıma ulaşmak oldukça zordur. Değişen toplum dinamiği artık ebeveynler ve çocuklardan ve/veya diğer aile üyelerinden oluşan aile tablosunu değişikliğe uğratmıştır. Aşağıdaki iki tanım sosyal hizmet uzmanları için daha kapsayıcı olabilir.

Sıra Sizde 2

Sistem yaklaşımı, aile işlevlerini ailenin yerine getirmesi gereken "görevler" biçiminde kavramsallaştırmıştır. Sistem yaklaşımına göre, ailenin yerine getirmesi gereken görevlerden biri de sınırları düzenlemesidir. Buna göre bütün aileler sınırlarını kurmalı ve bunları devam ettirebilmelidir. Sistem literatüründe ailenin iki tür sınırından söz edilir: dışsal ve içsel. Aile dışsal sınırlar ile aile sistemini diğerlerinden ayırır, aile üyeliğini belirler ve aile ile diğer sistemler arasındaki bilgi akışını düzenler. Aile tüm bunları yaparken kendi bütünlüğünü ve özerkliğini korumalıdır. İçsel sınırlar ise ailenin alt sistemleri arasındaki bilgi akışını düzenler. Bu sınırlar aile üyelerinin özerklik ve bireyselliğini etkiler. Sınırlar arasındaki tolerans az ise üyeler iç

çe girer, tolerans çok ise kopukluk meydana gelir. Bu örnekte çocuklar ve ebeveynler arasındaki sınırlarda tolerans fazla olduğundan kopukluk meydana gelmiştir. Ebeveynlerin çocuklarının okul durumlarıyla ilgisiz oluşları, çağırıldıkları hâlde okula gelmeyişleri ve çocukların ebeveynlerine haber verme gereksinimi duymayışları bu "kopukluk" ile bağlantılıdır.

Sıra Sizde 3

Sistem yaklaşımı aileleri kapalı aileler, gelişigüzel (rastlantısal) aileler, açık aileler ve eş zamanlı (senkronize) aileler olarak dört türde ele almaktadır.

Kapalı aileler: Genellikle "geleneksel aileler" olarak bilinirler. Ailede kararları alan bir lider ve hiyerarşik yapı söz konusudur. Ebeveynlik otoriteye dayalıdır. Bu aileler iyi işlediğinde kurallar ve sınırlar belli olur ancak aile üyelerinin kendine has özellikleri görmezden gelinir. Eşinin ve çocuklarının fikrini almadan taşınma kararı alan bir baba, evlenmek istediği damat adayını babasıyla tanıştırmaktan korkan bir kız çocuğu ve eşinin baskısı nedeniyle işi bırakan ancak durumdan mutsuz olduğunu söylemekten çekinen bir annenin yer aldığı aileler kapalı aile olma özelliği taşırlar.

Gelişigüzel (rastlantısal) aileler: Kapalı ailelerin aksine grup yerine bireye önem verilir. Aile her üyenin ihtiyaç ve amaçlarını gözetir. Hiyerarşik değil, izin vericidir. Aile üyeleri kendi sorunlarını çözmeleri için cesaretlendirilir bu nedenle de en büyük avantajı çocukların yaratıcılığının ve problem çözme becerilerinin gelişmesini sağlamasıdır. Ancak bu aileler sınırlarını yönetemezler. Örneğin, ergen yaşındaki çocuklarının alt gruplara (çetelere) katılımına izin veren bir ailede ya da zamanının çoğunu dışarıda arkadaşlarıyla geçiren ve evle ilgilenmediği hâlde hoş görülen bir babanın olduğu ailede "gelişigüzellik" söz konusudur.

Açık aileler: Değerler açısından hem grup hem de aile değerleri önemlidir. Kararlar aile üyeleri tarafından birlikte alınır. Bilgi paylaşımı ve iş birliği vardır. Birbirine güven ve açık/sözel iletişim vardır. Örneğin, böyle bir ailede üniversiteye hazırlanan çocuğun kendi istek ve yeteneklerini keşfetmesi ve buna uygun alanı seçmesi desteklenir.

Eş zamanlı (senkronize) aileler: Bu tür ailelerde iletişim kapalıdır. Sözel olmayan iletişim önemlidir. Bu tür aileler rutine önem verir ve düzenlidir. Bu nedenle aile üyeleri özellikle çocuklar güven ve ait olma duygusu yaşarlar. İletişim açık ve anlaşılır olmadığı için mesajları almak zordur. Aile büyük değişimler geçirdiğinde genellikle "inkâr" ortaya çıkar. Sürekli sakinlik ve huzur istenir. Örneğin, çocuk istismarının veya eş istismarının görmezden gelindiği aileler genellikle aile bütünlüğünü bozmamak için istismara uzun süre boyun eğebilirler. Ya da bağımlı bir üyenin olduğu ailelerde bu sorun uzun süre görmezden geliniyorsa eş zamanlı olma özelliği gösteriyordur.

Sıra Sizde 4

Ailenin hızlı değişimi, geçmiş kuşağın daha fazla paniklemesine ve değerlerin yok olduğu kaygısına kapılmasına neden olmuştur. Son elli yıllık değişime şahit olan kuşak için bu değişim çok hızlıdır. Gaz lambasını da bilgisayar, İnternet ve cep

telefonunu da aynı ömürde yaşayanlar için ailenin değişimi çok kolay anlaşılabilir. Aslında değişim paniği neden olacak kadar olumsuzlukları barındırmamaktadır. Başka açıdan bakıldığında bilinçlenmenin artması, çocuğun değeri, şiddete yaklaşım, kadın-erkek eşitliği, bilinçli ebeveynlik gibi birçok konuda önemli ilerlemeler de olmuştur. Değişimler hep sancılıdır. Bu nedenle oluşan sorunlara çözüm buldukça aile de doğru bir konumlanmaya kavuşacaktır. Ancak bu sırada geçmişten getirilen kültürün olumlu katkılarına, çağa uyum sağlayan ve güçlendiren değerlerine bağlı kalmak ve sürdürmek aile ve toplumu daha güçlü kılacaktır. Çağdaş çizgiden ayrılmadan değerleri kültürün olumlu yönleriyle güçlendirmek ve aileyi böyle anlamlandırmak mümkündür.

Sıra Sizde 5

Aile yaşam döngüsü sosyal hizmet uzmanlarına aileyi değerlendirme ve müdahale etmede önemli bir araç sunar. Örneğin yeni evlenen bir çiftin “eş olma” ile ilgili sorunları sürerken ebeveynliğe hazırlanmaları ya da ebeveyn rolleri oldukça azaldığı hâlde yaşlı bir çiftin orta yaştaki oğullarının çekirdek ailesine aşırı müdahalesi aile yaşam döngüsünün kavramları ve açıklamalarıyla daha iyi anlaşılabilir.

Sıra Sizde 6

Yapısal- işlevselci aile kuramı: Bu kuram, aileyi toplumun bir alt sistemi olarak görerek toplumun belli işlevleri yerine getirdiğini vurgular. Aileye uyarlanan birçok kuram aslında yapısal- işlevselci kuramlardır. Bu yaklaşım, aile içindeki ve aile dışındaki etkileşimleri vurgulamaktadır. Kuram, aileyi bütünsel olarak, parçaları ve parçalar arasındaki etkileşimleri ele alarak sistem çerçevesinden görebilmemizi sağlar. Bu kuram, sistemlerin nasıl olup da güç yapılarını değiştirmeden varlıklarını sürdürebildiklerini anlamaya yardımcı olur. Örneğin aile içi şiddet olgusunda, bu olgunun aile içi güç ilişkilerini ve hâlihazırdaki hiyerarşiyi devam ettirmeye hizmet ettiğini bu kuramsal bakış açısıyla analiz etmek mümkündür. Erkekler şiddet yoluyla kadınları domine ettiğinde hiyerarşinin üst basamağındaki yerlerini korumuş olmaktadır. Dolayısıyla, bu kuram ile ilgili en önemli sorun; statükonun, sistemi bir arada tuttuğu için ya da sürekliliği sağladığı için yararlı olduğunu savunmasıdır. Oysa az önceki aile içi şiddet örneğinde de görüldüğü gibi sistemler varlığını sürdürürken üyelerine zarar da verebilirler. Bir başka örnek olarak aile içinde şiddet gören kadınların bu durumu bildirmemesi, boşanamaması ya da boşanmayı istememesi de gösterilebilir. **Sistem kuramı:** Yapısal- işlevselciliğin bir uygulamasıdır. Sistem yaklaşımının anahtar kavramları ise bütüncülük, ilişki ve dengenin. Bu üç kavram birbirini son derece ilişkilidir ve birbirine bağlıdır. Bütüncülük kavramıyla anlatılmak istenen bir sistemi meydana getiren nesnelere veya öğelerin bütüncül katkısının her öğenin ayrı ayrı katkısından daha fazla olduğudur. Sistem kuramı, hiçbir sistemin bileşenlerine ayrılmasıyla yeterli bir şekilde anlaşılamayacağını veya yeterince açıklanamayacağını ileri sürer (örneğin merkezi sinir sistemi yalnızca parçaların gözlemlenmesiyle anlaşılacak süreçleri içermektedir). İlişki kavramı, bir sistemin içindeki öğelerin birbiriyle yapılanma biçiminin tek başına öğeler kadar önemli

olduğunu ifade etmektedir. Evlilikte cinsel işlev bozukluğunun bireysel olarak eşlerin psikolojik yaradılışından ziyade eşlerin birbiriyle olan ilişkisinin doğasından kaynaklandığı örneği, ilişki kavramının sistem yaklaşımı içindeki önemini anlatmaktadır. Sistem kuramı basit neden-sonuç açıklamalarına karşıdır. Bir sorunun açıklanmasında tüm değişkenlerin hesaba katılmasını öngörür. Bu da bütüncü bakış ve bileşenler arasındaki ilişkileri anlamayla gerçekleşir. Denge kavramı birçok yaşayan sistemin varlığını sürdürebilmek için denge arayışı içinde olduğunu anlatmak için kullanılmaktadır. Örneğin aile sistemini ele aldığımızda eğer aile içinde çocuk istismarı varsa bu genellikle ailenin bir işlevini karşılıyordu. Çocuk aileden alınsa dahi aynı istismar ikinci çocuğa yönelecektir. Aile içindeki bir birey danışmalık yoluyla geliştirildiğinde ailedeki denge bozulacak, geride kalan aile üyeleri değişen aile üyesine karşı doğru veya yanlış yönde uyum sağlama çabasına girişecektir. Bu nedenle sistem yaklaşımı, müdahale etmede bu dengeyi göz ardı edilmemesi gerektiğini savunur.

Sembolik-etkileşimci aile kuramı: Sembolik etkileşimci içinde yaşadığımız toplumsal düzende her şeyin (nesnelere, olaylara, eylemlere) atfettiğimiz anlamlar sonucu oluştuğunu düşünürler. Dolayısıyla toplumsal yaşam onu oluşturan bireylerden bağımsız olarak değil, bireylerin atfettikleri anlamlardan meydana gelmektedir. Bu kurama göre, insanlar içinde yaşadıkları dünyadaki her şeye sürekli olarak anlamlar yükleyerek anlayabilen ve bu anlamları sembollerle anlatabilen, bu anlamları temsil eden semboller aracılığı ile başkalarıyla etkileşim kurabilen ve benlik (self) duygusu geliştirebilen varlıklardır. Bu modele göre bireyler çevreleriyle kurdukları etkileşim sonucu kim olduklarına ve yaşam amaçlarına karar veriler, başka bir deyişle, bir kimlik oluştururlar. Çocuklar için sosyalleşmenin başladığı yer ailedir ve çocuklar çok küçük yaştan itibaren karşılaştığı şeylerin anlamını oluştururken ebeveynlerinin ve diğer aile üyelerinin davranışlarından öğrenirler. Ebeveynler de bunları kendi ailelerinden öğrendiğinden aslında anlamlar, kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Özellikle ebeveyn-çocuk ilişkisi ya da eşler arası ilişki gibi yüz yüze etkileşimlerde ilişkiyi aile bireylerinin gözünden anlama ve anlamlandırmada bu kuramdan yararlanılabilir.

Bilişsel-davranışçı aile kuramı: Bilişsel-davranışsal kuram, bilişsel, davranışsal ve sosyal öğrenme yaklaşımlarını birleştirmekte ve işlevselliği insan ve çevresi arasındaki karşılıklı etkileşimlerin bir ürünü olarak açıklamaktadır. Davranışçı kuram davranışların öğrenme ürünü olduğunu; öğrenmenin uyarıcı nesne ile davranış arasında bir bağ kurularak geliştiğini ve pekiştirme yoluyla davranış değiştirmenin gerçekleştiğini kabul eder. Bilişsel kurama göre ise çocukluk çağındaki deneyimler öğrenme yolu ile bazı temel düşünce ve inançların oluşmasına neden olmakta ve bunlara “şema” adı verilmektedir. Yaşamdaki olaylar daha önce sessiz durumdaki şemaların harekete geçmesine ve olumsuz otomatik düşüncelerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu türlü bir aile danışmasının aile üyelerine kazandırmak istedikleri amaçlar şöyle sıralanabilir:

- Diğerlerinin ne istediğini açık ve doğrudan sorabilme
- Olumlu ve olumsuz geri bildirimleri hem algılamayı hem de karşılık vermeyi öğrenme

- Benliği yıkıcı davranış ve düşünceleri fark ederek değiştirmeyi isteme
- Atılgan ve iddialı olmayı öğrenme
- Suçluluk hissetmeden kendini ifade edebilme
- Olumlu özdisiplin yollarını geliştirme
- İletişim becerileri ve sosyal becerileri geliştirebilme
- Çeşitli sorunlar karşısında çatışma çözme yollarını öğrenme

İnsancıl aile kuramı: Carl Rogers hümanistik (insancıl) psikoloji alanında geliştirdiği kişi merkezli kuram (person-centered theory/client centered theory) ile bu alanda en tanınmış isimdir. Bu kurama göre sağlıklı birey, kendisi olabilen bireydir. Bireyin kendisinin farkında olması, duygularını fark etmesi ve kendini gerçekleştirme sağlıklı bireyin en temel özellikleridir. Bu varsayımdan yola çıkarak kişi(müracaatçı) merkezli terapi geliştirilmiştir. Kişi ya da müracaatçı merkezli kuramın temel sayılması, uygulayıcının her müracaatçısını kendini tam anlamıyla gerçekleştirme ve kapasitesini tam anlamıyla kullanma hakkına ve yeteneğine sahip bireyler olarak görebilmesidir. Yaşantısal/insancıl aile danışmanlarına göre sağlıklı aile, üyelerinin sağlıklı gelişim ve yaşantılarını destekleyen ailelerdir. Satir'e göre normal/sağlıklı aileler birbirlerine bakar, birbirini dinler, saygı gösterirler, sevildiklerini ve değer verildiklerini hissettirirler. Aile içi iletişimde açıklık ve samimiyet vardır. Olumlu ve olumsuz duygular aile içinde rahatlıkla dile getirilebilir. Bu kuramdan yararlanan profesyoneller aile çalışmasında bireyin kendi, eşi ve ilişkileri hakkında nasıl düşündüğünü ve ilişkilerindeki duygusal deneyimleri fark etmesi için yardımcı olmaya çalışır. Eşler empati kurma becerisi kazanarak birbirlerini çok daha iyi anlayabilecek, birbirleriyle ilişkileri ve kendileriyle ilişkili düşünce ve duygularının farkına daha iyi varabileceklerdir. Burada profesyonel, aile üyelerinin duygularının farkına varması ve duygularını ifade etmesinde yardımcı olmaya çalışır. Eğer müracaatçı duygularını ifade edemiyorsa bu durumun altında yatan nedenleri anlaşılmasına çalışılır. Bu nedenle de aileyle çalışma sırasında öncelikle sıcak, güvenli ve empatik bir atmosferi oluşturulmaya çalışılır. Bu ortam sağlandıktan sonra derin duygusal deneyimlerin paylaşımı gerçekleşebilir. Paylaşılan duygulara olumlu geribildirimlerin verilerek desteklenmesi sağlanır.

Psikodinamik/psikoanalitik aile kuramı: Psikanalitik aile danışmasının amacı, aile üyelerini bilinçaltının sınırlamasından kurtararak geçmiş yerine şu anki gerçeklerle ilgilenen bireyler olmalarını sağlamaktır. Dolayısıyla asıl amaç, sorunu acil çözmek değil; sorunun altında yatan nedenlerini ortaya çıkararak çözmektir. Psikanalitik aile danışmasında kullanılan tekniklerin bazıları transferans, rüya analizi, yüzleştirme, güce odaklanma, yaşam hikâyesi, tamamlama olarak sayılabilir. Çocukluğunda cinsel istismara uğramış ve bu nedenle de eşiyile cinsel sorunlar yaşayan bir kadınla ya da annesiyle çocukluk çağında kurduğu patolojik ilişkiyi eşine yansıtan bir erkekle çalışırken psikanalitik teknikler kullanılabilir.

Bağlanma kuramı: Kişiler arası çekim ve ilişkilerin dinamiği konusunda ortaya atılan kuramlardan biri olan bağlanma kuramı, anneye veya bir kişiye bağlanmanın önemine dikkat çekmiştir. Bağlanma kuramı temel olarak psikanalitik gele-

nekte İngiliz John Bowlby'nin bağlanma ve nesne ilişkileri kuramına dayanmaktadır. Bağlanma kuramı anne-çocuk arasındaki bağlanma ilişkisine ve bununla ilişkili olarak genellikle çiftler arasındaki ilişkilerin doğasıyla ilgilenir. Bu kurama göre bazı kişilerle sıcak-yakın ilişki ihtiyacı, insan doğasının temel bir boyutudur. Ancak bazen çeşitli nedenlerle bağlanma ilişkisi olumlu yönde kurulamaz. Bağlanmanın niteliği bozulduğunda çocuğun yetişkinliğe doğru devam eden gelişim sürecinde ve kendi kurduğu yeni ailesinde de olumsuz etkileri devam edecektir. Dolayısıyla aile içi ilişki sorunlarını anlamının yolu çocuklukta bağlanma ilişkilerini anlamaktır.

Feminist kuram: Kadının insanlık tarihi boyunca aile içinde ve dışında üstlendiği rolleri ele alan feminist kuram aile içi ilişkiler bağlamında da uygulayıcıların yararlandığı bir kuram olmuştur. Bu kuram; aile içi ilişkileri ve çatışma kaynaklarını, sömürü, patriyarki ve cinsiyet kavramları çerçevesinde ele alır. Evlilik ve aile konusunun eksiksizce anlaşılabilmesinde kadın deneyiminin kadın gözlükleriyle yeniden anlaşılmaya muhtaç olduğu vurgulanmaktadır. Ailenin eşitlikçi bir yapıda kurulmadığı aksine hemen hemen her toplumda erkeklerin güç kaynaklarına daha fazla sahip oldukları düşüncesinden hareketle, ailenin de erkek üstünlüğüne dayalı bir sistem olduğu tartışılmaktadır. Feminist kuram, kadın deneyimlerinin toplumun sosyal, politik ve ekonomik yapısından kaynaklandığı düşüncesinden hareketle, kadınlarla ilgili çalışmalarda kadın bakışı sunmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal eşitsizliğin görüldüğü en temel birim olarak ailede kadının güçlendirilmesi, haklarının korunması ve bu eşitsizliğin yarattığı zararlardan korunması söz konusu olmaktadır. Bu kuram şiddete uğrayan, baskı altına ve eşitsiz muameleye tabi olan kadınlarla çalışırken yararlı olacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ainsworth, M. S. M. C. Blehar, E. Waters ve W. Wall (1978). **Patterns of Attachment: A psychological study of the Strange Situation**. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Anderson, R. E. ve I. Carter (1990). **Human behavior in the social environment: A social systems approach**. New York: Aldine de Gruyter
- Barker (2003). **The Social Work Dictionary**. Washington DC: NASW Press.
- Bozkurt, V. (2005). **Sosyoloji**. İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Bulut, I. (1990). **Ruh Sağlığının Aile İşlevlerine Etkisi**. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Bulut, I. (2010). **Şiddet ve Çocuk**. Ankara: Asil Yayınları.
- Burgess E. W. (1926). "The Family as a Unity of Interacting Personalities". **The Family**, 7. 3-9
- Carter, B. ve McGoldrick, M. (2005). **The Expanded Family Life Cycle**. Boston: Allyn and Bacon.
- Commission of the Council on Social Work Education (2002). **Glossary to Educational Policy and Accreditation Standards**. Alexandria, VA: CSWE.

- Derezotes, D. S. (1999). **Advanced Generalist Social Work Practice**. Sage Publications, Inc.
- Donovan, J. (1997). **Feminist Teori Amerikan Feminizminin Entelektüel Gelenekleri (Feminist Teori)**. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Duyan, V. (2014). **Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri**. Ankara: Hayat Yayıncılık.
- Duyan, V., Özgür, Ö. ve Özbulut, M. (2008). **Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak: Sosyal Hizmet Uzmanları ve Sosyal Hizmet Alanında Çalışanlar için Bir Rehber**. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları.
- Ergin, M. (1958). **Dede Korkut Kitabı**. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Erkal, M. ve Baloğlu, B. (1997). **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**. Der Yayınları.
- Eshleman, J.R. ve Bulcroft, R.A. (2006). **The Family**. NY: Pearson.
- Eyce, B. (2000). "Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı". **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi**, s. 203-222
- Fenell, D. ve Weinhold, B. (1989). **Counseling Families**. Colorado: Love Pub. Com.
- Freud, S. (1998). **Yaşamım ve Psikanaliz**. Çev: Kamuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları.
- Gale, A., ve Vetere, A. (1987). "Some theories of human behavior". İçinde A. Vetere & A. Gale (Ed.), **Ecological Studies of Family Life** (s. 34-63). New York: John Wiley& Sons.
- Giddens, A. (2008). **Sosyoloji**. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gökçe, B. (1976). "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme". **Hacettepe Üniversitesi Beşeri Bilimler Dergisi**. 8(1-2), 46-67.
- Gökler, I. (2008). "Sistem Yaklaşımı ve Sosyal-Ekolojik Yaklaşım Çerçevesinde Oluşturulan Kavramsal Model Temelinde Kronik Hastalığı Olan Çocuklar ve Ailelerinde Psikolojik Uyumun Yordanması". **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haralambos, M. ve Holborn, M. (2008). **Sociology: Themes and Perspectives**. London: Harper Collins Publishers Limited.
- Howe, D. (1995). **Attachment Theory for Social Work Practice**. Houndmills: Palgrave.
- Howe, T.R. (2011). **ABC: Marriages and Families in 21st Century: A Bioecological Approach**. Hoboken, NJ, USA: Wiley-Blackwell.
- İçli, G. (1997). "Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım". **PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, 3: 59-68.
- İl, S. (2005): "Aile Yaşam Döngüsü". içinde Arıkan Ç. Vd. (Ed.) **Aile Danışmanlığı El Kitabı**. Ankara: SHÇEK ve Hacettepe Üniversitesi Aile Araştırma ve Uygulama Merkezi Ortak Yayını.
- Jaggar, A. M. (1983). **Feminist Politics and Human Nature**. New Jersey: Rowman and Allanhead.
- Kendall, P.C. Hollon, S.D. (1979). **Cognitive-Behavioral Interventions: Theory, Research and Procedures**. New York: Academic.
- Koşar, N. (1989). **Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı**. Ankara: Yargıcıoğlu Matbaası.
- Kurt, A. (2013). "Dünden Bugüne Türk Ailesi". İçinde M. Zencirkıran (Ed.). **Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**. Dora Yayıncılık.
- Maclver, R.B. ve Page, R. (1949). **Society: An Introductory Analysis**. Rinehart.
- Mead, C, H. (1934). **Mind, self, and society**. Chicago: University of Chicago Press.
- Minuchin, S. (1974). **Families and Family Therapy**. Harvard University Press.
- Nazlı, S. (2011). **Aile Danışmanlığı** (6. Baskım). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Parsons, T. (1972). "Age and Sex in the Social Structure of the United States." P.K. Manning ve M.Truzzi (Ed.), **Youth and Sociology**, New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice-Hall, Inc.
- Pembecioğlu, N. (2006). **İletişim ve Çocuk**. Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Rogers, C. (1951). **Client-Centered Therapy**. Boston, MA. Houghton Mifflin.
- Rogers, C. (1961). **On Becoming a Person**. Boston, MA.: Houghton Mifflin.
- Rogers, C. (1969). **Freedom to Learn**. Ohio. E. Merrill Co.
- Sayın, Ö. (1990). **Aile Sosyolojisi**. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Sheafor, B.W. ve C.R. Horejs (2002). **Techniques and Guidelines for Social Work Practice..** USA: Pearson Education, Inc.
- Stuart, G.W. (2001). "Cognitive behavioral therapy". **Principles and Practice of Psychiatric Nursing**. Edt: GW Stuart, MT Laraia. Philadelphia: Mosby.
- Sullivan, T ve Thompson, K.S. (1986). **Sociology Concepts, Issues and Application**. New York: MacMillan Publishing Company.
- Sungur, M. (1997). "Bilişsel-Davranışçı Terapilerin Gelişim Öyküsü". **Psikoterapiler El Kitabı**. Ed.: A Güngör. İzmir: Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları, EÜ Basımevi.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014). **Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler**. Ankara.
- Turan, N. (1999). **Sosyal Kişisel Çalışma: Birey ve Aileler için Sosyal Hizmet**. Ed. V. Duyan. Ankara.
- White, M ve Klein, D.M. (2008). **Family Theories**. (3rd Ed.). UK: Sage Publications.
- Yaşar Ekici, F. (2014). "Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi". **The Journal of Academic Social Science Studies**. 30 (Winter). 2009-224.
- Zastrow C. (2010). **Introduction to Social Work and Social Welfare: Empowering People**. Brooks/Cole Cengage Learning.

2

Amaçlarımız

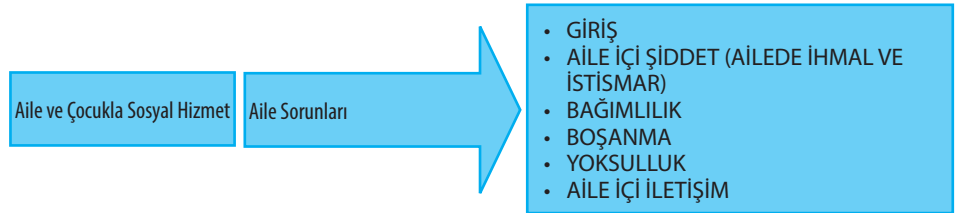
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Aile sorunlarından aile içi şiddetin türlerini, neden ve sonuçlarını ve koruyucu/önleyici-tedavi edici müdahaleyi açıklayabilecek,
 - Alkol ve madde kullanımı, bağımlılık ve aile ilişkisini açıklayabilecek,
 - Boşanmanın neden ve sonuçlarını anlayarak bu alanda sunulan sosyal hizmetleri söyleyebilecek,
 - Yoksulluğun aile üzerindeki etkilerine ilişkin bakış açısı kazanabilecek,
 - Aile içi iletişimin önemini kavrayarak sosyal hizmetin bu konudaki rolünü açıklayabilecek
- bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Aile Sorunları
- Aile İçi Şiddet (Ailede İhmal ve İstismar)
- Bağımlılık
- Boşanma
- Yoksulluk
- Aile İçi İletişim

İçindekiler

Aile Sorunları

GİRİŞ

İşlevlerini yerine getirebilen, aile üyelerinin birbirine sıcak ve samimi davrandığı, güvene dayalı ilişkilerin sürdüğü ve bireyselliğe zarar vermeden “biz” olma bilincini taşıyabilen sağlıklı bir aile olma ideal bir amaç olarak ifade edilse de sorunsuz bir aile, sorunsuz bir toplum yoktur. Yaşam, karşılaşılan yeni durumlarla mücadele ettikçe, uyum sağladıkça ve değişim oldukça anlamlıdır. Her birey, her aile ve her toplum yaşam döngüsü boyunca geçirdiği aşamalarda beklendik ve beklenmedik durumlarla karşılaşabilirler. Çevresel etkenlerin yanında aile üyelerinin her birinin taşıdığı bireysel özellikler ve kalıtımla getirilenler de aile sistemini olumlu ya da olumsuz yönde etkiler.

Sanayileşme ve kentleşme öncesi geleneksel toplumlarda henüz var olmayan ya da var olduğu hâlde adı konmamış olan yeni konular bugün aileyi eskiden olduğundan daha fazla etkilemektedir. Sosyal destek sistemlerinin zayıflaması bireyi, bu sorunlarla baş etmede yalnız bırakmaktadır. Aile sorunları; boşanma, ölüm, yoksulluk, hastalık, çocuk istismarı, suça yönelme, cinsel istismar, istenmeyen gebelik, davranışsal problemler gibi çok çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. Örneğin; modernleşme sonrası dönemde ekonomik ve sosyal değişimlerle bağlantılı olarak ve toplumsal dayanışmanın azalmasının da etkisi ile aile çözümleri ve boşanmalar artmış, aile kurumu her zamankinden daha fazla dışarıdan desteklenmeye ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda birçok ülkede ve de ülkemizde aile danışmanlığı, aile terapisi, aile arabuluculuğu gibi uygulamalar geliştirilmiştir.

Günümüzde ailenin ve aile bireyleri, yaşadıkları sorunları anlayabilmeleri ve bu sorunlarla başa çıkabilmeleri için sosyal hizmetler ve diğer destek sistemleri tarafından desteklenmelidirler. Bu ünite de aile sorunları; aile içi şiddet (ailede ihmal ve istismar), bağımlılık, boşanma, yoksulluk ve aile içi iletişim olmak üzere beş başlık altında ele alınmıştır. Ancak şüphesiz, aile sorunları bunlarla sınırlanamaz. Kayıp ve yas, intihar, engellilik, eşcinsellik, aldatma, işsizlik, doğal afetler ve savaş gibi insanı etkileyen diğer pek çok konu aileyi etkiler ve aileyle ilişkilidir.

Aşağıda bu ünite için sınırlandırılan aile sorunları ve her bir sorunu çözmeye yönelik olası sosyal hizmet müdahalesi ve/veya sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarına ilişkin bilgiler verilmiştir.

AİLE İÇİ ŞİDDET (AİLEDE İHMAL VE İSTİSMAR)

Aile içi şiddet, aile üyeleri arasında gerçekleşen şiddet türüdür. Aile içi şiddeti (aile içinde ihmal ve istismarı) “Aile üyelerinden biri tarafından aynı ailedeki bir diğer üyenin yaşamını fizik veya psikolojik bütünlüğü veya bağımsızlığını tehlikeye sokan, kişiliğine

veya kişilik gelişimine ciddi boyutlarda zarar veren eylem veya ihmal” olarak tanımlamak mümkündür. Şiddet ya da diğer bir ifadeyle ihmal ve istismar genellikle aşağıdaki biçimlerde görülür:

1. Fiziksel istismar: Dövme, tokatlama, tekmeleme gibi fiziksel eylemlerin yer aldığı şiddet türüdür. Fiziksel güç üstünlüğü olan üye tarafından daha sıklıkla uygulanır. Genellikle erkekler tarafından eşlerine ve ebeveynler tarafından çocuklara uygulanır.

2. Cinsel istismar: Cinsel amaçla gerçekleşen tecavüz veya diğer cinsel amaçlı eylemlerdir. Geçmişte yasa, kadınları erkeklerin malı olarak tanımlamıştı, dolayısıyla hiçbir erkek karısına tecavüzle suçlanmamaktaydı. Oysa bugün “evlilik içi tecavüz” yasalarımızda cezası olan bir suç durumundadır.

3. Duygusal istismar: Sevgi göstermeme, saygı eksikliği, küfür, hakaret, aşağılama, sürekli eleştiri, kıskançlık gibi eylemlerin yer aldığı şiddet türüdür. Örneğin bir kadının daha sessiz ve sakin bir yapıda olan eşine “pısrırık” demesi ya da “sen de erkek misin!” gibi kışkırtıcı sözler söylemesi.

4. Ekonomik istismar: Kişinin parasını yönetme, kendi parasını kendisinin yönetmesine izin vermeme, kişinin kendi kazancını sağlanmasına izin vermeme gibi ekonomik amaçlı eylemlerdir. Örneğin; avukatlık yapan bir kadının evlendikten sonra eşi tarafından “güvenlik” gerekçesiyle işini bırakması konusunda baskı yapılması ya da memur bir kadının maaş kartının eşi tarafından kendisinin rızası dışında alınarak kullanılması.

5. İhmal: Kişinin sosyal, psikolojik ve ekonomik ihtiyaçlarını gidermemedir. Örneğin çocuğun okul ihtiyaçlarını karşılama gücü olduğu halde ertelemek.

6. Kendi kendini ihmal: Kişinin kendi yaşamsal ihtiyaçlarını veya bakımlarını ihmal etmesidir. Örneğin; yaşlı bir ebeveynin ilaçlarını almayı ihmal etmesi gibi.

Aile, her zaman mutluluk, huzur ve tatmin kaynağı ve olumlu davranışların öğrenildiği/pekiştiği bir sosyal kurum olamamaktadır. Bazen de aile şiddet gibi olumsuz davranışların doğduğu, beslendiği, öğrenildiği bir kaynak olmakta ve şiddete maruz kalan aile üyesi en yakınından gelen bu davranışlar karşısında kendini çaresiz hissetmektedir. Sosyolog Richard J. Gelles, polis ve askeri saymazsak, ailenin toplumdaki “en büyük şiddet grubu” olduğunu söylemektedir (Roesch, 1984. Akt. Macionis, 2012, s. 477). Aile hayatının mahrem bir konu olarak görülmesi toplumda yaygın olan “Kol kırılır yen içinde kalır”, “kan kusup kızılık şerbeti içtim diyeceksin” gibi sözlerle özetlenebilir. Toplumsal ve kültürel nedenlerle aile içindeki şiddetin kurbanları uzun süre harekete geçmemektedirler.

Aile içinde şiddet, eşler arasında ve özellikle de kadına yönelik olarak ve ebeveynlerden çocuğa yönelik olarak gerçekleşebileceği gibi; çocuklardan ebeveynlere (özellikle ebeveynlerin yaşlılık döneminde) ve kardeşler arasında gerçekleşebilir. Son yıllarda çocukların özellikle yaşlı ve bakımı zorlaşan ebeveynlere uyguladığı şiddetin yaygınlığı ortaya koyan araştırmalar yapılmıştır. Burada aile içinde en sık görülen şiddet türlerinden, ailede kadına yönelik şiddet, aile içinde çocuk ihmali ve istismarı ve yaşlı ihmali ve istismarı konularına yer verilecektir.

Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddet

Eş istismarı, “Yetişkin bir kişinin yakın ilişkide olduğu diğer bir yetişkin tarafından fiziksel ya da duygusal sorunlara yol açacak şekilde saldırıya uğraması ya da baskı altında tutulması” olarak tanımlanabilir (Polat, 2001, s. 15). Aile içinde eşler arasındaki şiddetin en yaygın türü kadına yönelik şiddettir. Ancak, aile içinde erkeklere yönelik şiddetin var olduğu da bilinmelidir. Hem fiziksel hem de sosyoekonomik açıdan toplumda erkekler daha güçlü bir konumda olduğundan eşe yönelik şiddetin mağdurları genellikle kadınlar olmaktadır. Kadınlar sosyopolitik, kültürel ve ekonomik nedenlerle şiddete erkeklerden çok daha uzun süre katlanmak zorunda kalmaktadırlar. Yaygınlığı bilinmesine rağmen bu

konu yüzlerce yıl “normal” karşılanmış, ancak yakın zamanda bir “sorun” olarak tanımlanmıştır. Bu gerçek sosyal bilimcileri ve politikacıları daha çok kadına yönelik şiddeti önleme yollarını araştırmaya yöneltmiştir (Sever, 2012).

Kadına karşı şiddet tüm dünyada yaygın ve ciddi bir sorundur. Birleşmiş Milletlerin 2010 yılında hazırladığı bir rapora göre üç kadından biri hayatları boyunca en azından bir defa dayak, cinsel ilişkiye zorlama veya diğer kötü muamele türlerinden biriyle şiddete maruz kalmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre öldürülen kadınların %40-%70'i önceki veya o zamanki partnerleri tarafından öldürülmektedir. Dünya Bankasının tahminlerine göre dünyada 15 ile 44 yaş arası kadınlar ev içi şiddetten ölüm veya bir engel nedeniyle hayatlarından bir ile beş yıl arasında kaybetmektedir (Sever, 2012).

Kadının şiddet ortamında kalmasına neden olan toplumsal değer sisteminin bazı unsurları şöyle ifade edilebilir (Mavili Aktaş, 1997, s. 11-14):

Geleneksel kadınlık rolü: Kadına çocukluğundan itibaren her türlü sorun ve güçlüğe boyun eğmesi öğretilir. Evlendikten sonraki beklenti ise ailesinin bütünlüğünü sağlamasıdır. Bu beklentiler sonucunda kadın kendi bireysel hak ve ihtiyaçlarını ikinci plana atarak şiddete boyun eğer. Ancak burada da toplum onu şiddete boyun eğmekle suçlayabilir. Bu noktada kadın ciddi bir ikilem yaşar.

Evin ve evliliğin mahremiyeti: Toplum, ailenin mahremiyetini korumak için aile içinde olan bitene kimsenin müdahale etme hakkı olmadığını kabul etmiştir. Oysa bu durum, aileyi korumayacağı gibi toplumu umursamazlığa ve sorumsuzluğa götürerek toplumsal bir çözülmeye neden olur.

İki ebeveynli aile “ideal”dir: Birbiriyle uyumlu ve sorumlu her iki ebeveynin de olduğu aile ideal olmasına karşın bu konudaki katı yargılar aile içindeki şiddeti besleyebilir. Ancak kronik bir şiddet ortamında ne çocuk ne de eşler için artık güvenli bir sağlıklı bir ortam söz konusu değildir.

Kadının kendini suçlaması: Özellikle çevreden gelen “Kocanın seni dövmesi için ne yaptın?” ya da “böyle biriyle evlenmeseydin...” gibi yorumlar zaten kendini suçlamakta olan kadının kendini suçlu hissetmesine ve benlik imajının olumsuz etkilenmesine neden olur. Ancak mesleki müdahalede bilmeliyiz ki “hiç kimse şiddeti hak etmez”, ortada cezalandırılacak bir durum varsa diğer yolların denenmesi gerekir.

Ev içinde eşe yönelik şiddetin mağduru neden çoğunlukla kadındır? Çevrenizde veya medyada gördüğünüz örnekler üzerinden düşününüz.

SIRA SİZDE

Kadına Yönelik Şiddetin Türleri

Kadına yönelik şiddeti; fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet başlıkları altında ele almak mümkündür:

Fiziksel Şiddet

Fiziksel şiddet aşağıdaki davranışları içerir;

- İtmek, tokat atmak, ısırarak, boğmaya çalışmak, tekmelemek, yumruklamak, eşya fırlatmak
- Fiziksel kuvvet kullanarak evden çıkmasına veya eve girmesine engel olmak
- İşkence yapmak
- Bıçakla veya silahla tehdit etmek
- Hasta ya da hamileyken gerekli yardımı esirgemek

Psikolojik (Duygusal) Şiddet

Duygusal veya sözel baskı veya hırpalama şeklinde görülebilir; bağırarak, hakaret etmek, küfür etmek, tehdit etmek, korkutmak, aşağılamak, alay etmek, karar vermesine izin vermemek, başka kadınlarla erkeklerle kıyaslamak, inançlarını kökenini-işini-maaşını küçümsemek vb. erkeğin kendisini her an döveceğinden korkan kadın psikolojik olarak huzursuz ve yıpranmış olur. Evi terk ederse sevdiklerine zarar vereceğini, intihar edeceğini, geçmişiyile ilgili olumsuzlukları açıklayacağını, kadını öldüreceğini söylemek, kadını dış dünyadan soyutlamak, ailesiyle arkadaşlarıyla görüştürmemek, gerekli ihtiyaçlarını karşılamasına izin vermemek de yeterince korkutucu ve kısıtlayıcı olur. Duygusal istismar her an fiziksel istismara dönüşebilir.

Ekonomik Şiddet

Sahip olunan ekonomik kaynakların veya paranın, kişi üzerinde, tehdit veya yaptırım aracı olarak istikrarlı bir şekilde kullanılmasıdır. Ekonomik şiddetin varlığını gösteren hareketlere; “Kadının çalışmasına veya iş yaşantısında ilerlemesine engel olmak, para vermemek veya kısıtlı şekilde para vermek, ailenin tasarrufları gelir ve giderler hususunda bilgi vermemek, aileyi ilgilendiren ekonomik konularda tek başına karar almak, çalışmayı reddedip kadının gelirini harcamak” örnek gösterilebilir.

Cinsel Şiddet

Günümüz yasalarında tecavüz “Fiziksel zorlama, vücuda zarar verme ya da kurbanın ruhsal hastalık, zihinsel gerilik ve ilaç etkisi nedeniyle rıza gösterme yetisinin olmadığı durumlarda bir ergene ya da yetişkine cinsel girişim” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım daha geniş anlamda cinsel suçları kapsamaktadır. Cinsel şiddetin gözlendiği durumlarda çoğu zaman ileri derecede fiziksel şiddetle birlikte, sözel ve duygusal şiddet de söz konusudur. Bu şiddete bağlı olarak psikiyatrik tedavi ihtiyacı da doğmaktadır.

Kadının razı olmadığı şekilde sözle taciz, şaka ve dokunmayla başlayan şiddet tecavüzle sonuçlanabilir. Evli olduğu kişi bile olsa istemediği yer ve zamanda cinsel ilişkiye zorlama olabileceği gibi, çocuk doğurmaya veya doğurmamaya zorlamak, kürtaja zorlamak, namus gerekçesiyle öldürmek ya da öldürmeye zorlamak vb. Kadının izni dışında grup sekse ya da anal sekse zorlanması, değişik acı veren aletlerin kullanılması şeklinde de görülebilir. Kadına yönelik cinsel şiddetin en belirgin ve acı örneklerinden biri kadın sünnetidir.

Aile içi şiddetle kadına verilen zarar, fiziksel yaralanmanın ötesindedir. Kadınlar genellikle insanlara olan güvenlerini kaybederler. Bir çalışmada fiziksel veya cinsel istismara uğrayan kadınların, uğramayan kadınlara oranla daha sonra istikrarlı ilişkiler kurmakta daha fazla zorlandığını göstermiştir (Cherlin vd. 3004'ten Akt. Macionis, 2012, s. 477).

Aile içinde kadının yaşadığı şiddeti önlemek ya da ona müdahale edebilmek ilk olarak onu ortaya çıkaran risk etmenlerini belirlemeyi gerektirir. Aile içinde kadına yönelen şiddete yönelik risk etmenleri şöyle özetlenebilir (Page ve İnce, 2008, s. 86):

Çocukluk çağıında da aile içi şiddete maruz kalma ve tanık olma: Birçok çalışmanın ortak sonucu olarak erkeğin kadına şiddet uygulamasındaki en temel etmenlerden biri özellikle erkeğin kendi ailesinde de şiddet içeren bir ortama) maruz kalmış olması ve alkol kullanımının yüksek olmasıdır. Öğrenme kuramcılığı, psikanalitik kuram ve bağlanma kuramı, çocukluk çağıındaki olumsuz aile deneyimlerinin bireyin yetişkin olduğunda kurduğu aileyi de olumsuz yönde etkilediğini açıklamaktadır.

Sosyoekonomik ve sosyokültürel etmenler: Sosyoekonomik açıdan eşler arasındaki saldırganlığın ekonomik olarak güçlü kesime oranla daha çok işçi ve orta sınıftan olan

çiftlerde yaşandığını, erkeğin eğitim seviyesinin azlığı ve işsiz olması ya da iş yaşamındaki istikrarsızlığının şiddet davranışını artırdığı bilinmektedir.

Psikolojik etmenler: Şiddet eğilimli bireyler genellikle “Sorun-çözme ve çatışmayı çözmeye yönelik becerilerinden yoksun olan” bireylerdir.

Aile içi şiddetin ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülen birçok risk etmenleriyle birlikte ele alınması gereken “ekolojik model” Heise (1998) tarafından geliştirilmiştir. Kişisel, durumsal ve sosyokültürel etkenler arasındaki ilişkiyi kendine temel alan Heise, bunları dört ayrı seviyede incelemiştir. Bunlar; toplum, topluluk, ilişki ve bireydir.

“Toplum” seviyesindeki risk etmenleri, şiddetin etkin bir çatışma çözme şekli olduğu ve erkeğin kadın üzerindeki kontrolünün hoş görüldüğü sosyal normlardan oluşur. “Topluluk” seviyesindeki risk etmenleri ise fakirlik, düşük sosyoekonomik ve kadının ailesinden uzak olması durumları oluşturur. “İlişki” seviyesindeki risk etmenleri aileyi ilgilendiren birçok konuda karar alma ve paranın yönetiminin erkeğin kontrolünde olması ve aile içi çatışmalarının sağlıklı yollarla çözümlenememesiyle açıklanır. Son olarak son seviye olan “suçu işleyen birey” seviyesinde de kişinin kendi ailesinde şiddete tanıklık etmiş olması, alkolün kötüye kullanımı, çocukken istismara uğramak, baba figürünün hiç olmaması ya da varsa bile onunla sıcak bir ilişki kurulamaması, kadına karşı şiddet açısından risk etmenleri olarak görülmektedir (Page ve İnce, 2008, s. 84-86).

Resim 2.1

Aile İçinde Çocuğun İhmal ve İstismarı

Çocuk ihmal ve istismarı, “Çocukla bakıcısı arasında, çocuğun fiziksel ve/veya gelişimsel durumuna yansıyan ve bir kaza sonucu ortaya çıkmayan etkileşim veya etkileşim eksikliği” olarak tanımlanmaktadır (Helfner’den Akt. Lynch, 1991, s. 37). İstismar, çocuğun sağlığını, fiziki ve psikolojik gelişimini olumsuz etkileyen davranışlar iken; ihmal, çocuğa bakmakla yükümlü kimsenin, çocuğun gelişimi için gerekli ihtiyaçları karşılamaması veya bu ihtiyaçları dikkate almamasıdır. İhmal ve istismar; fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik anlamda gerçekleşebilir.

Çocuk ihmal ve istismarına yol açan ya da kolaylaştıran risk faktörlerini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- **Ebeveynlerin özellikleri:** Araştırmalar ebeveynlerin bazı kişilik özelliklerinin şiddete yönelmeyi kolaylaştırdığını göstermektedir. İstismarcı anne babalar genellikle kendi kişisel mutluluk ve ihtiyaçlarını çocuğunkinden önde tutan, benmerkezci, çocukla ilgili gerçekçi beklentileri olmayan, katı, duygularını kontrol edemeyen, ruh sağlığı bozuk, sosyal ilişkileri zayıf, tatminsiz, duygusal açıdan olgunlaşmamış, sorun çözme becerisi olmayan, cinsel sorunları olan, antisosyal kişilik özelliğine sahip bireyler olduğunu göstermiştir.
- **Çocuğun özellikleri:** Çocuğun bazı özellikleri onların şiddet mağduru olmasını kolaylaştırmaktadır. Zor çocuklar olarak bilinen ve kolay uyum sağlayamayan çocuklar, çok ağlayan ya da antisosyal, zihinsel engelli, okulda başarısız olan, davranış sorunları olan, hiperaktif, kronik hastalığı olan, yemek yeme sorunu olan, istenmeyen ya da planlanmayan çocuklar, evlilik dışı çocuklar veya istenmeyen cinsiyette olan çocuklar daha fazla şiddet görebilirler.
- **Ailenin özellikleri:** Yoksulluk, eğitimsizlik, işsizlik, çok çocukluluk, ailenin önemli yaşamsal krizler geçiriyor olması gibi aileye özgür özellikler şiddet davranışını destekleyebilir.
- **Kültürel ve toplumsal özellikler:** Toplumsal etmenler bazı durumlarda doğrudan çocuk istismarına neden olabileceği gibi bazı durumlarda tetikleyici ve zemin hazırlayıcı olabilmektedir. Yoksulluk, sosyal eşitsizlikler (cinsiyet ile ilgili eşitsizlikler: kız çocuklarının okula gönderilmemesi, küçük yaşta evlendirilmeleri gibi o toplumda uygulanan ve normal kabul edilen durumlar), şiddetin sosyal kabul edilebilirliğinin olması, çocuk ve aile politikalarının yetersizliği ve sosyal bağların zayıflaması gibi etkenler bu grup içinde yer alabilir.

Fiziksel istismar, en geniş anlamda çocuğun kaza dışı yaralanması şeklinde tanımlanabilir. Çocuğun fiziksel istismarı, bir erişkin tarafından, cezalandırma, disiplin, öfke boşaltma ya da başka amaçlarla çeşitli yöntemlerle çocuğa uygulanan fiziksel şiddeti içermektedir (Ayan ve Kocacık, 2009, s. 955). Çocukların onlara bakmakla yükümlü kişilerin elinde fiziksel açıdan zarar görerek, bedensel bütünlüklerinin bozulmasıdır. Çocukta fiziksel istismar, çocuğun kaza dışı nedenlerle fiziki olarak ebeveyni veya başka bir çocuk ya da erişkin tarafından bedensel travmaya uğramasıdır (Polat, 2001, s. 90). Çocuk istismarı türlerinden fiziksel istismara ait göstergeler; çürükler, yırtılmalar, kırıklar, yanıklar, kafa yaraları ve iç yaralanmalar olarak gruplanabilir. Bir çocuğun fiziksel olarak istismar edilip edilmediğini anlamak için şu soruları sormak gerekir (Zastrow ve Kirst Ashman, 2014, s. 316):

- Çocuk yaşına göre diğerlerinden daha mı sık yaralanıyor?
- Çocukta birden çok yara var mı?
- Yaralanmalar tanınabilir şekiller ya da çürük, yırtık, kırık, yanık, kafa yarası ve iç yaralanma olarak mı meydana geliyor?
- Yaralanmalar gelişim çağındaki bir çocuk için olanaksız görünen türden mi?
- Yaralanmalar için verilen açıklamaların bir anlamı var mı?

İstismar edilmiş çocuk bazı davranışları ile dikkat çekebilir. Bunları aşırı pasiflik, saldırganlık ve gelişimsel duraklama olarak özetlemek mümkündür (Zastrow ve Kirst Ashman, 2014, s. 316). Çocuk ya dikkat çekmemek ve istismardan kaçınmak için aşırı pasif ve çekingendir ya da şiddete tepki olarak aşırı salgın ve öfkelidir. Bununla birlikte istismar edilen çocukta gelişimsel duraklama yaşar, yaşlılarından geri kalırlar.

Cinsel istismara maruz kalan çocuklarda birçok duygusal, davranışsal ve bedensel belirtiler gözlemlenebilir ya da saptanabilir. Cinsel istismara maruz kalan çocukların birçoğunda belirgin bir bedensel belirti bulunmamakta ve çocukların önemli bir kısmı

istismara maruz kaldığını dile getirme cesareti ve becerisini gösterememektedir. Bu durum ebeveyn ya da çocukla ilgili diğer bireylerin, cinsel istismarın duygusal ve davranışsal belirtileri konusunda bilinçli ve makul derecede şüpheli olmalarını gerektirmektedir. Bu belirtilerin birçoğu çocuklarda çok farklı nedenlerle de ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenlerin bir ya da bir kaçının varlığı hemen akla cinsel istismarı getirmemekle birlikte söz konusu belirtilerin bir kısmının belirgin bir neden olmaksızın ortaya çıkıyor, tekrarlanma eğilimi gösteriyor ya da gerekli tedavi girişimlerine rağmen devam ediyor olması halinde cinsel istismar olasılığı akla gelmelidir. Cinsel istismarın varlığına ilişkin en önemli şüphe çocuğun böyle bir duruma maruz kaldığını dile getirmesidir. Aile ya da çevre böyle bir açıklaması karşısında sıklıkla inkâr, yok sayma gibi tepkiler gösterebilir ya da çocuğu yalan söyleme, iftira atma ya da hayal kurmakla itham edebilir. Bu nedenle herhangi bir çocuğun böyle bir duruma maruz kaldığı şeklindeki ifadesi ciddiye alınmalı ve araştırılmalıdır (Polat, 2001, s. 265-266).

Cinsel istismara uğramış çocukta cinsel duygu ve tutumlar, normal gelişimlerinden sapabilir ve uygun olmayan biçimler alabilir. Yüksek riskli cinsel eylemler, cinsel istismara uğramış çocuklarda sık görülmektedir. Cinsel taciz öyküsü olan çocuklarda erken başlangıçlı cinsel yaşam, daha fazla oranda ergenlik çağında gebe kalma, birden fazla cinsel eş ve daha fazla cinsel saldırıda buldukları da bildirilmektedir. Sık ve devamlı cinsel oyun, cinsel olarak baştan çıkarıcı davranışlar sergilemesi, yaşıyla uyumsuz cinsel aktivite göstermesi, kontrolsüz mastürbasyon ve resim çizimlerinde tacizi belirtme, uygunsuz cinsel davranışlar (herkesin ortasında mastürbasyon), cinsel ilişki taklidi, anüs veya vajinaya yabancı cisim sokmak, insanlara sürtünmek, sürekli genital organlarıyla oynamak gibi, cinsellik veya seks konularına anormal ilgi gösterme veya tamamen ilgisiz kalma sık görülen davranışlardır. Cinsel tacize uğrayan bazı çocukların yeni ilişkilerini cinsellik üzerine kurdukları görülmektedir. Bu tarz çocuklar genellikle yetişkin olduklarında ya çocuklara cinsel taciz uygulamakta ya da para kazanmak için cinselliklerini kullanmaktadır (Çeçen, 2007, s. 5).

Her ne kadar fiziksel göstergeleri olmasa da çocuğu en az fiziksel ve cinsel şiddet kadar etkileyen şiddet türü duygusal istismardır. Duygusal istismarın göstergeleri şunlardır:

- Çocuğa kötü muamele etmek, bağırarak ve sürekli azarlamak, reddetmek, küfür etmek, korkutmak, değer vermemek, alay etmek, lakap takmak, tehdit etmek, sindirmek, yıldırma.
- Aşırı emirler vermek, aşırı baskı ve otorite uygulamak,
- Çocuğun yaşatları ile ilişkilerini kısıtlamak veya tamamen engellemek
- Çocuğu sözel olarak hırpalamak, okul başarısızlığı veya herhangi bir konudaki başarısızlığını sürekli yüzüne vurarak aşağılamak
- Çocuğu gereksiz yere ağlatmak veya duygusal tepki vermesine izin vermemek
- Yaptığı bir hata karşısında çocuğun psikolojik olarak zarar görmesine neden olacak cezalar vermek (Okulda öğretmeni tarafından veya aile içindeki bir toplantıda

Resim 2.2

Kaynak: <http://donusumsanatolyesi.blogspot.com.tr/>
Erişim tarihi: 30.11.2015

vb. herkesin önünde azarlamak, bağırarak, kulağını çekmek, küçük düşürücü hareketlerde bulunmak)

- Hiçbir sorumluluk vermeden sürekli olarak işe yaramaz bir çocuk olduğunu söyleyerek aşağılamak ve itip kakmak
- Çocuğa yaşına uymayan ağır işler yaptırmak, hizmetçi gibi kullanmak
- Çocuğun anlattığı şeyleri şikâyet ve isteklerini dinlememek, aldırmmamak, sorularına cevap vermemek, çocuk yokmuş gibi davranmak
- Topluma ve bulunduğu yer ve çevreye uygun olmayan giysiler giydirerek arkadaşları tarafından alay edilmesine neden olmak
- Çocuğun korktuğunu bile bile zorla bir şeyi yapmasını istemek (ata bindirmek, bir hayvanı tutmasını istemek vb.)
- Başaramayacağını bildiği halde o işi yapması için ısrar etme ve küçük düşmesine, üzülmesine bilerek sebep olmak.
- Toplumsal ve bilimsel standartların dışında istek ve davranış bekleyerek ve baskı yaparak duygusal olarak örselenmesine neden olmak (vaktinden önce yetişkin rolü vermek vb.)
- Kardeşler arasında ayırım yapma
- Kişinin kendi çıkarı için çocuğun yapmak istemediği ya da bir çocuk için uygun olmayan şeyleri yapması için zorlayarak çocuğu örsellemek (dilendirmek vb.)
- Ebeveynin evliliğini kurtarmak adına kendi çıkarı için çocuğu kullanması (özellikle sorunlu evliliklerde ve aile içi geçimsizliklerde çocuğu taraf tutması için zorlamak vb.)
- Ceza veya başka bir amaçla çocuğu tek başına bir odaya kapatma, dolaba kilitleme,
- Çocuğa aşırı ihtimam ve titizlik göstererek zarar görebileceği korkusu ile toplumdandan izole etme, tek başına bırakma
- İnternet, televizyon veya diğer görsel araçlarla çocuğun yaşına ve durumuna uymayan, görmemesi gereken şeyleri görmesini sağlamak (porno film, korku filmi, şiddet vb.)
- Çocuğu antisosyal davranışlara yönlendirmek, özendirmek, çocuğa kötü örnek olmak, kötü örnekleri överek o yola sevk etmek ve çocuğun suç işlemede kullanılması
- Çocuğun eğitim almasına engel olarak yaşlılarından geri kalmasına ve kendisini küçük görmesine vb. sebep olmak
- Kendi öfke ve aczini çocuğu azarlayarak gidermeye çalışmak

Herhangi bir alanda çocuğun kapasitesini aşacak beklentide olmak ve çocuğu zorlamak (sürekli yarışmalara hazırlamak ve kazanması için baskı yapmak vb.) (Yalçın, 2011, s. 40-42).

Çocuğa uygulanan bu davranışlar sürekli tekrarlandığında çocuk aileden uzaklaşır, gergin, uyumsuz ve saldırgan davranışlar sergiler. Altını ıslatma, dışkı kaçırma, iştahsızlık, yalan söyleme, hırsızlık, duygusal açıdan tutarsızlık ve uyumsuzluk, organik nedeni olmayan büyüme geriliği, depresyon, güvensizlik, içe dönüklük, intihar, olumsuz benlik kavramı, düşük benlik saygısı vb. fiziksel ve ruhsal problemler de görülebilir (Polat, 2001, s. 326).

Çocuğun karşılanması gereken ihtiyaçlarını karşılamama ya da zamanında ve uygun biçimde karşılamama olarak özetlenen "ihmal" davranışının göstergeleri ise şunlardır:

- Çocuk henüz doğmadan önce anne adayının çocuğa verdiği zararlar (gebelikte sigara içmek, alkol ve uyuşturucu madde kullanmak, zorunlu olmadığı hâlde radyoaktif maddeye maruz kalmak, çocuğa zarar verecek ilaç kullanmak vb.)
- Yenidoğan bebeğin hastanelerde ihmale uğrayarak çeşitli hastalıklara, sakatlıklara sebebiyet verilmesi (steril olmayan koşullarda bulundurarak menenjit olması ve sonucunda sakat kalması, göbeğinin steril olmayan malzeme ile kesilmesi sonucu tetanos olması, uygun olmayan doğum yöntemleri ile doğum yaptırılması vb.)

- Çocuğa yapılması kendisi için tehlikeli olacak bir şeyi yaptırmak veya yapmaya zorlamak, örneğin ağaca çıkıp elma koparmasını istemek vb.
- Çocuğa zarar verecek durumlarda çocuğu denetimsiz ve savunmasız bırakmak (çok fazla kilo aldığını görerek hâlâ aşırı yemek yemesine izin vermek, tehlikeli bir yerde bisiklete binmesine izin vermek, trafiğin olduğu bir sokakta top oynamasına izin vermek, kontrolsüz bir şekilde sokakta oynamasını sağlayarak kaçırılması veya istismara uğraması riskini yaratmak vb.)
- Çocuğun yaşadığı ortamda çocuğun ulaşmaması gereken ateş, tabanca, bıçak, makas, ilaçlar, vb. tehlike yaratacak şeyleri ortada bırakmak
- Başka işler yaptırarak çocuğun eğitim ve hobileri için kullanacağı zamanı harcamak
- Yetersiz beslenmelerine neden olarak büyüme ve gelişmelerini engellemek (beslenmenin ihmali)
- Çocuğun tıbbi gereksinimlerini göz ardı ederek, gereğinde sağlığı ile ilgili tedbir almayarak kendi haline bırakmak (tıbbi ihmal)
- Çocuğun eğitim gereksinimlerini göz ardı etmek, eğitim olanaklarından yararlanmasını engellemek, kronik okul devamsızlıklarına izin vermek veya eğitim ve okul sorunları ile ilgilenmemek (eğitim ihmali)
- Çocuğa yeterli bakım sağlamayarak kirli, çıplak, aç bırakarak toplum içinde küçük düşmesine ve enfeksiyonlara, hastalıklara karşı korunmasız kalmasına sebep olmak
- Ev içi ve ev dışı kazalara karşı önlem almamak
- Çocuğun uygunsuz fizik ve sosyal çevrede yaşatılması (sigara dumanı, içki içilen, uyuşturucu kullanılan, kumar oynanan, fuhuş yapılan vb. mekânlar)
- Çocuğun yaş dönemine ve cinsiyetine uygun davranılmaması, giydirilmemesi
- Çocukların cinsel sömürüye karşı korunmaması ve ilgisiz kalınması, cinsel gelişime gereken önemin verilmemesi (çocukların internet ve televizyondaki pornografi ve uygun olmayan filmleri izlememeleri için tedbir almamak)
- Ev içinde yaşanan cinselliğe çocukların şahit olmamaları için tedbir alınmaması (yatak odası kapısının kapalı ve kilitli olmaması vb.)
- Çocuğa sevgi ve ilgi gösterilmemesi, ihtiyacı olan duygusal ilgi ve yakınlığın esirgenmesi, özellikle ergenlik yıllarında destek ve denetimden yoksun bırakılması
- Herhangi bir kurumda (hastane, okul vb.) çocuğun eğitimsel veya tıbbi gereksiniminin karşılanmaması, ilgili görevlilerin (hekim, öğretmen, çocuk yuvası eğitmeni, servis şoförü vb.) görevlerini yapmamaları veya gereğini yapmamaları nedeniyle çocukların zarar görmelerine sebebiyet verilmesi (Bahar ve Savaş, 2009, s. 60).

Sosyal devlet olmanın bir koşulu ve gereği olarak ülkeler çocuğun korunmasını devlet güvencesine bağlamıştır. Çocuğun aile içinde veya dışında ihmal ve istismar edilmesi çocuğun devlet korunmasına alınmasını ve zarar görmesini önlemeye dönük hizmetlerin sunulmasını gündeme getirir. Ülkemizde 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sosyal politika alanında icracı bir bakanlık olarak kurularak daha önce farklı yapılanmalar olarak faaliyet sürdüren birçok sosyal hizmet kurumu, Bakanlık bünyesindeki yapılanmada yerini almıştır. Bunlardan biri de Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüdür.

633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek; korunmaya bakıma ve yardıma muhtaç çocukların tespiti, bunların korunması, bakımı, yerleştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek, bu hizmetler için gündüzlü ve yatılı sosyal hizmet kuruluşlarının açılması ve işletilmesi görevi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına verilmiştir.

İhmal ve istismar birbirinden farklı mıdır? İhmal ve istismarın sonuçları neler olabilir? Tartışınız.

Aile İçinde Yaşlının İhmal ve İstismarı

Uluslararası Yaşlı İstismarının Önlenmesi Kuruluşuna göre yaşlı istismarı; güven beklentisi olan herhangi bir ilişkide yaşlıya zarar veren veya strese sokan tek ya da tekrarlayan uygunsuz davranışlarda bulunulmasıdır. Toplumsal yapı, sosyal nedenler, ev bakım koşullarında yaşlıya yetişkin çocukları tarafından bakılması, evde bakım vermekle sorumlu olan bir diğer akraba ya da sağlık bakım görevlisinin istismarı ve kurumsal istismar söz konusu olabileceği gibi; yalnız yaşayan, bakıma muhtaç yaşlılar da istismar, hırsızlık, saldırı gibi eylemlerle istismara maruz kalabilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2002).

Literatürde yaşlı ihmali ve istismarı genel olarak altı biçimde tanımlanmaktadır (Sayan ve Durat, 2004, s. 99):

1. Fiziksel istismar: Dövme, itme, cinsel taciz gibi yaralayıcı veya fiziksel acı verici davranışlardır.

2. Duygusal, psikolojik istismar: Tehdit, korkutma, sözlü saldırı gibi duygusal veya zihinsel sıkıntı yaratacak davranışlardır.

3. Ekonomik istismar: Bakım verenlerin, yasal olmayan ve uygunsuz bir biçimde (kandırma ile) yaşlı bireyin parasını veya diğer mali kaynaklarını kendi çıkarları için kullanmasıdır.

4. Aktif fiziksel ihmali: Bakım verenlerin, bilerek ve isteyerek yaşlı bireyden yiyecek, içecek, ilaç, tıbbi cihaz (protez, gözlük, işitme cihazı) gibi ihtiyaçlarını esirgemesi, bakım vermedeki sorumluluklarını yerine getirmede isteksiz davranarak veya reddederek ona duygusal, fiziksel acı ve sıkıntı vermeleridir.

5. Bireysel haklarının ihlali: Davranış ve düşüncelerini önemsememe, karar verme mekanizmalarını engelleme ve gücünü zayıflatma, çatışma yaratarak yaşlıyı dışlama, onun yasal ve tıbbi haklarını aramasını engelleme olarak tanımlanmaktadır.

6. Duygusal ve sosyal ihmali: Önemli ve saygı duyulacak bir birey olmadığı duygusu yaratarak yaşlının özgüveninin kaybolmasına neden olmak; akraba, arkadaş ve diğer sosyal ilişkilerini kısıtlayarak veya engelleyerek onu yalnızlığa ve izole olmaya terk etmektir.

Aşağıda özetlendiği gibi literatürde yaşlıya yönelik istismarın yaşlı bireye ait özellikler ve istismarcıya ait özellikler açısından iki grupta ele alınmaktadır (Hirsch and Loewy 2001, Carson 1996, Woolf 2003'den Akt: Sayan ve Durat, 2004, s. 99):

Yaşlı bireye ait özellikler

- Bağımlılık ve yetersizlik hâli (sağlık sorunları, ekonomik nedenler vb.).
- Kalabalık aile ortamı içinde yaşaması, statü ve güç kaybına uğraması,
- Dul veya boşanmış olması,
- Yalnız yaşaması ve izole olması,
- Cazip maddi kaynağının olması,
- Mental yetersizliğin ve özür lülüğün olması,
- İleri yaşlarda olması (70-75 ve üzeri).

İstismarcıya ait özellikler

- Üstlendiği bakım rolünü benimsememesi ve zorunlu yapması,
- Bakım verdiği kişiyle zıt olması ve kırgın roller üstlenmesi,
- Kişilik problemleri (benlik saygısını yitirme, düşünce ve davranışlarını kontrol edememe)
- Parasal ve tıbbi problem, evlilik çatışması, işsizlik gibi dış faktörler,
- Madde bağımlısı olması,
- Şiddet ve istismarı çözüm olarak algılaması.

Çeşitli nedenlerle istismar ve ihmal vakalarının çoğu bildirilmemektedir. İhmal ve istismarın izleri doğrudan gözlenemediğinde veya yaşlı birey bunları bildirmediğinde bu vakalar değerlendirilememektedir. Aynı şekilde eşyanın ve paranın izinsiz şekilde kullanılması konusunda da yaşlının hukuki yollara başvurması için desteklenmesi sağlanmazsa çözüme ulaşmayacaktır. Sözel şiddet ya da tehdit yoluyla gerçekleşen istismar doğrudan gözlemlenmediğinde kolaylıkla göz ardı edilebilmektedir.

Daha yaşlı olan bireyler de genellikle kendilerine bakan kişileri şiddet uygulayanlar olarak bildirmekte isteksiz davranırlar. İstismar vakaları genellikle, aile üyeleri, hastane ya da diğer tıbbi bakım personeli, meslek elemanları, hukuk danışmanları, hizmet sunan diğer personel, arkadaşlar, komşular veya şiddete uğrayan yaşlının kendisi tarafından bildirilmektedir (Schonfeld, 2007).

Yaşlı bireylerin aile içinde uğradığı ihmal ve istismara neden olan faktörler nelerdir? Çevrenizde ihmal edilen ya da istismara uğrayan yaşlı var mı? Örneklendiriniz.

SIRA SİZDE

MADDE KULLANIMI VE BAĞIMLILIK

Madde bağımlılığı, ilaç niteliğine sahip bir maddenin beyni etkilemesinden kaynaklanan, maddenin keyif verici etkilerini duyumsamak veya yokluğundan kaynaklanan huzursuzluktan sakınmak için, devamlı veya periyodik olarak madde alma arzusu ve bazı davranış bozukluklarıyla karakterize bir beyin hastalığı olarak tanımlanabilir.

Resim 2.3

Kaynak: <http://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/madde-bagimliliği>. Erişim tarihi: 30.11.2015

DSM IV'e göre aşağıdaki durumlardan en az bir tanesini on iki aylık bir süreçte sergileyen bir kişinin bu maddeyi kötüye kullandığı kabul edilebilir:

1. Madde temini için uğraş yüzünden önemli sosyal ve sorumluluk gerektiren aktivitelerden vazgeçmek veya bunları oldukça azaltmak.
2. Fiziksel bir zarar görme veya başka birine zarar verme riskine rağmen (örneğin, trafikte araç kullanırken) madde almak.
3. Maddenin kullanılması veya taşınmasına bağlı bazı yasal problemler yaşamak (örneğin, alkollü araç kullandığı için ceza alma veya illegal bir maddeyi taşıdığı için tutuklanma gibi).

DSM IV tanı ölçütlerine göre aşağıdaki belirtilerin bazılarını en az bir yıllık bir süreçte yineleyerek sergileyen bir kişi "madde bağımlısı" kabul edilebilir:

1. Maddenin keyif verici etkisini duyumsayabilmek için dozun belirgin bir şekilde artırılması veya aynı dozun yinelenerek alınması sırasında başlangıçtaki keyif verici etkinin duyumsanamaması (yani madde etkilerine "tolerans" gelişmesi).

2. Maddeyi alış sıklığının ve alınan madde miktarın abartılı ölçüde artması.
3. Madde alınmadığı zaman yoksunluk krizinin ortaya çıkması ve krizin madde alımı ile birlikte hafiflemesi veya tamamen kaybolması.
4. Madde kullanımını kontrol etmeye veya tamamen bırakmaya yönelik başarısız girişimlerin olması.
5. Kişinin zamanını büyük ölçüde madde bulmaya ve stoklamaya yönelik faaliyetlere harcanması.
6. Madde kullanımına bağlı olarak sosyal ve iş aktivitelerinin giderek azalması.
7. Kullanılan maddeye bağlı olarak fiziksel ve psikolojik arazların ortaya çıkması ve bunların kullanılan maddeden kaynaklandığını bile bile madde kullanımını sürdürmesidir.

Şekil 2.1

Kaynak: <http://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/madde-bagimliliği>. **Erişim tarihi:** 30.11.2015

Toplumlarda madde kullanımı ve bağımlılığının bu kadar yaygın olmasının nedenleri; kendini iyi hissetmek, gerçeklerden uzaklaşmak, acıdan kurtulmak, uyumak ve rahatlamak gibi gerçekçi olmayan daha çok sorunlardan kaçmaya dönük etkilerdir.

Bağımlılık yapan ve kullanımı yaygın olan alkol en çok tüketilen uyuşturuculardandır. Alkol; bira, şarap, viski gibi içeceklerin içinde bileşen olarak bulunan renksiz bir sıvıdır. Alkol, zihinsel etkinliği, muhakeme yeteneğini, konuşma ve diğer kas faaliyetlerini, algıyı ve koordinasyonu zayıflatır. Aşırı miktarda alındığında komaya ve ölüme neden olabilir (Zastrow, 2010).

Alkol ve madde bağımlılığında bazı risk etmenleri söz konusudur. Bunlar:

- Ergenlik/ilk gençlik döneminde olma
- Aile içi iletişim sorunları, huzursuzluk, eş çatışmasının yoğunluklu yaşandığı aileler
- Aile içi sosyal destek mekanizmalarında zayıflık
- Baskıcı bir tutumla çocukların eğitilmesi, ailede birey olma alt sisteminin diğer üyelerce desteklenmemesi
- Yoksulluk, göç ve kentsel uyum sorunları, başka bir yaşama heves etme hayalleri
- Ailede içinde bir diğer kişide madde bağımlısı olma ya da ebeveyne modellerinde madde bağımlısı olma durumu
- Sevgi ve ilgi yoksunluğu içinde büyüyen bireyler
- Arkadaş ve akran gruplarına ait olma gereksinimi ve onlardan gelen baskıcı davranışlar
- Akademik başarının düşük olması, derslere olan ilginin giderek azalması

Alkol ve madde bağımlılığı konusunda yapılan çalışmalar hem bağımlılık süreci hem de tedavi sürecinde ailenin önemli bir rolü olduğunu vurgulamaktadır. Ailede bağımlı bir bireyin olması önemli bir sorundur ve ailede sorunlara yol açar. Bağımlı aile üyesi ebeveynlerden biri veya ikisi olabileceği gibi özellikle ergenlik döneminde olan çocuklar da olabilmektedir. Bazen geniş ailenin diğer üyeleri bağımlı davranışıyla ailenin diğer üyelerini olumsuz yönde etkileyebilirler.

Aile ile madde kullanımı arasındaki ilişki aşağıdaki gibi özetlenebilir;

1. Madde kullanan gençlerin büyük çoğunluğunun ailesinde de uyuşturucu madde kullanan kişiler saptanmıştır.
2. Madde kullanan gençlerin aileleri genellikle ihmal eden, yeterli kontrol, sevgi ve destek sağlamayan, gevşek disiplinli ana babalardır. Madde bağımlılığı aileyi her yönden etkileyen bir hastalıktır.
3. Kimi ailelerin ise ileri derecede katı, baskın, çocuğun gelişimine olanak tanımayan yapıya sahip olduğu belirlenmiştir.
4. Boşanmış, ayrı yaşayan, ebeveynlerden birinin kaybedilmiş olduğu, parçalanmış aile çocuklarında uyuşturucu madde kullanımı yaygındır.
5. Anne babanın iyi birer model olmaması da önemli bir etkidir. Sorunlar karşısında aciz kalan, çözüm üretemeyen ya da uyuşturucu maddelere karşı hoşgörülü ailelerin çocukları risk altındadır.
6. Aile içinde gencin özdeşim kurabileceği bir bireyin olmaması önemli sorunlar yaratabilmektedir.
7. Aşırı koruyucu, kollayıcı ailenin çocuklarında da uyuşturucu kullanımı yaygın olduğu gözlenmiştir (Ögel, 2001, s. 71) .

Aşırı alkol tüketimi ailede çocuk istismarına, eş istismarına, işsizlik ve şiddetli tartışmalara neden olabilir. Bunun sonucunda boşanmalar ve aile parçalanmaları meydana gelebilir. Bağımlı kişi alkole sığınarak sorumluluklarını yerine getirmez ve diğer aile üyeleri baş destekçi, kahraman ya da günah keçisi olarak aile bütünlüğünü kurtarmaya çalışırlar (Zastrow, 2010).

Ailede bir üyenin madde bağımlısı olduğu anlaşıldığında, aile tarafından bazı kararlar alınmaktadır. Bunlar (Strauss, 1996'den Akt. Aile Araştırma Kurumu, 1997, s.18):

Birinci karar: Çevrede hiç kimse neler olduğunu bilmemeli. Aile ve ev dışındaki hiç kimse ile görüşülmemeli. Aile dışında bu durumun öğrenilmesine engel olunmalı. Bu trajik durum ailenin yakınlarından, komşulardan, okuldan nasıl saklanabilir? Acaba bu durumu başka kimler bilebilir? Aileyi ve çocuğu korumanın en iyi yolu bu utanç veren sorunun başkaları tarafından duyulmasını engellemektir.

İkinci karar: Bu sorunun üstesinden gelmemiz için kısa bir zamana ihtiyacımız var. Çocuğumuz kısa bir zaman içinde bizim güçlü desteğimiz ile bağımlılıktan kurtulacak ve normal yaşama geri dönecektir. Aile üyeleri birbirlerini ve bağımlı üyeyi destekleyecek ve başarılı olunacaktır. Ancak bu ütopyik karar ve düşüncelerin gerçekleşmediği bir süre sonra öğrenilir. Böylece sorun giderek daha büyür, önemli paralar harcanır, fiziksel ve ruhsal birçok yük gelişir. İşte bu dönem genellikle ailenin tedavi için başvurduğu dönemdir.

Alkol ve madde bağımlılarının ruhsal ve toplumsal tedavisinde temel amaç onların yeniden topluma kazandırılmasıdır. Bu amacın gerçekleşmesi için önce bağımlı olduğu maddeden arınması, sonra bağımlılığa neden olan bedensel, ruhsal, toplumsal etkilerden kurtulması, daha sonra bağımlılığı nedeniyle yitirdiği toplumsal rolünü yeniden kazanması gerekmektedir. Ayrıca alkol ve madde bağımlılarına yapılacak en önemli toplumsal yardım onların alkol ve madde alt kültüründen uzak bir ortamda yaşamlarını sürdürmelerini sağlamaktır. Bu nedenle bağımlıların aileleriyle iş birliği yapılarak bağımlılığın aileye uyumu, ailenin bağımlıya desteği ve yardımı sağlanmalıdır. Bağımlıların çalışma

ve iş ortamı bulması, bu ortama uyum sağlaması için destekleyici, yol gösterici girişimler yapılmalıdır (Köknel, 1998, s. 263).

Alkol ve madde bağımlılığının önlenmesinde ve tedavisinde ailenin önemi birçok araştırmacı ve profesyonel tarafından kabul edilmektedir. Dilbaz (2011, s. 48), bağımlılıkta risk etmenleri ve korunma için bazı ilkeler belirlemiştir. Bunlar:

1. İlke: Koruma programları mutlaka koruma etmenlerini güçlendirmeli ve risk etmenlerini azaltmalıdır.

- Madde kullanıcısı olma riski birçok risk etmenleri (sapkın davranış ve tutum) ile koruyucu etmenlerin (aile desteği) ilişkisi üzerine kuruludur.
- Belirli risk ve koruyucu etmenlerin etki potansiyeli yaşla değişiklik gösterir. (küçük çocukta ailede var olan risk etmenlerinin daha fazla etkisi varken ergenlerde madde kullanan akranlarla ilişkisi daha güçlü bir risk etmenidir).
- Çocuğun yaşam biçimini belirgin sorunlardan arınacak ve olumlu davranışlara yönelecek biçimde düzenleme gibi risk etmenlerine (saldırgan davranış ve kendini kontrol etme güçlüğü) yönelik yapılacak erken müdahalelerin geç müdahalelerden daha fazla etkinliği vardır.
- Risk ve koruma etmenlerinin etkisi yaş, cinsiyet, kültür ve çevreye göre değişiklik gösterebilir.

2. İlke: Koruma programları erken yaşta kullanılan yasal olan maddeler (sigara, alkol), yasal olmayan maddeler (esrar, eroin), yasal olarak bulunabilen ama uygun kullanılmayan maddeler (uçucular), reçete ile yazılan ilaçlar, reçetesiz satılan ilaçlar dâhil olmak üzere her tip maddeyi tek başına veya çoğul kullanım olarak kapsmalıdır.

3. İlke: Koruma programları, yerel toplumda var olan madde sorununa yönelik olmalı, değiştirilebilecek risk etmenlerini hedeflemeli ve belirlenmiş koruma etmenlerini güçlendirmelidir.

4. İlke: Koruma programları yaş, cinsiyet, etnisite gibi popülasyona özgü riskleri hedefleyecek biçimde özel olarak hazırlanmalıdır.

5. İlke: Aile temelli koruma programları mutlaka ebeveyn becerileri, madde kullanımı konusunda aile politikaları geliştirme, tartışma ve politikaları güçlendirme; madde ile ilgili bilgi ve eğitimi içererek aile bağlarını güçlendirecek biçimde olmalıdır. Aile bağları çocukların ebeveynleri tarafından desteklenmeli, ebeveyn çocuk iletişimi ve ebeveyn ilişkisi konusunda beceri eğitimi verilmelidir.

Madde bağımlılığı tedavisinde sosyal hizmet uzmanının işlevlerini değerlendirme, psikososyal müdahaleler ve taburculuk planlaması olarak gruplandırılmak mümkündür. Polat (2014, s. 146-147) bu aşamaları şöyle açıklamıştır:

Birey ve ailesine ilişkin değerlendirme: Sosyal hizmet uzmanı, bağımlı birey, ailesi ve sosyal çevresine yönelik çeşitli kaynaklardan edindiği bilgileri ekipte paylaşır. Bu değerlendirmede temel ilke, “çevresi içinde birey” bakış açısıdır. Bu bilgiler hastanın tedavi planının oluşmasında ve gereksinim ve sorunların belirlenmesi ile düzeyinin saptanmasında önem teşkil eder. Örneğin; bireyin eğitim/çalışma yaşamı, sahip olduğu sosyal ağlarının özellikleri, yaşanılan çevrede maddeye ilişkin riskler ve erişim durumu, aile içi dinamikler, kişinin geniş sosyal sistemlerle ilişkisi bu çerçevede değerlendirilebilecek noktalardır.

Psikososyal müdahaleler: Burada bireyin bulunduğu yerden başlama ilkesi gereği bireyin ve ailesinin zorlukları ve kaynakları, tedavinin daha etkili bir şekilde yürütülmesi açısından ele alınmalıdır. Kişinin tedaviye ilişkin gerçekçi beklentiler geliştirmesine yardımcı olmak, tedavi motivasyonunu artırmak, kişinin geleceğe ilişkin beklenti ve hedeflerini gözden geçirmek, ailelere yönelik bilgilendirme ve danışmanlık, grup çalışmaları aracılığıyla eğitici, beceri geliştirici çalışmalar ve var olan sosyal kaynaklarla kişi ve ailesinin buluşturulması gibi mesleki çalışmalar yapılabilir.

Tedavi sonrası sürecin planlanması: Ülkemizde tıbbi tedavi sonrası sosyal rehabilitasyon hizmetlerinde önemli bir boşluk bulunmaktadır. Bu nedenle klinik ortamda çalışan sosyal hizmet uzmanı tedavi sonrasında kişinin sosyal yaşama dönme sürecini planlamak açısından oldukça kilit bir konuma sahiptir. Çalışma/egitim yaşamına geçişi planlamak, tedavi sonrası önem kazanacak sosyal destek sisteminin güçlendirilmesi sürecine ilişkin hem bireyin hem de aile ve yakın çevresinin bilgilendirilmesi önemlidir.

Bağımlı bir üyesi olan aileyle sosyal hizmet uzmanı nasıl çalışabilir? Ailenin desteği önemli midir? Tartışınız.

SIRA SİZDE

4

BOŞANMA

Boşanma; kültür, evlenme yaşı, eğitim ve sosyokültürel uyumsuzluk gibi nedenlerden doğmasına rağmen, en temelde evlilikteki sorunların çözülmemesi nedeniyle ailenin dağılması sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Boşanma bir anlamda Özgüven (2000) in de ifade ettiği gibi; evlilik birlikteliğinin sonlanması anlamına gelmekte ve teorik anlamda yasal olarak kurulan evlilik birliğinin yine yasal olarak sona ermesidir. Eşler arasındaki yaşam birliği olarak tanımlanan evliliğin hiçbir uzlaşma götürmediği, eşler için anlamını yitirdiği durumlarda boşanma seçeneği gündeme gelir.

Boşanma sonrası yaşananlar sosyal bir sorun olarak görülse de boşanma kendi başına sosyal bir sorun olarak ele alınmamaktadır. Çünkü bazı durumlarda boşanma, tek çözüm kaynağı olabilir. Zastrow (2010) gibi çoğu yazar, boşanma oranlarının artmasının nedenini daha çok başarısız evliliğin olması değil, daha çok insanın mutsuz bir evlilik yerine ayrılmayı tercih etmesi anlamına da gelebileceğini vurgulamaktadır. Yine bazı yazarlara göre boşanma, bir toplumun sosyal ve ekonomik açıdan gelişme gösterdiğinin de belirleyicisi olabilir. Örneğin; şiddet gören kadınlar ekonomik özgürlük kazandıkça şiddet ortamına daha fazla dayanmak zorunda kalmamakta, kendi bağımsız yaşamlarını sürdürebilmektedir. Sosyal devletin kadına sağladığı haklar ve destekler de onların boşanma kararında etkilidir. Oysa sosyal ve ekonomik gelişmenin olmadığı çoğu durumda şiddet gören kadın desteksiz kalmakta ve ne kadar zarar görürse görsün yeni bir hayata başlama umut ve desteğini bulamamaktadır. Ancak şurası bir gerçektir ki ailelerin parçalanması ve boşanma başta çocuklar olmak üzere ailenin tüm üyeleri için yıkıcı bir durumdur. Son yıllarda başta refah ülkeleri olmak üzere hemen hemen dünyanın her yerinde boşanma oranları artmıştır.

Resim 2.4

Arıkan'ın (1992) boşanma ile ilgili yaptığı detaylı araştırmada boşanmış kadınların çoğunun evlilik yaşamları boyunca eşlerine karşı olumsuz duygular beslediğini, eşlerin önemli bir kısmının birlikte gezmediğini, sohbet etmediğini, aileyi ilgilendiren konularda ve cinsel konularda hiç anlaşılamadığını, kadınların çoğunluğunun hastalık, gebelik gibi zor dönemlerde eşlerinden hiç destek görmediklerini bulmuştur. Alt sosyoekonomik düzeydeki bu ailelerde erkeklerin çoğunluğunun (%80) eşine sözel şiddet uyguladığı ve %43'ünün sık sık dövdüğü ortaya çıkmıştır. Bunun dışında alkol ve kumar, evlilik dışı ilişki kurma (aldatma), kocanın çocukları dövmesi gibi ciddi aile problemlerin de yaşandığı görülmüştür. Sonuç olarak boşanmış kadınlar, uzun bir mücadelenin ardından çözüm yolu olarak boşanmaya karar vermişlerdir.

SIRA SİZDE

Boşanma sosyal bir sorun mudur? Neden? Boşanmanın tek çözüm yolu olduğu durumlar olabilir mi? Düşününüz.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014) "Türk Aile Yapısı Araştırması" sonuçlarına göre Türkiye'de boşanma oranları batı ülkelerine göre düşüktür, ancak son yıllarda yaşanan artışın devam etmesi beklenmektedir. Bu nedenle boşanma, toplumun geneline yayılan bir durum olmasa da boşanan bireylerin, bu bireylerin çocuklarının ve diğer aile fertlerinin gündelik ve toplumsal yaşamlarının etkilenmesi açısından önemi giderek artan bir sosyal meseledir. Aynı araştırmaya göre son elli yıl içinde Türkiye'deki aile yapısında çok önemli değişimlerden birisi de ataerkil geniş aile, geçici geniş aile ve çekirdek aileden çeşitli nedenlerle kopan unsurların geçici geniş aile dışında dağılmış (parçalanmış) ailelerin yaygınlığının çok ciddi biçimde artmış olmasıdır. Batı Avrupa toplumlarında 1960'lı yıllardan sonra yaşanmaya başlanan ikinci demografik dönüşüm sürecinde ortaya çıkan tek kişilik ve tek ebeveynli ailelerin Türkiye'de henüz birinci demografik dönüşüm sürecinin erken aşamaları olan 1970'li yıllardan itibaren ortaya çıktığı görülmektedir. Bu aile yapılarının neredeyse Batı Avrupa toplumları ile aynı anda Türkiye'de ortaya çıkmış olmasının arkasında, Türkiye'de 1950'li yıllardan başlayarak çok yoğun bir iç göç sürecinin; 1960'lardan başlayarak kendisini iş gücü göçü olarak gösteren çok yoğun bir dış göç sürecinin yaşanmış olması yatmaktadır. Daha sonraki yıllarda ise yine iç göç sürecinde geniş ve çekirdek ailelerin dağılması ile tek kişilik ve tek ebeveynli hanelerin oranında çok ciddi artışlar meydana gelmiştir.

Boşanma oranlarının artmasında etkili olan faktörlerin önceliği toplumdan topluma değişse de belli başlıklar altında sınıflandırmak mümkündür. Örneğin; Amerika Birleşik Devletleri'nde boşanma oranının yüksek olmasının nedenleri şöyle sıralanmıştır (Furstenberg ve Cherlin, 1991; Etzioni, 1993; Popeone, 1999; Greenspan, 2001'den Akt. Macionis, 2012, s. 475-476):

Yükselen bireycilik: Aile üyeleri günümüzde birlikte daha az vakit geçirmektedirler. Bireyciliğin yükselmesi ile insanlar kişisel mutluluklarını eş ve çocuklarından önde tutmaktadırlar.

Romantik aşkın zayıflaması: Cinsel tutkunun azalmasını aşkın azalması biçiminde görme sonucu eşler yeni heyecan ve romantizm arayışı içinde evliliklerini sonlandırmak istemektedirler.

Kadınların erkeklere olan bağımlılığının azalması: Kadınların iş gücüne katılımlarının artması ve ekonomik bağımsızlık kazanmaları ile mutsuz evliliklerini sonlandırmaları kolaylaşmıştır.

Evliliklerin çoğunun gergin olması: Günümüzde genellikle her iki eş de çalıştığından aile hayatına daha az zaman ve enerjileri kalmaktadır. Çocuklar bazı evlilikleri dengelese de boşanmalar genellikle çocukların küçük yaşta olduğu evliliklerin ilk yıllarında olur.

Boşanmanın toplumsal olarak kabul edilebilir hâle gelmesi: Birkaç kuşak önce boşanma güçlü bir damgalanma olarak kabul edilirken artık günümüzde boşanma yönündeki toplumsal baskı azalmıştır. Aile ve arkadaşlar çiftleri boşanmaktan vazgeçirmek için daha az çabalamamaktadır.

Boşanmanın yasal olarak kolaylaşması: Geçmişte mahkemelerin boşama kararı için eşlerden birinin ya da her ikisinin zina, fiziksel istismar gibi davranış suçları olması aranırken bugün çiftlerin boşanması için evliliğin başarısız olduğunu bildirmeleri yeterlidir.

Boşanma, yasal, duygusal, ekonomik, ebeveynlik, sosyal ve psikolojik boyutları olan bir sosyal sorundur. Hukuki sorunlar boşanmanın yasal; eşlerin birbirine yabancılaşması duygusal; para ve mal bölümü gibi konular ekonomik; çocukların velayeti ile ilgili konular ebeveynlik; arkadaşlıklar ve sosyal ilişkilerdeki değişimler sosyal; bireyin bağımsızlığı ve yeni yaşamına uyumu ise psikolojik boyutta yer alır (Bohannon, 1970, s. 33-60).

Boşanma evlilik sistemi içinde olan her birey yani çocuklar veya çiftler için duygusal anlamda acı veren bir süreç olabilmektedir. Boşanma sonrası bireyleri yalnızlık ve başarısızlık hissi, gelecek kaygısı, sosyal baskı, damgalanma endişesi, ekonomik zorluklar gibi birçok sorun beklemektedir. Boşanma ve ayrılık süreci sancılıdır ve iki tarafa da acı verdiği gibi çocuklar üzerinde de pek çok duruma neden olabilmektedir. Özellikle boşanmayı izleyen ilk iki yıl içinde çocukların yoğun uyum sorunları yaşadıkları, bu dönemde yaşanan stres düzeyinin aileden birinin ölümünde yaşanabilecek kadar yüksek olduğu ve bu sürecin bazen 15-20 yıla kadar uzayabildiği pek çok araştırma tarafından ortaya konmuştur.

Kornblum ve Julian (2009'den Akt. Zastrow ve Kirst Ashman, 2015) boşanmayla ilgili bazı özellikleri şöyle sıralamıştır:

- Eşlerin yaşı: 20'li yaşlardaki çiftler boşanmaya daha fazla eğilimlidir.
- Nişanlılık süresi: Nişanlılık süresi kısa olanların boşanma oranları yüksektir.
- Evlilik yaşı: Genç yaşta evlilik boşanma için risk faktörüdür.
- Evlilik süresi: Boşanmaların önemli bir kısmı evlendikten sonraki ilk üç yıl içinde meydana gelir. Çocuklar büyüdükçe boşanma oranları artar.
- Toplumsal sınıf: Boşanmalar, düşük sosyoekonomik düzeylerde daha sıktır.
- Eğitim: Eğitim düzeyinin düşük olduğu ve kadının eğitiminin erkekten yüksek olduğu çiftlerde boşanma daha sık meydana gelir.
- Yerleşim yeri: Kentsel alanlarda kırsal alanlara göre daha yüksek boşanma oranları söz konusudur.
- İkinci evlilik: Bir kez boşanma diğer boşanmaları kolaylaştırır.
- Din: Bireylerin dindarlığı arttıkça daha az boşanma eğilimi gösterirler. Farklı inanç grupları arasındaki evliliklerle boşanma oranları aynı inanç grubundakilere göre daha yüksektir.

Boşanma sonrasında aileler tek ebeveynli olarak devam edebileceği gibi yeniden evlenmeler söz konusu olabilir. Yeniden evlenme, biyolojik veya üvey ebeveynlerden ve onların çocuklarından oluşan "karma" aileleri ortaya çıkarır. Sosyal hizmet uzmanının boşanma sürecinde ve sonrasındaki rolleri; danışmanlık, arabuluculuk, savunuculuk ve bağlantı kuruculuk gibi roller olabilir. Sosyal hizmet uzmanlarının boşanma aşamasındaki veya sonrasındaki ailelerle karşılaştığı kuruluşlar çoğunlukla; aile danışma merkezleri ve aile mahkemeleridir. Aile danışma merkezleri "aile içi iletişim" konusu altında ele alınacağından burada yalnızca aile mahkemeleri ve yeni bir uygulama olan "aile arabuluculuğu" konuları ele alınmıştır.

Aile Mahkemeleri: Kuruluş ve Görevleri

Dünyada aile mahkemelerinin birer ihtisas mahkemesi olarak yaygınlaşması son yıllarda gerçekleşmiştir. Ülkemizde de 4787 Sayılı 18.01.2003 tarihli Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'da aile mahkemelerinin "Aile hukukundan doğan dava ve işleri görmek üzere kurulan aile mahkemeleri" olduğu hükmü yer almakta ve aile mahkemelerinin, Adalet Bakanlığınca Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşü alınarak her ilde ve merkez nüfusu yüz binin üzerindeki her ilçede, tek hâkimli ve asliye mahkemesi derecesinde olmak üzere kurulduğu belirtilmektedir. Aile mahkemesi kurulamayan yerlerde ise bu Kanun kapsamına giren dava ve işlere, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca belirlenen Asliye Hukuk Mahkemesince bakılmaktadır.

Bu Kanun'da aile mahkemelerinin görevleri şöyle sıralanmıştır:

1. 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun Üçüncü Kısım hariç olmak üzere İkinci Kitabı ile 3.12.2001 tarihli ve 4722 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanuna göre aile hukukundan doğan dava ve işler,
2. 20.5.1982 tarihli ve 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanuna göre aile hukukuna ilişkin yabancı mahkeme kararlarının tanıma ve tenfizi,
3. Kanunlarla verilen diğer görevler

Her aile mahkemesinde, Adalet Bakanlığınca, tercihen; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından, birer psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı atanması öngörülmektedir. Aile hukukunda uyuşmazlıkların çözümünde, mahkemece uzman yardımından yararlanılması, 4787 sayılı Kanun'la ilk kez getirilen bir kural değildir. 4721 sayılı Kanun'un 195. maddesindeki "Evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi veya evlilik birliğine ilişkin önemli bir konuda uyuşmazlığa düşülmesi hâlinde, eşler ayrı ayrı veya birlikte hâkimin müdahalesini isteyebilirler. Hâkim, eşleri yükümlülükleri konusunda uyarır; onları uzlaştırmaya çalışır ve eşlerin ortak rızası ile uzman kişilerin yardımını isteyebilir.

Hâkim, "Gerektiği takdirde eşlerden birinin istemi üzerine kanunda öngörülen önlemleri alır" kuralı gereğince evlilik birliğinin korunmasına ilişkin olarak hâkimin, eşleri yükümlülükleri konusunda uyarması, onları uzlaştırmaya çalışması ve eşlerin ortak rızasıyla uzman kişilerin yardımını isteyebilmesi öngörülmektedir. Ayrıca evlat edinmeyle ilgili olarak öngörülen usul hükümleri çerçevesinde, 4721 sayılı Kanun'un 316. maddesinde, evlat edinmeye her türlü durum ve koşulların kapsamlı biçimde araştırılmasında, evlat edinen ile edinilenin dinlenmelerinden ve gerektiğinde uzmanların görüşünün alınmasından sonra karar verileceği öngörülmektedir.

Görüldüğü gibi, aile hukukuna ilişkin yukarıda belirtilen konularda uzmandan yararlanma 4787 sayılı Kanun'dan önce de mümkün bulunmaktadır. Sosyal hizmetler, sosyal ve ekonomik yönden muhtaç duruma düşen kişi veya ailelere bu konuda katkı sağlamak, destek olmak ve muhtaç oldukları insan haysiyetine yaraşır düzeye gelmeleri için elden gelenleri yapabilmeyi amaçlayan faaliyetlerdir (Filiz, 2011).

Kanun'a göre aile mahkemeleri bünyesinde bulunan uzmanların görevleri ise şunlardır:

1. Davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyuşmazlık nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek,
2. Mahkemenin gerekli gördüğü hallerde duruşmada hazır bulunmak, istenilen konularla ilgili çalışmalar yapmak ve görüş bildirmek,
3. Mahkemece verilecek diğer görevleri yapmak üzere Adalet Bakanlığınca, tercihen; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından, birer psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı atanır.

Bu görevlilerin bulunmaması, iş durumlarının müsait olmaması veya görevin bunlar tarafından yapılmasında hukuki veya fiili herhangi bir engel bulunması ya da başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyulması hâllerinde, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar veya serbest meslek icra edenlerden yararlanılır. Bu uzmanlar, 18.6.1927 tarihli ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda düzenlenen hâkimin reddi sebeplerine göre ret olunabilir. Kanununda aile mahkemesinin, diğer kanunlardaki hükümler saklı kalmak üzere görev alanına giren konularda aileyi koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler alacağı belirtilmiştir.

Aile Arabuluculuğu

Tarih boyunca toplumlar, insanlar arasındaki çatışmaları çözmek için çeşitli yol ve yöntemler geliştirmişlerdir. İnsanlar, hem özel hem de iş yaşamında zaman zaman çatışma ve anlaşmazlıklarla karşı karşıya kalabilirler. Toplumların sosyal ve ekonomik gelişimlerine paralel olarak çatışma/anlaşmazlıkların türü ve bunları çözme yöntemleri de değişebilir. Arabuluculuk, anlaşmazlık içinde olan tarafların anlaşmalarına yardım etmek, farklılıkları uzlaştırmak veya her iki taraf için de tatmin edici anlaşmaya varmak için taraflar arasındaki çatışmaya müdahale etmeyi içerir. Burada arabulucu olan kişinin tarafsızlığı söz konusudur. Arabuluculuğun antik Yunan'da ve Roma uygarlığına dayandığı bilinmektedir.

Ailelerle adli sosyal hizmet alanında yer alan uygulamalardan biri de aile arabuluculuğudur. Boşanma sırasında tarafların psikososyal ve ekonomik konularda uzlaşmaya varmaları için ortaya çıkan bu uygulama, sosyal hizmet uzmanlarının da içinde yer aldığı profesyoneller tarafından gerekli eğitimi aldıktan sonra gerçekleştirilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanının arabuluculuk rolü birçok durumda (örneğin; boşanan çiftler, kavgalı komşular, yönetici-çalışan ilişkileri gibi) uygulanabilmektedir. Sosyal hizmet uzmanı bu rolde tarafsızdır ve tarafların içinde bulunduğu durumu anlamaya çalışır. İçinde bulunulan durumu açığa kavuşturur, karşılıklı iletişimsizliği çözmeye çalışır ve tarafların içinde buldukları durumu açık bir şekilde birbirlerine ifade etmelerine olanak tanır.

Arabuluculuk farklı ülke örneklerinde farklı biçimlerde uygulanabilse de bazı ortak temel ilkelerden bahsetmek mümkündür. Bunlar:

- **Çıkar çatışması:** Arabulucunun ele aldığı vakada herhangi bir bireysel, mesleki ya da ekonomik çıkar söz konusu olmamalıdır.
- **Mesleki sınırlama:** Arabulucu, kendi mesleki becerilerinin farkında olmalı, kendi deneyim ve bilgisini aşan konularda uğraşı içinde olmamalıdır.
- **Tarafsızlık:** Arabuluculuk sürecinde anlaşmaya varabilmek için arabulucunun tarafsız olması ve her iki taraf için objektifliğini koruması önemlidir.
- **Gönüllülük:** Arabuluculuk sürecine katılım ve bir anlaşmaya varma, kişilerin rızasına/özgür iradesine dayalı bir süreç olmalıdır. Eğer taraflar arabuluculuğun yarar getirmeyeceğine inanıyorsa bu süreci sonlandırma hakkına sahip olmalıdırlar.
- **Gizlilik:** Arabuluculuk sürecinin tümü, gizlilik esasına dayalı olmalıdır. Arabulucu, sürecin ve tarafların gizliliğini, üçüncü kişilerden korumalıdır.

Aile arabuluculuğu (family mediation) ise ayrılık ya da boşanma aşamasında olan çiftlerin aralarındaki anlaşmazlıkları tarafsız bir arabulucu (mediator) yardımıyla çözümlenerek mahkeme süreci öncesinde ortak bir uzlaşmaya varabilmelerini sağlamaya yönelik bir uygulamadır. Aile arabuluculuğu, bir aile danışmanlığı ya da terapisi süreci olmadığı gibi doğası gereği yalnızca hukuki bir süreç de değildir (İl, 2009, s. 23). Aile arabuluculuğu yapmak isteyen meslek elemanı, hem aileye psikososyal danışmanlık ve destek ve hem de hukuki süreçler konusunda eğitim almış olmalıdır.

YOKSULLUK VE AİLE

Genel anlamıyla yoksulluk, asgari yaşam düzeyini yakalayabilmek için gerekli olan ihtiyaçları karşılayamama durumu olarak ifade edilebilir. Gıda, giyim, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamayan bireyler ve/veya gruplar yoksul olarak kabul edilmektedir. Ancak, yoksulluğu sadece temel ihtiyaçları karşılayamama durumu olarak tarif etmek, eksik ve dar bir tanımdır. Daha geniş anlamda yoksulluk, eğitim, sağlık ve yaşam beklentisi gibi alanlardaki yoksunlukları da içeren bir kavramdır. Ayrıca, toplumla bütünleşememe, toplumdan dışlanma, ayrımcılığa uğramak da yoksullukla doğrudan ilintili konulardır.

UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) yoksulluğu, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan (hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık) mahrum olma şeklinde tanımlayarak, kavramın sadece parasal bir içeriğe hapsedilmesini engellemiştir. Şüphesiz, yoksulluğun bu boyutuyla incelenilmesi için çok geniş ve özellikle sosyal nitelikli istatistiklere ihtiyaç bulunmaktadır. UNDP bu amaçla hayat beklentisi, okuma yazma, çocuk ölüm oranları ve reel satın alma gücü gibi göstergeleri kullanmaktadır. Bu faktörler *Beşeri Kalkınma İndekslerine* (BKİ) eklenerek insani gelişme derecesinin ölçülmesinde temel oluşturmaktadır.

Yoksulluk, yirminci yüzyılın sonlarında insanlığın yüz yüze kaldığı en önemli bireysel ve toplumsal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün için pek çok ülke şiddet derecesi ne olursa olsun az ya da çok bu sorun ile iç içe yaşamaktadır. Dolayısı ile yoksulluk ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Ekonomik ya da sosyal boyutlu gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan, yeryüzünde oldukça geniş bir coğrafya üzerinde görülen henüz bütün boyutları ile tam olarak incelenmemiş olan yoksulluk sorununun daha uzun bir zaman dünya gündeminde kalmaya devam edeceği düşünülmektedir (Dumanlı, 2002).

Tablo 2.1

Kaynak: Çamur Duyan, G. Kadın Yoksulluğu. 2011.

Kümeler	Belirtiler/Göstergeler
Temel Gereksinimler	Korunma, giyim, barınma, yiyecek gibi temel gereksinimlerin azlığı
Temel Güven Eksikliği	Ezilmişliğe bağlı olarak temel güvenlik gereksinimlerinin denge bir şekilde karşılanamaması
Sınırlı Kaynaklar	Gelir eksikliği içinde olan insanların gereksinimlerini karşılayabilecek yeterli düzeyde gönence ya da kaynaklara sahip olamaması
Yaşam Ölçütleri	Ortalama olarak toplumun yaşam ölçütlerinin altında yaşama
Yetki Eksikliği	Kendi kendilerine hem yoksunluklarını hem de kaynak eksikliklerini giderecek çözüm yollarının ve toplumsal hakların eksikliği
Çok yönlü yoksulluk	Açlık ve evsizlik gibi uzun yıllar boyunca sınırlı kaynaklara karşın çözümlenemediği için sıkıntı ve derinden yaralayıcı bir biçimde acı vermesi durumu
Dışlanma	Toplumsal yaşamın birer parçası olan toplumsal ilişkilere katılamama durumu
Eşitsizlik	Toplumun geneli ile karşılaştırıldığında kişinin kendisini toplumdaki diğer kişilere göre daha eşitsiz bir biçimde hissetmesi durumu
Sosyal sınıf farklılığı	Bireylerin toplumdaki ekonomik konumları nedeniyle kendilerine bağıntı olarak hissettikleri toplumsal gruplanmalar
Sosyal güvenlik eksikliği	Yoksullar kendilerini toplumsal güvenlikten yararlanırken eksik hissederler. Bu eksiklik onların gelirlerinin düşüklüğü değil güven eksikliğidir
Beklenmeyen durumlar	Önemli yoksunluklardan oluşan ve onların yoksulluklarını sürdürmelerine neden olan beklenmedik moral durumların ortaya çıkmasıdır. Örneğin; aile büyüklerinin ani ölümü veya uzun süreli hastalıkları gibi

Ailenin yoksullaşması, ailenin toplumsal konumunu, rollerini, aile bütçelerini, iş gücüne katılım biçimlerini, ev içi sorumlulukların dağılımını, ailenin varlık durumunu, ailelerin toplumsal çevre ile ilişkilerini ve toplumsal yaşama katılım eğilimlerini etkilemiştir (Cılga 2001, s. 135).

Yoksul aileler genellikle

- Dış sistemlerden etkilenir ve maddi açıdan sıkıntıları vardır,
- İş ve gelir kaynakları yeterli değildir,
- Dış dünyadan gelen çeşitli etkileri azaltıp bir denge sağlayamazsa, aile üyelerinin birbirine karşı zedeleyici davranışları ortaya çıkabilir,
- Dış sistemlerle bağlantı kurmada başarılı değildir,
- Toplumsal kurumlarla sınırlı ilişki kurar,
- Dış sistemlerden olumsuz yönde etkilenir, sonuçta aile üyeleri dış dünyaya karşı yabancı, güvensiz ve düşmanca tutumları geliştirebilirler
- Sorun çözmede yardımcı olabilecek dış sistemlere kapalı olduğunda, aile üyelerinin bilgi ve beceri eksikliğinden dolayı aile içi ilişkiler konusunda sıkıntılar yaşanabilir, bu durum yoksulluğun sürekli olarak devam etmesine ve ikinci nesle aktarılmasına neden olmaktadır.

Yoksulluk düzeyindeki ve profilindeki değişiklikleri belirleyen temel unsurlardan bir tanesi de zaman içerisinde aile yapısında meydana gelen değişiklikler olmaktadır. Özellikle son yıllarda aile yapılarında büyük değişimler meydana gelmiştir. Az gelişmiş ülkelerde artan nüfus oranı ile birlikte aile birleşimindeki çocuk sayısının artması; çekirdek aileye yönelimin çoğalması; üniversiteye giden öğrenci sayısındaki artışa bağlı olarak ailelerinden bağımsız olarak yaşayan öğrenci hane halkının yaygınlaşması söz konusudur. Gelişmiş ülkelerde ise yaşlı nüfusun ayrı hane halkları oluşturmaları; bireylerin tek başlarına yaşamayı tercih etmesi; boşanma sayısındaki artış; çocuksuz çekirdek ailenin yaygınlaşması; tek ebeveynlerden oluşan ailelerin çoğalması söz konusudur (Şenses, 2001, s. 157-158).

Hane halkı büyüklüğü ve türü yoksullukla yakından ilgilidir. Hane halkındaki fert sayısının artması yoksul hane halkı ve fert oranının artmasına neden olmaktadır. Aile reisinin kadın olduğu tek ebeveynli hane halkları, aile reisinin erkek olduğu tek ebeveynli hane halkına oranla daha yoksuldur. Özellikle Amerika'da anne reisli ailelerin, baba reisli ailelere oranla daha yoksul olmalarının nedeni kadınların hem cinsiyet hem de ırk temelli ayrımcılığa maruz kalmalarından dolayı olmaktadır. Amerika'da, 2007 yılı tek ebeveynli hane halkı türüne göre yoksulluk oranlarına bakıldığında aile reisinin kadın olduğu hane halkalarında yoksulluk oranı %28,3'ken, bu oran aile reisinin erkek olduğu hane halklarında %13,6'ya düştüğü görülmektedir. Irk temelli bakıldığında ise kadın reisli ailelerde yoksulluk oranı beyazlarda %21,4, siyahlarda %39,7, Asyalılarda %17,3 ve İspanyol asıllılarda %39,6'dır. Kadınlar, erkeklere kıyasla daha az mesleki ve eğitimsel niteliklere sahip olmakta, bu durum kadınların iş bulma imkânlarını zorlaştırmakta, daha az beceri isteyen, düşük statülü, düşük ücretli veya kadın işi olarak tanımlanan işlerde çalışmalarına yol açmaktadır (Köse, 2009, s. 56).

TÜİK (2014) verilerine göre Türkiye'de yoksulluk oranı incelendiğinde; 2013 yılında tek ebeveynli ve en az bir çocuğu olan hane halklarının yüzde 28,9'unun hesaplanan göreceli yoksulluk sınırının altında yaşadığı tespit edilmiştir. Türkiye'de 25 yaşından küçük olan ekonomik açıdan pasif ve ebeveynlerinden en az biri ile yaşayan bağımlı çocuğu olan hane halklarının yoksulluk oranı yüzde 27,2 olarak hesaplanırken bu oranın, bağımlı çocuğu olmayan hane halklarının yoksulluk oranından (yüzde 7,7) yaklaşık 3,5 kat fazla olduğu görülmüştür. İki yetişkinli, üç ya da daha fazla bağımlı çocuğu olan hane halklarının yoksulluk oranı 2013 yılında yüzde 49,6'dır. Tek başına yaşayıp 65 ve daha yukarı yaşta olan kişilerin yoksulluk oranı ise 2009 yılında yüzde 15,1 iken 2013 yılında yüzde 17,9'a

yükselmiştir. Bu hane tipi ve yaş grubundaki erkeklerin yoksulluk oranı yüzde 9,1 iken bu oran kadınlar için yüzde 13 oldu. Son verilere göre yoksulluk sınırının altında yaşayan hane halklarının oranı yüzde 22,4'tür.

Yoksulluk incelemeleri de göstermektedir ki yoksullukla mücadele etmede kullanılan politikalar yeterli olmadığında yoksulluk yeniden ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak ise yoksulluk ve yoksullaşma adeta bir kısır döngü içerisinde olduğu yerde kalmaktadır. Söyle ki yoksul ailenin gelir kaynağı sınırlıdır ve buna bağlı olarak satın alma gücü de zayıftır. Kötü yaşam koşulları altında yaşarlar. Çeşitli nedenlerle eğitime ilişkin olumsuz yaklaşımları söz konusudur. Çocuklar ya çalışıp aile bütçesine katkıda bulunmak için ya da başarısızlıktan dolayı erken yaşta okuldan ayrılmak zorunda kalırlar. Okuldan erken yaşta ayrılma sonucu işsizlik ortaya çıkar. Erken evlenme ve çok çocuk sahibi olma da yine yoksulluğu bir kısır döngü içerisinde hapsedmektedir. Yoksulluğun çözümü hususunda karşılaşılan zorlukların en önemlilerinden biri, bu kısır döngüdür. Yoksulluk çok nedenli bir sorun olduğu için çözümündeki politikaların da çok yönlü ve geniş kapsamlı olması gerekir.

Resim 2.5

Kaynak: <http://www.iktisadi.org/dunyada-ve-turkiyede-yoksulluk-ile-mucadele.html>. **Erişim tarihi:** 30.11.2015

Ailenin yoksulluğundan en fazla etkilenen grup çocuklardır. UNICEF tarafından yayınlanan “Dünya Çocuklarının Durumu 2001” raporuna göre yoksulluktan en çok etkilenen, en çok zarar görenler; yaşama, gelişme ve büyüme hakları riske atılanlar, o ailenin en küçük üyeleridir. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerde doğan her 10 çocuktan dördü aşırı yoksulluk içindeki bir dünyaya gelmektedir. Çocuk haklarının yaygın bir biçimde ihlali de temelde gene yoksulluktan kaynaklanır. Yoksulluk çocukların hem biyolojik hem de zihinsel potansiyellerini olumsuz etkiler. UNICEF'e göre yoksulluk çocukların hem bedenlerini hem de zihinlerini tahrip eder ve sonuçta yoksulluk daha sonraki kuşaklara geçerek bir “kısır döngü” oluşturur.

Türkiye’de yoksullukla mücadele, sosyal güvenlik sistemi ile sosyal hizmet ve yardımlar üzerinden verilmektedir. Örneğin; 1982 Anayasası’nın 60. maddesi “Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar” şeklindedir. Fakat Türkiye güvenlik hakkı olarak mesleki modeli benimsemiştir. Bu modele göre, sosyal güvenlik hakkı sadece çalışanların (işçi, devlet memuru ve bağımsız çalışanların) sosyal sigorta hakları anlamına gelmekte, bu hak kapsamında sağlanacak yardım ve hizmetler bireyi değil aileyi temele almaktadır. Dolayısıyla çalışmayan aile üyeleri-

nin sosyal güvenliği çalışan aile üyeleri aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu durumda nüfusun tümünü kapsayacak bir sosyal güvenlik sisteminin ancak tam istihdam koşullarında mümkün olabilmesi, Türkiye'deki işsizlik sorununun sosyal güvenlik sorunuyla iç içe geçtiğini göstermektedir (Gökçeoğlu Balcı, 2007, s. 135'den Akt. Hatiboğlu Eren, 2009).

Son yıllarda daha etkin bir sosyal yardım sistemi oluşturulması yönünde önemli projeler geliştirilmiştir. Bunlardan en önemlisi Bilgi Toplumu Stratejisi kapsamında Yüksek Planlama Kurulunca kabul edilerek resmî gazetede yayınlanan 2006–2010 dönemi Eylem Planında yer alan “Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri” Projesidir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu 14.06.1986 tarihinde yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile kurulmuştur. 3294 sayılı kanun ile sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık almayan vatandaşlar ile geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkânı sağlanması halinde topluma faydalı hale getirilecek, üretken duruma geçirilebilecek kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) kurulmuştur.

SYDGM, Fon'un yürütme organı niteliğindedir Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun kuruluşunu teşkil eden 3294 Sayılı Kanunun amacı;

- Fakr-u zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş kişilere yardım etmek,
- Sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak,
- Sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir.
- Fon'un gelirlerini ele almak; üstlendiği faaliyetleri anlayabilmek açısından büyük önem taşımaktadır. Fon kaynakları aşağıda belirlenen kalemlerden oluşmaktadır.
- Kanun ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Kurulu bulunan Fonlardan Cumhurbaşkanlığı Kararı ile %10'a kadar ayrılan paylar,
- Gelir ve Kurumlar Vergisi Tahsilat toplamının %2,8,
- Trafik Cezaları hasılatının %50'si,
- RTUK Reklam gelirleri hasılatından %15,
- Bütçeye konulacak ödeneklerden,
- Her nevi bağış ve yardımlardan oluşmaktadır (SYDGM, 2009, s. 108).

Fonda toplanan kaynak, Fon kurulunda alınan kararlar doğrultusunda ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü eliyle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına aktarılmakta ve yardımlar Vakıflar tarafından vatandaşlara ulaştırılmaktadır (Yılmaz, 2009, s. 50).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

Gelir seviyesi yükseldikçe, sosyal güvenlik kuruluşları da kapsamalarını genişletmektedir. Ancak bu esnada hiç bir sosyal güvenlik kuruluşunun gücünün ulaşmadığı durumlar ortaya çıkmaktadır. Toplum vicdanını rahatsız eden bu durumun sosyal adalet ilkeleri içerisinde hiç bir kişi ya da kuruluşun el uzatmadığı kimselere ulaşılması için, yeni bir sosyal müesseseye/kuruma ihtiyaç olduğu ve bu yeni sosyal sistemin yereldeki yöneticiler merkezdekilere nazaran halkın ihtiyaçlarından daha rahat ve kolay haberdar olacaklarından merkezden yönetimle değil, halkın yakından faydalanabileceği ve katkıda bulunacağı bir yapıda olması gerektiği düşüncesiyle mülki ve mahallî idareciler tarafından yürütülmesinin yerinde olacağı inancı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma

Vakıflarının kuruluşunun temelini teşkil etmektedir (Bozkuş, 2009, s. 75). Bu kapsamda yoksul ailelere sosyal yardım verilmektedir.

SIRA SİZDE

Yoksulluk aileyi nasıl etkiler? Yoksulluğun aileye getirebileceği başka sorunlar olabilir mi? Düşününüz.

AİLE İÇİ İLETİŞİM

Aile içi iletişim en basit tanımı ile aile üyelerinin birbirlerine sözel ve sözel olmayan davranışları ile verdikleri tepki ve mesajlardır. Aile içi iletişim son derece önemlidir çünkü bireyin ilk deneyimlerini kazandığı, ilk tutum ve davranışların belirlendiği ortam ailesidir. Çocuğa yöneltilen ve ona karşı takınılan davranış ilk yaşantıların örülmesinde büyük öneme sahiptir. Bu dönemde çocuk toplumun bir bireyi olacağını öğrenirken aynı zamanda bir modele gereksinim duyar.

Aile en uzun etkili sosyalizasyon grubu olduğundan bireyin sosyal kişiliği büyük ölçüde ailesiyle teması ve iletişiminin sonucudur (Fichter, 2009, s. 71). Toplum üyelerinin ilk toplumsallaştığı yer ailedir. Aile özellikle dil başta olmak üzere toplumdaki kültürün bazı temel öğelerini bireye aktarır. Böylece birey, aile aracılığıyla toplumsal bir aktör haline dönüşür. Toplumsal ilişkilerin, özellikle de birincil ilişkilerin en yoğun olduğu toplumsal birim ailedir (Sayın, 1990, s. 2).

Anne-baba, çocuğun sosyal etkileşime girdiği ilk kişilerdir. Bu sosyal etkileşimler çocuğun çok yönlü bireysel gelişiminde, kısa ve uzun süreli etkiler oluşturur. Çocuk kendilik algısının temellerini aile ortamında atacaktır. Bireysel gelişimin dışında yaşamın ilk yıllarındaki anne-baba-çocuk ilişkisinin niteliği ileriki yıllardaki davranış problemlerine, kişiler arası ilişkilere, bilişsel ve sosyal becerilere yön verir. Okul öncesi dönem ve ilköğretimin ilk yıllarında, anne-babayla kurulan duyarlı ve yakın ilişkilerin akran grubundaki popülariteyi arttırdığı; baskıcı otoriter davranışlarında düşük sosyal konumla ilişkili olduğu belirlenmiştir (Gülay, 2010, s. 141). Ailedeki ilgi ve bakım biçimi, güven-güvensizlik, yakınlık-çekingenlik vb. duyguların bünyesinde gelişmesine yol açar (Güney, 2009, s. 41).

Anne-baba-çocuk ilişkisi, birlikte zaman geçirmek, doğrudan iletişim halinde bulunmak, bakım, disiplin, bilgi aktarımı gibi çeşitli unsurlardan meydana gelir. İlişkinin çoklu yapısı bütün olarak çocuğu etkilemekte birlikte her bir unsur da çocuk üzerinde farklı etkilere yol açmaktadır (Gülay, 2010, s. 141). Anne babalığın çeşitli unsurları (sıcaklık, çocuğu kabul etmek, huzurlu bir aile ortamı, anne babaya güvenli biçimde bağlanmak) çocukların akran ilişkilerinin kalitesini belirlemektedir. Anne babaların çocuklarına karşı sorumluluklarının bilincinde, özenli olmaları, dikkatli ve sevgi dolu yaklaşımlarının olumlu sosyal davranışları arttırdığı bilinmektedir. Çocuğun ailesiyle yaşadığı günlük etkileşimler (uzlaşma, konuşma, oyun oynama gibi) çocuk için sosyal dünyaya ilişkin bir deneme niteliği taşımaktadır. Anne-babalarıyla olumsuz ilişkiler geliştiren çocukların akran gruplarında öfkeli, saldırgan, düşmanca ve yıkıcı davranışlara da daha sık başvurdukları ifade edilmektedir.

Ailede etkili bir iletişimin en önemli kazancı ailenin işlevlerini yerine getirerek aile üyelerinin bireysel olarak güçlenmelerini ve aile olarak bütünleşmelerini sağlar. Etkili bir aile içi iletişimdeki kazançlardan bazıları şunlardır:

- Etkili bir iletişim, aile üyelerinin karşılıklı olarak birbirlerinin düşünce ve duygularını anlamalarını sağlar, iş birliği, yardımlaşma ve paylaşma davranışlarına yol açar, çocukların gelişmesi için uygun bir ortam oluşmasını sağlar.
- İyi bir iletişimin gerçekleştiği aile ortamında çocuklar daha özerk ve bağımsız bir kişilik geliştirirler. Düşünme, düşünce ve duygularını açıklama özgürlüğü ve alışkanlığı kazanırlar. Kısaca bağımsız birey olma yolunda olumlu tecrübeler kazanırlar.

- Aile içindeki etkileşim çocukları “ben değerliyim” ya da “değersizim” duygusuna götürür. Etkili bir iletişimle çocuk değerli olma duygusunu hissedebilir.
- Aile içindeki bireyler kendilerinin aile içinde güvende olduğunu, dışarıdaki tehlikeli olayların aile içine girmeyeceği duygusunu sağlamak ister. Bu duygu da aile içinde etkili bir iletişim ile mümkündür.
- Sorumluluk duygusu aile sistemi içindeki gelişmeye başlar. Aile içinde sadece anne baba değil herkes sorumluluk duygusunu paylaşır. Elbette çocuklara da yaşlarına göre sorumluluk verilmelidir. Etkili bir iletişim aile üyelerinin çatışma yaratmadan sorumluluk duygusu kazanmalarını sağlar.

Aile içi iletişim, ailelerle çalışmada kilit bir niteliğe sahiptir ve sosyal hizmet uzmanları için geniş uygulama alanı sunmaktadır. Turan (1999, s. 126)’a göre aile içindeki iletişimin yapıcı, geliştirici olduğu şu nitelikleriyle anlaşılır:

- Üyeler birbirlerinin konuşmasına ilgi gösterirler. Bu ilgi bakışlar, mimikler ve beden hareketleri ile ortaya konur,
- Üyeler birbirlerinin sözlerini dinler ve anladıklarını belli ederler,
- Söylenenleri daha iyi kavramak için konu ile ilgili soru sorarlar.
- Konuşmacıyı izlediklerini belli eden kısa karşılıklar verirler.

Ailede iletişim kalıplarının sağlıklı ve engelli olduğu durumlar ortaya çıkarılarak aile etkili iletişim kurmaları yönünde desteklenmelidir. Aşağıda ailede yaşanabilecek olumsuz iletişim biçimleriyle ilgili bazı örnekler sunulmuştur:

İletişim Hatalarından Örnekler

Sıklıkla Emir Cümleleri Kurmak: “Ağzın doluyken konuşma, ödevini bitir, televizyonu kapa, büyüklerinle konuşurken sesini yükseltme, öğretmenini dinle.....” gibi

Gözdağı Vererek Konuşma Biçimi: “Okulunu bitirmezsen sana harçlık unut”, “ödevini bitiremezsen televizyonu unut”, “terliksiz dolaşırsan hastalanırsın” gibi.

Sürekli Öğüt Verme: “Senin yerinde olsam plan yaparak çalışırdım”, “spor yaparsan boyun uzar” gibi.

Yargulamak, Eleştirmek: “Sen zaten tembelin tekisin”, “zaten başarsaydın şaşardım”, “yine mi bitiremedin” gibi cümleler kurmak yetersiz, aptal hissetme duygularına neden olabilir. Çocuğun olumsuz bir yargıya hedef olma ya da azarlanma korkusuyla iletişimi kesmesine yol açabilir ya da çocuk yargı ve eleştirileri gerçek olarak algılayabilir (Ben kötüyüm!) ya da karşılık verebilir (Siz de daha mükemmel değilsiniz!).

Sürekli Övmek: Çocuk yerli yersiz her ortamda övülebilir. “Çok güzel.....”, “Bence harika bir iş yapıyorsun.....” Bu durumda çocuk ailesinin beklentilerinin çok yüksek olduğunu düşünebilir ya da kaygı hissedebilir.

Ad takmak, alay etmek: “Koca bebek....”, “Hadi sende sulu göz” gibi cümleler kurmak çocuğun gelişiminde değersiz ve sevilmediğini hissetmesine yol açabilir, benlik gelişiminde olumsuz etkileri olabilir.

Sürekli Soru Sormak, Sınamak, Sorgulamak: “Neden?.... Kim?..... Sen ne yaptın?..... Nasıl?.....” gibi sorular genellikle soru soranın nereye varmak istediğini açıklamadığından, çocuk korku ve endişeye kapılabilir.

Aile içi iletişim modelini kullanarak ailelere yardım eden en önemli kuramcılardan biri Virginia Satir (1967)’dir. Bir aile terapisti olarak Satir, özellikle sorun yaşayan ailelerdeki iletişim kalıplarının doğrudan değil dolaylı olduğunu vurgulamıştır.

Satir’e göre sorun yaşayan ailelerde eşler, istekleri ve ihtiyaçları hakkında birbiriyle konuşmak yerine bunu dolaylı yoldan anlatırlar. Bu bozuk iletişim flört dönemiyle başlar. Bireylerin düşük benlik saygısı nedeniyle her bir eş kendini değersiz görür ve bu duygularını saklayarak güçlü görünmeye çalışır. Her bir taraf, karşı tarafı kendini koruyup kollayacak

güçlü biri olarak görür. Kısaca taraflar benlik değerine ait duyguları güçlendirmek için başka bir deyişle “almak” için evlenir. Ancak evlendikten sonra eşler birbirlerinin aslında kendi benliklerinin bir uzantısı olmadığını anlamaya başlar. Zaman içinde yaşanan deneyimler, farklılıkların algılanmasını sağlar. Ancak bu farklılıklar olumlu olarak algılanmaz, tam tersi tartışmalara ve gerilimlere neden olur. Bu tür farklılıklarla karşılaşmak korku yaratabilir ve muhtemelen eşlerden birinin ayrılmasını beraberinde getiren tartışmalarla sonuçlanır. Benlik saygısı düşük olan, korkan ve diğer eşe ihtiyacı olan eş, farklılıklarını mümkün olduğunca maskeleymeye çalışır. Her iki eş de hem farklılıklardan rahatsız olup hem de birbirine ihtiyaç duyduğundan bu rahatsızlığı örtbas etmeye çalışır. Dolayısıyla da eşlerden biri veya her ikisi rahatsız bir konumda olduğundan kişiler arası iletişim gittikçe daha dolaylı hale gelmeye başlar. Bu dolaylı iletişimde karşı taraf mesajı alamaz veya yanlış anlar. Bu da karşı tarafta hayal kırıklığı yaratabilir. Hayal kırıklığına uğrayan eş kızgındır ancak karşı taraf bunu fark etse bile çatışma yaratmamak için bunun nedenini sormaz. Dolayısıyla, yanlış anlamalar kızgınlık yaratır. Dolaylı iletişim devam ettiği sürece, bu yanlış anlaşılma ve kızgınlık döngüsel bir hale gelebilir.

Satir, sorun yaşayan ailelerdeki aile üyelerinin birbirinden ne kadar farklılaştığını göstermek ve bireylerin kendi özel, biricik, eşsiz varlıklarının farkına varmalarını sağlamak için her bireye sabırlı bir şekilde “ben mesajıyla” konuşmasını öğretmiştir. “Ben mesajları”, suçlayıcı olmayan, mesajı gönderenin mesajı alandan nasıl olumsuz etkilediğini gösteren mesajlardır. Farklılıkların normal olduğunu, gelişme için bir fırsat olarak görülmesi gerektiğini öğretmiştir. Aile üyelerini uyumsuz ve ikili mesajlar yerine açık, anlaşılır ve uyumlu iletişim kurmaya teşvik etmiştir. Satir, uygulamasında aile heykeli oluşturma gibi sözsüz anlamları da kullanmıştır. Aile heykeli oluşturma, hem değerlendirme hem de tedavi amacıyla kullanılmaktadır. Bu yöntem, aile üyelerinin yakınlık duyduklarıyla şekil aldığı fiziksel bir düzenlemedir. Bu sembolik duruş, aile ilişkilerinin görüntüsünü vermektedir. Satir ayrıca ailedeki kuralları da analiz etmiştir. Kötü kuralların değiştirilebileceği, aile üyelerinin uzlaşmaya varabileceğini vurgulamıştır. Aile üyelerine, birbirlerinin bakış açısını anlamaları için yardım etmiştir (Duyan, Özgür ve Özbulut, 2008).

Satir iletişimde “uyumsuzluk” üzerinde durmuştur. Öncelikle iletişimin birçoğu sözsüzdür; jestler, yüz ifadeleri, ses tonu, beden duruşu gibi. Sözsüz iletişim öğeleri ile kullanılan kelimelerin anlamı eşleşiyorsa örneğin (“üzgünüm” derken vücut duruşu da düşüğe ve örneğin ağlıyorsa) bu *uyumlu* olarak nitelendirilir. Sözlü ve sözsüz iletişim birbiriyle uyumlu olduğundan mesajı alan kişide yanlış anlamaya yol açmaz. Ancak mesajlar genellikle *uyumsuzdur*. Örneğin “üzgünüm” derken gülümsek gibi. Ancak, genellikle kendini sadece dolaylı iletişim yoluyla rahat hisseden kişi karşı tarafa soru sormaz. Bununla birlikte uyumsuz iletişime yönelen kişi de davranışının farkında değildir ve karşı taraf sorsa bile açıklayamaz. Satir’e göre uyumsuz iletişim, sorunlu ailelerde yanlış anlamalara yol açar. Örneğin; evin annesi evin babasına “sana kızgınlım” demek ister ancak bu mesajı çok sert gönderirse karşılaşacağı tepkiden korktuğu için daha yumuşak söyler ve yüzünde hafif bir gülümseme belirebilir. Mesajı alan baba da gülümsemeye inanmayı seçer ve annenin, içinde kızgınlık geçen her sözünü ciddiye almaz, önemsemez. Bu anneyi daha da kızdırır ancak duygularını daha uyumlu ifade etmek için kendini yeterince güvende hissetmez. Sonuçta iletişim eşleri birbirinden uzaklaştıracak biçimde devam eder.

Uyumsuz iletişimin bir başka çeşidi de mesajı alanın ikili (double bind) durumunda kalmasıyla gerçekleşir. Burada mesajı gönderen kişi, karşı taraf nasıl karşılık verirse versin eleştirecektir. Örneğin baba, oğluna bir taraftan oyuncaklarını toplamasını, düzenli olmasını söylerken diğer taraftan gerçek bir erkeğin düzensiz olabileceği mesajını da verirse bu durumda çocuk babasına düzenli mi düzensiz mi olması gerektiğini sormadığı için mesajı tamamen reddetmeyi seçer. Sorunu çözmek için söylenenlerin tümünü reddeder. Hatta bazen bu, gerçeklerden kopmaya ve ciddi davranışsal sorunlara neden olabilir.

Satir'in terapötik amaçları ve yöntemleri, insanların içlerinde büyüme ve olgunlaşma potansiyeli taşıdığına inanma varsayımına dayalıdır. Satir, hepimizin kendi yaşamımızın sorumluluğunu alabileceğine inanır ve insanı olgunlaştıracak eylemleri şöyle tanımlar (1967);

- Kendini başkalarına karşı açık biçimde ortaya koyma
- Ne düşündüğünü ve ne hissettiğini söyleyen kendi iç benliğinin işaretleriyle ilişki de olma
- Kendi dışındaki, tanıdık başka bir şeye benzemeyen farklılıkları görebilme ve duyabilme
- Başka birine ayrı ve özel kişi olarak davranabilme
- Farklılıkları tehdit ya da çatışma nedeni olarak değil öğrenme ve keşfetme için bir fırsat olarak görme

Özetle, Satir'in yaklaşımında aile bir sistem olarak ele alınır. Satir'in aile sistemine yönelik müdahalesinin odağı ise iletişim kalıplarını ortaya koymak ve daha doğrudan ve uyumlu olmasına yardım etmektir. Temelde Satir'in iletişim yöntemlerini geliştirmesinin terapötik amaçlarının üç çıktısı vardır (Okun ve Rappaport, 1980, s. 93):

- Her bir aile üyesi kendisi veya başkalarıyla ilgili gördüğü, duyduğu, hissettiği ve düşündüğü şeyleri, uyumlu ve açık iletişim yoluyla ortaya koyabilmelidir.
- Her birey kendi özgünlüğüyle ilgili olmalı, kararlar, güç anlamında değil keşfetme ve uzlaşma anlamında alınmalıdır.
- Farklılıklar açık bir şekilde bilinmeli ve gelişme için kullanılmalıdır.

Ailede iletişimin önemini vurgulayan V. Satir'in kullandığı tekniklerin amacı nedir? Açıklayınız.

SIRA SİZDE

Özet

Aile sorunlarından aile içi şiddetin türlerini, neden ve sonuçlarını ve koruyucu/önleyici-tedavi edici müdahaleyi açıklamak.

Aile içi şiddet, aile üyeleri arasında gerçekleşen şiddet türüdür. Aile içi şiddet (aile içinde ihmal ve istismarı); “aile üyelerinden biri tarafından aynı ailedeki bir diğer üyenin yaşamını fizik veya psikolojik bütünlüğü veya bağımsızlığını tehlikeye sokan, kişiliğine veya kişilik gelişimine ciddi boyutlarda zarar veren eylem veya ihmal” olarak tanımlanabilir. Aile içi şiddet; fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar, ekonomik istismar, ihmal ve kendi kendini ihmal biçiminde görülebilir. Aile içinde şiddet, eşler arasında ve özellikle de kadına yönelik olarak ve ebeveynlerden çocuğa yönelik olarak gerçekleşebileceği gibi; çocuklardan ebeveynlere (özellikle ebeveynlerin yaşlılık döneminde) ve kardeşler arasında gerçekleşebilir. Son yıllarda çocukların özellikle yaşlı ve bakımı zorlaşan ebeveynlere uyguladığı şiddetin yaygınlığını ortaya koyan araştırmalar yapılmıştır. Eş istismarı, “yetişkin bir kişinin yakın ilişkide olduğu diğer bir yetişkin tarafından fiziksel ya da duygusal sorunlara yol açacak şekilde saldırıya uğraması ya da baskı altında tutulması” olarak tanımlanabilir. Aile içinde eşler arasındaki şiddetin en yaygın türü kadına yönelik şiddettir. Ancak, aile içinde erkeklere yönelik şiddetin var olduğu da bilinmelidir. Hem fiziksel hem de sosyoekonomik açıdan toplumda erkekler daha güçlü bir konumda olduğundan eşe yönelik şiddetin mağdurları genellikle kadınlar olmaktadır. Aile içinde kadına yönelik şiddeti önlemede koruyucu/önleyici ve tedavi edici olmak üzere iki ayrı hizmet türünden söz edilebilir. Koruyucu/önleyici hizmetler; aile danışmanlığı, aile eğitimleri ve diğer eğitici, destekleyici faaliyetlerdir. Koruyucu/önleyici hizmetlerin amacı sorun daha ortaya çıkmadan ya da ciddi bir boyuta ulaşmadan önlemektir. Çocuk ihmal ve istismarı, “çocukla bakıcısı arasında, çocuğun fiziksel ve/veya gelişimsel durumuna yansıyan ve bir kaza sonucu ortaya çıkmayan etkileşim veya etkileşim eksikliği” olarak tanımlanmaktadır. İstismar, çocuğun sağlığını, fiziki ve psikolojik gelişimini olumsuz etkileyen davranışlar iken; ihmal, çocuğa bakmakla yükümlü kimsenin, çocuğun gelişimi için gerekli ihtiyaçları karşılamaması veya bu ihtiyaçları dikkate almamasıdır. İhmal ve istismar; fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik anlamda gerçekleşebilir. Aile içinde görülen bir diğer istismar türü ise yaşlı istismarıdır. Yaşlı istismarı; güven beklentisi olan herhangi bir ilişkide yaşlıya zarar veren veya strese sokan tek ya da tekrarlayan uygunsuz davranışlarda bulunulmasıdır. Toplumsal yapı, sosyal nedenler, ev bakım koşullarında yaşlıya yetişkin çocukları tarafından bakılması, evde bakım vermekle sorumlu olan bir diğer akraba ya da sağlık bakım görevlisinin istismarı ve kurumsal istismar söz konusu olabileceği gibi; yalnız yaşayan, bakıma muhtaç yaşlılar da istismar, hırsızlık, saldırı

gibi eylemlerle istismara maruz kalabilmektedir. Aile içi şiddeti önlemeye dönük birçok kurum ve kuruluş bulunmakta, bu sorunun ileri aşamaya geçmeden önlenmesi için destek ve danışmanlık verilmektedir.

Alkol ve madde kullanımı, bağımlılık ve aile ilişkisini açıklamak.

Madde bağımlılığı, ilaç niteliğine sahip bir maddenin beyni etkilemesinden kaynaklanan, maddenin keyif verici etkilerini duyumsamak veya yokluğundan kaynaklanan huzursuzluktan sakınmak için, devamlı veya periyodik olarak madde alma arzusu ve bazı davranış bozukluklarıyla karakterize bir beyin hastalığı olarak tanımlanabilir. Alkol ve madde bağımlılığı konusunda yapılan çalışmalar hem bağımlılık süreci hem de tedavi sürecinde ailenin önemli bir rolü olduğunu vurgulamaktadır. Ailede bağımlı bir bireyin olması önemli bir sorundur ve ailede sorunlara yol açar. Bağımlı aile üyesi ebeveynlerden biri veya ikisi olabileceği gibi özellikle ergenlik döneminde olan çocuklar da olabilmektedir. Bazen geniş ailenin diğer üyeleri bağımlı davranışıyla ailenin diğer üyelerini olumsuz yönde etkileyebilirler. Aşırı alkol tüketimi ailede çocuk istismarına, eş istismarına, işsizlik ve şiddetli tartışmalara neden olabilir. Bunun sonucunda boşanmalar ve aile parçalanmaları meydana gelebilir. Bağımlı kişi alkole sığınarak sorumluluklarını yerine getirmez ve diğer aile üyeleri baş destekçi, kahraman ya da günah keçisi olarak aile bütünlüğünü kurtarmaya çalışabilirler. Alkol ve madde bağımlılarının ruhsal ve toplumsal tedavisinde temel amaç onların yeniden topluma kazandırılmasıdır. Bu amacın gerçekleşmesi için önce bağımlı olduğu maddeden arınması, sonra bağımlılığa neden olan bedensel, ruhsal, toplumsal etkilerden kurtulması, daha sonra bağımlılığı nedeniyle yitirdiği toplumsal rolünü yeniden kazanması gerekmektedir. Ayrıca alkol ve madde bağımlılarına yapılacak en önemli toplumsal yardım onların alkol ve madde alt kültüründen uzak bir ortamda yaşamlarını sürdürmelerini sağlamaktır. Bu nedenle bağımlıların aileleriyle iş birliği yapılarak bağımlılığın aileye uyumu, ailenin bağımlıya desteği ve yardımı sağlanmalıdır. Bağımlıların çalışma ve iş ortamı bulması, bu ortama uyum sağlaması için destekleyici, yol gösterici girişimler yapılmalıdır.

Boşanmanın neden ve sonuçlarını anlayarak, bu alanda sunulan sosyal hizmetleri söylemek.

Boşanma; kültür, evlenme yaşı, eğitim ve sosyokültürel uyumsuzluk gibi nedenlerden doğmasına rağmen, en temelde evlilikteki sorunların çözülmemesi nedeniyle ailenin dağılması sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Boşanma bir anlamda Özgüven (2000)'in de ifade ettiği gibi; evlilik birliğinin sonlanması anlamına gelmekte ve teorik anlamda yasal olarak kurulan evlilik birliğinin yine yasal olarak sona ermesi-

dir. Eşler arasındaki yaşam birliği olarak tanımlanan evliliğin hiçbir uzlaşma götürmediği, eşler için anlamını yitirdiği durumlarda boşanma seçeneği gündeme gelir. Boşanma sonrası yaşananlar sosyal bir sorun olarak görülse de boşanma kendi başına sosyal bir sorun olarak ele alınmamaktadır. Çünkü bazı durumlarda boşanma, tek çözüm kaynağı olabilir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014), “Türk Aile Yapısı Araştırması” sonuçlarına göre Türkiye’de boşanma oranları batı ülkelerine göre düşüktür, ancak son yıllarda yaşanan artışın devam etmesi beklenmektedir. Bu nedenle boşanma, toplumun geneline yayılan bir durum olmasa da, boşanan bireylerin, bu bireylerin çocuklarının ve diğer aile fertlerinin gündelik ve toplumsal yaşamlarının etkilenmesi açısından önemi giderek artan bir sosyal meseledir. Boşanma, yasal, duygusal, ekonomik, ebeveynlik, sosyal ve psikolojik boyutları olan bir sosyal sorundur. Hukuki sorunlar boşanmanın yasal; eşlerin birbirine yabancılaşması duygusal; para ve mal bölümü gibi konular ekonomik; çocukların velayeti ile ilgili konular ebeveynlik; arkadaşlıklar ve sosyal ilişkilerdeki değişimler sosyal; bireyin bağımsızlığı ve yeni yaşamına uyumu ise psikolojik boyutta yer alır. Sosyal hizmet uzmanının boşanma sürecinde ve sonrasında rolleri; danışmanlık, arabuluculuk, savunuculuk ve bağlantı kuruculuk gibi roller olabilir. Sosyal hizmet uzmanlarının boşanma aşamasındaki veya sonrasında ailelerle karşılaştığı kuruluşlar çoğunlukla; aile danışma merkezleri ve aile mahkemeleridir. Aile arabuluculuğu (family mediation), ayrılık ya da boşanma aşamasında olan çiftlerin aralarındaki anlaşmazlıkları tarafsız bir arabulucu (mediator) yardımıyla çözümleyerek mahkeme süreci öncesinde ortak bir uzlaşmaya varabilmelerini sağlamaya yönelik bir uygulamadır.

Yoksulluğun aile üzerindeki etkilerine ilişkin bakış açısını kazanmak.

Genel anlamıyla yoksulluk, asgari yaşam düzeyini yakalayabilmek için gerekli olan ihtiyaçları karşılamama durumu olarak ifade edilebilir. Daha geniş anlamda yoksulluk, eğitim, sağlık ve yaşam beklentisi gibi alanlardaki yoksunlukları da içeren bir kavramdır. Ayrıca, toplumla bütünleşememe, toplumdan dışlanma, ayrımcılığa uğramak da yoksullukla doğrudan ilintili konulardır. Ailenin yoksullaşması, ailenin toplumsal konumunu, rollerini, aile bütçelerini, işgücüne katılım biçimlerini, ev içi sorumlulukların dağılımını, ailenin varlık durumunu, ailelerin toplumsal çevre ile ilişkilerini ve toplumsal yaşama katılım eğilimlerini etkilemiştir. Yoksulluk düzeyindeki ve profilindeki değişiklikleri belirleyen temel unsurlardan bir tanesi de zaman içerisinde aile yapısında meydana gelen değişiklikler olmaktadır. Özellikle son yıllarda aile yapılarında büyük değişimler meydana gelmiştir. Azgelişmiş ülkelerde artan nüfus oranı ile birlikte aile birleşimindeki çocuk sayısının artması; çekirdek aileye yönelimin çoğalması; üniversiteye giden öğrenci

sayısındaki artışa bağlı olarak ailelerinden bağımsız olarak yaşayan öğrenci hane halkının yaygınlaşması söz konusudur. Hane halkı büyüklüğü ve türü yoksullukla yakından ilgilidir. Hane halkındaki fert sayısının artması yoksul hane halkı ve fert oranının artmasına neden olmaktadır. Aile reisinin kadın olduğu tek ebeveynli hane halkları, aile reisinin erkek olduğu tek ebeveynli hane halkına oranla daha yoksuldur. Yoksulluk incelemeleri de göstermektedir ki yoksullukla mücadele etmede kullanılan politikalar yeterli olmadığında yoksulluk yeniden ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak ise yoksulluk ve yoksullaşma adeta bir kısır döngü içerisinde olduğu yerde kalmaktadır. Söyle ki yoksul ailenin gelir kaynağı sınırlıdır ve buna bağlı olarak satın alma gücü de zayıftır. Kötü yaşam koşulları altında yaşarlar. Çeşitli nedenlerle eğitime ilişkin olumsuz yaklaşımları söz konusudur. Çocuklar ya çalışıp aile bütçesine katkıda bulunmak için ya da başarısızlıktan dolayı erken yaşta okuldan ayrılmak zorunda kalırlar. Okuldan erken yaşta ayrılma sonucu işsizlik ortaya çıkar. Erken evlenme ve çok çocuk sahibi olma da yine yoksulluğu bir kısır döngü içerisine hapsedmektedir. Yoksulluğun çözümü hususunda karşılaşılan zorlukların en önemlilerinden biri, bu kısır döngüdür. Yoksulluk çok nedenli bir sorun olduğu için çözümündeki politikaların da çok yönlü ve geniş kapsamlı olması gerekir. Türkiye’de yoksullukla mücadele, sosyal güvenlik sistemi ile sosyal hizmet ve yardımlar üzerinden verilmektedir.

Aile içi iletişimin önemini kavrayarak sosyal hizmetin bu konudaki rolünü açıklamak.

Aile içi iletişim en basit tanımı ile aile üyelerinin birbirlerine sözel ve sözel olmayan davranışları ile verdikleri tepki ve mesajlardır. Aile içi iletişim son derece önemlidir çünkü bireyin ilk deneyimlerini kazandığı, ilk tutum ve davranışların belirlendiği ortam ailesidir. Ailede iletişim kalıplarının sağlıklı ve engelli olduğu durumlar ortaya çıkarılarak aile etkili iletişim kurmaları yönünde desteklenmelidir. Aile içi iletişim modelini kullanarak ailelere yardım eden en önemli kuramcılardan biri Virginia Satir (1967)’dir. Bir aile terapisti olarak Satir, özellikle sorun yaşayan ailelerdeki iletişim kalıplarının doğrudan değil dolaylı olduğunu vurgulamıştır. Satir’in terapötik amaçları ve yöntemleri, insanların içlerinde büyüme ve olgunlaşma potansiyeli taşıdığına inanma varsayımına dayalıdır. Satir, hepimizin kendi yaşamımızın sorumluluğunu alabileceğine inanır. Aile içi iletişime yönelik sosyal hizmet müdahalesi çoğunlukla aile hayatı eğitimi, etkili anne baba eğitimi, aile içi iletişim eğitimi gibi eğiticilik ve danışmanlık yoluyla yürütülür. Türkiye’de henüz yeni bir alan olan aile danışmanlığı konusu, 2012 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından onaylanan “Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri İle Kamu Kurum Ve Kuruluşlarının Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği” ile yasal bir konuma ulaşmıştır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi kadının şiddet ortamında kalmasına neden olan toplumsal değer unsurlarından biri **değildir**?
 - a. Geleneksel kadınlık rolü
 - b. Kadının kendini suçlamasına yönelik çevresel tepkiler
 - c. Kadının fiziksel olarak güçsüz olması
 - d. İki ebeveynli ailenin ideal olduğu anlayışı
 - e. Evin ve evliliğin mahremiyeti
2. Aşağıdakilerden hangisi aile içinde kadına yönelik şiddette ilişkin risk etmenlerinden biri **değildir**?
 - a. Geç evlenme
 - b. Çocukluk çağında aile içi şiddete maruz kalma
 - c. Eğitimsizlik
 - d. İşsizlik
 - e. Sorun çözme becerisinden yoksun olma
3. Aşağıdakilerden hangisi çocuğa yönelik duygusal istismarın göstergelerinden biridir?
 - a. Çocuğu dövme veya yaralamak
 - b. Cinsel oyunlar oynamak
 - c. Trafığın olduğu bir sokakta top oynamasına izin vermek
 - d. Çocuğun tıbbi gereksinimlerini göz ardı etmek
 - e. Çocuğu sözel olarak hırpalamak ve herhangi bir konudaki başarısızlığını yüzüne vurmak
4. Yaşlıya bakım hizmeti veren birinin, yasal olmayan ve uygunsuz bir biçimde yaşlı bireyin parasını veya diğer mali kaynaklarını kendi çıkarları için kullanmasıyla ortaya çıkan duruma ne ad verilir?
 - a. Fiziksel istismar
 - b. Bireysel haklarının ihlali
 - c. Ekonomik istismar
 - d. Aktif fiziksel ihmal
 - e. Duygusal ve sosyal ihmal
5. Aşağıdakilerden hangisi alkol ve madde bağımlılığına etki eden risk faktörlerinden biri **değildir**?
 - a. Ailenin tek çocuğu olma
 - b. Aile içi sosyal destek mekanizmalarında zayıflık
 - c. Ergenlik/ilk gençlik döneminde olma
 - d. Aile içinde iletişim sorunu yaşama
 - e. Arkadaş ve akrayan gruplarından gelen baskıcı davranışlar
6. Aşağıdakilerden hangisi boşanma oranlarının artmasına etki eden faktörlerden biri **değildir**?
 - a. Romantik aşkın zayıflaması
 - b. Kadınların erkeklere olan bağımlılığının azalması
 - c. Yükselen bireycilik
 - d. Boşanmanın toplumsal olarak kabul edilmemesi
 - e. Boşanmanın yasal olarak kolaylaşması
7. Yoksul ailelerle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Dış sistemlerle bağlantı kurmada başarılıdırlar.
 - b. İş ve gelir kaynakları yeterli değildir.
 - c. Aile üyeleri dış dünyaya karşı yabancı, güvensiz ve düşmanca tutumları geliştirebilirler.
 - d. Dış sistemlere kapalı olduğunda, aile üyelerinin bilgi ve beceri eksikliğinden dolayı aile içi ilişkiler konusunda sıkıntılar yaşanabilir.
 - e. Dış dünyadan gelen çeşitli etkileri azaltıp bir denge sağlayamazsa, aile üyelerinin birbirine karşı zedeleyici davranışları ortaya çıkabilir.
8. Aşağıdakilerden hangisi aile içinde etkili iletişim kurmanın kazançlarından biri **değildir**?
 - a. Çocukların daha özerk ve bağımsız bir kişilik geliştirmeleri
 - b. Çocuklara sorumluluk verilmemesi
 - c. Bireylerin aile içinde güvende olduklarını hissetmesi
 - d. Aile üyelerinin karşılıklı olarak birbirlerinin düşünce ve duygularını anlamalarını sağlaması
 - e. İş birliği, yardımlaşma ve paylaşma davranışlarını sağlaması
9. V.Satir'in iletişim modelinde sözsüz iletişim öğeleri ile kullanılan kelimelerin anlamının eşleşmediği (örneğin «üzgünüm» derken gülümsemek) durumda kullanılan iletişim kavramı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. İletişim hatası
 - b. İletişim engeli
 - c. İletişimsizlik
 - d. Uyumluluk
 - e. Uyumsuzluk
10. Aile üyesinin sosyal, psikolojik ve ekonomik ihtiyaçlarının giderilmemesi durumu aşağıdakilerden hangisiyle açıklanır?
 - a. Duygusal istismar
 - b. İhmal
 - c. Kendi kendini ihmal
 - d. Ekonomik istismar
 - e. Fiziksel istismar

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise “Aile İçi Şiddet” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. a Yanıtınız yanlış ise “Aile İçi Şiddet” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. e Yanıtınız yanlış ise “Aile İçi Şiddet” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. c Yanıtınız yanlış ise “Aile İçi Şiddet” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız yanlış ise “Bağımlılık” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. d Yanıtınız yanlış ise “Boşanma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. a Yanıtınız yanlış ise “Yoksulluk” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. b Yanıtınız yanlış ise “Aile İçi İletişim” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. e Yanıtınız yanlış ise “Aile İçi İletişim” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b Yanıtınız yanlış ise “Aile İçi Şiddet” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Hem fiziksel hem de sosyoekonomik açıdan toplumda erkekler daha güçlü bir konumda olduğundan eşe yönelik şiddetin mağdurları genellikle kadınlar olmaktadır. Kadınlar sosyopolitik, kültürel ve ekonomik nedenlerle şiddete erkeklerden çok daha uzun süre katlanmak zorunda kalmaktadırlar. Yaygınlığı bilinmesine rağmen bu konu yüzlerce yıl “normal” karşılanmış, ancak yakın zamanda bir “sorun” olarak tanımlanmıştır. Toplumumuzda bir kadın şiddet gördüğünde ona yardımcı olmaktan çekinilir, bu daha çok aile içi bir mesele olarak görülür. Sokak ortasında dayak yiyen kadınların yanından geçip giden insanlar, televizyon dizilerinde şiddete uğradığı halde bunu “erkekliğin”, “sevginin” göstergesi olarak gören kadınlar ve şiddeti adeta sorun çözme yolu olarak gören çok sayıda insan vardır. Ancak aynı durum ev içinde kadın yerine erkeğin başına geldiğinde genellikle utanç meselesi ya da alay konusu olmaktadır. Şiddet uygulama, gücün ve otoritenin simgesi olarak görülmektedir. Televizyon ve gazete haberlerinin önemli kısmında kadına yönelik şiddet haberleri yer alır. Bu haberlerde “aşk cinayeti”, “kıskaçlık cinayeti” gibi isimlendirmelerle sorun aşk ve kıskançlığa bağlanır. İnsanların hata yaptıklarında şiddeti hak ettikleri düşüncesi yaygındır ve medya yoluyla normalleştirilir.

Sıra Sizde 2

İstismar, çocuğun sağlığını, fiziki ve psikolojik gelişimini olumsuz etkileyen davranışlar iken; ihmal, çocuğa bakmakla yükümlü kimsenin, çocuğun gelişimi için gerekli ihtiyaçları karşılamaması veya bu ihtiyaçları dikkate almamasıdır. İstismar edilmiş çocuk bazı davranışları ile dikkat çekebilir. Bunları aşırı pasiflik, saldırganlık ve gelişimsel duraklama olarak özetlemek mümkündür. Çocuğa uygulanan bu davranış

sürekliliği tekrarlandığında çocuk aileden uzaklaşır, gergin, uyumsuz ve saldırgan davranışlar sergiler. Altını ıslatma, dışkı kaçırmaya, iştahsızlık, yalan söyleme, hırsızlık, duygusal açıdan tutarsızlık ve uyumsuzluk, organik nedeni olmayan büyüme geriliği, depresyon, güvensizlik, içe dönüklük, intihar, olumsuz benlik kavramı, düşük benlik saygısı vb. fiziksel ve ruhsal problemler de görülebilir.

Sıra Sizde 3

Aşağıda özetlendiği gibi literatürde yaşlıya yönelik istismarın yaşlı bireye ait özellikler ve istismarcıya ait özellikler açısından iki grupta ele alınmaktadır:

Yaşlı bireye ait özellikler

- Bağımlılık ve yetersizlik hali (sağlık sorunları, ekonomik nedenler vb.).
- Kalabalık aile ortamı içinde yaşaması, statü ve güç kaybına uğraması,
- Dul veya boşanmış olması,
- Yalnız yaşaması ve izole olması,
- Cazip maddi kaynağının olması,
- Mental yetersizliğin ve özürüllüğünün olması,
- İleri yaşlarda olması (70-75 ve üzeri).

İstismarcıya ait özellikler

- Üstlendiği bakım rolünü benimsememesi ve zorunlu yapması,
- Bakım verdiği kişiyle zıt olması ve kırgın roller üstlenmesi,
- Kişilik problemleri (benlik saygısını yitirme, düşünce ve davranışlarını kontrol edememe)
- Parasal ve tıbbi problem, evlilik çatışması, işsizlik gibi dış faktörler,
- Madde bağımlısı olması,
- Şiddet ve istismarı çözüm olarak algılaması.

Toplumda yaşlısına isteksiz bir şekilde bakan çocukların olduğunu ve onların anne babalarını azarlayarak, önemsemeyerek, ihmal ederek yaklaştıkları görülmektedir. Özellikle kent yaşamında bu durumlara daha sık rastlanırken kırsal kesimde veya geleneksel ilişkilerin sürdüğü yerlerde yaşlılar sosyolojik olarak önemini koruduğundan bu tür davranışlara daha az maruz kalır, daha çok saygı görürler.

Sıra Sizde 4

Madde bağımlılığı tedavisinde sosyal hizmet uzmanının işlevlerini değerlendirme, psikososyal müdahaleler ve taburculuk planlaması olarak gruplandırılmak mümkündür:

1. Birey ve ailesine ilişkin değerlendirme: Bu değerlendirmede temel ilke, “çevresi içinde birey” bakış açısıdır. Bu bilgiler hastanın tedavi planının oluşmasında ve gereksinim ve sorunların belirlenmesi ile düzeyinin saptanmasında önem teşkil eder. Örneğin; bireyin eğitim/çalışma yaşamı, sahip olduğu sosyal ağlarının özellikleri, yaşanılan çevrede maddeye ilişkin riskler ve erişim durumu, aile içi dinamikler, kişinin geniş sosyal sistemlerle ilişkisi bu çerçevede değerlendirilebilecek noktalardır.

2. Psikososyal müdahaleler: Burada bireyin bulunduğu yerden başlama ilkesi gereği bireyin ve ailesinin zorlukları ve kaynakları, tedavinin daha etkili bir şekilde yürütülmesi açısından ele alınmalıdır. Kişinin tedaviye ilişkin gerçekçi beklentiler geliştirmesine yardımcı olmak, tedavi motivasyonunu artırmak, kişinin geleceğe ilişkin beklenti ve hedeflerini gözden geçirmek, ailelere yönelik bilgilendirme ve danışmanlık, grup çalışmaları aracılığıyla eğitici, beceri geliştirici çalışmalar ve var olan sosyal kaynaklarla kişi ve ailesinin buluşturulması gibi mesleki çalışmalar yapılabilir.

3. Tedavi sonrası sürecin planlanması: Ülkemizde tıbbi tedavi sonrası sosyal rehabilitasyon hizmetlerinde önemli bir boşluk bulunmaktadır. Bu nedenle klinik ortamda çalışan sosyal hizmet uzmanı tedavi sonrasında kişinin sosyal yaşama dönme sürecini planlamak açısından oldukça kilit bir konuma sahiptir. Çalışma/ eğitim yaşamına geçişi planlamak, tedavi sonrası önem kazanacak sosyal destek sisteminin güçlendirilmesi sürecine ilişkin hem bireyin hem de aile ve yakın çevresinin bilgilendirilmesi önemlidir.

Alkol ve madde bağımlılığı konusunda yapılan çalışmalar hem bağımlılık süreci hem de tedavi sürecinde ailenin önemli bir rolü olduğunu vurgulamaktadır. Ailede bağımlı bir bireyin olması önemli bir sorundur ve ailede sorunlara yol açar. Bağımlı aile üyesi ebeveynlerden biri veya ikisi olabileceği gibi özellikle ergenlik döneminde olan çocuklar da olabilmektedir. Bazen geniş ailenin diğer üyeleri bağımlı davranışıyla ailenin diğer üyelerini olumsuz yönde etkileyebilirler.

Sıra Sizde 5

Boşanma sonrası yaşananlar sosyal bir sorun olarak görülse de boşanma kendi başına sosyal bir sorun olarak ele alınmamaktadır. Çünkü bazı durumlarda boşanma, tek çözüm kaynağı olabilir. Bazı yazarlar, boşanma oranlarının artmasının nedenini daha çok başarısız evliliğin olması değil, daha çok insanın mutsuz bir evlilik yerine ayrılmayı tercih etmesi anlamına da gelebileceğini vurgulamaktadır. Yine bazı yazarlara göre boşanma, bir toplumun sosyal ve ekonomik açıdan gelişme gösterdiğinin de belirleyicisi olabilir. Örneğin; şiddet gören kadınlar ekonomik özgürlük kazandıkça şiddet ortamına daha fazla dayanmak zorunda kalmamakta, kendi bağımsız yaşamlarını sürdürebilmektedir. Sosyal devletin kadına sağladığı haklar ve destekler de onların boşanma kararında etkilidir. Oysa sosyal ve ekonomik gelişmenin olmadığı çoğu durumda şiddet gören kadın desteksiz kalmakta ve ne kadar zarar görürse görsün yeni bir hayata başlama umut ve desteğini bulamamaktadır. Ancak şurası bir gerçektir ki ailelerin parçalanması ve boşanma başta çocuklar olmak üzere ailenin tüm üyeleri için yıkıcı bir durumdur. Son yıllarda başta refah ülkeleri olmak üzere hemen hemen dünyanın her yerinde boşanma oranları artmıştır.

Sıra Sizde 6

Ailenin yoksullaşması, ailenin toplumsal konumunu, rollerini, aile bütçelerini, işgücüne katılım biçimlerini, ev içi sorumlulukların dağılımını, ailenin varlık durumunu, ailelerin toplumsal çevre ile ilişkilerini ve toplumsal yaşama katılım eğilimlerini etkiler. Yoksul ailenin gelir kaynağı sınırlıdır ve buna bağlı

olarak satın alma gücü de zayıftır. Kötü yaşam koşulları altında yaşarlar. Çeşitli nedenlerle eğitime ilişkin olumsuz yaklaşımları söz konusudur. Çocuklar ya çalışıp aile bütçesine katkıda bulunmak için ya da başarısızlıktan dolayı erken yaşta okuldan ayrılmak zorunda kalırlar. Okuldan erken yaşta ayrılma sonucu işsizlik ortaya çıkar. Erken evlenme ve çok çocuk sahibi olma da yine yoksulluğu bir kısır döngü içerisine hapsedmektedir. Yoksulluğun çözümü hususunda karşılaşılan zorlukların en önemlilerinden biri, bu kısır döngüdür.

Sıra Sizde 7

Satır'ın yaklaşımında aile bir sistem olarak ele alınır. Satır'ın aile sistemine yönelik müdahalesinin odağı ise iletişim kalıplarını ortaya koymak ve daha doğrudan ve uyumlu olmasına yardım etmektir. Temelde Satır'ın iletişim yöntemlerini geliştirmesinin terapötik amaçlarının üç çıktısı vardır:

- Her bir aile üyesi kendisi veya başkalarıyla ilgili gördüğü, duyduğu, hissettiği ve düşündüğü şeyleri, uyumlu ve açık iletişim yoluyla ortaya koyabilmelidir.
- Her birey kendi özgünlüğüyle ilgili olmalı, kararlar, güç anlamında değil keşfetme ve uzlaşma anlamında alınmalıdır.
- Farklılıklar açık bir şekilde bilinmeli ve gelişme için kullanılmalıdır.

Yararlanılan Kaynaklar

- 4787 Sayılı 18.01.2003 tarihli Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun
- Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı.** Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 633 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname Arıkan, Ç. (1992). **Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma.** Ankara
- Ayan, S. ve Kocacık, F.(2009). "Çocuk İstismarı: Sivas (Türkiye) Örneği". **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi.** 6(1).
- Bahar, G. ve Savaş, H. (2009). "Çocuk İstismarı ve İhmal: Bir Gözden Geçirme". **Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi.** 4 (12).
- Bohannon, P. (1970). **The six stations of divorce. Divorce and after.** Ed. P. Bohannon . New York: Doubleday and Company.
- Bozkuş, A.A. (2009). "Genel Esaslarıyla Türk Hukuku'nda Vakıf Müessesesi ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları". **Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi.** Ankara.
- Cılga, I. (2001). "Ekonomik Kriz ve Aile". **1. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu: 2000'li Yıllarda Aile Hizmetleri.** Ankara.
- Cılga, İ. (2008). **Aile Mahkemelerinde Çalışma Yöntemi.** Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları.
- Çamur Duyan, G. (2006). Sosyal Hizmetler Bakış Açısından Yoksul Kadınlar: Altındağ Örneği, Hacettepe Üniversitesi. **Yayınlanmamış Doktora Tezi.** Ankara.

- Çeçen, R. (2007). "Çocuk Cinsel İstismarı: Sıklığı, Etkileri ve Okul Temelli Önleme Yolları". **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**. 4(1).
- Dilbaz, N. (2012). "Madde Bağımlılığında Korunma ve Tedavi İlkeleri". **Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı**. TC Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Dsm-Iv-Tr Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı** (2007). Çev. E. Köroğlu. HYB Yayınları.
- Dumanlı, R. (2002). "Türkiye'de Yoksulluk Sorunu ve Boyutları". **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**. Edt.: C.C.Aktan. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- Duyan, V., Özgür Ö. ve Özbulut, M. (2008). **Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak**. Ankara Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.
- Fichter, J. (2009). **Sosyoloji Nedir**. Çev. N. Çelebi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Filiz, O. (2011). "Türkiye'de Aile Mahkemesi Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma". **Aile ve Toplum**. 12 (7), 73-97.
- Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri İle Kamu Kurum Ve Kuruluşlarının Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği Resmî Gazete Tarihi: 04.09.2012 Resmî Gazete Sayısı: 28401
- Gülây, H. (2010). **Okul Öncesi Dönemde Akran İlişkileri**. Ankara: Pegem Yayıncılık
- Güney, S. (2009). **Davranış Bilimleri**. Ankara: Nobel Yayınları
- Hatiboğlu Eren, B. (2009). "Yoksul Ailelerle Sosyal Hizmet: Sokakta Çalışan Çocuklar Örneği". **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
http://www.e-cinsellik.net/kadin_sunneti.html. E.T:10.01.2014
http://www.milligazete.com.tr/makale/eslerin_yakilmasi. E.T:10.01.2014
http://www.milligazete.com.tr/makale/eslerin_yakilmasi. E.T:10.01.2014
- <http://www.ozurluveyasli.gov.tr/tr/html/224/Yasli+Hizmet+Merkezleri>
- İl, S. (2009). "Aile Arabuluculuğu". **Toplum ve Sosyal Hizmet**. 20 (1), 23-31.
- Köknel, Ö. (1998). **Bağımlılık**. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köse, B. (2009). Küreselleşen Dünyada Yoksulluk Olgusu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Lynch, M. (1991). "Çocuk İstismarı ve İhmali". Çev. F. Erkan. **Çocuk İstismarı ve İhmali**. Der. E. Konanç. İ. Gürkaynak ve A. Egemen. Ankara.
- Macionis, J.J. (2012). **Sosyoloji**. Çev. B. Tokuroğlu (Aile Bölümü). Çev. Ed.V. Akan. Nobel Yayıncılık.
- Mavili Aktaş, A. (1997). **Aile İçi Şiddet ve Önleme Yolları**. Ankara: Somgür Yayınları.
- Okun, B. ve Rappaport, I. (1980). **Working with Families. An Introduction to Family Therapy**. North Scituate, MA: Duxbury Pres.
- Ögel, K. (2001). **İnsan, Yaşam ve Bağımlılık Tartışmalar ve Gerekçeler**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Özgülven, İ. (2001). **Ailede İletişim ve Yaşam**. Ankara: PDREM yayınları.
- Page, A.Z. ve İnce, M. (2008). "Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme". **Türk Psikoloji Yazıları**. 11 (22), 81-94
- Polat, G. (2014). "Madde Bağımlılığı Tedavisinde Sosyal Hizmet Mesleği". **Okmeydanı Tıp Dergisi**. 30 (Ek sayı 2):143-148.
- Polat, O. (2001). **Çocuk ve Şiddet**. İstanbul: Der Yayınları.
- Satir, V. (1967). **Conjoint Family Therapy**. Palo Alto, CA: Science & Behavior Books.
- Sayan, A. ve Durat, G. (2004). "Yaşlı İstismarı ve İhmali: Önleyici Girişimler". **Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**. 7 (3).
- Sayın, Ö. (1990). **Aile Sosyolojisi**. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi
- Schonfeld, L. (2007). "Elder Abuse and Neglect". **Encyclopedia of Health & Aging**. SAGE Publications.
- Sever, Ç. (2012), "Kadına Karşı Ev içi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye Kararı". **Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi**. 2.Sayı.
- SYDGM (2009). "2009 Mali Yılı Performans programı". www.sydgm.gov.tr
- Şenses F. (2009). **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014). **Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler**. Ankara
- T.C. Sağlık Bakanlığı. Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü (2002). **Yaşlı Sağlığı**. Ankara: Pelin Ofset.
- TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1997). **Uyuşturucu Madde Kullanımının Aile Üstüne Etkisi**. Haz. D. Tamar, K. Ögel, D. Çakmak. Ankara.
- Turan, N. (1999). **Sosyal Kişisel Çalışma: Birey ve Aileler için Sosyal Hizmet**. Ed. V. Duyan. Ankara.
- UNDP. **Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı**. <http://www.undp.org> - 12.10.2007
- UNICEF (2001). **The State of the World's Children**. New York: UNICEF.
- Yalçın, N. (2011). "Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Çözüm Önerileri". **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul
- Yılmaz A. (2009). "Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Mücadeleye Etkisi: Hilvan Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakfı Örneği". **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Kırıkkale Üniversitesi.
- Zastrow C. (2010). **Introduction to Social Work and Social Welfare: Empowering People**. Brooks/Cole Cengage Learning.
- Zastrow, C. ve Kirst Ashman, K. (2014). **İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre I: Bebeklik, Çocukluk, Ergenlik**. Çev. M.A.Foça. Ed. D.B.Çiftçi. Ankara: Nika Yayınevi.
- Zastrow, C. ve Kirst Ashman, K. (2015). **İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre II: Yetişkinlik-Yaşlılık**. Çev. S.E. Türközül ve B. Alparslan. Ankara: Nika Yayınevi.

3

Amaçlarımız

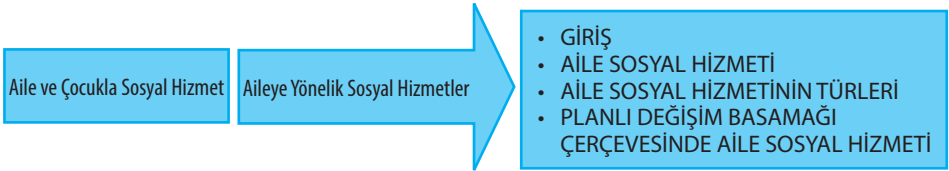
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Aile sosyal hizmetinin kavram olarak ne anlama geldiğini ifade edebilecek,
- Aile sosyal hizmetinin neleri kapsadığını açıklayabilecek,
- Aile tedavisi ve danışmanlığını açıklayabilecek,
- Aileye yönelik eğitici ve savunucu faaliyetleri açıklayabilecek,
- Planlı değişim basamakları çerçevesinde aile sosyal hizmetinin neleri içerdiğini açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Aile Sosyal Hizmeti
- Aile Tedavisi ve Danışmanlığı
- Aileye Yönelik Eğitici ve Savunucu Faaliyetler
- Aileye Yönelik Planlı Değişim Basamakları

İçindekiler

Aileye Yönelik Sosyal Hizmetler

GİRİŞ

Sosyal hizmetler; kişi, grup ve ailelerin kendilerinden veya çevre koşullarından kaynaklanan maddi ve manevi sorunlarının çözümlenmesinde yardımcı olmayı ve yaşam koşullarını iyileştirerek, toplumda işlevsellik kazanmalarını sağlamayı amaçlayan hizmetlerdir. Aile, sosyal hizmetlerin her zaman çalışma alanının kapsamında olmuştur. Ailenin güçlü olması, sorunlarının farkında ve çözmüş olmasının topluma yansıyan önemli boyutları vardır. Bu nedenle aileye sağlanacak yardım ve destekler her zaman ve her toplumsal yapıda önem kazanmakta ve konu sosyal hizmet mesleğinin ilgi odağını oluşturmaktadır.

Sosyal hizmet birçok farklı bireyle ve çok farklı alanlarda gerçekleştirilen çeşitli faaliyetleri kapsar. Sosyal hizmetin başlıca amacı; bireylere, ailelere, gruplara ve topluluklara sorunlarıyla baş etmeleri ve sosyal işlevselliklerini artırmaları için kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıları çevrelerindeki sistemlerle buluşturmak ve bu sistemleri müracaatçıları desteklemek üzere güçlendirmek için çalışır. Diğer bir deyişle, sosyal hizmet ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmek üzere etik ve rasyonel olan tüm araçları kullanmayı amaçlar.

Sosyal hizmet mesleğinin ana ilkeleri aşağıda sıralanmıştır:

- Marjinalize olmuş, sosyal olarak dışlanmış, incinebilir durumda olan insanların ve risk gruplarının sosyal alana dâhil edilmelerini kolaylaştırmak.
- Toplumda varolan engeller, eşitsizlikler ve adaletsizliklere meydan okumak.
- Birey, aile, grup ve topluluklara iyilik hâllerini ve sorun çözme kapasitelerini artırmalarında yardımcı olmak ve onları harekete geçirmek.
- Uygun yerel, ulusal, bölgesel ve/veya uluslararası sorunlar bakımından insanları savunuculuk faaliyetleri için teşvik etmek.
- Mesleğin etik ilkeleriyle uyumlu olan politika formülasyonları ve politikaların hedeflenen uygulamalarını insanlar için ve/veya onlarla beraber savunmak.
- İnsanların marjinal, mağdur ve incinebilir durumda kalmalarını sağlayan yapısal koşullardaki değişimleri insanlar için ve/veya onlarla beraber savunmak.
- Kendi kendilerine bunu başaramayacak durumdaki insanların, örneğin kabul görmüş ve etik olarak benimsenmiş yasalar çerçevesinde bakıma muhtaç çocuklar ve zihinsel hastalık veya gerileme yaşamış kişilerin, korunması için çalışmak (Duyan vd., 2008).
- Sosyal hizmet uygulamalarında aile odaklı çalışma hem bireyi hem de bir grup olarak aileyi kapsadığı için önemi vazgeçilemezdir. Bu nedenle sosyal hizmet mesleğinin temel amaç ve misyonu tüm müracaatçı kesimi gibi aileye ve aile üyelerini kapsayacak çalışmalara da yansımaktadır. Yani hem aileyi hem de bireyi hedef alan sosyal hizmet uygulamalarında bütüncül bakış kaçınılmazdır.

Sosyal hizmet uygulamalarının genellikle odağı, etkileşimli ve bağımsız bir sistem olan ailedir. Bireyi etkileyen çeşitli sosyal sorunların çoğunda aile etkileşimleri vardır. Aile etkileşimli bir sistem olduğu için bir üyesindeki değişim diğerlerini de etkiler hatta tümüyle aile sistemi etkilenir. Örneğin akademik başarısızlığı olan bir çocuk çoğu zaman anne ve baba arasındaki bir sorunun sonucudur. Sosyal sorunlar birbirinden bağımsız olarak düşünülemez. Aile yaşamında pek çok sorun olabilir. Eğer ki aile yaşadığı sorunlarla baş edemezse sosyal hizmete gereksinim duyacaktır. Sosyal hizmet mesleğinin aileye yönelik görev ve müdahaleleri “aile sosyal hizmeti” olarak ele alınır.

Aile sosyal hizmeti, bir bütün olarak ailenin ve birey olarak aile üyelerinin ailevi ilişkileri, sosyal uyumları ve her türlü işlevlerinin yerine getirilmesi ile ilgili sorunlarının çözümüne yardım etmek, aile hayatını geliştirmek ve güçlendirmek ve böylece ailenin refah, mutluluk ve bütünlüğünü sağlamak amacıyla bilinçli ve sistemli bir biçimde yapılan müdahale ve uygulamaları kapsayan mesleki bir faaliyet türüdür (Bulut, 1993).

Aile sosyal hizmet çalışmalarında planlı değişim basamakları ilkesinden hareket edilerek gerek aile bir bütün olarak gerekse alt sistemlerden (eş, ebeveyn, çocuklar gibi) öncelikler belirlenerek sosyal hizmet müdahalesi planlanır ve uygulamaya konur. Sosyal hizmet uzmanı bunu yaparken aile temelli sosyal sorunları, aileye yapısını, ailenin işlevsel ve gelişimsel özellikleri ile aile içi ilişkiler sistemi bilgisinin yanı sıra toplumda aileye yönelik hizmet veren kurum ve kuruluşlar bilgisini de kullanmalıdır.

AİLE SOSYAL HİZMETİ

Aile ortamı fiziksel bir ortamı duygusal yaşamı paylaşan kişilerin bir araya gelmesinden daha çok anlam ifade eder. Aileler hem bireyin varlığı hem de toplumun varlığı için hayati role sahiptir. Özabacı ve Erkan (2014)'a göre aile aynı ortamda fiziksel ve duygusal yaşamı paylaşan kişilerin bir araya gelmesinden çok daha fazla bir anlama sahiptir.

Aile en temelde bir gruptur. Her çocuk bir aile grubu içine doğar ve gelişir. Biz diğer gruplarda olduğu gibi (arkadaşlık, iş yaşamı gibi) aile grubunu seçmeyiz, içine doğarız. Aile davranışları, inanışları, gereksinimleri, iletişim biçimleri, kültürel geçişleri, sosyal becerileri olan ve karşılıklı insan etkileşime dayanan bir sistemdir. Aile doğal bir gruptur. Aile sosyal bir sistemdir, kültürel bir sistemdir, oyun sistemidir, iletişim sistemidir, biyolojik bir sistemdir. Önemli olan ailede duyguların ve ilişki yapılarının nasıl oluştuğudur.

Aile kavramı kültürden kültüre göre değişmekle birlikte işlevleri yani ailenin görevleri açısından önemli bir değişiklik göstermemektedir. Sonuç olarak denilebilir ki aile kurumu tüm toplumlar için evrensel görevlere sahiptir. Sosyal hizmet uygulamasında da aile bazen bir grup olarak bazen de aile üyelerinin bizzat kendisi ile bireysel çalışma yaparak müracaatçısı olabilmektedir.

Aile her şeyden önce sosyokültürel bir varlıktır. Toplum içindeki yaşamında toplumsal sorunlardan ve baskılardan dolayı çeşitli sosyal, ekonomik, maddi, kültürel ve sağlık ile ilgili sorunlarla karşılaşacaktır. Aile içinde bireylerin beklentileri ile olanaklar arası çatışma rol yapısındaki değişiklikler, aile içi çatışmalar aile sağlığını bozacak, aile bir “hasta aile” durumunu alacaktır. Burada gerek duyulan tedavi biçimi psikososyal bir yardımdır. Psikososyal yardımlar bir yardım tekniği olarak ancak hem psikolojik hem de sosyolojik karakterli eğitim almış kişilerin elinde terapötik bir yaklaşım hâlini alabilir ki bu tanıma en iyi giren meslek de sosyal hizmet olmaktadır. Bu konuda çalışma yapılırken birey ve grup düzeyindeki ilişki yapısının iyi bilinmesi ve bu iki ögenin birbirleri üzerindeki etkilerin karşılaştırmalı olarak ortaya çıkartılması gereklidir. Davranış örüntülerinin psikososyal yapısı olarak adlandırılacak bu yapı içinde aile terapisi kavramları sosyal hizmet içinde oldukça iyi bir yere oturmaktadır (Ackerman, 1970).

Aile nedir? Tanımlayınız.

SIRA SİZDE

Duyan (2012)'ın belirttiği gibi ailelerle sosyal hizmet, risk altındaki ailelerle çalışma için bir şemsiye kavramdır. Ailelerle sosyal hizmetin temel amacı, aile üyelerinin gelişimsel ve duygusal gereksinimlerini yetkin bir şekilde karşılayabilmeyi öğrenebilmesi için ailelere yardımcı olmaktır. Ailelerle sosyal hizmet, değişim ya da müdahale için ailelerin güçlerini pekiştirir, ailelerin etkili bir şekilde işlev görebilmesi için ilave destek sağlar ve günlük yaşamını etkili ve doyurucu bir şekilde sürdürebilmesi için aile işlevselliğinde somut değişiklikler gerçekleştirir. Ailelerle sosyal hizmet bir dizi ilke çerçevesinde gerçekleştirilir. Bu ilkeler:

- Ailelere yardım etmek için en iyi yer onların evidir.
- Danışmanlık ailelerin sorunlarını kendi başlarına çözmeleri için onları güçlendirir.
- Müdahale bireyselleştirilmelidir ve ailenin sosyal, psikolojik, kültürel, eğitimsel, ekonomik ve fiziksel özelliklerini temel almalıdır.
- Aile parçalarının toplamından daha fazla olan bir bütündür.
- Öncelikle ailelerin acil gereksinimleri karşılanmalı, daha sonra uzun dönemli amaçlara yönelinmelidir.
- Aileler değişme ve değişmemeyi dengelemeye çalışır.
- Bir aile üyesinde meydana gelen değişme tüm aile üyelerini etkiler.
- Aile üyelerinin davranışları en iyi döngüsel nedensellik ile açıklanabilir.
- Aile daha büyük sosyal sistemlere aittir ve birçok alt sisteme karşılık gelir.
- Aile oluşturulmuş kurallar çerçevesinde işlev görür, şeklinde sıralanabilir (Collins, Jordan ve Coleman 2000 Akt. Duyan, 2012).

Özet olarak ailelerle sosyal hizmetin amacı; ailelere rehberlik etmek, danışmanlık vermek, tedavi ve rehabilitasyon sağlamaktır. Zastrow ve Krist Ashman (2014)'a göre aileler süregiden çok sayıda karşılıklı etkileşimle karakterize olur. Sosyal hizmet uzmanları aileye müdahale ettiğinde ele alması gereken pek çok unsur vardır.

Ailelerle sosyal hizmeti gerçekleştirirken dikkate alınması gereken ilkeler nelerdir?

SIRA SİZDE

Sosyal hizmet mesleği, her zaman insanların sorunlarına çözüm getirmeyi, ihtiyaçlarını karşılamayı, sıkıntılarını azaltmayı amaçlamıştır. Sosyal hizmetin ilk önce gelişen ve temel yöntemlerinden olan bireylerle sosyal hizmet ile birey ve ailenin toplumdaki belirli hizmet ve kaynaklardan yararlandırılması, destek verilerek endişelerinin azaltılması ve sorun çözme biçimlerinin değiştirilmesi öngörülmesi ve uygulamalar günümüze kadar bu doğrultuda gelmiştir.

Sosyal hizmetin temel bilgisi; birey, grup ve toplum odaklıdır. Gerek bireysel olarak aile üyeleriyle gerekse bir grup olarak aile ve yakın çevresi ile mesleki çalışmalar aslında sosyal hizmet uzmanı için zaten kullana geldiği mesleki bilgileri aile düzeyine uyarlamasından başka bir şey olmamaktadır. Aile terapilerinin gelişimine bakıldığında başından beri sosyal hizmet uzmanının bu işte önderlik ettiğini görmek olasıdır. Birçok tanınmış terapist sosyal hizmet kökenlidir ve bu kişilerin geliştirdiği yaklaşımlar bugün de hem diğer sosyal hizmet elemanları hem de diğer meslek sahiplerince etkin bir kullanım alanı bulmaktadırlar. Örneğin; Virginia Satir, Jay Haley, Donald D. Jakson, Maro Palazzoli-Selvini birer sosyal hizmet uzmanıdır ve aile terapilerinin önde gelen isimleri arasında yer alırlar (Akyürek, 1990).

Uluslararası düzeyde bir kaynak kabul edilen Encyclopedie of Social Work'da Aile Terapisi (Family Therapy), Aile Tedavisi (Family Treatment), Aile Danışmanlığı (Family Co-

unselling) kavramlarının sıklıkla birbirinin yerine kullanıldığı ve kavramları ayırt etmeye yönelik girişimlerden bir sonuç alınmadığına işaret edilmektedir. Ancak sosyal hizmet alanında çalışanların daha çok "aile tedavisi veya aile danışmanlığı" kavramlarını kullanmayı tercih ettiği gözlenmiştir. Aileye yönelik mesleki müdahalelerde, ailedeki üyeler yaşamlarında ne tür değişiklikler olmasını istediklerini ortaya koymalı ve tedavi planı da buna göre belirlenmelidir. Mesleki çalışmalarda aileye yönelik yapılabilecek çalışmalardan bazıları; ailenin ilişkilerini geliştirmek, olanaklarını artırmak, çevresel veya sosyal destek sistemlerini harekete geçirmek, yaşadığı çevreyi değiştirmek, çeşitli kuruluşlarda işlerini takip etmek ve aileye duygusal yönden destek olmak şeklinde sıralanabilir. Bireylerle sosyal hizmet ilkeleri arasında yer alan yardım planının hazırlanması ön teşhis, tedavi aşamaları aslında doğal olarak bir tedavi yaklaşımlarındaki aşamalarıdır. Davranış değişikliği, aile tedavisi içinde aile içi iletişim yapısının değişikliği biçiminde ortaya çıkmaktadır. Yaklaşım biçimi bakımından sosyal hizmet elverişli bir konumdadır (Turan, 2012).

Collins ve diğerlerine (2007) göre aile sosyal hizmeti, eğitilmiş yardım edici profesyonellerin eğitici, destekleyici yönü ile ortaya çıkan bir faaliyetler bütünüdür. Aile sosyal hizmeti aile içindeki sosyal sistemlerle bireysel sistemler arasındaki etkileşime odaklanarak ailenin günlük yaşamında meydana gelen somut olayları konu edinir. Aile içerisinde oluşan spesifik konular; eş ilişkisi, ebeveyn-çocuk çatışması, okulla ilişkili sorunlar gibi ailenin ve aile üyelerinin ihtiyaçlarına yönelir. Aile sosyal hizmet uzmanı; somut problem çözüme, destek sağlama, bireyler arası ilişkiler konusunda becerinin gelişmesine yardım eder. Toplumdaki kaynaklara ilişkin öngörüsü olan ve bunları ailenin gereksinimlerine doğru harekete geçiren bir role de sahiptir. Aile sosyal hizmet uzmanı evle ilgili meseleler üzerinde çalışır. Aileye ev yaşamı, günlük yaşam becerileri, ilişki yönetimi gibi konular üzerinde durur. Pek çok aile sosyal hizmet uzmanına başvurduğu dönemde mutlaka bir kriz anında ve sonrasında ya da gergin ve stresli bir süreçten geçmektedir. Bu nedenle aileyle somut yardım anlayışında çalışmak esastır. Somut yardım anlayışında iken diğer sistemleri (komşuluk, akrabalar, okul, sağlık hizmetleri gibi) de çalışmaya dâhil etmek gerekir. Yine çalışma esnasında aile sosyal hizmet uzmanı "şimdi ve burada" ilkesi ile "tam o anda olanlar" ilkesi ışığında çalışır. Ailenin sorun çözüme becerilerini geliştirme, bir üyenin başka bir üyeye duygu ve düşüncesini açıklama, fiziksel ve duygusal sınırları netleştirme, günün farklı zaman diliminde ailede gerçekleşen olayları açıklığa kavuşturma, yanlış anlamaları düzeltme, aile adına savunuculuk yapma, ailenin diğer sistem ve kaynaklarla ilişkisini düzenleme ile ailenin sosyal işlevselliğini artırıcı çalışmalar aile sosyal hizmeti kapsamındadır. Aile sosyal hizmet uzmanı çok nesilli bir sistemde çalıştığını akılda tutmalıdır.

Aile sosyal hizmet uygulamasında sosyal hizmet uzmanı, spesifik aile sorunlarına odaklanır (çocuk istismarı, aile parçalanması, işsizlik, maddenin kötüye kullanımı, engellilik gibi). Bu nedenle aile üyelerinin gereksinim ve diğer üyelerle geliştirdiği ilişkileri bağlamında geniş bir bakış açısıyla aile çalışma yapılır. Problem çözüme, destek sağlama, bireylerin öğrenme becerileri ve yetkilerini geliştirmeye yönelik uygulamalar gerekir. Aile sosyal hizmet uzmanı ofis/kurum odaklı olduğu kadar ailenin yaşadığı çevre ve ev odaklı da çalışma yapmalıdır. Aile sosyal hizmet uzmanı ulaşılabilir ve eylem (müdahaleye hazır) odaklı olmalıdır.

Aile sosyal hizmetinde, ailenin aile işlevlerinin sağlıklı olan alanlara müdahale söz konusudur. Ogburn (1963) ailenin işlevlerini yedi grup altında toplamıştır. Bunlar; ekonomik ihtiyaçları karşılamak, statü sağlamak, çocukların eğitimini planlamak, dinsel eğitim vermek, boş zaman faaliyetlerini gerçekleştirmek, aile üyelerinin birbirini koruması ve karşılıklı sevgi ortamı yaratmak gibi işlevlerdir. Kongar (1972)'a göre aile çok yönlü fonksiyonlara sahip bir yapıdadır. Bunlar; ailenin ekonomik, koruyucu, dinsel, üyelerine prestij sağlama, eğlenme ve dinlenme, eşler arasındaki sevgiyi sağlama ve çocuk sahibi olma fonksiyonları gibi çeşitlilikler gösterir. Gelişen ve değişen toplumlarda bu fonksi-

yonların bazıları aileden alınarak diğer toplumsal kurumlara ve örgütlere verilmiştir. Bu şekilde aile anne, baba ve çocuklardan kurulu “çekirdek aile olarak üreme ve çocukların toplumsallaşması ile eşler arasındaki psikolojik dengenin sağlandığı biçimde sıralanmıştır. Ailenin işlevleri; kolaylaştırıcı, ara bulucu, uyum sağlayıcı ve birbirlerinden farklı yetenek ve potansiyele sahip üyeler için koruyucu bir sistem olarak ifade edilebilir. Buna göre ailenin temel görevleri; üyelerinin kapasitelerini geliştirmek, çocukların sosyalizasyonunu gerçekleştirmek, üyelerin işlevselliklerini sürdürdükleri organizasyonların taleplerini karşılamada yardımcı olmak, ailenin refahı için gerekli olan fiziksel ve ruhsal çevreyi oluşturarak üyelerin doyum sağlanmasını temin etmektir (Özel İhtisas Komisyon Raporları).

Aile sosyal hizmetinin başlıca amacı:

- Uyumlu ve sağlıklı aile ilişkilerine katkıda bulunmak,
- Aileyi bir arada tutan bağları güçlendirmek,
- Aile üyelerinin kişiliklerinin sağlıklı biçimde gelişmesine ve toplumsal yaşama uyumlarına yardım etmektir.

Aile hizmet kurumları, aile yaşamının güçlenmesine, korunmasına, aile sorunlarının önlenmesi ve çözümüne, aile üyelerinin aile birliği içinde sağlıklı gelişme ve doyurucu yaşam sürmelerine yardımcı olan kuruluşlardır.

Ailelerle sosyal hizmet bir dizi ilke çerçevesinde gerçekleştirilir. Bu ilkeler:

- Ailelere yardım etmek için en iyi yer onların evidir.
- Danışmanlık ailelerin sorunlarını kendi başlarına çözmeleri için onları güçlendirir.
- Müdahale bireyselleştirilmelidir ve ailenin sosyal, psikolojik, kültürel, eğitimsel, ekonomik ve fiziksel özelliklerini temel almalıdır.
- Aile parçalarının toplamından daha fazla olan bir bütündür.
- Aile parçalarının toplamından daha fazla olan bir bütündür.
- Öncelikle ailelerin acil gereksinimleri karşılanmalı, daha sonra uzun dönemli amaçlara yönelinmelidir.
- Aileler değişme ve değişmemeyi dengelemeye çalışır.
- Bir aile üyesinde meydana gelen değişme tüm aile üyelerini etkiler.
- Aile üyelerinin davranışları en iyi döngüsel nedensellik ile açıklanabilir.
- Aile daha büyük sosyal sistemlere aittir ve birçok alt sisteme karşılık gelir.
- Aile oluşturulmuş kurallar çerçevesinde işlev görür, şeklinde sıralanabilir.

Özet olarak ailelerle sosyal hizmetin amacı; ailelere rehberlik etmek, danışmanlık vermek, tedavi ve rehabilitasyon sağlamaktır.

Aile sosyal hizmeti ailenin sağlıklı ve uyumlu olması, aile yapısının ve alt sistemlerin gücü ve işlev olmasını, ailenin toplumda görünür olmasını sağlayan bütüncül hizmetlerden oluşur.

Aile sosyal hizmetinin başlıca amaçlarını yazınız.

SIRA SİZDE

3

AİLE SOSYAL HİZMETİNİN TÜRLERİ

Aileyi odak alan aile hizmet kurumları genellikle üç boyutlu bir hizmet programı sunar. Bu program; aile tedavi ve danışması, eğitici faaliyetler ve ailenin sosyal kurumlarla/kaynaklarla ilişkisini düzenleyen ve savunuculuğunu yapan savunuculuk hizmetleri biçiminde sıralanmaktadır. Bunlara ilişkin kısa bilgiler aşağıda verilmiştir.

Aile sosyal hizmeti üç temel işleve sahiptir. Bunlar; aile tedavi ve danışmanlığı, eğitici faaliyetler ve savunuculuk hizmetleridir.

DİKKAT

Aile Danışmanlığı (Tedavi ve Danışma Faaliyetleri)

Aile tedavisi ve danışmanlığı sosyal hizmet için ayrı bir önem ve öncelik taşımaktadır. 1950'lerden itibaren mesleki literatürde sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Bunun nedeni, ailenin bireyin yaşamında oynadığı önemli rolün ve bireyin psikososyal fonksiyonlarına

katkısının daha iyi anlaşılmasıdır. Aile tedavisi ana-baba ve çocuk arasındaki iletişim ve etkileşim bozukluklarından kaynaklanan sorunlarla, evlilik hayatı ile ilgili anlaşmazlıkların giderilmesi gibi konular üzerinde odaklaşan problem çözme yaklaşımıdır (Richter, 1985). Aile tedavisi (Turan, 2012) ailenin rol ve fonksiyonlarında aksama görüldüğü durumlarda, profesyonel bir yaklaşım ile aile yaşamında yapıcı ve yararlı değişiklikler yaparak üyelerin birbirleriyle doyurucu ilişkiler içinde yaşamalarını sağlamayı amaçlayan ve aileyi bir sistem içinde ele alan bir tedavi biçimi olarak tanımlanmaktadır.

Aile tedavisi ve danışmanlığındaki temel amaç, aile üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları bütünüyle ya da kısmen gidermektir. Aile tedavisi önceleri bir psikoterapi biçimi olarak düşünülmüş ve aile üyelerinin hasta bireyin tedavisine, aralarındaki duygusal bağlar sayesinde yapıcı iletişimi güçlendirmek amacıyla birincil destek sistem olarak katkı verecekleri görüşüne dayandırılmıştır (Hepworth vd., 1988). Aile tedavisi kapasite ve sınırlılığı açısından modern psikotedavinin psikanaliz, grup ve çocuk tedavileri gibi diğer dallardan belirgin bir biçimde farklı olan bir yöntemdir (Akyürek, 1990). Tedavinin odağı doğal bir birim olan ailedir ve bu birim anne, baba, kardeşler, büyük ebeveynler ve akrabalarından oluşur.

Sosyal hizmetin temel bilgisi birey, grup ve toplum odaklıdır. Gerek bireysel olarak aile üyeleriyle gerekse bir grup olarak aile ve yakın çevresi ile mesleki çalışmalar aslında sosyal hizmet uzmanı için zaten kullana geldiği mesleki bilgileri aile düzeyine uyarlamasından başka bir şey olmamaktadır. Aile terapilerinin, danışma ve tedavi hizmetlerinin gelişimine bakıldığında başından beri sosyal hizmet uzmanının bu işte önderlik ettiğini görmek olasıdır. Birçok tanınmış terapist sosyal hizmet kökenlidir ve bu kişilerin geliştirdiği yaklaşımlar bugün de hem diğer sosyal hizmet elemanları hem de diğer meslek sahiplerince etkin bir kullanım alanı bulmaktadırlar. Örneğin; Virginia Satir, Jay Haley, Donald D. Jackson, Maro Palazzoli-Selvini birer sosyal hizmet uzmanıdır ve aile terapilerinin önde gelen isimleri arasında yer alırlar (Akyürek, 1990).

Uluslararası düzeyde bir kaynak kabul edilen *Encyclopedie of Social Work*'da Aile Terapisi (Family Therapy), Aile Tedavisi (Family Treatment), Aile Danışmanlığı (Family Counseling) kavramlarının sıklıkla birbirinin yerine kullanıldığı ve kavramları ayırt etmeye yönelik girişimlerden bir sonuç alınmadığına işaret edilmektedir. Ancak sosyal hizmet alanında çalışanların daha çok "aile tedavisi ve danışmanlığı" kavramını kullanmayı tercih ettiği gözlenmiştir. Aileye yönelik mesleki müdahalelerde, ailedeki üyeler yaşamlarında ne tür değişiklikler olmasını istediklerini ortaya koymalı ve tedavi planı da buna göre belirlenmelidir. Mesleki çalışmalarda aileye yönelik yapılabilecek çalışmalardan bazıları; ailenin ilişkilerini geliştirmek, imkânlarını artırmak, destek sistemlerini harekete geçirmek, yaşadığı çevreyi değiştirmek, çeşitli kuruluşlarda işlerini takip etmek ve aileye duygusal yönden destek olmak şeklinde sıralanabilir. Bireylerle sosyal hizmet çalışma ilkeleri arasında yer alan yardım planının hazırlanması, ön teşhis, tedavi aşamaları aslında doğal olarak bir tedavi yaklaşımlarındaki aşamalarıdır. Davranış değişikliği, aile tedavisi ve danışma hizmetleri içinde aile içi iletişim yapısının değişikliği biçiminde ortaya çıkmaktadır. Yaklaşım biçimi bakımından sosyal hizmet elverişli bir konumdur (Turan, 2012).

DİKKAT

Uluslararası düzeyde bir kaynak kabul edilen *Encyclopedie of Social Work*'da Aile Terapisi (Family Therapy), Aile Tedavisi (Family Treatment), Aile Danışmanlığı (Family Counseling) kavramlarının sıklıkla birbirinin yerine kullanıldığı ve kavramları ayırt etmeye yönelik girişimlerden bir sonuç alınmadığına işaret edilmektedir.

Koşar (1989)'a göre tedavi ve danışma faaliyetlerinin temel özelliği aile içindeki sorunları çözmeye yöneliktir. Aile sorunları çoğu kez birçok sebebin bir araya gelmesi sonucu oluşur ve aile üyelerinin hepsini etkileyerek aile yaşamının sağlıklı bir biçimde yürüme-

sini engeller. Aile birliğinin sarsılmasına, aile yaşamında aksama ve yetersizlik olmasına neden olabilecek sorunlar eş ilişkisindeki sorunlar, gelir yetersizliği, yoksulluk veya işsizlik, hastalık, terk gibi sorunların yanı sıra ebeveyn- çocuk çatışması, kardeşler ve yakın akrabalar arasındaki anlaşmazlıklar şeklinde sıralanabilir. Ayrıca kadının ev dışında çalışıp ekonomik ve sosyal bağımsızlığını kazanması da aile içinde rol değişikliklerine neden olur ve bu da aile içinde kimi sıkıntılara neden olabilir.

Aile tedavisi ve danışmanlığında temel amaç nedir?

SIRA SİZDE

Ailelerin karşı karşıya geldiği bu tür sorunlar yumağıyla ailelerin tek başlarına üstesinden gelmemesi durumu hiç de uzak bir olasılık değildir ve objektifliğini kolaylıkla kaybedebilen büyükanne-baba, kardeş ve yakın akrabaların da zaman zaman amatörce işe karışmaları sonucu aile sorunlarının daha karmaşıklaşması ve içinden çıkılmaz bir hâle gelmesi mümkündür. Bu gibi durumlarda ailelere sunulacak olan bilimsel ve mesleki yardım aile birliğini ve sağlığını tehdit eden sorunların çözümlenmesi ve aksaklıkların giderilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Ailelerle yapılan çalışmalar aile üyelerinin farklı görüşleri ortaya koymasına ve tartışmalarına yardımcı olunur. Bu tartışmalarla yapıcı davranışların kazandırılması ve yapıcı olmayan davranışların değiştirilmesi yönünde motivasyon sağlanmaya çalışılır. Sonuçta aile üyelerinin birbirlerini daha doğru ve kapsamlı bir biçimde anlamaları büyük bir olasılıktır ve bu sayede aile üyelerinin dayanışması sonucunda sorunlar çözümlenmeye başlar. Aile birliğinin yeniden düzgün biçimde işlemesi yapıcı iletişim kalıplarının gelişmesine ve yerleşmesine neden olur. Burada temel esas bu çalışmaların bütün aile üyelerini kapsayacak şekilde yapılmasıdır. Aile üyelerinin kişilikleri, görevleri ve aile içindeki durumu yapılan çalışmalarda önemli bir etkiye sahiptir; bu nedenle bu tür dinamiklerin çok iyi anlaşılması gerekmektedir.

Aile üyelerinin yetenekleri, kaynakları, kişisel bağımsızlıklarının teşvik edilmesi ve güçlendirilmesi, olumsuzlukların fark edilmesinden çok daha önemlidir. Bu durum onların daha doyurucu ve yapıcı ilişkiler geliştirmesine ve aile yaşamının güçlenmesine yardımcı olur.

Sosyal hizmet uzmanları tedavi ve danışma hizmetlerini verirken aile üyelerinin tümü ile bir arada görüşebileceği gibi onlarla ayrı ayrı görüşmeler de yapabilir. Tedavi ve danışma hizmetlerinin bu hizmetleri almaya hazır olan ailelerde daha etkili olacağı çok açıktır. Bu nedenle aile üyelerinin sorun çözme sürecine mümkün olduğu kadar katılmaları gerekmektedir.

Aile tedavisi ve danışma hizmetlerinde sorun çözme sürecine tüm aileyi katmak amaçtır. Temel hedef; fiziksel, ruhsal veya sosyal açıdan sağlıklı olan bireyi iyileştirmektir. “Bireylerin davranışları aile örüntüsünün bir uzantısıdır.” varsayımı aile tedavilerinin temelini oluşturmaktadır. Müracaatçının sosyal çevresindeki iletişim kalıplarını analiz ederek davranışlarının nedenini anlama (Smith vd., 1980), birey üzerinde durmak yerine ilişkiler sistemi üzerinde durma (Kartallar, 1996) aile tedavisinin temel hedefleridir. Aile tedavisi ve danışma hizmetlerinde aile içi ilişkiler ve dinamikler çok büyük önem taşır çünkü bunların olumlu veya olumsuz olması ailenin işlevlerini yerine getirmesinde veya getirmemesinde belirleyici olmaktadır.

Ackerman (1970)'a göre aile tedavisi ve danışma hizmetlerinin çeşitleri şunlardır:

- Evlilik rehberliği
- Aile rehberliği
- Bir veya iki aile üyesine yönelik tedavi
- Deneysel tedavi

- Aile üyeleri arasında duygusal tedavi değişikliğini esas alan tedavi
- İletişim örüntülerinin değişikliğini esas alan tedavi
- Aile krizlerini ele alan tedavi
- Aile ilişkilerinde otoriter, manipülatif yaklaşım
- Birden fazla ailelere uygulanan yaklaşım
- Ego psikiyatri yaklaşım

DİKKAT

Aile tedavisinde ele alınan temel konular evlilik yaşamı ve ilişkisi, aile krizleri ve yaşam döngüsü süreçleri, ebeveyn ilişkisi, bireysel yaşam döngüsü ve buna ilişkin krizler.

Görüldüğü gibi aile tedavisi ve danışma hizmetlerinde sorun çözme, sorun çözmeye yönelik iş birliği aile birliğinin dış krizlere karşı korunması ve iyiye doğru yönlendirme noktaları ortak noktalar olarak ortaya çıkmaktadır. Psikososyal tedaviler genellikle sözel tedavi biçimindedir. Konuşma ve ilişki kurma bu tür tedavi tekniklerinin kullandığı en önemli araçlardır. Aile ile çalışma yapan meslek elemanının konuşma tekniklerin iyi bilmesi ve yerinde kullanması gereklidir. Aile danışmanlığında sosyal hizmet uzmanı bilgilerini ve mesleğini özel bir şekilde birleştirir. Hem katılımcı hem de gözlemcidir. Açıktır, samimidir ve fikirlerini gerektiği yerde korkusuzca söyler. Gerektiği yerde korkusuzca davranabilir. Etkileşimi yoğunlaştırmak için ve yeni bir güç kazandırmak için aile çatışmasının içine girer. Burada sosyal hizmet uzmanının sorumlulukları çeşitli ve karışıktır. Çok esnek ve açık olurken savunucu olmamalıdır. Seçici ve uygun tavırlar takınmalı ve duygularını serbestçe kullanabilmelidir. Ebeveyn sorumluluklarının dengeli hâle gelmesine yardımcı olur; çocuğun anne ve baba ile olan ilişkilerini güçlendirmesini sağlamaya çalışır. Onlara güven vererek korkularını azaltır, onları rahatlatır, umutlandırır, amaçları olduğunu gösterir. Sosyal hizmet uzmanı bilgi verdiği zaman ya da soru sorduğu zaman açık olmalı ve yargılayıcı olmamalıdır; aile için ve aile adına amaçlar saptamaz ve onlar için karar vermez. Amaçlara ulaşmada ve karar vermede aile üyelerini özgür bırakır. Tedavide aile bir kriz hâlinindedir ve önemli olan bir an önce bu krize çözüm bulmaktır (Nye, 1973).

Aile ile yapılan çalışmalar esnasında dikkate alınması gereken belli başlı ögeler aşağıda verilmiştir (Mommand 1977 Akt. Çamur Duyan, 2000). Bunlar;

- Çevresel ögeler (toplum, akraba ve dost çevresi ilişkileri),
- Aile içi ögeler (Aile içi sistem örüntüleri, liderlik, otorite yapıları ve bunlarda oluşan bozulma ve kaybolma),
- Dış ögeler (Oluşumlarına ailenin katkıda bulunmadığı ancak sonuçlarından etkilendiği olaylar) şeklindedir.

Sosyal hizmet uzmanı aile ile ilgili bu ögelere ilişkin bir durum değerlendirmesi yapmalı ve aile işlevlerinin eğilimini dikkate alarak (sağlıklı veya sağlıksız yönde oluşu) aileyi bir bütün hâlinde incelemeli ve tüm bunların sonucunda mesleki müdahale planını belirlemeli ve uygulamaya geçmelidir.

Aile danışmanlığı olarak son dönemlerde öne çıkan bu işlevin temel amacı; aile içi sorunların çözümü, aile üyelerinin sorun ve gereksinimlerine farkındalık kazanması, ailedeki rol çatışmaları, rol belirsizliği ve kaymalarını açığa çıkararak bunların yeniden yapılanmasını sağlamak, bireylerin kişisel gelişimlerini desteklemek, ailesel ve yaşantısal krizleri çözmek veya bu krizlerle nasıl başedeceğini aile üyelerine öğretmek, bu konuda farkındalık geliştirmek olarak belirtilebilir.

Aile tedavisi ve danışma faaliyetlerinde sosyal hizmet uzmanınca ele alması ve incelemesi gereken temel kavramlar vardır. Bunlar:

Kural: Bireylerin davranışlarını yönlendiren ve sınırlandıran ilişki anlaşmalarıdır.

İlişki: Kişiler arasında oluşan duygu ve düşünce güdümünde davranışlarda şekillenen bir mesaj iletimi, arzu istek ve gereksinimlerin yanıt bulmasına yönelik bir alışveriş sürecidir.

Kalıp: Birbirine bağlanan art arda gelen olayların yapılaşmasıdır.

Homeostasis: Sistemin kendi düzenekleriyle koruduğu iç durumdaki dengedir. Aile için homeostatis gerekli bir durumdur.

İletişim: Bir sosyal yapıda yer alan sözlü ve sözel olmayan davranışlarıdır.

Yapı: Alt sistemleri organize eden sistem içinde sabit ilişkilerin oluşmasına yol açan ara eylemsellik kalıplarıdır (Özabacı ve Erkan, 2014).

Aile tedavisi ve danışmanlığı ile bir aile sisteminde; ailenin iletişim kalıpları incelenerek iletişim sürecinin nasıl gerçekleştiğine bakılır. Aile kurallarının açıklığa kavuşturulması ya da belirsiz olan ve olmayan kuralların yeniden inşası sağlanır. Yine aile danışmanlığı ile ailedeki rollerin yeniden düzenlenmesi ve aile üyeleri arasındaki güç dağılımının nasıl gerçekleştiğine bakılır. Ayrıca aile danışmanlığında aile sisteminde işlemeyen, sınırları belli olmayan, hastalıklı alt sistemlerin neler olduğu anlaşılabilir bu konular üzerinde tedavi edici süreç odaklı çalışmalar yapılır. Aile ile yapılan tedavi edici danışmanlık çalışmalarında temel amaç, aileye yardım ederek ailedeki bozuk ilişkilerin ve aksaklıkların düzeltilmesidir.

Eğitici Faaliyetler

Eğitici aile sosyal hizmet çalışmalarında aile sisteminde herhangi bir bozukluk olmasa da aile üyeleri arasındaki ilişkileri güçlendirme ve onların karşılıklı olarak sorumluluklarını daha iyi yürütmeleri için eğitilmeleri söz konusudur. Bu eğitime “aile hayatı/yaşamı eğitimi” denilmektedir. Yeni evlenmiş ya da evlenecek çiftlerle yapılan vaka ve grup çalışmaları ile anneler kulübü gibi faaliyetler bu kapsamdadır. Aile hayatı eğitiminde arzu edilen sonuç “bütünleştirici” bir öğrenmedir. Bu bütünleşme alınan bilgilerle düşünce, duygu ve davranışlar değiştiğinde veya yeniden düzenlendiğinde gerçekleşmiş olur (Koşar, 1989).

Eğitici hizmetler, ailelere yönelik koruyucu, önleyici ve geliştirici nitelikteki hizmetleri kapsar (Erkan, 1991). Aile eğitimleri esas itibarıyla koruyucu ve önleyici hizmetler olup; aile üyelerine olası sorunlar, ilişki problemleri, aile yaşam krizleri, durumsal krizler, diğer sosyal sorunlar (yoksulluk, madde kullanımı, şiddet gibi) gibi sorunlar karşısında bilinçli olup aile yapısını buna oryante etmesi, sağlıklı işlev görmesi ve gerekli olan zamanda profesyonel yardım almasını amaçlar.

Aileye yönelik eğitici faaliyetler kapsamında yapılan çeşitli işlemlerden en önemlisi “Aile hayatı eğitimi”dir. Aile hayatı eğitimi, sonuç “bütünleştirici” bir öğrenmeyi gerçekleştirmektir. Alınan bilgilerle düşünce, duygu ve davranışlar değiştiğinde veya yeniden düzenlendiğinde beklenen bütünleşme gerçekleşmiş olur. Ancak bu bütünleşmeyi gerçekleştirmek için en zor bölümdür. Çünkü bütünleşmenin bilgi vermek veya ikna ederek gerçekleşmesi mümkün değildir. Programların iyi planlanması, konu seçiminin ihtiyaçlara uygun yapılması, amaç ve yöntemlerin iyi saptanması gerekir (Ammons ve Giardona, 1982).

Aile yaşayan bir organizma olarak doğar, büyür gelişir ve sonlanabilir. Bireysel yaşam döngüsü ile aile yaşam döngüsü süreçleri çoğu kez üst üste binişerek ortaya çıkar. Aile yaşam döngüsü ile aile üyelerine rol ve sorumluluklar yüklenir. Her bir aşamada aile üyelerinin yerine getirmesi gereken temel görevleri vardır.

Aileye yönelik eğitici faaliyetler kapsamında yapılan etkinlikler nelerdir yazınız.

SIRA SİZDE

Aile yaşam döngüsü (family life cycle); aileyi zaman süreci içinde bir sistem olarak gösteren ve bir ailenin yaşamında önemli olan aşama ya da olaylar dizisidir (Goldenberg ve Goldenberg, 1990). Bir başka tanıma göre aile yaşam döngüsü, aile kurulduktan sonra

üyelerinin tamamını kaybedinceye kadar geçen zaman içinde, çeşitli gelişimsel dönemleri yaşamasına denir (Turan, 2012).

Becvar ve Becvar (1982)'a göre ailenin yaşam döngüsü şu şekilde ele alınmaktadır:

AŞAMALAR	DUYGU SORUNLARI	AŞAMAYA ÖZGÜ KRİTİK GÖREVLER VE AİLE İŞLEVLERİ
Bağlanmamış yetişkin	Ebeveyn çocuk ayrılığını kabul etme	<ul style="list-style-type: none"> Aileden farklılaşma Arkadaş ilişkileri kurma İşe başlama
Yeni evlenmiş çift	Evliliğe bağlanma	<ul style="list-style-type: none"> Evlilik sistemini oluşturma Ebeveyn rollerini oluşturma Eşin ziyarete gelen ailesi ve arkadaşlar için oda hazırlama
Çocuk bakımı yapan aile	Yeni üyeleri evlilik sistemine kabul etme	<ul style="list-style-type: none"> Evliliğe uyum sağlama Ebeveyn rollerini üstlenme Büyük ebeveynlere oda hazırlama
Okul öncesi çocuğa sahip aile	Yeni kişiliği kabul etme	<ul style="list-style-type: none"> Çocuğun ihtiyaçlarını aile sistemine uydurma Ebeveynlerin enerjilerinin çocuğa doğru harekete geçirmesi, çocuğa yönelik harcamaları ve çocuk olduğu için eve ziyaretlerin artmasından dolayı evin gizliliğin giderek yok olması
Okul çağında çocuklu aile	Çocuğun aile dışında ilişkiler kurmasına izin verme	<ul style="list-style-type: none"> Çocuk toplumla etkileşime girmek suretiyle aile sistemini geliştirme Çocuğun eğitimsel başarısının desteklenmesi
Ergenlik çağında çocuğu olan aile	Çocuğun bağımsızlığına izin vermek için aile sınırlarında esnekliği artırma	<ul style="list-style-type: none"> Özgürlük/sınırlar arasında denge kurmak için ebeveyn-çocuk ilişkilerinde değişiklikler olması İş yaşam ve evlilik sorunları üzerinde yeniden odaklaşma Yaşlı nesil için ilgilenmeye başlama
Launching center (akşam yemeklerinde birlikte olma)	Aileye giriş ve çıkışları kabul etme	<ul style="list-style-type: none"> Gençlerin çalışma, okul ya da evlilik yaşamına katılmalarını fark etme Destekleyici bir ev ortamını sürdürme
Orta yaşlı ebeveynler	Çocukların evden gitmesine izin verme ve diğer kaygıları duymaya başlama	<ul style="list-style-type: none"> Evliliği yeniden oluşturma Çocukların eşleri ve onların büyük çocukları dâhil aileyi yeniden düzenleme Ebeveynlerin yaşlanması ile ilgilenme
Emeklilik	Emekliliği ve yaşlılığı kabul etme	<ul style="list-style-type: none"> Emekliliğe uyum sağlama Ebeveynlerin ve eşin ölümü ile baş etme Baba ocağını kapatma Birey ve eş olarak işlevselliği sürdürme Orta nesli destekleme

Aile yaşam döngüsü Carter ve McGoldrick (1999) tarafından ilk çocuğun geldiği son aşama dikkate alınarak (yaşına göre) sınıflandırma yapılmaktadır. Carter ve McGoldrick'in yapmış oldukları aile yaşam döngüsü sınıflandırması aşağıdaki gibidir.

- I. Döngü: Çocuksuz-yeni evli çiftler
- II. Döngü: İlk çocuğu 13 yaşın altında olan çiftler
- III. Döngü: İlk çocuğu ergenlik/ilk gençlik döneminde olan çiftler (İlk çocuk 13-21 yaşları arasında)
- IV. Döngü: İlk çocuğu iş/okul yaşamında olan çiftler-orta yaşam döngüsü (İlk çocuk 21 ve üzeri yaşta)
- V. Döngü: İleri dönemdeki aileler tüm çocuklarını evden göndermiş aileler

Aile yaşam döngüsü süreci aileye yönelik verilecek olan aile hayatı eğitimlerinde ve ailenin eğitici faaliyetlerinde odak noktası olmaktadır. Çünkü aile yaşayan bir organizma olarak hem bireyin yaşam döngüsü, hem yaşamsal, hem durumsal, hem yetişkinliğe geçişteki birtakım rol ve sorumlulukları içeren karmaşık bir sistemdir. Bu sistemin yaşamda desteklenmesi, eğitilmesi ve özellikle eğitilerek karşılaşılabileceği çeşitli durumlara hazırlık olması sağlanır.

O nedenle aile yaşam döngüsü eğitimleri aile üyelerine verilerek ailenin ve elbette aile üyelerinin gelecekteki aşamalarda yaşamlarındaki tehdit ve olası sorunları bilerek ve gerektiğinde tedavi ve danışmanlık faaliyetlerine yönelmesi de sağlanmış olur.

Özellikle aile yaşam döngüsü eğitimlerinin aile üyelerinin gereksinim duyduğu konularda verilmesi gerekir. Örneğin flört veya nişanlılık aşamasındaki çiftelere verilecek olan eğitim yeni evli ve çocuksuz çiftlerin rol ve sorumluluklarına; hamilelik aşamasında ve ilk bebeğine gebe kadın ve eşlerine verilecek olan eğitimde ailede yeni bir üyeye sistemde yer açma, bebek bakımı, yeni rol ve sorumluluklarını öğrenme konularında olmaktadır.

Aileye yönelik yapılacak olan eğitici faaliyetlerde aile hayatı eğitimleri öne çıkmaktadır.

DİKKAT

Savunuculuk Faaliyetleri

Sosyal hizmetin müdahalesinin en önemli rollerinden birisi savunuculuktur. Savunuculukta temel amaç yardıma gereksinimi olan insanların hakları ve vakarı için mücadele etmek, savaşımdır. Buradaki temel varsayım insanların hizmetlere ulaşmasını ve kaynakları kullanmasını ve yardım almasını engelleyen kimi uygulamaların, düzenlemelerin ve genel koşulların olduğudur. Buna bağlı olarak tek bir kişi için hizmetlerin sağlanması için mücadele etmenin yanı sıra bir grup insanın ya da toplumun bir parçası için yasalarda, düzenlemelerde vb. değişiklikler yapmak için savaşımayı içerir. Savunuculuk insanların haklarını ve gereksinim duyduğu kaynakları kullanmasından alıkoyan engellerin ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır (Compton ve Galaway, 1975).

Ailelerin savunuculuğuna yönelik etkinliklerde şu gibi müdahale yöntemleri kullanılmaktadır: Sosyal aksiyonlar için zemin oluşturmak üzere inceleme ve sörveyler yapılır. Kurumlar arası vaka konferanslarında belirli uygulamaların sonuçları ortaya konarak uygulamalar değiştirilmeye çalışılır. Bilgi verici toplantılar, yayın faaliyetleri ile bazı kesimlerin eğitimi söz konusudur. Belirli sorunlar hakkında kamuoyu oluşturularak kamu görevlileri, yasa yapıcılar etkilenir. Bir konu ile ilgili olarak belirli bir tavır alınır, idari makamlara ısrarla başvurulur (Koşar, 1989).

Savunuculuk, sosyal hizmetin hukuktan ödünç aldığı bir kavramdır. Savunuculuk rolünü üstlenen sosyal hizmet uzmanı müracaatçısı adına sözcülük yapar. Bu rolü yerine getirirken sosyal hizmet uzmanı nötr değildir, aynı avukatların yaptığı gibi müracaatçısının partizanca sözcülüğünü yapar. Müracaatçısının yararına tartışır, mücadele eder, pazarlık yapar, müzakere eder ve çevrede değişiklik yaratmaya çalışır. Bu tür çalışmalar kendi haklarını savunamayan aileler için oldukça önemlidir. Bilindiği üzere sosyal hizmet uzmanlarının toplumsal açıdan dezavantajlı, eğitim düzeyi düşük, yasal haklarını bilmeyen ailelerle karşılaşmaması mümkün değildir. Bu gibi durumlarda sosyal hizmet uzmanından kendi haklarını savunamayan, hatta haklarının neler olduğunu bilmeyen müracaatçı aileler karşısında nötr kalması beklenemez, aksine onlar adına harekete geçmesi ve gerekli düzenlemeler ve değişiklikler için uğraşması beklenir. Sosyal hizmet uzmanının aile adına savunuculuk yaparken aralarında açık bir sözleşme yapılmadığı zaman bazı ikilemleri ve tehlikeleri beraberinde getirebilir. Şöyle ki bir avukat müvekkil istemedikçe onun savunuculuğunu üstlenmez, buna benzer bir şekilde sosyal hizmet uzmanlarının da müracaatçısının adına savunuculuk faaliyetlerine girmeden önce müracaatçısı ile açık bir sözleşme yapmalıdır (Compton ve Galaway, 1975).

Ailelerin savunuculuğuna yönelik etkinliklerde ne tür müdahale yöntemleri kullanılmaktadır?

Ailelere yönelik hizmetler veren sosyal hizmet uzmanlarının öncelikle ailelerin savunuculuğuna gereksinimi olduğu konusuna duyarlı olması gereklidir. Bu duyarlılığın yanı sıra çevresel değişiklikler yapma tekniklerini bilmelidir. Sosyal hizmet uzmanlarının ailelere hizmet verirken yasalar, yönetmelikler ve ilgili diğer düzenlemeler ve ailelere hizmet veren hizmet sistemlerinin nasıl işlediği konusunda bilgi sahibi olması zorunludur. Ailelere etkili bir biçimde hizmet verebilmek amacıyla kurumsal değişiklikler yapabilme, toplumdaki güç sistemlerine ulaşabilme, etki edebilme ve bunları kullanabilme bilgi ve becerisine sahip olması gerekmektedir.

PLANLI DEĞİŞİM BASAMAĞI ÇERÇEVESİNDE AİLE SOSYAL HİZMET SÜRECİ

Sosyal hizmetin odağı genellikle ailedir. Aile, etkileşime giren bağımsız bir sistemdir. Bireyin karşılaştığı problemler genellikle aile içindeki dinamiklerden etkilenir ve bunları etkiler. Aile, etkileşime giren bir sistem olduğundan aile üyelerinden birinin değişimi diğer aile üyelerini de etkilemektedir. Aileye odaklanmanın bir başka nedeni de müdahale sürecinde çoğunlukla diğer aile üyelerinin de katılımının gerekmesidir. Örneğin, alkol sorunu yaşayan bir aile üyesinin olduğu ailede aile üyelerinin tümünün danışmanlığa ihtiyacı vardır. Aile üyeleri, alkol sorunu yaşayan bireye nasıl davranması gerektiği konusunda danışmanlığa ihtiyaç duyabileceği gibi bireyin bağımlılıktan kurtulması için ihtiyaç duyduğu duygusal destek konusunda da danışmanlık alabilir (Zastrow, 2004).

Ailelerin karşılaştığı sorunların çözümü için aileye yönelik planlı müdahale süreci; tanışma, ön değerlendirme, planlama, uygulama, son değerlendirme, sonlandırma ve izleme olmak üzere yedi aşamada gerçekleştirilmektedir (Duyan, 2003).

Ailelerle sosyal hizmet uygulamasında sorun çözme yaklaşımı kullanılmakta ve bu yaklaşımda dört aşamalı bir süreç izlenmektedir. Bu aşamalar sorunun varlığını kabul etmek, sorunu çok yönlü analiz etmek, sorun çözme ile ilgili seçenekleri belirleme sürecine aile üyelerinin aktif katılımını sağlamak ve belirlenen seçenekleri gözden geçirip uygun olanı seçmektir. Turan (2009), aile sorunlarını çözmeye kolaylık sağlayabilecek bazı tekniklerden de söz etmektedir. Bunlardan bazıları kompliman yapmak, sorun hakkında diğer meslek elemanları ile görüş alışverişinde bulunmak, genelleştirmek, seçenek sunmak, özetlemek, sorunun dış çevreden kaynaklandığını belirtmek, ekip çalışması, uygulamadan elde edilen sonuçları izlemek, alışılmış davranış ve düşünce kalıplarını değiştirmek, mucize hayal etmek, tahminde bulunmak olarak ifade edilmiştir. Bu tekniklerin aileyle çalışmada kolaylık sağlayacağı bildirilmiştir.

Sosyal hizmet uzmanları ailenin uygun ve etkin olmayan normlarını belirlemeli ve ailelere bu konuda değişebilecekleri konusunda yardımcı olmalıdır. Ayrıca ailede sözlü ve sözlü olmayan iletişim biçimlerini değerlendirmelidir.

Tanışma/Bağlantı Kurma Aşaması

Tanışma/bağlantı kurma aşaması sosyal hizmet uzmanı ve ailenin bir araya geldiği aşamadır. İlk görüşmede kaygılı aile sorunun tamamını rahatlıkla anlatabileceği gibi, sorunu hakkında hiç konuşamayacak hâlde de olabilir. Tanışma/bağlantı kurma aşamasında gerçekleştirilen ilk oturum, ailenin yeni bir ortamda kendisini rahat hissetmesine yardımcı olmak için harcanabilir ve bu yolla aile üyeleri az ya da çok kendi normal tarzlarında hareket edebilir. Sosyal hizmet uzmanı ve aile arasındaki ilişkide güven ortamının büyük

bir önemi bulunmaktadır (Zastrow, 1999). Aile ile tanışma/bağlantı kurma aşamasında görüşme için hazırlık olunmalıdır. Sosyal hizmet uzmanı, ilk görüşmenin mümkün olduğunca kısa olmasına, aile üyelerini sıkıkmamasına ve kişisel sorunlara fazla girmemeye özen gösterilmelidir.

İlk görüşmede;

- Her bir aile üyesine söz verilmeli ve onların gözüyle sorun ve gereksinim somut olaylar üzerinden anlaşılmasına çalışılmalıdır
- Başvuran aileye, ilk görüşmelerde özellikle hangi üyelerin bulunmasını istediğimizi ve bunun nedenini de kısaca belirtmeliyiz.
- Kuruma başvuruda bulunan kişinin, ailedeki diğer üyelerin görüşmeye gelmesine karşı olması ya da kendi istediği üyelerin katılması için ısrar etmesi ve bu konuda bazı gerekçeler ileri sürmesi mümkündür.

İlk görüşmede üzerinde çalışılacak sorunlar, görüşme için aileyle nasıl temas kurulacağı ve ilk görüşme için ne kadar zaman ayrılacağı belirlenmelidir. Bu aşamada hazırlık yapılmalı ve kullanılacak materyal belirlenmelidir. Uygun bir tarzda giyinilmeli, sorunun niteliğine göre çocukların dâhil edilip edilmeyeceği saptanmalı, görüşme sürecinin kesilmemesi için gerekli önlemler alınmalıdır. Ailelerle ilk görüşme ev ziyareti şeklinde gerçekleştirilecekse görüşme hakkında kuruma bilgi verilmesi, mümkünse gündüz saatlerinde görüşme yapılması ve ailenin evine güvenli yoldan gidilmesi gelinmesi gereklidir (Collins vd., 2007).

Sosyal hizmet uzmanı her mesleki çalışmada olduğu gibi tanışma/bağlantı kurma basamağında aileler ile geçici bir sözleşme yapar ve bu sözleşme bağlamında sosyal hizmet uzmanlarının ve ailelerin rolleri, kimlerin uygulama sürecine katılacağı, uygulama sürecinin içeriğini konuşmak, sorunun ne olduğu tanımlamak, ücret, görüşmelerin yeri ve sıklığı konuları açık ve daha somut hâle getirir (Zastrow, 1999).

Sosyal hizmet uzmanı aile yapacağı ilk görüşmede nelere dikkat etmelidir?

SIRA SİZDE

Ön Değerlendirme Aşaması

Bu aşamada aile ile birlikte sorunların keşfi, sorunların derinliğine incelendiği ve ele alındığı aşamadır. Aile sisteminin yapısı, işlevleri, aile içi ve aileler arası ilişkileri içeren bir değerlendirme yapılırken toplumsal yapı da ihmal edilmemelidir (Karataş, 2001). Aile üyelerine sorunun içeriği hakkında ne düşündükleri sorulduğunda, birbirinden çok farklı yanıtlar alınabilir. Her bireye tek tek bakış açısını sormak, onların diğer aile üyelerinin verdiği yanıtlara tepkilerini gözlemlemeye yarar. Değerlendirme aşaması, sorun çözmek için uygun bir zaman değildir, soruna yönelik değerlendirme yapıldıktan sonra bu aşamaya geçilebilir. Bu aşama gözlem zamanıdır. Değiştirme sürecine geçmeden önce sorunun ne olduğunun açık olarak anlaşılması gerekir. Bu aşamada ailenin olabildiğince doğal davranmasına izin vermek önemlidir. Burada önemli olan şey, etkileşimi gözlemlemek, sorunları anlamak ve değişiklik için hedef belirlemektir (Johnson, 1998).

Aile Sosyal Hizmetinde Ön Değerlendirme Aşamasında Kullanılacak Araçlar

Aile sosyal hizmetinde birey ve aile sisteminin etkilendiği olumsuz yaşam koşulları, stres ve gerginlik yaratan unsurlar ile çeşitli sosyal sorunlar (işsizlik, şiddet, yoksulluk, madde bağımlılığı, ilgisizlik gibi) ele alınır. Burada önemli olan temel unsur sosyal hizmet uzmanı ile müracaatçı arasında kuracağı mesleki ilişkidir.

Turan (2012)'ın ifade ettiği gibi aile sosyal hizmeti uygulamalarında sıklıkla kullanılan psikososyal inceleme (bir anlamda sosyal inceleme raporu) sonunda;

Kişilikle ilgili dinamikleri belirlemek için, psikanalitik teori ve ego-benlik psikolojisi ile ilgili bilgilerden yararlanılmalıdır.

Aile yapısı ve etkileşimi konusunda, aile ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen, endişe, üzüntü ve öfke reaksiyonları ile ilgili iç ve dış faktörler gözden geçirilmelidir.

Bunlar arasında nasıl bir etkileşimin olduğu belirlenmelidir.

Bu inceleme ile bireyin kişilik özellikleri, kişiler arası ilişkiler ve sosyal çevre faktörlerinden oluşan bu üçlü bileşim, tedavi sürecinin yani sosyal hizmet müdahalesinin temelini oluşturur.

Psikososyal inceleme ile çoğunlukla ilk görüşmede, bazen de ilk birkaç görüşme boyunca, müracaat sahibinin sosyal hizmet uzmanına güvenmesini, onun iyi niyetinden ve mesleki ehliyetinden emin olmasını sağlamak amacıyla sorun üzerinde durulur. Bireyin, sorununu ayrıntılarıyla anlatmasına yardım edilir ve ara sıra yapılan bilinçli müdahalelerle endişe, suçluluk ve çaresizlik duyguları azaltılmaya çalışılır. Çalışmanın yapıldığı kurumda ya da kurum imkânlarıyla, sorunun çözülüp, çözülemeyeceğine karar verilir (Turan, 2012).

Duyan (2012)'a göre psikososyal incelemede ailenin incelenmesinde ele alınacak olan başlıklar şunlardır: Sorunun geçmişi, nasıl ortaya çıktığı, kim ya da kimlerin arasında sorunun oluştuğu, ailenin yapısı, ailenin diğer sosyal sistemler ilişkisi, aile içi işleyiş, kurallar, davranış kalıpları, ailenin içinde bulunduğu yaşam döngüsü, krizleri, ailenin yaşadığı çevrenin değerlendirilmesi gibi konu başlıkları ele alınmalıdır.

Tablo 3.1

Kaynak: Johnson, 1998, s. 203-204'den Aktaran Duyan, 2012, s. 276.

Aile Değerlendirme Şeması	
I. Bilginin Tanımlanması	III. İlgı, Gereksinim ve Sorun
A. Aile üyelerinin doğum ve ölüm tarihleri	A. Bu aile niçin kuruma geldi? Ne tür hizmet talep etmektedir?
B. Evlilik tarihi, önceki evlilik tarihi	B. Aile üyelerinin kişisel ihtiyaçları nelerdir?
C. Din, ırk, kültürel geçmiş	C. Aile içindeki alt sistemlerin gereksinimleri nelerdir? (Özellikle evlilik ve ebeveyn sistemine bağlı olarak)
D. Evde konuşulan dil	D. Aile sisteminin gereksinimleri ve sorunları nelerdir? Kişisel ve alt sistemlerin gereksinimleri aile sistemi üzerinde nasıl bir etkiye sahip? Ayrıca çevresel, sorumluluklar, beklentiler ve herhangi bir farklılık bir sistem olarak aileyi nasıl etkilemektedir? Aile sisteminin sorunlarını ve gereksinimlerini karşılayacak engellerin tanımlanması.
E. İlk temas tarihi ve kim tarafından havale edildiği	
II. Bir Sistem Olarak Aile	IV. Gereksinimleri Karşılamada Güçler ve Sınırlılıklar
A. Aile yapısı	A. Bu aile sağlanan hizmetin bir sonucu olarak ne olmasını istemektedir
1. Aile sisteminin işlevselliğinde tüm üyelerin tanımlanması, geniş ailenin üyelerinin ve eğer aile sisteminin bir parçası ise akraba olmayan kişilerin belirlenmesi	B. Bu hizmetle ilgili olarak ailenin düşünceleri, ilgileri ve planları nelerdir?

2. Alt sistemler - Evlilik, ebeveynlik, ebeveyn-çocuk ve diğer alt sistemlerin işlev ve ilişkilerinin tanımlanması	C. Ailenin hizmeti kullanma veya değişim için motivasyonu nedir?
3. Aile, bağlılık – Ailenin sürdürülmesinde ve sınırındaki sorunların tanımlanması	D. Ailenin başatma ve değişim için kapasitesi nedir?
4. Ailenin çevresinin tanımlanması a. Yaşam koşulları b. Sosyo ekonomik statü c. Ailenin ilişkide olduğu komşular, topluluklar. Aile için toplum organizasyonlarının ve kurumların öneminin belirlenmesi. Toplum içindeki aile için toplum ve komşuluk kaynaklarının ve sorumluluklarının tanımlanması d. Geniş aile: Geniş ailedeki önemli kişilerin belirlenmesi, bu kişilerin aile sistemi üzerindeki etkileri, bu kişilerden gelebilecek kaynakların, sorumlulukların belirlenmesi	E. Ailenin değişme için (sistemin içindeki) kaynakları nelerdir?
B. Aile işlevi	F. Aileyi değişim için destekleyebilecek veya engelleyebilecek çevresel faktörler nelerdir?
1. İletişim kalıpları	G. Aile sisteminin değişim için motivasyon, kapasite veya fırsatlarını etkileyen başka faktörler var mıdır?
2. Karar alma kalıpları	H. Sistemin ve çevrenin bu aileden beklentileri gerçekçi mi?
3. Rol performansı a. Çalışma ev işlerinin standartları ve uygulamaları b. Ebeveynlik ve çocuk bakımı standartları ve uygulamaları c. Sistem üye desteği, teşvikin güçlenmesi, bakım ve ilgi	I. Gereksinimleri karşılama, sorun çözme ve içinde bulunulan durumla ilgili olarak ailenin güçleri ve sınırlılıkları nelerdir?
4. Ailenin geleneklere uyumu ve bağlanma mekanizmaları	
5. Ailenin çevre haritasının yapımı	
C. Ailenin gelişimi-tarihi	
1. Kökleri, kültürel grupların ve geçmişteki nesillerin aile sistemi üzerindeki etkisi	
2. Ailenin yaşamındaki önemli olaylar	
3. Aile yaşamının gelişimsel aşaması	
4. Bir genogramın yapılması	

Aile oldukça karmaşık bir sistemdir ve ailenin tüm boyutlarıyla incelenmesi de oldukça kapsamlı ve bazen de karmaşık olabilir. Ailenin öyküsü, sosyal çevre içindeki yeri ve önemi, ailede yaşanan sorunların niteliği, ailedeki krizsel yaşantılar ve ailedeki etkileşim kalıplarını belirlemek ve değerlendirmek zor bir görevdir. Sosyal hizmet uzmanlarının aile etkileşimini anlamak amacıyla diyagramlı aile ilişkilerinin değerlendirilmesi bunun içinde de eko-map ve genogramı kullanmasında yarar vardır.

Diyagramlı aile ilişkilerinin değerlendirilmesi, sosyal hizmet uzmanının ön değerlendirme basamağında yapması gereken görevlerden bir diğeri de aile ilişkilerinin değerlendirilmesidir. Hartman (1978) "Diyagramlı Aile İlişkileri Değerlendirmesi" adlı yazısında hem eko-maplerin hem de genogramların değerlendirme sürecinde kullanılmalarının değerinden bahsetmiştir. Sistemler teorisinde ve ekolojik sistemler teorisinde bulunan çevresi içinde birey perspektifi bu araçların mikro ve mezzo düzeylerdeki uygulamalarda kullanılabileceğini göstermektedir.

Eko-Mapler (Çevre Haritaları); pratisyenler tarafından ailenin işlevselliğini değerlendirmek ve tedavi müdahalelerini geliştirmek için kullanılan araçlardır. Eko-map; müracaatçıyı/aileyi sosyal çevresi içinde çizmektir. Müracaatçının aile yaşamı ve aile içindeki ve dışındaki diğerleriyle iletişimlerinin doğasını eko-mapler resimler.

Eko-map, kendi durumları içinde ailelere bir genel bakış tasvir eder; aile ve dünya arasındaki doyurucu ya da çatışma yüklü ilişkileri betimler. Kaynakların akışını ya da eksiklikleri ve yoksunlukları gösterir. Bu haritalama işlemi çatışmalara aracılık etmeye, köprüler kurmaya ve kaynakların harekete geçirilmesine işaret eder (Hartman, 1978).

Eko-harita, müracaatçının/ailenin kendi toplumsal ortamındaki resmidir. Genellikle sosyal hizmet uzmanı ve müracaatçıyla birlikte çizilir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2014). Tipik bir eko-map çizmek sadece bir kâğıt ve bir kalem gerektirir. Bir aile diyagramı çizmek, çevresel bağlam içinde aileyi tasvir etmek için kullanılan daireler ve çizgilerle çevrelenerek meydana gelir. Sık sık üyeler kendi kısaltma ve sembollerini yaratabilirler.

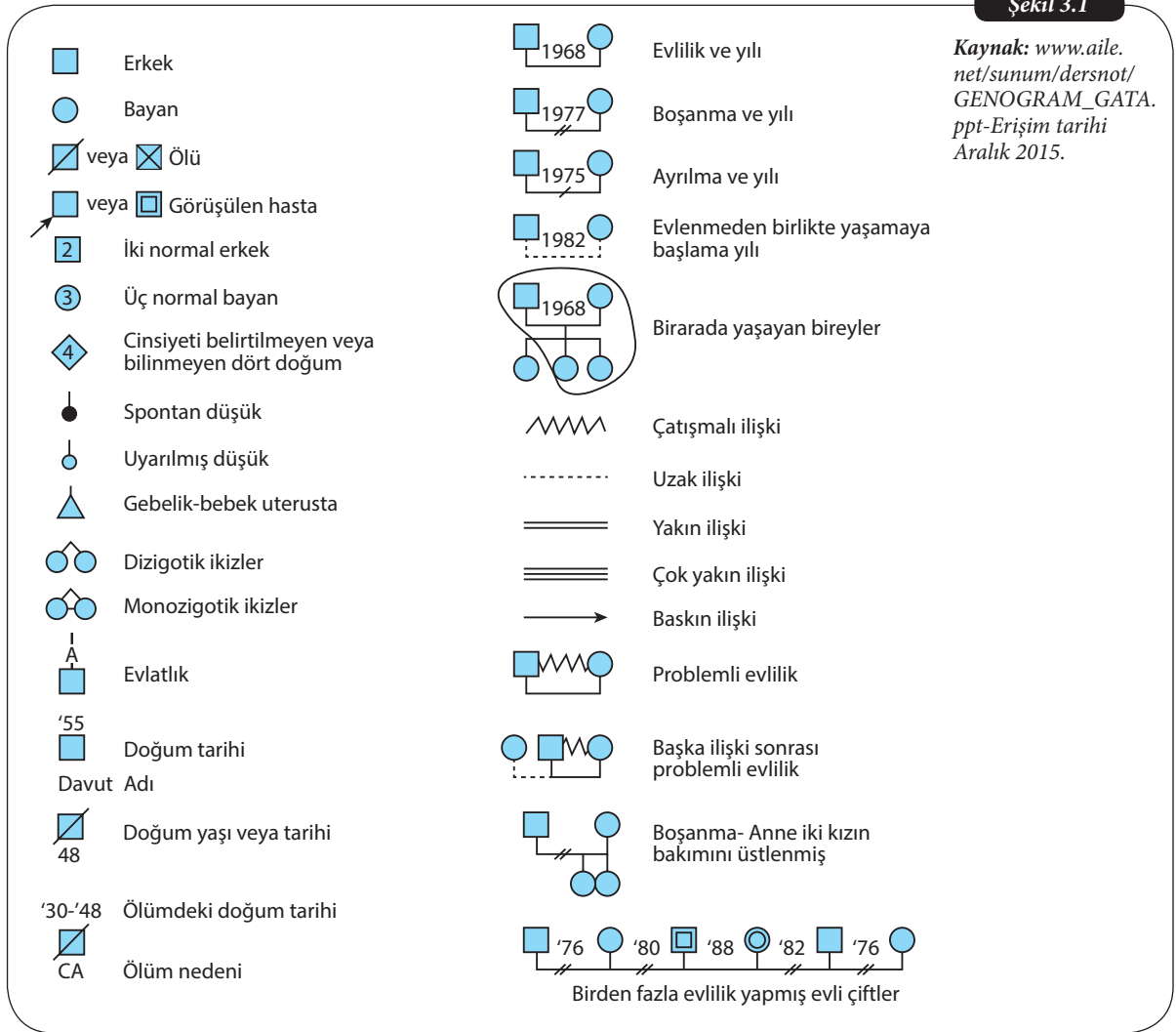
Eko harita aile değerlendirmesi yapmak için etkili bir araçtır. Sosyal hizmet uzmanına müracaatçının durumu sorunu hakkında bir kavrayış ve bakış açısı sağlar. Tekniğin ilk geliştiricisi Ann Hartman'dır. Aileyi çevresel sistemler bağlamında betimlemek için kullanılır. Eko haritada kısaltma ve simgeler kullanılır (Aşağıdaki şekilleri inceleyiniz)

Tablo 3.2

Kaynak: www.aile.net/sunum/dersnot/GENOGRAM_GATA.ppt-Erişim tarihi Aralık 2015.

Kadın, 41 yaşında	
Erkek, 50 yaşında	
Kişi, cinsiyet ve yaş bilinmiyor	
Stresli, çatışmalı bir ilişki	
Zayıf ve belirsiz bir ilişki	
Olumlu, güçlü bir ilişki	
Bir ilişkide alma ya da verme yönü	

Şekil 3.1

Genogramlar; sistemler-yönlü aile terapistleri tarafından yaygın olarak kullanılır. Aile sistemini değerlendirmenin ikinci önemli diyagramlı aracı olarak ilk defa Murray Bowen tarafından geliştirilmiştir. Zaman içinde aile sistemini göstermenin bir yolu olarak genogram en az üç nesli yansıtır. Bu bakımdan bir aile ağacını da andırır. Zastrow ve Kirst-Ashman (1994) şöyle açıklamışlardır:

Genogram, nesiller arası bağlamda problemlili duygu ve davranışların incelenmesinde aile üyeleri ve uzmanlar için çok kullanışlı bir araçtır. Ailelerin duygusal ve davranışsal biçimleri kendilerini tekrarlama eğilimindedirler, yani genellikle bir nesilde ne oluyorsa bir sonrakinde de benzeri ortaya çıkar. Genogramlar, aile üyelerinin aile iletişim şekillerini anlamalarını ve belirlemelerini kolaylaştırır.

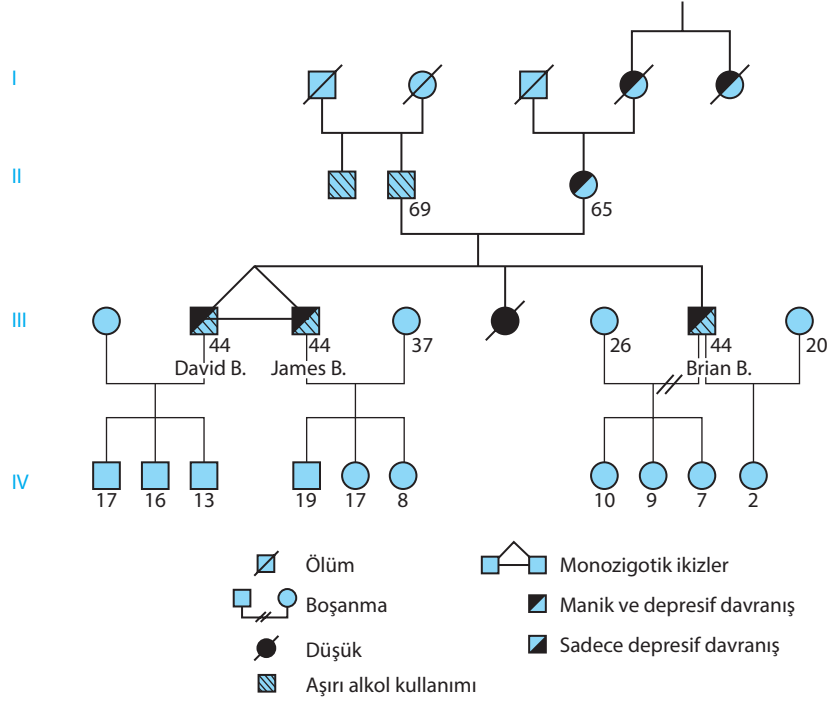
Genogramlar müracaatçının sorunlarının kökenini incelemenin, ailenin en az üç kuşağının şemasını çıkararak grafik çizmeyi içeren bir yöntemdir. Bir aile ağacıdır. Sosyal hizmet uzmanı ve aile üyeleri için sorunlu, duygusal ve davranışsal örüntüleri kuşaklararası bağlamda inceleyen bir araçtır. Simgelerde en az üç kuşağın isimleri, yaşları, cinsiyetleri, evlilik durumları, kardeş ilişkileri temsil edilir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2014).

Genogram, basit bir diyagram olabilir ya da karmaşık bir çizim hâline gelebilir. Hem uzmanlar hem de müracaatçılar bireylerin aile geçmişlerinin pek çok yönünü öğrendikle-

rinde sık sık şaşırırlar. Eko-maplerde olduğu gibi genogramlar da uzman ve müracaatçının iş birliği ile hazırlanınca daha kullanışlı olurlar.

Şekil 3.2

Kaynak: www.aile.net/sunum/dersnot/GENOGRAM_GATA.ppt-Erişim tarihi Aralık 2015.

Yukarıda belirtilen tüm araçlar aile değerlendirmesi için oldukça faydalı araçlardır.

Planlama Aşaması

Planlama, değerlendirme ve müdahale arasında bir köprüdür. Üstesinden gelinmesi hedeflenen noktaların belirlenmesiyle başlar, sonrasında başarılmak istenen hedefler için ne tür değişikliklerin gerektiği belirlenir, hedeflere ulaşmak için alternatif değişim stratejilerinden en uygunu seçilir, yapılacak aktiviteler belirlenir ve bu belirlenen aktiviteleri başarmak için bir zaman çizelgesi yapılır (Johnson, 1998).

Sorunun tanımı, sorunun nedenleri ve kökleri, soruna müdahil olan alt sistemler ve sorunun süreci konusunda aile üyelerinin kabul etme durumundan sonra planlama aşamasında sosyal hizmet uzmanı uygulama aşamasında ele alınacak konuları birlikte belirler.

Duyan (2012)'in belirttiği gibi sosyal hizmet uzmanları planlama yaparken aile ile iş birliğine girmesi gereklidir. Ailenin varlığını kabul ettiği ve çözmeyi istediği bir sorun ile başlamak büyük önem taşımaktadır. Bu durum sosyal hizmetin “müracaatçının bulunduğu yerden başlama” ilkesi ile uyumlu olacaktır. Aile ile plan yaparken üyelerden birinin ya da bir bölümünün kabul ettiği sorunlar yerine aile üyelerinin tamamı tarafından üstlenilen sorun üzerinde durmak çalışma ilişkisinin temelini oluşturan sözleşmeyi yapmayı büyük ölçüde kolaylaştıracaktır.

Johnson (1998)'a göre, aile üyeleri arasında bir sözleşme yapılmasına yardımcı olmalıdır. Sözleşme, uygulama sürecinde sosyal hizmet uzmanları ve aileler için hem harita hem de yol göstericidir. Sözleşme aynı zamanda hem aile hem de uygulamacı için müdahalenin onaylanması anlamına gelir. Sözleşme, üzerinde çalışılması gereken öncelikli sorunları ve çalışma alanlarını yansıtır (Kirst-Ashman ve Hull, 1999).

Uygulama Aşaması

Aile sosyal hizmetinde yapılacak olan çalışmalar dört boyuttan gerçekleştirilmelidir. Bunlar:

- Uygulanan teknikler birey/ailenin gelişim dönemlerine uygun olmalıdır.
- Uygulanan teknikler, geçiş dönemlerine uygun olmalıdır.
- Sorun çözmeyi sağlayacak stratejilerin belirlenebilmesi için ulaşılmak istenen amaçlar çözümü kolaylaştıracak şekilde kısımlara ayrılmalıdır.
- Ödev verme tekniği üzerindeki inceleme planlı biçimde uygulandığında başvuranların bunları titizlikle uyguladıklarını göstermektedir.

Sosyal hizmet uzmanı çalışmaya karar verdiği müracaatçı sistemi olan aile veya aile üyelerinden herhangi birisi ile pek çok kuram ve yaklaşım odağında çalışmalar yapabilir. Aşağıda belli başlı öne çıkan yaklaşımlar odağında yapılacak olan çalışmalar yer almaktadır.

Sosyal hizmet uzmanı, psikodinamik bakış açısı, bireyi anlamının, onun sevgi yaşantılarını anlamakla büyük oranda bağlantılı olduğunu söyler. Bu anlamda, bireyin sevmeye ve sevilmeye yeteneklerini yükseltmesi, o bireyin evlilik ilişkileri ve ebeveyn-çocuk ilişkilerini geliştirmesinde gelişmelere neden olur. Toplumdaki bireylerin birbirleriyle olan sevgi ilişkilerinin gelişmiş olması da aynı zamanda toplumun etkililiğini de arttıracaktır. Burada, obje ilişkilerinin yeterli bir şekilde gelişmiş olması büyük önem taşımaktadır. Objeye ilişkileri konusunda tam bir yeterliliğe sahip olan insanlar, diğer insanların ve kendilerinin tüm niteliklerinin de farkında olacaklardır. Böylece diğer insanlar üzerinde, sevgisizlikten kaynaklanan davranışlarda bulunmayacaklardır (Derezotes, 1999 Akt. Duyan vd., 2008).

Aile sosyal hizmetinde yapılacak olan çalışmalar nelerdir?

Sosyal hizmet uzmanı *bilişsel-davranışsal teoriler* esasında ailelerle çalışırken hedefler bireyin veya ailedeki alt sistemlerin (eş, ebeveyne gibi) hoşnutluk durumunun artması, sosyal becerilerinin geliştirilmesi ve istenmeyen davranışının azaltılmasıdır. Bilişsel-davranışçı terapi teknikleri tek başına ya da diğer tedavilerle birlikte kullanılabilir. Terapi sırasında yapılan etkinlikler, klinik ortam dışında da gerçekleştirilebilir (asansöre binerken, alışverişe giderken) (Duyan vd. 2008). Davranış teorisine dayanan yaklaşımlar, davranışların öğrenme yoluyla kazanıldığını kabul ettiğinden tedavi süreci kişinin uyumlu davranışlarının devamını, uyumsuz davranışlarının da önlenmesini, düzeltilmesini yani değiştirilip istenen biçime getirilmesini amaçlamaktadır (Turan, 2012).

Aileyle çalışmada sosyal hizmet uzmanı, müracaatçıların düşünme ve hareket etme biçimlerini değiştirmelerine yardımcı olur. Sosyal hizmet uzmanı aynı zamanda, aile alt sistemleri arasındaki ilişki biçimlerinin en işlevsel şekilde gerçekleşmesini sağlama konusunda da yardımcı olur (Duyan vd., 2008).

Kullanılan teknikler (Duyan vd., 2008):

- *Anksiyeteyi azaltan terapi stratejileri*: Gevşeme eğitimi, sistematik duyarsızlaştırma, alıştırma, tepki önleme, göz hareketlerini duyarsızlaştırma ve yeniden işleme gibi.
- *Bilişsel yeniden yapılandırma stratejileri*: Duygu ve düşünceleri izleme, kanıtsal sorgulama, alternatifleri sınamaya, yeniden düzenleme, çerçeveleme, düşünceleri durdurma.
- *Yeni davranışlar öğrenme stratejileri*: Modelleme, biçimlendirme, ödüllendirme, rol oynama, sosyal beceri eğitimi, itici uyarıcılara koşullama terapisi, olasılıklı anlaşma. Sosyal hizmet uzmanları krize müdahale yaklaşımı odağında çalışırken anne, baba, eş, çocuk kardeş gibi yakınların ölümü veya bu kişilerden ayrılma, ilgi görmeme, şiddete maruz kalma, aile içi uyuşmazlık gibi durumlar kriz yaratan önemli faktörlerdir. Kriz durumuyla karşılaşan bireyler bu yeni duruma uyum sağlayabilmek için

çeşitli yollara başvururlar. Bunların bir kısmı uyuma götürebileceği gibi bir kısmı uyumsuzluğa da götürebilir. Kriz durumuyla bireyin yaşamındaki düzen bir süre için bozulur ve sonuçta uyumsuzluk ortaya çıkar. Kriz teorisinin anahtar kavramı, “denge” kavramıdır, Birey günlük yaşamda karşılaştığı sorunlarla baş edebilmek için, önceden denediği ve olumlu sonuç aldığı düşünüşü yolları kullanarak ruhsal dengesini korumayı başarır. Kişinin kendi başına çözemeyeceği sorunlarla karşılaşıldığında ise daha önce öğrendiği başa çıkma yolları işe yaramadığında kişi dengesizlik durumuyla karşılaşır (Payne, 1997 Akt. Duyan vd., 2008).

Krize müdahale yaklaşımı, krize müdahalenin 4-8 haftalık zaman periyoduyla sınırlanabileceğini öngörmektedir (Hepworth, Rooney ve Larsen, 2002). Krize müdahale zaman sınırlıdır; müracaatçıya ihtiyaç duyduğu destek, kaynaklar ve başa çıkma becerisini sağlama ve müracaatçının eski denge durumuna kavuşmasıyla sona erer.

Müracaatçı denge durumuna ya da önceki işlevsellik durumuna kavuştuğunda genellikle daha sonraki destekleyici hizmetler için başka toplum temelli hizmetlere ya da diğer hizmetlere havale edilir.

Sosyal hizmet uzmanı *insancıl teoriler* ışığında aile çalışmasında, sosyal hizmet uzmanı aile üyelerinin duygularının farkına varması ve duygularını ifade etmesine yardımcı olmaya çalışır. Burada müracaatçının derin duygularını aile üyelerine ifade edememesindeki alt nedenler üzerinde durulmaya çalışılır (Duyan vd., 2008).

Sosyal hizmet uzmanı *psikososyal yaklaşım* temelinde aile ile yapacağı çalışmada; bireyin şimdiki zamana ait davranışları ve ilişkileri üzerinde odaklaşmakla birlikte gerekli olan durumlarda geçmişte yaşanan olaylar ve durumlarda da ele alınabilir. Bilindiği üzere geçmişte olup bitenleri değiştirmek mümkün değildir ama onların etkisinde kalan bugünkü duygu, düşünce ve davranışlar ele alınabilir ve müracaatçı sisteminin bakış açısı değiştirilebilir.

Psikososyal yaklaşımda, sosyal hizmet uzmanının sorun ve gereksinimle ilgili teşhisinin (ön değerlendirmesinin) esnek olmasına dikkat edilmiştir. Sosyal hizmet uygulamasının temel ilkelerinden birisi de esnekliktir. Sosyal hizmet uzmanları, aile üyelerine iç görü ve fardındalık kazandırmak, sorunu konusunda ne tür çözümler geliştirebileceğini anlama, kavrama, yaşamına ve gereksinimlerine eleştirel bakış açısı getirebilme ve gerekli olan durumlarda kaynaklarla aile üyelerini bir araya getirme konularına ağırlık verilmektedir. Aile üyelerinin bugüne ait ilişkilerini, bilinçaltına atılmış duygu ve düşünceleri sayesinde daha sağlıklı değerlendirilebilirler. Psikososyal tedavide kişinin bilinçli olarak kendi duygu ve düşüncelerini, çevresiyle ilişkilerini değiştirmesine yardım etmek önemlidir. Birey, aksayan aile ya da çevre ilişkilerinde, kendi rolünü, çevresindeki yakınlarının, diğer insanların katkısını kavradığı zaman, değişmeyi çok daha kolay kabul eder. Bazı durumlarda değişme için sosyal hizmet uzmanının, birey adına aktif girişimlerde bulunması lazımdır. Sorunun çözümü için, kullanılacak toplumsal kaynakları belirlemek, bireye gerçek sorun/sorunlarının ne olduğunu açıklamak, haklarını savunmak, yerine göre doğrudan onun yerine başvuruda bulunmak gibi etkinlikleri bunlar arasında saymak mümkündür. Maddi sıkıntı, hastalık, eğitim, barınak temini vb. konularıyla ilgili ihtiyaçların karşılanması için, mevcut olanakların gözden geçirilip ıslah edilmesi, yeni kaynaklar yaratılması ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, genişletilmesi gibi faaliyetler sosyal hizmet elemanının belli başlı görevleri arasında yer alır (Turan, 2012).

Genel sistemler yaklaşımına göre, ailelerle sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmet uzmanları aileyi devam eden ve yaşayan bir canlı sistem olarak görürler ve aileyi açık veya kapalı sistem olarak tanımlarlar. Çünkü aile grubunun işleyişini anlamak için

gerekli bir modele gereksinim duymuşlardır. Von Bertalanaffy'nin Genel Sistemler Teorisi temel alan bu yaklaşım aileleri (ve diğer sosyal grupları) alt birimlerden oluşan belli kurallara göre birlikte hareket eden sınırları olan sistemler olarak görür. Bu bakış açısı ile aile terapistleri; ailenin yapısı (belli bir zaman diliminde kendisini nasıl düzenlediği ve sürdürdüğü), aile süreçleri (ailenin zaman içinde nasıl evrimleştiği, uyum sağladığı ve değiştiği) üzerinde dururlar.

Aileye müdahalede bu teoriden alınan görüşler şöyle sıralanabilir:

- Aileler kendi parçalarının toplamından daha fazla özelliklere sahip sistemlerdir.
- Bu sistemlerin işleyişlerini düzenleyen belli genel kurallar vardır.
- Her sistemin bir sınırı vardır. Sınırlar bir sistemi diğerinden ayıran görünmez çizgiler olarak düşünülebilir. Duygusal ve psikolojik sınırlar görülemezler. Bu sınırlar duygusal alışverişleri, yakınlığı, birlikte davranışları kontrol ederler. Böylece sistemin bütünlüğünü ve çevreden farklılığını korurlar. Sınırlar sistemin bütünlüğünü korur.
- Aile sisteminin yarı geçirgen sınırları vardır. Bu sınırlar dış çevreden yeterli bilgi alışverişine izin verecek ancak ailenin bütünlüğünü de koruyacak biçimde, esnek bir yapıda olmalıdır. Sınırlar ne kadar esnek ise aile yeni deneyimlere daha açıktır, sınırlar katı olduğunda aile çevreden izole, dış dünyaya karşı kuşkucu bir kapalı yapı oluşturur. Genelde aileler bu iki uç arasında farklı düzeylerde açık ya da kapalı sistemler olarak bir yelpazede yer alırlar.
- Aile sistemleri kısmi bir denge hâline ulaşma eğilimi gösterir. Aile sistemi, üyelerinin gelişimini destekleyecek ve toplumsal değişimlere uyum sağlayacak biçimde, yavaş bir değişim gösterir.
- Sistemin parçaları arasındaki iletişim ve geri bildirim mekanizmaları sistemin işleymesini düzenler.
- “Ailedeki bireylerin davranışları” gibi aile içi olgular, doğrusal nedensellik değil döngüsel nedensellik örnekleri olarak alındığında daha iyi anlaşılır.
- Diğer açık sistemler gibi, aile sistemlerinde de farklı başlangıç noktalarından yola çıkılarak aynı sonuca varılabilir.
- Diğer açık sistemler gibi, aile sistemlerinin de bir amacı vardır. Bu amaçlar “aile işlevleri” olarak özetlenen ailenin bireylerini koruma, destekleme ve gelişimini sağlamaya ilişkin görevleridir.
- Sistemler alt sistemlerden oluşmuştur ve kendileri de üst sistemlerin bir parçasıdır.

Ailede, her bir bireyin bir alt sistem olduğunu ayrıca aile içinde ebeveyn ve çocuklar alt sistemleri gibi farklı alt sistemler olduğunu söyleyebiliriz. Eş alt sisteminin sağlıklı işlemesi güvenliği sağlar ve çocuklara duygusal bağlılık ve evlilik ilişkisi açısından örnek olur. Ebeveyn alt sistemi ile eş alt sistemi aynı bireylerden oluşmuş olsa da işlevsel açıdan farklı oluşu, bu sistemde farklı kuralların söz konusu olması, eş ve ebeveyn alt sistemlerinin iki ayrı sistem olarak çalışması anlamına gelir.

Stratejik aile tedavisi yaklaşımında sosyal hizmet uzmanı; ailede var olan kurallara, gücün kullanımına ve dağılımına dikkat çekilmektedir. Buradaki strateji sözcüğü ile aileyi hedeflenen davranışsal modellere yönlendirmek amacıyla seçilen yaklaşımlardaki aktif ve yönlendirici rol tanımlanmaktadır (Sheafor ve Horejsi, 2003). Aile sisteminde “hasta” olarak tanımlanan birey, ailenin diğer üyelerini çaresizlik içine düşürerek kontrol etmektedir. Burada yapılması gereken aile sınırlarının yeniden düzenlenmesi ve sistemin yeniden yapılandırılmasıdır. Stratejik aile tedavisi yaklaşımında birim, güç, kişiler arası etkileşim, yardımseverlik, ileriye yönelik planlama, hiyerarşi, metafor (açıkça ifade edilenin dışında ikinci bir gönderme) kavramları anahtar rol oynamaktadır (Kerimoğlu 1996; Gülerce, 1990 Akt. Duyan, 2012).

Son Değerlendirme Aşaması

Ailenin gereksinim duyduğu kaynak ve hizmetlerden yararlanması, duygu, düşünce ve davranışlarında olumlu değişmelerin gerçekleşmesi, kendine güven duygusu geliştirmesi ve sorunlarını tek başına çözebilecek düzeye gelmesi durumunda mesleki yardım süreci sonlandırılır.

Aileyle yapılan çalışmalarda elde edilen gelişmeyi ve amaca ulaşıp ulaşılmadığını değerlendirmek çok önemlidir. Değerlendirmenin önemli bir boyutu, aileyle yapılan çalışmayı sonlandırmadan önce uzun erimli amaçlara ulaşıp ulaşılmadığını ortaya koymakla ilgilidir (Kirst-Ashman ve Hull, 1999). Turan (2012)'a göre aileden yöntem uygulanmasıyla elde edilen gelişmeler, sorunun çözümüne en az ve en çok yardımcı olan etkenler, uzmanın çalışmayı yürütme biçimi, katkıları vb. konularda görüşünün alınmasına değerlendirme adı verilmektedir.

Son değerlendirme, uygulamanın amaca ulaşıp ulaşmadığını ortaya çıkarmanın bir aracıdır ve amaçlara, hedeflere ulaşmak için kullanılan araçları gözden geçirmeyi de içerir. Son değerlendirme, yardım sonucunda ortaya çıkan olumlu-olumsuz ve hesaba katılmayan çıktılarını tanımlar. Değerlendirme sürekli yapılmalıdır fakat özellikle her bir aşama tamamlandıktan sonra değerlendirmenin gerçekleştirilmesi önemlidir.

Son değerlendirme, ön değerlendirmede gerekli tüm bilgiler elde edildikten, bilgilerin anlamları konusunda sonuçlar alındıktan ve durum için aile anlaşıldıktan sonra başlar. Planlamadan sonra, planın tamamlanıp uygulanabilir olduğunu ortaya çıkarmak için değerlendirme yapılmalıdır. Plan uygulandıktan sonra, amaçlara ulaşıp ulaşılmadığını belirlemek için değerlendirme yapılmalıdır. Ayrıca sonlandırma sürecinde de değerlendirmenin önemli bir yeri vardır. Son değerlendirme, beklenenlerin olup olmadığını ortaya çıkarıldığı aşamadır ve tamamlanmış bir işe bakmaya, hangi teknik ve yöntemlerin ne şekilde işe yaradığını saptamaya yarar. Uygulamanın nasıl gittiğini kontrol etme fırsatını sağlar (Johnson, 1998).

SIRA SİZDE

Sosyal hizmet uzmanının son değerlendirme aşamasında yapması gerekenleri belirtiniz.

Sonlandırma/Bağlantıyı Kesme Aşaması

Ailenin olumlu açılardan değişmelerin gerçekleşmesi, üyelerinin kendine güven duygusu geliştirmesi ve sorunlarını tek başına çözebilecek düzeye gelmesi, aile içi ilişkilerin düzelmesi ve ailenin güçlenmesi durumlarında sosyal hizmet uzmanı mesleki yardım süreci sonlandırılır. Çalışmayı bitirme şekli, sonuçta sağlanan gelişmeyi kalıcı, devamlı kılmak açısından önem taşımaktadır. Bu aşamanın da diğerleri gibi büyük bir dikkat ve titizlikle yürütülmesi gereği tartışılmaz. Bu aşama gerek sosyal hizmet uzmanlarının gerekse aile üyelerinin bazı karmaşık duygular yaşamasına neden olur çünkü sorunların halledilmesi her iki tarafın başarısını ortaya koyar ve bu yönüyle sevindirici bir durumdur. Buna karşın çalışma boyunca devam eden birliktelik sona ereceği için bu durum sosyal hizmet uzmanlarını ve aile üyelerini üzebilir.

Bu aşamanın aile üyeleri açısından bilinçaltı anlamı vazgeçmek, kopmak, doyum sağlayıcı ilişkiyi kesmek demek olabilir. Bu duygunun yoğunluğu ulaşılan başarının derecesi, ailenin sosyal hizmet uzmanlarına bağlanma düzeyi, yaşamında önemli yeri olan yakınlarından ayrılma deneyimine sahip olup olmamasına göre değişir. Bir mesleki çalışmanın başarıyla sonlandırılması için, çalışmanın ne zaman bitirileceğine karar vermek, bu aşamadaki duygusal reaksiyonlarını ele alıp çözüme kavuşturmak, çalışma sırasında sağlanan hizmetleri ve gerçekleştirilen amaçları gözden geçirmek, çalışma sonunda elde edilen gelişme ve başarıların devamı için neler yapılacağını planlamak gibi görevler yerine getirilmiş olmalıdır (Turan, 2012).

Street (1994) sonlandırma aşamasında sorunun şu anki durumu, bu durum hakkında ailenin görüşü, müdahalenin başlangıcından bu yana nelerin gerçekleştiği, müdahale sürecinde aile üyelerinin ne tür roller üstlendiği, benzer bir sorun ortaya çıktığında ailenin bunu nasıl halledeceği, hangi olayların sorunun ortaya çıkmasına neden olduğu, sorunun değişimi hakkında ailenin ne düşündüğü, müdahale sürecinin sonlanmasına ilişkin olarak ailenin ne hissettiği, gelecekte yardım gereksiniminin göstergesinin neler olacağı konularına açıklık getirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

İzleme Aşaması

İzleme, yapılan müdahalelerin tümü sonlandırıldıktan ya da müdahale tamamlandıktan sonra müdahale amaçlarıyla ilişkili olarak ailenin işlevsellik düzeyi hakkında bilgi toplanmasıdır (Blythe ve Tripodi, 1989). Bir başka ifadeyle izleme formal ilişki sonlandıktan sonra ailenin ne yaptığı ile ilgilenir (Kirst-Ashman ve Hull, 1999). Turan (2012)'a göre mesleki çalışmanın amacı, sadece ailenin sorunlarını çözmek değildir. Asıl amaç, elde edilen sonuçların kalıcı olması, müracaatçının ileride karşılaşacağı sorunlarla kendisinin baş edebilmesidir. Bu konuda yapılan araştırmalar durumun her zaman böyle sonuçlanmadığını göstermektedir. O hâlde, bazı önlemlerin alınmasına gereksinim vardır. Bu duruma bireyin davranış alışkanlıkları, çevresel baskılar, değişmeyi pekiştirici faktörlerin yeterli olmayışı vb. gibi nedenler yol açabilmektedir. İdeal olan başvuran kişi/ailenin durumunun mesleki çalışma sona erdikten sonra 2 ile 6 ay süre ile izlenmesidir.

Yapılan izleme çalışması sonucunda aile sonlandırma yapıldığı sıradaki işlevsellik düzeyinde olabilir, sonlandırmadan sonra gelişme gösterebilir, müdahalenin erken sonlanması ya da bilinmeyen diğer faktörler nedeniyle gerileme olabilir ve aşamalı bir gerilemeden daha ileri olarak tamamen sorun yinelemiş olabilir (Blythe ve Tripodi, 1989).

Özet

Aile sosyal hizmetinin kavram olarak ne anlama geldiğini ifade etmek.

Sosyal hizmet birçok farklı bireyle ve çok farklı sosyal sorun alanlarında gerçekleştirilen çeşitli faaliyetleri kapsar. Sosyal hizmet disiplin ve mesleğinin temel amacı bireylere, ailelere, gruplara ve topluluklara sorunlarıyla baş etmeleri ve sosyal işlevselliğini artırmaları için kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların çevrelerindeki sistemlerle buluşturmak ve bu sistemleri müracaatçıları desteklemek üzere güçlendirmek için çalışır. Diğer bir deyişle, sosyal hizmet ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmek üzere etik ve rasyonel olan tüm araçları kullanmayı amaçlar. Aile sosyal hizmet alanı sosyal hizmetin birey ve aileye yönelik planlı değişim basamakları çerçevesinde yürütülen çalışmaları kapsar. Aile sosyal hizmeti ailenin sağlıklı ve uyumlu olması, aile yapısının ve alt sistemlerin güçlü ve işler olmasını, ailenin toplumda görünür olmasını sağlayan bütüncül hizmetlerden oluşur.

Aile sosyal hizmetinin neleri kapsadığını açıklamak.

Aile sosyal hizmeti aile içindeki sosyal sistemlerle bireysel sistemler arasındaki etkileşime odaklanarak ailenin günlük yaşamında meydana gelen somut olayları konu edinir. Aileye bütüncül bir bakış ile aile sosyal hizmetinin planlanması gerekir. Aile sosyal hizmetinin başlıca amacı olan uyumlu ve sağlıklı aile ilişkilerine katkıda bulunmak, aileyi bir arada tutan bağları güçlendirmek ve aile üyelerinin kişiliklerinin sağlıklı biçimde gelişmesine ve toplumsal yaşama uyumlarına yardım etme işlevlerini aile danışmanlığı (tedavi ve danışma faaliyetleri), eğitici faaliyetler ve savunucu faaliyetler kapsamında hizmetler aracılığıyla verir.

Aile tedavisi ve danışmanlığını açıklamak.

Aile tedavisi, ana-baba ve çocuk arasında yani bir bütün olarak aile sisteminde, aile üyeleri arasında oluşan etkileşim bozukluklarından kaynaklanan sorunlarla, evlilik hayatı, eş ilişkisi, ebeveyn ilişkisi gibi konularda anlaşmazlıkların ve sorunların giderilmesi gibi konular üzerinde odaklaşır.

Aileye yönelik eğitici ve savunucu faaliyetleri açıklamak.

Aileye yönelik eğitici aile sosyal hizmet çalışmalarında aile sisteminde herhangi bir bozukluk olmasa da, aile üyeleri arasındaki ilişkileri güçlendirme ve onların karşılıklı olarak sorumluluklarını daha iyi yürütmeleri için eğitilmeleri söz konusudur. Bu eğitime “aile hayatı/yaşamı eğitimi” denilmektedir. Yeni evlenmiş ya da evlenecek çiftlerle yapılan vaka ve grup çalışmaları ile anneler kulübü gibi faaliyetler bu kapsamdadır. Aile hayatı eğitiminde arzu edilen sonuç “bütünleştirici” bir öğrenmedir. Aileye yönelik savunuculuk faaliyetlerinde ise yardım ve desteğe gereksinimi olan aile üyelerinin hakları ve vakarı için mücadele etmek, savaştık esastır. Buradaki temel varsayım insanların hizmetlere ulaşmasını ve kaynakları kullanmasını ve yardım almasını engelleyen kimi uygulamaların, düzenlemelerin ve genel koşulların olduğudur.

Planlı değişim basamakları çerçevesinde aile sosyal hizmetinin neleri içerdiğini açıklamak.

Aile sosyal hizmetinde planlı değişim basamakları çerçevesinde bir bütün olarak aile ve üyelerinin değişime yönelik amaç ve hedeflerini planlanıp sosyal hizmet müdahalesine geçildiği bir süreçtir. Sosyal hizmet uzmanları ailenin uygun ve etkin olmayan normlarını belirlemeli ve ailelere bu konuda değişebilecekleri konusunda müdahale planı hazırlayarak aileyi oluşturan üyelerle çalışır.

Kendimizi Sınayalım

1. Aile ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Bir sosyal gruptur.
 - b. Etkileşimli bir ünedir.
 - c. Fiziksel ve duygusal ortamın paylaşımıdır.
 - d. Biyolojik bir sistemdir.
 - e. Politik bir yapıdır.
2. Aşağıdakilerden hangisi Aileler Sosyal Hizmetinin temel amaçlarından biri **değildir**?
 - a. Aile üyelerinin gelişimsel ve duygusal gereksinimlerine yardımcı olmak
 - b. Değişim ve gelişim için ailelerin güçlerini pekiştirmek
 - c. Aile işlevlerinin etkili olmasını sağlamak
 - d. Aile yapısındaki tek bir sisteme odaklanmak
 - e. Aile hayatını geliştirmek
3. Aşağıdakilerden hangisi aileye yönelik savunuculuk hizmetlerinin amaçlarından biridir?
 - a. Aileye yönelik sosyal aksiyonlar için zemin oluşturmak
 - b. Ailenin sorun çözme becerisini geliştirmek
 - c. Ego psikiyatri yaklaşımını kullanmak
 - d. Aile krizlerini ele almak
 - e. Aile hayatı eğitimleri yapmak
4. Aşağıdakilerden hangisi ailenin eğitici faaliyetlerinin amaçlarından biridir?
 - a. Müracaatçı adına sözcülük yapmak
 - b. Ailenin yaşam krizleri hakkında ailenin bilinçli olmasını sağlamak
 - c. Ailenin kaynaklara erişimini sağlamak
 - d. Ailenin sorun çözme becerisini geliştirmek
 - e. Aile üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları bütünüyle ya da kısmen gidermek
5. Aşağıdakilerden hangisi tanışma ve bağlantı kurma aşamasında yapılan işlemlerden biridir?
 - a. İlk görüşmenin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmek
 - b. Sorunların keşfini yapmak
 - c. Aile üyelerine sorunun içeriği hakkında sorular sormak
 - d. Yaşanılan sorunların analizini yapmak
 - e. Psikososyal müdahaleye geçmek
6. Aileye yönelik gözlem ve sosyal incelemenin yapıldığı aşama aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Tanışma ve bağlantı kurma
 - b. Uygulama
 - c. Ön değerlendirme
 - d. Son değerlendirme
 - e. Takip ve izleme
7.Müracaatçının/ailenin kendi toplumsal ortamdaki resmine ne ad verilir?
 - a. Sosyal inceleme raporu
 - b. Eko-map (harita)
 - c. Genogram
 - d. Gözlem raporu
 - e. Değerlendirme şeması
8. Aşağıdakilerden hangisi aile ile yapılacak ilk görüşmede dikkat edilmesi gereken konulardan **biri değildir**?
 - a. Her bir aile üyesine söz verilmesi
 - b. Her bir aile üyesinin gözüyle sorun ve gereksinimlerin somut olaylar üzerinden değerlendirilmesi
 - c. Görüşmede hangi üyelerin neden olması gerektiğinin belirtilmesi
 - d. Mümkün olduğunca kısa tutulması
 - e. Üyelerin, sorunların çözümlerini konuşmalarını sağlanması
9. Aşağıdakilerden hangisi aile sosyal hizmetinde uygulama aşamasında yapılması gerekenler arasında **yer almaz**?
 - a. Uygulanan teknikler birey/ailenin gelişim dönemlerine uygun olmalıdır.
 - b. Uygulanan teknikler, geçiş dönemlerine uygun olmalıdır.
 - c. Aile sosyal çevresi ve kaynakları ile analiz edilmelidir.
 - d. Sorun çözmeyi sağlayacak stratejiler belirlenmelidir.
 - e. Ödev verme tekniği üzerindeki inceleme yapılmalıdır.
10. Sosyal hizmet uzmanı uygulamayı psikodinamik bakış açısı ile incelerken aşağıdaki konulardan hangisini ele alır?
 - a. Kişinin uyumlu davranışlarının devamı sağlanmasını
 - b. Anksiyeteyi azaltan teknikler/stratejiler kullanılmasını
 - c. Yeni davranışlar öğretme stratejilerinin
 - d. Aileye içgörü ve farkındalık ile sorunlarına anlama ve kavrayış becerisini kazandırmayı
 - e. Ailedeki hiyerarşi, metafor gibi kavramları

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e	Yanıtınız yanlış ise "Aile Sosyal Hizmeti" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d	Yanıtınız yanlış ise "Aile Sosyal Hizmeti" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise "Aile Sosyal Hizmet Türleri Bölümünden Savunuculuk Faaliyetleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. b	Yanıtınız yanlış ise "Aile Sosyal Hizmet Türleri Bölümünden Eğitici Faaliyetleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a	Yanıtınız yanlış ise "Tanışma ve Bağlantı Kurma Aşamaları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c	Yanıtınız yanlış ise "Ön Değerlendirme Aşamaları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. b	Yanıtınız yanlış ise "Ön Değerlendirme Aşamaları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. e	Yanıtınız yanlış ise "Tanışma ve Bağlantı Kurma Aşamaları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. c	Yanıtınız yanlış ise "Uygulama Aşamaları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. d	Yanıtınız yanlış ise "Uygulama Aşamaları" konusunu yeniden gözden geçiriniz..

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Aile en temelde bir gruptur. Her çocuk bir aile grubu içine doğar ve gelişir. Biz diğer gruplarda olduğu gibi (arkadaşlık, iş yaşamı gibi) aile grubunu seçmeyiz, içine doğarız. Aile davranışları, inanışları, gereksinimleri, iletişim biçimleri, kültürel geçişleri, sosyal becerileri olan ve karşılıklı insan etkileşime dayanan bir sistemdir. Aile doğal bir gruptur. Aile sosyal bir sistemdir, kültürel bir sistemdir, oyun sistemidir, iletişim sistemidir, biyolojik bir sistemdir.

Sıra Sizde 2

- Ailelere yardım etmek için en iyi yer onların evidir.
- Danışmanlık ailelerin sorunlarını kendi başlarına çözmeleri için onları güçlendirir.
- Müdahale bireyselleştirilmelidir ve ailenin sosyal, psikolojik, kültürel, eğitimsel, ekonomik ve fiziksel özelliklerini temel almalıdır.
- Aile parçalarının toplamından daha fazla olan bir bütündür.
- Öncelikle ailelerin acil gereksinimleri karşılanmalı, daha sonra uzun dönemli amaçlara yönelinmelidir.
- Aileler değişme ve değişmemeyi dengelemeye çalışır.
- Bir aile üyesinde meydana gelen değişme tüm aile üyelerini etkiler
- Aile üyelerinin davranışları en iyi döngüsel nedensellik ile açıklanabilir
- Aile daha büyük sosyal sistemlere aittir ve birçok alt sisteme karşılık gelir
- Aile oluşturulmuş kurallar çerçevesinde işlev görür, şeklinde sıralanabilir.

Sıra Sizde 3

Aile sosyal hizmetinin başlıca amacı;

- Uyumlu ve sağlıklı aile ilişkilerine katkıda bulunmak,
- Aileyi bir arada tutan bağları güçlendirmek,
- Aile üyelerinin kişiliklerinin sağlıklı biçimde gelişmesine ve toplumsal yaşama uyumlarına yardım etmektir.

Sıra Sizde 4

Aile tedavisi ve danışmanlığındaki temel amaç, aile üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları bütünüyle ya da kısmen gidermektir. Aile tedavisi önceleri bir psikoterapi biçimi olarak düşünülmüş ve aile üyelerinin hasta bireyin tedavisine, aralarındaki duygusal bağlar sayesinde yapıcı iletişimi güçlendirmek amacıyla birincil destek sistem olarak katkı verecekleri görüşüne dayandırılmıştır (Hepworth vd., 1988). Aile tedavisi

kapasite ve sınırlılığı açısından modern psikoterapinin psikanaliz, grup ve çocuk tedavileri gibi diğer dallarından belirgin bir biçimde farklı olan bir yöntemdir (Akyürek, 1990). Tedavinin odağı doğal bir birim olan ailedir ve bu birim anne, baba, kardeşler, büyük ebeveynler ve akrabalarından oluşur

Sıra Sizde 5

Aileye yönelik eğitici hizmetler, ailelere yönelik koruyucu, önleyici ve geliştirici nitelikteki hizmetleri kapsar (Erkan, 1991). Aile eğitimleri esas itibarıyla koruyucu ve önleyici hizmetler olup; aile üyelerine olası sorunlar, ilişki problemleri, aile yaşam krizleri, durumsal krizler, diğer sosyal sorunlar (yoksulluk, madde kullanımı, şiddet gibi) gibi sorunlar karşısında bilinçli olup aile yapısını buna oryante etmesi, sağlıklı işlev görmesi ve gerekli olan zamanda profesyonel yardım almasını amaçlar.

Aileye yönelik eğitici faaliyetler kapsamında yapılan çeşitli işlemlerden en önemlisi "Aile hayatı eğitimi"dir. Aile hayatı eğitimi sonuç "bütünleştirici" bir öğrenmeyi gerçekleştirmektedir. Alınan bilgilerle düşünce, duygu ve davranışlar değiştiğinde veya yeniden düzenlendiğinde beklenen bütünleşme gerçekleşmiş olur. Ancak bu bütünleşmeyi gerçekleştirmek için en zor bölümüdür. Çünkü bütünleşmenin bilgi vermek veya ikna ederek gerçekleşmesi mümkün değildir. Programların iyi planlanması, konu seçiminin ihtiyaçlara uygun yapılması, amaç ve yöntemlerin iyi saptanması gerekir (Ammons ve Giardona, 1982).

Sıra Sizde 6

Ailelerin savunuculuğuna yönelik etkinliklerde şu gibi müdahale yöntemleri kullanılmaktadır: Sosyal aksiyonlar için zemin oluşturmak üzere inceleme ve sorveyler yapılır. Kurumlar arası vaka konferanslarında belirli uygulamaların sonuçları ortaya konarak uygulamalar değiştirilmeye çalışılır. Bilgi verici toplantılar, yayın faaliyetleri ile bazı kesimlerin eğitimi söz konusudur. Belirli sorunlar hakkında kamuoyu oluşturularak kamu görevlileri, yasa yapıcılar etkilenir. Bir konu ile ilgili olarak belirli bir tavır alınır, idari makamlara ısrarla başvurulur (Koşar, 1989).

Sıra Sizde 7

Sosyal hizmet uzmanı ilk görüşmede;

- Her bir aile üyesine söz verilmeli ve onların gözüyle sorun ve gereksinim somut olaylar üzerinden anlaşılmasına çalışılmalıdır.
- Başvuran aileye, ilk görüşmelerde özellikle hangi üyelerin bulunmasını istediğimizi ve bunun nedenini de kısaca belirtmeliyiz.

- Kuruma başvuruda bulunan kişinin, ailedeki diğer üyelerin görüşmeye gelmesine karşı olması ya da kendi istediği üyelerin katılması için ısrar etmesi ve bu konuda bazı gerekçeler ileri sürmesi mümkündür.

Sıra Sizde 8

Aile sosyal hizmetinde yapılacak olan çalışmalar dört boyuttan gerçekleştirilmelidir. Bunlar:

- Uygulanan teknikler birey/ailenin gelişim dönemlerine uygun olmalıdır.
- Uygulanan teknikler, geçiş dönemlerine uygun olmalıdır.
- Sorun çözmeyi sağlayacak stratejilerin belirlenebilmesi için ulaşılmak istenen amaçlar çözümü kolaylaştıracak şekilde kısımlara ayrılmalıdır.
- Ödev verme tekniği üzerindeki inceleme planlı biçimde uygulandığında başvuranların bunları titizlikle uyguladıklarını göstermektedir.

Sıra Sizde 9

Psikososyal yaklaşımda, sosyal hizmet uzmanının sorun ve gereksinimle ilgili teşhisinin (ön değerlendirmesinin) esnek olmasına dikkat edilmiştir. Sosyal hizmet uygulamasının temel ilkelerinden biriside esnekliktir. Sosyal hizmet uzmanları, aile üyelerine içgörü ve fardındalık kazandırmak, sorunu konusunda ne tür çözümler geliştirebileceğini anlama, kavrama, yaşamına ve gereksinimlerine eleştirel bakış açısı getirebilme ve gerekli olan durumlarda kaynaklarla aile üyelerini bir araya getirme konularına ağırlık verilmektedir. Aile üyelerinin bugüne ait ilişkilerini, bilinçaltına atılmış duygu ve düşünceleri sayesinde daha sağlıklı değerlendirilebilirler. Psikososyal tedavide kişinin bilinçli olarak kendi duygu ve düşüncelerini, çevresiyle ilişkilerini değiştirmesine yardım etmek önemlidir. Birey, aksayan aile ya da çevre ilişkilerinde, kendi rolünü, çevresindeki yakınlarının, diğer insanların katkısını kavradığı zaman, değişmeyi çok daha kolay kabul eder. Bazı durumlarda değişme için sosyal hizmet uzmanının, birey adına aktif girişimlerde bulunması lazımdır. Sorunun çözümü için, kullanılacak toplumsal kaynakları belirlemek, bireye gerçek sorun/sorunlarının ne olduğunu açıklamak, haklarını savunmak, yerine göre doğrudan onun yerine başvuruda bulunmak gibi etkinlikleri bunlar arasında saymak mümkündür. Maddi sıkıntı, hastalık, eğitim, barınak temini vb. konularıyla ilgili ihtiyaçların karşılanması için, mevcut olanakların gözden geçirilip ıslah edilmesi, yeni kaynaklar yaratılması ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, genişletilmesi gibi faaliyetler sosyal hizmet elemanının belli başlı görevleri arasında yer alır (Turan, 2012).

Sıra Sizde 10

Son değerlendirme süreci, aileyle yapılan çalışmalarda elde edilen gelişmeyi ve amaca ulaşıp ulaşılmadığını değerlendirmek açısından çok önemlidir. Değerlendirmenin önemli bir boyutu, aileyle yapılan çalışmayı sonlandırmadan önce uzun erimli amaçlara ulaşıp ulaşılmadığını ortaya koymakla ilgilidir (Kirst-Ashman ve Hull, 1999). Turan (2012)'a göre aileden yöntem uygulanmasıyla elde edilen gelişmeler, sorunun çözümüne en az ve en çok yardımcı olan etkenler, uzmanın çalışmayı yürütme biçimi, katkıları vb. konularda görüşünün alınmasına değerlendirme adı verilmektedir.

Son değerlendirme, uygulamanın amaca ulaşp ulaşmadığını ortaya çıkarmanın bir aracıdır ve amaçlara ve hedeflere ulaşmak için kullanılan araçları gözden geçirmeyi de içerir. Son değerlendirme, yardım sonucunda ortaya çıkan olumlu-olumsuz ve hesaba katılmayan çıktıları tanımlar. Değerlendirme sürekli yapılmalıdır fakat özellikle her bir aşama tamandıktan sonra değerlendirmenin gerçekleştirilmesi önemlidir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyürek A. (1990). **Aile Tedavisi ve Sosyal Hizmet**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Ammons, P. ve J.A. Giardino. (1982). "Designing Effective Curriculum for Family Life Education." **Social Case Work**. Vol.63, No:2
- Blythe B.J. ve Tripodi T. (1989). **Measurement in Direct Practice**. Newbury Park, CA: Sage.
- Bulut I. (1993). **Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi**. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayını.
- Carter, B. ve M. McGoldrick. (1999). **The Expanded Family Life Cycle: Individual, Family and Social Perspectives**. Printed in The United States of America. Third Edition. Ally and Bacon.
- Compton, B.R. ve B. Galaway. (1975). **Social Work Process**. The Dorsey Press.
- Çamur Duyan G. (2000). **Aile İşlevleri ile Ailenin Sosyal, Demografik ve Ekonomik Nitelikleri ile Yaşam Dönüşümü Arasındaki ilişkiler**. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Duyan V. (2003) **Aileye Yönelik Planlı Müdahale Sürecinin Aşamaları**. Toplum ve Sosyal Hizmet. 14 (1) 41-61.
- Duyan V. (2012). **Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri**. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayın No: 20. Ankara.
- Duyan V. Ö. Özgür ve M. Özbulut. (2008). **Sosyal Hizmeti Tanımlamak ve Anlamak**. Sosyal Hizmet Uzmanları ve Sosyal Hizmet Alanında çalışanlar için Bir Rehber. Öncü basımevi. Ankara.
- Erkan G. (1991). "Aile Hizmetleri". R. Keleş ve Diğ. (Ed.), **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler, Ansiklopedik Sözlük**. Ankara: Selvi Yayınları.
- Goldenberg, I. ve H. Goldenberg. (1990). **Family Therapy: An Overview**. California: Third Edition.
- Gülerce A. (1990). Aile Terapisinin Psikolojiye Getirdiği Epistemolojik Yenilik. **Psikoloji Dergisi**. 7 (25), 53-62.
- Hartman, A. (1978). "Diagrammatic Assessment of Family Relationships". **Social Casework**, 59(8), 465-476.
- Hepworth, D., R. Rooney Ve J. Larsen (2002). **Direct Social Work Practice: Theory And Skills** (6th Edition). Home-wood, IL: Dorsey Press.
- Johnson L.C. (1998). **Social Work Practice: A Generalist Approach**. USA: Allyn and Bacon.
- Kartallar R.(1996). "Aile Tedavisi". **Ruh Sağlığı ve Hastalıkları**. (Ed.) I. Sayıl. Ankara: Antıp Yayınları.

- Kerimoğlu E. (1996). **Aile Tedavileri**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kirst-Ashman K. ve Hull G.H. (1999). **Understanding Generalist Practice**. Chicago: Nelson-Hall Publishers.
- Kongar, E.(1972). **İzmir’de Kentsel Aile**. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları. Ankara.
- Koşar, N. (1989). **Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı**, Ankara: Yargıcıoğlu Matbaası.
- Nye F. (1973). **The Family Its Structure and Interaction**. The Macmillan Company. New York.
- Ogburn, W.F.(1963). “The Changing Functions of the Family”. **Selected Studies in Marriage and The Family**. USA: Rinehart and Winston Inc.
- Özabacı N. ve Z. Erkan. (2014). **Aile Danışmanlığı Kuram Ve Uygulamalara Genel Bir Bakış**. A Pegem Akademi Yayınları, 2. Baskı.
- Richter H.E. (1985). **Hasta Aile**. Yaprak Yayınları, İstanbul.
- Smith B.P. ve diğerleri. (1980). **The Usefulness of Groups in Clinical Settings, Small Groups and Personel Change**. London: Richard ClayLtd.
- Street E. (1994). **Counseling For Family Problems**. Thousand Oaks, CA: Sage.
- T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, (1994). **Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları**. Ankara.
- Turan N. (2012). **Birey ve Aileler İle Sosyal Hizmet**. (Ed. V. Duyan) Ankara: Aydınlar Matbaacılık.
- Zastrow C. ve Kirst-Ashman K. (1990). **Understanding Human Behavior And The Social Environment**, Chicago: Nelson-Hall Publishers.
- Zastrow C.H. (1999). **The Practice of Social Work**. CA: Brooks/Cole Publishing Co.
- Zastrow C.H.(2004). **Introduction to Social Work and Social Welfare: Empowering People**. CA: Brooks/Cole Publishing Co.

4

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Yaşantısal aile danışmanlığını tanımlayabilecek,
- Yapısal aile danışmanlığı açıklayabilecek,
- Bowen aile danışmanlığını ifade edebilecek,
- Stratejik aile danışmanlığını tartışabilecek bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Aile
- Aile Sosyal Hizmeti
- Aile Sistemleri Kuramları
- Müdahale Becerileri
- Yaşantısal Aile Danışmanlığı
- Yapısal Aile Danışmanlığı
- Bowen Aile Danışmanlığı
- Stratejik Aile Danışmanlığı

İçindekiler

Aile ve Çocukla Sosyal Hizmet

Aile Sosyal Hizmetinde Temel Danışmanlık Yaklaşımları

- GİRİŞ
- AİLE MÜDAHALESİNDE YAKLAŞIM SEÇİMİ
- BİREY ÖLÇEĞİNDEN AİLE ÖLÇEĞİNE
- SOSYAL HİZMET MESLEĞİNİN AİLE KURAMLARINA KATKISI
- SIK KULLANILAN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR
- YAŞANTISAL AİLE DANIŞMANLIĞI
- YAPISAL AİLE DANIŞMANLIĞI
- BOWEN AİLE DANIŞMANLIĞI
- STRATEJİK AİLE DANIŞMANLIĞI

Aile Sosyal Hizmetinde Temel Danışmanlık Yaklaşımları

GİRİŞ

Aile sosyal hizmeti kapsamındaki uygulamalar; danışmanlık, eğitim ve savunuculuk çalışmalarını içeren üç grupta sınıflandırılır. Bu bölümde, ailelerle sosyal hizmet müdahale yönteminin danışmanlık alanında sıklıkla başvurulan kuramsal yaklaşımları ve bu yaklaşımların temel tekniklerini ele alacağız. Bilindiği gibi aile, sosyal hizmet profesyonellerinin her zaman öncelikli müdahale odakları arasında yer alır. Hatta sosyal hizmetin aileye yönelik mesleki yönelimi onu diğer sosyal mesleklerden ayırır. Sosyal hizmetin hangi sorun alanında çalışırsak çalışalım, bir psikososyal sorunun ortadan kaldırılması ya da hafifletilmesi için mutlaka ailede bazı değişimleri gerçekleştirmek gerekir. Hem niceliksel hem de niteliksel bakımdan çeşitlilik gösteren birçok aile yapısı ile çalışırız: Engelli ailesi, ekonomik yoksunluğu olan aile, bakım gerektiren yaşlıları olan aile, kronik ruhsal veya bedensel hastalığa sahip üyesi olan aile ve göçmen aile. Birçok müracaatçı sisteminde sosyal işlevselliğin artırılabilmesi için aileye yönelik bazı psikososyal müdahalelerin gerçekleştirilmesi zorunludur. Bunlar mesleğimizizin danışmanlık işlevi kapsamında yer alır ve hiç şüphesiz, sosyal hizmet mesleğinin temel işlevlerinden bir tanesi danışmanlıktır. Genelci sosyal hizmet yaklaşımına göre mesleki uygulamanın; danışmanlık, eğitim ve kaynak yönetiminden oluşan üç temel işlevini ve bunlara bağlı olan birçok mesleki rol ile yerine getirildiğini hatırlatmamızda da yarar vardır.

Aileye yönelik müdahalelerin bir müracaatçı sisteminin tanımlanmış olan bir sorununu ortadan kaldırabilmek için kullanılması, ancak soruna uygun olan bir kuramsal yaklaşımın seçilmesi ile olanaklıdır. Diğer ifadeyle, herhangi bir kuramsal yaklaşıma dayanmayan bir danışmanlık söz konusu olamaz ve böyle bir durumda danışmanlık süreci ancak haritası ve rotası olmayan bir geminin yolculuğuna benzer. Gemi yalnızca rüzgarın sürüklediği yere gidecektir. Oysa kuram her zaman pratik ve önemlidir. Kuramdan yararlanmayan sosyal hizmet uzmanları, müracaatçılarına samimi olarak yardım etmeye çalışırken yollarını kaybederler. Karmaşık insan sorunlarını, tek başına içtenlikle veya iyi niyetle çözmeye çalışmak olanaklı değildir. Bildiğiniz gibi kuramlar, fenomenleri anlamayı, açıklamayı, öngörmeyi ve şematik düşünmeyi olanaklı kılan bilimsel yol haritalarıdır. Bir müracaatçı sorununa yönelik müdahalemizi bilimsel ve mesleki kılan unsur ancak bir kuramsal yaklaşıma dayanmasıdır. Aksi durumda gerçekleştirdiklerimizin gönüllü ve hayırsever bir çabadan farkı kalmaz.

Aile, sosyal hizmet profesyonellerinin her zaman öncelikli müdahale odakları arasındadır.

Bir müracaatçı sorununa yönelik müdahalemizi bilimsel ve mesleki kılan unsur ancak bir kuramsal yaklaşıma dayanmasıdır.

AİLE MÜDAHALESİNDE YAKLAŞIM SEÇİMİ

Çalışma deneyimi sınırlı olan sosyal hizmet uzmanları için herhangi bir müracaatçı sorununa aile odaklı müdahale edildiğinde karşılaşılan ilk zor soru, sorunun çözülebilmesi

için hangi kuramın seçileceğidir. Esasında geneli sosyal hizmet uzmanının yalnızca tek bir kurama bağlı olarak bir aileye müdahale etmesini beklemeyiz. Bunun yerine, sosyal hizmet kuramı derslerinde sıklıkla söz ettiğimiz gibi, sosyal hizmet bilgi ve becerisinin 'eklektik' olduğunu hatırlarız. Eklektik bilgi-beceri temelinden kasıt, soruna uygun olan kuramın ya da kuramların çeşitli bileşenlerinin seçilmesidir. Dolayısıyla kuram bir sosyal hizmet uzmanı için meslek yaşamı boyunca giyeceği 'tektip' bir kıyafet değildir. Sorunun niteliğine ve koşullara göre seçtiği araçlardır. Şu halde hiçbir kuramsal yaklaşım tüm sorunlar için kullanışlı değildir. Tek bir kurama bağlı kalmak ise sınırlı bakış açısı ve mesleki gelişimi geriletme sonucu doğurur.

ÖRNEK 1

Örneğin ebeveyn ile ergen çocuk çatışmasında son derece etkili olabilen kuram, bilişsel davranışçı yaklaşımdır. Bu yaklaşım içinde yer alan 'olumsallık sözleşmesi' ile ergenin istenmeyen davranışlarının söndürülmesi ve ebeveyni ile uyumlu bir iletişim tesis etmesi mümkün kılınabilir.

Bu bölümde kuram denildiğinde hatırlamamız gereken bir başka önemli husus da şudur: Sosyal hizmetin genel kuram yelpazesi içinde yer alan 'anlamayı ve tanımayı' kolaylaştıran kuramlardan (ekosistem kuramı gibi, bkz. Teater, 2013) ziyade müdahaleyi gerçekleştirmemizi sağlayan aile kuramlarını ele alıyoruz.

Şu soruyla başlayalım: Neden aile danışmanlık becerileri sergilemeliyiz? Hangi kuramsal yaklaşımı seçersek seçelim ailedeki işlevsizliğin kaynaklarını keşfetmeyi veya ortadan kaldırmayı başarmak için bu becerileri sergileriz. Bir yandan da işlevsizliğin kaynaklarının çeşitlilik arz ettiğini biliriz. Bilişsel, duyuşsal ve davranışsal bileşenler içeren daha çok psikik kaynaklar olabildiği gibi; sosyal, ekonomik ve kültürel bileşenler içeren sosyokültürel veya sosyoekonomik kaynaklar ailedeki işlevsizliğin nedenleri olabilir. Bir sosyal hizmet uzmanı bu olası işlevsizlik kaynaklarına bütüncül bir bakışla yaklaşır. Ayrıca uygulamada hangi kuramı seçerse seçsin ailenin güçlü yönlerine odaklanır.

Müdahale kuramları; insan davranışlarıyla ilgili bilgileri organize etmeyi, sağlığın ve işlevsizliğin ne olduğunu göstermeyi, insana nasıl yardım edilebileceğini ve terapötik teknikleri sunan bir bütündür.

BİREY ÖLÇEĞİNDEN AİLE ÖLÇEĞİNE

Aile müdahalesine temel oluşturan kuramları incelemeyen önce şu soruları yanıtlamamız gerekir: Psikososyal müdahalenin ölçeği hangi nedenlerle bireyden aileye kaymıştır ve ayrı bir aile müdahale alanı ortaya çıkmıştır? 20. yüzyılın başından itibaren bireylerin istenmeyen davranış ve tutumlarını değiştirmeyi sağlayan birçok kuramsal yaklaşım zaten geliştirilmiştir. Bir de bunun üstüne aile ölçeğinde belirli kuramsal yaklaşımların geliştirilmesine neden gereksinim duyulmuştur?

Aile ile çalışma, psikososyal müdahaleye bütün ailenin katıldığı bir versiyon olmanın çok ötesindedir. İnsan davranışı üzerindeki yeni düşüncelerin bir yansımasıdır. Bu düşünceler; yaklaşık yarım yüzyıldan beri sosyal hizmet mesleğinin kuramsal temellerini şekillendirmekte olan sistem kuramı, sibernetik, ekoloji ve çevresi içinde birey yaklaşımının ortak söylemidir. İnsan ekosistemi bireyle başlar fakat onunla bitmez. İnsan davranışları temelde kişiler arası bağlamlarda örgütlenmiştir. Bireyin ailesi, akrabaları, akranları, iş, okul çevresi, kültürel ve politik çevrelerle olan etkileşimleri yaşamının belirleyicileridir. Depresyon gibi, psikolojik bir sıkıntıyı burada ifade ettiğimiz çevresel bağlamlardan bağımsızmış gibi ele almak ve yalnızca bireyin iç ruhsal dinamiklerinde aramak artık 'indirgemecilik' olarak değerlendirilmektedir.

Ergen çocuğunun depresyonu nedeniyle yardım arayan anneye profesyonelin yanıtı ne olmalıdır? Yalnızca çocuğu ele alıp, onunla görüşüp, kendilik değeri (insancıl), bastırılmış öfkesi (psikodinamik) veya pozitif pekiştiricilerin (bilişsel-davranışçı) yeterliği mi incele-

Tek bir kurama bağlı kalmak sınırlı bakış açısı sonucu doğurur.

me konusu olacaktır? Bireysel sorunlara yalnızca bireyselleştirilmiş çözümler bulmanın bugün yeterli olduğuna inanılmamaktadır. Çocuğu biçimlendiren öncelikli unsurun ebeveyn sistemi olduğunu dikkate almak bireysel sorunlara yaklaşımımızı bütünüyle değiştirir. Aile sisteminde her şey yolunda giderken çocukta depresyonun gelişmiş olması çok şaşırtıcı olacaktır. Anne-baba arasındaki anlaşmazlıklar, aile içi rollerdeki değişimler, aile yaşam döngüsünde yaşananlar, kardeşler arasındaki ve ebeveyn beklentilerindeki farklılıklar çocuktaki zorlanmaların belirleyici kaynağı olabilir. Eşler arası veya ebeveyn çocuk sorunlarıyla ilgili olarak çalışan bir sosyal hizmet uzmanının, ailelerin yapısal nitelikleri, nasıl işlev gördükleri ve bir sistem olarak etkileşim örüntüleri hakkında kuramsal bilgisinin olması gerekir. Özellikle çocuklarındaki davranış ve tutum değişikliğini anlamakta ve benimsemekte güçlük çektiğini söyleyen ebeveynlerle çalışırken başvuru öncelikli bilgi kümesi aile yaşam döngüsüdür. Çocuk büyümekte ve aile içinde rolleri değişmektedir. Ailenin bunun farkında olup aile sisteminde gerekli düzenlemeleri yapmaları beklenir.

<http://www.europeanfamilytherapy.eu/>

İNTERNET

SOSYAL HİZMET MESLEĞİNİN AİLE KURAMLARINA KATKISI

Aile sosyal hizmet mesleğinin her zaman, bugünkü kavramsallaştırma ile bir müdahale ölçeği, eski kavramsallaştırma ile müdahale yöntemi olmuştur. Sosyal hizmet uzmanları içinde korunması gereken çocuk olduğu için aileler ile mesleğin başlangıcından beri çalışmışlardır. İstismar, ihmal, eğitim vb. konular profesyonellerin aile sistemi ile çalışmasını gerektirmiştir. Mesleğin aile alanına olan yakınlığı yalnızca bununla sınırlı değildir. Aileyle çalışmanın saikleri ve aileyle nasıl çalışılması gerektiğine yanıt veren temel, kuramsal katkılar bağlamında da sosyal hizmet mesleği aile ile yan yana gelmiştir. Mesleğin insan sorunlarına temel bakışı bireyin sosyal çevre bağlamı içinde ele alınması olduğu için psikoloji ve psikiyatri gibi diğer disiplinlerden çok daha önce, aileyi önemseyen bir tutum benimsenmiştir. Bu yönüyle sosyal hizmet aile çalışmasının öncü mesleği olmuştur. Mesleğin kendi tarihinin başından günümüze değin odağı risk altındaki ve alt sosyoekonomik düzeydeki bireylerin, grupların ve ailelerin sosyal koşullarını iyileştirmek olmuştur. Sosyal hizmet uzmanları bu sistemlere temel gereksinimlerin karşılanmasından, psikolojik sıkıntıları gidermeye ve toplumsal dengeyi sağlamaya kadar genişleyen bir yelpaze içinde çoklu müdahaleler gerçekleştirmişlerdir.

Aile ile çalışan sosyal hizmet uzmanları ailenin gereksinimlerini saptamak ve karşılamak için ev ziyaretleri yapmakta, aileyi doğal ortamında gözleme olanağını kullanarak yerinde ve somut müdahaleler yapmışlardır. Bir psikososyal müdahale mesleğinin resmi kurumundan, ofisinden çıkıp ailenin doğal çevresine girmesi yardıma ilişkin profesyonel bakışta önemli bir kırılma noktasıdır. Sosyal hizmet profesyonellerinin önceden keşfettiklerini psikiyatrinin keşfetmesi arasında yaklaşık yarım yüzyıl vardır. ABD’de aile sosyal hizmetinin öncüsü olan Mary Richmond, ‘Sosyal Teşhis’ adlı kitabında ailenin doğal bağlamında incelenmesi ve bir bütün olarak tedavi edilmesi gerektiğini yazdığında yıl 1917’dir. Richmond’a göre aile üyeleri arasındaki duygusal bağlar üyelerin yaşamını sağlıklı biçimde sürdürebilmeleri için son derece gerekli ve değerlidir. Richmond ayrıca ailenin ancak 1980lerde bir sistem olarak görülmesini de çok önceden öngörmüştür. Ailelerin kapalı sistemler olmadığını, işleyişleri ile karşılıklı etkileşimler içindeki bir toplumsal bağlam içinde olduklarını gösteren şemalar oluşturmuştur. Bu çerçevede, müdahalelerin bütün sistemik düzeylerdeki potansiyel etkilerinin dikkate alınması gerektiği ve iyileştirme için sistemik hiyerarşinin karşılıklı etkileşimlerinin anlaşılması gerektiğini belirtmiştir. Aile alanına somut kuramsal katkılar veren bu bölümde bir kısmını ele alacağımız sosyal hizmet uzmanları arasında Virginia Satir, Insoo Kim Berg, Steve de Schazer, Richard Stuart, Michael White gibi çok bilinen öncüler yer almaktadır.

SIK KULLANILAN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Aileye yönelik müdahale becerilerinizi geliştirmeyi hedeflediğimiz bu bölümde aile sistemi kuramları çatısı altında, dört kuramsal yaklaşımın temel becerileri üzerinde örneklerle duracağız. Nichols (2013), Murdock (2013) ile Dallos ve Draper'dan (2012) derleyerek mesleki beceri boyutlarını ele alacağımız kuramsal yaklaşımlar aşağıdadır:

- *Yaşantısal aile danışmanlığı (Virginia Satir)*
- *Yapısal aile danışmanlığı (Salvador Minuchin)*
- *Bowen aile danışmanlığı (Murray Bowen)*
- *Stratejik aile danışmanlığı (Jay Haley)*

Yukarıda sıralanan yaklaşımlar 'aile sistemi kuramları' çatısı altında toplanmaktadır. Bunlara eklenebilecek; kişilerarası terapi, psikanalitik aile danışmanlığı, bilişsel-davranışçı aile danışmanlığı, çözüm odaklı kısa aile terapisi, bütüncül terapi, feminist aile terapisi gibi daha birçok yaklaşım literatürde vardır ve kullanılmaktadır. Bununla birlikte biz sosyal hizmet uygulamasında öncelikli olarak bilinmesi gerektiğini düşündüğümüz ve sosyal hizmet uzmanları tarafından sıklıkla kullanılan aile sistemi kuramlarını seçtik. Aile sistemleri kuramlarının odak noktası, aile bireylerinin aynı anda ailenin bir parçası olma ve sistemden ayrı bir birey olma çabaları ile ilgilenmesidir. Birey kendisini baskıladığında ve ailesi ile ilgili olumsuz durumlara düştüğünde ya da ailesi ile olan bağlantısını reddettiğinde sorunlar ortaya çıkar. Bu yaklaşım ailelerin kendilerinden önceki kuşakların yaptıklarını tekrarlama eğiliminde olduklarını kabul eder (örneğin, işlev bozukluğunun kuşaklararası aktarımı). Ayrıca bu yaklaşımlar, aile yaşam döngüsünün çeşitli evrelerinde ortaya çıkan sorunları çözmekle ilgilidir. Bu bölümde ele alacağımız aile sistemi kuramlarının bir ortak yönü de profesyonelin aktif biçimde 'uzman' rolü üstlenmesidir. Kuramlar bu yönüyle bazı çevreler tarafından danışanların pasif olduğu görüşüyle eleştirilmiştir. Aile sistemi kuramlarına en yoğun eleştiri feminist terapi okulunun temsilcilerinden gelmiştir. Bu okul aile sistemi kuramlarını cinsiyetçi ve kadın erkek eşitliğine özensiz davranmakla suçlamıştır.

Yukarıda listelediğimiz kuramların genel özelliklerine ve sosyal hizmet uzmanına kazandırdığı temel becerilere değinmeden önce 'danışmanlık' ve 'terapi' arasındaki kavramsal ilişkiden de söz etmemiz gerekir. Psikiyatri, sosyal hizmet ve psikolojik danışmanlık literatüründe toplumsal bileşenleri olan, bireysel ya da birey ve çevresi arasındaki herhangi bir bilişsel, duyuşsal veya davranışsal sorunu çözebilmek için gerçekleştirilen psikososyal girişimler için hem danışmanlık hem de terapi kavramlarının birbirinin yerine geçecek biçimde kullandığı görülmektedir. Esasında danışma ile terapi arasında bir fark olup olmadığı tartışılmaktadır. Danışmanlıktan kasıt psikolojik danışma; terapiden kasıt ise psikoterapi olduğunda, geleneksel olarak psikoterapi 'kişilik değişimi' ve 'derinlemesine çalışma' ile ilgilidir. Buna karşın danışmanlık daha kısa süreli, sorunun çözümüne odaklı ve daha az yoğunluktaki bir psikososyal girişim olarak düşünülür. Yine de iki kavramın karşılığında da sosyal işlevselliği azaltan ya da ortadan kaldıran bir psikososyal sorunun çözümü söz konusu olduğu için bu kavramlar dönüşümlü olarak kullanılmaktadır. İlave-ten terapi kavramı daha çok tıp bilimleri içerisinde bir bozukluğun iyileştirilmesi / tedavi edilmesi amacıyla daha sık kullanılıyor olsa da biz bu metinde terapi derken işlevsiz bir durumun düzeltilmesini kastediyoruz.

YAŞANTISAL AİLE DANIŞMANLIĞI

Aile sistemi kuramlarının ilki, kronolojik olarak- yaşantısal aile danışmanlığı kuramıdır. Yaklaşımı geliştiren kişi bir sosyal hizmet uzmanı olan Virginia Satir'dir. Yaklaşım 'yaşantısal' olarak adlandırılmış olsa da, kendisi bunu insanın varlığını onaylama süreci modeli olarak adlandırmaktadır. Satir'in bu alandaki kariyeri Chicago Üniversitesi Sosyal Hizmet

Bölümü'ndeki yüksek lisans eğitimiyle başlamıştır. Önceleri kendi özel işyerinde ailelerle çalışmış, daha sonra psikiyatri enstitüsü aile terapisi eğitim programlarında yöneticilik yapmıştır. Satir'in 'İnsan Yaratmak' adlı kitabı yaklaşımının temel felsefesini ve ayrıntılarını kapsamlı bir biçimde ele almaktadır.

Terapi derken işlevsiz bir durumun düzeltilmesini kastediyoruz.

Resim 4.1

Virginia Satir
(1916-1988)
Yaşantısal Aile
Danışmanlığı
Yaklaşımını Geliştiren
Kişi Bir Sosyal Hizmet
Uzmanı Olan Virginia
Satir'dir.

Kaynak: http://www.satiraustralia.com/virginia_satir.asp

Genel Özellikleri

Yaşantısal aile terapisi yaklaşımı danışmanlığın insancıl kanadını temsil eder. Temel vurgu ise burada ve şimdi deneyimidir. Kişilerarası etkileşimsel dinamiklerden daha çok duygusal deneyimlere odaklanan bir yaklaşım olduğunu söyleyebiliriz. Sistemleri ve eylemi ele alan yaklaşımlarla karşılaştırıldığında, bireyin duygularını ön plana çıkartan bir model sunar. Yaşantısal yaklaşımda duygusal ifadelerin ön plana çıkarılması, günümüzde egemen olan sorun çözme odaklı ve indirgemeci davranışçı yaklaşımların karşısında yararlı bir denge unsuru olarak durur. Bu yaklaşımın temel önermesi, aile sorunlarının kökeninde yatan nedenin duygusal bastırma olmasıdır.

Her ne kadar çocukların her zaman her istediklerini yapamayacaklarını öğrenmesi gerekse de birçok anne baba duygunun araçsal ve ifadesel işlevlerini birbirine karıştırır. Çocuklarının davranışlarını, duygularını denetim altına alarak düzenlemeye çalışırlar. Bunu sonucunda da çocuklar eleştiriden kaçınmak için duygusal deneyimlerini köreltmeyi öğrenir. Yaşantısal yaklaşıma göre; ailelerde olumlu değişimler yaratılabilmesi için öncelikle aile üyelerinin kendi gerçek duyguları, korku ve kaygılarının yanı sıra umut ve istekleri ile bağlantı kurması gereklidir.

Yaşantısal aile danışmanlığı, içten dışa doğru işler yani bireylere duygularını dürüst bir şekilde ortaya çıkarmalarına ve daha sonra da sahiciliğin güçlenmesiyle birlikte hakiki aile bağlarının da sağlamlaşmasına yardım etmeye çalışır. Yaşantısal yaklaşımın temelindeki düşünceye göre, bireyin gelişimini ve ailenin bütünleşmişliğini desteklemek için duyguların ve itkilerin özgür bırakılması gerekir. Savunmacılığın azaltılması ve deneyimin derin düzeylerinin özgürleştirilmesi, insan doğasını özünde iyi olduğu varsayımına dayanır. İnsanların tümü özünde iyidir, sorun iletişim örüntülerindedir. Satir'in dünya görüşünü meşhur insancıl psikoloji kuramcısı ve danışan merkezli terapinin kurucusu Carl Rogers da paylaşır.

Yaşantısal aile danışmanlığı, içten dışa doğru işler yani bireylere duygularını dürüst bir şekilde ortaya çıkarmalarına ve daha sonra da sahiciliğin güçlenmesiyle birlikte hakiki aile bağlarının da sağlamlaşmasına yardım etmeye çalışır. Yaşantısal yaklaşımın temelindeki düşünceye göre, bireyin gelişimini ve ailenin bütünleşmişliğini desteklemek için duyguların ve itkilerin özgür bırakılması gerekir. Savunmacılığın azaltılması ve deneyimin derin düzeylerinin özgürleştirilmesi, insan doğasının özünde iyi olduğu varsayımına dayanır.

Satir'in yaşantısal aile danışmanlığının temel unsuru kendilik değeridir.

Resim 4.2

Sevgi, Dianne Dengel

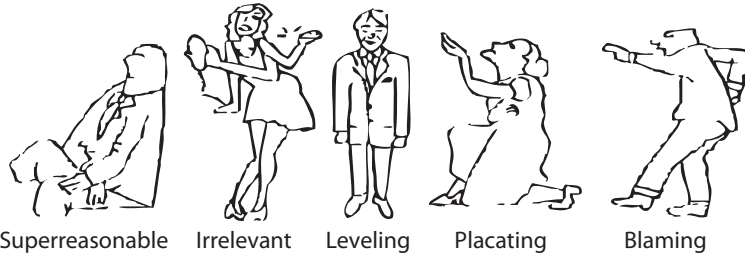
Kaynak: http://www.diannedengel.com/dianne_dengel_art_for_sale.html

Satir'in yaklaşımının temel taşı, benlik saygısı veya kendilik değeridir. Kendilik değeri, kişinin -başkalarının görüşü ne olursa olsun- kendisine verdiği değer in derecesi olarak tanımlanmaktadır. Başkalarını sevmenin ön koşulu insanın kendisini sevmesidir. Düşük kendilik değerine sahip olanlar kaygılıdır ve kendilerine güvenmezler. Başkalarının onları nasıl değerlendirdiği konusunda çok fazla odaklaşırlar. Düşük kendilik değeri bulaşıcıdır ve aile içerisinde üyeler arasında yayılır. Ayrıca düşük kendilik değerine sahip bir kimsenin evlenmek için genellikle düşük kendilik değerine sahip başka bir kimseyi seçtiği düşünülmektedir. Bu insanlar ilişkilerinde duygularını göz ardı etmekte ve bir stres durumunda da düşük benlik saygılarını daha da yoğunlaştırmaktadırlar. Böyle bir ortamda yetişen çocuklar da genellikle düşük benlik saygısına sahiptirler.

Bu yaklaşıma göre iletişim süreci ve iletişimin sonucu çok önemlidir. İşlevsel bir iletişim açıktır tanımlanmıştır ve taraflar kendilerini olduğu gibi ortaya koymuşlardır. Ayrıca tutarlı bir iletişimde sözel ve sözel olmayan mesajlar birbiriyle uyumludur. Uyumsuz iletişimde ise bunun tersi bir durum söz konusudur. İki kişinin birbirleriyle iletişim kurması en temel düzeyde bireylerin, karşısındaki kişi tarafından doğrulanmayı talep etmesi anlamına gelir. Bireyler stresli olduklarında iletişimlerinde genellikle dört problemli örüntüden birine başvururlar: Bunlar yatıştırma, suçlama, hesap yapma ve dağıtma olarak gruplandırılmıştır. Bunların hepsi de, düşük kendilik değerinin ürünüdür ve kırılabilirliği örtmeye çalışmaktadır. Hepimiz iletişimimizde bu örüntüleri kullanabiliriz ancak genellikle bunlardan birini tercih ederiz.

Şekil 4.1

Satir'in Tanımladığı İletişim Örüntüleri

Satir'in tanımladığı iletişim örüntüleri

Superreasonable Irrelevant Leveling Placating Blaming

Kaynak: <https://lavedanaylor.wordpress.com/category/communication/>

Yatıştırıcılar daima başkalarının onayını almaya çalışan “evet efendim”cilerdir. Karşısındakini memnun etmeye çalışırlar ve özür dilerler. Virginia Satir bu pozisyonu anlayabilmek için şu beden duruşunu denemeyi önerir. Dizinizin birisini yere değdirirken bir elinizi yalvarırcasına uzatın, ensenizi dik tutun ve başınızı yukarı doğru uzatın.

Suçlayıcılar diktatör patronlardır, sert ve gergindirler, sesleri soğuk ve yüksektir. İri elleri kalçalarında ellerinin işaret parmağı size doğrudur.

Hesapçılar her şeyi analiz ederler. En ufak bir duygu belirtisi göstermezler. Bazen bunlara ‘süper mantıklılar’ da denir. Bunlar akıllı ve mantıklıdırlar ancak insanlara karşı soğuk ve mesafelidirler ve bu kişiler, fiziksel olarak bir bilgisayar gibi katı ve sakindirler. Sanki belkemiklerinden başlayarak ense arkalarına doğru uzanan uzun ve sert bir demir çubuk vardır.

Dağıtıcılar kafa karıştırıcılarıdır, söylediklerinin bir anlamı yoktur. Şarkı söyler gibi bir ses tonuna sahiptirler ve hiçbir zaman belli bir noktaya odaklanmazlar. Satir’in bunları tanımlamak için gösterdiği imaja göre yana eğik olan başı sürekli hareket halindedir ve de kollar, beden ve ağız farklı yönlerde doğru uzanmaktadır.

Satir sağlıklı insanların ölçülülük esasına göre davrandıklarını düşünmektedir. Bunların iletişimi tutarlıdır. Bedenleri kelimeleri ve ses tonları birbiri ile uyumludur Satir’in sağlıklı iletişim için kullandığı bir diğer kavram uygunluktur uygun ve ölçülü olan bir insanın benlik saygısı yüksektir, bu nedenle gizlenecek bir şey yoktur. İletişim açık ve dürüsttür. Tüm bu durumlar bakımından yalnızca ölçülülük bozulan ilişkileri düzeltmeye, açmazları çözmeye veya insanlar arasında köprü oluşturma şansına sahiptir.

Yaşantısal aile danışmanlığını dört unsuru bakımdan özetlememiz mümkündür:

- İçtenlik ve kabul,
- Güçlü yaşantısal şimdi ve burada teknikleri,
- Profesyonelin keşfetme çabası,
- Profesyonelin rahat ve insancıl yapısı.

Bu yaklaşıma dayalı danışmanlığın özünde zor durumda olan aileler için temelde yaşantısal bir eğitim programı vardır. Ailelerin engellenmiş olan potansiyelini açığa çıkarmak ve içlerinde var olan iyileştirici güç ile temas kurmalarını kolaylaştırmak hedeflenir. Hiç şüphesiz, önemli amaçlardan birisi de aile üyelerinin her birinin kendilik değerini arttırmaktır. Üyeler kendilerinin ve diğerlerinin daha fazla farkında olmaya başladıklarında, daha özgün ve tutarlı olurlar. İletişimleri daha net ve daha işlevsel hale gelir.

Satir’in yaşantısal aile danışmanlığının özünde zor durumda olan aileler için yaşantısal bir eğitim programı vardır.

Her aile için o aileye özgü bir yaşantı düzenlemek ve böylece ailenin yaşama bakışını değiştirme konusunda özel bir çaba harcanmalıdır.

Yaklaşımın Temel Becerileri

Esasında yaşantısal aile terapisinde teknikler değil, insanların yaşantıları söz konusudur. Çünkü Satir her durumun kendine özgü olduğunu ve aynı zamanda kuramın yaşantıdan beslendiğini vurgulamaktadır. Her aile için o aileye özgü bir yaşantı düzenlemek ve böylece ailenin yaşama bakışını değiştirme konusunda özel bir çaba harcanmalıdır. Bununla birlikte çok sık kullanılan becerilere aşağıda yer veriyoruz.

Ailenin Kendi Heykelini Yapması

Yaklaşımda fiziksel durumun, düşüncelerin ve de duyguların bütünleşmesinin vurgulanıyor olması aile heykelinin yapılmasına yol açmıştır. Burada aile üyeleri kendilerinin aile içindeki etkileşimlerini gösterecek şekilde fiziksel olarak duruşlarının ne olduğunu belirleyerek hep birlikte bir pozisyon alırlar. Aile üyeleri, genel olarak dört iletişim tipinden (suçlayıcı, yatıştırıcı, hesapçı veya dağıtıcı) birinin veya daha fazlasının pozunu almaktadır.

Resim 4.3

Aile Heykeli Çalışması Sırasında Satir ve Temsili Aile Üyeleri Hatalı İletişim Örüntülerini Şekillendiriyorlar.

Kaynak: <http://www.blatner.com/adam/psyntbk/historypsychotherapy/hxpsytherapy3.html>

Profesyonel bu sırada üyelerin duygularının, düşüncelerinin ve fizyolojik tepkilerinin ne olduğunu keşfetmeleri için onlara yardımcı olur. Üyelerin kendilerini diğerlerine göre daha yükseğe ya da daha alçağa yerleştirmesi, aşırı mantıklı olan bir üyeye sandalyenin üzerine çıkması söylendiği zaman olduğu gibi, ailedeki güç ilişkisinin nasıl olduğunu göstermektedir. Profesyonel, üyelere:

- *Şu an ne hissediyorsun?*
- *Bedeninde neler oluyor?*
- *Bu hareketlerini abartabilir misin?*

gibi çeşitli sorular yönelir. Ayrıca “aradan beş yıl geçse ve ailede her şey şimdi olduğundan daha kötüye gitse bu heykelde nasıl bir değişim olur?” veya “aradan beş yıl geçse ve her şey şimdi olduğundan daha iyiye gitse bu heykelde nasıl bir değişim olur?” gibi sorular sorarak aile etkileşim örüntülerine ilişkin üyenin içgörü kazanmasına yardımcı olunabilir.

Aile heykeli üyelerin ailelerinin etkileşim örüntülerine ilişkin içgörü geliştirmesini sağlar.

Duyguların İfade Edilmesi

Yaşantısal yaklaşımda bireyin yaşadığı süreçle ilgili ortaya çıkan duygularını dışa vurmasının sağlanması çok önemli bir terapötik hedefdir. Yaşantısal yaklaşımda bireyin yaşadığı süreçle ilgili ortaya çıkan duygularını dışa vurmasının sağlanması çok önemli bir terapötik hedefdir. Sosyal hizmet uzmanı aile görüşmesinde sıklıkla “ona ne hissettiğini söyle” ya da “şu anda neler hissediyorsun?” şeklinde sorular sorar.

- **SHU: Ne zaman annene bir soru sorsam, babana baktığını görüyorum neden böyle yapıyorsun?**
- **Çocuk: Hiç...**
- **SHU: bir anlamı olmalı. Hadi söyle, ne hissediyorsun?**
- **Çocuk: Hiçbir şey!**
- **SHU: Herhalde bir şey hissediyorsun, ama ne?**
- **Çocuk: İşte, bazen annem bir şey yapmama izin verdiğinde babam çok kızıyor. Ama ona bağıracığına bana bağıyor. (hafifçe ağlamaya başlar)**
- **SHU: Bunu ona söylemeni istiyorum.**
- **Çocuk: RAHAT bırak beni!**
- **SHU: Olmaz, bu önemli. Babana neler hissettiğini söylemelisin.**

Profesyonel, aileyle çalışırken her bir üyeyi onaylamaya ve desteklemeye önem vererek, onların iletişimlerini inceleme ve de sağlıklı bir iletişim kurmalarını sağlayacak şekilde

Yaşantısal yaklaşımda bireyin yaşadığı süreçle ilgili ortaya çıkan duygularını dışa vurmasının sağlanması çok önemli bir terapötik hedefdir.

yaşantıları düzenleme konusuna yoğun bir zaman ayırır. Aile üyelerini her birinin duygularını ifade etmesi ve birbirine saygı duyması konusunda yüreklendirir.

ÖRNEK 2

Sosyal hizmet uzmanı, Beril Hanım ve kızı Ceren'den birbirleriyle saygı konusu üzerine konuşmalarını ister. Annenin bu konuşma sırasında Ceren'i onaylayıcı olmadığı uzmanın dikkatini çeker. Anne çocuğunu sıklıkla suçlamaktadır, ona karşı her zaman için saygılı olmasını istemektedir. Ceren önce buna sinirlenir sonra da sessizleşir. Uzman araya girer ve Beril'den konuşma sırasında yaşadığı duygularını anlatmasını ve de çocuğunu suçlamak yerine onun kendi öfkesini sahiplenmesini ister. Anne Ceren'le nasıl bir ilişki kurmak istediğini ve de yaşadığı duygularını tutarlı bir şekilde aktarmaya başladığında Ceren'den de annesine bu kez daha farklı bir tepkide bulunmasını ister. Uzman bu etkileşim sırasında öfkelerini göstermenin önemli olduğunu, ancak bunu sahiplenerek karşısındakinin üzerine atmadan yapmalarının gerektiği vurgular.

Dokunma

Dokunma duygusundan yararlanması Satir'e özgü yaklaşımlardan biriydi ve şefkatin diliyle konuşuyordu. Genellikle işe çocuklarla fiziksel temas kurarak başlıyordu.

Resim 4.4

ÖRNEK 3

Hakan iyileşme sürecinde olan bir alkolikti. Çocukları, dört yaşındaki Defne ve iki yaşındaki Oğuz sürekli olarak annelerin kötü muamelesine (merdivenden itme, üzerinde sigara söndürme ile lavabonun altına bağlama) maruz kalıyordu. Görüşme sırasında anne psikiyatri kliniğindeydi ve çocuklarla görüştürülmüyordu. Hakan'ın yeni eşi Esra da yine alkolik olan eski kocasının kötü muamelesine maruz kalmıştı. Hamileydi ve üvey çocuklarının bebeğe kötülük yapmasından korkuyordu. Çocuklarsa maruz kaldıkları şiddeti kendileri de sergilemeye başlamıştı, diğer çocukları tokatlıyor, boğazlarını sıkıyorlardı. Üzüntü ve korku içindeki Hakan ile Esra çocuklara kaba, katı tepkiler veriyor ve bu da saldırganlık düzeyini artırmaktan başka bir işe yaramıyordu.

Sosyal hizmet uzmanı, seans boyunca babaya ve üvey anneye çocuklara nasıl şefkatli bir şekilde dokunabileceklerini göstermiş ve yaramazlıklarını durdurmak için onları sıkı bir şekilde kucaklamalarını söylemişti. Hakan oğlu Oğuz'a bir şeyler söylerken uzakta kaldığında sosyal hizmet uzmanı yaklaşması ve ona dokunması için ısrar ediyordu. Oğuz'u babasının ayaklarının dibine oturtmuş Hakan'dan çocuğun ellerini tutup gözlerinin içine bakarak konuşmasını istemişti. **"Bu küçücük eller ne çok şey biliyor, yeniden eğitilmeleri gerekiyor. Fakat bunun için, bu tipte fiziksel temas kurmak konusunda ısrarlı olun. Elinize geçen bütün fırsatları kullanın, çocuklarınıza kızdığınızda bile vurmayın, ama onlara dokunun sıkıca sarılın."**

Uzmanın İletişimi

Yaşantısal yaklaşımı kullanan profesyoneller, kullandıkları dil bakımından oldukça temkinlidirler. Ailenin durumu farklı bir açıdan görmesine yardım etmek için yeniden çerçevlendirmeden yararlanılabilir. Aynı amaçla mizah da kullanılabilir, benzetmeler ise sıklıkla kullanılmaktadır. Kendilik değeri üzerinde konuşurken sıklıkla kullanılan tencere terimi çok tanınmış bir benzetmedir. Tencere dolu veya neredeyse boş olmak üzere olabilir ve kaynamaya yakın ya da sakin durumda olabilir.

ÖRNEK 4

Ceren'in bir arkadaşının onun annesine küfredmesi olayını konuşurken, uzman bunu, onun annesine karşı özeni olarak görür. Böylece bunu yeni bir çerçeveye yerleştirir. Uzman, annesine olan özenini göstermek üzere daha farklı olacak şekilde bazı sakin yolların olup olmadığını Ceren'e sorar.

Yaşantısal aile danışmanlığı sorunları çözmeye değil, duygusal esenliğe önem vermektedir. Kişiliğin bütünlüğü ve kendini gerçekleştirme, savunmacılığın ötesine geçildiğinde, kendiliğinden ortaya çıkan ve insanın doğasına özgü yetenekler olarak görülür. Uzmanlar basamaklıları sorgulamak ve deneyimi zenginleştirmek için bir dizi ifadenin yanı sıra kendi renkli kişiliklerini de bu yaklaşımda kullanırlar.

YAPISAL AİLE DANIŞMANLIĞI

Yapısal aile danışmanlığı ya da terapisi denildiğinde akla gelen ilk isim Salvador Minuchin'dir. Onun 'Aileler ve Aile Terapisi' adlı kitabı bu alanda bir klasik sayılmaktadır. Minuchin, tıp eğitimini tamamladıktan sonra, sorunlu gençlere hizmet veren bir okulda çalışmaya başlamıştır. Burada kendisi gibi yetenekli meslektaşlarıyla birlikte –tipik bir sosyal hizmet müracaatçı grubu olan- yoksul Afrika kökenli Amerikalı ailelerle aile terapisinin nasıl yapılacağını tasarlamaya başlamıştır. Çok etkileyici bir çalışma olan 'Varoşların Aileleri' adlı kitabı yazmıştır. Bugün yapısal aile danışmanlığı, dünya genelindeki en etkili aile danışmanlığı modellerinden biridir. Bu yaklaşıma göre aileye müdahalenin nihai amacı aile yapısını düzeltmektir.

Bir psikiyatrist olan Minuchin'in aile alanına girmesinde, ailelerde gördüğü iki örüntü belirleyici olmuştur: Bazı aileler düğümlenmiştir. Birbirlerine aşırı biçimde bağlanmıştır. Bazı aileler ise kopuktur. Adeta ilişkisiz gibidir. Her iki örüntüde de otorite yoksunluğu, sınır belirsizliği vardır. Çocuklarıyla iç içe geçmiş anne-babalar bu aşırı yakınlık yüzünden etki gücünü yitirmiştir. Kopuk anne-babalar ise çocuklarına etki edemeyecek kadar mesafelidir. Bu 'uygunsuz' yapılar ailenin sağlıklı işlemlerini ve üyelerin gelişmesini engellemektedir.

Resim 4.5

Salvador Minuchin
(1921 –)

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Salvador_Minuchin

Genel Özellikleri

Aile danışmanlığını güçleştiren nedenlerden biri, ailelerin genellikle birbirlerini görülemeyen güçlü şekillerde etkileyebilen bireylerden oluşmasıdır. Yapısal aile danışmanlığı, bu etkileşimlere düzen ve anlam getiren bir çerçeve ortaya koyar. Aile davranışlarındaki tutarlı örüntüler, bir yapıları olduğunun düşünülmesine olanak verir, ancak elbette bu işlevsel anlamda bir yapıdır. Bir ailenin yapısını oluşturan duygusal sınırlar ve koalisyonlar birer soyutlamadır; bununla birlikte terapistler, aile yapısı kavramından yararlanarak sistematik ve düzenli müdahalelerde bulunabilirler.

Yapısal aile danışmanlığı aile etkileşimlerine düzen ve anlam getirir.

DİKKAT

Yardım için gelen aileler genellikle belirli bir sorun konusunda endişelidir. Bu sorun, yaramazlık yapan bir çocuk ya da bir çiftin yaşadığı geçimsizlik olabilir. Aile terapistleri tipik olarak bu sorunların ayrıntılarından öteye, ailenin bu sorunları çözme girişimlerine bakar. Bu da etkileşim dinamiklerini ortaya çıkarır.

Yaramazlık yapan çocuğun anne babası onu hep azarlıyor, buna karşılık hiç ödüllendirmiyor olabilir. Çift bir kaçan kovalayan dinamiğine kapılmış olabilir, belki de konuşmaları sürekli tartışmaya dönüşmektedir.

ÖRNEK 5

Yapısal aile danışmanlığı, söz konusu etkileşimleri destekleyen ve sürdüren genel örgütlenmenin anlaşılmasını ve dengelenmesini amaçlar. Azarlayan anne baba sorununda biri çocuğu ile iç içe geçmiş, diğeri dışarıda kaldığı için öfkeye kapılmış ve böylece birbirlerine köstek olmaya başlamış bir çift söz konusu olabilir. Böyle bir durumda yapısal sorun ele alınıp anne baba arasında gerçek bir ortaklık ilişkisi geliştirilmediği sürece etkili disiplini teşvik etmeye yönelik girişimler büyük olasılıkla başarısız olacaktır. Benzer şekilde, geçinemeyen çift ilişkilerine giren çocuklar ya da akrabaları ile aralarına bir sınır çekmedikleri sürece büyük olasılıkla bu ilişki iyileştiremeyecektir.

Ailelerin, üyeler arasındaki bağlantıları düzenleyen sınırlar içeren alt sistemler şeklinde örgütlendiğinin görülmesi, aile terapisindeki belirleyici keşiflerden biri olmuştur. Önemli bir diğer gelişme de aile üyelerinin seanslarda birbirleriyle doğrudan iletişimi geçmeye teşvik eden ve terapistin bu etkileşimleri gözlemleyip değiştirmesine olanak veren canlandırma tekniğinin bu yaklaşımla birlikte kullanılmaya başlanmasıdır.

Aileler, üyeler arasındaki bağlantıları düzenleyen sınırlar içeren alt sistemler şeklinde örgütlenmiştir.

Resim 4.6

Salvador Minuchin ve Jay Haley

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Salvador_Minuchin

Yaklaşımın Temel Becerileri

Yapısal aile danışmanlığı modelini kullanan bir sosyal hizmet uzmanının müdahalelerinin etkili olabilmesi, bunların önceden planlanmamış ya da prova edilmemiş olmasına bağlıdır. İyi uzmanlar birer teknisyenden ibaret değildir. Bununla birlikte, müdahale düzenli bir stratejiye dayanmalıdır. Yapısal aile danışmanlığını genel olarak şu becerileri kazandırmasıyla akılda tutmalıyız:

- Katılma ve uyum sağlama (dahil etme)
- Canlandırma
- Yapısal harita çıkarma
- Etkileşimlere odaklanma ve bunları değiştirme
- Sınır çizme
- Dengeleri değiştirme
- Kısır varsayımları sorgulama

Aşağıdaki başlıklar altında bu becerilerin içeriğine yer veriyoruz.

Katılma ve Uyum Sağlama (Dahil Etme)

İnsanlar bireysel danışmanlık hizmeti aldıklarında, genelde oldukça isteklidirler. Kendilerine hizmet verecek olan danışmanlarının tavsiyelerine uymaya çalışırlar. Ne var ki aile danışmanlığında danışman hiç de hoş karşılanmayan bir yabancı olarak görülebilir. En nihayetinde neden bütün aileyle görüşmek istemiştir ki? Aile üyeleri bir şeyleri yanlış yaptıklarının söylemesini bekler ve kendilerini savunmak için hazır olarak görüşmeye gelirler.

Herkesin anlatacak bir hikayesi vardır ve mutsuz ailelerde hemen hemen herkes yanlış anlaşıldığını hissetmektedir. Yanlış anlama duygusunu kırmanın ilk adımı, aile üyelerinin henüz birbirlerine gösteremediği empatiyi göstermektir. Herkesin ailenin yaşadığı sıkıntılarla ilgili kendi görüşünü dinlemek ve kabul etmek hem bilgilenmeyi sağlamakta hem de aile üyelerinin hissettiklerinin göz ardı edilmesinden kaynaklanan problemleri ortadan kaldırmaktadır.

Bu empati bağı katılma olarak adlandırılır ve aile üyelerinin birbirlerini dinlemesinin önünü açarken, gelecek sorgulamaları kabul etmelerini sağlayacak şekilde profesyonelle aralarında bir bağ kurulmasını sağlar. Katılma ve uyum sağlama becerisini gösterebilmek için işe öncelikle aileyi selamlayarak ve daha sonra da herkese sorunla ilgili görüşünü sorarak başlamak yararlıdır. Dikkatle dinleyiniz ve duyduklarınızı kabul ediniz.

Aileyle çalışan profesyonel hiç de hoş karşılanmayan bir yabancı olarak görülebilir.

ÖRNEK 6

“Anlıyorum, Ayşe Hanım. Demek Azra’nın okulda yaşadığı bir şeyler yüzünden depresyonda olduğunu düşünüyorsunuz.”, “Alper bey siz de bazı şeyleri eşiniz gibi görüyorsunuz ancak ortada o kadar da ciddi bir sorun olmadığını düşünüyorsunuz. Doğru anlamış mıyım?”

Canlandırma

Ailenin yapısı, aile üyelerinin etkileşimi biçiminde kendisini gösterir. Bu yapı her zaman anlatılanlardan çıkarılamaz. Aileler sıklıkla kendilerini olduklarından daha çok olmaları gerektiği gibi anlatırlar.

Aile üyelerinin kendi aralarında konuşmasını sağlamak, beklentilerinin tersine bir durum yaratır. Onlar sorunu bir uzmana anlatacaklarını, onun da ne yapmaları gerektiğini söyleyeceğini düşünür. Görüşmede bir konuyu tartışmaları istendiğinde **“biz zaten bu konuda konuşmuştuk.”** ya da **“ne yararı var? Zaten beni dinlemiyor”** veya **“iyi de uzman olan sizsiniz”** gibi yanıtlar verebilirler.

Sosyal hizmet uzmanı herkese konuşma olanağı tanıdığına genellikle bir kişinin bir diğeri hakkında söyledikleri, canlandırmanın sıçrama tahtası olmaktadır.

ÖRNEK 7

Örneğin, anne ya da baba diğeri çok katı olduğunu söylediğinde sosyal hizmet uzmanı, “eşiniz sizin çok katı olduğunuzu söylüyor, ona ne söylemek istersiniz? diyerek canlandırma-yı başlatabilir.

Bir canlandırma başladığında sosyal hizmet uzmanı ailenin yapısı ile ilgili birçok şey keşfedebilir. İki kişi, sözleri kesilmeden ne kadar uzun konuşabiliyor yani aradaki sınır net mi? Biri saldırıya, diğeri savunmaya mı geçiyor? Kim merkezde, kim kenarda kalıyor? Anne baba çocukları da tartışmanın içine çekiyor mu? Yani düğümlemişler mi?

Aileler düğümlenmiş olduklarını; sürekli söz keserek, diğeri adına konuşarak, çocukların kendi yapabilecekleri şeyleri onların yerine yaparak ya da sürekli tartışarak ortaya koyarlar. Kopuk ailelerde ise eşi ağlarken kocasının edilgen bir şekilde oturduğu, ortada hiçbir çatışma izine rastlanmadığı, çocuklarla ilgili önemli bilgilerden şaşkırtıcı bir şekilde habersiz kalındığı ya da diğerlerinin ilgilendikleri konuları göz ardı ettikleri görülmektedir. Canlandırma becerisini aile üyelerinden yalnızca birisini görüşmeye alarak da kullanabilirsiniz. Aşağıda bunun bir örneği yer almaktadır.

ÖRNEK 8

Aileye danışmanlık veren sosyal hizmet uzmanı, canlandırmanın anne ve çocuk için yararlı olacağını düşünür. Bunu da birini dışarı gönderip diğeriyle yalnız konuşarak yapmayı başarır. Bazen dışarıya gönderdiği kişiye sadece bunun onun konusu veya işi olmadığını söyler. Ayrıca onların problem konuları ve günlük işleri bakımından birbirleriyle karşılıklı olarak konuşmalarını sağlar. Beril Hanım'ın kızı Ceren ile konuşurken iyi bir ebeveyn rolünü alması, sakin olması ve mantıklı kararlar alması, kurallar koyması için onu yönlendirir. Çocuğunu suçlamak yerine sakin bir tarzda konuşmak, ebeveyn ile çocuk arasında makul sınırların oluşmasına yardımcı olur.

Yapısal Harita Çıkarma

İşlev sorunları yaşayan her ailede bir belirlenmiş hasta bulunur. Ailede süren sorunların nedeni olarak görülen ve günahkeçisi yapılan kişiler için bir tanımlama yapılır. Yaramaz çocuklar ailelerde tipik olarak belirlenmiş hastadır. Aileler genellikle sorunun “**belirlenmiş hastada**” olduğunu ve geçmişteki olaylardan kaynaklandığını düşünürler. Uzmanın belirlenmiş hastayı aileyi olabildiğince az rahatsız ederek değiştirmesini umarlar. Yapısal değerlendirme, sorunlu bireylerin ötesinde, aile sisteminden yanadır ve odağı geçmişteki belirsiz olaylardan yaşanan etkileşimlere kaydırır. Belirlenmiş hasta kavramı ile ilgili olarak aşağıdaki örnek daha aydınlatıcı olabilir.

ÖRNEK 9

Ahmet Bey, karısı, 8 yaşındaki oğlu ve kayın pederi bir aile danışmanı ile ilk aile görüşmesini yapmak üzere bir araya gelmişlerdir. Ahmet Bey, ailenin belirlediği hastadır. Son yedi yılda, depresyonu nedeni ile iki kere hastaneye yatırılmıştır ve son zamanlarda kendisi tekrar hastaneye yatmayı talep etmektedir.

- SHU: Ailedeki problem nedir evet, kim başlamak istiyor?
- Ahmet Bey (AB): Bence, bu benim problemim. Burada problem olan tek kişi benim...
- SHU: Bu kadar emin olmayın, asla tam olarak emin olmamalısınız.
- AB: Şey... hastaneye yatan ve hep sorunlu olan benim.
- SHU: Evet ama, bu hala bana göre problemin sen olduğunu göstermiyor. Tamam, şimdi devam edin, sizin probleminiz nedir?
- AB: Sadece sinirli olmam, her zaman canımın sıkın olması, sanki asla rahatlayamayacak gibi hissediyorum, artık bunaldım ve onlardan beni hastaneye yatırmalarını istedim.
- SHU: Sen problemin sen olduğunu mu düşünüyorsun? Kesinlikle hem de?
- AB: Öyle gibi, bilmiyorum bunun nedeni bir başkası mı ama problem olan kişi benim bu ailede.
- SHU: Senin bu düşünceni bir an için kabul ederek orada bırakalım. Eğer, başka birisinden ya da senin dışındaki bir şeyden kaynaklanıyorsa, o zaman senin problemin ne olabilir?
- AB: Tahmin edersiniz ki, çok şaşırıyorum.
- SHU: Hadi şimdi aile içinde düşünelim. Seni kim üzüyor?
- AB: Hanedeki kimsenin beni üzdüğünü düşünmüyorum.
- SHU: O zaman bir de eşine sorayım. Tamam mı?...

Kaynak: Minuchin, 1974

Bu konuşmayla başlamış olan aile görüşmesi, Ahmet Bey'in problemine farklı bir şekilde başlamanın bir işareti olmuştur. Ayrıca ailede yaşanan problemin bir kişiyle anılması doğru olmadığına inanan uzman bireysel gibi algılanan problemin bir aile problemi olarak ele alınıp birlikte çözülmesi yoluna başvurmuştur.

Aslında daha ilk görüşmeden önce aileyle ilgili tahminlerde bulunmak yararlı olmaktadır. Bu bir etkin düşünme süreci başlatır ve aileyi gözlemlene zeminini hazırlar. Yapısal yaklaşıma dayalı aile müdahalesinde genogramlar kullanılarak aile yapısını oluşturan transaksyonları görme ve değiştirme sağlanmaktadır. Genogramlara Bowen'in yaklaşımını anlattığımız başlık altında yer verdik.

ÖRNEK 10

Örneğin, bir anne, 16 yaşındaki kızı ve bir üvey babadan oluşan bir aileyle görüşeceğinizi düşünün. Anne telefonda kızının davranışlarından yakınıyor. Sizce nasıl bir yapı söz konusu olabilir ve hipotezinizi nasıl oluşturursunuz? Örneğin, anne ile kızın düğümlendiği ve üvey babayı dışarıda bıraktıkları tahmin edilebilir. Bunu test etmek için görüşme sırasında anneyle kızın genellikle ister olumlu ister olumsuz anlamda olsun birbirleri hakkında konuşup konuşmadığına bakabilirsiniz. Anne ile üvey baba konuşurken kızın sürekli araya girmesi de üvey babanın kopukluğunu doğrulayabilir.

Etkileşimlere Odaklanma ve Bunları Değiştirme

Ailede etkileşim başladığında bu etkileşimin sorunlu yönleri de kendini göstermeye başlar. Bunların yapısal anlamlarını görebilmek için içeriğe değil, sürece odaklanmak gerekir.

Bir kadın müracaatçı, "kocamla aramızda iletişim sorunu var, benimle konuşmuyor, duygularını anlatmıyor" şeklinde yakınabilir. Bunu üzerine sosyal hizmet uzmanı, gerçekten olup bitenleri görmek için bir canlandırma başlatır. "Eşiniz bir iletişim sorununuz olduğunu söylüyor. Bu konuda eşinize neler söyleyeceksiniz?" Konuşmaya başladıklarında kadın baskıcı ve eleştirel davranıyor ve kocası da gittikçe sessizliğe gömülüyorsa uzman sorunu görür: Sorun adamın konuşmaması ya da kadının yakınması değildir, her iki açıklama da fazla basit olurdu. Sorun kadın yakındıkça adamın sessizleşmesi, adam sessizleştikçe kadının daha çok yakınmasıdır. Yapısal modeli uygulayan bir uzman için önemli olan bu örüntüyü değiştirmektir. Bu da yoğunlaşma ile mümkün olur.

Danışman yoğunluğu artırabilmek için vermesi gerektiğini düşündüğü mesajı bir görüşmede defalarca tekrarlamak durumunda kalabilir.

ÖRNEK 11

Örneğin çocuklarından yakınan anne ve babaya sosyal hizmet uzmanı, çocuklarının onlara göre aptalca olan bu davranışlarının aslında dikkatlerini ve ilgilerini çekmek için olduğunu tekrar tekrar söylemek gereği duyabilir. Bu da yoğunluğu artırmaktır. Bazen yoğunluk için bir temanın farklı bağlamlarda tekrar edilmesi gerekir. Çocuklarına bebek muamelesi yapan anne babalara çocuğun yatağını toplamaması, onun adına konuşmaması, onu banyoya götürmemesi ve kendi başına yapabileceği diğer birçok şeyi onun yerine yapmaması defaten söylenebilir.

Sınır Çizme

Çok tanınmış olan bir diğer yapısal teknik, aile sistemi içinde daha iyi sınırların yaratılmasını sağlayan becerilerden oluşur. Bir sınır oluşturma müdahalesi çok basit bir şekilde gerçekleştirilebilir. Danışmanın, kendisine soru sorulan kişinin bir diğer aile üyesi yerine kendisinin yanıtı vermesinde ısrar etmesi buna bir örnektir. Sınır oluşturma amacıyla aile üyelerinin oturma yerlerini değiştirmeleri de istenebilir. Bu konuda klasik bir örnek şudur: Psikolojik olarak ebeveynleri arasında kalmış olan bir çocuğun yerini, anne babayla tam karşı karşıya oturan sosyal hizmet uzmanı kendi yanına oturtarak değiştirebilir.

Dengeleri Değiştirme

Bu beceri, ailedeki hiyerarşiyi değiştirme amacıyla kullanılır. Yapısal yaklaşım, bu bölümde yer verdiğimiz stratejik yaklaşım gibi sorunların bozulmuş aile hiyerarşisinden kaynaklandığı kabul eder. Bu yaklaşımda da hiyerarşinin düzenlenmesi önemlidir. Bir yapısal aile danışmanı, sistemdeki veya bir alt sistemdeki daha az güçlü olanın tarafını tutar ve böylece daha güçlü olanın gücünü çalmış olur. Dönüşümlü olarak bir aile üyesi ve aile sistemi göz ardı edilebilir. Ayrıca ailede, aile üyeleri üzerindeki olası etkileri bakımından bazı etik konuları içerdiğinden bunlar hassas ve riskli uygulamalardır. Uzmanın her zaman için özellikle de daha güçlü olan kişiye karşı aile üyelerinden birisinin tarafını tutarken, aile üyelerinin gerginlik düzeylerine dikkat etmesi önemlidir.

Kısır Varsayımları Sorgulama

Bilişsel yaklaşım yapısal aile danışmanlığının öncelikli bir niteliği olmasa da bu modeli uygulayanlar, yapısal sorunların sürmesine katkı veren kısır varsayımları tespit ederler. Aile üyelerinin etkileşim biçimini değiştirmek, durumlarıyla ilgili çeşitli görüşler ortaya koyar. Bunun tersi de doğrudur. Aile üyelerinin durumlarını görme biçiminin değiştirilmesi, etkileşim biçimlerinin değiştirilebilmesini de sağlayacaktır.

ÖRNEK 12

Anne babası, altı yaşındaki Nihal'in davranışları konusunda yakınırken, onun "hiper", "hassas" ve "sinirli" bir çocuk olduğunu söylüyordu. Bu tip yorumların gücü çok büyüktür. Bir çocuğun davranışları uygunsuz davranışlar mıdır? Ya da "sinirlilik" belirtisi midir? Yaramazlık mıdır, yoksa bir yardım çağrısı mı? Çocuk kızgın mıdır, yoksa kötü mü ve sorumluluk kimdedir? Bunu nasıl adlandıracağız? Görüldüğü gibi seçenekler hayli çoktur. Bazı aileler çocuklarının davranışlarını basmakalıp bir biçimde "kötücül" olarak kolaylıkla niteleyebilirler. Bazen uzmanın bir öğretmen gibi davranıp bilgi ve öğüt vermesinde ve bunları da çoğu zaman ailedeki yapısal ve kısır varsayımları sorgulamak için yapmasında yarar bulunmaktadır.

Uzmanın çalıştığı bir ailede anne, çocukların yerine konuşuyorsa, uzman anneye: "Gerçekten çok yardımcı oluyorsunuz" der, ancak çocuğa: "annen senin yerine konuşuyor. Söylemek istediklerini sen söyleyemez misin?" diyebilir. Böylece annenin yardımsever fakat müdahaleci olduğu hem sıvazlama hem de vurma yaparak vurgulanmış olur.

Yapısal aile danışmanlığı modelini kullanan sosyal hizmet uzmanları, ailenin güvenini kazandıktan sonra merkezi olmayan bir rolü benimseyip, aile içi etkileşimi teşvik etmelidir. Bu konumdan sorunu ve bu sorunu destekleyen örgütlenişi gözlemleyebilir ve yapısal değerlendirmelerde bulunabilirler. Bu değerlendirmeler sınırlar ve alt sistemler bakımından çerçevelendirilir ve önerilecek değişim yollarını içeren haritalar şeklinde yalın bir şekilde kavramsallaştırılır. Yapısal modeli uygulayan profesyoneller, aileye başarılı bir şekilde katıldıktan ve değerlendirme yaptıktan sonra alt sistemler içindeki ve arasındaki güç dengelerini değiştiren örtülü yapıları etkinleştirmeye girişir. Bu yeniden yapılandırma teknikleri somuttur ve bazen de zorlayıcıdır. Bununla birlikte, başarıları tekniğe olduğu kadar, etkili katılım ve değerlendirmeye de bağlıdır.

Salvador Minuchin'in yapısal aile danışmanlığı yaklaşımının aileyi bir sistem ve alt-sistemler bütünü olarak incelemesinin yararları kısaca nasıl ifade edilebilir?

1

SIRA SİZDE

BOWEN AİLE DANIŞMANLIĞI

Bu danışmanlık yaklaşımı adını Murray Bowen'dan almıştır. Tıp eğitimi almış ve psikiyatri uzmanı olan Bowen, kuramsal şemaları ile aile sistemi kuramlarına katkı vermiştir. Kendi ailesindeki duygusal tepkiselliği bireysel olarak çözmesi onu bu alanda özgün bir yaklaşım

geliştirmeye itmiştir. Çalışmakta olduğu hastaneye getirilen şizofrenleri tüm ailesiyle birlikte hastaneye yatırmış olması ile dikkati çekmiştir. Çalışmaları sırasında, bu ailelerde yaşanan duygusal süreçlerin çok yoğun olduğunu gözlemiştir, aynı zamanda hastaneye dışarıdan gelip giden ailelerle de çalıştığından şizofrenlerin aileleri ile hafif fonksiyon bozuklu olan aileler arasında nicelik değil nitelik bakımından bir farkın olduğu dikkatini çekmiştir.

Bowen çalışmalarında şizofren çocukları ve annelerini inceleyerek başlamıştır. Bu incelemeden yol çıkarak benliğin ayrışması fikrini geliştirmiştir. Ayrışma, başkalarından özerkleşme ve duyguları düşüncelerden ayırma becerisidir. Sağlıklı ve işlevsel bir sistem için üyelerin yüksek düzeyde ayrışması beklenir. Bazen kişiler ayrıştıklarını düşünürler fakat bu düşük düzeyde olduğu sürece 'sözde (pseudo) ayrışma' olarak tanımlanır.

Bowen başlangıçta aile üyelerinin tümünü dahil ettiği aile görüşmelerinde tümünü konuşturmaya çalışmıştır. Fakat ailelerin yalnızca bir arada alınması ve karşılıklı endişelerin konuşulması ailede iyileşmeye yetmemiştir. Ancak yapılandırılmış aile görüşmelerinin ailenin gelişimine katkı verdiğini görmüştür. Bowen'in çalışmalarında dikkatini çeken ve aile çalışmasına bir katkı niteliği çalışan durum ailelerdeki duygusal tepkiselliklerdir. Grup içinde duygular düşüncüyü boğar, bireyselliği bastırır ve ailenin sorunlarını konuşmasını ve çözmesini olanaksızlaştırır. Bunun önlemenin yolu aile üyelerinin birbirleri ile değil görüşmeci ile konuşmaları ve diğerlerinin dinleyici olarak kalmasıdır. Bowen'in aile danışmanlığı yaklaşımının nihai amacı aile üyelerinin **kendilik odağının** artırılmasıdır. Aile içinde kendisini sisteme ait hisseder ve bireyselliğinin farkındadır. Bowen'a göre, insan ilişkilerini, yaşamın karşı denge kuran iki gücü yönetir: Bireysellik ve birliktelik. Herkes yoldaşığa ve bir derece de bağımsızlığa gereksinim duyar. Yaşamı ilginç kılan şey, gereksinimlerimizin ayrı kutuplarda olma eğilimidir. Eşlerden biri daha fazla bağlanma için baskı yaptığında bu diğerini korkutup uzaklaştırabilir. Birinin kovalarken diğerinin kaçması zamanla çifti yakınlıkla uzaklık döngülerine sokar. İnsanların insan doğasındaki bu iki ayrı kutbu uzlaştırabilme başarısı duygusallığı yönetebilmeyi, bu yaklaşımın ifadesiyle, benliği ayırt etmeyi öğrenebilmesine bağlıdır.

Bowen'a göre, insan ilişkilerini, yaşamın karşı denge kuran iki gücü yönetir: Bireysellik ve birliktelik.

Resim 4.7

Murray Bowen
(1913–1990)

Kaynak: <http://www.thefsi.com.au/us/bowen-theory/>

Genel Özellikleri

Bowen'ın kuramsal katkıları, kendi başından geçen bir yaşantıya, orijinal ailesinden kendisini ayırıştırma sürecine de dayalıdır. Bu yaklaşımın en temel kavramı, kişinin kendi-

ni orijinal ailesinden ayırıştırabilmesidir. Ayırışma, organizmaların doğuştan getirdiği bir özelliktir ve tüm canlılar diğerleriyle beraber olma ile kendini diğerlerinden ayırma bakımından arada bir dengeyi sağlamak zorundadır. İnsanın kendini ayırıştırması, bu güçleri dengelemek üzere ömür boyu süren bir süreçtir.

Bowen'a göre ailede en temel mesele, kişinin kendini orijinal ailesinden ayırıştırabilmesidir.

DİKKAT

Resim 4.8

Mutluluk. Dianne Dengel

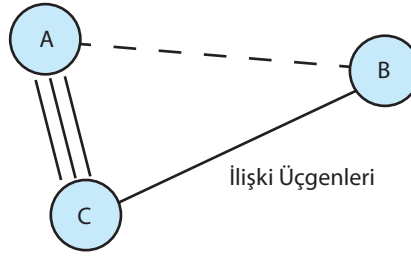
Kaynak: http://www.diannedengel.com/dianne_dengel_art_for_sale.html

Ayırışma, hem birey hem de aile ile ilgili bir kavramdır. Her bir bireyin ayırışma düzeyi kendisine göredir, ancak bir kimsenin kendini orijinal ailesinden ayırıştırma düzeyi çoğunlukla bu kişinin geneldeki kendini ayırıştırma düzeyini belirlemektedir. Kendini ayırıştırma derecesi, üzerinde değişik dereceleri olan bir uzantı bakımından düşünülmelidir. Bireyler ve de aileler, çok düşük düzeyde ayırıştırma çok üst düzeyde ayırıştırma doğru giden bir uzantı üzerinde bir yerde yer almaktadır. İnsanlar genelde kendileriyle yakın düzeyde ayırışması olan kişilerle evlenme eğilimi sergilerler.

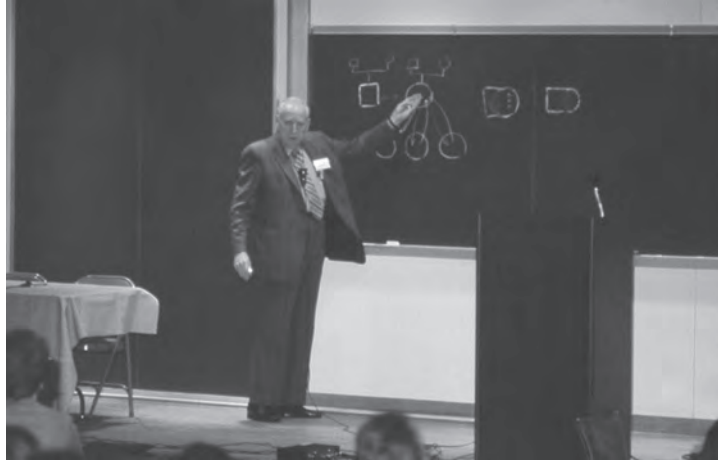
Yaklaşımın önemli bir diğer kavramı üçgenlerdir. Bowen özgün bir katkı olarak duygusal üçgenleri geliştirmiştir. Çatışma halindeki iki taraf sürece üçüncü bir kişiyi kendi yanında çekmeye çalışır. Tipik olarak anneler babalara karşı çocuklarını yanlarına alırlar. Örneğin, eşinin ilgisizliğinden rahatsız olan bir annenin ilk adımı çocuklarına yakınma olabilir. Annenin yakınması kişisel gerilimini azaltır ama hem yakındığı kişinin tarafsızlığını ortadan kaldırmakta hem de sorunun kaynağı olan babayla sorunu konuşma olasılığını azaltmaktadır. Dolayısıyla üçgenlerin sıklığının artması ilişkilerde yıkıcı etkilere yol açabilir. Hayatınızda sürmekte olan en sorunlu ilişkiyi düşünün. Bu tür ilişkilerde hemen her zaman bir üçüncü kişi söz konusudur. Üçüncü tarafların gölgesi -akrabalar, arkadaşlar, anılar vb.- hemen her ilişkide kendisini gösterir. Üçgenlerin etkinliğinde söz konusu temel etki kaygıdır. Kaygı düzeyi artınca insanlar duygusal yakınlığa daha büyük bir gereksinim duyar. Kaygı insanı ne kadar etkisi altına alırsa, başkalarına hoşgörü düzeyi de o denli düşer ve farklılıklar karşısında kutuplaşma oranı artar. Toplumumuzda tipik çekirdek ailede genellikle anne ve çocuklar babaya karşı üçgen oluşturmaktadır. Oysa verimli bir üçlü ilişkide her ikili, birbiriyle etkileşime girebilir. Herkes kendi davranışını seçebilir ve diğer iki kişiyi değiştirmeye çalışmadan belli bir konumu alabilir. Buna karşılık, bir üçgende her ikilinin etkileşimi üçüncü kişinin davranışına bağlıdır. Hepsi tepkisel davranış biçimleriyle hareket eder ve hiçbiri diğer iki kişiyi değiştirme gereksinimi hissetmeden kendi konumunu alamaz ve herkes diğer ikilinin ilişkisine dahil olur.

Şekil 4.2

İlişki Üçgenleri

Resim 4.9

Bowen Aile
Genogramını
Anlatırken.Kaynak: <http://www.thefsi.com.au/category/murray-bowen/>

..Üç kişinin çevresinde hiç düşmemesi gereken bir lastik bant olduğunu düşünün iki kişinin birbirine yaklaşması durumunda üçüncü kişinin biraz uzağa çekilmesi gerekecektir.

Bowen'ın aile danışmanlığı yaklaşımında önemli bir diğer kavram duygusal uzaklıktır. Duygusal yakınlık, bir seçimin sonucu olabilir ya da tepkisel olarak ortaya çıkabilir. Herkes arada sırada bazen duygusuz olarak kopma olarak da adlandırılan uzaklaştırmayı yaşar. Görece üst derecede kendini ayıştırmış olan insanlar, pek çok şeyle meşgul olduğundan dolayı birisinden uzakta durmayı tercih edebilir. Ama kendini alt düzeyde ayıştırmış olanlar kendilerini onlar için önemli olan insanlardan özellikle de ailelerinden uzaklaştırırlar, çünkü bunlar bir ilişki içinde olmanın getirdiği kaygıya tahammül edemezler. Kopma, kaygıyı azalttığı için iyi olabileceği gibi kişiyi aile desteğinden mahrum bırakacağı için kötü de olabilir. Düşük düzeyde ayırışma yüzünden ebeveynleri ile kendi kurduğu yeni aile sistemine uyum sağlayamayan kişilerde kopma görülebilir. Diğer ifadeyle, kişi zamanında ayırışamaz ise kopma yaşar.

ÖRNEK 13

Ayşe'nin babası Ömer, kendisini hem eşi Aysun'dan hem de kızı Ayşe'den uzaklaştırarak Aysun ile aralarında yaşadıkları sorunlu ilişkiyle başetmeye çalışmaktadır. Sosyal hizmet uzmanı Ömer'in ve eşi Aysun'un benzer bir ayırışma düzeyine sahip olduğunu tahmin etmektedir.

Bu yaklaşıma göre, çocukların kişilik özelliklerinin ailedeki konumlarına dayandığı düşünülmektedir. Ayrıca insanların ilişkiler konusundaki eğilimleri ve ayırışma düzeyleri de onların doğum sırasından etkilenmiştir. Bowen'ın yaklaşımına göre, tüm üyeler fark-

lılaştığında, anksiyete düşük olduğunda ve ebeveynler kök aileleriyle duygusal bağlarını sürdürdüğünde ailede istenen düzeyde gelişim sağlanır. Bu aileler için sağlıklı ve işlevsel denebilir.

ÖRNEK 14

Örneğin, eğer bir evdeki en büyük çocuğun davranışları “aynen” ailenin en büyük çocuğundan beklenenler şeklinde ise, o zaman burada bir üçgenin oluşturulmuş olduğunu düşünebiliriz. Kardeşler arasındaki cinsiyet kompozisyonu da ayrıca önemli olmaktadır. Kardeş sıralaması, bir çiftin fonksiyonlarını nasıl yerine getirdiklerini de etkiler. Eğer ikisi de aile içinde en büyük çocuklar ise yönetimin kimde olacağı konusunda kavga edebilirler. Oysa birisi evin en büyüğü, diğeri en küçüğü ise o konuda aralarında pek fazla bir anlaşmazlık olmayabilir.

Yaklaşımın Temel Becerileri

Bowen aile danışmanlığında sosyal hizmet uzmanının kullanabileceği geniş bir beceri listesi yoktur. Aile sistemlerinin işleyişini anlamanın şu ya da bu prosedürden daha önemli olduğuna inanılır. Bu yaklaşımda en önemli beceri uzmanın süreç soruları sormasıdır.

Süreç Soruları

Süreç soruları insanların kendi içlerinde ve aralarında olup bitenleri keşfetmeye yönelik olarak tasarlanmıştır.

- **Kocanız sizi ihmal ettiğinde tepkiniz ne oluyor?**
- **Karınızın eleştirilerinde size en çok sinirlendiren ne oluyor?**
- **Kızınız bir erkekle çıktığında neler hissediyorsunuz?**
- **Çocuğunuz size bağırdığında ne yapıyorsunuz?**

Süreç soruları insanları sakinleştirmeye, tepkisel kaygıyı azaltmaya ve düşünmeye sevk etmeye yönelik olarak tasarlanmıştır. Söz konusu olan yalnızca başkalarının onları nasıl sinirlendirdiği değil, kişiler arası sorunlara ne gibi bir katkıda bulduklarıdır. Bu yaklaşımı kullanan profesyoneller, müracaatçılara sorular sormaya devam ederler, ancak bazen de sorgulayarak, yüzleşerek ve açıklayarak müdahalede bulunurlar. Kişileri üçgenlerden sıyrılmaları için tasarlanmış görevler vererek süreci yoğunlaştırmaya da hızlandırmaya çalışırlar. Ayrıca anlamayı ve içgörüyü öne çıkararak kişilerin ayrışma düzeyinin artmasını kolaylaştırmaya çalışırlar.

- **Bu yaklaşımda kullanılan önemli bir teknik, insanları ailedeki çözümlenmemiş konularla ilgili mektuplar yazmaya teşvik etmektir. Bu mektupların insanların ağzının payını verme çabasına dönüşmemesi için yapılabilecek şeylerden biri, uzmanların danışanlarının öfkeli veya duygusal açıdan tepkili satırları gözden geçirmesine yardım etmesidir.**

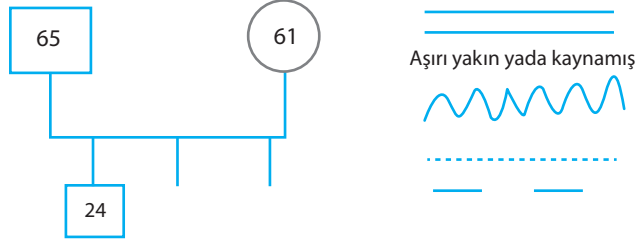
Genogram

Müdahaleyi değerlendirmeye iç içe gören Bowen aile danışmanlığındaki en önemli profesyonel beceri ailesi sisteminin genogramının çıkartılmasıdır. Bir genogram, aile üyelerinin her birini gösteren bir aile ağacına benzer. Genellikle de üç kuşak üzerinde çalışılır. Değişik ilişkilerin doğasını genogram üzerinde göstermek üzere belirli semboller geliştirilmiştir. Örneğin eğer kuzeniniz Mehmet'ten kesinlikle nefret ediyorsanız, genogramda sizinle onun arasına bir zikzak çizilmektedir.

Bowen aile danışmanlığında anlama ve içgörü öne çıkarılarak kişilerin ayrışma düzeyinin artması kolaylaştırılır.

Şekil 4.3

Genogramlarda Kullanılan Temel Simgeler ve İlişki

Yaşlar, evlenme tarihleri, ölümler ve coğrafi konumlar bu şemada yer alır. Kareler erkekleri, daireler kadınları temsil eder ve bu şekillerin içinde kişilerin yaşları yer alır. Yatay çizgiler evlilikleri temsil eder ve evlenme tarihleri çizginin üzerine yazılır. Dikey çizgiler anne babalar ile çocuklarını birbirine bağlar. İlişkilerdeki çatışmaları, kesilmeleri ve üçgenleri içeren genogram durağan bir aile geçmişi tablosundan ibaret değildir. Ölüm, evlenme ve boşanma gibi önemli olayların tarihleri dikkatle incelenmelidir. Bu olaylar ailenin bütününe duygusal şok dalgaları yayar ve bu da iletişim hatlarını açabilir ya da bu konular derinlere gömülür ve aile üyeleri gittikçe daha fazla koparlar. Genogramdaki diğer bir önemli bilgi de ailenin çeşitli parçalarının buldukları konumlardır. Tarihler, ilişkiler ve yerler duygusal sınırları, kaynaşmayı, kopmaları, önemli çatışmaları, açıklık oranını ve ailenin çeşitli mevcut ve potansiyel ilişki sayısını içeren bir çerçeve sunar.

Aşırı yakın (kaynaşmış) ilişkileri anlatmak için paralel çizgiler, çatışmaları göstermek için zikzaklı bir çizgi, duygusal uzaklığı belirtmek için noktalı çizgi ve yabancılaşmayı göstermek için kırık çizgi kullanıldığında üç kuşak boyunca yaşanan üçgen örüntüleri canlı bir şekilde görülür. Bu şema sayesinde müracaatçının kendinden önceki kuşaklardan aktarılmış olunan (kendisine miras kalan) ilişki örüntülerini nasıl kendi aile sisteminde sürdürmekte olduğuna ilişkin bir içgörü kazanmasına yardımcı olunmaktadır. Bu çok önemlidir.

Sosyal hizmet uzmanı, geçmişi özenli bir şekilde çıkarmazsa, insanların sorunlarına yeni bakış açıları geliştirebilecek bağlantılar gözden kaçabilir. Taşınma ve eşlerden birinin iki yıl sonra kanser nedeniyle ameliyat geçirmesi gibi önemli olaylar, uzman sormadığı sürece söz konusu bile edilmeyebilir. Ailenin yaşadığı stresler ve bunlara uyum sağlama durumları özellikle ilgilenilmesi gereken konulardır. Bu bilgiler ailedeki kronik kaygının ve bunun yaşanan zorlu olaylarla mı yoksa ailedeki düşük uyum düzeyi ile mi bağlantılı olduğunun değerlendirilmesine yardım eder.

Geniş aileyle ilgili bilgiler toplanırken, sosyal hizmet uzmanı geniş ailenin hangi üyelerinin değerlendirme konusu aile ile daha fazla bağlantılı olduğunu belirlemelidir, çünkü geniş aile ile korunan bağların yapısı eşler ve çekirdek ailedeki rolleri üzerinde daha büyük etkiye sahiptir. Bununla birlikte, kimin bağlantıda olmadığını belirlemek de eşit oranda önemlidir, çünkü bağlantının koparıldığı kişiler, hala bağlantının sürdüğü kişilere oranla, kaygıda daha önemli bir rol oynuyor olabilir.

STRATEJİK AİLE DANIŞMANLIĞI

Palo Alto'da bulunan ve aile terapisinin temel okulu olarak bilinen Zihinsel Araştırmalar Enstitüsü buraya kadar sıraladığımız aile sistemleri kuramlarının ev sahibi olmuştur. Bu okulda stratejik aile danışmanlığı da aile sistemleri kuramları içinde Jay Haley'nin ve Cloe Madanes'in öncülüğünde gelişmiştir. Onun yanı sıra, Gregory Bateson, Don Jackson ve John

Weakland gibi aile terapisinin önemli isimleri aynı zamanda ‘çifte bağlayıcı (double bind) iletişimi’ tanımlamışlardır. Bu iletişimde bir aile üyesi diğer üyeye (genelde anne çocuğa) birbirleriyle zıt iki mesajı aynı anda vermektedir. Bu mesajlardan birisi sözlü iken diğeri sözsüz olmaktadır. İletişimin hedefi olan kişi maruz kaldığı zıt mesajlar nedeniyle düşünce ve duygu karmaşası yaşar. Bunun sonucunda da bazı ruhsal semptomlar geliştirir. Annenin çocuğuna öfke ile “aferin! Çok güzel yaptın, seninle gurur duyuyorum...” demesi olumsuz bir duygu geribildirimi ile birlikte olumlu bilişsel geribildirimi aynı anda vermesi anlamına gelir. Çocuk içinde bulunduğu durum karşısında doğal olarak ne yapacağını şaşıracaktır.

Genel Özellikleri

Sıra dışı bir insan olarak anılan, sanat ve iletişim alanında eğitim almış olan Jay Haley stratejik aile danışmanlığı alanına 1987’de yayınladığı Sorun Çözme Terapisi adlı kitabı ile katkı vermiştir. Stratejik yaklaşımda önemli bir bileşen ‘aile hiyerarşisi’ olarak bilinir (yapısal yaklaşımda olduğu gibi).

Aile hiyerarşisinin önemli bir gösterge olmasının nedeni, yaşanan sorunları anlamak ve ortadan kaldırmak için ailedeki güçleri ve güç ilişkilerini anlamının gerekli olduğuna inanılmasıdır. Bu yaklaşımın teknikleri diğerlerine göre daha azdır. Bunun en önemli nedeni yaklaşımın temel önermelerinden bir tanesinin çözümlerin kişiye özgü olarak üretilmesi gerektiği ile ilgilidir. Her örgütlenme biçimi bir hiyerarşi içerir ve aileler için de bu böyledir. Hiyerarşi denilince akla şüphesiz güç gelir.

Haley’e göre anlayıştaki değişiklikler davranışı değil, davranıştaki değişiklikler anlayışı değiştirir.

DİKKAT

Stratejik aile danışmanlığı yaklaşımına başvurduğunuzda öncelikli olarak dikkat ettiğiniz kavramlardan bir tanesi iletişimdir. Yaklaşım büyük oranda iletişim kuramına dayalıdır. İletişim kuramına göre sağlıklı aileler değişen koşullara ‘homeostasis’ ile uyum sağlarlar. Bu yaklaşımı geliştirenler ailede gözlenen tekrarlı iletişimlerde ne olduğunu dikkatle izlemek gerektiğini savunurlar.

İletişim iki düzeyde gerçekleşir: dijital ve analog/metaforik. Dijital iletişim doğrudan iletişim demektir. İfade edilenler yalnızca bir tek anlam taşımaktadır. Analog veya metaforik iletişim ise insanlar arasında meydana gelen ve bir ifadenin çok değişik anlamları olabileceğini gösteren bir iletişim türüdür. Buna dolaylı iletişim de diyebiliriz.

Örneğin bir çifti ele alalım: Karı kocanın kariyerleri ile meşgul oldukları ev ve çocuk yetiştirmeye ilgili sorumlulukları paylaştıkları ilişki biçimi olan ve ‘simetrik ilişki’ olarak adlandırılan ilişki örüntüsüne sahiptirler. Karı koca evde tartışma halindedir. Konu temizlik gibi görünmektedir, fakat onun ötesindedir. Kadın erkeğe “sana banyoyu temizlemeni söylemekten bıktım” der. Bu tipik bir analog iletişim örneğidir ve aynı anda iki mesaj iletmektedir. Birinci mesajda “banyoyu temizle” derken, ikinci mesajda ise “bu evde patron benim” demeye çalışmaktadır.

Resim 4.10

Jay Haley
(1923 – 2007)

Kaynak: <http://mri.org/jay-haley/>

İnsanlar arası iletişim sanılanın aksine dijital değil genelde analog biçimde gerçekleşir. Bu da birçok anlaşmazlık ve sorunun kaynağı olabilir. Analog iletişim yerine dijital iletişime daha çok başvurarak kişiler arasındaki meseleleri daha çok karmaşıklaştırıp bir sorun haline getirmekten kurtarmak olanaklıdır. İnsanlara onlardan istediklerimizi ve beklentilerimizi doğrudan ifade etmek hem pratik hem de daha çok işlevseldir.

D İ K K A T

Stratejik yaklaşım davranışçıdır. Çoğu sorunun arka planında yetersiz anne-baba hiyerarşisi olduğu düşünülmektedir.

Ailelerdeki uygunsuz hiyerarşiler ve yoğun biçimde kullanılan analog iletişim ailenin birçok sorun yaşamasına neden olur. Eğer ailede bir sorun varsa özellikle de bu sorun çocukla ilgili görünüyorsa muhtemelen bir üst kuşaktan birisi çocukla aşırı ilgilidir. Çocuklar genelde ebeveynlerinin dikkatlerini çekebilmek için çeşitli ruhsal semptomlar geliştirirler. Dolayısıyla çocuğun sorunu gibi getirilen konular çalışıldığında aslında ebeveynler arasında belirli iletişim güçlüklerinin olduğu ortaya çıkar. Çocukların geliştirdiği uygunsuz davranışları veya semptomları ailede var olan sorunların bir sonucu gibi görmeliyiz.

Aileler genellikle yaşadıkları zorlukları aşmak için sağduyuya dayanan ancak yanlış yönlendirilmiş çabalarda bulunur ve sorunun sürdüğünü gördüklerinde yine benzeri denenmiş çözümlere başvururlar. Bu da sorunu arttırmaktan başka bir işe yaramadığı gibi aynı davranışın yenilenmesine yol açar ve böylece bir sorun kısır döngüsü oluşur. Stratejik danışmanlık yaklaşımına göre sağlıklı aileler kendi sorunlarıyla, birbirleriyle daha az meşgul olan kişilerden oluşur. Bu ailelerde aile hiyerarşisi bellidir ve toplumsal normlara uygun olarak biçimlenmiştir. İletişim örüntüleri de net ve esnekler.

Yaklaşımın Temel Becerileri

Stratejik aile danışmanlığında sınırlı sayıda da olsa ağırlıklı olarak davranışsal yönelimli bazı becerilere başvurulur. Bu yaklaşımın kullanıldığı bir aile çalışmasında öncelikli adımlardan bir tanesi ailenin çözebileceği bir problemi saptamalarına yardımcı olmaktır. İlk tanışma seansında aile üyelerinin mümkünse tümünün bulunması çok önemlidir. Bunu diğer yaklaşımlar için de söyleyebiliriz. Bununla birlikte aile içi şiddet şüphesi oluştuğunda aile üyelerinin tümünün görüşmeye gelmesini istemek uygun değildir.

Hiç şüphesiz aileden yalnızca bir kişiyi görerek belirli bir değişim gerçekleştirmek olanaklıdır, fakat bu yeterince derinlikli bir çözüm olmayacaktır. Müdahale sürecinin, **sosyalleşme, soruna odaklanma, etkileşime girme, amaç oluşturma ve yapılacakları belirleme** olmak üzere dört aşaması vardır.

Sosyalleşme aşamasında profesyonel, aileyle genel geçer konulardan konuşarak hem onların ısınmasını ve rahatlamasını sağlar hem de onları tanıma fırsatı bulur. Aile üyelerinin her birinin kendisini değerli ve önemli hissetmesini sağlamak için tümünün sürece katılması öncelikli olarak dikkate alınır. Bu aşamada ailenin davranışları incelenerek ebeveynlik stili, ailenin genel havası, aile içindeki güç ilişkileri ve tipik roller hakkında birçok bilgi toplanması beklenir. Bu noktada ailenin yaşadığı sorunların neler olduğuna ilişkin bazı geçici hipotezler oluşturmaktan çekinilmemeli ve tabii ki bunlar aileyle paylaşılmadan yapılmalıdır.

Soruna odaklanma aşamasına gelindiğinde uzmanın artık aileye yardım etmek için doğrudan onlarla ilgilendiğini gösteren bir tutuma girmesi beklenir. Sorun konuşması yapıldığında ailenin getirdiği sorunların uzmana göre nedenlerini açıklama yapma kaygısına kesinlikle kapılmamak gerekir. Bu aşamada tavsiye vermektense mutlaka kaçınmak önemlidir. Neden buradayız sorusuna yanıt vermeye başlayarak her aile üyesinin soruna bakışını görmekte yarar vardır. Bu noktada ifade edilen sorunla en az ilgili olan kişiye

İnsanlar her zaman iletişim içinde değildir iletişim kurmamak söz konusu olamaz.

özellikle odaklanmakta fayda vardır. Bununla birlikte aile içerisinde en güçlü konumda olan kişiye karşı saygılı ve nazik davranmak konusunda da hassasiyet gösterilmelidir. Belirlenmiş hasta olarak görüşmeye getirilen kişilerle, örneğin çocuklarla başlamak tercih edilmemelidir.

Bu yaklaşımın önemli özelliklerinden bir tanesini şöyle ifade edebiliriz: İlk görüşmede sorunla ilgili olarak üyelerin ne hissettiklerini değil ne düşündüklerini sormak beklenir. Dolayısıyla yaklaşımın duyuşsal değil bilişsel ve davranışsal yönelimi ağırlıktadır. Sorun konuşması yapıldığı süreçte genel konulardan daha spesifik konulara gidilmeli ve bu konularla ilgili aileden birden çok kişinin sesinin duyulması sağlanmalıdır. İlk görüşme esnasında aile üyeleri arasında şiddetli bir tartışma çıktığında uzman gerekirse ayağa kalkarak ve beden dilini de etkin biçimde kullanarak herkesi sırayla ve söz kesmeden konuşma konusunda açık biçimde uyardıktan çekinmemelidir.

Aile ile yapılan İlk görüşmenin ardından gelen aşama **etkileşim** aşaması olarak ifade edilir. Bu aşamada aile üyelerinin artık sorunla ilgili olarak birbirleriyle konuşmaları teşvik edilir. İfade edilen soruların birçok açıdan ve farklı bakış açısıyla gözden geçirilmesine özellikle çaba harcanır bunun için de aile üyelerinin tümünün ifade edilen sorunlar hakkındaki görüşleri alınmaya çalışılır.

Aile görüşmesinin etkileşim aşamasını izleyen aşama **amaç oluşturma ve yapılacakları belirlemedir**. Etkileşim aşamasında üzerinde konuşulan sorunların çözülebilmesi için bunlar içerisinde gözlemlenebilir olanlar belirlenir. Boşanmada ödev verme çeşitli yönergeler tasarlamak gerekli ve yararlıdır. Bu aşamada yönergeler üzerinde daha ayrıntılı olarak durmalıyız.

Örneğin aile üyelerinden bir tanesinin toplum içinde bulunmak, topluluk önünde konuşmak ve yemek yemek gibi sosyal işlevlerini engelleyen bir anksiyete semptomu ve sosyofobi sorunu var ise danışman bu kişiden bir sonraki görüşmeye kadar haftada üç kez dışarı çıkıp karşılaştığı ve tanımadığı en az beş kişiye bildiği bir yerin adresini sormasını isteyerek etkileşimde bulunma ödevi verebilir.

ÖRNEK 15

Yönergeler

Bugün stratejik yaklaşım stratejik hümanizm olarak da adlandırılmaktadır ve yaklaşımın en önemli tekniği olan yönergeler sıklıkla kullanılmaktadır. Yönergelerin amacı, aile üyelerinin birbirlerini yatıştırma ve sevmeye yeteneklerini artırmalarını kolaylaştırmaktır.

Bu yaklaşımda her görüşmenin sonrasında bir sonraki görüşmeye kadar (evde veya ev dışında) gerçekleştirilmesi beklenen belirli davranışları içeren yönergeler tasarlanır. Aileler görüşmeler arasında profesyonelin kendilerini bildirdiği biçimde çeşitli davranışlar sergilerler. İki tip yönerge verilebilir, bunlardan bir tanesi doğrudan, diğeri ise dolaylı yönergedir. Profesyonelin danışanların yapacaklarını açıkça söyledikleri doğrudan yönergelerdir. Yönergeler uzman tavsiye gibi düşünülmemelidir. Açıkça, “bunu yapmanızı sizden istiyorum” şeklinde ifade edilerek belirtilir. Dolaylı yönergede ise belirli bir davranışı yapmaktan ziyade kısıtlayıcı yönlendirme yapılarak belirli davranışların özellikle yapılmaması istenir.

Örneğin uyku sorunu yaşayan bir kişiye uyku saatinde, gece üçte kalkarak uyumama-ya çalışması bunun için de evde temizlik yapması istenebilir. Bir müddet sonra, temizlik yapmak uyuyamamaktan daha zor geleceği için uykusuzluk sorunu ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla sorun olarak getirilen davranış yani uyuyamamayı pekiştiren bir yönerge oluşturulur. Buna sorunu abartma da diyebiliriz. Profesyonel tarafından verilen dolaylı yönerge müracaatçının getirdiği sorundan daha çok zorlayıcı olduğunda sorunu ortadan kaldırmak daha kolay olacaktır.

Yönergelerle ilgili olarak önemli olan nokta, net ve açık olmaları ayrıca aile üyelerinin tümü tarafından anlaşılabilir olmasıdır. Yönerge ile ilgili olarak ailenin bütün üyelerinin belirli bir rol üstlenmesine de dikkat edilmelidir.

Yönergeler sorunlu olduğu anlaşılan bir hiyerarşiyi abartmak için kullanılmaktadır. Bunu iki şekilde gerçekleştirmek olanaklıdır. Birincisinde ebeveynlerden birisi ile koalisyonu olan bir çocuğun sorumluluğunu bu koalisyonun dışında kalan ebeveynin alması istenebilir. Koalisyon içindeki aile üyelerinin birbirlerine olan bağlılıklarını ayrıştırmak için iyi bir seçenek de vardır.

ÖRNEK 16

Örneğin 12 yaşındaki oğlunun yatağını ıslatmasını endişe eden bir anneden çocuğunu her gün sabahleyin dörtte kaldırarak yatağını kontrol etmesi istenir. Eğer yatak ıslaksa çocuğu uyandırır ve uyandırılan çocuk sabahleyin yedi oluncaya kadar bir kitaptaki yazıları el yazısıyla kopyalar. Böylelikle çocuk el yazısını geliştirecektir. Şüphesiz ortaya çıkan sorun için geliştirilen dolaylı yönerge sorundan daha zahmetli olduğu ve güçlük yarattığı için çocuğun altını ıslatma sorunu kısa süre sonra ortadan kalkmaktadır.

Başka bir deyişle ifade edecek olursak, kişiler için semptomları sergilemek bu semptomlardan vazgeçmekten daha güç olduğunda kişi semptomlarından kurtulur. Stratejik aile danışmanlığında etkileşim örüntülerine ve aile hiyerarşisine odaklanılır. İlişkilerdeki güç ve kontrol konularına özellikle dikkat edilir ve ailenin sıkıntıya düştüğü durumlarda hiyerarşinin bir sarsıntı geçirmekte olduğu açıkça görülür. Stratejik yaklaşım kullanıldığında yapılan, özetle, etkileşim örüntülerini ve ailenin hiyerarşik düzenlemesini değiştirmektir.

SIRA SİZDE

Aile sistemi kuramları içinde yer alan stratejik yaklaşımın odağı ve yaklaşımı adlandırırken seçilen 'strateji' kavramı arasında nasıl bir ilişki vardır?

Sonuç

Bu bölümde sözünü ettiğimiz ve aile sistemi kuramları olarak adlandırılan temel aile müdahalesi yaklaşımlarında daha fazla yetkinlik kazanmak için yaklaşımların ayrıntılı olarak ele alındığı kitaplara ve diğer kaynaklara başvurabilir ayrıca bu yaklaşımlarla ilgili mezu niyet sonrası eğitim programlarına katılabilirsiniz. Etkin bir öğrenme süreci çok büyük oranda pratik yapmaya bağlıdır. Dolayısıyla bir sosyal hizmet uzmanının psikososyal girişimlerdeki becerileri teorik eğitimlerden daha çok uygulama deneyimleriyle zenginleşmektedir, zira sosyal hizmetin bilimsel bilgi ve becerisi her zaman uygulamadan doğar ve ondan beslenir. Burada değindiğimiz teorik çerçevelerin ve becerilerin süpervizyon altında ancak uygulanarak öğrenilmesinin söz konusu olduğunu hatırlatmalıyız.

Aile sistemi kuramcıları, insan davranışlarının (aile yapısındaki üyelerin ve bunların aralarındaki çeşitli ilişkilerden, rollerden ve de etkileşimlerden oluşan) güç sisteminden kaynaklandığı görüşündedirler. Aile sistemi kuramcıları sistemin bir parçasını etkilemenin diğer tüm parçaları da etkileyeceğini varsaymaktadırlar. Bu nedenle de örneğin psikolojik işlev bozukluğunu kişide değil de ailede gözlenen döngüsel, tekrarlanan etkileşimlerin bir ürünü olarak değerlendirirler.

Bu bölümde gözden geçirdiğimiz kuramlar sistem bakımından aynı varsayımı paylaşmaktadır, ancak sistem hakkındaki düşüncesi ve sisteme nasıl müdahale edileceği konusunda farklı bakışlar ve teknikler geliştirdiklerini belirtebiliriz. Zengin bir uygulama becerisi repertuarına sahip olmak için bunların tümünü eklektik bir yaklaşımla kullanmaya hazır olmalısınız.

Özet

Yaşantısal aile danışmanlığı yaklaşımını tanımlamak.

Yaşantısal aile danışmanlığı, daha çok iletişim örüntüleri ve bireylerin kendine saygısı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Üyelerin kendilik değerinin düşük olmasından dolayı yaşanan kötü durumdaki hatalı iletişim ve fonksiyonel olmayan kurallara karşı dururken bunu sevgi ve özenle gerçekleştirmeyi iddia etmektedir. Bu yaklaşım doğrudan sorun çözmeye değil, duygusal iyilik haline önem vermektedir. Diğer yaklaşımlara göre daha az mekanistik bir nitelik taşır. Günümüzde duygusal odaklı çift terapisi çalışmalarında başvurulmaktadır.

Yapısal aile danışmanlığı yaklaşımını açıklamak.

Yapısal aile danışmanlığında, aile içindeki düzenlemelerin yaşam görevlerini yerine getirmeyi etkilemesi bakımından, ailedeki alt sistemlerin birlikte nasıl bir rol oynadıklarına odaklanılır. Bu kuramcılar birlikte olma ve bireysellik arasında bir dengenin kurulmasını vurgulamaktadırlar. Aile yapısında bir değişiklik yapılmasına veya sistemin sınırlarının geçirgenliğini artırmak üzere müdahaleler yapma eğilimindedirler.

Bowen aile danışmanlığı yaklaşımını ifade etmek.

Bowen aile sistemi kuramı, ailedeki duygusal sistemin içeriği bakımından bir ayrışmanın yaşanması gerektiğini vurgulamaktadır. Üçgenler bireyin aile sistemi içinde fonksiyonda bulunabilmesi için önemli olarak görülmekte ve danışanlara bunu fark edebilmesi, bunun içinde yer almaktan kaçınması için bir eğitim verilmektedir. Bu modeli uygulayan danışmanlar, yetişkin danışanlarla çalışırken çoğunlukla kişinin mevcut ilişki ya da aile konuları ile çalışmaya başlamadan önce orijinal ailelerinden kendilerini ayrıştırmaları için onları yönlendirirler. Araştırmalar aileye yönelik sistemik müdahaleleri desteklemektedir, ancak bu çalışmaların büyük bir kısmı sistemin kendisinden daha çok müdahalenin kendisi ile ilgilidir. Yine de birçok sayıda çalışma, aile sistemi kuramlarının kullanışlı olduğunu açıkça göstermektedir. Aile sistemi kuramlarının önemli bir özelliği ise beyaz ve orta sınıftaki aileler üzerinde denenmiş olmasıdır. Diğer sosyoekonomik veya ırksal, etnik özelliği olan ailelerde denenmesinde yarar vardır.

Stratejik aile danışmanlığını tartışmak.

İletişim kuramına dayanan stratejik aile danışmanlığında temel olan, ailede zarar verici iletişim örüntülerini değiştirmektir. Bu hedefe davranış içeren, doğrudan veya dolaylı yönergeler vererek ulaşılmaya çalışılmaktadır. Yaklaşımın biliş ve davranış yönelimli olması ve doğrudan soruna odaklanması söz konusudur. İçgörü ve anlayış geliştirmekten ziyade etkileşim biçimini değiştirmeyi mümkün kılan yönergeler pratik biçimde kullanılabilir.

Kendimizi Sınavalım

1. Bowen aile danışmanlığı yaklaşımının temel hedefi için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?
 - a. Terapötik bir üçgen yaratmak
 - b. Aile üyeleri arasındaki duygusal deneyimleri zenginleştirmek
 - c. Ailenin sorun çözme becerisini artırmak
 - d. Aile üyeleri arasındaki iletişim becerilerini geliştirmek
 - e. Ailede bireylerin ayrışma düzeyini arttırmak
2. 'Ayrışmış' birey için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?
 - a. Kendisini duygusal üçgenlerden uzak tutar
 - b. Ailesinden yoğun duygusal destek alır
 - c. Yaşama tamamen rasyonel bir çerçevede yaklaşır
 - d. Ebeveynleriyle bağlantı kurmaktan kaçınır
 - e. Yakınlaşma ve özerklik ihtiyaçlarını denge tutar
3. Bowen aile sistemleri yaklaşımına göre bir kişinin ebeveyni ile olan çatışmalı duygusal bağından uzaklaşmasında aşağıdaki kavramlardan hangisi kullanılmaktadır?
 - a. Duygusal kopma
 - b. Çözülme
 - c. Duygusal dağılma
 - d. Füzyon oluşturma
 - e. Koalisyon
4. Bir sosyal hizmet uzmanının görüşmeye aile üyelerinin tümüne isimleriyle hitap ederek başlaması ve her üyenin sorunla ilgili bakış açısını sorması aşağıdaki stratejilerden hangisine karşılık gelmektedir?
 - a. Sınır oluşturma
 - b. Etkileşimleri gösterme
 - c. Dahil etme
 - d. Destekleme
 - e. Güçlendirme
5. Ebeveynler aralarındaki çatışmayı çözemediklerinde, en sık görülen davranış kalıbı çocukları üzerinden tartışmaya devam etmektir. Baba, annenin çok fazla onaylayıcı olduğunu söylediğinde, anne babanın çok kuralcı olduğunu söyler. Baba çekildiğinde ise, anne çocuğa aşırı ilgili davranır. Bu aile yapısını en iyi anlatan kavram aşağıdakilerden hangisinde verilmektedir?
 - a. Karı ve koca arasındaki sınırları esnetmek
 - b. Anne ve çocuk arasında terapötik üçgen oluşturmak
 - c. Baba ve çocuk arasında aşırı müdahale
 - d. Patolojik bir üçgen
 - e. Anne ve çocuk arasında kuşaklar arası koalisyon
6. Yaşantısal aile danışmanlığı (Satir) kullanan sosyal hizmet uzmanlarına göre aşağıdakilerden hangisi ailelerdeki işlevsizliğin temel nedenidir?
 - a. İfade edilmemiş duygular
 - b. Birbiri içine girmiş üçgenler
 - c. Kuşaklar arası koalisyonlar
 - d. Zayıf sorun çözme becerileri
 - e. Aile üyelerindeki patolojik belirtiler
7. Yaşantısal aile danışmanlığı, aile içi etkileşimi kolaylaştıran teknikler kullanan diğer aile sistemi yaklaşımlarından aşağıdaki özelliklerinden hangisi ile temelde ayrılır?
 - a. Yaşantıya yapılan vurgu
 - b. Sorun çözme artırma
 - c. Aile hiyerarşisinin yeniden yapılandırılması
 - d. Meta iletişim
 - e. Aile hiyerarşisine yapılan vurgu
8. Yaşantısal aile danışmanlığı aşağıdaki amaçlardan hangisini **İÇERMEZ**?
 - a. Bireysel bütünlüğü artırma
 - b. Aile sistemini yeniden yapılandırma
 - c. Seçim özgürlüğünü genişletme
 - d. Kişinin ihtiyacına ve duygularına duyarlılığı artırma
 - e. Ailede bireylerin ayrışma düzeyini arttırma
9. Aşağıdakilerden hangisi bir tablo içinde aile üyelerinin kendilerini konumlandıklarını ve bu şekilde birbirlerine ilişkin algılarını ve duygularını göstermeyi görsel olarak mümkün kılan sözlü olmayan yaşantısal bir tekniktir?
 - a. Aile genogramı
 - b. Aile heykeli
 - c. Varoluşsal karşılaşma
 - d. Aile ritüeli
 - e. Ortak katılımlı aile resmi
10. Aşağıdakilerden hangisi sosyal hizmet uzmanının müracaatçının sorununa uygun olan psikososyal girişimleri seçmesini tarif eden kavramdır?
 - a. Bütüncül
 - b. Holistik
 - c. Biyopsikososyal
 - d. Eklektik
 - e. Çevresi içinde birey

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e Yanıtınız yanlış ise "Bowen Aile Danışmanlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e Yanıtınız yanlış ise "Bowen Aile Danışmanlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. a Yanıtınız yanlış ise "Bowen Aile Danışmanlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. c Yanıtınız yanlış ise "Yapısal Aile Danışmanlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. e Yanıtınız yanlış ise "Yapısal Aile Danışmanlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. a Yanıtınız yanlış ise "Yaşantısal Aile Danışmanlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. a Yanıtınız yanlış ise "Yaşantısal Aile Danışmanlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. b Yanıtınız yanlış ise "Yaşantısal Aile Danışmanlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız yanlış ise "Bowen Aile Danışmanlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız yanlış ise "Aile Müdahalesinde Yaklaşım Seçimi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Yapısal aile danışmanlığı yaklaşımı, öncelikli olarak ailenin yapısına ve örgütlenme biçimine odaklanmaktadır. Eş, anne-baba ve kardeş alt sistemlerinin etkileşimine ve betimlemesine özel ilgi gösterilir. Bu sayede, aileyi oluşturan alt sistemlerdeki sağlıklı bağların, ayrımların veya fazla sıkı ya da fazla esnek sınırların ailenin işlevini yitirmesinin en büyük kaynağı olarak görülür. Aile bireylerinin ve alt sistemlerin rolleri ve sorumlulukları açıklığa kavuşturulduğunda ve bunlar herkes tarafından kabul edildiğinde değişim meydana gelir.

Sıra Sizde 2

Stratejik Aile Terapisi olarak da bilinen bu danışmanlık yaklaşımı, aile içindeki gücün dağılımına, kullanımına ve aile kurallarına özel dikkat gösterir (örneğin, aile üyelerinin nasıl düşünmesi ve davranması gerektiğine dair genellikle ifade edilmeyen aile inanışları). Buradaki stratejik kelimesi uzmanın aileyi sağlıklı olduğu ve arzu edildiği farz edilen davranış biçimlerine taşınması için müdahalelerini stratejik olarak seçmesini, aktif ve yönlendirici rol oynamasını ifade eder.

Yararlanılan Kaynaklar

- Adams, R. (2010) *The Short Guide to Social Work*. Bristol: Policy Press.
- Banks, S. (1995). *Ethics and Values in Social Work*, London: Macmillan Press.
- Dallos, R. ve Draper, R. (2012). *Aile Terapisine Giriş Sistemantik Teori ve Uygulama*, (Ş. Kesici ve Kiper, C., Çev. Ed.), Ankara, Nobel Yayıncılık.
- Geçtan, E. (2013). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar* (21.Basım). İstanbul: Metis Yayınları
- Minuchin, S. (1974). *Families and Family Therapy*, Cambridge, MA: Harvard Univeristy Press
- Morris, C. G. (2002). *Psikolojiyi Anlamak* (çev. editörü H.Belgin Ayvaşık ve Melike Sayıl). (1.Baskı). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları No:23
- Murdock, N. L. (2013). *Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları* (çev. editörü Prof. Dr. Füsün Akkoyun) (2.Baskı). Ankara: Nobel Kitabevi
- Nichols, M. P. (2013). *Aile Terapisi Kavramlar ve Yöntemler* (çev. Okan Gündüz) (1.Baskı). İstanbul: Kaknüs Yayınları
- Sheafor, B. W., Horejsi, C. R. (2014) *Sosyal Hizmet Uygulaması: Temel Teknikler ve Uygulamalar*. Ankara: Nika Yayınevi
- Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri*. (Karataş, A. Çev. Ed.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Thompson, N. (2005). *Understanding Social Work*, New York: Palgrave.
- Thompson,N.(2013). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. Ankara: Dipnot Yayınları
- Tomanbay, I. (1999). *Sosyal Çalışma Sözlüğü*, Ankara: SA-BEV.
- Zastrow, C. ve Krist-Ashman, K. K. (2014). *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre* (Editör: Durdu Baran Çiftçi) (1.Baskı). Ankara: Nika Yayınevi
- Zastrow, C. (2013). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nika Yayınevi

5

Amaçlarımız

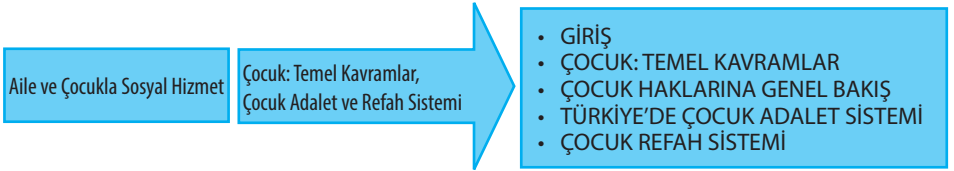
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Çocuk kavramını ve çocukluk dönemini tanımlayabilecek,
- Çocuk hakları ve çocuklarla ilgili uluslararası sözleşmeleri yorumlayabilecek,
- Türkiye'deki çocuk adalet sistemini açıklayabilecek,
- Türkiye'de sunulan çocuk refah hizmetlerini sıralayabilecek bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Çocuk
- Çocukluk Dönemi ve Genel Özellikleri
- Çocuk Hakları
- Çocuk Adalet Sistemi
- Çocuk Refah Sistemi
- Çocuk Koruma Sistemi
- Medeni Kanun
- Denetimli Serbestlik

İçindekiler

Çocuk: Temel Kavramlar, Çocuk Adalet ve Refah Sistemi

GİRİŞ

Çocuk toplumlar için vazgeçilemeyen bir varlıktır. Ailede çocuğun sağlıklı gelişimi için vazgeçilemeyen bir sosyal kurumdur. Aile, çocuğun gerek kişiliğinin gelişiminde, gerekse ruh ve beden sağlığı açısından oldukça önemlidir. Çocuğun sağlıklı aile ilişkilerinin içinde gelişmesi çocuğun özellikle duygusal ve sosyal yönden gelişimine katkı verir.

Toplumun en küçük yapı taşı olarak kabul edilen aile ve aile içerisinde çocuk, toplumların gelişimi ve sürekliliği için önem arz etmekle birlikte çocukların kendileri ve çevreleriyle barış içerisinde, etkin ve refah şartları altında yaşaması gerektiği genel kabul görmektedir. Çocukların bakılmaya, sevmeye ve korunmaya olan ihtiyacı, çocukların ailelerinden başlayarak akran grubu, eğitim ortamı, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve kamu gibi birbiri içerisine giren çeşitli mezo ve makro sistemlerin oluşturduğu; bireylerin sorunlarla karşılaşmalarını önleyen sosyal destek ağı tarafından karşılanmak durumundadır (Kırımsoy, 2003). Çocukların diğer bireylerle, toplumla ve devletle olan ilişkilerini düzenleyen ve bu ilişkileri düzenlerken çocuğun “çocuk” olduğu bilinciyle düzenlenen ve kamu tarafından genel kabul gören hukuk kurallarının varlığı ve çocuğun nasıl görüldüğü sosyal refah sistemi bakımından önemlidir.

Çocuk, gelişen bir insan yavrusu, olgunlaşmamış, reşit sayılmayan küçük yurttaşdır (Yörükoğlu, 1984). BM Çocuk Hakları Sözleşmesi göre 18 yaşından küçük olan herkes çocuktur. Çocukluk ise, üst sınırı belirsiz bir çağa karşılık gelmektedir. Farklı ülkelerin yasaları bu sınırı farklı farklı belirlediği için üzerinde anlaşılmış bir dönem belirgin değildir. Dolayısıyla çocukluk, sosyo-kültür ve tarihsel dönemlere göre farklılık göstermektedir.

Bir görüşe göre çocukluk iş ve ekonomik sorumlulukların dışında oyun ve eğitim dönemleriyle sınırlı tutulması benimsenirken, diğer görüşler çocukların ailede korunması düşüncesinden hareketle onların siyasal, entelektüel, cinsel ya da ekonomik varlıklar olarak hareket etme becerilerinin olmadığı düşüncesinden hareket etmektedir (Marshall, 1999). Gerçekte çocukluk, oyun ve öğrenim yıllarını kapsayan tüketici dönem olarak tanımlanırsa, üst sınır belirsizleşmektedir. Ya da tam tersine çocukluğunu yaşayamadan ekonomik güçsüzlüklerin daha hissedilir olduğu kırsal kesimlerde de çocuklar, üretime doğrudan katılarak aile refahına katkıda bulunmaktadır (Ercan, 2011, s. 86)

Bu ünite de çocuk kavramı ve gelişimle ilgili temel kavramlar üzerinde durularak çocukluk dönemi genel özellikleri ele alınacak, çocuk hakları ve çocuk haklarına dair sözleşmeler hakkında bilgi verilecek ve Türkiye’de çocuk adalet sistemi Türk Ceza Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu ve Medeni Kanun çerçevesinde incelenecektir. Çocuklar hakkında uygulanabilecek tedbirler ele alınacak, ardından, çocuk refah sistemi genel hatlarıyla sosyal hizmet disiplini perspektifiyle değerlendirilecektir.

ÇOCUK: TEMEL KAVRAMLAR

Gelişimle İlgili Temel Kavramlar

Gelişimle ilgili temel kavramların bilinmesi çocuk ve ergen gelişiminin daha anlaşılır olması bakımından önemlidir. Temel kavramların doğru, uygun ve açık bir biçimde kullanılması, bireylerde çocuk ve ergen gelişimiyle ilgili ortak bir bilincin oluşmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle öncelikle büyüme, olgunlaşma, hazır bulunuşluk ve gelişim kavramları üzerinde durulacaktır (Yazgan İnanç, Bilgin, Kılıç Atıcı, 2013, s.59-60):

Büyüme: Bireyin fiziksel yapısında zamana bağlı olarak meydana gelen niceliksel değişiklikleri belirtmektedir. Biyolojik olarak bireyin boyunun uzaması, ağırlığının artması, organlarının hacminde görülen değişiklikler olarak ifade edilebilir.

Olgunlaşma: Büyüyen organizmanın kendinden beklenen işlevleri yerine getirebilecek fizyolojik güce erişmesidir ve bireyin kalıtsal yapısıyla sınırlıdır.

Hazır Bulunuşluk: İnsanın belli bir gelişim görevini olgunlaşma ve öğrenme yoluyla yapabilecek belli bir kapasiteye sahip olmasıdır. Gelişim görevleri, insanın belli bir gelişim döneminde gerçekleştirmesi gereken davranışlardır.

Gelişim: İnsanın fiziksel, duyuşsal, sosyal ve bilişsel özellikleri bakımından düzenli bir biçimde büyümesi, gelişmesi ve beklenen görevleri yapabilecek seviyeye gelmesidir.

Bireyin ilk yıllarını hiçbir şey yapmadan geçirmesine şaşırıyorsunuz. Ne demek! Mutlu olmak hiçbir şey midir? Zıplamak, oynamak, bütün gün koşmak hiçbir şey midir? Birey hayatının hiçbir döneminde bu kadar meşgul olmayacaktır (Jean Jacques Rousseau).

Çocuk Kavramı

Çocuk kelimesi Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde; "(1) küçük yaştaki erkek veya kız, (2) soy bakımından oğul veya kız, evlat, (3) bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak, (4) genç erkek, (5) büyükler arasında daha az yaşlı olan kişi, (6) büyüklere yakışmayacak, daha çok küçüklerin yapabileceği gibi davranan kimse, (7) belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse" anlamlarında ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2016a). Türk Dil Kurumu tarafından yapılan tanımlamalar incelendiğinde çocuk kavramının yaş, cinsiyet, biyolojik gelişim dönemi, davranış, bilgi ve beceri bağlamında tanımlandığı görülmektedir.

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na (2005) göre çocuk "daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi" ifade etmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi (1989) uyarınca, çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır.

Çocuk kavramını daha iyi tanımlayabilmek ve yorumlayabilmek için çocukluk dönemi ve genel özellikleri konusunda temel bilgiye ihtiyaç vardır.

Çocukluk Dönemi ve Genel Özellikleri

İlk Çocukluk ya da Okul Öncesi Dönem; Bebeklik dönemi sonrasında beş ya da altı yaşına kadar olan gelişimsel dönemi ifade etmektedir ve "okul öncesi yılları" da denilmektedir. Bu dönemde fiziksel, bilişsel ve dil gelişimi hızlı bir biçimde devam eder, küçük çocuklar yeterliliklerini artırırlar ve öz bakımlarını gerçekleştirmeyi öğrenmeye başlarlar. Okula hazır olmayı sağlayan becerileri geliştirir, akranlarıyla oyun oynamak için daha fazla zaman harcarlar. Anne – baba – çocuk ilişkisinin niteliği bu dönemde gerçekleşen toplumsallaşma süreci açısından oldukça önemlidir. İlköğretim birinci sınıf, tipik olarak ilk çocukluk döneminin sonuna denk gelir (Santrock, 2014a, s.17; Yazgan İnanç, Bilgin, Kılıç Atıcı, 2013, s.71).

Orta Çocukluk ya da Okul Dönemi; Yaklaşık olarak ilköğretim yıllarına, altı ile on bir yaş arasındaki döneme işaret eder. Bu dönemde okuma, yazma ve aritmetik beceriler gelişir. Çocuk daha geniş bir dünya ve kültürle karşılaşır. Başarı, çocuğun dünyasında önemli bir konu haline gelirken özdenetim artmaya başlar. Psikososyal ve ahlaki gelişim hızla ilerlerken duygusal ve toplumsal uyum sürecinde aile ilişkilerinin etkisi devam etmektedir (Santrock, 2014a, s.17; Yazgan İnanç, Bilgin, Kılıç Atıcı, 2013, s.71).

Ergenlik, gelişim sürecinde çocukluktan ilk yetişkinlik dönemine geçiş dönemidir ve yaklaşık on – on iki yaşlarından başlayarak on sekiz – yirmi bir yaşlarında kadar devam eder. Ergenlik, kilo ve boydaki ani artış, vücut hatlarında değişiklik ve cinsel özelliklerin gelişimi gibi hızlı fiziksel değişimler gözlenir. Gelişimin bu döneminde bağımsızlık ve kimlik arama belirgindir. Düşüncelerin daha mantıksal, soyut ve idealist olduğu görülür. Aile dışında geçirilen zaman artmaya başlar (Santrock, 2014a, s.17). *İlk ergenlik dönemi* on iki – on dört yaşları arasında soyut düşünmenin başladığı ve cinsel olgunlaşmanın görüldüğü bir dönemdir ve ilk ergenlik döneminde olan çocuklar anne-babalarından bağımsızlık kazandıkça akranlarıyla ilişkilerini artırmak başkalarıyla daha fazla ait olma duygusu geliştirmek isterler. Geç ergenlik dönemi ise on beş – on dokuz yaş arasında, ergenlerin kariyer seçimini yapmaya başladığı çevreleriyle ilişki kurma becerilerini geliştirdiği döneme işaret etmektedir (Yazgan İnanç, Bilgin, Kılıç Atıcı, 2013, s.71).

Gelişim süreci biyolojik, bilişsel ve sosyoduygusal olmak üzere üç temel sürecin bir-biriyle olan yoğun bağlantılarıyla devam eder (Santrock, 2014a, s.17). *Biyolojik süreçler*, bireyin vücudundaki fiziksel değişimlere işaret eder. Anne-babadan kalıtımla geçen genlerin, beyin gelişiminin, boy ve kilo artışlarının, motor beceri gelişimlerinin ve hormonal değişimlerin tümü biyolojik süreçlerdir. *Bilişsel süreçler*, çocuğun düşünce ve zekâ değişimlerini kapsamaktadır. *Sosyoduygusal süreçler* ise, bireyin duygularındaki, kişiliğindeki, başkalarıyla ilişkilerindeki ve sosyal çevrelerindeki değişimleri içermektedir. Anne-baba ile olan iletişim, akranlarla olan ilişkiler, sosyal etkinliklerden keyif alma ve cinsiyet rol yönelimi sosyoduygusal süreçlerle ilgilidir (Santrock, 2014b, s.15).

Mary J. GANDER ve Harry W. GARDINER'in “Çocuk ve Ergen Gelişimi” Kitabı

K İ T A P

“Çocuk” ve “Ergenlik” kavramlarını tanımlayınız.

SIRA SİZDE

Çocukluk döneminde birçok davranışın, becerinin ve özelliğin kazanıldığı gerçeği herkes tarafından kabul görmektedir. İnsanın geriye kalan hayat dönemleriyle kıyaslandığında, çocukluk döneminin çok önemli bir safha olduğu görülmektedir. Çocuklukta kazanılan başarılı sosyalleşme, gelecekte sağlıklı ve huzurlu bir toplumun var olmasına imkân tanıyacaktır. Bunun yanı sıra başarılı sosyalleşmeye eşlik edecek sağlıklı bir akademik yaşam, olumlu anne-baba modelleri gibi temel süreçler başarılı bir biçimde gerçekleşmez ise çocuk bireysel ve sosyal risklere karşı açık hale gelmektedir. Bu risklerin yol açtığı sorunlar değerlendirildiğinde, genellikle temelini aileden alan, fiziksel, duygusal ve sözel şiddete maruz kalma, çocuğun suça itilmesiyle birlikte ceza adaleti sistemi içerisinde girmesi, çocuğun ticari amaçlarla kullanılması gibi sorunlar göze çarpmaktadır (Erbay, 2008, s.8). Suça sürüklenen ve her türlü sömürüye açık olan çocukların temel hakları ile adalet sistemi içerisindeki konumunun bilinmesi önem taşımaktadır.

ÇOCUK HAKLARINA GENEL BAKIŞ

İnsan hakları, coğrafyası, etnik kimliği, dini, milliyeti ya da toplumsal cinsiyet gibi farklılıkları ne olursa olsun, insanların insan olmalarından kaynaklanan evrensel haklarını ifade eder ve olmaması durumunda bireylerin onurlu bir yaşam sürdüremeyeceği temel standartlara işaret eder. İnsan hakları bölünmez haklardır ve “daha az önemli olduğu” ya da “temel olmadığı” gibi gerekçelerle insan hakları görmezden gelinemez. İnsan hakları tamamlayıcı bir çerçevenin parçalarıdır (UNICEF, 2015, s.7). Çocuğun bedensel, ruhsal ve sosyal tehlikelerle yüz yüze gelmesinin ya da yüz yüze geldiği takdirde kurtarılıp bir daha karşılaşmasının önlenmesi amacıyla korunması devletin asli görevleri arasında yer almaktadır. Yetişkinlere göre çocuk her bakımdan daha zayıf olduğu için onun bedensel, ruhsal ve sosyal olarak özel önlemlerle korunması evrensel kabul görmüş bir ilke ve uygulamadır (Tomanbay, 1999).

Aşağıdaki tablo çocuk haklarının uluslararası metinler bağlamında geçirdiği süreci görmemiz açısından önem taşımaktadır.

Tablo 5.1
Çocuk Hakları İle İlgili
Uluslararası Metinler

Kaynak: Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı: Hukukçular İçin Eğitim Kitabı (2013).

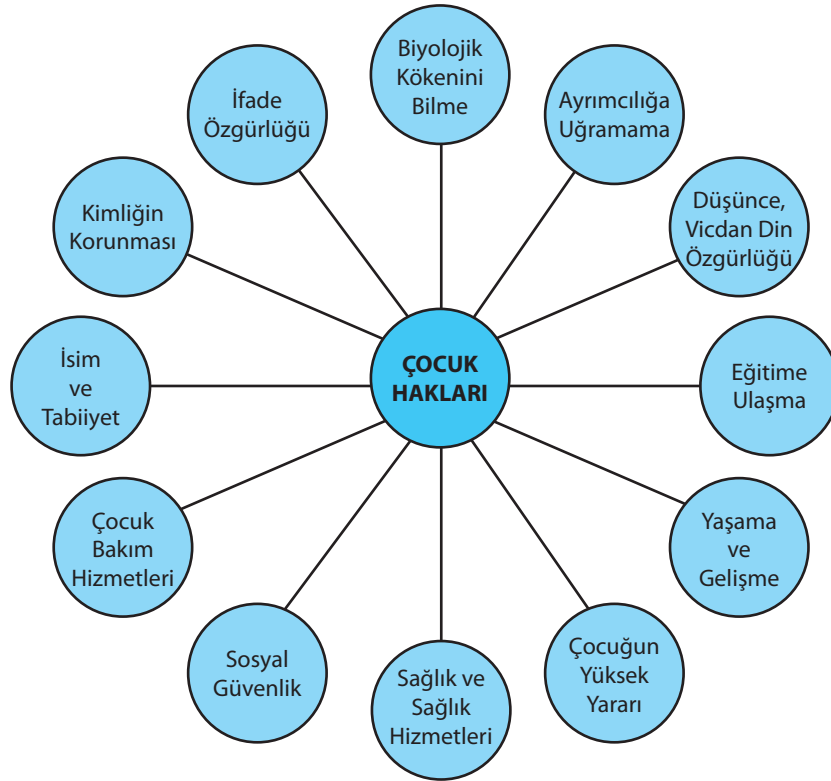
YIL	ULUSLARARASI METİN
1921	Uluslararası Çocuk Koruma Birliği
1924	Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi
1959	BM Çocuk Hakları Bildirgesi
1975	Evlilik Dışında Doğan Çocukların Hukuksal Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi
1979	Uluslararası Çocuk Yılı
1980	Evlilik Dışında Doğan Çocukların Tanınmasına Dair Sözleşme
1985	Pekin Kuralları (Yargılama)
1989	Çocuk Hakları Sözleşmesi (Genel)
1990	Riyad Kuralları (Önleme)
1990	Havana Kuralları (İnfaz)
1996	Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi
1998	Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi
2000	ÇHS Ek Protokolleri
2001	Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme
2005	BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin Mağdur ve Tanık Çocukları Kapsayan Adli Olaylara İlişkin Rehber İlkeler
2007	Çocuk Hakları Komitesi'nin 10 Numaralı Genel Görüşü (Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları)
2008	Avrupa Konseyi Çocukların Evlat Edinilmesine Dair Sözleşme (Gözden Geçirilmiş)
2010	Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Çocuk Dostu Adalet Dair Rehber İlkeleri (2010 – Rev.2011)
2011	Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi
2012	Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek İletişim Usulü ile İlgili İhtiyari Protokol

Çocuk hakları, kanunen veya ahlaki olarak dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu, eğitim, sağlık, barınma, fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi hakları tanımlayan evrensel bir kavramdır (Şener Taplak, Polat, Yüzer, 2013).

Şekil 5.1

Çocuk Hakları

Kaynak: Sosyal Hizmet ve Çocuk Hakları BM Sözleşmesi Profesyonel Eğitim Kitabı (2011).
Çev.: Prof. Dr. Veli DUYAN

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesiyle birlikte insanlık ailesinin tüm üyelerinin “doğasında var olan onuru”, “eşit ve vazgeçilmez hakları” tanınmıştır. “İnsan haklarının hiçe sayılmasının ve hor görülmesinin zalimane eylemlerle sonuçlandığı” belirtilmiş; “dehşetten ve yoksulluktan kurtulmuş insanların, içinde söz ve inanç özgürlüklerine sahip olacakları bir dünyanın kurulmasının en yüce amaç” olduğu ifade edilmiştir. Beyanname, Birleşmiş Milletlerin bütün insanlara temin edilen haklarla ilgili görüşlerini özetleyen 30 maddeden oluşmaktadır (UNICEF, 2015, s.11).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Çocuk hakları, “çocukların yaşları, güçleri, konumları ve içinde yaşadıkları koşullara bağlı olarak haksızlığa uğramalarının kolay olması dolayısıyla, toplumsal tehdit ve sömürüden kurtarılmalı ve uzak tutulmaları amacıyla tüm dünyada geçerli olması gereken kararlar demeti”dir (Tomanbay, 1999).

Çocuk hakları 18 yaş altındaki bireylerin haklarıdır. Çocukluk, insan yaşamında özel bir süreç olduğu için çocuklar ve gençler için ayrı bir dizi hak geliştirilmiştir. 20 Kasım 1989'da, Birleşmiş Milletler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi (ÇHS) kabul etmiştir. Bu sözleşme şu anda devletlerin imzaladığı ve onayladıktan sonra yasal olarak uymaları gereken uluslararası bir antlaşmadır. İnsan haklarının her alanını bir araya getiren ilk bağlayıcı uluslararası yasal belgedir. Somali ve Amerika Birleşik Devletleri dışında bütün ülkeler bu sözleşmeyi onaylamışlardır. Tanınan bir devlet olmadığı için Somali sözleşmenin onaylanması aşamasına geçememiştir. Amerika Birleşik Devletleri ise sözleşmeye imza koyarak onaylayacağına dair niyetini ifade etmiş, ancak henüz onaylamamıştır. Türkiye sözleşmeyi 14 Eylül 1990'da imzalamış ve Ocak 1995 yılında da onaylamıştır. Türkiye sözleşmeyi imzası sırasındaki çekince bildiriminde, sözleşmenin 17, 29 ve 30. maddelerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşmasının ifade ve ruhuna uygun olarak yorumlayıp, uygulama hakkını saklı tuttuğunu ifade etmiştir. Çekince sürülen bu maddeler ise, “etnik azınlık” ve “yerli halk”dan olan çocukların konuşma dillerini, televizyon ve radyo gibi kitle iletişimi araçları ile okullarda kullanmalarını içermektedir (UNICEF, 2015, s.20-23).

Çocukluk duygusal ve fiziksel olgunluğa geçiş gibi bazı evrensel özelliklere sahip olmakla birlikte toplumlara göre değişen bir olgu olduğu için çocuklara uygulanan yasal önlemler ülkelere göre farklılık gösterebilir (Adams, 2015, s.350).

Modern çocukluk anlayışında çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi sadece anne-babanın görevi olmayıp, çocuğun korunmasında ailenin yanı sıra toplumun da sorumluluğu vardır. Sosyal devlet anlayışının geliştiği yirminci yüzyılda çocuğun korunması hususunda kamunun rolü daha açık bir biçimde anlaşılmaktadır (Karataş, 2001).

Yirminci yüzyıl “çocuk” kavramının daha çok tartışıldığı ve tüm dünyada önemli bir belge olarak kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ortaya çıktığı bir dönemdir. Sözleşmede; çocuğun yaşam hakkı, korunması ve gelişimi bakımından öncelikli bir kurum olarak aile ele alınmıştır. 1996 yılında Türkiye tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre, taraf devletlerin toplumu oluşturan tüm çocukların yaşam kalitesini artırması, çocuklarla ilgili bilgileri kayıt altına alması, özellikle risk faktörlerine açık çocuk sayısının bilinmesi gerekmektedir. Taraf ülkeler, çocuklarla ilgili işlemlerin denetlenmesi, ailelere ve çocuklara yönelik temel hizmetlerin sunulması konusunda, ülke olarak yükümlülüklerini yerine getirmelidir (Duyan, Yolcuoğlu ve Artan, 2014, s.97-101).

Çocuklar, göremeyeceğimiz bir zamana gönderdiğimiz, canlı mesajlardır (Neil Postman).

Tekin AKILLIOĞLU (2002) 'nun "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi" Kitabı

K İ T A P

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, her biri ayrı bir hakkı özetleyen 54 maddeden oluşur. Haklar hayatta kalma, korunma, gelişme ve katılma hakkı olmak üzere dört gruptan oluşmaktadır.

Tablo 5.2
BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinde Ele Alınan Dört Grup Hak

Kaynak: UNICEF, 2015, s.24.

Hayatta Kalma Hakkı	Çocuğun yaşam hakkını ve var olmak için gereken temel ihtiyaçlarını vurgular. Bunlar arasında beslenme, barınma, yeterli bir yaşam standardı ve sağlık hizmetlerine erişim yer almaktadır.
Gelişme Hakkı	Çocukların tam potansiyellerine erişebilmeleri için neye ihtiyaç duyduklarını özetler; örneğin, eğitim, dinlenme, kültürel faaliyetler, bilgiye erişim, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü gibi.
Korunma Hakkı	Çocukların her türlü istismar, ihmal ve sömürden korunmalarını gerektirir. Mülteci çocuklar için özel koruma, çalışan çocuklar için güvenceler, herhangi bir istismar veya sömürüye maruz kalmış çocukların korunması ve rehabilitasyonu gibi konuları ele almaktadır.
Katılım Hakkı	Çocukların toplumlarında ve topluluklarda aktif bir rol oynayabilmeleri gerektiğini kabul eder. Bu haklar görüşlerini ifade etme ve yaşamlarını etkileyen konularda söz sahibi olma haklarını da kapsar. Yetenekleri geliştikçe, sorumluluk sahibi yetişkinliğe hazırlanmaları amacıyla, çocuklara daha çok katılma fırsatının verilmesi gerekir.

Birleşmiş Milletler çocuk suçluluğunun önlenmesi amacıyla bazı yönlendirici temel ilkeleri, çocuk adalet sisteminin uygulanması hakkında asgari standart kuralları ve özgürlüğünden yoksun bırakılmış çocukların korunmasına ilişkin kuralları farklı tarihlerde kabul etmiştir. Bu kurallara ilişkin bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilecektir.

Tablo 5.3
Riyad, Pekin ve Havana Kuralları

Kaynak: UNICEF, 2015, s.26-28.

KURALLAR	AMACI	BİLGİ	KAPSAMI
RİYAD KURALLARI	Önleme	Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri'dir. Genel Kurul tarafından 14 Aralık 1990 tarihinde kabul edilmiştir.	Çocuk suçluluğunun önlenmesi, gençlerin toplumda yasaya uygun ve faydalı etkinliklere katılarak, insancıl bir yaşama uygun iş sahibi olarak, suça sürüklenmeyecek bir anlayış kazanabileceğini, çocuk suçluluğunun önlenmesinde aile, eğitim kurumları, çevre, medya ve devletin işbirliğini gerektirdiğini; çocuğun çocukluğunu yaşaması gerektiği, risk altında bulunan çocuklara önem verilmesini, politika ve uygulamaların bu amaçlara uygun olarak düzenlenmesini öngörmektedir.
PEKİN KURALLARI	Yargılama	Birleşmiş Milletler Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kuralları'dır. Genel Kurul'un 29 Kasım 1985 tarih ve 40/33 sayılı kararıyla ilan edilmiştir.	Çocukların suç sonucu ortaya çıkan olumsuz etkilerden korunması için kapsamlı sosyal politikalar yoluyla çocukların refah düzeylerinin mümkün olduğunca artırılmasını amaçlamaktadır. Böylece çocuk ceza adaleti sisteminin devreye girme gereklilikleri en aza indirilecek, böylece söz konusu uygulamaların çocuklar üzerinde yaratabileceği zararlı etkiler de azaltılmış olacaktır. Çocukların, suçun işlenmesinden önce bu tür hizmetlerden yararlanmaları, Kurallar'ın uygulanmasına gerek bırakmayacak temel politikaları oluşturmaktadır.
HAVANA KURALLARI	İnfaz	Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları'dır. Genel Kurul tarafından 14 Aralık 1990'da ilan edilmiştir.	Çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılmayacağı asgari yaş sınırını belirleme, çocuğun insan haklarına saygı gösterme, yetişkinlerden ayrı tutma, kurumlarda çocuğun bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimini ve toplumun üyesi olarak potansiyelini artıracak faaliyet ve programlar oluşturma, bağımsız denetim mekanizmaları oluşturma sorumluluğu vermiştir. Havana Kuralları, kapsamında temel bakış açısı, gözaltında olan veya yargı önüne çıkarılmayı bekleyen çocukların haklarını, çocukların tutuldukları kurumların idaresi ve personele ilişkin düzenlemeleri içerir.

TÜRKİYE'DE ÇOCUK ADALET SİSTEMİ

Adalet, haklılığı, hakka uygunluğu, zıt çıkarlar arasındaki haklılığa uygun bir denklik sağlama ile ilgili vicdani ve toplumsal bir anlayışı ve tavrı ifade eder. Bu anlamda herkesin hakkını tanıma duygusuna da işaret eder (Tomanbay, 1999). Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre adalet; “(1) yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, türe, (2) hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, (3) bu işi uygulayan, yerine getiren devlet kuruluşları, (4) herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk” anlamlarını ifade etmektedir (Türk Dil Kurumu, 2016b).

Çocuk adalet sistemi, sosyal refah alanında sosyal adalet ilkesinin çocuğu ilgilendiren kanunlarda karşılığını bulduğu, çocuğun topluma kazandırılmasına yönelik gerçekleştirilen eğitim ile ilgili, sosyal, tıbbi yardım, psikososyal destek gibi uygulamaları kapsayan bir sistemdir (Ünver, 2005). Çocuk adalet sistemi, mevzuat ve sunulan hizmetler bakımından kendine özgü bir işleyişe sahiptir. Çocuk adalet sistemi, cezaya odaklanmayı, çocuğu çevresi içinde ele alan bir yapıya sahip oluşu ve çocuğun yüksek yararını gözetilen bir anlayışa sahip oluşu bakımından yetişkinler için tasarlanmış adli sistemden farklılaşmaktadır. Yürütülen uygulamaların, çocuk adalet sistemi içerisine dâhil olmuş hassas / incinebilir çocuklara mümkün olduğu kadar zarar vermeden yapılandırılması önemlidir. Çocuk adalet sistemi içerisine “mağdur”, “korunma ihtiyacı olan”, ya da “suça sürüklenen” sıfatlarıyla dahil olan çocukların korunması önemli bir husustur (Alsancak, 2014).

Kanunla ihtilafa düşmüş çocuklarla gerçekleştirilen çalışmalar çocuk adalet sisteminin odağında yer almaktadır. Çocuk adaletini yetişkin adaletinden ayrı kılan esas, çocuğun gelişimi amacıyla korunmasını sağlamak ve cezalandırma yerine rehabilitasyona öncelik verilmesidir. Özgürlüğünden yoksun bırakma, suça sürüklenen çocuklar için en son seçenek olarak görülmelidir. Çocuk adalet sisteminin yetişkin ceza sisteminden farklı olması, çocukla ilgili gerçekleştirilecek değerlendirmenin önemine işaret etmektedir. Çocuk adalet sisteminin esaslarından birinin çocuğun korunması ilkesi olduğu göz önünde bulundurulduğunda çocuğun temel ihtiyaçlarının ve toplumla bütünleşmesinin amaçlandığı ayrı bir yapılanmanın gerekliliği anlaşılmaktadır. Çocuk adalet sistemiyle yetişkin adalet sisteminin birbirinden ayrı tutulmasının iki önemli tarafı vardır (Baykara Acar, 2013, s.169-173; Mulvey ve Iselin, 2008, s:16):

- Çocuğun, yetişkinlerin kriminal davranışlarına ve olumsuz rol modellerine maruz kalmasını önlemek,
- Çocuğa yarar sağlayacak müdahalelerde bulunarak suç davranışını hayatlarında geride bırakmaları ve bunu sürdürmeleri için çocuklara şans tanımaktır.

Çocuk adalet sistemi; ceza adaletini ve koruma alanlarını birlikte ve bütüncül bir yaklaşımla ele almak durumundadır. Çocuk ceza adalet sistemine ilişkin tüm ulusal ve uluslararası mevzuat; çocuğun yüksek yararı ilkesi ve korunma ihtiyacı nedeniyle; çocuğa özgü düzenlemelerin daha farklı olması gerekliliğini sunmaktadır. Çocuk ceza adalet sistemi, genel ceza adalet sisteminden farklı olarak suç davranışını değil suça yönelen çocuğu odak alır. Çocuğu tek başına suç işleyen değil içinde bulunduğu olumsuz çevresel faktörler nedeniyle “suça itilen” olarak değerlendirir (Eryalçın ve Duyan, 2016).

Çocuklara anti-sosyal davranışlara, uyum bozukluklarına ve suça iten nedenler, aile içi ilişkilerde, anne-babanın kişisel özellikleri, genetik kodlarında ve toplumsal alanda yaşanan yoksulluklarla, sosyal, ekonomik ve sosyokültürel koşullarla ilgilidir. Suça yönelen çocuklar incelendiğinde, psikolojik sorunları olan, şiddete dayalı davranışlar gösteren, ekonomik yoksunluk yaşayan, toplumsal normlara uygun davranış sergilemeyen, kamu tarafından ihmal edilen ve sosyal dışlanmaya maruz kalmış anne-babaların çocukları olduğu görülmektedir. Bu sebeple suçlu çocuk yoktur, “suça itilen çocuklar” vardır. Çocuk doğuştan masumdur. Ailenin işlevlerini yerine getirememesi, sosyal politikaların ve ka-

munun çocuğun korunması ve gelişmesi bakımından yetersiz kalması gibi durumlarda suça sürüklenen çocuklar, ailedeki ve toplumdaki sınırlılıkların bedelini önce kendileri ödemekte daha sonra da aile ve topluma bunun bedelini ödetmektedirler. “Suçlu” diye damgalanan çocuklar daha yaşamının ilk yıllarında Çocuk Hakları Sözleşmesinde güvence altına alınan “yaşama, barınma, eğitim ve sağlık” gibi temel haklarından ve toplum kaynaklarından yoksun bırakılan çocuklardır (Duyan, Yolcuoğlu ve Artan, 2014, s.188-194).

Resim 5.1

Suçta Sürüklenen
Çocuk

Kaynak: <https://hapistecocuk.wordpress.com/2015/08/20/aile-ve-sosyal-politikalar-bakanligi-adalet-sistemi-icine-giren-cocuklara-psiko-sosyal-destek-saglayacak/> web sayfasından 04.12.2016 tarihinde alınmıştır.

DİKKAT

Çocuk adalet sisteminde, suça sürüklenme, suç mağduru, tanık ya da kayıp çocuklarda jandarma ve polisten oluşan kolluk kuvvetleridir.

Çocuk Adalet Sisteminde Yer Alan Yapılar

Çocuk Koruma Kanunu'nun (2005) amacı, birinci maddede “korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek” olarak belirtilmiştir. Çocuk Koruma Kanunu'nun beşinci maddesinde koruyucu ve destekleyici tedbirlerden bahsedilmektedir. Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Söz konusu tedbirlerin yerine getirilmesi ile ilgili olarak;

- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı,
- Milli Eğitim Bakanlığı,
- Sağlık Bakanlığı,
- Kamu kurum ve kuruluşlarından söz edilmektedir.

Çocuk Koruma Kanunu kapsamında Çocuk Adalet Sisteminde yer alan aktörlere ve işlevlerine aşağıda değinilmektedir. Bu aktörler çocuk kolluğundan, çocuk infaz kurumuna kadar çeşitli makamlardan ve bu makamlarda görev yapan kamu görevlilerinden ve diğer bireylerden oluşmaktadır (Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı: Hukukçular İçin Eğitim Kitabı, 2013):

- **Çocuk:** 18 yaşını tamamlamamış herkes, daha erken yaşta ergin olsa bile, çocuktur (ÇKK, m.3).
- **Çocuk Hâkimi:** Ceza yargılamasında, bir hâkim tarafından karara bağlanması gereken işlemler hâkimlik kararı olarak nitelendirilir. Bu şekilde verilen kararlar, yargılama yapılması gerekmeyen kararlardır (ÇKK, m.3).

- **Çocuk Mahkemeleri:** Bu mahkemeler “çocuk mahkemesi” ve “çocuk ağır ceza mahkemesi” olarak kurulmuştur (ÇKK, m.3, m.25-28). Mahkemeler, hem suça sürüklenen çocuklarla ilgili yargılamaları yapmak, hem de Çocuk Koruma Kanunu ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almakla görevlidir ÇKK, m.26/3).
- **Çocuk Mahkemesi:** Türkiye’de çocuk mahkemelerinin kurulması ilk defa 1979 yılında 2253 sayılı “Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun” ile öngörülmüştür. Bu kanun “ceza hukuku ağırlıklı” iken, 2005 tarihli ve 5395 sayılı “Çocuk Koruma Kanunu” hem suç öncesi koruma, hem de suç sonrası güvenlik tedbirleri ile cezalandırma yönlerini birlikte düzenlemiştir. Çocuk mahkemesi tek hâkimden oluşur (ÇKK, m. 25/1).
- **Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi:** Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi bir başkan ve üyelerden oluşur. Mahkeme, bir başkan ve iki üye ile toplanır. İş durumunun gerekli kıldığı hallerde çocuk ağır ceza mahkemesinin birden fazla dairesi kurulabilir.
- **Sulh Ceza Mahkemesi:** Sulh ceza mahkemesi tek hâkimlidir ve adliye teşkilatı bulunan her yerde sulh ceza mahkemesi kuruludur. İş durumunun gerekli kıldığı hallerde sulh ceza mahkemesinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Sulh ceza mahkemesi üst sınırı iki yıla kadar (iki yıl dâhil) hapis cezasını veya adli para cezasını gerektiren suçlara ilişkin davalara bakar.
- **Asliye Ceza Mahkemesi:** Asliye ceza mahkemeleri tek hâkimlidir. Asliye ceza mahkemesi sulh ceza mahkemesinin ve ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen suçlara ilişkin davalara bakmakla görevlidir.
- **Ağır Ceza Mahkemesi:** Ağır ceza mahkemesinde bir başkan ve yeteri kadar üye bulunur. Mahkeme bir başkan ve iki üye ile toplanır. Duruşmayı başkan yönetir ancak başkan ve üyelerin oyları birbirine eşittir.
- **Kamu Vesayeti Makamı:** Türk Medeni Kanunu’nda kişilerin hak ve özgürlüklerini kullanabilmeleri için hak ve fiil ehliyetine sahip oldukları durumlar düzenlenmiştir. Gerçek kişiler kural olarak ergin (reşit) olduklarında hak ve yetkilerini kullanma (fiil) ehliyetine sahip olur. Çocuk 18 yaşını doldurunca veya evlenince veya mahkeme kararı ile ergin (reşit) olur.
- **Sulh Hukuk Mahkemesi:** Sulh hukuk mahkemesi, kamu vesayetinde vesayet makamı olarak görev yapar. Bir kişinin vesayet altına alınmasına, çocuğun veya kısıtlı adayın yerleşim yerindeki sulh hukuk mahkemesi (vesayet makamı) karar verir. Sulh hukuk mahkemesi, vasi atanmadan önce, kısıtlanması istenen kişinin fiil ehliyetini geçici olarak kaldırıp ona bir temsilci atamak dâhil olmak üzere gerekli tedbirleri alır.
- **Asliye Hukuk Mahkemesi:** Asliye hukuk mahkemesi, kamu vesayeti sisteminde denetim makamı görevini yerine getirir. Bu görev kapsamında, vesayet makamı (sulh hukuk mahkemesi) tarafından verilen kararlara karşı yapılan itirazları inceleyip karara bağlar.
- **Aile Mahkemesi:** Aile mahkemesi, eşleri evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda uyararak, gerektiğinde uzlaştırmaya; ailenin ekonomik varlığının korunmasına veya evlilik birliğinden doğan mali yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin gerekli önlemleri almaya; aile bireylerinden birini resmi veya özel sağlık veya sosyal hizmet kurumlarına, huzur evlerine veya benzeri yerlere yerleştirilmesine, bir meslek edinme kursuna veya uygun görülecek bir eğitim kurumuna devam etmesine, Ailedeki küçükler hakkında; bakım ve gözetim yükümlülüğü olan kimsenin nafaka ödemesine; bedensel ve zihinsel gelişimi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş halde kalan küçüğü, ana ve babadan alarak bir aile yanına veya resmi ya da özel sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirmeye; çocuk mallarının yönetimi ve korunmasına ilişkin önlemleri

almaya; genel ve katma bütçeli daireler, mahalli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bankalar tarafından kurulmuş teşekkül, müessese veya işletmelere veya benzeri işyerlerine yahut meslek sahibi birinin yanına yerleştirmeye, karar verebilir.

- **Cumhuriyet Başsavcılığı Çocuk Bürosu:** Bu bürolara tercihen çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış, çocuk psikolojisi ve sosyal hizmetler alanında eğitim almış olan Cumhuriyet savcıları görevlendirilir (ÇKK, m.28).
- **Kolluğun Çocuk Birimi:** Çocuklarla ilgili kolluk görevi, öncelikle kolluğun çocuk birimi tarafından yerine getirilir (ÇKK, m.31-32).
- **Sosyal Hizmet Uzmanları:** Çocuk ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemelerine Adalet Bakanlığı'nca kadrolu olarak sosyal çalışma görevlileri atanır (ÇKK, m.33-35).
- **Aile Mahkemelerinde Görevli Uzmanlar:** Her aile mahkemesine; davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyumsuzluk nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek, mahkemenin gerekli gördüğü hallerde duruşmada hazır bulunmak, istenilen konularla ilgili çalışmalar yapmak ve görüş bildirmek ve mahkemece verilecek diğer görevleri yapmak üzere Adalet Bakanlığı'nca, tercihen; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisanüstü eğitim yapmış olanlar arasından, birer psikolog, pedagog ve sosyal hizmet uzmanı atanır.
- **Müdafi, Vekil ve Baro:** Herkes kendisini savunacak ve temsil edecek avukatı seçme hakkına sahiptir. Ancak kendisine avukat tayin edemeyecek durumda olanlara soruşturmanın veya kovuşturmanın yapıldığı yer barosunca avukat atanır (CMK m. 150).
- **T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı:** T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı "aile, kadın, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetleri" yapmak üzere kurulmuş bir teşkilat olduğu için; çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir alınması isteminde bulunabilir (ÇKK, m.7) veya derhal koruma altına alınması gereken çocuk, kurum tarafından bakım ve gözetim altına alındıktan sonra, hakkında acil korunma kararı alınması için çocuk hâkimine başvurabilir (ÇKK, m.9). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nda görevli sosyal çalışmacılar ÇKK ile verilen görevleri yaparlar (ÇKK m. 33).
- **T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü:** 2011 yılında 633 sayılı KHK'nın 8. maddesi ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı içerisinde bulunan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, çocuğa yönelik hizmetlerin uygulanmasından sorumlu temel birim olarak öngörülmüştür.
- **Adalet Bakanlığı:** Adalet Bakanlığı, çocuk adalet sisteminde görev yapan kurumlar arasında koordinasyonu sağlar (ÇKK, m.45/3).
- **Denetim Görevlisi:** Denetim görevlisi, çocuk hakkında verilen denetim kararını yerine getirmekle görevli kişidir (ÇKK, m.37). Hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuğun denetim altına alınmasına karar verilebilir (ÇKK, m.36).
- **Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu:** *Çocuk kapalı ceza infaz kurumu;* çocuk tutukluların ya da çocuk eğitim evlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır (CGİK, m.11). Gençlik kapalı ceza infaz kurumları, cezanın infazına başlandığı tarihte 18 yaşını bitirmiş olup da 21 yaşını doldurmamış genç hükümlülerin cezalarını çektikleri, eğitim ve öğretim esasına dayalı, firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan kurumlardır (CGİK, m. 12).

- **Çocuk Eğitimevi:** Çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleşmeleri amaçları güdülen yerine getirildiği tesislerdir. Bu kurumlarda firara karşı engel bulundurulmaz; kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır (CGİK m. 15).

Çocuk adalet sistemi içerisinde yer alan sistemleri belirtiniz.

Kanunlar	Görev ve yetkilerin kapsamını belirtir.
Düzenlemeler	Görev ve yetkileri detaylandırır.
Genelgeler	Cumhurbaşkanlığı tarafından uygulamalar ve politikalar konusunda kuruma bilgi vermek amacıyla yayımlanır.
Kurumsal Usuller	Görev, yetki ve genelgeleri yorumlayarak uygulayıcılara yöntem gösterir.
Mahkemeler	Hukuk kurallarını yorumlayarak vakalara uygular ve içtihat oluşturur. Uygulamaların hukuka uygunluğunu takip ederek gerekli durumlarda kurum kurallarında değişikliğe yol açabilir.

SIRA SİZDE

Tablo 5.4
Hukuk Kuralları ve Kurum

Kaynak: Braye ve Preston-Shoot, 2015, s.129

Türk Ceza Kanunu'nda Çocuklar

Toplumların ceza adalet sisteminde suçun kontrolü ve yasal prosedürün sağlanması amaçları arasındaki çelişkiyle karşılaşılır. Suçu kontrol etmeye çalışmaktaki amaç suçun dizginlenmesi ve toplumun kanunu çiğneyenlerden korunmasını kapsar. Suçu işleyenlerin en hızlı şekilde tutuklanıp cezalandırılmasını ister. Yasal prosedürün amacı ise bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması ihtiyacını içerir (Zastrow, 2013, s.437).

Türk Ceza Kanununda, çocuğun yaşının küçük olması, çocuğun cezalandırılmasını önlemek için sınır olarak yer almaktadır. Türk Ceza Kanunu'nun 31. Maddesinde; “*bir fiil işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş çocuklar hakkında ceza kovuşturması yapılamaz, ancak, bu çocuklara özgü güvenlik önlemleri uygulanabilir*” denilmiştir. Yaş, ceza kanununda çocuklar için önem arz etmektedir.

Suç sayılan bir fiili işlediği zaman 12 yaşını doldurmuş olup da 15 yaşını doldurmamış çocukların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışların yönlendirme yeteneğinin gelişmemiş olması durumunda ceza sorumluluğu yoktur.

DİKKAT

Suç işleyen çocuklar, işledikleri fiilin sonuçlarını algılıyor ve davranışlarını yönlendiren yeteneklerini geliştirmişlerse, kendileri için verilecek ceza sürelerinden indirim yapılır (TCK, m.31/2). Türk Ceza Kanunu'na göre, 18 yaş altındaki çocuklar kademeli olarak ceza indirimlerinden yararlanmaktadır. 15 yaşını doldurmuş olup da, 18 yaşını doldurmamış çocukların hapis sürelerinden indirim yapılır. 15 yaşını doldurmamış olanlarda bu indirim daha fazladır. Ancak, 18 yaşını doldurmamış olanlar da müebbet hapis dışındaki cezalarını üçte biri indirilir ve bu durumda her fiil için verilecek hapis cezası on iki yıldan fazla olamaz (TCK, m.31/3).

Türk Ceza Kanunu sağır ve dilsiz olan engelli çocukları ayrı bir düzenlemeyle korumaktadır. Ceza indirimleri sağır ve dilsiz olan engelli çocuklar için daha büyük yaşlara çekilmiştir. 15 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizlere, suçu işlediği zaman 12 yaşını doldurmamış olan çocuklara uygulanan hükümler uygulanır. 15 yaşını doldurmuş sağır ve dilsiz çocuklara da 12 yaşını doldurmuş çocuklara, 18 yaşını doldurmamış sağır ve dilsizlere ise 15 yaşını doldurmuş olanlara uygulanan hükümler uygulanır. 21 yaşını doldurmamış sağır ve dilsizlere ise, 15 yaşını doldurmuş, 18 yaşını doldurmamış olan çocuklara ilişkin hükümler uygulanır (TCK, m.33).

Kişilere Karşı Suçlar: Türk Ceza Kanunu, “Hayata Karşı Suçlar” kapsamında, “Kişilere Karşı Suçlar” başlığı altında çocuklarla ilgili bir takım düzenlemeler sunmaktadır. Hayata karşı suçların en önemlisi; kasten öldürme suçudur. Türk ceza sisteminde bir insanı kasten öldüren kişi ömür boyu (müebbet) hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Ancak, yasanın belirlediği bazı durumlarda ömür boyu hapis cezası ağırlaştırılmış biçimde uygulanmaktadır. Ağırlaştırılmış biçimde ömür boyu hapis cezasına çarptırılmanın nedenlerinden biri de; kasten adam öldürme suçunun, çocuğa ya da beden ya da ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan bir kişiye karşı uygulanmasıdır.

Kasten yaralama fiili, mağdurun; konuşma ya da çocuk yapma yeteneklerinin kaybolmasına ya da gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğun düşmesine neden olmuşsa, ceza, iki kat arttırılır (TCK, m.87/2-c,e).

Çocuklara Yönelik İşlenen Uluslararası Suçlar: Türk Ceza Kanunu’nda uluslararası suçlar alanında çocukları koruyucu hükümler de yer almaktadır. “Soykırım ve İnsanlığa Karşı Suçlar” başlığı altında soykırım kavramı ele alınarak “Bir plan hazırlayarak; ulusal, etnik, belli bir ırk ya da dini grubun tümüyle ya da kısmen yok edilmesi amacıyla, bu grupların üyelerine karşı; kasten öldürme, kişilerin bedensel ya da ruhsal bütünlüklerine zarar verme, grubu tümüyle ya da kısmen yok edilmesi sonucunu doğuracak koşullarda yaşamaya zorlanması, grup içinde doğumlara engel olmaya yönelik önlemlerin alınması ve gruba ait çocukların bir başka gruba zorla nakledilmesi” soykırım suçunu oluşturan eylemlerdir (TCK, m76-1). Bu noktada bir grup içinde doğumlara engel olunması ve gruba ait çocukların başka bir gruba zorla nakli hususu çocuk hakları bakımından önemlidir.

Türk Ceza Kanunu’yla çocuklara siyasal, felsefi, ırk temelli ya da dini nedenlere cinsel istismarda bulunulması ya da çocukların cinsel istismarı insanlığa karşı suç kabul edilmiştir (TCK, m.77/1-1).

Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar: Cinsel suçlar; bir kimsenin vücut dokunulmazlığının ihlal edilmesi şeklinde ele alınmaktadır. Türk Ceza Kanunu, bu konuda çocuklara karşı işlenen suçları ayrı bir maddeyle düzenleyerek çocuğu cinsel yönden istismar eden kişilerin hapis cezası ile cezalandırılması gerektiğini ifade etmektedir. “*On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılamakla yeteneği gelişmemiş çocuklara karşı geliştirilen her türlü cinsel davranış*” cinsel istismar kapsamında değerlendirilmektedir. 15 yaşını tamamlamış, 18 yaşını doldurmamış olan çocuklar, zorla, tehdit ve hileyle ya da iradeyi etkileyen başka bir nedene bağlı olarak cinsel istismara uğrarlarsa, yasa tarafından korunmaktadırlar (TCK, 103-1-b).

Türk Ceza Kanunu, bir kişiyi cinsel amaçlı taciz eden kişiyi mağdur olanın şikâyeti üzerine cezalandırmaktadır. Taciz, eğitim ve öğretim ilişkisinden, aile içi ilişkiden kaynaklanan nüfuzu kötüye kullanmak yoluyla işlenirse verilecek ceza yarı oranında arttırılır. Cinsel taciz nedeniyle, çocuk, okuldan ya da aileden ayrılmak zorunda kalmışsa, verilecek ceza bir yıldan az olamaz (TCK, 105).

Genel Ahlak Karşı Suçlar: Çocukları koruyucu tedbirler incelendiğinde müstehcenlik, fuhuş, kumar ve dilencilik konularında hükümler dikkat çekmektedir.

Bir çocuğa müstehcen görüntü, yazı ya da sözleri veren, okuyan, gösteren ya da dinletenler, bu tür içerikleri herkesin görebileceği yerlerde sergileyenler, bu ürünlerin üretiminde çocukları kullanan kişiler hapis ve para cezasına çarptırılır (TCK, m.226-1/a, 3). Bu ürünleri basın yayın yoluyla yayınlayanlar ve bunları çocukların görmesini sağlayanlar ağırlatılmış hapis cezası ile cezalandırılırlar (TCK, m.226/5). Çocuğu fuhşa teşvik eden, bunu kolaylaştıran, bu amaçla barındıran ya da aracılık eden kişi dört yıldan on yıla kadar cezalandırılır. Bu suçun işlenişine yönelik hazırlık hareketleri de, suç tamamlanmış gibi cezalandırılır (TCK, m.227/1). Çocuğu fuhşa teşvik, aile bireyleri, vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, koruma yükümlülüğü olan kişiler tarafından ya da kamu görevi ve hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak yoluyla yapılırsa ceza yarı oranında arttırılır (TCK, m.227/5).

Çocukların kumar oynaması için yer ve imkân sağlanması da Türk Ceza yasasında cezalandırılması gereken bir suçtur (TCK, m.228). Ayrıca, çocukları, dilencilikte araç olarak kullanan kişi de hapis cezası ile cezalandırılır (TCK, m.229/1).

Aile Düzenine Karşı Suçlar: Bir çocuğun soy bağıını değiştirmek ya da gizlemek, sağlık kurumundaki bir çocuğun başka bir çocukla karışmasına neden olmak suçtur (TCK, 231/1,2). Büyütmek, okutmak, bakmak, gözetmek ya da meslek ve sanat öğretmekle yükümlü olduğu kişi üzerinde, terbiye hakkından doğan disiplin yetkisini kötüye kullanan kişiye bir yıla kadar hapis cezası verilir (TCK, m.232/1,2). Aile olmak nedeniyle kişilere yükümlülükler yükleyen hukuk, bakım, destek olma ve eğitim yükümlülüğünü yerine getirmeyenleri şikâyet üzerine cezalandırır. Bu konularda şikâyet etme koşulu aranmıştır (TCK, m.233/1).

Çocuk Koruma Kanunu ve Çocuklar

Çocuk Koruma Kanunu (2005) korunma ihtiyacı olan ya da suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Dört bölümden oluşan kanun ile (1) Amaç, (2) Kapsam, (3) Temel ilkeler, (4) Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler düzenlenmektedir. Yapılan düzenlemeler ile çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin hükümler de düzenlenmiştir.

Çocuk Koruma Kanunu (2005) çocukların haklarını korurken temel insan hakları ve özgürlükleri göz önünde bulundurarak temel ilkeleri saptamıştır. Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı önlemlerin ve hapis cezasının en son çare olduğu belirtilmektedir. Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı; çocuğun annesi, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet Savcısının istemi üzerine ya da re'sen çocuk hâkimi tarafından alınabilir. Tedbirin uygulanması, çocuğun 18 yaşını doldurmasıyla kendiliğinden sona erer. Koruma ihtiyacı olan çocuklar hakkındaki kararlar, çocuk hâkimi tarafından alınır. Kanunun ikinci bölümünde; soruşturma, çocuğun gözaltında tutulması, iştirak halinde işlenen suçlar, çocuğun nakli, kamu davasının ertelenmesi; adli kontrol, tutuklama yasağı ile ilgili hükümler belirtilmektedir. Gözaltına alınan çocukların kolluğun çocuk biriminde tutulacağına, çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılmayacağına, 15 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı açmayan hapis cezasını gerektiren fillerinden dolayı tutuklama kararı verilemeyeceğine ilişkin hükümler bu bölümdedir. Kovuşturma başlığı altında; duruşma, hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve uzlaşma konuları düzenlenmiştir. Kanunun üçüncü bölümünde; mahkemeler, cumhuriyet savcılığı ve kolluk konularındaki düzenlemeler yer almaktadır. Çocuk mahkemeleri tek hâkimden oluşur. Çocuk ağır ceza mahkemelerinde ise, bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur ve iki üye ile toplanır.

Ceza Muhakemesi Kanunu ve Çocuklar

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (2004) "Tanıklık, Bilirkişi İncelemesi ve Keşif" başlığı altında bu konularda çocuğun konumu ve haklarının nasıl korunacağı düzenlenmiştir. Küçük yaştakilerin, tanıklık yapabilmeleri kanuni temsilcilerinin rıza göstermeleriyle mümkündür. Eğer kanuni temsilci, şüpheli ya da sanık ise, küçük yaştakilerin tanıklıktan çekinmeleri konusunda karar veremezler (CMK, m.45/2). 15 yaşını doldurmamış olanlar, yemin verilmeden tanık olarak dinlenirler (CMK, m.50/1-a).

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, bazı durumlarda tanıklıkların ses ve görüntü olarak kaydı zorunlu tutulmuştur. Bir suçtan mağdur çocukların tanıklıklarının kaydedilmesi zorunludur (CMK, 52/3). Bir suça ilişkin delil elde etmek için beden muayenesi ve vücuttan örnek alınmasından kaçınılabilir. Çocukların beden muayenesi ile vücutlarından örnek alınmasına kanuni temsilcileri karar verebilir (CMK, 76/4).

Türkiye'deki hukuk düzenine göre tüm duruşmaların açık yapılması gerekliliği kabul edilmiştir. Bazı durumlarda duruşmanın kapalı yapılmasına mahkeme karar verebilir. Sanık 18 yaşını doldurmamışsa duruşma kapalı yapılır, hüküm de kapalı duruşmada açıklanır (CMK, m.185). Yüklenen suçla bağlantılı olarak yaş küçüklüğü, kusurun bulunmaması durumunda, ceza verilmemesi kararına yol açar (CMK, m.223/3-a, d).

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda "Suçun Mağduru ile Şikâyetçinin Hakları" başlıklı bölümde çocukların hakları ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Mağdur, 18 yaşını doldurmamışsa, eğer onu savunan bir vekili yoksa isteği aranmaksızın bir vekil görevlendirilir. Bazı durumlarda, suçtan zarar gören, mağdur çocuğun psikolojisi bozulmuş olabilir. Mağdur olan çocuk, bu suça ilişkin soruşturma ya da kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenebilir. Mağdur çocukların tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp ya da eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur (CMK, 236/2,3). Kamu davasına katılma konusunda da mağdur ya da suçtan zarar görenin çocuk olması durumunda, avukat görevlendirilmesi için istek aranmaz (CMK, 239/2).

Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu'nda Çocuklar

Denetimli serbestlik, bireyin toplumsal yaşama katılımı ve denetim mekanizmasının birlikte işletildiği bir sistem olarak bireyin sosyal bağlarının devamını sağlamaktadır (Nursal-Ataç, 2006, s: 43). Mutz'a göre denetimli serbestlik, bütün suçluların topluma yeniden kazandırılmalarını kapsamaktadır. Bu anlamıyla denetimli serbestlik, özellikle genç suçluların denetim altında tutulması ve mağdurların daha fazla mağdur edilmeden topluma kazandırılmasının sağlanmasıdır (Kamer, 2007).

Denetimli serbestlik bağlayıcı cezaların olumsuz etkilerinin ortaya çıkması nedeniyle suçluların ıslah edilmesi, rehabilitasyonu ve yeniden topluma uyumlu bir birey olarak katılabilmesini benimseyen ve kökenleri yüzyıllar öncesine dayanan alternatif bir ceza adalet anlayışı olarak ortaya çıkmıştır (Eryalçın ve Duyan, 2016).

Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu (2005) adli kontrol altındaki hükümlüler, salıverme sonrasındaki kişiler ve bu kişilerle ilgili yardım, koruma ve denetimli serbestlik konularını içermektedir. Madde 4'e göre kanunun uygulanmasında görev alan görevliler; gizlilik, tarafsızlık, insan onuruna saygı ve dürüstlük ilkeleri çerçevesinde davranmak zorundadırlar.

Bu kapsamda kurulmuş olan Daire Başkanlığı; görev alanına giren konularda çocuk ve gençlere özel dikkat gösterilmesini, özellikle uyuşturucu, uyarıcı ya da bu etkiyi doğuran her türlü madde kullanma ve aile içi şiddet söz konusu olduğunda koruyucu ve tedavi edici yöntemlerin özenle uygulanmasını sağlar (m.10). Şube Müdürlüğü; çocuk mahkemeleri ile aile mahkemelerine denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetleri alanında gözetim ilkelerine göre yardımda bulunur (m.12/1b).

Çocuk hükümlülerin, kovuşturma evresinden sonra, bir meslek ya da sanat edinmelerini sağlamak amacıyla gerektiğinde barınma olanağı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesi sağlanır (m.14/1b). Kanun çerçevesinde oluşturulan Koruma Kurulları; çocuk ve genç hükümlülerin öğrenimlerine devam etmelerini sağlamakla yükümlüdür (m.17/1).

Suçta sürüklenen çocuklara yönelik denetimli serbestlik uygulamaları: CMK 105/A maddesince hakkında denetimli serbestlik tedbiri verilen çocuk için süreç şu şekilde işletilmektedir: Ceza infaz kurumunda şartlı tahliyesine ya da hak ederek tahliyesine bir yıl kala çocuk/genç dilekçe ile denetimli serbestlik talebinde bulunabilir. Bu talebin savcılık tarafından uygun görülmesi durumunda çocuk/genç hükümlünün denetimli serbestlik müdürlüklerine nakli yapılır. Nakilden sonraki üç gün içinde hükümlünün ilgili denetimli serbestlik müdürlüklerine başvuru yapması beklenir. Belirlenen sürede denetimli serbest-

lik müdürlüğüne başvuru yapması durumunda hükümlünün kayıt işlemleri yapılır. Kayıt işleminden sonra değerlendirme ve planlama bürosunca araştırma ve değerlendirme formu (ARDEF) uygulanır. ARDEF formunun uygulanmasından sonra ortaya çıkan düşük, orta ve yüksek risk grubunda olma durumuna göre yükümlülükleri belirlenmek üzere çocuk ve genç için bir denetim planı hazırlanır. Düşük riskli hükümlü için haftanın belirli iki günü, orta riskli hükümlü için haftanın dört günü, yüksek riskli hükümlü için ise, haftanın her günü en yakın kolluk birimine imza atma yükümlülüğü verilmektedir. Denetim planı hazırlandıktan sonra çocuk/genç hükümlü için süreç başlamaktadır. Süreç boyunca ihtiyacına göre bireysel görüşme, grup çalışması ve seminer faaliyetlerine katılma yükümlülükleri verilir. Yükümlülüklere uyulmadığında veya sürece uyum sağlamadığında bir kez uyarı yapılır. Denetim raporları üçer aylık sürelerle bir yılda dört kez düzenlenerek çocuğun/gencin yükümlülüklerini yerine getirmede ve sürece uyum sağlamada başarılı ya da başarısız olarak değerlendirilerek ilgili mahkemeye gönderilir. Çocuk ve genç hala sürece uyum sağlamıyorsa dosyası kapatılıp infaz hâkimliği aracılığıyla kapalı cezaevine gönderilir (Eryalçın ve Duyan, 2016).

Tedavi ve denetimli serbestlik süreci hakkında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri verilen ya da sadece denetimli serbestlik tedbiri verilen çocuk ve genç için farklı şekilde planlanmaktadır. Tedavi ve denetimli serbestlikte hükümlü uyulması gereken kuralların olduğu bilgilendirme formu verildikten sonra ilgili sağlık kuruluşunun psikiyatri servisine gönderilir. Sağlık kuruluşunda yapılan testler ve değerlendirmeler sonucunda hastane tarafından altı haftalık tedavi programına alınabilir veya Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi ve Eğitim Merkezi'ne havale edilir. Tedavi sonucu çocuğun/gencin maddeyi kullanmadığı tespit edildiği takdirde madde kullanımının olmadığına ilişkin düzenlenen bir rapor denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderilir. Rapor tarihinden itibaren hükümlü çocuk/genç hakkında bir yıl rehberlik, eğitim ve iyileştirme çalışmaları başlar. Çocuğun ve gencin bireysel ihtiyaçlarına göre bir rehberlik iyileştirme plan takvimi oluşturulur. Bu plan takvimine göre bireysel görüşme ve grup çalışmaları düzenlenir. Çocuk ve genç ihtiyaçlarına göre, sigara, alkol ve madde bağımlılığı, öfke kontrol çalışmaları ve hayat için değişim çalışmalarına yönlendirilir. Geri kalan zaman için seminer ve boş zaman yapılandırılması yapılır (Eryalçın ve Duyan).

Medeni Kanun ve Çocuklar

Türk Medeni Kanunu'na (2001) göre her insan, hukuk düzeninin sınırları içinde hak sahibi ve borç sahibi olma açısından eşittir. Hak sahibi olabilen ve borçlanabilen herkesin fiil ehliyetine sahip olduğu kabul edilir. Her ergin kişinin de fiil ehliyeti vardır. Ergin olma yaşı Türk hukukunda on sekizdir. 18 yaşını dolduran, ayırt etme gücüne sahip ve haklardan kısıtlı olmayan kişi ergin kabul edilir. Evlenme kişiyi ergin kılar (MK, m.11).

On sekiz yaşından önce, çocuk ergin kılınmak isteyebilir. Bu durumda kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir (MK, m.12). Ayırt etme gücü bulunmayanların, küçüklerin ve kısıtlıların fiil ehliyetleri yoktur (MK, m.14). Ayırt etme gücüne sahip küçükler, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça, kendi işlemleriyle borç altına giremezler. Ancak, ayırt etme gücüne sahip olan küçükler haksız fillerinden sorumludurlar (MK, m.16).

Medeni Kanunda "yasal yerleşim yeri" kavramı büyük bir öneme sahiptir. Velayet altında bulunan çocuğun yerleşim yeri, ana ve babanın ortak yerleşim yeri yoksa çocuğun kendisine bırakıldığı ana ya da babanın yerleşim yeridir. Bu durumların dışında, çocuğun oturma yeri, onun yerleşim yeri sayılır (MK, m.21).

Kişilik, çocuğun sağ olarak doğumuyla başlar ve ölümle sona erer. Çocuk hak ehliyetini (haklara sahip olma) sağ doğmak koşuluyla ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder (MK, m.28). Doğum kütüğü çocuğun yaşamında önem taşıyan bir kavramdır.

Özellikle evlilik dışı bir çocuğun tanınması ya da hâkimin babalığa karar vermesi, soy bağının düzeltilmesi, evlat edinme ya da bulunmuş bir çocuğun soy bağının belli olması ilgili kanun hükümlerine göre kütüğe işlenir (MK, m.42).

Türk Medeni Kanunu'na göre erkek veya kadın 17 yaşını doldurmadıkça evlenemez. Olağanüstü durumlarda ve çok önemli bir nedenle 16 yaşını doldurmuş olanlar yargıç izni ile evlenebilirler (MK, m.124). Küçük (on sekiz yaşın altındakiler) yasal temsilcisinin yani veli ya da vasisinin izni olmadan evlenemez (MK, m.126). Küçük, yasal temsilcisinin izin vermemesine karşın evlenmekte ısrarlıysa yargıca başvurabilir. Yargıç, yasal temsilciyi dinledikten sonra, küçüğün evlenmesine izin verebilir (MK, m.128). Küçük, yasal temsilcisinin izni olmadan evlenirse, izni alınmayan yasal temsilci evlenmenin iptali için dava açabilir. Bu yolla evlenen küçük, sonradan 18 yaşını doldurup ergin olursa ya da bir bebek dünyaya getirecekse evlenmenin iptaline karar verilemez (MK, m.153). Medeni Kanun, evliliği şekil şartlarına bağlamıştır. Şekil şartlarından birine uyulmamışsa, evlilik yok sayılır. Yok sayılan (butlanına karar verilen) evlilikten doğan çocuklar, ana baba iyi niyetli olmasalar bile evlilik içinde doğmuş sayılırlar. Çocuklar ile ana baba arasındaki ilişkilere boşanmaya ilişkin hükümler uygulanır (MK, m.157).

Çocuğa fiilen bakan anne ya da baba, çocuk adına diğer tarafa karşı nafaka davası açabilirler. Ayırt etme gücüne sahip olmayan küçük için, nafaka davası atanacak kayyum ya da vasi tarafından açılabilir (MK, m.329). Nafaka miktarı, çocuğun gereksinimleri ile anne ve babanın yaşam koşulları ve ödeme güçleri göz önünde bulundurularak belirlenir. Nafaka her ay peşin olarak ödenir (MK, m.330). Belirlenen nafaka miktarı zaman içinde değiştirilebilir. Koşulların değişmesi durumunda, yargıç istek üzerine nafakayı yeniden belirler ya da kaldırabilir (MK, m.332). Babalık davası açıldığında bu dava ile birlikte nafaka da istenebilir. Eğer yargıç babalık olasılığını güçlü bulursa, babalığa hükmetmeden önce, çocuğun ihtiyaçları için uygun bir nafakaya karar verebilir (MK, m.333).

Türk Medeni Kanunu gerekli durumlarda çocuğun korunması için önlemler alınmasını öngörmektedir. Çocuğun çıkarları ve gelişmesi tehlikeye düşerse ve çocuk manevi açıdan terk edilmiş durumda kalırsa, yargıç çocuğu aileden alarak, başka bir aile yanına ya da bir kuruma yerleştirebilir. Çocuğun kendi ailesi içinde kalması sorunlara yol açıyorsa ve bir çözüm bulunamıyorsa, anne ve babanın ya da çocuğun isteği üzerine yargıç çocuğun başka bir ailenin yanına ya da bir kuruma yerleştirebilir (MK, m.347).

Çocuklar Hakkında Uygulanabilecek Tedbirler

Türk Ceza Kanunu'na (2004) göre ceza sorumluluğu olan çocuklar hakkındaki tedbirler ve cezalar:

- Çocuğun, koruma, tedavi ve eğitim noksanlığını giderici tedbirler,
- Disiplin tedbirleri (tekdir, çocuğun yükümlere tabi kılınması, kamu hizmeti)
- Cezalar (para cezası, çocuklara özgü hapis cezası) şeklinde sıralanabilir.

Türk Ceza Kanunu'nun 50. maddesinde belirtilen yaptırımlarda:

- (1) Kısa süreli hapis cezası, suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre;
 - a) Adli para cezasına,
 - b) Mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle, tamamen giderilmesine,
 - c) En az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmeye,

- d) Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya,
 - e) Sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda; mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınmasına, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanmaya,
 - f) Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalıştırılmaya çevrilebilir.
- (3) Daha önce hapis cezasına mahkûm edilmemiş olmak koşuluyla, mahkûm olunan otuz gün ve daha az süreli hapis cezası ile fiili işlediği tarihte on sekiz yaşını doldurmamış veya altmış beş yaşını bitirmiş bulunanların mahkûm edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, birinci fıkrada yazılı seçenek yaptırımlardan birine çevrilir.

Türk Ceza Kanunu' nun 51. maddesine göre;

- (1) İşlediği suçtan dolayı iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişinin cezası ertelenebilir. Bu sürenin üst sınırı, fiili işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmamış veya altmış beş yaşını bitirmiş olan kişiler bakımından üç yıldır. Ancak, erteleme kararının verilebilmesi için kişinin;
- c) On sekiz yaşından küçük olan hükümlülerin, bir meslek veya sanat edinmelerini sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesine, mahkemece karar verilebilir. Fiili işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmamış olan kişilere tekerrür hükümleri uygulanamaz (madde 58).

Kamuya yararlı bir işte çalıştırma: Çalışmanın amacını anlayabilecek kapasiteye sahip olması koşuluyla, mahkeme çocuğun hapis cezasına alternatif olarak kamu yararına bir hizmeti ücretsiz olarak yerine getirmesine karar verebilir. Hizmet kişilik özelliklerine bağlı olarak ve yedi günden az olmamak koşuluyla belirlenmektedir (TCK, m.109).

Türk Ceza Kanunu 2001 tasarısında, suçun ve kusurun ağırlığı veya çocuktaki tehlikeli eğilimleri giderme yönünden yetersiz kalacağı anlaşıldığı hallerde hürriyeti bağlayıcı cezaya hükmedilebileceği belirtilmektedir. Hafif hapis cezalarında, çocuklara ve küçüklere özel infaz kurumlarında ve eğitici amaçla verilir. Suçun ağır müebbet hapis cezasını gerektirmesi durumunda dokuz yıldan on iki yıla; müebbet hapis cezası durumunda yedi yıldan dokuz yıla kadar hapis cezasına hükmedilir. Her fiil için çocuklara ve küçüklere özgü hapis cezası altı yıldan fazla olamaz (TCK, m.112).

Çocuk Adalet Sistemi İçerisinde Sosyal Hizmet Uzmanının Rol ve Görevleri

Sosyal hizmet mesleğinin uygulama alanlarından biri olan adalet sistemi, kanunla ihtilafa düşmüş, suça sürüklenmiş çocukların toplumla bütünleştirilmesi amacıyla. Bu amaç çerçevesinde gerçekleştirilecek multidisipliner uygulamalarda sosyal hizmet disiplinine önemli bir görev düşmektedir. İnsan hakları ve sosyal adalet için müdahale sürecinde bulunana bir meslek olarak sosyal hizmet, suça sürüklenen ve kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun haklarının korunması ve güçlenmesi açısından uygulamalar yürütmektedir (Baykara Acar, 2014).

Ceza adalet sisteminde sosyal hizmetin odak noktası, rehabilitasyon unsurları üzerinde gerçekleşmektedir. Sosyal hizmet uzmanları çoğu zaman denetimli serbestlikte, hapisanelerde sosyal hizmet uzmanı olarak, ıslaha yönelik çalışmalar yürütmektedirler. Kendisiyle temas kurmak isteyen bireylere ve ailelerine sosyal hizmet sunmak üzere sosyal hizmet uzmanlarının istihdam edildiği çok sayıda emniyet birimi bulunmaktadır (Zastrow, 2013, s.454). Sosyal hizmet uzmanı, çalıştığı kurum fark etmeksizin, hukuki düzenle-

melerin doğasını ve bağlamını bilmek ve değerlendirmek durumundadır. Bunun yanı sıra, müracaatçılarla birlikte, değişimi sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hakların yasal haklar haline dönüşmesi ve müracaatçıların ihtiyaçlarını karşılayabilecek hizmetlerin hukuki zemininin oluşturulması için mücadele etmek gibi önemli yükümlülüklerle sahiptir (Braye ve Preston-Shoot, 2015, s.132).

Sosyal hizmet uzmanının, çocukları mahkemede duruşmaya hazırlama, çocukların görüşleri alınırken yanında bulunma, mahkemenin takdiri ile çocukların görüşlerini alma, boşanma, velayet, kişisel ilişki düzenlemesi, evlat edinme, evliliğe izin davalarında çocuklar ve diğer taraflar ile görüşmeler gerçekleştirme, okul ve ev ziyaretleri yapma gibi görevleri vardır (Altındağ ve Sağlam, 2012: 6).

Çocuk Adalet Sistemi içerisinde sosyal hizmet uzmanının rol ve sorumlulukları şu şekilde sıralanabilir (Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı: Hukukçular İçin Eğitim Kitabı, 2013):

- Görevlendirildikleri çocuk hakkında sosyal inceleme yapmak, hazırladıkları raporları kendilerini görevlendiren merciye sunmak (ÇKK, m.34)
- Suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında yanında bulunmak (ÇKK, m.34).
- Mahkeme veya hâkim tarafından çocuğun sorgusu veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında çocuğun yanında bulunmak üzere görevlendirildiğinde, çocuğa bu süreçte haklarını öğretmek, yargılama süreci hakkında bilgilendirmek ve kendini güvende hissetmesi, süreci anlaması ve görüşlerini serbestçe ifade etmesi için ona yardım etmek (ÇKKY, m.13).
- Çocuk Koruma Kanunu kapsamında mahkemeler ve çocuk hâkimleri tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmek (ÇKK, m.34).
- Çocuğa psiko-sosyal destek sağlamak üzere gerekli rehberliği yapmak, çocuğun örselenmemesi için gerekli önlemleri almak (ÇKKY, m.18).
- Suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek amacıyla çocuğun yanında bulunmak, çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dâhil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesini sağlamak, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında da benzeri işlemleri ifa etmek (ÇKKY, m.19).
- Sosyal inceleme, gözetim ve denetim yapmasını engelleyen durumların ortaya çıkması halinde durumu derhal görevlendirildikleri merciye bildirerek gerekli önlemlerin alınmasını istemek (ÇKKY, m.19).
- Çocukla ilgili kararların yerine getirilmesinde veya çocuğun kapasitesinin araştırılması ile görevli adli mercilerce tayin edilen uzmanlar dâhil olmak üzere ilgili kurum ve kuruluş yetkilileri ile çocuk hakkındaki kararın amaca ulaşmasını sağlamak üzere işbirliği yapmak ve uzmanlık alanına giren konularda görüşlerini bildirmek suretiyle bu kişilere yardımcı olmak (ÇKKY, m.19).
- İşbirliği yapılabilecek toplumsal kaynakları ve işbirliği olanaklarını araştırmak ve geliştirmek (ÇKKY, m.19).
- Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk hakkında mahkeme veya çocuk hâkimince kendisine görev verildiği hallerde kararın uygulanması, takibi ve denetimine ilişkin inceleme yapmak (ÇKKY, m.19).

ÇOCUK REFAH SİSTEMİ

Sosyal refah, bir toplumda birlikte yaşayan tüm toplum üyelerinin ekonomik, sosyal ve sağlık hizmeti ihtiyaçlarını karşılamak üzerine kuruludur ve yoksul ve varsıl ayırt etmeksizin bütün yaş gruplarının sosyal işlevselliğini geliştirmek için çaba harcar (Zastrow, 2013, s.38). Sosyal refahın konularını ele aldığımızda (Zastrow, 2013, s.39);

- Ailesi olmayan çocuklar için “evler” bulmak
- Suç işlemiş olan gençleri ve yetişkinleri rehabilite etmek,
- Çocuk ve eş istismarını da kapsayan aile içi şiddeti önlemeye çalışmak,
- Zihinsel ve duygusal engeli olan çocuklara sosyalleşme imkânı sağlamak ve onları eğitmek,
- Tüm çocukların ve yetişkinlerin normal büyüme ve gelişimlerini desteleyen ve artıran programlar sağlamak gibi konuları görebiliriz.

Çocuklara sunulan sosyal hizmetler, aileleri ve çocukların yaşadığı sosyal çevreye ilişkin daha kapsamlı politikalar geliştirilerek bir müdahale planına dönüştürülmelidir (Adams, 2015, s.356).

Çocuk refahı, çoğu zaman çocuklara yönelik sosyal politika ve hizmetler olarak da tanımlanmaktadır. Çocuk refahı deyimiyle; çocukların iyi olma hâllerinin tam anlamıyla sağlanmış olması anlaşılmalıdır. Çocukların iyi olma halinin sağlanması, maddi durumlarının iyileştirilmesinin yanında özel haklarını gözeten spesifik politikalarla. Çocuk dostu özel sosyal politika ve hizmetler kapsamına giren başlıca hedef konuları aşağıda sıralanmıştır (UNİCEF, 2013, s.5):

- Cinsiyet ayrımcılığı yapılmaksızın çocuklara sevgi, merhamet ve özen gösterilmesi,
- Fiziksel ve zihinsel açılardan sağlıklı bir ortamın sunulması,
- Beceri ve yeteneklerini geliştirebilme imkânlarına sahip olmaları,
- Güvenli, sağlıklı ve sorunsuz evler ve ortamlarda yaşamaları,
- Öğrenme, oyun, boş zaman, toplumsal ve kültürel yaşam olanaklarından yararlanıp kişiliklerini geliştirebilmeleri,
- Bilgi edinip kendi kimliklerini ve görüşlerini dile getirebilmeleri ve kendi özel yaşamlarını etkileyecek kararlara katılabilmeleri,
- Yetişkinlerin veya başka çocukların şiddetinden, ihmalinden sömürsünden veya ayrımcılığından korunmaları,
- Psikolojik sorunlar ve risk teşkil eden tutum ve davranışlardan uzak bir ortamda bulunmaları.

Sıralanan tüm konular sosyal politikanın gündemine ve hizmet uygulamalarına aktarıldığında çocukların tam iyilik halini sağlayacak tedbirler refah sistemi açısından alınmış olacaktır.

Refah hizmetlerinin sağlanabilmesi sosyal hukuk devleti olmanın da bir gereği olup, burada çocuk hukuku devreye girer.

Çocuk hukuku için öncelik çocuk refahıdır çünkü çocuk refahı çocuk haklarını da kapsamaktadır. Çocuğun geleceğine dair refahı ile ilgili kararların sosyal hizmet uzmanları ya da farklı profesyonel meslek elemanları tarafından alınması sırasında çocuğun istek ve seçimlerinin dile getirilmesini sağlayan önlemler hukuk kuralları çerçevesinde ele alınmıştır (Adams, 2015, s.353). Çocuk refahı ise; sosyal refah alanında toplumdaki çocuk konularını esas alarak, topluma sunulan sosyal hizmetler, sosyal sigortalar, sosyal yardım gibi sosyal güvenlik hizmetleriyle çocuklar alanında varılmak istenen refah düzeyi ve hizmetlerle ilgili genel bir çerçevedir. Çocuk refahı hizmetlerini ele aldığımızda, çocuk refahı alanında saptanan politikalara uygun olarak, çocuğun ülke çapında bedensel, ruhsal, ussal ve toplumsal gelişiminin önündeki engelleri kaldırmayı ve çocuğun gelişimini en üst düzeyde sağlamayı amaçlayan kamu, yerel, özel sektör ve sivil toplum örgütleri tarafından sağlanan hizmetler olduğu görülmektedir (Tomanbay, 1999).

Sosyal refah programları bazen “sosyal refah kurumları” şeklinde ifade edilmektedir. Sosyal refah kurumları bireylerin, grupların, ailelerin, örgütlerin ve toplumların iyilik halini geliştirmek amacıyla açığa çıkan sosyal sorunların çözümüne katkı vermeye ya da sorunları azaltmaya çalışır. Sosyal refah kurumları özel sektör ve kamu kuruluşları tarafından sağlanan hizmetler, politikalar ve yasalar tarafından oluşturulur (Zastrow, 2013, s.40).

Çocukların “iyilik halinin sağlanması” bakış açısı, nesnel yaşam koşulları ile çocukların kendi yaşadıklarını bir araya getirir. İyi olma hali kişinin kendini gerçekleştirilmesiyle ve imkânlarının artırılmasıyla ilişkilidir. Gelir, sağlık, eğitim, sosyal katılım göstergeleri çocukların iyi olma haline dair önemli bilgiler verir (Kalkınma Bakanlığı ve UNICEF, 2013).

Çocukların tam iyilik halini engelleyen en temelde iki faktör vardır. Bunlar; sosyal eşitsizlikler ve çocuğa yönelik algılamada farklılıklardır. Kısaca:

Sosyal Eşitsizlikler

Çocuk sağlığını tehdit eden sosyal eşitsizlikler ve bu eşitsizliklerin yol açtığı riskler çocukluğun yeniden yapılandırılmasına gerekçe oluşturan etkenlerden biridir. Her ne kadar günümüzde anne babalar çocuklarına daha çok değer veriyor, onların iyi yetişmeleri ve mutlu bir çocukluk geçirmeleri için güçlerini aşan bir özveri gösteriyorlarsa da bu durum ne yazık ki tüm çocuklar için geçerli değildir. Günümüzde çağın getirdiği olanaklardan, sağlıktan, eğitimden, refahtan pay alabilen dünya çocukları azınlıktadır. En zengin ülkelerde bile yoksunluk içinde büyüyen, eğitim göremeyen ve hakları sömürülen milyonlarca çocuk bulunmaktadır. Zengin ve yoksul ülkelerin çoğunda inanılmaz çelişkiler yan yana sergilenmektedir (Yörükoğlu, 1984; Gordon, 2003). Sosyal eşitsizliklerin yol açtığı yoksulluk sorunu en çok ve en derinden çocukları olumsuz yönde etkilemektedir. Yoksulluk çocukların gelişiminde ciddi bir tehdittir ve yaşam kalitesini düşüren en temel faktördür. Yapılan çeşitli çalışmalar göstermektedir ki; ailenin refah düzeyi yükseldikçe çocukların yaşam kalitesi artmaktadır. Refahın artması doğrudan çocukların beslenmesine, eğitimine ve sağlığına olumlu olarak yansımaktadır. Maddi yaşam koşullarının çocuk sağlığına etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, çocuk sağlığını tehdit eden en büyük riskin olumsuz ekonomik koşullar olduğu rapor edilmektedir (Cooper, 1998). Yoksulluk çocuğun yaşam kalitesini düşürmektedir. Yoksul bölgelerde yaşayan çocuklar, zengin bölgelerde yaşayanlara göre daha çok risk altındadır. Çocuğun ekonomik düzeyi, yaşadığı ev, mahalle ve kent bölgesel sınırları belirlemektedir (Stark, 2002). Görüldüğü üzere sosyal eşitsizlikler çocukların iyilik halinin önünde temel engellerdendir.

Çocukluk Algısındaki Farklılıklar

Eskiden çocuk ve çocukluk algısında ciddi sorunlar varken günümüzde çocuklar artık sosyal politikanın içinde ve refah sistemi bağlamında ele alınmaktadır.

Günümüzde çocuk merkezli toplum ideolojisinin dayatmasıyla çocuklara yönelik sosyal politikalar ve yasal uygulamalarda iyileşmeye gidilmiştir. Toplumsal refahın ve tıbbi bakım olanaklarının artması, bilimsel ve teknik gelişmelerin sağladığı yeni olanaklar sayesinde çocuklar eskiye göre daha iyi bir noktaya gelmiştir. Eskiden çocuk üretiminin bir parçası iken, bugün toplumun geleceği olarak görülmektedir. Çocuğa yatırım, toplumun geleceğine yatırım olarak algılanmaktadır.

Kağıtçıbaşı (2000)'na göre çocukluk, her kavram gibi sosyal olarak tanımlanmış ve her toplumda farklılıklar gösteren tarihsel ve kültürel bir inşadır. Her ne kadar biyolojik özellikleri ve bir takım ihtiyaçları nedeniyle yetişkinlere bağımlılıkları ortak olsa da, çocukluk tarihsel ve kültürel olarak önemli farklılıklara ve değişimlere sahiptir.

Çocukluğun keşfi modern zamanlara ait olmakla birlikte sosyal değerlere bağlı olarak zamanla değişmiş ve kültürel açıdan tanımlanmıştır (Ercan, 2011, s, 90). Sonuç olarak çocukluğun tanımı ve içeriği ne ile doldurduğumuz toplumlara ve zamana göre farklılık göstermektedir.

Çocukların refah düzeyini artıran sistemlerden ve en önemlilerinden birisi T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca verilen hizmetlerdir. Bu hizmetler özetle;

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulan çocuk refahı hizmetleri ele alındığında;

- Çocuk Yuvaları (0-12 Yaş),
- Yetiştirme Yurtları (13-18 Yaş),
- Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu (0-18 Yaş),
- Sevgi Evi (Çocuk Evleri Sitesi),
- Çocuk Evleri,
- Çocuk Destek Merkezleri hizmetleri verildiği görülmektedir (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2015).

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulan kurum bakım hizmetlerinin yanı sıra;

- Koruma altına almadan aile yanında destek,
- Aileye döndürme,
- Evlat edindirme,
- Koruyucu aile yanında bakım sağlama
- Özel kreş ve gündüz bakım evi hizmetleri de sunulmaktadır (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2015).

Özet

Çocuk kavramını ve çocukluk dönemini tanımlamak.

Çocuk kelimesi dilimizde küçük yaştaki erkek veya kız, bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, anlamlarına gelmektedir. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na göre çocuk daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi ifade etmektedir. Çocukluk toplumlara göre değişen bir olgudur. Çocukluk sabit değildir ve evrensel olarak büyümeye bağlı değildir. Çocukluk dönemi, bebeklik ile erginlik arasındaki döneme işaret eder. İlk Çocukluk ya da Okul Öncesi Dönem; Bebeklik dönemi sonrasında beş ya da altı yaşına kadar olan gelişimsel dönemi ifade etmektedir ve "okul öncesi yılları" da denilmektedir. Orta Çocukluk ya da Okul Dönemi; Yaklaşık olarak ilköğretim yıllarına, altı ile on bir yaş arasındaki döneme işaret eder. Bu dönemde okuma, yazma ve aritmetik beceriler gelişir. Erginlik, gelişim sürecinde çocukluktan ilk yetişkinlik dönemine geçiş dönemidir ve yaklaşık on – on iki yaşlarından başlayarak on sekiz – yirmi bir yaşlarında kadar devam eder.

Çocukluk döneminde birçok davranışın, becerinin ve özelliğin kazanıldığı gerçeği herkes tarafından kabul görmektedir. İnsanın geriye kalan hayat dönemleriyle kıyaslandığında, çocukluk döneminin çok önemli bir safha olduğu görülmektedir. Çocuklukta kazanılan başarılı sosyalleşme, gelecekte sağlıklı ve huzurlu bir toplumun var olmasına imkân tanıyacaktır. Bunun yanı sıra başarılı sosyalleşmeye eşlik edecek sağlıklı bir akademik yaşam, olumlu anne-baba modelleri gibi temel süreçler başarılı bir biçimde gerçekleşmez ise çocuk bireysel ve sosyal risklere karşı açık hale gelmektedir.

Çocuk hakları ve çocuklarla ilgili uluslararası sözleşmeleri yorumlamak.

İnsan hakları, coğrafyası, etnik kimliği, dini, milliyeti ya da toplumsal cinsiyet gibi farklılıkları ne olursa olsun, insanların insan olmalarından kaynaklanan evrensel haklarını ifade eder. Çocuk hakları ise kanunen veya ahlaki olarak marşdünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu, eğitim, sağlık, barınma, fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi hakları tanımlayan evrensel bir kavramdır. Çocuğun bedensel, ruhsal ve sosyal tehlikelerle yüz yüze gelmesinin ya da yüz yüze geldiği takdirde kurtarılabir daha karşılaşmasının önlenme-

si amacıyla korunması devletin asli görevleri arasında yer almaktadır. Yetişkinine göre çocuk her bakımdan daha zayıf olduğu için onun bedensel, ruhsal ve sosyal olarak özel önlemlerle korunması evrensel kabul görmüş bir ilke ve uygulamadır. Çocukluk, insan yaşamında özel bir süreç olduğu için çocuklar ve gençler için ayrı bir dizi hak geliştirilmiştir. 20 Kasım 1989'da, Birleşmiş Milletler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) kabul edilmiştir. Bu sözleşme şu anda devletlerin imzaladığı ve onayladıktan sonra yasal olarak uymaları gereken uluslararası bir antlaşmadır. İnsan haklarının her alanını bir araya getiren ilk bağlayıcı uluslararası yasal belgedir.

Yirminci yüzyıl "çocuk" kavramının daha çok tartışıldığı ve tüm dünyada önemli bir belge olarak kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ortaya çıktığı bir dönemdir. Sözleşmede; çocuğun yaşam hakkı, korunması ve gelişimi bakımından öncelikli bir kurum olarak aile ele alınmıştır. 1996 yılında Türkiye tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre, taraf devletlerin toplumu oluşturan tüm çocukların yaşam kalitesini artırması, çocuklarla ilgili bilgileri kayıt altına alması, özellikle risk faktörlerine açık çocuk sayısının bilinmesi gerekmektedir. Taraf ülkeler, çocuklarla ilgili işlemlerin denetlenmesi, ailelere ve çocuklara yönelik temel hizmetlerin sunulması konusunda, ülke olarak yükümlülüklerini yerine getirmelidir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde biyolojik kökenini bilme, ayrımcılığa uğramama, ifade özgürlüğü, kimliğin korunması, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, isim ve tabiiyet, eğitim ulaşma, yaşama ve gelişme, çocuğun yüksek yararı, sağlık ve sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik, çocuk bakım hizmetleri gibi temel hizmetler ve haklar yer almaktadır.

Türkiye'deki çocuk adalet sistemini açıklamak.

Kanunla ihtilafa düşmüş çocuklarla gerçekleştirilen çalışmalar çocuk adalet sisteminin odağında yer almaktadır. Çocuk adaletini yetişkin adaletinden ayrı kılan esas, çocuğun gelişimi amacıyla korunmasını sağlamak ve cezalandırma yerine rehabilitasyona öncelik verilmesidir. Özgürlüğünden yoksun bırakma, suça sürüklenen çocuklar için en son seçenek olarak görülmelidir. Çocuk adalet sisteminin yetişkin ceza sisteminden farklı olması, çocukla ilgili gerçekleştirilecek değerlendirmenin önemine işaret etmektedir. Çocuk adalet sisteminin esaslarından birinin çocu-

ğün korunması ilkesi olduğu göz önünde bulundurulduğunda çocuğun temel ihtiyaçlarının ve topluma bütünleşmesinin amaçlandığı ayrı bir yapılanmanın gerekliliği anlaşılmaktadır. Çocuk adalet sistemi; ceza adaletini ve koruma alanlarını birlikte ve bütüncül bir yaklaşımla ele almak durumundadır. Çocuk ceza adalet sistemine ilişkin tüm ulusal ve uluslararası mevzuat; çocuğun yüksek yararı ilkesi ve korunma ihtiyacı nedeniyle; çocuğa özgü düzenlemelerin daha farklı olması gerekliliğini sunmaktadır. Çocuk ceza adalet sistemi, genel ceza adalet sisteminden farklı olarak suç davranışını değil suça yönelen çocuğu odak alır. Çocuğu tek başına suç işleyen değil içinde bulunduğu olumsuz çevresel faktörler nedeniyle "suça itilen" olarak değerlendirir.

Çocuk adalet sisteminde yer alan yapılar incelendiğinde; koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerin yerine getirilmesi ile ilgili olarak; T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve yerel yönetimler, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kamu kurum ve kuruluşlarından söz edilmektedir.

Çocuk Koruma Kanunu kapsamında Çocuk Adalet Sisteminde yer alan sistemler ele alındığında; Çocuk, Çocuk Hâkimi, Çocuk Mahkemeleri, Çocuk Mahkemesi, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi, Sulh Ceza Mahkemesi, Asliye Ceza Mahkemesi, Ağır Ceza Mahkemesi, Kamu Vesayeti Makamı, Sulh Hukuk Mahkemesi, Asliye Hukuk Mahkemesi, Aile Mahkemesi, Cumhuriyet Başsavcılığı Çocuk Bürosu, Kolluğun Çocuk Birimi, Sosyal Hizmet Uzmanları, Aile Mahkemelerinde Görevli Uzmanlar, Müdafî, Vekil ve Baro, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı, Denetim Görevlisi, Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Çocuk Eğitimevi sistemlerinin yer aldığı görülmektedir.

Türkiye'de sunulan çocuk refah hizmetlerini sıralamak.

Çocuk refahı, sosyal refah alanında toplumdaki çocuk konularını esas alarak, topluma sunulan sosyal hizmetler, sosyal sigortalar, sosyal yardım gibi sosyal güvenlik hizmetleriyle çocuklar alanında varılmak istenen refah düzeyi ve hizmetlerle ilgili genel bir çerçevedir. Çocuk refahı hizmetlerini ele aldığımızda, çocuk refahı alanında saptanan politikalara uygun olarak, çocuğun ülke çapında bedensel, ruhsal, ussal ve toplumsal gelişiminin önündeki engelleri kaldırmayı ve çocuğun gelişimini en üst düzeyde sağlamayı amaçlayan kamu, yerel, özel sektör ve sivil toplum örgütleri tarafından sağlanan hizmetler olduğu görülmektedir. Sosyal refah programları bazen "sosyal refah kurumları" şeklinde ifade edilmektedir. Sosyal refah kurumları bireylerin, grupların, ailelerin, örgütlerin ve toplumların iyilik halini geliştirmek amacıyla açığa çıkan sosyal sorunların çözümüne katkı vermeye ya da sorunları azaltmaya çalışır. Sosyal refah kurumları özel sektör ve kamu kuruluşları tarafından sağlanan hizmetler, politikalar ve yasalar tarafından oluşturulur.

Çocukların "iyilik halinin sağlanması" bakış açısı, nesnel yaşam koşulları ile çocukların kendi yaşadıklarını bir araya getirir. İyi olma hali kişinin kendini gerçekleştirmesiyle ve imkânlarının artırılmasıyla ilişkilidir. Gelir, sağlık, eğitim, sosyal katılım göstergeleri çocukların iyi olma haline dair önemli bilgiler verir. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulan çocuk refahı hizmetleri ele alındığında; Çocuk Yuvaları (0-12 Yaş), Yetiştirme Yurtları (13-18 Yaş), Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu (0-18 Yaş), Sevgi Evi (Çocuk Evleri Sitesi), Çocuk Evleri, Çocuk Destek Merkezleri hizmetlerinin yanı sıra; koruma altına almadan aile yanında destek, aileye döndürme, evlat edindirme, koruyucu aile yanında bakım sağlama, özel kreş ve gündüz bakım evi hizmetleri de sunulmaktadır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıda yer alan seçeneklerden hangisi BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinde ele alınan dört grup hak arasında **yer almaz**?

- Hayatta kalma hakkı
- Gelişme hakkı
- Kimliğin belirlenmesi hakkı
- Korunma hakkı
- Katılım hakkı

2. Aşağıdakilerden hangisi çocuk hakları ile ilgili uluslararası metinlerden **değildir**?

- Cenevre Çocuk Koruma Birliği
- Denetimli Serbestlik Sözleşmesi
- Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi
- Evlilik Dışında Doğan Çocukların Tanınmasına Dair Sözleşme
- BM Çocuk Hakları Bildirgesi

3. “İnsanın fiziksel, duyuşsal, sosyal ve bilişsel özellikleri bakımından düzenli bir biçimde büyümesi, gelişmesi ve beklenen görevleri yapabilecek seviyeye gelmesi”ne ne ad verilir?

- Gelişim
- Hazır bulunuşluk
- Olgunlaşma
- Büyüme
- Yaş alma

4. Çocuk koruma kanununda belirtildiği üzere; çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerin yerine getirilmesi ile ilgili olarak aşağıdaki kurum ve kuruluşlardan hangisinden **söz edilmemektedir**?

- Milli Eğitim Bakanlığı
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
- Jandarma Genel Komutanlığı
- Sağlık Bakanlığı

5. Aşağıdakilerden hangisi çocuk adalet sistemi içerisinde yer alan sosyal hizmet uzmanının rol ve görevleri arasında **değildir**?

- Görevlendirildiği çocuk hakkında sosyal inceleme yapar ve hazırladıkları raporları kendilerini görevlendiren mercie sunar.
- Suçta sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması ya da sorgusu sırasında yanında bulunur.
- Yaptığı sosyal inceleme sonucu aynı nakdi yardım talebini Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne sunar.
- Çocuk Koruma Kanunu kapsamında mahkemeler ve çocuk hâkimleri tarafından verilen diğer görevleri yerine getirir.
- Çocuğa psiko-sosyal destek sağlamak üzere gerekli rehberliği yapar.

6. Aşağıdakilerden hangisi T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından çocuklara sunulan refah hizmetleri arasında **yer almaz**?

- Aileye döndürme
- Koruma altına almadan aile yanında destek
- Evlad edindirme
- Koruyucu aile yanında bakım sağlama
- Evde bakım hizmetleri

7. Türk Ceza Kanunu ve çocuklar ile ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi doğru **değildir**?

- Bir fiil işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış çocuklar hakkında ceza kovuşturması yapılamaz
- On sekiz yaş altındaki çocuklar kademeli olarak ceza indirimlerinden yararlanmaktadır.
- On beş yaşını doldurmuş sağır ve dilsiz çocuklara da on iki yaşını doldurmuş çocuklara, on sekiz yaşını doldurmamış sağır ve dilsizlere ise on beş yaşını doldurmuş olanlara uygulanan hükümler uygulanır.
- On sekiz yaşını doldurmamış olan çocukların cezalarının yarısı indirilir ve bu durumda her fiil için verilecek hapis cezası on altı yıldan fazla olamaz.
- Yirmi bir yaşını doldurmamış sağır ve dilsizlere, on beş yaşını doldurmuş, on sekiz yaşını doldurmamış olan çocuklara ilişkin hükümler uygulanır.

8. Türk Medeni Kanunu ve çocuklar ile ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi doğru **değildir**?

- Erkek ya da kadın on altı yaşını doldurmadıkça evlenemez. Olağanüstü durumlarda ve çok önemli bir nedenle on beş yaşını doldurmuş olanlar anne-baba izni ile evlenebilirler.
- On sekiz yaşından önce, çocuk ergin kılınmak isteyebilir. Bu durumda kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir.
- Çocuğun çıkarları ve gelişmesi tehlikeye düşerse ve çocuk manevi açıdan terk edilmiş durumda kalırsa, yargıç çocuğu aileden alarak, başka bir aile yanına ya da bir kuruma yerleştirebilir.
- Çocuğun kendi ailesi içinde kalması sorunlara yol açıyorsa ve bir çözüm bulunamıyorsa, anne ve babanın ya da çocuğun isteği üzerine yargıç çocuğun başka bir ailenin yanına ya da bir kuruma yerleştirebilir.
- Kişilik, çocuğun sağ olarak doğumuyla başlar ve ölümle sona erer. Çocuk hak ehliyetini (haklara sahip olma) sağ doğmak koşuluyla ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder.

9. Aşağıda belirtilen, hukuk kuralları ve içerik eşleştirmelerinden hangisi **yanlıştır**?

- a. Kanunlar: Görev ve yetkilerin kapsamını belirtir.
- b. Genelgeler: Uygulamaların hukuka uygunluğunu takip ederek gerekli durumlarda kurum kurallarında değişikliğe yol açabilir.
- c. Kurumsal Usuller: Görev, yetki ve genelgeleri yorumlayarak uygulayıcılara yöntem gösterir.
- d. Mahkemeler: Hukuk kurallarını yorumlayarak vakalara uygular ve içtihat oluşturur.
- e. Düzenlemeler: Görev ve yetkileri detaylandırır.

10. Aşağıda belirtilen suçlardan hangisi Türk Ceza Kanunu'nda genel ahlaka karşı işlenmiş suçlar arasında **yer almaz**?

- a. Bir çocuğa müstehcen görüntü, yazı ya da sözleri vermek, okumak, göstermek ya da dinletmek
- b. Çocukların kumar oynaması için yer ve imkân sağlamak
- c. Çocukları, dilencilikte araç olarak kullanmak
- d. Müstehcen görüntü, yazı ya da sözleri herkesin görebileceği yerlerde sergilemek
- e. Bir çocuğun soy bağına değiştirmek

Okuma Parçası

Çocuk hakları neden ayrı bir insan hakları sözleşmesiyle düzenlenmiştir?

Çocuklar bireydir: Çocuklar ne ailenin ne de devletin malıdır. Sadece büyüme aşamasındaki insanlar da değildir; insanlık ailesinin üyeleri olarak eşit bir statüye sahiptirler.

Çocuklar hayata tamamen bağımlı varlıklar olarak başlar: Bağımsızlığa doğru büyüyerek yol alırken, beslenmek ve rehberlik için yetişkinlere güvenmeleri gerekmektedir. Çocuklar, ideal olarak, içinde buldukları ailenin yetişkinlerinden beslenir; ancak birincil bakımı sağlayıcılar olarak aileler çocukların ihtiyaçlarına cevap veremediğinde, boşluğu doldurma görevi topluma aittir.

Çocuklar özellikle istismar ve sömürüye karşı savunmasızdır: Çocuklar fiziksel olarak yetişkinlere göre daha hassastır. Ayrıca, olumsuz deneyimlere karşı duygusal olarak daha hassastırlar. Fiziksel veya zihinsel istismar çocukta ömür boyu geçmeyecek yaralara neden olabilir. Dünyanın pek çok yerinde, çocuklar işçi ya da çocuk askerler olarak sömürülmektedir. Devletin eylemleri veya eylemsizliği çocukları toplumdaki bütün diğer gruplardan daha fazla etkilemektedir: Devlet politikasının hemen bütün alanları (örneğin, eğitim veya halk sağlığı) bir dereceye kadar çocukları da etkilemektedir. Çocukları dikkate almayan dar görüşlü politika geliştirme toplumun tüm bireylerinin geleceğine zarar vermektedir. Siyasi süreçte çocukların görüşleri nadiren dinlenir veya dikkate alınır: Çocuklar genellikle oy kullanmazlar veya siyasi süreçte katılmazlar. Evde, okulda, yerel topluluklarda ve hatta yönetimlerde görüşleriyle özel olarak ilgilenilmediğinde, çocukları şu anda etkileyen veya gelecekte etkileyecek olan birçok önemli konudaki fikirleri dikkate alınmamış olur.

Toplumdaki birçok değişikliğin çocuklar üzerinde orantısız ve genellikle olumsuz bir etkisi vardır: Birçok ülkede aile yapısının dönüşüm geçirmesi, küreselleşme, istihdam modellerinin değişmesi ve azalan toplumsal refah çocuklar üzerinde önemli etkiler yaratır. Bu değişimlerin etkisi özellikle silahlı çatışma ve diğer olağanüstü durumlarda yıkıcı olabilir.

Çocuğun sağlıklı gelişimi her toplumun gelecekteki refahı için gereklidir: Hâlâ gelişmekte olduklarından çocuklar yoksulluk, yetersiz sağlık hizmetleri, kötü beslenme, sağlıklı suyun olmayışı, kötü konut ve çevre kirliliği gibi olumsuz yaşam koşullarına karşı yetişkinlere göre çok daha hassastır. Hastalık, kötü beslenme ve yoksulluğun etkisi, çocukların geleceğini dolayısıyla da içinde yaşadıkları toplumların geleceğini tehdit etmektedir.

Bir toplumun çocuklarını ihmal etmesinin maliyeti çok büyüktür: Toplumsal araştırmalar, çocukların en erken deneyimlerinin gelecekteki gelişimlerini ciddi derecede etkilediğini göstermektedir. Gelişimlerinin seyri, yaşamları boyunca topluma yapacakları katkıyı veya getirecekleri maliyeti belirlemektedir.

Kaynak: UNICEF (2015). Acil Durumlarda Çocuk Koruma Eğitimi Katılımcı El Kitabı.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. b Yanıtınız yanlış ise “Çocuk Haklarına Genel Bakış” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. a Yanıtınız yanlış ise “Gelişim ile İlgili Temel Kavramlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. c Yanıtınız yanlış ise “Çocuk Adalet Sisteminde Yer Alan Yapılar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. c Yanıtınız yanlış ise “Çocuk Adalet Sistemi İçerisinde Sosyal Hizmet Uzmanının Rol ve Görevleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. e Yanıtınız yanlış ise “Çocuk Refah Sistemi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. d Yanıtınız yanlış ise “Türk Ceza Kanunu’nda Çocuklar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. a Yanıtınız yanlış ise “Medeni Kanun ve Çocuklar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız yanlış ise “Çocuk Adalet Sisteminde Yer Alan Yapılar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. e Yanıtınız yanlış ise “Türk Ceza Kanunu’nda Çocuklar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Çocuk kelimesi dilimizde küçük yaşta erkek veya kız, bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, anlamlarına gelmektedir. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu’na göre çocuk daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmuş kişiyi ifade etmektedir. Çocukluk toplumlara göre değişen bir olgudur. Çocukluk sabit değildir ve evrensel olarak büyümeye bağlı değildir. Çocukluk dönemi, bebeklik ile erginlik arasındaki döneme işaret eder. İlk Çocukluk ya da Okul Öncesi Dönem; Bebeklik dönemi sonrasında beş ya da altı yaşına kadar olan gelişimsel dönemi ifade etmektedir ve “okul öncesi yılları” da denilmektedir. Orta Çocukluk ya da Okul Dönemi; Yaklaşık olarak ilköğretim yıllarına, altı ile on bir yaş arasındaki döneme işaret eder. Bu dönemde okuma, yazma ve aritmetik beceriler gelişir. Erginlik, gelişim sürecinde çocukluktan ilk yetişkinlik dönemine geçiş dönemidir ve yaklaşık on – on iki yaşlarından başlayarak on sekiz – yirmi bir yaşlarında kadar devam eder.

Ergenlik ise gelişim sürecinde çocukluktan ilk yetişkinlik dönemine geçiş dönemidir ve yaklaşık on – on iki yaşlarından başlayarak on sekiz – yirmi bir yaşlarında kadar devam eder. Ergenlik, kilo ve boydaki ani artış, vücut hatlarında değişiklik ve cinsel özelliklerin gelişimi gibi hızlı fiziksel değişimler gözlenir. Gelişimin bu döneminde bağımsızlık ve kimlik arama belirgindir. Düşüncelerin daha mantıksal, soyut ve idealist olduğu görülür. Aile dışında geçirilen zaman artmaya başlar. İlk ergenlik dönemi on iki – on dört yaşları arasında soyut düşünmenin başladığı ve cinsel olgunlaşmanın görüldüğü bir dönemdir ve ilk ergenlik döneminde olan çocuklar anne-babalarından bağımsızlık kazandıkça akranlarıyla ilişkilerini artırmak başkalarıyla daha fazla ait olma duygusu geliştirmek isterler. Geç ergenlik dönemi ise on beş – on dokuz yaş arasında, ergenlerin kariyer seçimini yapmaya başladığı çevreleriyle ilişki kurma becerilerini geliştirdiği döneme işaret etmektedir.

Sıra Sizde 2

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme incelendiğinde; Hayatta kalma hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı, katılım hakkının varlığı görülmektedir. Hayatta kalma hakkı, çocuğun yaşam hakkını ve var olmak için gereken temel ihtiyaçlarını vurgular. Bunlar arasında beslenme, barınma, yeterli bir yaşam standartı ve sağlık hizmetlerine erişim yer almaktadır. Gelişme hakkı, çocukların tam potansiyellerine erişebilmeleri için neye ihtiyaç duyduklarını özetler; örneğin, eğitim, dinlenme, kültürel faaliyetler, bilgiye erişim, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü gibi. Korunma hakkı, Çocukların her türlü istismar, ihmal ve sömürüden korunmalarını gerektirir. Mülteci çocuklar için özel koruma, çalışan çocuklar için güvenceler, herhangi bir istismar veya sömürüye maruz kalmış çocukların korunması ve rehabilitasyonu gibi konuları ele almaktadır. Katılım hakkı, çocukların toplumlarında ve topluluklarda aktif bir rol oynayabilmeleri gerektiğini kabul eder. Bu haklar görüşlerini ifade etme ve yaşamlarını etkileyen konularda söz sahibi olma haklarını da kapsar. Yetenekleri geliştikçe, sorumluluk sahibi yetişkinliğe hazırlanmaları amacıyla, çocuklara daha çok katılma fırsatının verilmesi gerekir.

Sıra Sizde 3

Çocuk adalet sisteminde yer alan yapılar incelendiğinde; koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerin yerine getirilmesi ile ilgili olarak; T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve yerel yönetimler, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kamu kurum ve kuruluşlarından söz edilmektedir.

Çocuk Koruma Kanunu kapsamında Çocuk Adalet Sisteminde yer alan sistemler ele alındığında; Çocuk, Çocuk Hâkimi, Çocuk Mahkemeleri, Çocuk Mahkemesi, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi, Sulh Ceza Mahkemesi, Asliye Ceza Mahkemesi, Ağır Ceza Mahkemesi, Kamu Vesayeti Makamı, Sulh Hukuk Mahkemesi, Asliye Hukuk Mahkemesi, Aile Mahkemesi, Cumhuriyet Başsavcılığı Çocuk Bürosu, Kolluğun Çocuk Birimi, Sosyal Hizmet Uzmanları, Aile Mahkemelerinde Görevli Uzmanlar, Müdafî, Vekil ve Baro, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı, Denetim Görevlisi, Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Çocuk Eğitimevi sistemlerinin yer aldığı görülmektedir.

Sıra Sizde 4

Sosyal hizmet uzmanının, çocukları mahkemede duruşmaya hazırlama, çocukların görüşleri alınırken yanında bulunma, mahkemenin takdiri ile çocukların görüşlerini alma, boşanma, velayet, kişisel ilişki düzenlemesi, evlat edinme, evliliğe izin davalarında çocuklar ve diğer taraflar ile görüşmeler gerçekleştirme, okul ve ev ziyaretleri yapma gibi görevleri vardır. Bunun yanı sıra; mahkeme veya hâkim tarafından çocuğun sorgusu veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında çocuğun yanında bulunmak üzere görevlendirildiğinde, çocuğa bu süreçte haklarını öğretmek, yargılama süreci hakkında bilgilendirmek ve kendini güvende hissetmesi, süreci anlaması ve görüşlerini serbestçe ifade etmesi için ona yardım etmek. Çocuk Koruma Kanunu kapsamında mahkemeler ve çocuk hâkimleri tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmek. Çocuğa psiko-sosyal destek sağlamak üzere gerekli rehberliği yapmak, çocuğun örselenmemesi için gerekli önlemleri almak. İşbirliği yapılabilecek toplumsal kaynakları ve işbirliği olanaklarını araştırmak ve geliştirmek.

Yararlanılan Kaynaklar

- Adams, R. (2015). Çocuklar, Gençler ve Ailelerle Çalışma. *Sosyal Hizmet: Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar*. (Ed.: Adams, R., Dominelli, L., Payne, M. Çeviri Ed.: Tuncay, T.) Ankara: Nika Yayınevi. ISBN: 978-605-84776-6-7. S:350.
- Alsancak, N. (2014). Çocuk Adalet Sistemi ve Kollukta Sosyal Hizmet. *Sosyal Hizmet Sempozyumu: Türkiye'de Adalet Sistemi ve Adli Sosyal Hizmet*. ISBN:978-605-66074-0-0. (S.234-248).
- Altındağ, Ö. ve Sağlam, M. (2012). Boşanma Sürecinde Çocukların Haklarının Belirlenmesi ve Korunmasında Aile Mahkemesi Uzmanlarının Rol Ve İşlevleri, Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı, 422-434, Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.
- Baykara Acar, Y. (2013). Çocuk Adalet Sisteminde "Ne Çalışır?": Değerlendirme, Tretman Programları ve Kanıt Temeli. *Sosyal Politika ve Kamu Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*. (Yayına Hazırlayanlar: Doç. Dr. Hakan ACAR, Yrd. Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ, Arş. Gör. Elvettin AKMAN). Ankara: Maya Akademi. ISBN: 978-605-4515-37-0. S:169.
- Baykara Acar, Y. (2014). Adli Sosyal Hizmet ve Türkiye'de Çocuk Adalet Sisteminin Tarihi. *Sosyal Hizmet Sempozyumu: Türkiye'de Adalet Sistemi ve Adli Sosyal Hizmet*. ISBN:978-605-66074-0-0. (S.32-68).
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi. (1989). Erişim adresi: <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/20512--Cocuk-Haklarina-Dair-Sozlesme.pdf> Erişim Tarihi: 04.12.2016.
- Braye, S., Preston-Shott, M. (2015). Sosyal Hizmet ve Hukuk, *Sosyal Hizmet: Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar*. (Ed.: Adams, R., Dominelli, L., Payne, M. Çeviri Ed.: Tuncay, T.) Ankara: Nika Yayınevi. ISBN: 978-605-84776-6-7. S:129.
- Ceza Muhakemesi Kanunu (2004). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5271.pdf> Erişim Tarihi: 03.12.2016.
- Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı: Hukukçular İçin Eğitim Kitabı. (2013). Adalet Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Türkiye Adalet Akademisi, UNICEF Türkiye. Ankara.
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2015). Erişim adresi: <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2899369dc318044059c3/aramak%20ay.pdf> Erişim Tarihi: 04.12.2016.
- Çocuk Koruma Kanunu. (2005). 5395 Sayılı Kanun. Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf> Erişim Tarihi: 03.12.2016.
- Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu. (2005). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050720-1.htm> Erişim Tarihi: 03.12.2016.
- Duyan, V., Yolcuoğlu, İ.G., Artan, T. (2014). *Dünü, Bugünü, Yarınıyla İnsanı Anlamak (İnsan Davranışının Kökenleri ve Sosyal Çevrenin Etkileri)*. ISBN: 978-605-64522-5-3. İstanbul: Nar Yayınevi. S: 97.
- Erbay, E. (2008). *Çocuk İşçi Olmak*. ISBN:978-9944-0383-4-8. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını. No:14. S:8.
- Ercan, R. (2011). "Modern Çocukluk Paradigması". ZfWT Vol. 3, No. 2.
- Eryalçın, M., Duyan, V. (2016). Suça Sürüklenen Çocuk ve Gençler: Denetimli Serbestlik Süreci ve Sosyal Destek Özellikleri. Yeni İnsan Yayıncılık: İstanbul. ISBN No: 978-605-5895-96-9.
- Gordon, D. (Ed.) (2003). Child Poverty in the Developing World. Bristol: The Policy Press.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kamer, VK. (2007). *Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Karataş, K. (2001). Toplumsal Değişme ve Aile. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 12(2): 89-98.
- Kırımsoy, E. (2003). Suç İşlemiş ve Suç İşlememiş Ergenlerin Algıladıkları Duygusal İstismar ve Benlik Saygılarının Karşılaştırılması Olarak İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. çev: O. Akınhay. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Medeni Kanun. (2001). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> Erişim Tarihi: 03.12.2016.
- Murvey, E.P., Iselin, A.M.R. (2008). "Improving Professional Judgments of Risk and Amenability in Juvenile Justice", *The Future of Children*, 18(2): 35-57.
- Nursal, N., Ataç, S. (2006). *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Santrock, J.W. (2014a). *Life-Span Development – Yaşam Boyu Gelişim*. Çeviri Editörü: Prof. Dr. Galip YÜKSEL. 13. Basımdan Çeviri. ISBN: 978-605-133-152-2. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. S:17.

- Santrock, J.W. (2014b). *Adolescence – Ergenlik*. Çeviri Editörü: Doç. Dr. Diğdem Müge SİYEZ. 14. Basımdan Çeviri. ISBN: 978-605-133-152-6. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. S:15.
- Stark, A. D. (Ed.) (2002). Association Between Childhood Fractures and Poverty: Population Based Study. *British Medical Journal*, Vol. 324, Issue 7335, pp. 457-70.
- Şener Taplak, A., Polat, S., Yüzer, S. (2013). Çocuk Haklarında Unutulanlar ve Çözüm Önerileri. *Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2(1): 62-71.
- Tomanbay, İ. (1999). *Sosyal Çalışma Sözlüğü: Toplum Bilim, Ruhbilim, Eğitim Bilim, Yöntem Bilim, Nüfus Bilim, Hukuk ve Ekonomik Boyutlarıyla*. ISBN: 975-7711-31-4. Ankara: Selvi. S: 2-45
- Türk Ceza Kanunu. (2004). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> Erişim Tarihi: 03.12.2016.
- Türk Dil Kurumu (2016b). Adalet. Erişim adresi: (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58427d7cdf7940.55555492). Erişim Tarihi: 03.12.2016.
- Türk Dil Kurumu. (2016a). Çocuk. Erişim adresi: (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.583d2326d7aef8.44367874). Erişim Tarihi: 29.11.2016.
- Unicef (2015). *Acil Durumlarda Çocuk Koruma Eğitimi Katılımcı El Kitabı*. ISBN: 978-92-806-4788-4. S: 7-79.
- Ünver, Y. (2005). *Çocuklar ve Suç-Ceza*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yazgan İnanç, B., Bilgin, M., Kılıç Atıcı, M. (2013). *Gelişim Psikolojisi: Çocuk ve Ergen Gelişimi*. 9 Baskı. ISBN: 978-9944-919-68-5. Ankara: Pegem Akademi. S: 59-60.
- Yörükoğlu, A. (1984). *Aile ve Çocuk*. Ankara: Aydın Kitabevi.

6

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Çocukluk dönemi ve bu dönemdeki sorunları açıklayabilecek,
- Çocuk hakları ve çocuğun değeri konusunu tartışabilecek,
- Risk altındaki çocuklarla ilgili genel bilgileri listeleyebilecek,
- Sokak çocukları ve yaşadıkları sorunları açıklayabilecek,
- İstismara uğrayan çocuklar ve sorunlarını listeleyebilecek,
- Suça sürüklenen çocuklar konusunu açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Çocukluk
- Çocuk Hakları
- Çocuğun Değeri
- İhmal ve İstismar

İçindekiler

Aile ve Çocukla Sosyal Hizmet

Risk Altındaki Çocukların Sorunları ve Sosyal Hizmetler

- GİRİŞ
- ÇOCUKLUK DÖNEMİ VE SORUNLAR
- ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUĞUN DEĞERİ
- RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR KAVRAMSALLAŞTIRMASI
- SOKAK ÇOCUKLARI VE YAŞADIKLARI SORUNLAR
- İSTİSMARA UĞRAYAN ÇOCUKLAR VE SORUNLAR
- SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR
- SOSYAL HİZMET ODAĞINDA RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR

Risk Altındaki Çocukların Sorunları ve Sosyal Hizmetler

GİRİŞ

Çocukluk dönemi, bakım ve korunma gerektiren özel bir dönemdir. Gelecek yaşamın temelleri bu dönemde atılır. Bununla birlikte çocukların gelişimlerine zarar veren, eğitim haklarını engelleyen, en genelde mutluluklarına ket vuran sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Çocukluğun bu önemine rağmen, çocuklar için herşey istendiği gibi olumlu ve iyi gitmeyebilir. Çocuklar, ihmal-istismar, zorla çalıştırılma, suça yönlendirme gibi sorunlarla karşılaşabilmektedir.

Bu nedenle bölümde risk altındaki çocuklar ve sosyal hizmetler detaylı olarak sunulmuştur. Bununla birlikte varolan sorunları eleştirel gözle irdelemeleri konunun daha net anlaşılmasında fayda sağlayacaktır.

ÇOCUKLUK DÖNEMİ VE SORUNLAR

Çocukluk yaşam zincirinin doğal ve değişmez halkalarından biridir. Ancak çocukluk, bekleğin tersine doğal bir gerçeklik değil, sosyo-kültürel bir kavramdır. Bu nedenle de öteki toplumsal kavramlar gibi norm ve değerlere göre göreceli olarak belirlenir (Akyüz, 2001).

Yatırımların en etkilisi çocuklar için yapılan yatırımdır. Çünkü her yönden sağlıklı yetişmiş bir çocuk, gelecekte yaratıcı, üretici, çok yönlü düşünebilen, yaratıcı ve bilimsel problem çözme gücü yüksek, etkili iletişim kurabilen kendisi ve çevresiyle barış içinde yaşayabilen, gizli güçlerini en etkili bir biçimde kullanabilen, kendisini gerçekleştirmiş mutlu bir yetişkin, hak ve sorumluluklarını bilen nitelikli bir vatandaş olacaktır.

“Çocuklar bizim geleceğimizdir” sözünü hamasi bir nutuk olmaktan çıkarmak, bunu uygulamalarda ispat etmek gereklidir. Unutulmamalıdır ki; çocuklar, önlenilecek sorunlara feda edilemeyecek kadar saf ve değerlidir.

Çocukluk döneminde yaşamın temelleri atılmakta, fiziksel gelişim ile içinde yetişilen ortamın da katkısıyla oluşan psiko-sosyal kazanımlar çocuğun kimlik kazanmasında belirleyici olmaktadır. Gelişim süreci ve yaşamın bu önemli aşamalarında çocuk ve gencin fiziksel ve psiko-sosyal potansiyeli kadar içinde bulunduğu ailedeki yaşam koşulları, aile içi ilişki dinamikleri, aile içi ve dışında karşılaşılan riskli durumlar da gencin psiko-sosyal bakımdan sağlıklı bir yetişkin olmasında etkili olmaktadır (Duman, 1999).

Toplumlar açısından çocuk konusu, geleceklerinin hangi seyirde olacağını belirleyecek olması nedeniyle, son derece önemli konular arasında yer almaktadır. Her toplum, önelerine çıkacak sorunlarla mücadele edebilecek, sağlıklı, güçlü ve toplumsal devamlılığını sağlayabilecek bir nesil yetiştirme gayreti içinde bulunmaktadır. Bu döngünün gayet normal olduğu kabul edilmelidir. Her canlı organizma kendi misyonunu tamamladığında,

Çocukluk yaşam zincirinin doğal ve değişmez halkalarından biridir.

Çocukluk döneminde ileriki yaşamın temelleri atılmaktadır.

kendinden sonra gelecek olanların daha kolay bir şekilde uyum sağlayabilmesi ve sağlıklı bir şekilde gelişimini tamamlayabilmesi için gerekli olan her şeyi hazırlar ve oluşum sürecinin tamamlanmasını bekler. Bu aynı zamanda içgüdüsel bir davranıştır (Salim, 2011).

Günümüzde çocuklar gerek ülkemizde gerekse dünyanın birçok yerinde hak etmedikleri bir yaşam sürdürmektedir. Bu konu, birçok kişi ve kurum tarafından bilinmesine rağmen çocuklar günümüzde hala hizmet, tarım ve sanayi sektöründe sağlıklı ve elverişsiz koşullarda çalışmaktadır. Bazıları ise sokak gibi çocuğun gelişimi için hiç de uygun olmayan bir ortamda çalışmakta ya da yaşamak zorunda kalmaktadır. Sosyal politikalar bize neyi öğretirse öğretsin ya da kamu kurumları ve sosyal refah alanındaki tüm kuruluşlar ne tür mazeretler üretirse üretsin çocukların iyi bir eğitime ve kendilerini güvende hissedebilecekleri bir topluma ihtiyaçları bulunmaktadır.

Günümüzde çocuklarla ilgili teorik yaklaşımlar umut vericidir. Başta çocuk hakları olmak üzere tüm dünyada çocukları her türlü istismardan koruyan yasalar çıkarılmıştır. Ancak bu yasaların çoğu uygulamaya geçirilememiş, en azından bütün çocuklar için elverişli koşullar yaratılamamıştır (Yolcuoğlu, 2009).

Bu çerçevede şu sorular düşündürücü niteliktedir (Ercan, 2011):

- Çocuklara yönelik cinsel istismar ortadan kaldırılmış mıdır?
- Medyada çocuk istismarı önlenmiş midir?
- Çocuk emeği sömürüsüne karşı yasal düzenlemeler uygulanmakta mıdır?
- Ailede çocuğa yönelik şiddet azalmakta mıdır?
- Savaşlarda çocuk ölümleri engellenmekte midir?
- Sokakta yaşayan çocukların sayısı artmakta mıdır?
- Çocuk suç oranları azalmakta mıdır?
- Çocuk ölüm oranlarında, zengin ve fakir ülkeler arasında makas daralmakta mıdır?

ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUĞUN DEĞERİ

Türkiye nüfusu 2015 yılı sonu itibarıyla 78 milyon 741 bin 53 iken çocuk nüfus 22 milyon 870 bin 683 oldu. Türkiye nüfusunun %29'unu çocuk nüfus oluşturmaktadır (İstatistiklerle Çocuk, 2015).

Çocuk nüfusun toplam il nüfusu içindeki oranı illere göre incelendiğinde, en yüksek çocuk nüfus oranına sahip olan il, %47,4 ile Şanlıurfa oldu. Şanlıurfa ilini %47,1 ile Şırnak ve %45 ile Ağrı izledi. Çocuk nüfus oranının en düşük olduğu iller ise %17,5 ile Tunceli, %19 ile Edirne ve %19,5 ile Kırklareli oldu (İstatistiklerle Çocuk, 2015).

Bir ülkede çocuğa verilen değer, o ülkede çocuk haklarının ne durumda olduğunun değerlendirilmesinde kilit bir rol oynamaktadır. Burada bir ülkedeki çocuk sayısı kadar, çocuğa verilen değer de önemlidir. Her ikisinin de birbiriyle doğru orantılı olduğu düşünülmektedir.

Kağıtçıbaşı, ilkinin 1975 yılında gerçekleştirdiği "Türkiye'de Çocuğun Değeri ve Aile Değişimi Modeli" adlı çalışmasını, 2003 yılında tekrarlamış ve yaklaşık 30 yıl sonra çocuğun değeri bağlamında gerçekleşen değişimleri gözlemlemiştir. Son çalışmada üç farklı kuşaktan 1025 anne ile görüşülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre 1975 yılındaki çalışmada yüksek çıkan çocuğun faydacı/ekonomik değeri, 2003 çalışmasında ciddi anlamda azalmıştır. Çocuklar artık ekonomik olarak aileye katkı sağlayacak değerler olarak görülmemektedir.

Öte yandan değişen aile dinamikleri neticesinde erkek çocuk sahibi olma isteği, yerini kız çocuk istemeyele değiştirmiştir. Kağıtçıbaşı bu değişimlerin nedeni olarak, son 30 yılda Türkiye'deki sosyo-ekonomik gelişme ve kentleşmeyi görmektedir.

Mayer ve Trommsdorff ise içinde Türkiye'nin de bulunduğu 10 farklı ülkenin (Hindistan, Endonezya, Çin, Türkiye, Güney Afrika, Rusya, Polonya, İsrail, Fransa, Almanya,

Çocuğa verilen değer, çocuk haklarının ne durumda olduğunun göstergesidir.

Bununla birlikte çocuğun psikolojik değeri (eğlence, oyun oynama, gurur duyma, başarı hissi ve arkadaşlık gibi durumları ifade etmektedir) 30 yıl öncesine göre artış göstermiştir.

Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri) kültürlerinde çocuğun değerine ilişkin yapıları incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre İsrail ve Çin dışında tüm kültürlerdeki yetişkinler, iki veya üç çocuğa sahip olmanın gerektiğini belirtmişlerdir. İsrail'de daha çok çocuk sahip olma isteği görülürken, Çin'de ise daha az çocuk sahibi olma yönünde bir eğilim söz konusudur. İlginç sonuçlardan birisi, Fransız ve Amerikan yetişkinler, Hindistan, Endonezya ve Türk yetişkinlerden daha fazla sayıda çocuk sahibi olmayı istemektedirler. Diğer taraftan çocuğun değeri çerçevesinde konuya faydacı-kural koyucu olarak bakan görüş, Hindistan, Güney Afrika ve Endonezya'da çok yüksek; Rusya, İsrail, Türkiye, Polonya, Çin ve Amerika Birleşik Devletleri'nde orta seviyede; Batı Avrupa ve Japonya'da ise düşük seviyede değerler almıştır. Faydacı-kural koyucu görüş, ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde (Amerika Birleşik Devletleri dışında) daha az önemli çıkmıştır (2010, s. 683-684).

Klaus, Suckow ve Nauck'un Filistinli ve Türk annelerle gerçekleştirdikleri ve çocuğun değerini sorguladıkları çalışmada ise sosyal üretim fonksiyonunu gerçekleştirmek amacıyla çocukların kullanımı konusunda Filistinli kadınlar arasında Türk kadınlara göre yüksek oranda kültürel anlaşma görülmüştür. Öte yandan demografik dönüşüm sürecinin başında olan Filistin'de "her durumda çok çocuğa sahip olmak iyidir" anlayışı söz konusudur. Oysa Türkiye, bu konuda demografik dönüşümünün ortalarına gelmiş bir ülke olarak nüfus artış hızını kontrol etmede daha başarılı konumdadır (2007, s. 541).

Çocuk hakları, insan hakları çatısı altında özel bir hak kavramsallaştırması olarak ve üçüncü kuşak haklar çerçevesinde doğmuştur. Bu doğuşta çocukluğun yetişkinlikten ayrı bir dönem olarak kabul edilmesinin ve bu dönemin insan yaşamında çok önemli olduğunun vurgulanmasının büyük bir etkisi vardır.

Çocuk hakları; çocuğun, fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal, ahlaki ve ekonomik bakımdan, özgürlük ve insan

onuruna yakışır, sağlıklı bir biçimde yetişebilmesi için ona hukuk kurallarıyla tanınan yetkiler ve menfaatlerdir. Çocukları zarar görmekten ve istismardan korumayı; onları duygusal olarak uygun tarzda yetişmeleri için şans vermeyi; sağlık, barınma ve eğitim gibi temel ihtiyaçları sağlamayı öngören haklara çocuk hakları denilmektedir (Akyüz, 1999).

Çocuk hakları, insan hakları şemsiyesi altında yer alan haklar arasındadır. Çocuk haklarının tarihsel serüvenini iyi anlayabilmemiz için öncelikle insan haklarının geçirdiği gelişmelere bakmakta fayda olacaktır.

Türkiye'de insan hakları Batı değerleri, bakış açısı ve dili ile oluşturulan bir zemin üzerine inşaa edilmiş görülmektedir. Bunun sebebi ise insan haklarının Batıda ortaya çıkmış ve Batı dili ve değerleri ile uluslararası platformda kabul görmüş olması olarak değerlendirilebilir.

Her medeniyet kendi içerisinde insana, çocuğa farklı değerler atfetmektedir. İnsan haklarının Batı dili ile inşaa edilmiş zeminin haricinde çocuk, çocuğa verilen değer ve çocuk haklarını her medeniyetin sahip olduğu değerler ile değerlendirilmesinin oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Ülkemizde 12 Eylül 2010 halk oylaması sonucu kabul edilen yeni Anayasa değişikliğinin 10. maddesinde "...Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz." denilmektedir. Ayrıca daha önce "Ailenin Korunması" başlığı altında ele alınan 41. madde "

Resim 6.1

Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları” olarak değiştirilmiştir. Böylelikle, çocuk hakları anayasamızda ayrı bir başlık olarak ilk defa yer almıştır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocuk Hakları Sözleşmesi çocukların insan hakları yasasıdır.

Çocukların özel durumu nedeniyle düzenlenen ve çocuk hakları olarak adlandırılan bazı haklar bulunmaktadır. Bu hakların içeriğinde hem çocuklara özgü haklar hem de çocukların insan haklarının genelinden eşit biçimde yararlanmasını sağlamak için alınacak tedbirler yer almaktadır (Özer, 2013).

Çocuk hakları bakımından en önemli aşama, hiç kuşkusuz uluslararası düzeyde benimsenen evrensel bildirilerdir.

Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi; insan hakları ilke ve standartlarının çocuklar açısından geliştirildiği bir sözleşmedir. Sözleşme; çocukların insan hakları yasasıdır. Çocukların ve gençlerin her yönden nitelikli ve bilinçli insanlar olarak yetiştirilmesine, toplumun ve insanlığın mutluluğunu ve geleceğini korumasına dönük bir yatırımdır. Çocukların yeteneklerini özgürce geliştirebilecekleri olanaklar ve bu olanakların sağlanması koşullarını tanımlar. Çocuk hakları sözleşmesi ilkeleri; ayrımcılığın önlenmesi, eşitlik, adalet çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, çocuklara sevgi, hoşgörü, çocuğun kendisiyle ilgili süreçlere katılımı ve görüşlerinin alınması boyutlarını içerir. Çocuğun yaşama hakkı, güvenli yaşama hakkı, yaşamını sürdürme ve geliştirme hakkı temel haklarıdır. Diğer deyişle; yaşama, gelişme, korunma, bakım ve katılım hakları çerçevesinde çocukların yaşam standartları tanımlanmıştır (Cılga, 2001).

Sözleşme 26 Ocak 1990 tarihinde imzaya açılmış ve imzaya açılışının ilk gününde 61 ülke tarafından imzalanmıştır. Türkiye Sözleşmeyi imzalayan 43. ülke olmuştur. Sözleşme, şu an 193 ülke tarafından imzalanmış durumdadır ve bu sayı diğer tüm insan hakları belgelerine atılan imzalardan daha fazladır.

İNTERNET

Çocuk Hakları Sözleşmesinin tam metnine T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü internet sayfasından erişebilirsiniz. http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/55d48d53369dc533086ee7ca/birlesmis_milletler_sozlesmesi.pdf

Toplumun geleceğinde etki payı çok yüksek olan yeni nesillerin fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı olması, kendi değerlerinin farkında olarak yetişmesi ve bu değerleri insanlığın yararına kullanabilmesi onlara sağlanacak olan koşullarla yakından ilgilidir. Çocuğun birey olarak çıkarını gözetin ve çocuğun çıkarını toplumun çıkarı ile bütünleştiren yaklaşım çocuğun toplumun geleceği olduğu düşüncesine içerik kazandırmaktadır. Çocukların sorumluluk sahibi, bilinçli ve nitelikli bir birey olarak yetiştirilmesi toplumun bugünü ve geleceği ile örtüşmektedir. Birey olarak her çocuğun temel hak ve özgürlüklerden, sosyal ve ekonomik haklardan yararlandırılması, geliştirilecek olan çocuk politikalarının ve uygulamalarının özünü oluşturmaktadır (Aral ve Gürsoy, 2001).

İnsanlık, çocuğa verebileceğinin en iyisini vermekle yükümlüdür.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin şemsiye hakları şu şekildedir:

Yaşama ve Gelişme Hakkı

Yaşama-gelişme, temel bir özgürlüktür ve haktır. Önce yaşam vardır ve yaşam ilk özgürlüktür. Bu ilk özgürlüğün somutlaşması da ilk hakkı, yani yaşama hakkını ifade eder. Ge-

Çocuk hakları, insan hakları şemsiyesi altında yer alan haklar arasındadır.

lişme ise insani bir işlemdir. İnsanın gelişme olanaklarından yararlanarak kendini geliştirmesidir (Savcı, 1996, s 57, 58).

Akyüz'e göre yaşama hakkı, kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruyabilmesi ve varlığının çeşitli etkilerle bozulmasına engel olabilmesi hakkıdır (2000, s. 366).

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 17. maddesinde "herkes yaşama hakkına sahiptir" demektir. Yaşama hakkı, insan hakları içerisinde diğer bütün hakların olmazsa olmazı olarak yer almaktadır.

Çocuk hakları bağlamında ise yaşama-gelişme hakkına şemsiye haklar içerisinde özel bir önem ve öncelik verilmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin konuyla ilgili 6. maddesi şu şekildedir:

1. Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.
2. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.

Özetle insanların ve özellikle çocukların yaşama hakkı ile gelişme hakkı temel hakların başında gelmektedir. Diğer hakların bu temel üzerinde yükseldiğini belirtmek yanlış olmaz.

Eşitlik-Ayırım Gözetmeme İlkesi

Kanun önünde, politikalarda ve uygulamalarda eşitlik ve ayırım gözetmeme, tüm insanlar için temel haklardan birisidir. Bu ilke, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi başta olmak üzere birçok uluslararası sözleşmede yer almış ve hatta eşitlik bakışı, bu sözleşmelerin temelini oluşturmuştur.

Bu doğrultuda T.C. Anayasasının 10. maddesinde de eşitlik ile hüküm bulunmaktadır. Buna göre:

Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkesi, bu çalışmanın ana çerçevesi olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir:

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanırlar ve taahhüt ederler.
2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırma veya cezaya tabi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alırlar.

Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesinin 1. fıkrasında çocuğun yüksek yararı ile ilgili hüküm yer almaktadır. Bununla birlikte sözleşmenin diğer maddelerinin çoğunda da çocuğun yüksek yararına vurgu yapıldığı görülmektedir.

Madde 3/Fıkra 1 - Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.

Kimse, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırma tabi tutulamaz.

Katılım, çocuğun kendini etkileyecek kararlara dâhil olmasını teşvik eden bir süreçtir.

Çocuğun Katılım Hakkı

Katılım, çocuğun kendini etkileyecek kararlara dâhil olması için güçlendirilmesini ve kapasitesinin artırılmasını teşvik eden bir süreçtir. Katılım ayrıca kendini ve düşüncelerini ifade etme özgürlüğünü ve temel sivil hakları içerir (The State of the World's Children, 2009, s. 15).

Çocuğun katılım hakkı, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesinde aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

Madde 12 – Her çocuk, kendisini ilgilendiren herhangi bir konu ya da işlem sırasında görüşlerini serbestçe ifade etme, görüşlerinin dikkate alınmasını isteme ve katılma hakkına sahiptir.

Katılım hakkı, çocuk hakları ile ilgili diğer bildirgelerde yer almayan ve ilk kez Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde gündeme gelen bir haktır. Bunun nedeni, çağımızda ideal yönetim modelinin demokrasi olmasıdır. Demokrasinin temel prensiplerinden olan katılımçılık, Sözleşme'de de yerini almıştır (Akyüz, 2001, s. 14).

RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR KAVRAMSALLAŞTIRMASI

Risk altındaki çocuk, fiziksel ve psikolojik gelişimleri ve kişisel güvenliği tehlikede olan; ana babasız, bakıcısı tarafından terk edilmiş; fuhuş, dilencilik, alkollü içkiler veya uyuşturucu madde kullanma gibi sosyal tehlikelerle ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan çocuk olarak tanımlanabilir. Genel olarak sosyoekonomik yetersizlikler, alkol ve madde bağımlılığı, ağır koşullar altında çalıştırılma, ihmal ve istismar, suçta sürüklenme gibi sorunlar risk altındaki çocukların karşı karşıya oldukları ya da içinde yaşadıkları tehlikeleri ifade etmektedir (Çoban, 2015).

SIRA SİZDE

Çocuk hakları sözleşmesinin katılım hakkının nasıl uygulandığı hakkında inceleme yapınız.

Risk altındaki çocuklar konusunda sosyal bilimler alanındaki çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bunun nedenlerinden biri risk kavramının genellikle tıp alanında kullanılmış ve çeşitli hastalıklara karşı incinebilirlik durumunu ifade etmiş olmasıdır. Konu, sosyal riskler ve bu araştırmada ele alındığı şekliyle suçta sürüklenme riski olduğunda Türkiye literatüründe hemen hemen hiç kuramsal katkı ve araştırma bulunmamaktadır. Oysa çocukların sokaklarda yaşamaları, çalışmaları, erken yaşta alkol ve madde bağımlılığı geliştirmeleri, ihmal ve istismar edilmeleri gibi sosyal riskler tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de oldukça yaygındır (Çoban, 2015).

Günümüzde dünyada ve ülkemizde hızla artan sosyal sorunların odağında çocuklarla ilgili sorunların olduğunun gözlemlendiği, özellikle ülkemizde sanayileşme ile birlikte başlayan göç olgusu ile kırsal alanları terk ederek şehirlere gelen ailelerin alt sosyal, kültürel, eğitim seviyesinde olmaları, geldikleri yerlerde umdukları istihdam olanaklarından faydalanamamaları, özellikle aile içinde evin düzeni ve çocuk yetiştirmede etkili rol oynayan kadınların kente uyum sorunları, kentin imkanlarından yeterince faydalanamamaları gibi sorunlar göçle gelen aileler üzerinde büyük bir baskı kurmakta ve bu durumdan en çok çocuklar etkilenmektedir. Aile içinde beraberinde yaşanan pek çok sorun, çocukların sokakta çalışmasına, hatta büyük metropol şehirlerde zamanla sokakta yaşamaya yönelmelerine sebep olmaktadır. Okulda olmaları gereken çağlarında; aile içi siddet, istismar, sokak satıcılığı, madde kullanımı v.b. olumsuzluklarla karşılaşabilmektedirler. Yeterli fiziki ve sosyal şartlara sahip olmadan büyüyen bu çocukların, gelecekte topluma olumsuz davranışlara sahip bireyler olarak katılmaları muhtemeldir (Özer, 2013).

Risk altındaki çocuk deyiminden; eğitim seviyesi düşük ve erken yaşta okulu bırakan genç nüfus, anne veya babasından her ikisi veya biri hayatını kaybetmiş veya ayrı yaşayan, bu nedenle bölünmüş aile çocukları ile herhangi bir sebepten sokakta yaşayan ve/veya sokakta çalışan, suça sürüklenmiş, uyuşturucu ve/veya ucuucu madde bağımlısı, maddi sebepler ve/veya bilinçsizlik nedeniyle fiziki, manevi ve ahlaki gelişimi ya da kişisel varlığı tehdit altında korunmaya muhtaç durumda bulunan çocuklar kastedilmektedir (Tuncay Özer, 2011).

Oysa küresel çocuk sağlığı istatistikleri gösteriyor ki tüm çocuklar risk, yani zarara uğrama tehlikesi altındadır. Hakları, uluslararası hukuki bir metin olan ve çocukluk ile ilgili evrensel değerleri sıralayan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme tarafından güvence altına alınmıştır. Sözleşme medeni, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hakları bir bütün olarak bizlere sunan ve çocukların haklarına saygı, haklarının korunması ve hayata geçirilmesi için gerekenleri kısaca açıklayan bir yol haritasıdır. Bu yol haritasıyla yetişkinler olarak tüm çocuklar için üzerimize düşen sorumluluğu nasıl gerçekleştirebileceğimizi, çocukları risklerden korumayı ve birer çocuk hakları savunucusu olmamız gerekliliğini bir kez daha anımsatmaktadır (Arkadaş, 2008).

Risk altındaki çocuklarla yapılan çalışmalarda kurum bakımını önlemek üzere, uygunsa aynı nakdi yardımla destekleme, aile edindirme ve koruyucu aile yanına yerleştirme gibi aile temelli yaklaşımlar üzerinde durulmakta ve kurum bakımı en son çözüm olarak düzenlenmektedir. Bu çocukların öncelikle risk teşkil eden ortam neresi ise hemen o ortamdan uzaklaştırılması ile temel eğitime kazandırılması, öncelikle birey olarak öz güvenli ve topluma faydalı bireyler olarak yetiştirilmelerini sağlamak, “Çocuk Hakları Sözleşmesi” ve “Sosyal Devlet” ilkesinin gereğidir. Ancak burada vurgulanması gereken diğer bir önemli konu ise toplumsal sorumluluk ilkesidir ki bu da çocukların korunmaları sorumluluğunun devletin yalnızca bir kurumuna ait olmadığıdır. Çünkü sonuç elde edebilmek ancak işbirliği ile mümkündür. Çocuk sağlığı ve korunması, tüm kamu kurumlarının, çocuklarla karşı karşıya gelen tüm meslek gruplarının, sivil toplumun ve bütün yetişkinlerin sorumluluğudur (Tornacı, 2008).

Risk altındaki çocuklar denince çoğunlukla akıllara ihmal ve/veya istismara uğramış çocuk gelir.

Çocuklar aileleri tarafından gelir kaynağı, işverenler tarafından ucuz işgücü olarak görülmektedir.

SOKAK ÇOCUKLARI VE YAŞADIKLARI SORUNLAR

Bugün yaşanmakta olan çocuk refahı sorunları, temelde toplumsal yapıda yaşanan değişimlerin bir sonucudur. Türkiye 50-60 yıldır bir iç göç süreci yaşamakta, bu yolla nüfusun büyük çoğunluğu kırlardan kentlere taşınmaktadır. Kırdan yaşanan yoksulluk, işsizlik, toprağın bölünmesi nedeniyle verimliliğin düşmesi, kamusal hizmetlere ulaşamama gibi nedenler kentleri, yaşanan sorunlara ve her türlü olumsuzluğa karşı, yaşamak için daha umut verici bir ortam haline getirmektedir. Böylece birey ve aileler, çeşitli nedenlere bağlı “muhasabeler” sonucunda, son derece yıpratıcı bir süreç olan göç kararını vermektedirler. Birey ve ailelerin görece kendi kararları diyebileceğimiz göç sonucunda kentsel mekâna yerleşmekle işin bitmediği, çok uzun ve zorlu çabaları gerektiren bir değişim-dönüşüm sürecinin başladığı bilinmektedir (Karataş, 2009).

Çocuklar çalışma yaşamına başta ailelerinin yönlendirmesi gibi çeşitli nedenlerle girmekte ve bu yaşamda çeşitli sorunlarla yüz yüze gelmektedir. Bu çocuklar aileleri tarafından gelir kaynağı, işverenler tarafından ise ucuz işgücü olarak görülmektedir. Oyun oynayacakları, eğlenecekleri ve eğitim alacakları çağda, çalışmak zorunda kalan çocuklar çeşitli gelişim engelleri ve yaşamsal tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Risk altındaki çocuklar; ailesiyle ilişkisi az veya çok devam etmekle birlikte günün önemli bir bölümünde aile denetimi ve desteği olmaksızın, yaşadığı mekandan uzakta kendi isteği veya ailesinin isteği ile çalıştırılan, eğitim olanaklarından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmış çocuktur (Özer, 2013).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 32. maddesine göre çocuk işçiliği ile ilgili Taraf Devlet olarak ülkemizin sorumluluğu şu şekilde ifade edilmektedir:

- Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitime zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.
- Taraf Devletler, bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her önlemi alırlar. Bu amaçlar ve öteki uluslararası belgelerin ilgili hükümleri gözönünde tutularak, Taraf Devletler özellikle şu önlemleri alırlar:
 - İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit ederler;
 - Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar.
 - Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler.

Dünyada çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri kapsamında ifade edilen ve çocukların çalıştırıldığı çok sayıda iş alanları bulunmaktadır. Bunlar kısaca; tehlikeli işlerde çalıştırılma, ev işlerinde zorla çalıştırılma, fuhuş veya cinsel sömürü, kölelik ve borç karşılığında zorla çalıştırılma olarak belirtilebilir. Ülkemizde ise çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak sokaklarda yapılan işler, kentlerdeki enformel alanlarda yapılan işler, mevsimlik tarım işçiliği kapsamında yapılan işler ve kırsal yerleşim yerlerinde ve ev işlerinde gerçekleşen çocuk işçiliği gibi alanlar gösterilmektedir (Bilgin, 2008).

Sokak çocukları olgusu şartların değişmesiyle ilişkilidir. Çocuk, doğduğu anda ne 'iyi' ne de 'kötü' bir varlık olup yetişkinler gibi çevresiyle etkileşim halinde olan ve her an gelişen bir varlıktır. Onun iyi ya da kötü olmasını belirleyen yaşantıdır. Aile, çevre, ekonomik yapı, eğitim bu yaşantıların belirleyicilerini oluşturur. Çocuğun 'suç' ile tanışması toplumsal bir sorundur. Yani 'çocuk suçluluğu' kavramının kökeni hukuksal olmaktan çok sosyolojik ve psikolojiktir (Işıksaç, 1999).

Türkiye'de çalışan çocukların sayıca giderek artmaları, göz önünde olmaları ve özellikle karşılaştıkları riskler nedeniyle bu konuya öncelik verilmesi gerekliliği giderek daha çok kabul görmektedir. Sokaklarda çalışan çocuk sayısının özellikle büyük metropollerde

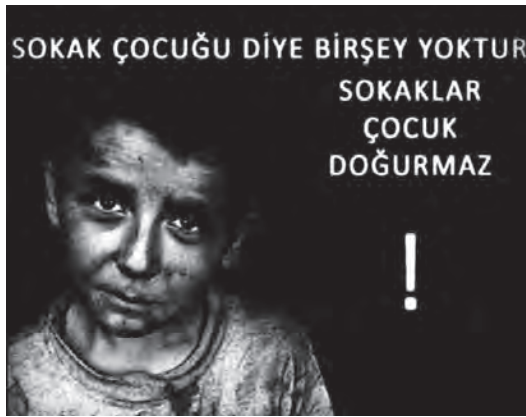
görünür biçimde artması; bu çocukların iş yasasının koruyucu hükümleri dışında kalmaları ve fiziksel ve psiko-sosyal risklere açık olmaları, bu tercihte rol oynayan etmenler arasındadır (Hoşgör, 2003).

Sokakta çalışma, çocuklar için çok sayıda risk ve tehlikeyi beraberinde getirmektedir. Bu sebeple, küçük yaşta, tehlikeli işlerde çalışma, çocuk haklarını ihlal eden ve yasaklanması gereken istihdam biçimleri "çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri"

kapsamında değerlendirilmektedir. Günümüzde dünya genelinde 5-14 yaş grubunda 67 milyon çocuğun tehlikeli olmayan işlerde (ailenin tarım ve ev işleri veya ticari işlerde ebeveyn yardım etme) ve 180 milyondan fazla çocuğun da tehlikeli işlerde çalıştığı tahmin edilmektedir (Bilgin, 2008).

Tehlikeli işlerde çalıştırılma; ev işlerinde zorla çalıştırılma, fuhuş, kölelik ve borç karşılığında zorla çalıştırılma olarak belirtilebilir.

Resim 6.2

kapsamında değerlendirilmektedir. Günümüzde dünya genelinde 5-14 yaş grubunda 67 milyon çocuğun tehlikeli olmayan işlerde (ailenin tarım ve ev işleri veya ticari işlerde ebeveyn yardım etme) ve 180 milyondan fazla çocuğun da tehlikeli işlerde çalıştığı tahmin edilmektedir (Bilgin, 2008).

Atauz (2001, s. 168) bu ayrımı “sokaktaki çocuklar” ile “sokağın çocukları” şeklinde yapmaktadır. Buna göre; sokaktaki çocuklar çoğunlukla harçlıklarını çıkarmak, aile geçimine katkıda bulunmak ve bazen de tek başına ev geçindirmek amacıyla sokakta çalışan çocukları ifade etmektedir. Yere göre değişmekle birlikte sokakta görülen çocukların çoğu bu gruptandır ve çoğunluğu erkektir. Sokağın çocukları ise ailesi olmayan, evden kaçmış ya da atılmış veya da terk edilmiş, sürekli olarak sokaklarda başı boş dolaşan, yaşayan ve çalışan çocukları ifade etmektedir.

Buna göre; sokaktaki çocuklar çoğunlukla harçlıklarını çıkarmak, aile geçimine katkıda bulunmak ve bazen de tek başına ev geçindirmek amacıyla sokakta çalışan çocukları ifade etmektedir. Yere göre değişmekle birlikte sokakta görülen çocukların çoğu bu gruptandır ve çoğunlukla erkektir. Sokağın çocukları ise ailesi olmayan, evden kaçmış ya da atılmış veya da terk edilmiş, sürekli olarak sokaklarda başı boş dolaşan, yaşayan ve çalışan çocukları ifade etmektedir.

Sokakta çalıştırılan çocuklar, aile bütçesine katkıda bulunmak için genellikle; ayakka-bı boyacılığı, simitçilik, tartıcılık, kağıt mendil, su, sakız vb. gibi işler yapmaktadır. Söz konusu işlerde çalışan çocukların sokakta karşılaştığı tehlikelere bakıldığında ise yanma, yaralanma, şiddet, kazalar, kaçırılma, öldürülme, cinsel istismar, madde bağımlılığı, fiziksel veya psikolojik gerilik, olumsuz davranışları örnek alma vb. sıralanabilir. Bununla birlikte toplumsal yaşamda sıkça dile getirilen ve kavramsal yanlışlık olarak değerlendirilen çocukların hepsine “Sokak Çocukları” adının verilmesidir. Sokakta çalıştırılan çocuğun ailesi ile ilişkisi az veya çok devam etmekte, eğitim olanaklarından kısmen veya tamamen yoksun durumda, madde bağımlılığı ve yasal olmayan gruplara dahil olabilme riski altında, sokağın tehlikeleri ile karşı karşıya iken, sokakta yaşayan çocuğun aileyle ilişkisi kesilmiş, sokağı mesken edinmiş, eğitim olanaklarından yoksun, madde bağımlısı olma, yasal olmayan gruplara katılma ve sokağın tehlikeleri ile daha fazla karşı karşıya olma riski oldukça yüksektir (Özer, 2013).

Sokakta çalışma, çocuklar için çok sayıda risk ve tehlikeyi beraberinde getirmektedir.

Sokakta Yaşayan Çocuklar

Yaşadıkları ortamlarda her türlü ihmal, istismar, sömürü ve kötü davranışa maruz kalan, aile veya yasal yakınlarıyla bağları kısmen ya da tamamen kopmuş, risklere karşı kendilerini koruyamayan, çoğunlukla da yaşadıkları ortam ve geçirdikleri travma sonucu uçuçu ve uyarıcı madde kullanan çocuklardır.

Sokakta Çalıştırılan Çocuklar

Ailelerinin, yakınlarının, çeşitli çıkarıcı kişi veya grupların sokak, meydan, pazar veya alışveriş merkezleri v.b. gibi yerlerde çalıştırarak, geçimlerini temin etmede araç olarak kullanılan çocuklardır.

**BİZ TEHLİKE DEĞİLİZ,
TEHLİKEDEYİZ !**

Sokakta çalışan çocukların maruz kaldıkları çeşitli şiddet, ihmal ve istismar edilme durumları “başkalarına şiddet uygulama, evden-okuldan kaçma, okulda başarısızlık, madde kullanma, madde bağımlısı olma, sokaktaki suçlu gruplarına katılma, psikolojik ve sosyal problemler yaşama” gibi olumsuzlukların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Çocuklar, ailelerinin ve kendilerinin içinde bulunduğu olumsuz şartlardan dolayı, sokakta, evde ve okulda şiddete maruz kalarak, küçük yaşlarda şiddeti öğrenmektedir. Böylece çocukların bir kısmı yaşadıkları şiddetin etkisiyle şiddetin çocukları olmaktadır (Bilgin, 2012).

Sokakta çalışan ya da yaşayan çocuklar yoksulluğun “görünen” yüzlerinden biridir.

Sokakta çalışan ya da yaşayan çocuklar yoksulluğun “görünen” yüzlerinden biridir. Dünyanın birçok ülkesinde (örneğin Latin Amerika ülkeleri, Güney Afrika Cumhuriyeti gibi) sokakta çalışan ya da yaşayan çocuklar yoksulluğun simgesi olmuşlardır. Ülkemizde de 1990’lı yılların başından itibaren illerimizin sokaklarında mendil satan, cam silen çocuklara sıklıkla rastlanmaya başlanmıştır. Farklı ülkelerde farklı ekonomik, politik ve sosyal koşulların etkileşimiyle ortaya çıkan “sokak çocukları” olgusu ülkemizde de oldukça önemsenen bir konu olmuştur. Ülkemizde sokakta çalışan çocuklar sayıca sokakta yaşayanlara göre kat kat yüksektir ve bu konuda yapılan çeşitli çalışmalar sokakta çalışan çocukların sokakta yaşayan çocuklardan farklı koşullara sahip olduğunu ve sokakta bulunma nedenlerinin birbirinden farklı olduğunu göstermiştir. Küçük de olsa, sokakta çalışan çocukların bir kısmı için ileride sokakta yaşama riski oldukça yüksektir (Müderisoğlu, 2009).

Çocuk haklarının yaşama geçmemiş olması v.b. nedenlerle sokağa itilen çocuk sayısı her geçen gün artmaktadır.

Bulutay (1995) sokakta çalışan çocukları şu şekilde: “aileleri ile bağları kopmamış, ailelerin gelirlerine katkıda bulunmak ve kendi kişisel harcamalarını karşılamak için çalışmak durumunda kalan çocuklar” olarak ele alırken; sokak çocukları kavramını ise: “aile bağları çok zayıflamış veya kopmuş, sokaktaki çocuk gruplarını ailesi yerine koyan, sokaktaki yaşamı benimsemiş çocuklar” şeklinde tanımlamaktadır (Erbay, 2008, s. 19).

Neden Sokaktalar?

- Aile içi şiddete maruz kalmaları
- Ailelerinin parçalanması
- Ailenin bakamayacağı sayıda çocuk yapması
- Ekonomik yetersizlik
- İstenmeyen gebelikler sonucu dünyaya gelmeleri
- İstismara uğramaları ve kurtuluşu sokakta aramaları
- Çarpık kentleşme sonucu sağlıklı yerleşim bölgelerinde olmaları
- Çocuk haklarının yaşama geçmemiş olması v.b. nedenlerle sokağa itilen çocuk sayısı her geçen gün artmaktadır.

Çocukları Sokakta Bekleyen Riskler ve Tehlikeler

- *Şiddet*: Diğer insanlar ve arkadaşları tarafından uygulanan şiddet
- *Madde Bağımlılığı*: Sigara, Alkol, Tiner, Bali, Hap v.b gibi Uyuşturucu maddeler
- *Suça Karıştırılma*: Yaşamak için hırsızlık, adam yaralama ve suç örgütlerine katılmaya zorlanma
- *Sağlık sorunları*: Madde kullanımı ve olumsuz yaşam koşullarından kaynaklanan fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları
- *Cinsel İstismar ve Ticari Cinsel Sömürü Aracı Olarak Kullanılma*: Taciz, tecavüz, fuhuşa sürüklenme

Sokak Çocuklarının Korunması ve Rehabilitasyonu İçin Sosyal Hizmet Uygulamaları

- Ebeveyn bilinçlendirilmesi
- Ailedeki çalışmayanlara iş imkanı sağlama
- Yaşı çalışmak için uygun olan çocuklara meslek edindirme
- Koruyucu aile uygulaması
- Çocuk ve gençlik merkezleri
- Toplumla Çalışma Uygulamaları
- ALO 183
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın Sokakta Yaşayan/Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli

İSTİSMARA UĞRAYAN ÇOCUKLAR VE SORUNLAR

Çocuk Hakları Sözleşmesinde İhmal İstismarın Yeri

Sözleşmenin 39. maddesi, “çocuğun gerek bedensel gerek zihinsel bakımdan tam erginliğe ulaşmamış olması nedeniyle doğum sonrasında olduğu kadar, doğum öncesinde de uygun yasal korumayı da içeren özel güvence ve koruma gereksiniminin bulunduğu” temelinde düzenlenmiştir.

Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır (md. 1). Bu sözleşmeye taraf olan devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar. Çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler (md.3).

Sözleşme, ayrıca çocuğun anne-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimale, ihmal ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemlerin alınmasını ve burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içerecek koruyucu önlemlerin alınmasının gerekliliğinden bahsetmektedir. Çocuklar her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suiistimale karşı korunmalıdır.

Sözleşmenin çocukların korunması ile ilgili en önemli vurgu 39. ve 40. maddelerde yapılmıştır. 39. maddeye göre: “Taraf devletler, her türlü ihmal, sömürü ya da suistimal, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulaması ya da silahlı çatışma mağduru olan bir çocuğun, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşması ve yeniden toplumla bütünleşebilmesini temin için uygun olan tüm önlemleri alırlar. Bu tür sağlığa kavuşturma ve toplumla bütünleştirme, çocuğun sağlığını, özgüvenini ve saygınlığını geliştirici bir ortamda gerçekleştirilir”.

Çocuk hakları sözleşmesi ile ihmal istismar ilişkisini eleştirel gözle inceleyiniz.

Çocuklara yönelik ihmal ve istismar davranışı insanlık tarihi kadar eskidir. Tarihin hemen her döneminde çocuklar yoksulluk, savaşlar, göç, hastalık ve kazalardan en biçimde etkilenmiş, tarlada, fabrikada, evde, madenlerde ağır çalışma koşulları altında çalışmış, bu koşullar nedeni ile hastalanmış, engelli hale gelmiş hatta hayatlarını kaybetmişlerdir. Günümüzde, her ne kadar ülkeden ülkeye, sosyo-kültürel özellikler açısından farklılık gösterse de çocuğun korunması, gözetilmesi, bunun yasalarla güvence altına alınması, devletlerin bu konuda politikalar geliştirilmesi önemli bir hedef hali gelmiştir. Fakat tüm çabalara karşın hala, hemen her ülkede, çocukların ihmal istismar içeren davranışlar ve uygulamalar nedeniyle ciddi acılar çektikleri bilinen bir gerçektir (Özbesler ve İçağasıoğlu Çoban, 2013).

Çocuk istismar ve ihmali, anne-baba ya da bakıcı gibi bir erişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin tümüdür.

SIRA SİZDE

Çocuklar her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suiistimale karşı korunmalıdır.

Bu eylem ya da eylemsizliklerin sonucu olarak çocuğun fiziksel, ruhsal, cinsel ya da sosyal açıdan zarar görmesi, sağlık ve güvenliğinin tehlikeye girmesi söz konusudur (Fırat, 2007).

Çocuklara bir yetişkin, toplum veya başka bir çocuk tarafından; bedensel, duygusal, zihinsel ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyen kasıtlı bir davranış uygulanması olarak tanımlanan çocuk istismarı, çocuklardaki hastalanma ve ölümün en önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Değişik tür ve boyutlarda; dini, ahlaki, teknolojik, toplumsal, kültürel, çocuğun kendisi ile ilgili, ailenin sosyoekonomik durumu ve ebeveynin özellikleri ile ilgili olmak üzere çeşitli kolaylaştırıcı faktörlerle ve bu faktörlerin birbirleriyle etkileşimine bağlı olarak gerçekleşmektedir (Yalçın, 2011).

Çocukların refahı alanında, çocukların yaşatılması, korunması ve geliştirilmesi açısından yeni yaklaşımlar ve standartlar getiren Çocuk Hakları Sözleşmesi çocukların yetiştirilmesinde toplumun, devletin ve ailenin sorumluluklarını, yeni ilke ve standartlarla açıklamaktadır. Bu ilke ve standartlarla "nitelikli insan"ın yetiştirilmesi temel hedef olarak belirlemiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocuğun sağlığı, gelişimi, eğitimi ve katılımı temel konular olarak ele alınmaktadır. Temel konular çerçevesinde çocuk ihmal ve istismarı önemli yer tutmaktadır. Türkiye'de oldukça yaygın olan çocuk ihmal ve istismarının çocuk hakları açısından incelenmesi önemlidir (Aral ve Gürsoy, 2001).

Çocukların ana babaları, onları bakıp gözetmek ve eğitmekle görevli kişiler (öğretmen, usta, bakıcı anne vb.) veya yabancılar tarafından; bedensel ve/veya psikolojik sağlıklarına zarar veren ya da fiziksel, duygusal, zihinsel ve/veya sosyal gelişimlerini engelleyen tutum ve davranışlara maruz bırakılmalarıdır.

Diğer bir tanıma göre 0-18 yaş grubundaki çocuğun kendisine bakmakla yükümlü kişiler veya yabancılar tarafından zarar verici olan, kaza-dışı ve önlenbilir bir davranışa maruz kalmasıdır.

Çocukların ruh ve beden sağlığını bozan, gelişimlerini engelleyen istismar ve ihmal toplumsal bir sorundur.

Resim 6.3

Çocukların ruh ve beden sağlığını bozan, gelişimlerini engelleyen istismar ve ihmal toplumsal bir sorundur. Bu kavram tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de gittikçe daha fazla kaygı yaratan bir sorun boyutu kazanmaktadır. Bu sorunun uygun şekilde ele alınmaması çocukta yaşam boyu sürebilecek fiziksel ve duygusal izler bırakabilir (Şahin, 2009).

Çocukluk döneminde karşılaşılan istismar ve ihmalin ölüme kadar gidebilen olumsuz etkileri yalnızca akut dönemle sınırlı kalmamaktadır. Büyüme ve gelişme sürecinde karşılaşılan olumsuz yaşam deneyimleri çocuğun geleceğini de şekillendirmekte, oluşan sorunlar yıllar içinde çok farklı tablolara neden olabilmektedir (Ulukol, 2009).

Çocuğa şiddet uygulayan kişiler çoğu kez tanıdığı, evi, okulu, işyeri gibi yakın çevresinde bulunan erişkinlerdir. Aile içi şiddet çocuğa anne babası ya da evdeki diğer büyükler tarafından, okulda şiddet ise öğretmenler, görevliler ya da diğer öğrenciler tarafından uygulanmaktadır.

Anne baba yaşının çok genç olması, işsizlik, ekonomik sıkıntılar, aile içi geçimsizlik, alkol ya da uyuşturucu kullanımı, çok çocuklu aile, ana babada ruhsal bozukluk gibi etmenler aile içinde çocuğun şiddete maruz kalmasını artırırken, okulda da öğretmenin kişilik bozukluğu, kalabalık sınıflar, sosyal baskılar, disiplin yöntemi olarak dayanın kabul görmesi gibi nedenler şiddete yol açmaktadır.

İstismara uğrayan çocuk, aile birliğinin bozulacağı endişesiyle, korkutulduğu ve sindirildiği için, yaşadığı taravmanın etkisiyle karşı koyacak gücü bulamadığından veya kendisine yapılamı tam olarak algılayamadığından vb. çeşitli nedenlerle sessiz kalmaktadır. Bazı çocuklar ve istismara tanık olan erişkinler ise ne yapacaklarını, nereye başvuracaklarını bilmemeleri; yalnız bırakılacaklarını, olayın medyaya yansiyarak aile şereflerine leke sürüleceğini düşünmeleri, yasaların kendilerini yeterince koruyamayacağını ve özellikle istismar aile içinde gerçekleşmişse faille karşı karşıya gelmeleri halinde daha ciddi travmaya uğrayacaklarını hatta öldürülebileceklerini düşünmeleri vb. çeşitli sebeplerden dolayı olayı gizlemektedirler (Yalçın, 2011).

İstismara uğrayan çocuktaki bazı özellikler istismarı kolaylaştırmaktadır. Bu risk faktörlerini taşıyan çocuklar çoğunlukla fiziksel şiddete maruz kalmaktadırlar. Genellikle her yaşta çocuk istismarla karşı karşıya kalmakta ise de yaş küçüldükçe istismara uğrama olasılığı ve istismarın çocuk üzerindeki olumsuz etkisi artmaktadır.

Çocukla ilgili risk faktörleri şu şekildedir (Yalçın, 2011):

- Çocukta hiperaktivite, tik, kekemelik
- Engelli çocuk (fiziksel sakatlık, doğumsal anomaliler, zeka geriliği)
- Sürekli veya aşırı ağlayan çocuk
- Çocukta davranış bozuklukları
- Çocukta okul başarısızlığı
- Anti sosyal arkadaş grubu
- Bazı toplumlarda kız çocuğu olmak
- Gebe annenin diğer çocuğu olmak
- Az uyuma ve uyku düzensizlikleri
- İkiz, üçüz çocuklardan biri olmak
- Düşük doğum ağırlıklı ve/veya prematüre çocuklar
- Çocuğun beklenen, istenen cinsiyette olmaması
- Yemek yemeyen iştahsız çocuk veya aşırı iştahlı çocuk
- Gece işemeleri (enüresis)
- Kronik hastalıklar ve çocukluk travmaları

Aile ile ilgili risk faktörleri ise şu şekildedir (Yalçın, 2011):

- Yoksulluk
- Evsizlik
- İşsizlik
- Düşük eğitim düzeyi
- Zamansız ve istenmeyen gebelik veya evlilik dışı gebelik
- Çok çocukluluk
- Stresli iş ortamı veya iş yaşamında başarısızlık
- Stresli yaşam olayları
- Zayıf destekli tek ebeveyn
- Sosyal izolasyon ve sosyal destek zayıflığı
- Kültürel açıdan uyumsuzluk
- Sağlık, bakım ve sosyal hizmet olanaklarına yeterince ulaşamama

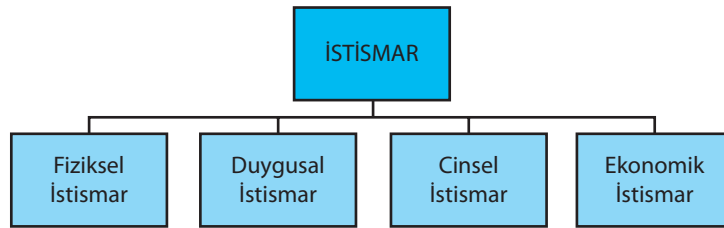
Anne baba ile ilgili risk faktörleri şu şekildedir:

- Çocukluklarında istismara uğramış olmaları (ailede değişik tipte istismarların kuşaktan kuşağa geçmesi – saldırganlık)
- Mutsuz çocukluk geçirmiş olmaları
- Her türlü ruhsal problemler ve hastalıklar (depresyon, kişilik bozuklukları)
- Duygusal açıdan olgunlaşmamış olmaları (çocuğun sorumluluğunu alabilecek olgunlukta olmamaları)

- Anne ve/veya babada ciddi cinsel sorunlar ve anormal cinsel eğilimler
- Alkol ve/veya madde bağımlısı olmaları
- Üvey anne veya üvey baba
- Küçük yaşta (20 yaşın altında) doğum yapan anne
- Sık aralıklarla doğum yapan anne
- Ana babanın beklentilerinin çocuğun gelişimi ile uygunsuzluğu
- İlgisiz, hoşgörüsüz ya da aşırı kaygılı olmaları
- Düşük eğitim düzeyi
- Anne ile baba arasındaki sorunlar, sevgisizlik, iletişim problemleri
- Tek ebeveyn olmak (boşanma, ölüm, ayrı yaşama vb.)
- Dış çevre ile ilişkisini kesmiş, anti sosyal ebeveyn

Son olarak toplumla ilgili risk faktörleri ise şu şekildedir:

- Yoksulluk
- Sosyal eşitsizlikler (cinsiyet ile ilgili eşitsizlikler: kız çocuklarının okula gönderilmemesi,
- 13-14 yaşında evlendirilmeleri vb. o toplumda uygulanan ve normal kabul edilen durumlar
- Korunmaya yönelik yasa olmaması veya uygulanmasındaki aksaklıklar
- Çocuğa verilen değerin az olması
- Organize şiddet (silahlanma, suç hızında artma, büyük sosyal çatışmalar, iç ve dış savaş çocuk istismarının yaşanmasını kolaylaştıran faktörlerdendir.
- Şiddetin sosyal kabul edilebilirliğinin artması (dayak cennetten çıkmadır vb.)
- Kültürel normlar (kadın ve erkeklerin rolleri, ebeveyn-çocuk ilişkileri ve aile içi ilişkilerin gizliliği ile ilgili kültürel normlar, ailelerin tercihlerini belirleyen kültürel değerler ve ekonomik güçler)
- Çocuk-aile politikaları (ebeveynin çocuğu terk etmesi, annenin çalışması, çocuğun bakımının sağlanamaması vb.)
- Sosyal bağlantılar ve komşuluk ilişkilerinin düşük olması

Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar, belirlenmesi en kolay olan istismar çeşididir..

Ludwig'e göre (2006) fiziksel istismar; birincil olarak ihmal sonucu, (1) çocuğun güvenliğinin tehlikeye girmesi, (2) çocuğun fiziksel yeteneklerinin geçici ya da kalıcı olarak zarar görmesi, (3) sürekli tekrarlandığı anlaşılan ve tanımlanamayan fiziksel yaralanma belirtilerinin gözlenmesidir.

Bir erişkinin itaati sağlama, cezalandırma ya da öfke boşaltma amacı ile elle ve/veya aletle çocuğun vücudunun herhangi bir yerine iz bırakacak şekilde şiddet uygulayarak çocuğa bir zarar verilmesidir.

Vücutta fiziksel hasara neden olan kırıkların, yanıkların ve benzeri her türlü lezyonların ortaya çıkmasına yol açan istismar türüdür. Belirlenmesi en kolay olan istismar çeşididir.

Fiziksel istismara bağlı yaralanmalar en çok göğüste, sırtta, baldırlarda, genital bölgelerde, üst kolda, yüzde, üst dudak ve damak ile gözlerde görülmektedir.

Duygusal İstismar

Reddetme: Yetişkin bireyin çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaması, o yokmuş gibi davranması, yardım taleplerini reddetmesi, çocuğa bir işe yaramadığı duygusunu vermek, evdeki her hatadan sorumlu tutarak günah keçisi yapmak, fiziksel temastan kaçınmak...

Tek başına bırakmak: Ebeveynin çocuğu toplumsal ilişkilerden ve kendinden uzak tutması, bu tür ilişkiler için fırsat sağlamaması hatta engellemesi,

Yıldırma: Ebeveynin sözel veya fiziksel saldırılar ile çocuğu korkutması, tehdit etmesi, gözdağı vermesi,

Suçta yöneltme: Çocukların antisosyal davranışlara yöneltilmesi, buna özendirilmesi, kötü örnekler

Duygusal tepki vermeyi reddetme: Çocuğun sağlıklı olarak hem duygusal hem de sosyal gelişimini sağlayacak tepkilerin verilmemesi

Aşağılama: Çocuğun küçük düşmesine neden olacak, onurunu zedeleyecek davranışlarda bulunması, başkalarının yanında azarlama, yetersizlik duygusu uyandıracak takma isimlerle çağırma...

Kendi çıkarına kullanma: Ebeveynin kendi çıkarları için çocuğu kullanmasıdır. Çocuğun evlilik güvencesi olarak kullanılması gibi.

Vaktinden önce yetişkin rolü verme: Çocuktan gerçekçi olmayan başarılar beklenmesi, yaş gelişimine uygun olmayan sorumlulukların verilmesi.

Cinsel İstismar

Cinsel istismar National Center for Child Abuse and Neglect tarafından şöyle tanımlanmıştır: “Çocuğun cinsel suçu işleyen ya da diğer bir kişi tarafından uyaran olarak kullanıldığı çocuk ile yetişkin arasındaki ilişki ve etkileşimdir.” (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2001).

Çocuk istismar türleri içerisinde saptanması en zor olan ve çoğunlukla gizli kalan cinsel istismar, kısa ve uzun dönem ruhsal etkileri bakımından önemli bir olgudur. Çok farklı biçimlerde olabilen cinsel istismar; Genital bölgeleri ellemeden teşhircilik, röntgencilik, irza geçme, pornografide kullanmaya kadar gidebilen davranışları içermektedir (Sandalcı, 2002).

Cinsel istismar, cinsel doyum için çocuğu kullanmak ya da bir başkasının çocuğu bu amaçla kullanmasına izin vermektir. Cinsel istismar, psikososyal gelişimini tamamlamamış ve yaşı küçük kız veya erkek çocuğun bir yetişkin tarafından cinsel uyarı, cinsel doyum için kullanılmasıdır. Cinsel doyumu çocuklarla ilişkide arayan cinsel açıdan yetersiz kişilerce başvuru olan bir suç çeşidi sayılmaktadır.

Çocukların her türlü cinsel suistimal ve cinsel istismardan korunması ve çocuk pornosu ile mücadele de, Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmalarına İlişkin Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi) ülkemiz tarafından 2007 yılında imzalanmış ve 2010 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Cinsel istismara uğrayan çocuklarda vücudunun değişik yerlerinde tırnak izleri, gözaltında morluk gibi bir takım fiziksel belirtiler olabilir. Baş ve karın ağrısı, kusma, iştah azalması, dudak/ağız ve genital/anal bölgede ağrı, şişme, kızarma, kanama, iltihap kapmaları, vücudun çeşitli yerlerinde morluklar, şişkinlikler, üriner iltihaplar, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve altını ıslatma gibi fiziksel belirtiler gözlenebilir.

Cinsel istismar, cinsel doyum için çocuğu kullanmak ya da bir başkasının çocuğu bu amaçla kullanmasına izin vermektir.

Ensest

Ensest, bir kişinin annesi, babası, kardeşi, amcası, dayısı, halası, teyzesi, torunları ile olan cinsel ilişkisidir. İlişki özellikle taraflardan birinin rızasına rağmen, zorla ve baskıyla ya da ödül ve kandırmayla ortaya çıktığında bir istismar konusu olarak görülmektedir. Aile içi ya da akrabalar arası ilişkilerden yararlanılarak gerçekleştirilen, bir tarafın açık istismarına dayanan cinsel ilişki ensesti kendi bağlamının ötesinde de bir suç durumuna getirmektedir. Çünkü bu durumda ortaya çıkan cinsel istismar durumudur ve ensestin tabusal niteliği bu suçun (istismarın) kolay ortaya çıkarılmasını, suçun cezalandırılmasını ve engellenmesini zorlaştırmaktadır.

Enseste ilişkin kesin rakamsal veriler yok denecek kadar sınırlıdır. Bunun temel sebebi ensestin toplumda utanç duyulan bir şey olmasıdır, ensest ilişki içinde olan bireyler, bunu her zaman gizleme eğilimindedirler. Bu durum, ensest ilişkideki istismar ve suç durumunu vahimleştirmekte, istismar edilenin bu söz konusu utanç duygusuyla orantılı olarak istismar durumu sürgit devam edebilmektedir.

Ensest ilişkiler genelde psikolojik bir sorun haline gelip yardım istendiğinde ya da yasal uygulamaların devreye girdiği durumlarda ortaya çıkabilmektedir. Bununla birlikte, özellikle kadınların ve çocukların ensest ilişki durumlarında istismar edildiği söylenebilir.

Bir istismar olarak ensest, istismara uğrayan kişide ciddi psikolojik travmalara sebep olabilmektedir. Özellikle aile içinde çocukların istismar edilmesi bu çocuklarda büyük yıkımlara yol açabilme riski taşımaktadır.

Kızın annesiyle babası ayrılıyorlar kız 5 yaşındayken, kız babasıyla birlikte kalıyor, babası kızını 5 yaşından 12 yaşına kadar değişik şekilde istismar ediyor ama kız babanın evlada gösterdiği sevginin bu olduğunu düşünüyor kendi içerisinde, yani bir baba evladını böyle sever diyor, baba başka bir kadınla yaşamaya başlıyor ve aynen kıza yaptığı eylemleri ona yapmaya başlıyor, kız bunları görüyor, babasıyla bayanın cinsel hayatını, babam artık beni sevmiyor, onu seviyor diye gidip babasını bıçaklıyor...” (Çavlin-Bozbeyoğlu, 2009).

Çocuklar Neden Yaşadıklarından Bahsetmezler?

- Kendilerinden inanılmayacağını düşünürler.
- Başlarının belaya gireceğinden korkarlar.
- İstismarcının tehdidinden korkarlar.
- İstismarcıyı korumak isteyebilirler, istismarcıyı sevebilir ama yaptıklarını sevmezler.
- Nasıl anlatılacağını bilmeyebilirler.
- Cinsel davranışların yanlış olduğunu bilmeyebilirler.
- Çocuklar istismar konusunda bunu düşünürken yetişkinler de bu konuda gelenekler ve kültürün etkisi altında kalmaktadır.

Kimi durumlarda yetişkinler, çoğunlukla kültürel öğelerin de etkisiyle, istismar içeren bir davranışta bulduklarını bilmeyebilir ya da bunu kabul etmeyebilirler. Örneğin, toplumumuzda kız çocuklarının 18 yaşından önce evlendirilmeleri kanunen yasaklanmıştır. Buna karşın kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi davranışı yaygın bir sosyo-kültürel durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Yetişkinler, bu durumu istismar olarak görmekte ya da çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini bilseler de, sosyal veya kültürel anlamda normal olarak düşünmektedirler (Özbesler ve İçağasıoğlu Çoban, 2013).

Ensest, bir kişinin annesi, babası, kardeşi, amcası, dayısı, halası, teyzesi, torunları ile olan cinsel ilişkidir.

VAKA ÖRNEĞİ

..... İlindeki 5 yaşındaki yeğenine cinsel istismarda bulunduğu iddia edilen dayı ile çocuğun üzerine kaynar su dökerek işkence yaptığı iddia edilen aneanne tutuklanarak cezaevine gönderildi.

Annenin (A. K.) 2011 yılında vefatı üzerine Ş.K.'nın bakımını aneanne üstlenmiştir. Aneanne ile birlikte yaşayan dayı A.Ü'nün, 5 yaşındaki Ş.K.'ya günlerce tecavüz ettiği ve sonrasında da öldürmeye teşebbüs ettiği iddia edildi. İddiaya göre minik çocuğun durumunu öğrenen aneanne H. K., tecavüz olayının anlaşılmasında için çocuğun üzerine kaynar su dökerek her tarafını yaktı. Çocuğun düştüğü izlenimini vermek için 2.5 metrelik yükseklikten attıkları ve sonrasında çarşafa sararak üç gün bir odada beklettikleri iddia edildi.

Bir iddiaya göre köyün imamının üç gündür Ş.K'yı göremediği, çocuğu merak ettiği ve eve gittiğinde ise çocuğun inilti seslerini duyduğu, bunu fark eden ailenin ise çocuk düştü diyerek çocuğu hastaneye götürdüğü elde edilen bilgiler arasındadır.

..... İlindeki 5 yaşındaki yeğenine cinsel istismarda bulunduğu iddia edilen dayı ile çocuğun üzerine kaynar su dökerek işkence yaptığı iddia edilen aneanne tutuklanarak cezaevine gönderildi.

Annenin (A. K.) 2011 yılında vefatı üzerine Ş.K.'nın bakımını aneanne üstlenmiştir. Aneanne ile birlikte yaşayan dayı A.Ü'nün, 5 yaşındaki Ş.K.'ya günlerce tecavüz ettiği ve sonrasında da öldürmeye teşebbüs ettiği iddia edildi. İddiaya göre minik çocuğun durumunu öğrenen aneanne H. K., tecavüz olayının anlaşılmasında için çocuğun üzerine kaynar su dökerek her tarafını yaktı. Çocuğun düştüğü izlenimini vermek için 2.5 metrelik yükseklikten attıkları ve sonrasında çarşafa sararak üç gün bir odada beklettikleri iddia edildi.

Bir iddiaya göre köyün imamının üç gündür Ş.K'yı göremediği, çocuğu merak ettiği ve eve gittiğinde ise çocuğun inilti seslerini duyduğu, bunu fark eden ailenin ise çocuk düştü diyerek çocuğu hastaneye götürdüğü elde edilen bilgiler arasındadır.

..... Devlet Hastanesi'ndeki ilk muayenesi sırasında çocuğun üzerindeki yanıklardan işkence gördüğünü tespit eden doktorlar durumu hastane polisine bildirdi. Hastane polisi de olayı

İlçe Jandarma Komutanlığı'na iletince aneanne H. K. ile dayı A. Ü. gözaltına alındı.

.... Cumhuriyet Savcılığı'ndaki ifadelerinin ardından nöbetçi mahkemeye sevk edilen her iki zanlı da tutuklanarak Kapalı Ceza ve Tutukevi'ne gönderildi.

Çocuk hakkında bakım tedbir kararı verilerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne korunma ve bakım altına alınmıştır. Halen yoğun bakım ünitesinde tedavisi süren çocuğun bir dizi ameliyat geçireceği hastane yetkililerince ifade edilmektedir.

Dayı hakkında yapılan araştırmalarda adam yaralama, hayvanlara tecavüz gibi bir çok olaydan dolayı cezaevine girdiği öğrenilmiştir.

Ekonomik İstismar

Çocuk işgücü, “çocukları, çocukluklarından, potansiyellerinden ve onurlarından yoksun bırakan, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren bir çalışma” olarak ifade bulmaktadır. Bu ifadeye göre çalışma, çocuklar için zihinsel, fiziksel, sosyal ve ahlaki olarak tehlikeli ve zarar vericidir (Child Labour, 2004, s. 16).

Diğer bir tanıma göre çalışan çocuklar; “fizyolojik veya hukuki olarak çocuk kabul edilen yaş sınırları içinde bulunanlardan fikri veya bedeni emeğini arz ederek çalışanlar” şeklinde tanımlanmaktadır (Alper, 1994, s. 64). Başka bir görüşe göre ise çalışan çocuklar; “sosyo-ekonomik konumları gereği maddi kazanç elde etmek veya meslek edinmek amacıyla esnaf ve sanatkarlar yanında, sanayi iş kolunda, tarım sektöründe ve marjinal çalışma alanlarında üretime katılan on sekiz ve daha küçük yaşlardaki bireyler” olarak tanımlanmaktadır (Bulut, 1997, s. 44).

Türkiye İstatistik Kurumu Hane Halkı Çocuk İşgücü Anketi sonuçları çocuk işgücü ile ilgili çarpıcı veriler ortaya koymaktadır.

Tablo 6.1

Yaş aralığı	1994		1999		20056		2012	
	n	%	n	%	n	%	n	%
6-14	958.000	8.8	609.000	5.1	320.000	2.6	292.000	2.6
15-17	1.312.000	36.6	1.021.000	26.3	638.000	16.9	601.000	15.6

Çocuk işgücü, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren bir çalışmadır.

Çalışan çocukların %44,7'si (399 bin kişi) tarım, %24,3'ü (217 bin kişi) sanayi ve %31'i (277 bin kişi) hizmet sektöründe yer almaktadır. Sektör bazındaki sonuçlar, 2006 yılı sonuçları ile karşılaştırıldığında tarım sektörünün istihdam edilenler içindeki payı 8,1 puan artarken, sanayi sektörünün payı 6,6 puan ve hizmet sektörünün payı ise 1,5 puan azalmıştır.

Çocukların ekonomik olarak istismar edilmesi konusunda dikkate alınması gereken nokta onların iş ve çalışma ortamına dahil edilmesidir. Çocukların iş yaşamına dahil edilmesi, onların üzerindeki otoritenin kötüye kullanılması sonucunu da ortaya çıkarmaktadır. Ekonomik istismar, çocuğun gelişimini engelleyen, haklarını ihlal eden işlerde ya da düşük ücretli işgücü olarak çalışması veya çalıştırılmasıdır. Ailelerin ekonomik durumlarının yetersiz olması ve bunun yanında günümüz ekonomik şartlarında çocuk emeğinin ucuz olması ve işverenin de ucuz işgücünü tercih etmesi çocukların ekonomik yönden istismar edilmesindeki en önemli etkenlerdir (Fırat, 2007).

Çocuğun ekonomik amaçlar doğrultusunda, ona uygun olmayan şekillerde, kullanılması onun çocukluğunu yaşamasına engel olmakta, erken yaşta bedensel ve zihinsel rahatsızlıklar edinmesine neden olabilmektedir. Çocukların ekonomik yönden istismar edilmesinin önlenmesinin en önemli ve en etkili yolu, devletin çalışma alanında çocukların korunmasına yönelik yasal düzenlemeleri sağlaması ve bu konuda güçlü denetim mekanizmalarını oluşturmasıdır.

Çocukların aşağıdaki ortamlarda çalıştırılmaları söz konusu olmaktadır:

- Tarım sektörü
- Sanayi sektörü
- Hizmet sektörü
- Sokak sektörü

SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR

Suç olgusu, tüm toplumlarda görülen, bireye ve topluma maliyeti yüksek olan bir sosyal sorundur. Bu sosyal sorun; kadın, erkek, yaşlı, genç, çocuk tüm nüfus gruplarında görülmektedir. Ancak fiziksel, duygusal ve sosyal gelişime yapacağı olumsuz etki nedeniyle çocuk suçluluğu, diğer nüfus gruplarına göre daha büyük bir önem arz etmektedir.

Günümüz toplumlarının en önemli sorunlarından birisi artan suç oranlarıdır. Genel suçluluğun içinde çocuk suçlarındaki artış oranları, dikkat çekmektedir. Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar olgusu, dünya gündeminin en üst sıralarında yer alan ve öncelikli çözüm bekleyen ekonomik ve toplumsal bir sorundur. Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar, suça yönelmeleri için gereken bütün şartlara sahip olmaları itibarıyla organize suç grupları için kaynak olmaktadır ki bu husus sorunun önemini daha çok artırmaktadır (Korkmaz, 2013).

Suç olgusu, eski çağlardan beri tüm toplumlarda görülen sosyal bir sorundur. Bireye maliyetinin yanı sıra, sosyal bir sorun olması nedeniyle topluma da büyük bir maliyetler getirmiş ve her toplumun çözmek için çaba sarfettiği bir sorun haline gelmiştir. Bazı te-

Suç olgusu, tüm toplumlarda görülen, bireye ve topluma maliyeti yüksek olan bir sosyal sorundur.

orisyenler suçluluğu kalıtsal tiplere bağlarken bazıları sosyal çevrenin etkili olduğunu ileri sürmüş, bazıları ise her ikisinin de önemini vurgulamıştır (İl, 2003).

Çocuk suçluluğu, kanuni sorumluluk yaşının altındaki genç insanların çeşitli suç türleri içinde kanunu ihlal etmesi durumudur (Barker, 1988).

Suçta sürüklenen çocuk iki kez cezalandırılır: Önce kendi yaratmadığı koşulların kurbanı olduğu için yeterince cezalandırılmıştır, sonra da suçlu damgası vurularak toplum dışına itildiği için (Yörükoğlu, 2000).

Çelik (2003:2)'e göre aile açısından çocuğu suçta iten etkenler şunlardır:

1. Sağlıksız aile içi ilişkiler
2. Parçalanmış aileler
3. Ailede suçlu kişilerin varlığı
4. Aile içi şiddet

Aile temel ihtiyaçların dışında, çocuğun sevmek ve korunmak ihtiyaçlarını da karşılar. Bunlar uygun bir şekilde doyurulmadığında saldırganlık dürtüleri oluşur. Bu nedenle çocuğun temel sosyalleşme kurumu olan ailenin suçlulukta önemi büyüktür (Savaşır, 1991: 25).

Durdubaş (2001, s. 209) çocuk suçluluğunun aileyle ilgili risk faktörlerini ayrıntılı olarak maddeleştirmiştir. Buna göre:

1. Evde çocuğa katı disiplin uygulanması, kötü muamele, şiddet, ihmal ve istismar
2. Reddedici ve kısıtlayıcı ana baba davranışları
3. Ailenin parçalanması
4. Aile içinde suç işlemiş kişilerin varlığı, özellikle anne babanın cezaevinde oluşu
5. Evden kaçma veya ayrı yaşama
6. Çocuğun ve ailedeki diğer bireylerin kişilikleri
7. Çocuk ve ailenin yaşadığı çevre ve ekonomik koşullar
8. Çocuk ve diğer aile bireylerindeki ruh sağlığı bozuklukları ve hastalıklar
9. Aile bireyleri ve çocuk arasındaki iletişimin niteliği
10. Ailede madde bağımlılığı ve alkolizm
11. Anne babanın evliliklerindeki uyumsuzluk, kavga ve evi terk etmeleri, bireyler arasındaki paylaşım, sıcaklık, yakınlık gibi ilgi yoksunlukları ve ev düzensizliği
12. Suça yönelten yanlış inançlar ve töreler

Görülmektedir ki aile, çocuğun suç davranışını benimsemesinde veya benimsememesinde önemli bir etkiye sahiptir. Olumlu bir model olan, çocuğun sosyalleşmesini yeterli ve başarılı şekilde sağlayan, çocuğa karşı tutumunu demokratik olarak sürdüren ve çocukla iletişimi koparmayan aileler çocuklarının suça yönelmemesinde pozitif bir etkiye sahip olacaklardır.

Aile, çocuğun suç davranışını ortaya çıkmasında önemli bir etkiye sahiptir.

VAKA ÖRNEĞİ

1982 doğumlu anne ile 1978 doğumlu baba 2000 yılında severek evlenmiştir. ailesinin rızası dışında evlendiği için uzun bir süre ailesinin kendisi ile konuşmadığı ve sonraki süreçte eşi ile yaşadığı olaylarda ailesinin kendisine destek olmadığı belirtilmiştir. Çiftin evliliklerinden 2001 doğumlu ve 2006 doğumlu isimlerinde çocukları olmuştur. Hanım, eşinin mevsimlik işçi olarak çalıştığı ve ailesinin ihtiyaçlarını karşıladığını, evliliklerinin ilk üç yılında kayınvalidesi ile birlikte yaşadıklarını ve eşi ile hiçbir sorun yaşamadıklarını, ancak üçüncü yılın sonunda kendi ev düzenlerini kurduklarını, bundan sonra eşi ile sorunlar yaşamaya başladıklarını, eşinin kendisine yönelik aşırı kıskançlık ve buna bağlı hakaret, kötü muamele ve şiddet uygulamaya başladığını, eşinin bu davranışlarına daha fazla dayanamayarak kızı'yi bırakarak baba evine döndüğünü, ancak 5-6 ay sonra kızının hasretine dayanamayarak eşinin ailesinin ve kendi ailesinin de eşi ile barışmasını

istememesi ve bu anlamda kendisine baskı yapmaları nedeniyle eşi ile barıştığını, eşinin bir süre kendisine iyi davrandığını, ancak ikinci çocukları doğduktan sonra eşinin yeniden kendisine şiddet uygulamaya başladığını, çocuklarının yanında da fiziksel şiddet uyguladığını ve çocuklarının yanında uygunsuz davranış ve isteklerde bulunduğunu, bu nedenle 2009 yılı yaz aylarında çocukları ile birlikte evi terk ettiğini ve bir süre yurt dışında yaşayan kız kardeşinin evinde kaldığını, ancak ablanın evine dönmesi ve bu süreçte annesini ikna ederek baba evine döndüğünü ancak babasının kendisini hiç affetmediğini ve aynı ev içerisinde babasının kendisi ile konuşmadığını, çocuklarına duygusal şiddet uyguladığını ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamadığını, 2010 yılı Kasım ayında ailelerin devreye girmesi ve babasının baskılarından dolayı yeniden eşi ile barıştığını ve ayrı eve çıktığını, anne'un iki kez boşanma davası açtığını, ilk davasının davaya katılmaması nedeniyle davanın düştüğü, ikinci davanın görüldüğü süreçte ailelerin baskısı ile tekrar bir araya geldikleri ve bu süreçte 2010 Aralık ayında eşinin öz kızına cinsel tacizde bulunması nedeniyle eşini evden çıkardığını, bir süre sonra konuyu boşanma avukatı ile paylaştığı ve avukatı ile birlikte Ankara Adliyesine giderek eşi hakkında suç duyurusunda bulunduğunu ve eşinin yaklaşık üç ay tutuklu yargılandığı ve sonrasında tutuksuz yargılandığı ve yargılama sürecinin devam ettiği belirtilmiştir.

25.02.2012 tarihinde kızı'un kardeşine eldiven almak için ikametgâhına yakın bir eldivenciden kardeşine eldiven almaya gittiği sırada eşi'un kızının karşısına çıkarak "seni annenden alacağım, neden beni ceza evine yatırdınız yazık değil mi bana, sana söyleyeceklerim var biraz yürüyelim" dediğini, kızının bunun üzerine bana o hareketleri yapmasaydın ceza evinde yatmazsın dediğini, kızının korkusundan ve babasının söyleyeceklerini merak etmesinden dolayı baba ile birlikte sokaklarında yaklaşık 10-15 dakika yürüdükleri ve sonrasında kızının eve döndüğünü ve bunları kızı eve döndükten sonra kızına neden geç kaldığını sorduğunda kızının anlattığını ifade etmiştir. Çocuk ile yapılan görüşmede babasının kendisine "seni annenden alacağım, neden beni ceza evine yatırdınız yazık değil mi bana" dediğini bir süre sokakta yürüdüklerini ve kendisine 50 TL para verdiğini ifade etmiştir. Anne kızını sokağa yalnız bırakmadığını, bir yıldır eşinin kendilerini rahatsız etmediğini, bu nedenle kızını evlerinin yakınındaki mağazaya gitmesine izin verdiğini, eşinin o sırada internet kafenin önünde olduğunu, eşinin kızını yada kendilerini takip ettiğini düşünmediğini, rastlantı olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Baba ile numaralı cep numarasından ulaşılmış ve kendisi ile görüşme yapılmıştır. 25/01/2012 tarihinde internet kafenin önünde iken kızını gördüğünü, kızı ile konuştuğunu, derslerini ve nasıl olduğunu sorduğunu, kendisine harçlık vererek eve gönderdiğini, yargı sürecinin devam ettiğini, kızına zarar verme yada kaçırma gibi bir düşüncesinin olmadığını, böyle bir durumun yargı sürecinde aleyhine sonuç doğurabileceğini bildiğini, son mahkemenin görüleceğini, beraat edeceğine inandığını, annesinin kızını olumsuz yönlendirdiğini, dava sonuçlandıktan sonra kızını alacağını, bunu kızına söylediğini, kızına cinsel tacizde bulunmadığını, bunun annenin yönlendirmesi olduğunu, eşi'un kendisini ve kızını terk ederek baba evine döndüğü yaklaşık altı ay kadar çocuğuna kendisinin baktığını, yargı karara varduktan sonra kızını alacağını, bu süreçte kızını almayacağını, yargı sürecini etkilemeyeceğini, yargı sürecinin bir yıldır devam ettiğini ve tutuksuz yargılandığını, bu süreçte kızına herhangi bir zararının olmadığını, kızını tesadüfen gördüğünü ve kızının halini hatırlıyıp sorduğunu belirtmiş olup anne'ta eşinin bir yıldır kendilerini rahatsız etmediğini, karşılarına çıkmadığını belirtmiştir.

SOSYAL HİZMET ODAĞINDA RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR

IFSW'nin son tanımına göre (2014) sosyal hizmet sosyal değişme ve gelişmeyi, sosyal bütünleşmeyi ve insanların özgürleşmesini ve güçlenmesini arttıran uygulama odaklı bir meslek ve akademik disiplindir. Sosyal adalet, insan hakları, kolektif sorumluluk ve farklılıklara saygı sosyal hizmetin odağını oluşturan ilkelerdir. Sosyal ve beşeri bilimler, yerel bilgi ve sosyal hizmet teorileriyle desteklenen sosyal hizmet disiplini iyilik halini arttırmak ve yaşam zorluklarına işaret eden yapı ve insanlarla ilgilidir (<http://www.ifsw.org>).

Sosyal hizmetin misyon niteliğindeki bu tanımı, çocuk hakları ve sorunları hakkında da çerçeve çizmektedir. Bununla birlikte reelde ihmal-istismar, sokakta çalışma ve suçta sürüklenme olguları gün geçtikçe artmaktadır.

Toplumun sosyal yapısını oluşturacak olan çocukların, beden ve ruh sağlıklarının korunması herkes tarafından kabul edildiği halde, toplumda hala korunmasız, güçsüz ve hakkını savunamayan çok sayıda çocuk şiddete maruz kalmaktadır (Tezel, 2002).

Çocuğa yönelik istismar ve ihmal alanında tıp, hukuk, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet gibi disiplinler gerek terminoloji (istismar ve ihmalin tanımlanması) gerekse uygulamalar (ihmal ve istismarın önlenmesi, tedavi ve rehabilitasyon) gibi konularda farklı ele alışlara sahiptir. Polat (2007, s. 26)'ın da belirttiği gibi hukukçular kanunların belirttiği kılıplar içinde istismarla ilgilidirler, bu nedenle istismarın kanıtlarla ortaya konması birincil önceliktir. Doktorlar ise, vücutta görülen lezyonların ortadan kaldırılması için çalışırken, psikologlar, istismar ve ihmalin davranışlara yansıyan sorunların ortadan kaldırılması ile çalışırlar. Sosyal hizmet uzmanları ise konuyu hukuksal, tıbbi, ruhsal, sosyal tüm boyutları ile değerlendirmek ve çocuğun üstün yararı için farklı sistemlerle çalışır.

Risk altındaki çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarını eleştirel gözle inceleyiniz.

SIRA SİZDE

Özet

Çocukluk dönemi ve bu dönemdeki sorunları açıklamak. Çocukluk dönemi, bakım ve korunma gerektiren özel bir dönemdir. Gelecek yaşamın temelleri bu dönemde atılır. Çocukluk, sosyo-kültürel bir kavramdır. Bu dönemin geçmiş zamanlarda kabul edilmemesi ve çocuklara yetişkin olarak muamele edilmesi, uzun yıllar bu dönemin gözardı edilmesine yol açmıştır. Modernizmle birlikte çocukluk diye bir dönemin kabul edilmesi bir çığır açmıştır. Bundan sonra çocukların kendi dönemlerine ilişki sorunları, ihtiyaçları olduğu vurgulanmış ve çocuklukluk yeniden kurgulanmıştır. Bu dönüşüm, çocuk haklarının da yerleşmesine olumlu etki yapmış ve çocukluk kavramı yeniden ele alınmaya başlanmıştır.

Çocuk hakları ve çocuğun değeri konusunu tartışmak. Bir ülkede çocuğa verilen değer, o ülkede çocuk haklarının ne durumda olduğunun değerlendirilmesinde kilit bir rol oynamaktadır. Bir başka deyişle, çocuğa verilen değer ile çocuk haklarının uygulanması doğru orantılıdır. Bu temelde Türkiye'de çocuk hakları uygulamalarının analizini yapmadan önce çocuğun değeri bağlamında bir değerlendirme yapmak gerekir. Çocuk hakları, kanunen veya ahlaki olarak dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu, eğitim, sağlık, barınma, fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi hakları tanımlayan evrensel bir kavramdır.

Risk altındaki çocuklarla ilgili genel bir bilgileri listelemek. Risk altındaki çocuklar konusu, alt boyutlarıyla tek tek tartışılmakla beraber, bütüncül ve kapsamlı olarak incelenmemiştir. Sosyal hizmetin başlı başına önem verdiği bir konu olan bu konu ihmal-istismar, sokakta çalışma ve suça sürüklenme konularını kapsamaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet uygulamalarının ne derecede işlevsel olduğu ve sonuca götürdüğü tartışma konusudur.

Sosyal bilimler alanında risk altındaki çocuklar konusunda çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bunun nedenlerinden biri risk kavramının genellikle tıp alanında kullanılmış ve çeşitli hastalıklara karşı incinebilirlik durumunu ifade etmiş olmasıdır. Konu, sosyal riskler ve bu araştırmada ele alındığı şekliyle suça sürüklenme riski ile ilgili hemen hiç kuramsal katkı ve araştırma bulunmamaktadır (Çoban, 2015).

Sosyal hizmet uygulaması son zamanlarda rapor odaklı olduğu için mekanikleşmekte ve derinlemesine inceleme yapılamamaktadır. Reeldeki bu durum, risk altındaki çocuklara yönelik uygulamaların yüzeyselleşmesine yol açabilmekte, çocukların sorunları yazılan raporlarda kaybolma riski yaşamaktadır.

Sokak çocukları ve yaşadıkları sorunları açıklamak. Çocukların sokakta çalıştırılması, çocuk işçiliği türleri arasında en tehlikeli tür olarak görülmektedir. Türkiye sokaklarda çalışmayı çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri olarak kabul etmektedir. Sokaklarda çalışan çocuklar için en büyük risk, yaptıkları herhangi bir işin niteliğinden çok bu işin yapıldığı ortamlardan kaynaklanmaktadır. Bu çocuklar günün büyük bölümünde ailelerinin ve kendi topluluklarının korumasından yoksun olduklarından ve çalıştıkları ortamlar taciz, ihmal ve istismar gibi olumsuzluklara açık olduğundan, yetişkinler, sokak çeteleri, alkolikler ve uyuşturucu bağımlıları gibi unsurlar çalışan çocuklar için tehlike oluşturmaktadır (Hoşgör, 2003, s. 12).

Sokakta çalışan çocuklar, çocuk emeğinin farklı bir grubunu oluşturmaktadırlar. Sokakta çalışan çocukların çalışma mekânlarının ve çalışma biçimlerinin kurumsal bir yapı arz etmemesi gibi nedenlerle diğer çalışan çocuk gruplarından ayrılmaktadırlar. Sokakta çalışan çocuklar, ailenin geçim sorumluluğunu sokaklarda veya pazarlarda çalışarak paylaşmak zorunda kalan çocuklardır. Bu çocukların içinde buldukları aile ortamı, onlar için kültürel faaliyet ve günlük yaşam mekânları olmaktan çıkmıştır. Çünkü normal bir birey için günlük faaliyetlerin gerçekleştirildiği gündüz saatlerinde, bu çocuklar çalışmak için sokaklarda bulunmaktadır. Bu sebeple de, sokak, bu çocuklar için günlük faaliyetin gerçekleştiği en önemli mekân halini almıştır.

İstismara uğrayan çocuklar ve sorunlarını listelemek. Çocuk istismar ve ihmali, anne-baba ya da bakıcı gibi bir erişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin tümüdür.

Çocukların ana babaları, onları bakıp gözetmek ve eğitmekle görevli kişiler (öğretmen, usta, bakıcı anne vb.) veya yabancılar tarafından; bedensel ve/veya psikolojik sağlıklarına zarar veren ya da fiziksel, duygusal, zihinsel ve/veya sosyal gelişimlerini engelleyen tutum ve davranışlara maruz bırakılmalarıdır.

Diğer bir tanıma göre 0-18 yaş grubundaki çocuğun kendisine bakmakla yükümlü kişi - kişiler veya yabancılar tarafından zarar verici olan, kaza-dışı ve önlenemez bir davranışa maruz kalmasıdır.

İstismara uğrayan çocuk, aile birliğinin bozulacağı endişesiyle, korkutulduğu ve sindirildiği için, yaşadığı travmanın etkisiyle karşı koyacak gücü bulamadığından veya kendisine yapılanı tam olarak algılayamadığından vb. çeşitli nedenlerle sessiz kalmaktadır. Bazı çocuklar ve istismara tanık olan erişkinler ise ne yapacaklarını, nereye başvuracaklarını bilmemeleri; yalnız bırakılacaklarını, olayın medyaya yansiyarak aile şereflerine leke sürüleceğini düşünmeleri, yasaların kendilerini yeterince koruyamayacağını ve özellikle istismar aile içinde gerçekleşmişse faille karşı karşıya gelmeleri halinde daha ciddi travmaya uğrayacaklarını hatta öldürülebileceklerini düşünmeleri vb. çeşitli sebeplerden dolayı olayı gizlemektedirler.

Suçta sürüklenen çocuklar konusunu açıklamak.

Suç olgusu, eski çağlardan beri tüm toplumlarda görülen sosyal bir sorundur. Bireye maliyetinin yanı sıra, sosyal bir sorun olması nedeniyle topluma da büyük bir maliyetler getirmiş ve her toplumun çözmek için çaba sarfettiği bir sorun haline gelmiştir.

Suç olgusu, tüm toplumlarda görülen, bireye ve topluma maliyeti yüksek olan bir sosyal sorundur. Günümüz toplumlarının en önemli sorunlarından birisi artan suç oranlarıdır. Genel suçluluğun içinde çocuk suçlarındaki artış oranları, dikkat çekmektedir.

Çocuk suçluluğu, kanuni sorumluluk yaşının altındaki genç insanların çeşitli suç türleri içinde kanunu ihlal etmesi durumudur

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi bu bölümde ele **alınmamıştır**?
 - a. Çocukluk dönemi ve sorunlar
 - b. Çocuk hakları ve çocuğun değeri
 - c. Madde bağımlılığı
 - d. Sokak çocukları ve yaşadıkları sorunlar
 - e. İstismara uğrayan çocuklar ve sorunlar
2. Aşağıdakilerden hangisi Ercan (2011) kaynağında yer alan sorular arasında yer **almamaktadır**?
 - a. Çocuklara yönelik cinsel istismar ortadan kaldırılmış mıdır?
 - b. Medyada çocuk istismarı önlenmiş midir?
 - c. Çocuğun değeri artmış mıdır?
 - d. Savaşlarda çocuk ölümleri engellenmekte midir?
 - e. Sokakta yaşayan çocukların sayısı artmakta mıdır?
3. Çocuk Hakları Sözleşmesi, şu an kaç ülke tarafından imzalanmıştır?
 - a. 161
 - b. 165
 - c. 172
 - d. 178
 - e. 193
4. Aşağıdakilerden hangisi Çocuk Hakları Sözleşmesinin eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkesinin bileşenleri arasında yer **almaz**?
 - a. Dil
 - b. Irk
 - c. Renk
 - d. Felsefi inanç
 - e. Medeni durum
5. Aşağıdakilerden hangisi çocukların çalışma ortamlarında yer **almaz**?
 - a. Tarım
 - b. Sanayi
 - c. İnşaat
 - d. Hizmet
 - e. Sokak
6. Aşağıdakilerden hangisi çocukların neden sokakta olduklarının yanıtları arasında yer **almaz**?
 - a. Aile içi şiddete maruz kalmaları
 - b. Ailelerinin parçalanması
 - c. Ailenin az sayıda çocuk yapması
 - d. Ekonomik yetersizlik
 - e. İstenmeyen gebelikler sonucu dünyaya gelmeleri
7. Aşağıdakilerden hangisi sokakta yaşayan çocukların yaşayacağı riskler arasında yer **almaz**?
 - a. Aileyle ilişkisi kesilmiş
 - b. Sokağı mesken edinmiş
 - c. Eğitim olanaklarından yoksun
 - d. Akrabalık ilişkilerinde iyileşme
 - e. Yasal olmayan gruplara katılma
8. Aşağıdakilerden hangisi çocukları sokakta bekleyen riskler ve tehlikeler arasında yer **almaz**?
 - a. Şiddet
 - b. Olumlu rol modeller
 - c. Madde bağımlılığı
 - d. Suça karıştırılma
 - e. Cinsel istismar ve ticari cinsel sömürü aracı olarak kullanılma
9. Aşağıdakilerden hangisi sokak çocuklarının korunması ve rehabilitasyonu için sosyal hizmet uygulamaları içerisinde yer **almaz**?
 - a. ALO 183
 - b. Toplum destekli polis hizmetleri
 - c. Çocuk ve gençlik merkezleri
 - d. Koruyucu aile uygulaması
 - e. Ebeveyn bilinçlendirilmesi
10. Aşağıdakilerden hangisi istismar türleri arasında yer **almaz**?
 - a. Fiziksel istismar
 - b. Duygusal istismar
 - c. Ekonomik istismar
 - d. Cinsel istismar
 - e. Toplumsal istismar

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise "İçindekiler" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. c Yanıtınız yanlış ise "Çocukluk Dönemi ve Sorunlar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. e Yanıtınız yanlış ise "Çocuk Hakları ve Çocuğun Değeri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. e Yanıtınız yanlış ise "Çocuk Hakları ve Çocuğun Değeri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. c Yanıtınız yanlış ise "İstismara Uğrayan Çocuklar ve Sorunlar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız yanlış ise "Sokak Çocukları ve Yaşadıkları Sorunlar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. d Yanıtınız yanlış ise "Sokak Çocukları ve Yaşadıkları Sorunlar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. b Yanıtınız yanlış ise "Sokak Çocukları ve Yaşadıkları Sorunlar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız Yanlış İse "Sokak Çocukları ve Yaşadıkları Sorunlar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. e Yanıtınız yanlış ise "İstismara Uğrayan Çocuklar ve Sorunlar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Çocuk hakları sözleşmesinin katılım hakkının nasıl uygulandığı önemli bir tartışma konusudur. Katılım hakkı; ailede, okulda ve sosyal hizmet kuruluşlarında önemli bir paradigmadır. Uygulamalara bakıldığında katılım hakkının arzu edildiği şekilde uygulandığı söylenemez. Esasen bu hak, demokrasi konusudur. Ailelerin, kurum ve kuruluşların çocuk katılımına hazır olduğunu söylemek güçtür. Sözleşmenin 12. Maddesinde ifade edilen bu önemli hak, gündelik yaşamda ve uygulamalarda karşılığını bulamamaktadır.

Sıra Sizde 2

Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ihmal istismar ilişkisi, incelenmeye değer bir konudur. Sözleşmenin 39. Maddesi "çocuğun gerek bedensel gerek zihinsel bakımdan tam erginliğe ulaşmamış olması nedeniyle doğum sonrasında olduğu kadar, doğum öncesinde de uygun yasal korumayı da içeren özel güvence ve koruma gereksiniminin bulunduğu" şeklinde bu durumu ifade etmiştir. Sözleşmede açıklıkla ifade edilen bu tespitin, uygulamalara yansıdığı nadiren görülmektedir. Toplumsal dönüşüm ve bilinçlenme ile çözüme kavuşturulması mümkün olabilecek bu sorun, geleneklerin kırılmaması, yetişkinlerin eğitim düzeyinin artmaması gibi nedenler yüzünden geçerliliğini korumaktadır.

Sıra Sizde 3

Risk altındaki çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları eleştirel gözle incelendiğinde şu şekilde bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Olumlu bakıldığında oluşturulan yasal düzenlemeler, oldukça yeterli gözükmektedir. Çoğu Avrupa Birliği müktesabati ile uyumludur. Olumsuz tarafı, sosyal hizmet uygulamalarının reelde ne derecede uygulandığıdır. Ne yazık ki gün geçtikçe yeni istismar olayları ile ilgili haberler çıkmaktadır. Sokakta çalışan çocukların sayısı sürekli artış göstermekte ve varolan kuruluşlar bu kapasiteye karşılık yetersiz kalmaktadır. Suça sürüklenen çocukların sayısı ise artış göstermektedir. Özetle ülkemizde risk altındaki çocukların sorunları tüm yasal düzenlemeler ve gösterilen hassasiyete rağmen çözüme uzak durumdadır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyüz, E. (1999). Cumhuriyet Dönemi'nde Çocuk Hakkındaki Gelişmeler," 2.Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, B. Onur (der.), ÇOKAUM Yayınları, Ankara.
- Akyüz, E. (2001). Çocuk hakları sözleşmesinin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 3-24.
- Aral ve Gürsoy, (2001). Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal ve İstismarı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151.
- Arkadaş, A. (2008). Risk Altındaki Çocukların Hakları ve Yetişkinlerin Sorumlulukları. *Türkiye Klinikleri Journal of Pediatrical Sciences*, 4(6), 107-110.
- Barker, R. (1988). *The Social Work Dictionary*. 4th Edition. United States of America: NASW.
- Bilgin, R. (2008). Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununa Sosyolojik Bir Yaklaşım: Diyarbakır Örneği" Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ: (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- Çavlin-Bozbeyoğlu, A. (2009). Türkiye'de ensest sorununu anlamak. Ankara: Nüfus Bilimleri Derneği ve BM Nüfus Fonu.
- Çoban, S. (2015). Türkiye'de Risk Altındaki Çocuklar ve Çocuk Suçluluğu Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyoloji Konferansları*, 52.
- Duman, N. (1999). Çocuk ve Ergenlere Yönelik Cinsel İstismar ve Bu Konuda Türkiye'de Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi. Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan: Yaşam Boyu Sosyal Hizmet. Ankara:Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, no: 4.
- Ercan, R. (2011). Modern Çocukluk Paradigması. *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken*, 3(2).
- Firat, S. (2007). İstismara ve İhmal Uğramış Çocukların Tedavi ve Rehabilitasyonu, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Hoşgör, A. (2003). Türkiye Sokakta Çalışan Çocuklarla Mücadele Eylemi İçin Yöntemsel Rehber Ve İyi Uygulama Raporu.
- Ludwig, S. (2006). Child abuse. *Textbook of Pediatric Emergency Medicine*, 5th ed, Fleisher, GR, Ludwig, S, Henretig, FM (Eds), Lippincott Williams and Wilkins, s.1761, Philadelphia.
- Işıksaç, Y. (1999). Sosyolojik Açıdan Çocuk Suçluluğu ve Bir Hukuk Devleti Olan Türkiye'de Devletin Cezalandırma Yetkisini Kullanma Biçimi. *Mevzuat Dergisi*, Yıl, (2), 24.
- İl, S. (2001). Çocuk Suçluluğunda Polisin Uyarı Yaklaşımı: İngiltere'deki Uygulamalar" Toplumsal Gelişme ve Değişme Sürecinde Sosyal Hizmet Sempozyumu. Ankara: Başbakanlık SHÇEK ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Ortak Yayını.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2005). Value of children and family change. A three-decade portrait from Turkey. *Applied Psychology*, 54(3), 317-337.
- Karataş, K. (2009). Sokakta Çalıştırılan ve Yaşayan Çocuklar Sorununun Düşündürdükleri. Sokak Çocuklarının İstismarı ve İhmali. Editör: Özkan Yıldız. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayını, ss. 61-67.
- Klaus, D, Suckow, J. and Nauck, B. (2007). The value of children in Palestine and Turkey: Differences and the consequences for fertility, *Current Sociology*, 55, 527-544.
- Korkmaz, A. Potansiyel Suçlular: Sokak Çocukları. *Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Araştırmaları Dergisi* (1)1.
- Mayer, B. and Trommsdorff, G. (2010). Adolescents' value of children and their intentions to have children: a cross-cultural and multilevel analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 41, 671-689.
- Müderisoğlu, S. (2009). Sokak Çocuklarının Psikososyal Sorunları ve Müdahale Çalışmaları. *Çocuk ve Şiddet Çalıştayı*, İstanbul Tabip Odası.
- Özbesler ve İçağasıoğlu Çoban (2013). İhmal ve İstismar Mağduru Çocuklarla Sosyal Hizmet. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Bileşenleriyle Sosyal Hizmet*. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Özer, Y. E. (2013). Çocuk Hakları, Katılım ve Yerel Düzeyde Uygulaması: Türkiye Örneği. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 245-258.
- Özer, S. (2013). Sanat Eğitiminin Risk Altındaki Çocuklar Üzerindeki Etkisi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, Malatya
- Salim, M. (2011). Geçmişten günümüze Türkiye'de çocuk koruma politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (Doktora Tezi, SDÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Şahin, F. (2009). Çocuğun Fiziksel, Cinsel ve Duygusal İstismarı. *Çocuk ve Şiddet Çalıştayı*, İstanbul Tabip Odası.
- İstatistiklerle Çocuk-2015, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21521>
- Ulukol, B. (2009). Çocuk İstismarı ve Çocuk Suçluluğu İlişkisi. *Çocuk ve Şiddet Çalıştayı*, İstanbul Tabip Odası.

- Tezel, A. (2002). Çocuğa yönelik şiddet. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, 5(1).
- Tornacı, N. (2008). Risk Altındaki Çocuklar ve Kurum Bakımı. *Türkiye Klinikleri Journal of Pediatrical Sciences*, 4(6), 101-106.
- Yalçın, N. (2011). Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Çözüm Önerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Projesi, İstanbul.
- Tuncay Özer, A. (2011). Risk Altındaki Çocukların Agresif Davranışlarının Azaltılmasında Sanat Eğitiminin Rolü. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Çocuğun İyilik Hali ve Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19 (2).
- Yörükoğlu, A. (2000). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk. 6. Basım. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zastrow, C. Karen, K A. (2001). *Understanding Human Behavior and The Social Environment*.

7

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Çocuklara yönelik hizmetlerin tarihsel gelişimini takip edebilecek,
- Çocuk bakım hizmetleri ve dönüşümünü açıklayabilecek,
- Çocukların eğitim süreçlerinin kesintiye uğratılmadan ailenin desteklenmesinin önemini açıklayabilecek,
- Çocuk mahkemelerinin çocuklar ve toplum için önemi ve Çocuk İzlem Merkezlerinin fonksiyonlarını ifade edebilecek bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Çocuk
- Korunmaya Muhtaç Çocuk
- Suça Sürüklenen Çocuk
- Bireysel Görüşme
- Grup Görüşmesi
- Bakım
- Çocuk Bakımı
- Koruma Tedbiri
- Bakım Tedbiri
- Koruyucu Aile
- Evlat Edinme
- Meslek Elemanı
- Çocuk Esirgeme Kurumu
- Sosyal Destek
- Ekonomik Destek

İçindekiler

Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları I

GİRİŞ

Çocuk denildiği zaman akla tüm çocuklar gelmekle birlikte bu ünite risk altında olan ve korunmaya muhtaç diye adlandırılan, haklarında koruma ve bakım tedbiri olan çocuklara verilen sosyal hizmet çeşitlerinden bahsedilecektir. Devlet tüm çocuklara yönelik hizmetler yürütmektedir. Çocuklar henüz kimlik, kişilik ve kültürel alt yapılarını doldurmadıkları için ihmal edilmemesi gereken boş bırakıldığına boşluğun birileri tarafından doldurulduğu istismara müsait bir hedef kitledir.

Türkiye'de, çocuk ve gençlerle ilgili eğitim, sağlık, bakım, koruma, sosyal ve kültürel boyutuyla hizmet sunumu, farklı programlar çerçevesinde çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Örgün ve yaygın eğitim açısından Millî Eğitim Bakanlığı; koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri yönünden Sağlık Bakanlığı; serbest zamanları değerlendirme ve spor açısından Gençlik ve Spor Bakanlığı; işe yerleştirme ile ilgili olarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı; suça bulaşmış çocuk ve gençlerin rehabilitasyonu, eğitim süreçlerinin devamının sağlanması ve topluma kazandırılması, şiddete ve istismara uğrayan, sosyal haklarından mahrum bırakılan çocukların korunması ile ilgili olarak Adalet Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü; korunmaya muhtaç gençlerin bakımı ve yetiştirilmesi, gençlerin bireysel ve sosyal sorunlarının çözümüne yardımcı olunması ve rehberlik edilmesi, sosyal uyum ve gelişimlerinin sağlanmasında yardımcı olunması açısından Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çocuk ve gençlere hizmet sunmaktadır. Ayrıca yükseköğretim eğitim için üniversiteler ve barınma hizmetleri için Kredi ve Yurtlar Kurumu da görevlerini yapmaktadır. Ancak mahallî mülki amirler, sağlık kurum ve kuruluşları, köy muhtarları, genel kolluk kuvvetleri, belediye ve zabıta memurları vb. bazı kurumlar da korunmaya muhtaç çocukların bildirilmesinden sorumludur.

Çocuklara yönelik hizmetlerde görevi gereği en kapsamlı hizmetleri Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı yürütmektedir. Diğer kurumlar tarafından alt yapısı kurulan hizmetler ve alınan önlemlerin sonucu bu bakanlık tarafından uygulamaya konulmakta ve fiilî hizmet sunulmaktadır.

Türkiye'de çocuklara yönelik eğitim, sağlık, bakım, koruma, sosyal ve kültürel hizmetler; değişik programlar çerçevesinde farklı kurumlar tarafından yürütülmektedir.

ÇOCUK HİZMETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Cumhuriyet Öncesi

Çocukların korunması meselesinin devlet tarafından ilk defa düzenli bir şekilde ele alınmasına İhanlılar Devleti'nde rastlanır. 1295-1304 yılları arasında hükümdarlık yapmış olan Gazan Mahmut Han ülkedeki çocukların terbiye ve ıslahı için yetimhaneler açmıştır.

Osmanlı Dönem’inde çocuklarla ilgili hizmetler yetimhaneler, barındırma yurtları, koruma yurtları, terbiye ve ıslah evleri açmak veya düşkünlere maddi yardımda bulunmak şeklinde devam etmiştir.

19. yüzyılda Osmanlı Dönem’inde kimsesiz ve yetim çocuklar için sosyal rehabilitasyon merkezi olarak çocuk ıslahhaneleri kurulmuştur. İlk ıslahhane, Tuna Vilayeti Valisi Mithat Paşa (1822-1884) tarafından 1863 yılında hâlen Sırbistan sınırlarında bulunan Niş’te açılmıştır. Hiçbir etnik ve dinî ayırım yapılmaksızın her dinden mensup göçmen çocuklar ile yetim ve öksüz olup kendilerine bakacak diğer yakınları bulunmayan çocuklar kurum hizmetlerinden yararlanmışlardır. Mithat Paşa’nın girişimleriyle Rusçuk ve Sofya’da da birer ıslahhane açılmıştır. 5 yaşından büyük 15 yaşından küçük çocuklar, ıslahhanede beslenip barındırılmış, giydirilmiş, okuma yazma öğretilmiş ve atölyelerde birer sanat ve meslek sahibi olarak yetiştirilmiştir. 1868 yılında Şura-yı Devlet reisi iken Mithat Paşa’nın inisiyatifli ile “Islahhaneler Nizamnamesi” hazırlanmıştır (Karatay, 2007:111-112).

Daha sonra II. Abdülhamit zamanında, onun talimatı ile misyoner yetimhanelerine karşılık olarak 1903 yılında Dâru’l Hayr-ı Ali adında ıslahhane tarzında bir yetimhane kurulmuştur. Küçük bir ilk mektep, kimsesiz Müslüman çocuklar için bir tür yetimhane olan bu kurumun adına “âli” sıfatının eklenmesi, yurdun derecesinden ziyade doğrudan Padişah II. Abdülhamid’le ilgisine, yani devlete işaret etmektedir. Dârülhayr-ı Ali, öncelikle “işsiz, güçsüz, serseri dolaşan, han berduş gençlerle korunmaya muhtaç oğlan çocuklar” için sanayi mekteplerine hazırlık niteliğinde bir darüleytam olarak düşünülmüş ve eğitim süresi, biri hazırlık olmak üzere 7 yıl olarak tasarlanmıştır. İttihat ve Terakki Dönem’inde, 22 Ağustos 1909 tarihinde çıkartılan bir kanunla Dârülhayr-ı Ali kapatılmıştır.

Yetim Müslüman çocukların eğitim ve öğretimine katkıda bulunmak üzere Vidinli Tefvik Paşa ve Gazi Ahmet Muhtar Paşa’nın bulunduğu birkaç hayırseverin önderliğinde 1864 yılında kurulan Cemiyet-i Tadrîsiyye-i İslâmiyye (İslâm Eğitim Cemiyeti) adlı derneğin çalışmaları neticesinde 1873’de İstanbul’da kelime olarak “Şefkat Evi” anlamına gelen Dâru’ş-Şafaka açılmıştır. Dâru’ş-Şafaka ilk parasız özel halk mektebidir. Dernek tüzüğüne göre öğrencilerin her türlü masrafları cemiyet tarafından karşılanmaktaydı.

Tanzimat’ın Osmanlı maarif (millî eğitim) sistemine getirdiği yenilikleri uygulamayı ve hem Rüştîye hem de İdadi seviyelerine eğitim vermeyi hedefleyen Dâru’ş-Şafaka; eğitim yöntem ve programının içeriğinde bu yeniliklere yer verirken bir yandan da geleneksel Osmanlı eğitim ilkelerini de korumaktaydı. Bugün Darüşşafaka Cemiyeti tarafından yönetilen ve finanse edilen bu okul, lise düzeyinde bir eğitim kurumudur. Yetim çocukların yanında başarılı kız ve erkek öğrenciler de imtihanla seçilerek okula alınmaktadır (Ayhan, 1999:263-264), (Soydan, 2003:257).

1911 yılında Trablusgarp (1911) ve Balkan (1912) savaşları sonucunda çoğalan şehit yetimlerini korumak amacıyla Daru’l-Eytam yetimhaneleri kurulmuştur. Bu kurumlar, ilköğretimden sonra tarım ve sanat öğretimini esas almış, yükseköğretim yapabilecek yetenekli çocukları da buna teşvik etmişlerdir. Daru’l Eytamlar, 1926 yılında çıkarılan bir kanunla lağvedilmişlerdir.

2011 yılına kadar Çocuk Esirgeme Kurumu olarak çocuklara hizmet veren Himaye-i Etfal Cemiyeti, ülkemizde Kurtuluş Savaşı’nda şehit olmuş veya savaşta sakatlanmış kişilerin çocuklarını ülkeye ve insanlığa yararlı bir şekilde ve sağlıklı bir ortamda yetiştirmeleri için, 1917 yılında İstanbul’da dernek statüsünde kurulmuş bir sosyal hizmet kurumudur. Devlet eliyle kurulan Darülhayr-ı Ali ve Darüleytamların yetersizlikleri sonucu 6 Mart 1917 tarihinde bir grup sosyal duyarlı insanın müracaatı ve hükümetin izni üzerine oluşturulan kurucular kurulu ilk toplantısını 1 Mayıs 1917 tarihinde yapmış, 11 Ağustos 1917 tarihinde Kurum, kamuya yararlı dernek statüsünü kazanmıştır. 28 Mart 1918’de Himaye-i Etfal Cemiyetinin bünyesinde “Hanımlar Heyeti” de kurulmuştur.

Kurumun faaliyet alanları kısaca şu şekilde özetlenmektedir: Çocuklara eziyet edilmemesi, anne ve babaları dâhil hiç kimsenin çocuklara bedeni ve ruhsal durumlarını tehlikeye düşürecek hizmetleri gördürmemesi, fakir ve hasta çocukların tedavilerinin

İlk Himaye-i Etfal Cemiyeti 1917 yılında İstanbul’da dernek statüsünde kurulmuş bir sosyal hizmet kurumudur.

sağlanması, çocukların tütün ve bağımlılık yaratacak maddelerden korunması, okulların tatil zamanlarında fakir çocukların kırlara ve yazlıklara gönderilmelerinin sağlanması, hizmetçi, besleme ve evlatlıklara kötü muamele edilmemesi, kütüphane kurulması, anne ve babaları tarafından terbiye edilemeyen veya mahkûm olan çocuklar için ıslahhaneler kurulması, çocukların sağlıklı bir şekilde yetiştirilmeleri için oyun alanlarının kurulması, Himaye-i Etfal ile uğraşan uluslararası kuruluşlarla bağlantı kurulması.

Cumhuriyet Sonrası

Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1920 yılında Londra, 1921 yılında Cenevre'de uluslararası toplantılara temsilci göndermiştir. Ayrıca Mısır ve Hindistan'a yazılar yazılarak yardımlarda bulunulması istenilmiş ve bu ülkelerden nakdi yardımlar sağlanmıştır.

İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti çalışmalarını yürütürken 30 Haziran 1921 tarihinde, Fuat Umay başkanlığında, Ankara'da Hâkimiyeti Millî Matbaasında küçük bir odada, bazı milletvekili ve aydınlar tarafından yeni bir Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur. Aynı isim altında iki farklı derneğin ortaya çıkması, hayırseverleri tedirgin etmiş ve özellikle İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyetinin yardım toplaması güçleşmiştir. İki cemiyet arasında birliktelik sağlanamamıştır. Millî Mücadele'nin kazanılması üzerine Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti Mustafa Kemal Paşa'nın da desteğini alarak tüm ülke çapında örgütlenerek anne ve çocuğa yönelik hizmetlerini sürdürmüştür. Cemiyet değişik illerde şubeler açmış ve sosyal hizmetlerini yaygınlaştırmıştır.

Aşağıdaki bilgiler SHÇEK'in 12.06.2011 erişim tarihli internet sitesinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

DİKKAT

1922 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti muayene, tedavi, para yardımı, koruma hizmetleri; 1923'de yiyecek yardımları başlattı ve ilk Süt Damlası İzmir'de açıldı. Ankara ve İstanbul'da iki ayrı cemiyet arasındaki farklı uygulamaları ortadan kaldırmak üzere 1923 yılında İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyetinin çalışmalarına son verildi. 1923'te Himaye-i Etfal Cemiyeti Başkanı Dr. Fuad Bey Washington Milletler Arası Sosyal Hizmetler Kongresine Türkiye adına katıldı. Paralı ve parasız olmak üzere pastörize süt dağıtımına 1924'te başlandı.

İlk çocuk yuvası 1925 yılında Ankara Hacı Musa mahallesinde kiralanan bir binada açıldı. Binanın yetersizliği yüzünden bu hizmet daha sonra Keçiören'e taşındı. 1926 yılında yiyecek, doğum yardımı, okul malzemeleri dağıtımı, okula ve diğer yerlere yerleştirme çalışmalarına başlandı. Bu sırada Himaye-i Etfal cemiyeti posta pullarından gelir elde etmek, damga pulu vergisinden muaf olmak gibi devlet imkânlarından yararlandırıldı. 1927 yılında Sıhhi Banyolar hizmete girerek anne ve çocukların ücretli veya ücretsiz olarak banyolardan yararlanmasını sağladı. İlk Çocuk Bahçeleri 1928 yılında, Çocuk Esirgeme Kurumu dış muayeneleri ve dış tedavileri hizmetleri ve çocuk bakıcı okulu 1929'da açıldı.

Bu cemiyet, 1935 yılında dilde sadeleşme faaliyetleri çerçevesinde Türkiye *Çocuk Esirgeme Kurumu* olarak adını değiştirmiş ve 1937 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile kamu yararına çalışan dernek statüsüne kavuşturulmuştur. 2828 sayılı SHÇEK Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1983 yılına kadar dernek statüsüyle etkinliklerini sürdürmüştür.

Çocuk Esirgeme Kurumu 1942 yılında yayımlanan Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Anayasası'nın 2. maddesinin b bendinde 'Misafirhaneler ve gündüz bakımevleri tesisi' (TÇEK-1942) kurumun görevleri arasında sayılarak kreş ve gündüz bakımevlerinin açılması sağlanmıştır. 1941 yılında; Kurumun 700 şubesi, 284 kuruluşu bulunmaktadır. 1943 yılında hazırlanan Umumi Merkezi Nizamname ve Talimatnameleri ile ülkede öksüz evleri örgütünün olmaması nedeniyle ana, baba ve yasal vasilerinden mahrum olan Türk çocuklarının korunabilmesi için yuvaların açılması gerektiği vurgulandı.

Himaye-i Etfal cemiyeti 1935 yılında dilde sadeleşme faaliyetleri çerçevesinde Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak adını değiştirmiştir.

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, gönüllülük esasıyla yola çıkmış daha sonra Kurumun büyümesi nedeniyle kuruluşlarında ücretli personel istihdamına yönelmiştir. Kurum; 1947 yılında çocuk yuvaları ve şefkat yurtları, gündüz bakım evleri, çocuk yurtları, süt damlaları, poliklinik, dispanser, diş muayenahaneleri, doğum evleri, pansiyonlar, aşhaneler, talebe sofraları, çocuk bahçeleri, banyolar, sinemalar, okuma odaları, çocuk kütüphaneleri, çocuk bakıcılık müzesi, çocuk bakıcı hemşire okulu, ana mektebi, yüzme ve kum havuzları adı altında yardım ve koruma kuruluşları açtığını ilan etmiştir.

1962 yılında 40'tan fazla devlet temsilcisinin katıldığı Uluslararası Çocuk Esirgeme Kurulu Toplantısı İstanbul'da yapıldı. Çocuk Esirgeme Kurumunun tüzüğü 1954, 1964 ve 1974 yıllarında sürekli değiştirilmiş ve Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edilerek uygulamaya konmuştur. 1971 yılında Avusturya'da yapılan 41. Çocukları Koruma Birliği Genel Kongresine Çocuk Esirgeme Kurumunu temsilen 6 kişilik bir heyet katılmıştır.

1967'den sonra ülkenin çeşitli yerlerinde meydana gelen depremlerde zarar gören aile ve çocuklar için çadırlar kuruldu, ihtiyaç duyan çocuklar yuvalara yerleştirildi, ailelere yiyecek ve giyecek yardımı yapıldı. 1972'de kurumun 1006 sayılı Kanun'la bütün vergi, resim ve harçlardan muaf tutulması kabul edildi. Kurum 1974 yılı itibarıyla 67 il ve 1976 yılı itibarıyla da 450 ilçede örgütlenerek çocuklara yönelik amacına uygun hizmetler yapmıştır.

5 Mayıs 1981 yılında Millî Güvenlik Kurulunun 51 numaralı Kararı ile Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun genel merkezi, il merkezleri, ilçelerdeki şubeleri ile bucak ve köylerdeki kolları feshedildi. 1983 yılında demokratik düzene geçişle Çocuk Esirgeme Kurumu ile Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü birleşerek 24 Mayıs 1983'te 2828 sayılı Yasa ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu kabul edildi ve 27 Mayıs'ta 18059 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. İllerde teşkilatlanmalar başlayarak bu kurum faaliyet alanını genişletti ve kamu kurumu olarak yeniden faaliyetlerine başladı.

Bu yeni yapılanmadan sonra çocuk hizmetleri 2001 yılına kadar çocuk yuvaları, kız ve erkek yetiştirme yurtları üzerinden yürütülmüştür. Bu kışla tipi, resmî ilişkilerin yoğun olduğu kurumlar çocukları mutlu edememiştir. Bu yıldan sonra alternatif hizmetler aranmaya başlanmış ve ilk çocuk evi hizmeti uygulamaya konulmuştur. 2006 yılında sevgi evleri devreye girmiştir. Böylece yurtlara göre daha sıcak bir ortam ve daha az kişinin beraber kaldığı ev tipi hizmetlere geçilmeye başlanmıştır.

Ülkemizde 6223 sayılı kanun'a dayanılarak 03.06.2011 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla kararlaştırılan ve 08.06.2011 tarihli Resmî Gazete ile yürürlüğe giren kanun hükmünde kararname ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kuruldu. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın kuruluşuna ilişkin Bakanlık Çocuk hizmetlerini yürütmek, sevk ve organize etmek üzere çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünü oluşturarak çocuklarla ilgili her türlü hizmet için bu birimi görevlendirmiştir. İlgili kurum, ev ve aile yanında bakım hizmetleri ile ilgili sosyal hizmet uygulamaları aşağıda anlatılacaktır.

KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR

Çocuk; kendine has ihtiyaçları ve hakları bulunan, doğduğu andan başlayarak reşit oluncaya kadar, bedeni ve ruhi yönleriyle tam olarak gelişmiş olduğundan dolayı, özel olarak korunması gereken insandır. Rüşt yaşı kavramı, hem ülkeler arasında hem de belirli bir ülkedeki medeni hukuk, ceza hukuku, siyasi ve diğer dinî kurallara göre değişiklik göstermektedir (Seyyar, Genç, 2010). Türkiye'de bu yaş 0-18 arasıdır. Çocukların gelişim süreçleri hakkında çok farklı sınıflandırmalar olmakla birlikte 0-12 yaş aralığını çocukluk dönemi olarak adlandırılır ve bu dönem motor gelişimi, algısal gelişim, dil gelişimi ve sosyal gelişim diye kategorize edilmektedir.

Korunmaya Muhtaç Çocuklarla ilgili her türlü bakım hizmeti, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

DİKKAT

Tarih boyunca çocuklar her zaman risk grubu olarak görülmüştür. İhmal, istismar ve sair tehlikelere karşı korunma tedbirlerinin olması bu tür risklerin azalmasına veya ortadan kalkmasına katkı sağlamaktadır.

Bu vesile ile korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek üzere 2005 yılında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu çıkarılmıştır. Bu Kanun, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınacak tedbirler ile suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirlerinin usul ve esaslarına, çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin hükümleri kapsamaktadır.

Korunma ihtiyacı olan çocuklar ulusal ve uluslararası mevzuatlarla korunmaktadır. Bu çocuk koruma hizmetleri; Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından “20 Kasım 1989” tarihinde kabul edilen Çocukluk Haklarına Dair Sözleşme, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve 1983 tarih ve 18235 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik kapsamında yürütülmektedir.

1983 yılında yürürlüğe konulan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 9. maddesi, korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuk, sakat ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarının sağlanmasını sosyal hizmetlerin başlıca görevleri arasında tanımlamıştır.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 3. maddesi (b) bendine göre; muhtaç çocuk; “Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

- Ana veya babasız, ana ve babasız,
- Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
- Ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen,
- Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk, korunmaya muhtaç çocuktur.”

Korunma ihtiyacı olan çocuk: Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuktur.

Muhtaç çocuk; çeşitli nedenlerle beden, ruh, sosyal ve duygusal gelişimi için gerekli asgari şartlardan yoksun olan çocuktur.

Sosyal çalışma görevlisi: Psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensuplarına denir.

Çocuk Koruma Kanunu korunmaya muhtaç çocuğu kaç açıdan değerlendirmektedir.

SIRA SİZDE

Koruma altındaki çocuklara yönelik sosyal hizmet faaliyetlerini sosyal çalışma görevlileri yerine getirmektedir. Çocuğun haklarının korunması amacıyla Çocuk Koruma Kanunu, şu temel ilkeler üzerine bina edilmiştir (m.4).

- Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması,
- Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi,
- Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutulmaması,
- Çocuk ve ailesinin karar sürecine katılımlarının sağlanması,
- Çocuk, ailesi, ilgililer, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği içinde çalışmaları,
- İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi,
- Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi,
- Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimini ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi,
- Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması,
- Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması,

Çocuk hâkimi: Hakkında kovuşturma başlatılmış olanlar hariç, suça sürüklenen çocuklarla korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında uygulanacak tedbir kararlarını veren çocuk mahkemesi hâkimini ifade etmektedir.

- k. Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetiştirilme ve bakım hizmetleri, çocukların aile ortamından ayrı tutulmaları,
- l. Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenmemesine yönelik önlemler alınması.

D İ K K A T

Çocuk koruma ve tedbir kararları ve verilen hizmetlerle ilgili 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nu www.mevzut.gov.tr adresinden indirerek inceleyiniz.

Çocuk koruma kanunu Koruyucu ve destekleyici tedbirler üzerine bina edilerek rehberlik, danışmanlık ve bakım hizmetlerini öne çıkarmaktadır. Bu kapsamda koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirler olarak tanımlanmaktadır.

- a. **Danışmanlık tedbiri;** çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,
- b. **Eğitim tedbiri;** çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,
- c. **Bakım tedbiri;** çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,
- d. **Sağlık tedbiri;** çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,
- e. **Barınma tedbiri;** barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya öncelik tedbirleridir.

Haklarında tedbir kararı alınan korunmaya muhtaç çocuklar, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı hizmet birimleri tarafından sunulan kurumsal, evde ve aile yanında bakım hizmetleriyle hayata kazandırılmaktadırlar. Suça sürüklenen ve suç mağduru olan çocuklar, bağımlılar ve haklarında hüküm verilmeyen çocuklara Adalet Bakanlığı (çocuk mahkemesi, denetimli serbestlik ve cezaevleri) ve Emniyet Çocuk Şube hizmet vermektedir.

Çocuklarla ilgili koruma ve bakım hizmetlerini yürüten Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevleri şunlardır (mevzuat.gov.tr. 2014):

- Çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek,
- Çocuklara yönelik sosyal hizmetler konusunda politika ve stratejiler belirlenmesine ilişkin çalışmaları koordine etmek, uygulamak, izlemek ve değerlendirmek,
- Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce çocuklara yönelik yürütülen sosyal hizmetlere ilişkin ilke, usul ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamak,
- Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunması ve sağlıklı gelişimi için gerekli önleyici ve telafi edici mekanizmaları oluşturmak ve uygulamaya koymak,
- Geçici ya da sürekli olarak aile ortamından mahrum kalan çocuklara, özel bakım ve koruma hizmeti sunmak,
- Evlat edindirme ve koruyucu aile hizmetlerini koordine etmek,
- 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda belirlenen tedbirleri yürütmek ve koordinasyonunu sağlamak.

Özel surette korunması gereken çocuklara yönelik olarak;

- Hizmetleri yerinde denetlemek, sorunlara karşı gerekli önlemleri ivedilikle almak,
- İşe yerleştirilmesi işlemlerinde koordinasyonu sağlamak,
- Hizmetler konusunda kamu kurum ve kuruluşlarıyla gönüllü kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamak, bu alandaki gönüllü girişimleri teşvik edici mekanizmaları geliştirmek ve uygulamak,
- Bu çocuklar için toplumsal duyarlılığı ve dayanışmayı güçlendirici faaliyet, proje ve kampanyalar düzenlemek.

ÇOCUK BAKIM HİZMETLERİ

Çocuk bakım hizmetleri engelli ve yaşlı bakıma göre daha hassas ve giriftir. Çocuk bakım ve rehabilitasyonu gelişim ve eğitimleriyle aynı süreçte yürütüldüğünden oldukça hassas bir mesleki uygulamayı gerektirmektedir. Özellikle bakıma muhtaç çocukların bakımı bakım tedbiri kararından sonra başlamaktadır. Bakım tedbiri kararı: 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 22 nci maddesinin birinci fıkrası ile 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi kapsamında, görevli ve yetkili mahkeme tarafından çocuk hakkında alınan karardır.

5395 sayılı Kanun'a göre Bakım tedbiri; *çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesi,* olarak tanımlanmaktadır.

Korunmaya muhtaç çocukların kurum bakımları çeşitli şekillerde ve değişik kurumlarda yapılmaktadır. Her geçen gün kurumlar çoğalmakta, alternatif bakım hizmetleri oluşmakta ve daha fonksiyonel hâle gelmektedirler. Çocukların toplum içinde mutlu ve topluma yararlı bireyler olarak yetiştirilmelerinde kurum bakımının olumlu ve olumsuz tarafları vardır. Modern sosyal refah hizmetleri kapsamında, çocuğun aile ya da aileye benzer bir yapı içinde bakılması önem kazanmaktadır. Bu nedenle öncelikle bakıma muhtaç çocuklardan aileleri olanların ailelerine aynı ve nakdi yardım yapılması, ailesi olmayanların koruyucu aile yanına verilmesi ya da evlatlık verilmesi gibi uygulamalar öne çıkmaktadır. Bütün bunların geçersiz olduğu durumlarda kurum bakımı devreye girmektedir (Akt: Şenocak, 2006:188).

Çocuk kurum bakımı; bir ailenin olmadığı ya da ailenin fonksiyonlarını yerine getiremediği durumlarda, kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklara resmî ya da özel kurumlarda geçici ya da sürekli olarak sunulan bakım hizmetidir.

DİKKAT

Aşağıda kurumlarıyla birlikte sosyal hizmet uzmanları tarafından çocuklara sunulan sosyal hizmet uygulamalarına değinilecektir.

Kurum Tipleri

Kurum tiplerini kapalı ve açık tip kurumlar diye iki kısma ayırabiliriz.

1. **Kapalı Tip Kurumlar:** Çocuğun dış dünya ile ilişkisinin neredeyse tamamen kesildiği kapalı tip kurumlarda barınma, okul, hastane sinema vs. tüm imkânlar hep aynı mekân içinde gerçekleştirilmektedir.
2. **Açık Tip Kurumlar:** Bakıma muhtaç çocukların okul, hastane, sinema gibi ihtiyaçları toplum içinde yer alan kurumlardan sağlanmakta, bu yolla çocukların toplum ile olan bağı kuvvetlendirilmeye çalışılmaktadır. Açık kurumlar, çocukların gelişimi açısından daha uygun bir bakım yöntemidir.

Kurum türlerini şu şekilde sınıflandırabiliriz.

Çok sayıda çocuğun barındığı kışla tipi yapıların ortaya çıkardığı sakıncalar bu tür hizmetlerin daha küçük ve sevimli binalarda sürdürülmesine vesile olmuştur.

1. **Kışla Tipi Kurumlar:** Çocukları toplumdan ve (var olduğu takdirde) ailelerinden soyutladığı için uygun bulunmayan bu kurum tipinde, çocukların hem bakımlarının hem de mesleki eğitimlerinin bir arada gerçekleştirildiği büyük binalar inşa edilmektedir. Çok sayıda çocuğun barındığı bu kışla tipi yapıların ortaya çıkardığı çok sayıdaki sakıncalar nedeniyle bu tür hizmetler zamanla daha küçük ve sevimli binalarda sürdürülmeye başlanmıştır. Artık bu tür kurumlar dönüştürülmektedir.
2. **Okul Tipi Kurumlar:** İkinci basamakta yer alan kurumlar ise asıl amacı genel eğitim-öğretim kurumları dışında kalan, zihinsel engelli, işitme engelli, suçlu ya da uyumsuz çocukların eğitim-öğretimine tahsis edilmiş olan kurumlardır.
3. **Site Tipi Kurumlar:** Kışla tipi kuruluşlarda kalan çocuklardan daha az korunmaya muhtaç çocuğun kalabileceği, küçük müstakil binalardan oluşan ve eve benzeyen sitelerdir.
4. **Ev Tipi Kurumlar:** Kurumsal gelişim sürecinde geline son aşama ise az sayıda (6-8) çocuk grubuna yönelik olan, büyük yatakhaneler ile yemekhaneler yerine küçük odalarda yatılan ve küçük odalarda yemek masalarında yemek yenilen ünitelerden teşekkül etmektedir.

Kurum Bakımının Sakıncaları

Kurumlar, çocuğun maddi ihtiyaçlarını ve bakımlarını karşılamasına rağmen ailenin ve çevrenin ona kazandıracığı sevgi, şefkat ve değer yargılarını verememektedir. Çocuk ve toplum sağlığı için en uygun yol, çocuğun kendi ailesi tarafından bakılması ve yetiştirilmesidir. Bu mümkün değilse en iyi yöntem, çocuğun koruyucu bir aile yanına yerleştirilmesidir. Bu açıdan kurum bakımının bazı sakıncaları vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Her çocuk şefkate ve kendine yakın olan birinin sevgi, anlayış ve güvencesine muhtaçtır. Bunun için özel eşyaları, odası olmalı, alışveriş yapabileceği, arkadaşlarını kabul edebileceği ekonomik olanakları bulunmalıdır. Ne var ki kurum bu olanakları ona sağlayamaz.
- Kurumda anne özlemi ya da sık sık bakıcının değişmesi söz konusu olup bu durum çocuk üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.
- Kurumun geniş binaları, koridor ve merdivenleri, gürültü olmasına olanak vermekte ve bu durum çocuğu huzursuz kılmaktadır.
- Bazı çocukların (özellikle 3 yaşından küçük çocukların) özel bakıma ve anne kucağına ihtiyaçları vardır. Kurum bakımı ise bu ihtiyacı karşılayamaz.

Kurumlarda kalan korunmaya muhtaç çocukların ileride alkol ve uyuşturucu kullanma, suça yönelme, intihar girişiminde bulunma eğilimleri daha fazla olmaktadır. Kurum içinde yaşamaları nedeniyle sosyal çevreden izole oldukları ve kendi aralarında gruplaştıkları, huzursuzluk, hiperaktivite, dikkati yoğunlaştırmada güçlük, arkadaşlar arasında popüler olmama, okul başarısında düşüklük, korkular ile sevgi ve şefkate aşırı düşkün olma gibi özellikler taşımaktadırlar (Özbesler, 2004).

ÇOCUKLARA YÖNELİK BAKIM HİZMETLERİNDE DÖNÜŞÜM

Türkiye’de korunmaya muhtaç çocuklar her dönemde önemsenmiş, sayıları ne olursa olsun devlet onların topluma kazandırılmaları, enerjilerinden yararlanılması gibi sebeplerle bakımlarını üstlenmiştir. Uzun yıllar bakım ünitesi olarak yurt kültüründen hareketle hizmetler verildi. Hizmetin kapasitesi ve profesyonelliği tartışılmadan verimliliği, istenen seviyeye bir türlü gelememi. Çünkü yurtlar; kışla tipi resmi ilişkilerin bulunduğu, günlük rutin işlerin (yatma, kalkma, yemek gibi) hemen her gün mutlak olarak plana tabi tutulduğu yerler olduğundan, burada kalan çocuk ve gençler mutlu olamadılar. Çocuğun gelişiminde en önemli yeri tutan anne sevgisi ve baba şefkati eksik kaldı. Bir şeylerin değişmesi gerekiyordu. Bu kapsamda aşağıdaki hizmet kuruluşları görev yapmaktaydı.

Yetim çocuklar, bir aileye ait olma ihtiyacı duymaktadırlar. Kurum bu ihtiyacı karşılayamamaktadır.

Çocuk Yuvaları

Çocuk Esirgeme Kurumu ile birlikte var olan çocuk yuvaları hizmet dönüşümü kapsamında 2014 yılının sonu itibarıyla kapatılmış ve çocuk evleri, sevgi evleri veya aile yanına yerleştirme gibi hizmet birimlerine çevrilmişlerdir. Çocuk yuvaları; 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocukların, bedensel, eğitsel, psikososyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik veya iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Çocukların yuvalara kabulü, bakımları, eğitimleri ve buradan ayrılma koşulları Çocuk Yuvaları Yönetmeliği'ne göre yapılmaktadır.

Çocuk yuvalarında; çocukların dinlenebilecek, televizyon seyredip ders çalışabilecekleri çok amaçlı bölümler vardı. Yuvalar dizayn edilirken bu mekânların çocukların evi olduğu gerçeğinden hareketle rahat, donanımlı, yaş durumlarına uygun mekânlar olmasına, banyolarda rahatça soyunup giyinebilecekleri fiziki şartlar oluşturulmaktaydı. Her çocuğun kendisine ait bir havlu ve bornozu olmasına dikkat edilmekteydi. 4-6 kişilik olarak tasarlanan yatak odalarında ahşap yataklar, elbise dolapları, ayna ve resimler asılarak sıcak ve samimi bir ortam sağlanmasına çalışılmakta idi. Çocuk yuvaları uzun süre hizmet vermiş, istenen ve beklenen verim alınamamış, yaşanan sorunlar çözülememiş ve çocukların sağlıklı bir şekilde yetişmeleri sağlanamamıştır. Bu risklerin önlenmesi için yapı değişikliğine gidilerek çocuklara kurum bakımı yerine aile ortamını andıracak, daha fonksiyonel hizmet verebilecek ortamlar olan sevgi ve çocuk evleri açılmıştır.

Çocuk yuvaları yapısı gereği koruma altındaki çocukları yeterince mutlu edemediğinden hizmet dönüşümü ve iyileştirme politikası kapsamında 2014 yılı sonu itibarıyla kapatılmışlardır.

Yetiştirme Yurtları

Ülkemizdeki çocuk yetiştirme yurtlarının fiziki yapısı kışla tipi niteliğindedir. Burada çok sayıda çocuğa, çok sayıda personel tarafından bakım ve eğitim verilmektedir. Çocuklar kurumda yaşamanın beraberinde getirdiği birçok kurala ve yasağa uymak zorunda kalmaktadır. Bu durum çocukların fiziki, zihni, duygusal ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir (Yörükoğlu, 1997:192). Elbette ki hiçbir eğitim, aile sıcaklığının hâkim olduğu ortamda verilen eğitim kadar etkili ve verimli olamaz. Bu nedenle Genel Müdürlük çocuk yuvalarının olumsuz sonuçlarına karşın aile ortamına daha yakın kabul edilen çocuk evleri ve sevgi evleri projesini geliştirmiştir.

Yetiştirme yurtlarında geçerli olan aşağıdaki şartlar, hizmet dönüşümü ile yeni hizmet kurumlarında da aynen geçerliliğini korumaktadır. Yurtlarda, gençlerin barınma, giyim ve beslenme ihtiyaçları reşit olana kadar karşılanmaktadır. Ancak bu temel esas, korunma kararına sebep olan şartların ortadan kalkması hâlinde, kurum yetkililerinin teklifi üzerine mahkemece çocuk reşit olmadan önce kaldırılabilirdiği gibi reşit olduktan sonra da çocuğun rızası alınmak şartıyla devamı hususunda karar verilebilir. Buna göre 18 yaşını tamamlamış olan korunmaya muhtaç çocuklardan, ortaöğretime devam edenler için 20 yaşına kadar, yükseköğretime devam edenler için ise 25 yaşına kadar korunma kararları uzatılabilir.

Öğrenimine devam etmeyen 18 yaşını doldurmuş çocukların bir iş veya meslek sahibi edilerek kendi kendilerine yeterli olabilmelerinin sağlanması amacıyla 20 yaşına kadar korunma kararı uzatılabilmektedir. Buna ek olarak da kız çocuklarından evlenenlere çeyiz ihtiyaçlarını karşılamak ve bir defaya mahsus olmak üzere, en yüksek devlet memuru aylığının bir buçuk katı tutarında *evlenme yardımı* yapılmaktadır. Boş zamanları, kurs ve kamp faaliyetleri ile değerlendirilmektedir. Eğitim ve sağlık giderleri kurum tarafından ödenmektedir (Seyyar ve Genç, 2010:849). Bu kurumlar modern dünya düzeni de dikkate alınarak beklentileri yeterince karşılayamadığı için 2014 yılı sonu itibarıyla daha küçük ve özel alanları olan hizmet birimlerine dönüştürülmüştür.

Yetiştirme yurtları; 13-18 yaş arası korunmaya muhtaç gençlerin himaye edildiği, bakıldığı, bir iş veya meslek sahibi edildikleri, ASPB'na bağlı olarak faaliyet gösteren yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

SIRA SİZDE

Sizce yetiştirme yurtları çocukların ihtiyaçlarını karşılamada neden yetersiz olmuş ve yeni hizmet birimlerine ihtiyaç duyulmuştur?

ÇOCUKLARIN EVDE BAKIM HİZMETLERİ

Evlat Edinme

Evlat edinme; durumu evlat edindirilmeye uygun bir çocukla durumu evlat edinmeye uygun kişi/eşler arasında hukuki bağlar sağlanarak çocuk ebeveyn ilişkisinin kurulmasıdır. Ülkemizde evlat edinme işlemleri; Türk Medeni Kanununun 305'den 320'ye kadar maddeleri, Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İş Birliğine Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Mevzuat, bu mevzuat ve işlemlere yönelik olarak hazırlanan genelge ve dağıtımlı yazılar kapsamında yürütülmektedir.

DİKKAT

Evlat edinme mahkeme kararı ile kurulan bir hısımlık ilişkisidir.

Evlat Edinme Yolları

- Korunma altındaki bir çocuğun evlat edinilmesi.
- Kişilerarası anlaşma ile evlat edinme

Bu grupta yer alan evlat edinmelerde de başvuru koşulları aynen geçerlidir. Aile Mahkemesine, bulunmadığı durumlarda Asliye Hukuk Mahkemesine başvurulur. Medeni Kanun'un 316. maddesi gereği, ilgili mahkeme hâkimi tarafların yurt içinde yaşamaması hâlinde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünden taraflar hakkında araştırma yapılmasını ister. Ancak taraflardan birinin yurt dışında olması hâlinde, evlat edinecek ailenin öncelikle bulunduğu ülkenin yetkili birimine başvurması gerekir. Yurt dışı bağlantılı işlemler Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne yürütülmektedir. Yapılan araştırmada oluşan kanaati bildirir rapor, evlat edinme mevzuatı kapsamında hazırlanarak ilgili mahkeme hâkiminin takdirine sunulur.

Sorumlu Birim

Yurt içi evlat edinmelerde aracılık faaliyetleri "Aracı Kurum" yetkisi ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülür. (Türk Medeni Kanununun 320. Maddesi gereği hazırlanarak yürürlüğe giren Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Mevzuat). Ülkelerarası evlat edinme işlemleri Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile Yanında Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülür (Lahey Ülkelerarası Evlat Edinme Sözleşmesi gereği). Bu kapsamda, Dışişleri Bakanlığı tarafından, Lahey Uluslararası Özel Hukuk Daimi Bürosu'na yapılan bildirim ile Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ülkelerarası evlat edinme işlemlerinde Türkiye'nin Merkezi Yetkili Makamı statüsünü kazanmıştır. Ülkelerarası evlat edinme işlemleri kabul eden veya menşee devlet merkezi makamları arasında iş birliği yapılarak gerçekleştirilir.

Evlat Edinme Şartları

- Küçüğün, evlat edinen tarafından en az bir yıl süreyle bakılmış ve eğitilmiş olması,
- Evlat edinmenin her hâlde küçüğün yararına bulunması ve evlat edinmenin diğer çocuklarının yararlarının, hakkaniyete aykırı bir biçimde zedelenmemesi,
- Evlat edinecek kişi veya eşlerin, evlat edinilenden en az on sekiz yaş büyük olması,
- Evlat edinen ile edinilen arasında en fazla 40 yaş fark olması,

- Ayırt etme gücüne sahip olan küçüğün rızasının alınması,
- İlgili kanunlar gereği küçüğün ana ve babasının rızasının bulunması,
- Küçüğün vesayet altında olması halinde, Türk Medeni Kanunu'nca öngörülen vesayet dairelerinin izninin alınmış olması,
- Eşlerin en az beş yıldan beri evli olmaları veya her ikisinin de otuz yaşını doldurmuş bulunmaları.

Başvuru Yeri

- Yerleşim yeri Türkiye'de olan T.C. vatandaşları, yerleşim yerlerindeki İl Müdürlüklerine,
- Yerleşim yeri yurt dışında olan T.C. vatandaşları ile yabancı ülke vatandaşları, kabul eden Devletin merkezî makamına,
- Türkiye'de bir yıldan fazla süreyle oturma izni almış yabancı ülke vatandaşları, Merkezî makama gönderilmek üzere buldukları yerin il müdürlüğüne, yazılı başvuruda bulunurlar.

Evlat Edinmek İsteyenlerden İstenen Belgeler

Öncelikle başvuranlara, evlat edinilecek küçüklerin özellikleri ile evlat edinmenin sosyal ve hukuki sonuçları hakkında sosyal çalışmacı tarafından bilgi verilir ve ilk görüşme formu birlikte doldurulur. Sonra şu belgeler istenir:

- Nüfus müdürlüğü tarafından düzenlenen nüfus onayı kayıt örneği,
- Başvuran ve birlikte yaşadığı aile fertlerinin Adli Sicil Kanunu kapsamında yer alan, silinmiş kayıtlar da dâhil sabıka kayıtları,
- Mal varlığını, gelir ve sosyal güvenlik durumunu gösterir belgeler,
- Yerleşim yeri belgesi,
- Öğrenim durumunu gösterir belge,
- Fiziksel, zihinsel ve ruhsal bir engelinin, sürekli bakımı gerektiren, bulaşıcı veya süregen bir hastalığının bulunmadığını, ayrıca alkol veya uyuşturucu madde bağımlısı olmadığını belirten sağlık kurulu raporu,
- Türkiye'de yaşayan yabancı ülke vatandaşlarından veya yurt dışında yaşayan T.C. vatandaşlarından oturma izin belgesi ve küçüğün kabul eden ülkeye girmesine ve orada sürekli ikametine izin verildiğine veya verileceğine dair belge.

Başvuruların İncelenmesi

Evlat edinmek üzere başvuran kişi ve eşler; belgeleri, başvuru tarihinden itibaren en geç iki ay içinde tamamlayıp sunarlar. Bu süre içinde belgeleri sunmayanların başvuruları işleme konulmaz. Belgelerin sunulduğu tarih ve saat sosyal inceleme ve küçüğün yerleştirilmesi sıralamasında esas alınır.

Başvuru sahipleri belgelerin tesliminden itibaren en geç altı ay içinde yerleşim yerlerinde ziyaret edilerek haklarında sosyal inceleme başlatılır. İncelemede karar vermeye yardımcı olacak her türlü belge talep edilir.

DİKKAT

Başvuru sahiplerinin ve varsa birlikte yaşadıkları başka kişilerin kişilik, eğitim, kültürel özellikleri, ekonomik güçleri, sağlık durumları, aile bireylerinin birbirleriyle ve çevreleri ile olan ilişkileri, küçükten beklentileri, evlat edinmeye bakış açıları, bakım, eğitime ve yetiştirme konularına yaklaşımları değerlendirilir. Evlat edinmek istedikleri küçüğün özellikleri, başvuru sahiplerinin veya varsa alt soylarının tavrı ve düşünceleri de yorumlanır.

Başvuru sahipleri ile en az beş görüşme gerçekleştirilir. Yapılan görüşmeler, incelemeler ve belgeler sonucu yapılan değerlendirme ile kapsamlı bir Sosyal İnceleme Raporu

hazırlanarak kanaat bildirilir. Başvuru hakkında olumlu kanaat bildirilmesi hâlinde dosya sıraya alınır. Dosya reddedilmişse aileye yazılı bilgi verilir. Dosyası ret olan aileler bu işlemlere karşı bildirim tarihinden itibaren on beş gün içinde il müdürlüğü nezdinde itiraz edilebilir. İtiraz komisyon tarafından görüşülerek en geç bir ay içinde kesin olarak karara bağlanır ve karar itiraz edene yazılı olarak bildirilir.

Sıralamada küçüğün yaşı, cinsiyeti, sağlık durumu, varsa kardeşi ile birlikte istenmesi gibi özellikler sıralamayı belirlemede dikkate alınır. Evlat edinilecek küçüğün, varsa kardeşi ile birlikte evlat edindirilmesine, bunun mümkün olmaması durumunda birbirlerine yakın yerleşim yerlerinde bulunan ve birbirleriyle görüştürebilecek kişi veya eşlerin yanına yerleştirilmelerine özen gösterilir. Kardeşi olan küçükleri birlikte evlat edinmek isteyenler için sıralamaya bağlı kalınmayabilir.

Ülkelerarası kapsamda yer alan dosyalar Lahey Ülkelerarası Evlat Edinme Sözleşmesi gereği değerlendirilmektedir. Sözleşme gereği küçük ancak kendi ülkesinde evlat edindirilemediği takdirde ülkelerarası bir evlat edinme söz konusu olabilmektedir.

Ülkemizde evlat edinmek üzere ailelerin sırada beklemesi nedeniyle bu kapsamda genellikle süregelen sağlık sorunları, engelleri ve bebek grubunun dışında 5 yaş ve üzeri olup genellikle erkek ya da kardeşleri olan çocuklar yer almaktadır.

Küçüğün Yerleştirilmesi ve İzleme

Küçük evlat edinecek kişi/eşlerin yanına “Evlat Edinme Öncesi Geçici Bakım Sözleşmesi” ile yerleştirilir. Geçici Bakım Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra, evlat edinilecek küçük, en az bir yıl süreyle bakım ve eğitimi için uygun görülen kişi veya eşlerin yanına yerleştirilir.

Evlat edinecek kişi veya eşlerin küçüğü eğitme yeteneği, aile ilişkileri, sağlığı, küçükle olan ilişkilerindeki gelişmeler ile sosyal ve ekonomik koşullarındaki değişimler yönünden sosyal çalışmacılarca izlenir. Yapılan izlemeler sonucu üçer aylık dönemler hâlinde İzleme Raporları düzenlenir. Evlat edineceklerin altsoyu olması hâlinde düzenlenen İzleme Raporunda onların da küçük ile ilgili tavır ve düşünceleri değerlendirilir.

Evlat Edinmek İsteyen Kişi/Çiftlerin Çocukla Karşılaşması ve İşlemin Tamamlanması

Çocuğu görmeye gitmeden önce önerilecek çocuğun dosya bilgileri hakkında bilgi verilir. Sadece önerilen çocuğu görebilirler. Bebek grubundan evlat edinmek isteyen bazı ailelerimizin çocukla karşılaştırdıklarında beklenti düzeylerinin yüksek olması sebebiyle zaman zaman hayal kırıklığı yaşadıkları gözlemlenmektedir. Özellikle bebek grubunda çocuklarımız evlat edinmek üzere ailelerin yanına doğumu takip eden günlerde yerleştirildiğinden henüz fiziksel özellikleri belirlenmediği gibi henüz çok albenili bir görünüme de sahip olmamaktadır. Aynı zamanda korunmaya muhtaç çocuklarımızın gelişim özelliklerinin, normal huzurlu bir aile ortamında beklenen bir hamilelik sürecinde doğan bir çocuk gibi olması beklenemez. Korunmaya muhtaç çocuklar genellikle sağlıksız hamilelikler sonucu doğmakta ve kuruluş bakımına gelinceye kadar olumsuz koşullarda yaşamaktadırlar. Bu nedenle gelişimleri sağlıklı aile ortamında yetişen bir çocuk gibi olmamaktadır.

Bir yıllık izleme süresi sonunda sosyal inceleme raporunu da içeren dosya bir ay içinde ilgili mahkemeye evlat edinme davası açılmak üzere hazırlanır. Evlat edinme mahkemesinden sonra çocuk ailenin nüfusuna kaydedilir. Çocuk ailenin nüfusuna kaydolduktan sonra vaka kapatma formu düzenlenir ve vaka kapatılır.

Çocuk psikolojisi alanında yapılan çalışmalar ışığında çocukların bu durumu normal kabul ederek sorun yaşamamaları ve yaşatmamaları için evlat edinmenin açıklanacağı en uygun dönemin çocuğun henüz sosyal yaşama tam olarak açılmadığı, anne ve baba objesinin yaşamında birinci derecede önem taşıdığı okul öncesi çağ 4-6 aralığı yaştır.

Evlat edineceklerin küçüğe karşı tutum ve davranışları ilgili kurum tarafından denetlenirken gerektiğinde danışmanlık ve rehberlik hizmeti de verilir.

Evlat edinme dosyasından sorumlu sosyal çalışmacı çocuğa evlat edinildiğini söyleme konusunda gerekli danışmanlık hizmetini yapmaktadır.

Evlat Edinilen Çocuğun Sahip Olduğu Haklar

- Evlat edinilmiş çocuklar yasal olarak öz çocukların haklarına sahip olurlar.
- Ana ve babaya ait olan haklar ve hükümlülükler evlat edinene geçer.
- Evlat edinilen, evlat edinenin mirasçısı olur.
- Evlat edinilen küçük ise evlat edinenin soyadını alır.

Koruyucu Aile

2828 sayılı SHÇEK kanunu'nun Koruyucu Aile Yönetmeliği'nin 4. maddesi (e) bendine göre "koruyucu aile" şöyle tanımlanmaktadır: Mahkemece hakkında korunma kararı alınan çocuğun, geçici veya sürekli, gönüllü ya da ücretli olarak aile ortamında bakımını gerçekleştirecek ve öz ana-baba yerini tutabilecek, çocuğun-çocukların sevgi dolu bir aile ortamında büyüüp sağlıklı bir yetişkin olarak topluma kazandırılmasına yardımcı olan aile veya kişidir.

Çocukların sağlıklı gelişebilmeleri için kendilerini koruyacak, sevecek, destekleyecek, güven sağlayacak, sosyal ve maddi gereksinimlerini karşılayabilecek sıcak bir aile ortamına ihtiyaçları vardır. Çocukların yeterli sevgi alabildikleri, gereksinimlerinin düzenli olarak karşılandığı sıcak aile ortamında yetiştirildiklerinde sağlıklı bireyler olabildikleri bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Kuşkusuz anne-babalar da çocuklarını en iyi şekilde yetiştirmek için çaba harcarlar. Ancak yaşam her zaman düşünüldüğü gibi olmayabilir. Bazı aileler zihinsel, bedensel ya da psikolojik sorunları veya ekonomik yetersizlikleri, boşanma, ölüm gibi sosyal sorunları nedeniyle bütünlüklerini devam ettiremeyip çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamaz hâle gelirler. Böyle durumlarda çocuklara yardım edebilmenin en iyi yolu, öz ailesinin koşulları iyileşinceye kadar başka bir ailenin yanında bakımlarının sağlanmasıdır.

Koruyucu aile hizmeti, öz ailesi yanında bakımları (bir süre için) sağlanamayan çocukların bu dönemlerini en az zararla geçirebilecekleri, bire bir münasebetinin kurulabildiği bir aile ortamı sağlanması açısından hemen hemen bütün dünya ülkeleri tarafından tercih edilmektedir. Koruyucu aile ortamında yetişen korunmaya muhtaç çocukların kurum bakımından yararlandırılan çocuklara göre daha sağlıklı geliştikleri araştırmalarla tespit edilmiştir. Koruyucu aile olmaya karar veren 18 yaşını doldurmuş, Türkiye'de ikamet eden evli ya da bekâr, erkek veya hanımların buldukları ildeki Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine dilekçeleriyle müracaat etmeleri gerekmektedir. Müracaat işlemleri tamamlandıktan sonra sosyal inceleme sonucunda uygun görülen ailelere, koruyucu aile hizmetinden yararlanmaya uygun çocuklarla tanıştırlarak koruyucu aile statüsü kazandırılmaktadır. Koruyucu aile yanında bakılmakta olan çocukların masraflarının belirli kısmının karşılanması amacıyla ailelere aylık ücret ödenmektedir. Ayrıca, çocukların sağlık giderleri ASPB tarafından karşılanmaktadır (Seyyar, Genç, 2010).

Çocuğa sağlanan aile ortamı çocuğun psikososyal gelişiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi açısından çok önemlidir. Kurum bakımı hem maddi yükümlülüklerle neden olmakta hem de çocuğun gelişimini bazı yönlerden eksik tamamlamasına yol açmaktadır. Koruyucu aile hizmetinde amaç, çocuk için karmaşık ve sorunlu olan bir dönemde özenli davranılarak çocuğun bu dönemi örselenmeden geçirmesini ve normal hayatını devam ettirmesini sağlamaktır.

Koruyucu Ailelerin Yükümlülükleri

- Yanına yerleştirilen çocuğun fiziksel ve psikososyal gelişiminin sağlıklı olabilmesi için gerekli şartları sağlamak,
- Çocuğun yetenekleri ve becerisine göre eğitim, öğretimi ve iyi bir meslek sahibi edinmesi için gerekli çabayı göstermek,

Koruyucu aile hizmeti, korunma kararı çocuklarımızdan durumları uygun olanların, kısa veya uzun süreli, gönüllü veya ücretli olarak çocuk bakımı üstlenebilecek niteliklere sahip kişi ve ailelerin yanında bakımlarının sağlanmasıdır.

Koruyucu aile hizmeti hemen hemen bütün dünya ülkeleri tarafından tercih edilen bir koruma bakım sistemidir.

Koruyucu aile çocuklara, öz ailesi, okulu ve çevresiyle ilişkilerini devam ettirmelerini sağlayarak yardımcı olur.

- Çocuğun varsa öz ailesi ve akrabaları ile uygun görülen şekil ve zamanda görüşmesini sağlamak,
- Çocukla ilgili mesleki çalışmalarını yürüten sosyal çalışmacıya gerekli koşulları hazırlamak,
- Adres ve ikametgâh değişikliklerini önceden il müdürlüğü'ne bildirmek,
- Görev veya tatil amacı ile çocukla birlikte yurt dışına gidilmek istenmesi durumunda, çocuğun veli ya da vasisinin izni gerektiğinden, yasal işlemlerin tamamlanmasına yetecek süre göz önüne alınarak, en kısa sürede durumu il müdürlüğüne bildirmektir.

Hukuki Zemin

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen çocuklar için ülkelerin kendi ulusal yasalarına göre uygun olan bakımı sağlamalarını istemektedir. Bu tür bakım, başkaca benzerleri yanında, bakıcı aile yanına verme, evlat edinme ya da gerekiyorsa çocuk bakımı amacı güden uygun kuruluşlara yerleştirmeyi de içerir. Türk Medeni Kanunu “çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş hâlde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir (m. 347) demektedir.

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu; “mahkemece korunma kararı alınan korunmaya muhtaç çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi bu Kanuna göre kurulmuş kuruluşlarda olduğu kadar kurumun denetim ve gözetiminde bir “Koruyucu Aile” tarafından da yerine getirilebilir” der. Koruyucu aile, korunmaya muhtaç çocuğun bakımını ve yetiştirilmesini gönüllü olarak üstlenebileceği gibi kurumca tespit edilecek ve ödenecek bir ücret karşılığında da yapabilir. Koruyucu ailelerin seçimine, çocukla ilgili sorumluluklarına, kuruma olan ilişkilerine, hizmetin işleyişine ve aileye bu hizmeti karşılığı ödenecek ücrete ilişkin esaslar bir yönetmelikle düzenlenir.

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na göre; çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Bunlardan; bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine hükmetmektedir. Koruyucu aile yönetmeliği de korunmaya muhtaç çocukların korunmalarını gerektiren süre içerisinde aile ortamında yetiştirilmesine yönelik koruyucu aile hizmetlerinin uygulama esaslarını kapsamaktadır.

Koruyucu Aile Olmanın Şartları

Hoşgörülü, sabırlı, esneklik gösterebilen, güvenli ve şefkatli bir ortam sağlayabilen, sevgisi ile bir çocuğun hayatında fark yaratmak isteyen ve mevzuatta belirtilen şartları taşıyan, kurumla iş birliği içinde çocuk yararına hizmet vermeye kendini hazır hisseden herkes koruyucu aile olabilir. Koruyucu aile adaylarında aranan şartlar;

- T.C. vatandaşı olmak
- Sürekli Türkiye'de ikamet etmek
- 25-65 yaş aralığında olmak
- En az ilkokul mezunu olmak
- Düzenli gelire sahip olmak
- Çocuğun öz anne-babası ya da vasisi olmamak

Koruyucu aile, korunmaya muhtaç çocuğun bakımını ve yetiştirilmesini gönüllü olarak üstlenebileceği gibi, bunu bir ücret karşılığında da yapabilir.

Evli ya da bekâr, çocuklu ya da çocuksuz herkes koruyucu aile olmak üzere ikâmet ettiği ilde bulunan il müdürlüğüne başvurabilir.

DİKKAT

Eşlerin ise birlikte başvurmaları gerekmektedir. Koruyucu aile müracaatlarında öncelikle çocuğun yakın çevresinde olan akrabalar, komşular ya da aile dostları değerlendirilmektedir. Akrabaların koruyucu aile olmak istemesi hâlinde yapılacak sosyal inceleme sonucuna göre yaş ve eğitim koşulları değerlendirilmektedir.

Koruyucu aile adaylarının yaşı değerlendirilirken, eşler arasındaki yaş farkının on yaş veya daha az olması hâlinde yaşı küçük olan eşin yaşı, bunun haricindeki durumlarda eşlerin yaş ortalaması esas alınır. Adayların başvuru ve çocuğun yanlarına yerleştirildiği tarih itibarıyla belirlenen yaş aralığında bulunmaları, çocuğun yaş dönemine uygun davranış gösterebilme becerisi ve çocukla aralarında birebir ebeveyn-çocuk ilişkisi sağlanması esasları göz önünde bulundurulmaktadır.

Uzmanlaşmış koruyucu aile ya da geçici koruyucu aile modellerinde belirtilen başvuru şartlarına ek olarak; yanlarına yerleştirilecek çocuklara yardımcı olabilecek Bakanlıkça belirlenen lisans eğitimi almış veya eşlerden biri en az ilköğretim düzeyinde olmak üzere temel ana-baba eğitimleri, koruyucu aile birinci ve ikinci kademe eğitimlerini almış olmak gerekmektedir. Koruyucu aile olmak isteyen kişi bekâr ise yerleştirilecek çocuğa diğer ebeveynin yoksunluğunu hissettirmeyecek akraba ilişkilerine sahip olması konusuna özellikle önem verilmektedir.

Komisyon ve Görevleri

Koruyucu aile hizmetinin aşamaları ve kararları ilgili komisyon marifetiyle yürütülür. Komisyon, mahallî mülki amirin onayı ile illerde il müdürü veya görevlendirilen il müdür yardımcısı başkanlığında, biri vakadan sorumlu olmak üzere en az dört sosyal çalışma görevlisinden, sayının yetersiz olması hâlinde iki sosyal çalışma görevlisinden oluşur.

Komisyonca, dosya üzerinde yapılan inceleme sonucunda, şu konularda karar alınır.

- Koruyucu aile olmak üzere başvuran ailelerin uygunluğu,
- Koruyucu Aile Belgesi düzenlenmesi,
- Çocuğun yerleştirileceği aile,
- Koruyucu Aile Belgesinin geçerliliği,
- Çocuğun koruyucu aile ile birlikte yurt dışına çıkması,
- Çocuğun koruyucu aileden geri alınması,
- Koruyucu aile statüsünün iptali,
- Hizmet sürecinde tereddütte kalınan durumların değerlendirilmesi.

Sosyal Çalışma Görevlisi: Sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişimcisi, psikolojik danışmanlık ve rehberlik öğretmeni ve özel eğitim öğretmeninden oluşur.

Komisyon kararları oy çokluğu ile alınır. Kararlarda çekimser oy kullanılamaz. Olumsuz oy kullanan üye tarafından gerekçe karar metnine eklenir.

DİKKAT

Koruyucu Hizmet Bakım Türleri

- a. **Akraba veya Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli:** Veli ya da vasi dışında kalan kan bağı bulunan akrabalar ya da çocuğun iletişim içinde olduğu veya tanıdığı bakıcı, komşu gibi yakın çevresinde olan kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.
- b. **Geçici Koruyucu Aile Modeli:** Acil koruma gereken ya da hakkında hizmet planı oluşturulmamış ve kuruluş bakımına yerleştirilmemiş ya da kendisi için planlanan hizmet modellerinden çeşitli nedenlerle henüz yararlandırılmamış çocuklar için, aldıkları eğitimlerle profesyonel düzeye gelmiş kişi ve ailelerin sağladığı birkaç gün ile en fazla bir ay arasında değişen bakımdır.

- c. **Sürekli Koruyucu Aile Modeli:** Öz ailesi yanına kısa sürede döndürülme imkânı bulunmayan ya da kalıcı olarak aile yanına yerleştiremeyen çocuklara, kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.
- d. **Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli:** Özel zorlukları ve ihtiyaçları olan çocuklara yardımcı olabilecek lisans eğitimine sahip olan veya aldıkları eğitimler ile profesyonel düzeye gelmiş kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.

Çocukla Tanışma ve Yerleşme Süreci

Koruyucu aile sözleşmesi imzalanıncaya kadar çocuk ve ailenin birlikte zaman geçirmeleri sağlanarak birbirlerini tanımaları ve alışmalarına uygun ortam sağlanması yönünde yerleştirme öncesi süreç planlanır. Bu süreçte çocuk önce saatlik, daha sonra günlük, iki haftalık olarak ve toplamda en çok iki ayı geçmeyecek süreyle koruyucu aileye izinli verilebilir. Süreçte olumlu kanaat oluşması, çocuğun ve ailenin de istekliliklerini belirtmeleri hâlinde il müdürlükleri ile yanına çocuk yerleştirilmesine karar verilen koruyucu aile arasında, kurumun ve koruyucu ailenin yükümlülüklerini içeren bir sözleşme imzalanır. Sözleşme onaylandıktan sonra çocuk aileye teslim edilir. Koruyucu aile ve yanına yerleştirilen çocuk ile öz aile vakanın özelliklerine göre belirlenen aralıklarla, düzenli olarak mevzuat kapsamında izlenmektedir.

Koruyucu aile birimi görevlerini şu sıraya göre yapar :

- a. Başvurular alınır.
- b. Sosyal inceleme yapılır.
- c. Dosya oluşturulur.
- d. Çocuk ile aile uyumlaştırılır.
- e. Çocuk aileye yerleştirilir.
- f. Çocuk aile yanında izlenir, bakımı, sağlık durumu ve eğitimine yönelik tedbir kararları yerine getirilir.
- g. Koruyucu aile eğitimleri planlanır.
- h. Koruyucu aile ile ilişkiler düzenli yürütülür.
- i. Çocuğun öz ailesi ve yakınlarıyla görüştürülmesi ile ilgili planlama yapılır ve uygulanır.

Hizmetin Sonlandırılması

Hizmet, çocuğun hizmetten yararlanma nedenlerinde oluşan değişiklikler veya koruyucu ailenin durumu ile ilgili gelişmelerden kaynaklı olarak çocuğun yararı odağında sonlandırılabilir.

Ancak şu gerekçeler olduğu takdirde bir daha koruyucu aile olunamaz:

- Çocuğun koruyucu aile yanında ihmal, istismar ve kötü muameleye maruz kalması
- Koruyucu ailenin, sosyal ilişkiler açısından toplumun norm ve değerlerine aykırı düşen davranışlarının gözlenmesi.
- Fizik ve ruh sağlığının, çocuğun bakımını etkileyecek derecede bozulmuş olduğunun devlet ya da üniversite hastanelerince doktor raporu ile belirlenmesi.
- Çocuğun toplum içinde alacağı konumu olumsuz etkileyecek herhangi bir suçtan ceza alması.
- Mesleki danışmanlık hizmeti ve yönlendirmelere uygun davranmayarak Kurumla iş birliği yapmaması.

Yukarıdaki şartların olduğu durumda “Koruyucu Aile Statüsü” iptal edilerek bu ailenin yanına bir daha çocuk yerleştirilmez.

Koruyucu aileliğin sonlandırılması yeniden koruyucu aile olamayacağınız anlamına gelmemektedir.

ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ İÇİN AİLELERE YAPILAN SOSYOEKONOMİK DESTEK HİZMETLERİ

Sosyal ve Ekonomik Destek (SED)

Sosyal ve ekonomik destek; yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatını sürdürmekte güçlük çeken çocuk ve gençlerin bakımı konusunda ailelerin desteklenmesi amacıyla yapılan hizmetlerdir. Bu hizmet ailesi sosyal ve ekonomik olarak desteklendiği takdirde bakım tedbiri kararı gerektirmeyerek ailesi ve yakınları tarafından bakılabilecek çocukları kapsamaktadır. Bu hizmet yardıma muhtaç olduğu tespit edilen ailelerin çocukları ile haklarında korunma/bakım tedbiri kararı alınmış ve reşit olarak sosyal hizmet kuruluşlarından ayrılan gençlere yapılan sosyal ve ekonomik destek hizmetleri kapsar. Sosyal ve ekonomik destek hizmetleri Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri tarafından yerine getirilir.

Ekonomik destek; sosyal inceleme raporu sonucunda müracaatçının ihtiyacına göre geçici veya süreli olarak yapılan parasal yardımlardır. Geçici ekonomik destek; yardıma muhtaç olduğu tespit edilen ailelerin çocukları ile gençlere, sosyal ve ekonomik bir sorunun giderilmesi amacıyla yılda bir, zaruri hâllerde en çok iki defaya mahsus olmak üzere ekonomik destek tutarının en fazla üç katına kadar yapılacak yardımları ifade eder. Süreli ekonomik destek; yardıma muhtaç olduğu tespit edilen ailelerin çocukları ile gençlere, sosyal ve ekonomik sorunlarının giderilmesi amacıyla Bakanlığın bütçe imkânları ölçüsünde, belirlenen süre ve oranlar dâhilinde aylık ödemeler şeklinde yapılan yardımlardır. Sosyal hizmet desteği ise gençlerin ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan ve kontrolleri dışında oluşan psikolojik ve sosyal sorunlarının önlenmesi, çözümlenmesi, hayat standartlarının yükseltilmesi, kişilerin kendi kendine yeterli duruma gelmesi ve sorunlarını çözüme becerisi kazanmasını amaçlayan mesleki çalışmalardır. Bu uygulama kapsamında iki hizmet (sosyal ve ekonomik) birleştirilerek yapılır.

Bu hizmet; 03/03/2015 tarih ve 29284 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik ve söz konusu yönetmelik kapsamında hizmetlerin etkin bir şekilde yürütülmesi amacıyla 06/10/2015 tarih ve 145560 sayılı yazı ekinde yer alan 2015/5 sayılı "Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetine İlişkin Genelge" kapsamında verilmektedir. Hizmeti sunan sosyal çalışmacılar uygulamalarını bu mevzuat çerçevesinde yürütmektedir. Konu ile ilgili daha önce uygulanan yönetmelik ve genelge yukarıdaki mevzuatla birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.

Ekonomik destek: Sosyal inceleme raporu sonucunda müracaatçının ihtiyacına göre geçici veya süreli olarak verilen para yardımlarıdır.

Sosyal ve Ekonomik Destekten Yararlanma Şartları

1. Sosyal hizmet kuruluşlarında bakılan ve desteklendikleri takdirde ailesi veya yakınları yanına verilebilecek çocuklar,
2. Ekonomik olarak desteklenmedikleri takdirde korunmaya muhtaç duruma düşecek çocuklar,
3. Bakım tedbir kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile yanından ayrılanlardan iş ve meslek edinme kursuna veya eğitimlerine devam eden veya bir iş ve meslek sahibi olamayıp desteklenmedikleri takdirde muhtaç duruma düşecek olan gençler,
4. Olağanüstü bir felaket, tabii afet, hastalık veya kaza geçirerek belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlar ile hayati tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan veya vefat eden kişilerin çocukları.

Reşit olduğundan dolayı tedbir kararı sonlandırılan gençler; şu şartlar doğrultusunda mutlaka ekonomik olarak desteklenir:

1. Ekonomik destek almakta iken on sekiz yaşını dolduranlardan, desteklenmedikleri takdirde eğitimine devam edemeyecek durumda olan orta öğretim öğrencileri yirmi yaşına kadar,
2. Ekonomik destek almakta iken on sekiz yaşını dolduran çocukların meslek edinme kursuna devam etmesi halinde, kurs süresince en fazla bir yıla kadar,
3. Bakım tedbiri kararı uzatılanlardan yükseköğrenime devam edenler yirmi beş yaşına kadar,
4. Yönetmeliğin 6. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi kapsamında olan gençlerden, iş ve meslek sahibi olamayan ve öğrenime devam etmeyenlere süreli ekonomik destek hizmetinden en fazla iki yıl süresince, ön lisans veya lisans eğitime devam edenlere ise öğrenim süresi boyunca ekonomik destek hizmetlerinden yararlandırılır.

Ekonomik Destek Miktarı ve Yararlanıcıların Destek Oranları

Bu yardımlar süreli ekonomik desteğe ihtiyacı olduğu belirlenenlere iâşe, ibate, eğitim, giyecek, harçlık, servis desteği karşılığı olarak verilir.

DİKKAT

Yapılan parasal yardımın miktarı; en yüksek devlet memuru aylığının, ek gösterge dâhil tutarı kadardır.

Süreli ekonomik destek şu şartlar ve ekonomik destek tutarının oranlarına göre verilir:

- a. Okul öncesi çocuklar ile okula devam etmeyen çocuklar için ekonomik destek tutarının % 50'si,
- b. 1 ila 8 inci sınıfa devam edecek çocuklar için ekonomik destek tutarının % 75'i,
- c. 9 ila 12 nci sınıfa devam edecek çocuklar için ekonomik destek tutarının % 80'i,
- ç. Bakım tedbiri kararı uzatılanlardan yükseköğrenime devam edenler için ekonomik destek tutarının % 90'ı,
- d. Bakım tedbir kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile yanından ayrılan çocuklar YBS sisteminde yetişkin olarak seçilerek ekonomik destek tutarının % 40'ı oranında aylık ödeme alırlar.

Ayrıca ailesi yanında desteklenen kardeş çocukların sayısı ikiden fazla olması hâlinde, çocukların öncelikli yararı doğrultusunda öğrenim durumu yüksek olanlardan başlamak üzere 1'inci ve 2'nci çocuk için verilen ekonomik destek tutarının tamamı, 3'üncü çocuk için % 40'ı ve 4'üncü çocuk için %30'u oranında ödeme yapılır.

Sosyal Hizmet Desteği

Meslek elemanları, kişi ve aileleri; ekonomik durumlarını düzeltici faaliyetlere, iş ve meslek edinmeleri için ilgili kurumlara yönlendirerek kendi kendilerine yeterli hâle gelmeleri için rehberlik etmektedir.

Koruyucu önleyici hizmetler kapsamında ihtiyaç duyulan vakalara yönelik meslek elemanları, sosyal hizmet desteği sağlanması amacıyla mesleğinin gerektirdiği bilgi, beceri ve yöntemleri kullanarak aşağıda belirtilen veya uygun görülen mesleki çalışmalarını yapabilirler:

1. Aile içi sorunların çözümlenmesine destek olmak.
2. Ailenin ve çocuğun çevreye uyumunu sağlamak.
3. Çocuğun okula uyumu ve eğitime devamı için aileye rehberlik yapmak.
4. Kriz durumu yaşayan aileye psikososyal destek sağlamak ve rehberlik yapmak.
5. Bireyin sosyal işlevselliğini tekrar kazanması, tekrar iş ve meslek edinmesi ve üretkenliğini harekete geçirmek için mesleki müdahale ve rehberlik yapmak.

Meslek elemanı: Sosyal hizmet, psikoloji, çocuk gelişimi, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyoloji alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensuplarını ifade eder.

6. Müracaatçıya toplumsal kaynaklar ve hizmetler konusunda rehberlik yapmak, gerekirse uygun birim veya kuruma havale etmek.

Ayrıca meslek elemanları; genç, çocuk ve aileyle yapılan mesleki çalışmaları rapor eder ve gizlilik ilkesi çerçevesinde dosyasında muhafaza eder.

Hizmetin Başlatılması ve Yürütülmesi

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri veya Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüklerine başvuran ailelerin, çocuklarının korunma altına alınma isteminin sadece ekonomik yoksunluktan kaynaklandığının belirlenmesi durumunda, bu ailelerin çocukları için bakım tedbiri kararı alınmaz ve sosyal ekonomik destek hizmetinden yararlandırılır. İhtiyaç duyulması hâlinde diğer koruyucu ve destekleyici tedbir kararları alınır. Bir şekilde sosyal ve ekonomik desteğe ihtiyacı olduğu öğrenilen, basın-yayın kuruluşlarında yer alan veya tespit edilen vakaların ihbar kabul edilerek, kişilerin başvurmaları beklenmeksizin ilgililer hakkında gerekli işlemler derhal başlatılır.

Ailenin bu ihtiyacının kayıtlara girdiği tarihten itibaren en geç bir ay içerisinde müracaatçının ikametinde, gerek görülmesi hâlinde okul, iş yeri ve toplumsal çevresi hakkında sosyal ve ekonomik durumlarını kapsayan ayrıntılı bir sosyal inceleme yapılır. İnceleme ve değerlendirme sonunda sadece aciliyet görülen vakalarda, çocuğun bakım, barınma, beslenme, giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, yardım onayı ivedilikle alınır ve uygun görülecek süreli veya geçici ekonomik desteğe ilişkin işlemler ödeme dönemi beklenilmeksizin 7 iş günü içinde yapılır.

Haklarında bakım tedbiri olan çocuklar da sosyal ekonomik destek hizmetlerinden yararlanabilir mi?

SIRA SİZDE

Ekonomik destek onayı alınırken reşit olacağı ay dâhil tüm ayrıntılara dikkat edilerek işlemler yapılır ve geriye dönük ödemelerin doğmamasına özen gösterilir. Çünkü çocuklar, sosyal ve ekonomik destek hizmetinden en fazla on sekiz yaşını tamamlayıncaya kadar yararlandırılır.

Daha ayrıntılı bilgi için “Sosyal ve Ekonomik Destek Uygulamaları” Genelgesi ve eki olan “Çocuklara İlişkin 6 Aylık Periyodik İzleme Formu”nu mutlaka inceleyiniz (Erişim: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü web sitesinin mevzuat bölümü).

DİKKAT

Şartlı Nakit Transferi (ŞNT)

Şartlı Nakit Transferi (ŞNT), yani halk arasında bilinen ismiyle “öğrenci parası” ya da “çocuk parası”, ekonomik güçlükler nedeniyle temel sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanamayan, herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna tabi olmayan ve düzenli bir geliri bulunmayan nüfusun en yoksul kesimine yönelik şartlı bir yardım programıdır. Şartlı nakit transferi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından 3294 sayılı Kanun’a göre muhtaç durumda bulunan ailelere belirli şartları sağlamaları koşuluyla verilen maddi bir sosyal yardımdır. Halk arasında çocuk parası ya da öğrenci parası olarak bilinen şartlı eğitim ve sağlık yardımlarında sözleşmeyi her zaman anne imzalar ve paralar annenin PTT hesabına yatırılır.

Şartlı nakit transferi 3 grupta toplayabiliriz.

Şartlı Gebelik Yardımı: Gebe kadınlara doğumlarını hastanede gerçekleştirmeleri ve gebelikleri süresince düzenli olarak doktor muayenesine gitmeleri şartıyla verilen ŞNT yardım türüdür. İlgili kişilerin doğumlarını hastanede yaptıklarında bir kereliğine, gebelik sü-

Şartlı nakit transferinde amaç; çocukların sağlık ve eğitim hizmetlerinden düzenli yararlanmalarının ve ailelerin mutlak muayeneleri düzenli yapmalarının sağlanmasıdır.

resince düzenli doktor muayenesinden geçmeleri neticesinde her ay, doğumdan sonra doktor muayenesinden geçtiklerinde 2 kereye mahsus farklı miktarlarda para ödenmektedir.

Şartlı Sağlık Yardımı: 0-6 yaş arasında çocuğu bulunan annelere çocuklarını düzenli olarak doktor kontrolüne götürmeleri şartıyla verilen ŞNT yardım türüdür.

Şartlı Eğitim Yardımı: İmkânsızlıklar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelerin çocuklarının okula düzenli olarak devam etmeleri şartıyla 2 ayda bir nakit yardım yapılmaktadır. 7-18 yaş arasında ilköğretim ve ortaöğretime giden çocuğu olan annelere çocukların okula devam etmesi şartıyla verilen yardım türüdür. Son yapılan çalışmayla okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim gören çocuklar için de şartlı eğitim yardımı verilebileceği kararlaştırılmıştır.

Yardıma almaya hak kazandıktan sonra ödemelerin düzenli olarak alabilmek için 0-6 yaş arası çocuklar düzenli olarak sağlık ocağına götürmeli, 6-17 yaş arası çocuklar düzenli olarak okula göndermeli; eğer hamile ise hamileliğin ilk 3 ayından itibaren düzenli olarak muayeneye gitmek ve doğumun hastanede yapılması gerekmektedir.

ÇOCUĞUN KORUNMASI İÇİN ÇOCUK MAHKEMELERİNİN ÖNEMİ

Mevzuat Alt Yapısı ve Önemi

Türkiye’de Çocuk Mahkemelerinin kurulmasına ilişkin çalışmalar 1945 yılında başlamıştır. Çocuk Mahkemelerinin, 07.11.1979 tarih ve 2253 sayılı “Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun” ile hukuksal dayanağı oluşturulmuş ve 21.11.1979 tarih ve 16816 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun çerçevesinde ilk çocuk mahkemesi 1987 yılında Ankarada kurulmuştur. Bu kanun “ceza hukuku ağırlıklı” iken 2005 tarihli ve 5395 sayılı “Çocuk Koruma Kanunu” hem suç öncesi koruma hem de suç sonrası güvenlik tedbirleri ile cezalandırma yönlerini birlikte düzenlemiştir.

Çocukların özel gelişimsel dönemleri ve sosyalleşmelerinden ötürü, özel bir yargılama sürecine dâhil edilmesi gerekliliğinden yola çıkılarak bu özel yargılama sürecini gerçekleştiren mahkeme, çocuk mahkemesidir. **Çocuk mahkemeleri;** suç işleyen çocukların yargılandığı, yargıç ve savcısının özel eğitimden geçirildiği, sosyal çalışma görevlisinin çocuğun durumu üzerine rapor vererek yargılamayı yönlendirebildiği özel bir mahkemedir (Tomanbay, 1999: 50).

Çocuk mahkemeleri, çocuk suçluluğunu kontrol altına almakla yükümlü, çocuk adalet sisteminin en önemli basamaklarından birisidir. Çocuk mahkemeleri, genel olarak çocuğun korunması, sosyalleşmesi, tedavisi ve rehabilite edilmesi gibi amaçlara hizmet etmektedir (Uluğtekin, 1994). Çocuk mahkemeleri, çocuk suçluluğunu kontrol altına almakla beraber onların sosyal rehabilitasyonuna katkı sağlamak ve yeniden suç işleme ihtimalini ortadan kaldıracak manevi atmosfer oluşturmakla yükümlü 18 yaşın altındaki çocuk ve gençler için hassas yargılama sürecini gerçekleştiren mahkemedir.

İçine kapanık, duygularını ifade etmekte güçlük çeken, kendini ortaya koymayan gençlerde madde kullanımı ve bağımlılık riski yüksektir.

D İ K K A T

Çocuk Mahkemeleri, “çocuk mahkemesi” ve “çocuk ağır ceza mahkemesi” olarak kurulmuştur. Mahkemeler hem suça sürüklenen çocuklarla ilgili yargılamaları yapmak hem de Çocuk Koruma Kanunu ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almakla görevlidir (ÇKK m. 26/3).

Çocuk Mahkemesi

Çocuk mahkemesi tek hâkimden oluşur. Bu mahkemeler her il merkezinde kurulur. Ayrıca, bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşü alınarak kurulabilir. İş durumu- nun gerekli kıldığı yerlerde çocuk mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu daireler numaralandırılır. (ÇKK m.25/1). Cumhuriyet savcısı bu mahkemelerde yapılan duruşmalarda bulunmaz ancak çocuk mahkemesinin bulunduğu yerdeki Cumhuriyet savcısı mahkeme kararlarına karşı kanun yoluna başvurabilir. Çocuk mahkemelerine hem hukuki hem de cezai görevler verilmiştir. Bu mahkemeler korunmaya muhtaç çocuklar ile suça sürüklenmiş ancak cezai sorumluluğu olmayan çocuklar için uygulanacak tedbir kararlarını vermek ve suça sürüklenen çocuklar için asliye ceza ve sulh ceza mahkemele- rinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalar bakımından görevlidir (Acar ve diğerleri, 2013: 32).

Çocuk mahkemeleri işleyiş esnasında çocuklara nasıl davranmalı ve hangi desteği vermelidir?

SIRA SİZDE

Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi

Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşur. Genellikle mahkemelerde üye sayısı ikidir. Mahkeme, bir başkan ve iki üye ile toplanır. İş durumunun gerekli kıldığı durumlarda çocuk ağır ceza mahkemesinin birden fazla dairesi kurulabilir. Ağır ceza mahkemesi suç tipine ve cezanın ağırlığına göre yetki kazanır (Acar ve diğerleri, 2013:32). Çocuk ağır ceza mahkemesi, çocuklar tarafından işlenen ağır ceza mahkemesi- nin görev alanına giren suçlarla ilgili davalara bakar.

Mahkemelerin Görevi

1. Çocuk mahkemesi, asliye ceza mahkemesi ile sulh ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından, suça sürüklenen çocuklar hakkında açılacak davalara bakar.
2. Çocuk ağır ceza mahkemesi, çocuklar tarafından işlenen ve ağır ceza mahkemesi- nin görev alanına giren suçlarla ilgili davalara bakar.
3. Mahkemeler ve çocuk hâkimi, bu Kanun'da ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almakla görevlidir.
4. Çocuklar hakkında açılan kamu davaları, Kanun'un 17 nci maddesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla bu Kanun'la kurulan mahkemelerde görülür (ÇKK m. 26/1).

Çocuk Mahkemesinin esas görevi çocukları rehabilite edip en az zararlı tekrar topluma kazandırmaya yönelik kararlar almaktır. Mahkemenin temel felsefesi şu esaslar etrafında toplanır (Aktaran, Doğan, Erş. 01.07.2011).

1. Cezanın rehabilitasyona yönelik olması,
2. Çocuklar olgunlaşmadıkları için onlara yetişkin suçlu gibi davranılmamak,
3. Suçlu olduğu kabul edilen çocukları, ıslah edici bir kuruma yerleştirilmektense gö- zetim altına alınmak,
4. Çocukları sorunlarını anlayacak bir mahkemeye göndermek.

Çocuk mahkemesinin faydaları;

- Çocukların bakımı, gözetimi ve disiplini,
- Çocuk olarak yardım, cesaretlendirme ve rehberlik ihtiyaçlarının karşılanması,
- Çocuğu çocuk mahkemesindeki bir yargılamadan dolayı ne bir suçlu olarak say- mak ne de böyle bir yargılamayı mahkûm etme olarak kabul etmek.

Mahkemede Sosyal Çalışma Görevlilerinin Görev, Rol ve Yükümlülükleri

Adalet Bakanlığınca mahkemelere, en az lisans öğrenimi görmüş olanlar arasından yeterli sayıda sosyal çalışma görevlisi atanır. Atamada; çocuk ve aile sorunları ile çocuk hukuku

ve çocuk suçluluğunun önlenmesi alanlarında lisansüstü eğitim yapmış olanlar tercih edilir (ÇKK m.33.)

Çocuk hukuku alanında görev yapan sosyal çalışma görevlileri, görev yerlerine göre bazı kategorilere ayrılır:

- Mahkemeye atanan sosyal çalışma görevlisi
- ASPB' de çalışan sosyal çalışma görevlisi
- Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan sosyal çalışma görevlisi
- Serbest icra eden sosyal çalışma görevlisi
- Denetimli serbestlik görevlisi olarak istihdam edilen sosyal çalışma görevlisi (ÇKKDTY, m.18).

Sosyal Çalışma Görevlilerinin Görevleri

1. Hâkim veya mahkemenin çocuk hakkında karar vermeden önce içinde bulunduğu koşulları, özellikleri, toplumda yapıcı bir rol üstlenmesi ve yararlanılabilecek toplumsal kaynakları tanınmasını sağlamak üzere çocuk hakkında sosyal inceleme yapmak ve ilgili mercie sunmak,
2. Suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında çocuğun yanında bulunmak, çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dâhil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesini sağlamak,
3. Sosyal inceleme, gözetim ve denetim yapmasını engelleyen durumların ortaya çıkması hâlinde durumu derhal görevlendirildikleri mercie bildirerek gerekli önlemlerin alınmasını istemek,
4. Çocukla ilgili kararların yerine getirilmesinde kararın amacına ulaşmasını sağlamak üzere iş birliği yapmak ve bu kişilere yardımcı olmak,
5. Kanun kapsamında mahkemeler, çocuk hâkimleri ve Cumhuriyet Başsavcılıkları tarafından verilen diğer görevleri yapmak.

Sosyal çalışma görevlileri, sosyal inceleme yaparken Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, yerel yönetimler ve bunların her türlü kuruluşlarından, yaptığı sosyal incelemenin amacına uygun olarak çocuk ve yakın çevresi ile çocuk hakkında uygulanabilecek koruyucu ve destekleyici tedbirin belirlenebilmesine yönelik ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeleri isteme yetkisine sahiptir. İlgililer, sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek zorundadır. Meslek sırrı kapsamındaki bilgiler istisnadır (ÇKKY, m.19).

Sosyal Çalışma Görevlisinin Muhakeme Süresince Temel İşlevleri

- Çocuğa ve ailesine, kendisinin atanmasına sebep teşkil eden fiil ve etkileri konusunda "danışmanlık" yaparak çocuğa "yardım" eder.
- Kendisine verilen görevleri yerine getirmek için ceza muhakemesi hukukunda ve diğer usul işlemlere ve özellikle duruşmaya katılır.
- Hâkimin vereceği "tedbir kararı" veya mahkemenin vereceği hüküm açısından çocuğun kişiliğine ve koşullarına uygun "önerilerde" bulunur.
- Hüküm verildikten sonra hükme konu çocuğun katıldığı sosyal olayın etkilerinin giderilmesi konusunda çocuğa yardım eder. Örneğin, çocuğun sosyal uyumu için çalışması gerekiyorsa sosyal çalışma görevlisi bunu temin eder ve denetler; infaz kurumunda çocuğu ziyaret eder ve bu şekilde denetim ve gözetim sağlar.
- Çocuk mahkemesine yardım eden bir kurum olmaktan ziyade, çocuğa yardımcı olan bir muhakeme hukuku süjesidir. Bu nedenle mahkeme, sosyal çalışma görevlisinin yapacağı incelemenin yöntemi ve/veya sonucu konularında emir ve talimat

veremez. Sosyal çalışma görevlisinin mahkemeye bağlı olarak çalışması bu ilkeyi değiştirmez.

- Sosyal çalışma görevlisi uzmanlık bilgisini kullanarak çocuğun üstün yararı için faaliyet gösteren bir süjedir fakat hukukçu değildir. Bu nedenle çocuğa ve ailesine “hukuki yardım” yapmak görevi yoktur (Yenisey ve diğerleri, 2011: 152).

Sosyal Çalışma Görevlisinin Yükümlükleri

Sosyal çalışma görevlisi görevini yaparken Kanun’da belirlenen temel ilkeler ve meslek etiği kuralları uyarınca hareket eder. Bu doğrultuda;

- Görevlendirildiği çocukla ihtiyacı doğrultusunda yeterli süre ve sayıda görüşmek,
- Kollukta ve adliyede yapılacak görüşmeleri; görüşmenin amacına, niteliğine, çocuğun özellik ve ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenmiş mekânda ve biçimde yapmak,
- Görüşmeye başlamadan önce çocuğu görüşmenin amacı, hakları ve yükümlülükleri, görüşmenin sonuçları ve sosyal çalışma görevlisinin yasal yükümlülükleri hakkında bilgilendirmek,
- Çocuğun katılım hakkına saygı göstererek kendi görüşlerini serbestçe oluşturma fırsatı verme ve kararlara katılımını sağlamak,
- Çocuğa ilişkin bilgi ve belgelerin, sosyal verilerin, amacı dışında kullanılmaması için çalışmalarını gizlilik ilkesine uyararak yapmak,
- Çocuğa psikososyal desteği sağlamak üzere gerekli rehberliği yapmak ve çocuğun örselenmemesi için gerekli önlemleri almak (ÇKKY, m.18).

MAĞDUR ÇOCUKLAR İÇİN ÇOCUK İZLEM MERKEZLERİ

Mağdur çocukların; kolluk kuvvetleri, adli merciler ve sağlık kurumları tarafından ayrı ayrı değerlendirilmesi ve bu süreçte yaşadıklarını defalarca dile getirmek zorunda bırakılması, gizliliğin yeterince sağlanamaması, ilgili kurumlarda çocukla görüşme yapanların; çocuğun ruhsal durumunu gözeterek görüşme yapabilecek yeterlilikte eğitime sahip olmaması hâlinde çocuğun uğradığı travma şiddetlenmektedir. Bu sebeple; çocuk istismarının önlenmesi ve istismara uğrayan çocuklara bilinçli ve etkin bir şekilde müdahale edilmesi amacıyla öncelikli olarak cinsel istismara uğramış çocukların ikincil örselenmesini asgariye indirmek, adli ve tıbbi işlemlerin bu alanda eğitilmiş kişilerden oluşan bir merkezde ve tek seferde gerçekleştirilmesini temin etmek üzere; Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler/kurumlar bünyesinde Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) kurulmuştur. Merkezlerin işleyişi Sağlık Bakanlığınca koordine edilmektedir.

İstismara uğrayan çocuğa hukuki, tıbbi, ruhsal ve sosyal destek verilmesi zorunludur.

DİKKAT

Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM), çocukların cinsel istismara maruz kaldığına dair bilginin kolluk kuvvetlerine ulaşmasının ardından, savcının talimatı ile çocuğun ifadesinin uzmanlarla birlikte alınması, gerekli ise merkezden çıkarılmadan muayenenin yapılması gibi gerekli ispat araçlarının bir araya getirilmesini, mağdur çocuğa psikolojik olarak daha fazla zarar vermeden yapılmasını sağlamak için kurulmuştur. Çocuğun kolluk kuvvetleri, adli merciler ve sağlık kurumlarında yaşadıklarını tekrar tekrar anlatması, çocuğa o olayı bir kez daha yaşatmakta ve çocuğun psikolojisini iyice bozmaktadır. Bu durumun önlenmesi için “ÇİM”lerde aynalı oda sistemi ve savcı, avukat, adli görüşmeciden oluşan bir ekip oluşturulup çocuğun sağlığının daha fazla bozulmaması için gerekli önlem alınmaktadır. Korunma altına alınması gereken olgularda, çocuğun kalabileceği uygun bir ortam sağlanıncaya kadar geçici bir süre barınma, beslenme, giyim, sağlık ve güvenlik gereksinimleri karşılanmaktadır.

18 yaş altındakilerin veya 18 yaşından büyük olup akıl sağlığı yerinde olmayanların cinsel istismara veya taciz ya da tecavüze uğramış olma şüphesi üzerine görevli savcının talimatı ile mağdur Çocuk İzlem Merkezine getirilir. Yargı sürecinin takibi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı temsilcisi tarafından yürütülür.

ÇİM'ler Çocuk Koruma merkezlerinin görevlerini Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Adalet Bakanlığını da işin içine katarak üçlü iş birliği ile daha derinlemesine yerine getirmektedir. ÇİM'ler ve Çocuk Koruma Merkezlerinin üstlendiği bu görev sağlıklı bireylerin yetiştirilmesine ve mağdurlara verilen zararın en aza indirilerek onların yeniden topluma kazandırılmasına yönelik toplumsal bir görevdir.

ÇİM'lerin Çalışma Şekli

Savcının talimatı ile sivil polis eşliğinde Çocuk İzlem Merkezine getirilen mağdur, Baro tarafından görevlendirilen Avukat, Çocuk İzlem Merkezinde görevli savcı ve adli görüşmeciler tarafından karşılanır, ön görüşme yapılır ve mağdurun ailesi ile de görüşülüp yeterli bilgi toplanır. Savcının odasında yapılan bilgi alışverişinden sonra aynalı odaya geçilir. Aynalı odada mağdur ile adli görüşmeci görüşür. Mağdur ile iletişim yazılı olarak ekran üzerinden kurulur. Gerekli hâllerde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı temsilcileri de aynanın arkasında savcı ve avukat ile birlikte aynanın arkasında bulunup görüşmeyi izleyebilmektedir. Çocuk İzlem Merkezinde ruh sağlığına ilişkin rapor da düzenlenmektedir.

Adli Görüşmeciler; psikoloji, sosyal hizmetler veya çocuk gelişimi bölümlerinden mezun, iki aylık özel eğitimden geçirilerek Çocuk İzlem Merkezinde göreve başlatılan kişilerdir.

Özet

Çocuklara yönelik hizmetlerin tarihsel gelişimini takip etmek.

Çocuklar tarihin her döneminde risk unsuru olarak ihmal ve istismara maruz kalmışlardır. Çocuklara yönelik hizmetler Osmanlı Dönemi'nde daha çok vakıflar tarafından yürütülüyordu. 19. yüzyılın başından sonra bu hizmetler kurumsallaşmaya başlamıştır. Kimsesiz ve yetim çocuklar için sosyal rehabilitasyon merkezi olarak Niş'te çocuk ıslahhaneleri kurulmuştur. Daha sonra ıslahhaneler Nizamnamesi hazırlanmış ve uygulamaya konmuştur. 1900 yıllarının başında Dâru'l Hayr-ı Ali adında ıslahhane tarzı bir yetimhane kurulmuştur. Arkasından Dar'ul Eytam ve İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti kuruldu. Daha sonra bu iki kurum kapatılarak başkent olan Ankara'da yeni bir Himaye-i Etfal Cemiyeti kurularak tek cemiyet üzerinden Türkiye'de örgütlenmeye başlamıştır. Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları olarak faaliyete başlayan çocuklara yönelik kurumsal hizmetlerde ilk çocuk yuvası 1925 yılında Ankara açıldı. Himaye-i Etfal Cemiyeti kavramı 1935 yılında sadeleştirilerek Çocuk Esirgeme Kurumu olarak Türkçeye çevrilmiştir. Daha sonra bu kuruma ait mevzuat oluşturularak işleyiş ve uygulamalarında iyileştirmeler yapılmıştır. 1980 ihtilali ile kapatılan bu kurum 2828 sayılı kanunla 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) olarak tekrar hizmete başlamıştır. 2014 yılı sonu itibarıyla de hizmet dönüşümü kapsamında bu kurum kapatılarak yerini diğer hizmet birimlerine bırakmıştır.

Çocuk bakım hizmetleri ve dönüşümünü açıklamak.

Çocuk hizmetlerinde en önemli ayağı çocukların bakımı ve gelişimsel sürecindeki eğitimleri olmaktadır. Devlet her ne surette olursa olsun bu süreci ailelerinin yanında devam ettiremeyen çocukların bakımını üstlenmek zorundadır. Bakım hizmeti çocukların ailesinin olmadığı veya ailenin fonksiyonlarını yerine getiremediği durumlarda geçici ya da sürekli olarak sunulan bir hizmettir. Bu hizmet çocuklar hakkında koruma ve bakım tedbir kararı alındıktan sonra başlamaktadır. Kamu eliyle yürütülen bu hizmetler öncelikle kurumlarda verilmeye başlanmış ve 0-11 yaş arası olanlar çocuk yuvalarında, 12-18 yaş aralığında olanlar ise yetiştirme yurtlarında barındırılmıştır. Kuruluşlarda uzun yıllar süren bu hizmetler çocukların her türlü ihtiyaçlarının karşılanmasına rağmen onları mutlu edememiş, topluma uyumlarında ve aile yuvası kurmalarında önemli sorunlar doğurmuştur. Bu süreçte öncelik, çocukların aile ortamında bakımları, mümkün değilse aileye yakın fiziksel şartlar ve uygulamalarla bakımları olmuştur. Çocuk hizmetle-

rinde kurumsal hizmetler 2000'li yıllardan sonra sevgi evleri ve çocuk evleri alternatif hizmeti ile devam etmektedir. Aile yanında bakım ve koruma hizmetleri ise olumsuzlukları gidermek ve desteklemek suretiyle kendi ailesinin yanında, evlat edinme ve koruyucu aile hizmetleri şeklinde yürütülmektedir.

Çocukların eğitim süreçlerinin kesintiye uğratılmadan ailenin desteklenmesinin önemini açıklamak.

Yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatını sürdürmekte güçlük çeken çocuk ve gençlerin bakımı konusunda ailelerin desteklenmesi amacıyla sosyal ekonomik destek hizmetleri verilmektedir. Koruma altına alınması gerekmeyen veya ailesindeki yoksulluk riskinden dolayısıyla eğitim sürecine katılamayacak olan çocukların aileleri devlet tarafından ekonomik olarak desteklenmektedir. Maddi yardım niteliğinde olan bu hizmette suiistimallerin yaşanmaması için gerekli mevzuat alt yapısı kurulmuş olup hizmet yönetmelik kapsamında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilmektedir. Ayrıca Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından da şartlı nakit transferi adı altında çocukların sağlık hizmetlerinden yararlanma ve eğitim sürecinde kalma şartıyla ailelere yardım yapılmaktadır. Bu kapsamda anne adayları hamile kadınlar da kontrollerini düzenli yapmaları şartıyla bu hizmetten yararlanmaktadırlar.

Çocuk mahkemelerinin çocuklar ve toplum için önemi ve Çocuk İzlem Merkezlerinin fonksiyonlarını ifade etmek.

Çocuk mahkemeleri, suçlu ve mağdur çocuklar için adalet sisteminin önemli bir parçasıdır. Bu mahkemeler, çocuk suçluluğunu kontrol altına almakla beraber onların sosyal rehabilitesine katkı sağlamak ve yeniden suç işleme ihtimalini ortadan kaldıracak manevi atmosfer oluşturmakla yükümlü 18 yaşın altındaki çocuk ve gençler için hassas yargılama sürecini gerçekleştiren mahkemelerdir. Bu mahkemelerde sosyal çalışma görevlileri ve sosyal çalışmacılar görev yapmaktadır. Hâkim duruşmadan önce sosyal çalışmacının sosyal inceleme raporunu dikkate alır ve sosyal çalışmacı da duruşmada hazır bulunur. Çocukların koruma altına alınması ve suçla ilgili her türlü işlemleri bu mahkeme tarafından yerine getirilir. Ayrıca çocuk istismarının önlenmesi ve istismara uğrayan çocuklara bilinçli ve etkin bir şekilde müdahale edilmesi amacıyla, öncelikli olarak cinsel istismara uğramış çocukların ikincil örselenmesini asgariye indirmek amacıyla aynalı oda sistemiyle tek seferde ifadelerinin alındığı merkezler kurulmuştur.

Kendimizi Sınavalım

1. İlk ıslahhane, kaç yılında nerede kim tarafından açılmıştır?
 - a. 1295 yılında Gazze'de Mahmut han tarafından
 - b. 1841'de, Tunâda, Abdülhamit Han tarafından
 - c. 1863 yılında Niş'te Mithat Paşa zamanında
 - d. 1876 yılında İstanbul'da II Mahmut zamanında
 - e. 1902 yılında Niş'te Talat paşa zamanında
2. İşsiz güçsüz serseri dolaşan han berduş gençlerle korunmaya muhtaç erkek çocuklar için açılan sosyal hizmet kurumuna ne ad verilir?
 - a. Dâru'l Hayr-ı Ali
 - b. Dâru'l Eytam
 - c. Himayeyi Etfal
 - d. Daru'ş Şafaka
 - e. Şefkat Evi
3. Korunmaya muhtaç gençlerin bakımı ve yetiştirilmesi, gençlerin bireysel ve sosyal sorunlarının çözümüne yardımcı olunması ve rehberlik edilmesi, sosyal uyum ve gelişimlerinin sağlanması hangi bakanlığın görevidir?
 - a. Milli Eğitim Bakanlığı
 - b. Hazine ve Maliye Bakanlığı
 - c. Adalet Bakanlığı
 - d. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
 - e. Sağlık Bakanlığı
4. Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili düzenlemelerin yapıldığı, kararların alındığı kanun aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. 2828 sayılı kanun
 - b. 4721 sayılı kanun
 - c. 5216 sayılı kanun
 - d. 5392 sayılı kanun
 - e. 5395 sayılı kanun
5. Evlat edinme hizmeti ile ilgili ifadelerden hangisi doğrudur?
 - a. Uluslararası ilişkilerde evlat edinme yolu yoktur.
 - b. 18 yaşından küçük her çocuk evlat edinme hizmetinden yararlanabilir.
 - c. Evlat edinme çocuğu verenle alan arasındaki bir ilişkidir.
 - d. Evlat edinen ile edinilen arasında en fazla 30 yaş fark olabilir.
 - e. Evlat edinme mahkeme kararı ile kurulan bir akrabalık ilişkisidir.
6. Aşağıdakilerden hangisi koruyucu ailede aranan şartlardan birisi **değildir**?
 - a. T.C. vatandaşı olmak
 - b. Sürekli Türkiye'de ikamet etmek
 - c. 20-50 yaş aralığında olmak
 - d. En az ilkokul mezunu olmak
 - e. Düzenli gelire sahip olmak
7. Aşağıdakilerden hangisi sosyal çalışma görevlisinin muhakeme süresince temel işlevlerinden biri **değildir**?
 - a. Çocuğa ve ailesine danışmanlık yapmak.
 - b. Duruşmalara katılmak.
 - c. Mahkemenin vereceği hükme yönelik önerilerde bulunmak
 - d. Sosyal çalışma görevlisinin yapacağı incelemeyi yönlendirmek
 - e. Hüküm verildikten sonra çocuğa yardım etmek
8. Yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatını sürdürmekte güçlük çeken çocuk ve gençlerin bakımı konusunda ailelerin desteklenmesi amacıyla yapılan hizmete ne ad verilir?
 - a. Sosyal Ekonomik Destek
 - b. Şartlı Nakit Transferi
 - c. Sosyal Yardım
 - d. Eğitim Yardımı
 - e. Sağlık Yardımı
9. Aşağıdakilerden hangisi çocuk mahkemesinin temel fel-sfesini oluşturan esaslardan biri **değildir**?
 - a. Rehabilitasyona yönelik ceza uygulamak
 - b. Çocuklara yetişkin suçlu gibi davranmamak
 - c. Suçlu olduğu kabul edilen çocukları gözetim altına almak
 - d. Çocukları sorunlarını anlayacak bir mahkemeye göndermek
 - e. Çocukları ıslah edici bir kuruma yönlendirmek
10. Çocuk izlem merkezlerinin en önemli özelliği aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Örselenmeyi önlemesi
 - b. Aynalı oda sistemi kullanması
 - c. Sosyal çalışmacının bulunması
 - d. İfadeyi uygun zamanda alması
 - e. Cezayı azaltması

Okuma Parçası

Çocuk Koruma Sistemi

Geçmişte olduğu gibi bugün de korunmaya ihtiyacı bulunan çocuklar ve bakım hizmetleri, sosyal politika problemlerinden birini oluşturmaktadır. Genelde, sosyal politikanın kapsamı içindeki yoksullar, yaşlılar, hastalar, engelliler ve diğer dezavantajlı gruplar, özelde ise, toplumların geleceği olan “korunmaya ihtiyacı olan çocuklar” her zaman özel bir önem taşımaktadır. Nitekim çocukların korunması sosyal politika tarihinde öncelikli kanuni düzenlemeler içerisinde yer almıştır. Koruma altına alınan çocuklar, anne ve babası ile birlikte yaşama gibi en temel haklarından yoksun kalmış ya da bırakılmış yahut çocuğun güvenliği açısından artık anne ve baba ile birlikte yaşaması mümkün olmayan çocuklardır. Bu çocuklar, fiziksel ve ruhsal açıdan yaşamlarını tek başlarına devam ettiremeyeceklerinden, onların bakım ve gözetimleri büyükleri tarafından karşılanmak durumundadır. Bu kapsamda onların kişiliklerinin düzgün bir biçimde oluşması, doğru değer yargılarına sahip olmaları, özgüvenlerini kazanmaları, hukuki haklarının korunması da en az bakım ve beslenmeleri kadar önemlidir. Teorik olarak çocuk açısından bütün ihtiyaçların fedakârca ve doğru bir şekilde karşılanabileceği en köklü kurum ailedir. Bu bağlamda, çocukların kendi ailelerinin gözetimi altında yetişmeleri, hak ve menfaatlerinin ebeveynleri tarafından korunması esastır.

Çocukların bakım ve yetiştirilmesinde, sadece anne babanın değil aile ile birlikte toplumun da sorumluluğu bulunmaktadır. Bugün artık küçülen, parçalanmış ailenin tek başına çocuğu koruyamadığı, çocukların korunmasında sadece anne babanın değil, toplumun da rolünün olduğu kavranmaya başlanmıştır. Bu nedenle korunmasız kalan çocuklar devlet tarafından koruma altına alınarak onlara farklı bakım yöntemleriyle koruma sağlanmakta ve hizmet verilmektedir. Korunmaya ihtiyacı olan çocuklara sağlanan hizmetler, sosyal hizmetlerin temel alanlarından biridir.

Koruma altına alınan çocuklara yönelik geliştirilen bakım modelleri, ülkeden ülkeye ve o ülkenin sosyoekonomik kültürel yapısına bağlı olarak değişim göstermektedir. Korunmaya ihtiyacı olan çocuklar için bakım ve koruma öncelikle, kurum bakımı olarak çocuk yuvası, yetiştirme yurdu gibi kuruluşlarda sağlanmıştır. Ancak, bugün Avrupa, Avustralya, Kuzey Amerika ve Türkiye’de de büyük ve kalabalık bakım evlerinin kapatıldığı bilinmektedir. Buna karşın özellikle üçüncü dünya ülkeleri başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde çocuk yuvaları ya da yetiştirme yurtları gibi kurumsal modellerin halen yaygınlığını koruduğu bir gerçektir. Türkiye’de korunmaya ihtiyacı olan çocukların korunması öncelikle dini gerekler ve gönüllü çabalarla kurulan dernek

ve vakıf gibi sosyal kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Dağınık bir yapıda olan çocuk koruma yöntemleri Cumhuriyetin ilânıyla birlikte bütüncül bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu bağlamda, çocukların korunmasının başka ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de geleneksel koruma teknikleriyle başlayıp modern koruma yöntemlerine evrildiği görülmektedir. Korunmaya ihtiyacı bulunan çocukların toplumsal bütünleşme ve sosyalleşmeleri için farklı bakım yöntemleri kullanılmaktadır. Bakım ve koruma yöntemleri, korunmaya ihtiyacı bulunan çocukların özelliklerine göre belirlenmektedir. Türkiye’deki çocuk koruma sisteminde halen uygulanmakta olan bakım ve koruma yöntemleri; çocuğun ailesi ve yakınları yanında bakımı ve korunması, kurum bakımı, evlat edindirme ve koruyucu aile gibi yöntemlerdir.

Kaynak: Bu metin “Ergün YAZICI, Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y. 2014, Cilt 4, Sayı 2” kaynaklı makaleden derlenmiştir.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c	Yanıtınız yanlış ise “Çocuk Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. a	Yanıtınız yanlış ise “Çocuk Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. d	Yanıtınız yanlış ise “Giriş” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız yanlış ise “Korunmaya Muhtaç Çocuklar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. e	Yanıtınız yanlış ise “Evlat Edinme” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c	Yanıtınız yanlış ise, “Koruyucu Aile” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7.d	Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Çalışma Görevlisinin Muhakeme Süresince Temel İşlevleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. a	Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Ekonomik Destek” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. e	Yanıtınız yanlış ise “Mahkemelerin Görevi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b	Yanıtınız yanlış ise “Çocuk İzlem Merkezleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Çocuk Koruma Kanunu korunmaya muhtaç çocuğu, korunma ihtiyacı olan ve suça sürüklenen çocuk olarak iki açıdan değerlendirmektedir. Buna göre korunma ihtiyacı olan çocuk; fiziksel, duygusal, sosyal, zihinsel ve ahlaki gelişimi veya kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal ve istismar edilen ya da bir suçun sonuçlarına maruz kalan, mağdur çocuğu ifade etmektedir. Suça sürüklenen çocuk ise kanunlarda suç olarak tanımlanan bir eylemi işlediği iddiasıyla hakkındaki soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuktur. Bu tür çocuklar hakkındaki davalar çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemelerinde çocuk hâkimi tarafından görülmektedir.

Sıra Sizde 2

Yetiştirme yurtlarında kalan ve ergenlik döneminin başlangıç ya da ortasında bulunan gençlerin fiziksel, sosyal, duygusal ve zihinsel gelişimlerine ilişkin olarak sorunları bulunmaktaydı. Aile ortamında yaşayamama, sorunlu gelişim sürecinde kışla tipi kurallı yaşamaya mecbur olma, aileleriyle

ilişkilerin kopuk olma, anne-baba sevgi ve merhametinden yoksun olma ve sorunlarını tek başına çözmeye zorunluluğu gençlerin ruhsal gelişimleri ve sosyal ilişkilerini olumsuz etkilemekteydi. Yeni yapılanma ile yetiştirme yurtlarında kalan gençler çocuk evleri ya da sevgi evlerine yönlendirilmekte ve kendilerine aile ortamında yaşama alışkanlığı kazandırılmaktadır.

Sıra Sizde 3

Daha önceden hakkında bakım tedbiri kararı alınan ve bundan sonra ailesi yanında desteklenmesine karar verilen çocukların herhangi bir hak kaybı yaşamaması için süresi içinde dikkatle izlenmesi gerekir. Çünkü bakım tedbir kararlı çocuklar 5395 sayılı Kanun gereği; kurum bakımı veya koruyucu aile hizmetin yararlandırılır. Bu nedenle bakım tedbiri kararı kaldırılmadan sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında çocuk ailesi yanına döndürülemez.

Sıra Sizde 4

Çocuk mahkemeleri suç işleyen çocukların bu durumdan en az etkilenmesi ve yeniden suç işlemeye yönelmemesi için hassas bir tavır sergiler. Daha çok rehberlik hizmeti sunarlar. Çocuğu suça iten sebepleri araştırır ve çözüme yönelik tedbirler alır. Mahkemeler suç işleyen 18 yaşın altındaki çocuk ve gençlere dava sürecinde sosyal hizmet desteği vermektedir. Çocuk hâkimi bu alanda eğitim almış ve seçilmiş hâkimlerden oluşmaktadır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ayhan, H. (1999). "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Kurulan Cemiyet-i İlmıyye'lerin Eğitim ve Öğretim Çalışmaları", Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Birsen G., (1971) "Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu", Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yay.
- Çocuk Koruma Kanunu**, (2005) K. No: 5395 R.Gazete: Tarih: 15/7/2005, Sayı: 25876.
- Güran, N., (1983) "Çocuklar İçin Kurum Bakımı ve Sosyal Hizmet", Prof. Dr. İbrahim Yasa'ya Armağan, Ankara: AÜ. SBF Yayını.
- Genç, Y. (2011), "Sosyal Hizmet Bilimine Giriş", "Sosyal Hizmet Kuruluşları I", Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Online Yayın.
- Genç, Y. (2011), "Sosyal Hizmet Bilimine Giriş", 12. Ünite, "Sosyal Hizmet Kuruluşları II", Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Online Yayın.
- Genç, Y., Seyyar, A. (2011) "Sosyal Hizmet Tarihi", 8.Ünite: "Osmanlı'da Sosyal Hizmetlerin Gelişimi Ve Kurumsal Yapı II", Atatürk Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi, Online Yayın.
- Karatay, A. (2007). "Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu". İstanbul. Marmara Üniversitesi S.B.E. (Basılmamış Doktora Tezi)
- Koruyucu Aile Yönetmeliği**, (2012), Resmî Gazete: Tarih: 14.12.2012, Sayı:28497.
- Okay, C. (1998). "Osmanlı Dönemi Himaye-i Etfal Cemiyeti Üzerine Belgeler/Notlar". Toplumsal Tarih Dergisi, Nisan, Sayı:51.
- Okay, C. (1999). "Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti" 1917-1923. İstanbul. Şule Yayınları.
- Özbek, N., Buğra, A., (2006). "Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Güvenlik Ve Sosyal Politikalar" Emeklilik Gözetim Merkezi, Tarih Vakfı "Özel Tarih Projeleri", Altan Matbaa Ltd., İstanbul.
- Özbesler, Cengiz (2004), "Bir Yetiştirme Yurdu Gencinin Sosyal Hizmet Uygulamasına Bir Örnek", Editör: Uslu, R., Koruma Altındaki Çocuklar, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları , AÜ.
- Seyyar, A. ve Genç, Y. (2010). "Sosyal Hizmet Terimleri: Ansiklopedik "Sosyal Pedagojik Çalışma" Sözlüğü". Sakarya Yayıncılık.
- Sosyal Ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik** (2015); Resmî Gazete Tarih: 3 Mart 2015, sayı: 29284.
- Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetine İlişkin Genelge**, (2015) ASPB, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Soydan, A. (2003). "Darüşşafaka Tarihinden Kesitler". İstanbul. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi. Sayı 3.
- Şenocak, H., (2006), "Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri", İstanbul: Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 51.
- Tatlıbal, C., (2004), "Türkiye'de Korunma Altındaki Çocuklara Yönelik SHÇEK Uygulamaları", Editör: USLU, R., Koruma Altındaki Çocuklar, Ank. Üniv. TF Çocuk Ruh Sağlığı Ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları No: IX.
- Uluğtekin, S (1994), "Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları", Ankara: Bizim Büro.
- Yavuzer, H., (1981). "Psikososyal Açından Çocuk Suçluluğu", İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yörükoğlu, A., (1997), "Değişen Toplumda Aile Ve Çocuk", İstanbul: Özgür Yayınevi, 6. Baskı.
- Zevkçiler, A., (1968) "Türk Hukukunda Korunmaya Muhtaç Çocuklar" Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sayı 1-2, Ss. 173-236.

Yararlanılan İnternet Adresleri

- Ergenç, S. (2015) Çocuk Suç İlişkisi ve Rehabilitasyon (Çocuk Destek Merkezleri)**, <http://sedatergenc.blogcu.com/cocuk-suc-iliskisi-ve-rehabilitasyon-cocuk-destek-merkezleri/19942209>, Erş:24.7.2015
- Evlad Edinme Hizmeti, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar/evlat edinme>, erş. Tr. 10.5.2015 (<http://www.shcek.gov.tr/koruyucu-aile-hizmetleri.aspx>, 2011).

8

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Korunmaya muhtaç çocukların kurum bakımlarının ayrıştırmasını yapabilecek,
- Suça sürüklenen ve mağdur çocuklara yönelik sosyal hizmetleri sınıflandırabilecek,
- Tutuklu ve hükümlüleri yönelik sosyal hizmet uygulamalarını açıklayabilecek,
- Bağımlı çocukların tedavi yöntemlerini açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Çocuk Kurum Bakımı
- Çocuk Evleri
- Sevgi Evleri
- Suça Sürüklenen Çocuklar
- Suç Mağduru Çocuklar
- Çocuk Destek Hizmetleri
- Koruma Tedbiri
- Alkol ve Madde Bağımlılığı
- Çocuk İzlem Merkezi
- Denetimli Serbestlik
- Sosyal İnceleme
- Bağımlılık
- Denetim

İçindekiler

Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları II

GİRİŞ

Ülkemizde 18 yaşını doldurmamış her kişi kanunlar karşısında çocuk olarak kabul edilmektedir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 6/1-c maddesinde çocuk, 18 yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlanmaktadır. 5395 Çocuk Koruma Kanunu'nun 3/1-a maddesine göre ise daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişi çocuktur. Burada ergin olmaktan kastedilen durum kişinin evli olma hâlidir. Yani kişi 18 yaşının altında evlenmiş olsa bile 5395 Çocuk Koruma Kanuna göre 18 yaşını doldurana kadar çocuk sayılmaktadır.

Çocuk sınıfında değerlendirilen bireyler, toplumda ve hukuki sistemlerde risk altındaki çocuklar sınıfında değerlendirilmektedir. Bu çocuklardan suç işleyen, suç mağduru olan veya yakınlarının durumuna göre koruma altına alınması gerekenlere yönelik farklı kurumlarda değişik sosyal hizmet uygulamaları yürütülmektedir. Suçun nevisine ve çocuğun biyo-psiko-sosyal ve ekonomik durumuna göre bu çocuklar koruma altına alınmakta ve bu süreç birçok kamu kuruluşunun eşgüdümü ile yapılmaktadır. Bu çocukların bakım ve destek hizmetleri (aile yanında veya kurumsal) ile aileye verilen sosyal ekonomik destek hizmetleri Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, ihmal ve istismara maruz kalan ve bir şekilde sokağa düşme durumu olan çocuklar Emniyet Çocuk Şube, koruma altına alınmasına karar verilmesi gerekenler Çocuk Mahkemeleri tarafından yürütülmektedir. Tutuklu ve hükümlü muameleleri ile muhatap olması gerekenler Ceza ve Tevkifevleri, madde bağımlısı ve benzeri risklere bulaşanların ve ceza süreci rehabilitesi Denetimli Serbestlik Müdürlükleri ve Sağlık Bakanlığı birimleri (ÇİM, AMATEM, ÇEMATEM) hizmet vermektedir. Bu süreçte birçok kuruluş eş güdüm hâlinde ve multidisipliner bir yaklaşımla çalışmak durumundadır. Bu süreç Çocuk Koruma Kanunu ve altında ilgili kurumlarca çıkarılan yönetmelik ve genelgelerle sınıflandırılmış ve her kuruluşun hizmet alanını belirlemiştir. Bu ünite çocuklara hizmet veren kurumlar ve kurumların verdiği hizmetler hakkında bilgiler verilecektir.

ÇOCUKLARIN KURUMSAL BAKIM HİZMETLERİ

Korunmaya muhtaç çocukların kurum bakımları çeşitli şekillerde ve değişik kurumlarda yapılmaktadır. Her geçen gün kurumlar çoğalmakta, alternatif bakım hizmetleri oluşmakta ve daha fonksiyonel hâle gelmektedirler. Çocukların toplum içinde mutlu ve topluma yararlı bireyler olarak yetiştirilmelerinde kurum bakımı bazı açılardan bir ihtiyaçtır, bazı açılardan ise sakıncalar doğurmaktadır. Bu nedenle modern sosyal refah hizmetleri kapsamında, çocuğun aile ya da aileye benzer bir yapı içinde bakılması önem kazanmaktadır.

Kuruluş bakımı çok sayıda çocuğun bir çatı altında toplandığı toplu bakım modelidir.

Öncelikle bakıma muhtaç çocuklardan aileleri olanların ailelerine aynı ve nakdi yardım yapılması, ailesi olmayanların koruyucu aile yanına verilmesi ya da evlatlık verilmesi gibi uygulamalar öne çıkmaktadır. Bunların geçersiz olduğu durumlarda kurum bakımı devreye girmektedir (Şenocak, 2006:188).

Çocuk kurum bakımı; ailenin olmadığı ya da ailenin fonksiyonlarını yerine getiremediği durumlarda, kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklara resmî ya da özel kurumlarca geçici ya da sürekli olarak sunulan bakım hizmetidir (Güran, 1983:15). Aşağıda kısaca değinilen bu kurumlar sosyal hizmetin çocuklara yönelik faaliyet alanları ve sosyal hizmet uzmanları tarafından hizmet verilen müesseselerdir.

Çocuk Evleri

Çocuk evleri; en çok 6-8 çocuğun barınıp yaşamlarını sürdürebileceği, temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği, toplu yaşamın getirdiği olumsuzlukları yaşamadan hayatını devam ettirebileceği ev tipi kuruluşlardır. Bu uygulama kendine güvenen, geleceğe güvenle bakabilen, kendisini buna hazırlayan, gelecek kaygısını en aza indirmiş, arkadaşlık, komşuluk ve mahalle gibi kavramları öğrenebilecek, toplumla iç içe ve toplumun gerçeklerini bilerek ayakları üstüne basabilen bir gençlik yetiştirilmesi amacıyla oluşturulan yeni bir bakım modelidir.

Çocuğun yüksek yararı açısından önemli bir uygulama olan 'çocuk evleri'; her ilin çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde, tercihen il merkezinde, okullara ve hastanelere yakın, bağış olarak alınan ve özellikle lojman olarak kullanılan apartman dairesi veya müstakil dairelerde hizmet vermektedir. Sevgi evleri uygulamasından daha verimli bir hizmet olan çocuk evleri hizmeti; içinde komşuluk ilişkilerinin de bulunduğu 0-18 yaş grubu 6-8 çocuğun kalabileceği, anne ve abla modellerinin içinde bulunduğu bir uygulamadır.

Resim 8.1

Çocuk Evleri

Kaynak: <http://www.mutluyuva.org/cocuk-evleri>

Çocuk evleri ilk olarak çocuk grup evi adı altında Ankara İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bağlı Çevre Eğitim Sağlık Sosyal Yardımlaşma Vakfı ile iş birliği protokolü ile 2000 yılında Ankara ilinde açılmıştır. Uygulama son derece başarılı olmuş, sağlıklı, kendine güvenli, kendisiyle barışık çocukların yetişmesine sebep olmuştur. Bunun sonucu olarak 2005 yılında 5378 sayılı engelliler yasası çıkarılırken Ek: 1/7/2005-5378/26 md.' ile çocuk evlerinin ilk yasal zemini oluşturulmuş ve SHÇEK Genel Müdürlüğüne bağlı bir lojman çocuk evi olarak tahsis edilerek çocuk evine uygun hâle getirilmiş ve bundan sonra çocuk evleri yaygınlaştırılmaya başlamıştır. Bu uygulama ile ülkemizde çok sayıda çocuk evi açılarak hizmet dönüştürülmesi kapsamında 2014 yılı sonu itibarıyla çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları kapatılmıştır. Buralardan hizmet alan çocuklar öncelikle aile yanına (kendi ailesi, evlat edinme ve koruyucu aile), mümkün değilse çocuk evlerine veya sevgi evleri sitesine yerleştirilmiştir. Modern devlet ve sosyal hizmetler perspektifine çocukların en iyi bakılacağı, en sağlıklı biçimde yetiştirilebileceği yerin aile ortamı olduğu temel politikası hâkim olmuştur.

Çocukların en iyi bakılacağı, en sağlıklı biçimde yetiştirilebileceği yer aile ortamıdır.

Çocuk Evlerinin İşleyişi

Çocuk evlerinde bakım hizmeti verilirken belirli unsurlar gözetilmektedir. Bu unsurlar şöyle özetlenebilir. Çocuk evlerine yerleştirilecek çocukların korunma veya tedbir kararları alınmış olmalıdır. Çocuk evlerine korunma ve tedbir kararı alınmamış çocukların kabulü hiçbir şekilde yapılamaz. Çocuk evlerinin çocukların olumsuz çevre koşullarından etkilenmemesi için uygun yerlerde faaliyet göstermesinin sağlanması önemlidir. Buna göre çocuk evleri hem kolay ulaşılabilir hem de güvenliğin sağlanması açısından genellikle şehrin hastanelere ve okullara yakın merkezi yerlerinde açılmaktadır. Çocuk evleri açılması planlanırken bu durum göz önünde tutulmaktadır.

Çocuk evlerinin çocuklar açısından önem taşıyan bir diğer unsuru ise çocuk evlerine dışarıdan bakıldığında bu yerin çocuk evi olduğunun belli olmamasıdır. Korunmaya muhtaç çocukların sosyal yaşamda en fazla karşılaştıkları problemlerin başında damgalanma gelmektedir. Sokaktan veya evin yanından geçen kişilerde yetimler, öksüzler veya kimsesizler gibi acıma hissi uyandıracak duygulara yol açmamak için çocukların barındırıldığı evlerin kapısına bu konutlarda korunmaya muhtaç çocukların yaşadığını belirten işaret veya tabela asılamaz (Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2008). Evin herhangi bir yerinde yardımsever kişi veya kurumlara teşekkür mahiyetinde köşe yapılamaz.

Çocuk evleri faaliyetleri, 24 saat esasına dayalı olarak yürütülür. Her bir çocuk evinde en fazla 3 bakım elamanı görevlendirilir. Çocuk evlerinde koruma ve bakım altında olan çocukların kurs, sosyal faaliyetler, kültürel ve sportif faaliyetler, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesine özen gösterilmektedir. Koruma altındaki çocuklara çeşitli nedenler sonucunda kayıt altına alınma sureti ile maddi kaynaklar sağlanmaktadır. Çocuklara verilen bu destekler harçlık, giyim, ulaşım, tedavi ve sağlık giderleri, eğitim ve öğretim giderleri, çocuk evlerinin giderleri olmak üzere çeşitlenmektedir. Aynı zamanda çocuk evlerine yapılan aynı bağışlar, taşınır işlem fişi karşılığında kabul edilmektedir. Yapılan şartlı nakdi bağışlar ise amacına uygun olarak kabul edilir. Çocukların sosyal gelişim ve psikolojik özellikleri dikkate alınarak onurlarını zedeleyecek duygusal ve psikolojik sorunlara yol açacak şekilde bağışların bağışçılar tarafından dağıtılmasına izin verilmez.

Çocuk Evlerinin Çocukların Davranışları Üzerindeki Etkileri

Çocuk evlerinde kalan çocuklarda aşağıdaki değişimleri gözlemlemek mümkündür: Aidiyet duygusu gelişmekte ve kullandığı malzemeleri koruma refleksi artmaktadır. Yaşadıkları evlere çok kısa sürede alışmakta, uyum sağlamakta ve yaşam alanları ile özdeşleşmekte, paylaşımları artmakta, kardeşlik duyguları ve öz güvenleri gelişmektedir. Öz bakım becerilerine (el-yüz-diş temizliği vb.) daha fazla önem vermekte, odalarını, yataklarını ve dolaplarını kendileri düzenlemektedirler. Yemek masasının hazırlanmasında ve toplanmasında yardımcı olmakta, arkadaş ilişkilerinde agresif tutumların yerine daha kabul edilebilir davranışlar geliştirmektedir. Küçük yaş grubu çocuklar, kıyafetlerini yardımsız bir şekilde giyebilmekte, verilen görevler nedeniyle sorumluluk duyguları gelişmektedir. Harçlıklar daha düzenli ve dikkatli kullanılmakta, eve yapılan alışverişlere katılımları ile para ve malzeme kullanımını öğrenmekte ve ihtiyaçlarını rasyonel olarak gidermektedirler. Ev içi diyaloglar, arkadaş iletişimleri daha verimli olmakta, toplumun kendilerine verdiği değeri fark etmekte ve bu şekilde de kendilerinin kuruluş bakımına ihtiyaç duyar hâle getirenler sebebiyle herkese aynı anlayışla bakma olumsuzluklarından kurtulmaktadır. Geçen süreç içerisinde çocuk evlerinin toplum tarafından kabullenildiği desteklendiği görülmektedir. Bu algı çocuklarımızın sosyalleşmesine büyük katkı vermektedir.

Çocuk evlerinin amacı, korunmaya muhtaç çocukları toplu yaşamın getirdiği olumsuzlukları yaşamadan, topluma yararlı kişiler olarak yetiştirmektir.

Çocuk Evleri; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı koordinesinde Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğüne yürütülmektedir. Çocuk evlerini öğrenebilmek için öncelikle bu müdürlükleri tanımak ve işleyişini bilmek gerekir. Çünkü çocuk evlerin her türlü faaliyetleri bu kuruluş tarafından planlanmaktadır.

Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezleri

Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezleri; çocuk evlerinin illerde planlanması, açılış ve işleyişine ilişkin her türlü işlemler ile harcamaların yapılması, takibi, denetlenmesi ve çocuk evleri arasındaki koordinasyonun sağlanması amacı ile oluşturulan merkezlerdir. (662 sayılı K.H.K. 10. maddesi 16.Bendi) Çocuk Evlerini tek bir merkezden yönetmek amacıyla illerde Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezleri açılmıştır.

Koordinasyon merkezinde görevlendirilecek personel; sosyal çalışmacı, psikolog, çocuk gelişimci, öğretmen ve sosyolog arasından ihtiyaca göre il müdürlüğüne belirlenir. Merkezde; sosyal servis, idari birim ve satın alma birimi bulunmaktadır. Sosyal çalışmacı sosyal serviste görev yapmaktadır. Sosyal serviste kütük defteri, rapor defteri, vaka tanıtım formları, çocuk ile ilgili kabul formları, çocuk dosyaları, T.K.Y. formları ve diğer formlar bulunur.

Ekip çalışması: Mesleki bilgi, deneyim ve yetenek sahibi kişilerin, ortak bir amaca yönelik iş bölümü yaparak planlanmış bir zaman dilimi içerisinde eşgüdüm içinde çalışmaktır.

Koordinasyon Merkezinin Görevleri

- Koruyucu aile ve evlat edindirme hizmetinden yararlandırılmayacak çocuklara öncelik tanımak,
- Çocuklar arasında cinsiyet, yaş ve kardeş olma durumunu değerlendirmek, aynı evde kalması uygun bulunan en küçük ve en büyük çocuk arasındaki yaş farkının en fazla üç yaş olmasını, seçilecek çocukların kardeş olması durumunda ise yaş farkı aramamak,
- Çocuk evine kabul edilen çocuğun uyumu için gerekli mesleki çalışmaları yapmak,
- Çocuk evinde bakılan çocukların, çocuk evinden ayrılacak çocuğun, yeni yaşantısına hazırlanması, toplum içinde izlenmesi konusunda gerekli çalışmaları yürütmek,
- Çocuk evinde hizmetin verimliliğini artırmak ve personelin çocukların özelliğine uygun davranış geliştirmelerini sağlamak amacıyla çocuk evi personeline eğitim programları ve seminerler düzenlemek,
- Çocukların sağlık dosyalarının oluşturulmasını sağlamak,
- Çocukların psikolojik, sosyal ve bedensel yönden gelişmelerinin sağlanması amacıyla sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler düzenlemek.

SIRA SİZDE

Çocuk evleri koordinasyon merkezinin görevleri dikkate alındığında sizce sosyal servisin görevleri neler olmalıdır?

Sosyal çalışmacı, merkezde sosyal serviste veya ev sorumlusu olarak görev yapmaktadır. **Sosyal servisteki görevleri**, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kişi ve kuruluşlar arasında iş birliğinin sağlanmasında rehberlik yapmak. Çocuk evlerinin amacına uygun inceleme ve araştırmalar yapmak, ana ve baba veya yakınlarından kimlere ne kadar süre ile izinli verilebileceğini belirlemek için mesleki çalışmalar yapmak. Aile ve çocuk arasında değerlendirme yapmak ve tespit edilen değişiklikleri belgelendirerek gerektiğinde korunma kararının kaldırılması yolunda işlemleri başlatmak. Ziyaretçisi gelmeyen çocukların varsa ailesi ve akrabaları ile iletişime geçerek olumlu sosyal ilişkiler kurulmasını sağlamak. Ebeveyni ve akrabası olmayan çocuklar sosyal yönden incelenip araştırılarak olumlu bulunan gönüllü ailelerin yanına izinli verilmesi sağlamak. Çocukların gözlem, uyum süreci, ailesi ve yakınları ile ilgili gerekli mesleki çalışmalar konusunda sosyal in-

celeme raporu hazırlamak ve hedef kitlesinin iyilik hâlini arttırıcı mesleki çalışmaların multidisipliner bir anlayış benimseyerek koordine etmektir.

Sosyal çalışmacının ev sorumlusu olarak görevleri; çocuk evinin harcama ve ödemelerine ilişkin görevleri yerine getirmek. Koordinasyon merkezi tarafından çocuk evine kabul edilen çocuğun uyumu için gerekli bakım ve yetiştirme ile ilgili mesleki çalışmaları koordinasyon merkezi ile koordineli olarak yapmak. Çocuk evinde bakılan çocukların okul ve eğitim durumlarıyla ilgili kayıtları düzenleyerek koordinasyon merkezine bildirmek. Okul-çocuk evi iş birliğini sağlamak. Koordinasyon merkezinin kararları doğrultusunda çocukların yeni yaşantısına hazırlanması ve toplum içinde izlenmesi konusunda meslek elemanlarına destek vermek. Her bir çocuk için yaş, özür, eğitim, ilgi ve isteklerini göz önünde bulundurarak günlük yaşam planları hazırlamak ve uygulanmasını sağlamak. Çocukların sağlıklı gelişimlerinin sağlanması amacıyla temizlik, düzen, giyim, yeme, oyun ve benzeri konularda olumlu alışkanlıklar kazanmalarını sağlamak. Çocukların hizmete katılımlarını sağlamak amacıyla ev içi sorumluluklar vermek. Sorumlusu olduğu çocuk evlerinin idaresi ve dönem içindeki etkinlikleri her ay gözden geçirmek. Çocukların eğitim, sağlık, ulaşım gibi sorunlarını koordinasyon merkezine iletmek, acil vakalarda ilgili tabip veya hastane ile iletişim kurmaktır.

Sosyal çalışmacılar bu tanımlar çerçevesinde merkezde ve çocuk evlerinde görev yapmaktadırlar.

Hizmet sunumunda çocukların yüksek refahı dikkate alınır ve kurumsal formlara ve dosyalama sistemine özen gösterilir.

DİKKAT

Sevgi Evleri/Çocuk Evleri Sitesi

Sevgi evleri, çocukları toplu yaşamın beraberinde getirdiği risklerden uzak tutacak ev ve aile ortamının oluşturulmaya çalışıldığı kuruluşlardır. Sevgi evleri projesi, özellikle kurum bakımının sakıncaları ve uygulamalardaki verimsizliklerden ötürü çocukların kurumlarda bakımına (çocuk yuvası ve yetiştirme yurtları) bir alternatif çalışma olarak SHÇEK tarafından ilk defa 2000 yılında uygulama konan ve 2005 yılında geliştirilen bir projedir. Bu kuruluşun adı daha sonra “Sevgi Evleri Sitesi” olarak değiştirilmiştir. Bu evlerle çocuk yuvalarını ev ortamına benzeterek kışla tipi kuruluşlarda kalan çocuklardan daha az korunmaya muhtaç çocuğun kalabileceği küçük müstakil binalardan kurulu siteler oluşturulmuştur. Böylelikle çocuklar daha sakin ve rahat bir ortamda fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal yönden daha sağlıklı yetişmektedirler.

Çocuk Evleri Sitesi; 0-12 yaş erkek, 0-18 yaş kız çocuklardan korunmaya muhtaç olanların fiziksel, psiko-sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmelerini sağlamaya uygun durumda olan çocukların ailelerine dönme koşullarını oluşturmayı, ailelerine dönemeyecek durumda olanların ise alternatif hizmet modellerinde yararlandırılmasını amaçlamaktadır. Evlerde kalan çocuklara yönelik olarak grup sorumlusu, bakım elamanları, temizlik elemanları, halk eğitimden gelen kurs öğretmenleri çocukların daha sağlıklı ve disiplinli bir şekilde yetişmesine katkı sunmaktadır. İdari binada bulunan hemşirelerden oluşan sağlık servisi çocukların sağlık ve hastane durumları ile ilgilenmektedir. Sosyal çalışmacı, psikolog ve çocuk gelişimciden oluşan sosyal servis; çocukların biyo-psiko-sosyal gelişimleri ile ilgilenmekte, çocukların aileleri ilgili gerekli mesleki çalışmalar yapmaktadır.

Çocuk Evleri Sitesi, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün bir taşra kuruluşudur. İl müdürlüklerine bağlı olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Sosyal servis; çocukların biyo-psiko-sosyal gelişimleri ile ilgilenmekte ve çocukların aileleri ilgili gerekli mesleki çalışmalar yapmaktadır.

Mesleki çalışma: Belirli bir alanda eğitim alan ve bu eğitim sonucu bir mesleği icra edenlerin mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve yöntemleri kullanarak gerçekleştirdiği çalışmalardır.

Çocuk evleri sitesinde çocuk gelişimci, psikolog, sosyal çalışmacı, hemşire, öğretmen ve çocuk eğitici meslek elemanı olarak görev yapmaktadır.

Mesleki Çalışmalar

Çocuk Evleri Sitesinde koruma ve bakım altında bulunan çocuklarımızın kurum bakımına alınmadan önce yaşadıkları olumsuzluklar; sonradan çocukta psiko-sosyal, fiziksel ve zihinsel yönden gerilemelere, başarılarının düşmesine, güvensizlik duygusu oluşmasına, ruh sağlığı ve davranış bozukluğu göstermelerine neden olabilmektedir. Bu çocuklarla kuruluş içinde mesleki çalışmalar (çocuk gelişimci, psikolog, sosyal çalışmacı, hemşire, öğretmen ve çocuk eğitici) eş güdüm çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Koruma ve bakım altında olan çocuklarımızın aileleri ikâmet adreslerinde ziyaret edilmekte, ailelerin psiko-sosyal ve ekonomik durumlarının son hâli tespit edilmekte, durumlarındaki gelişme ve değişimlere bağlı olarak çocuklar için farklı sosyal hizmet modelleri geliştirilmektedir. Özellikle koruyucu aile çalışmalarına önem verilmekte, çocuklar il müdürlüklerinin bünyesinde oluşturulan Koruyucu Aile Birimi ile koordineli çalışarak çocuklar uygun aileler ile eşleştirilerek profesyonel çalışma ile çocuğun yüksek yararı gözetilmektedir. Sosyal etkinlik olarak tiyatro çalışmaları, sportif faaliyet olarak da badminton, voleybol, masa tenisi, judo, yüzme çalışmaları yaptırılmaktadır. Çocuklar önemli gün ve haftaların özelliğine göre çeşitli sosyal ve kültürel etkinliklere katılmaktadırlar. Bu etkinlikler: Yaz kampları, geziler, konserler, doğum günü etkinlikleri, piknikler, sinema, il dışı geziler, sünnet şöenleri, yemekli eğlenceler, fuarlar, iftar organizasyonları, müze gezilerinden oluşmaktadır.

Çocuk Evleri Sitesinde korunma ve bakım altında bulunan çocukların sosyal yönlerinin gelişmesi, dış çevreye motivasyonlarının arttırılması ve nitelikli zaman geçirmelerini sağlamak amacıyla “gönüllü aile” hizmetinden yararlandırılmaları uygun bulunmaktadır. İlgili genelge çerçevesinde Gönüllü Aile Hizmeti kişilerin gönüllülük esasına dayalı olup çocukla düzenli olarak en az 1 yıl süreyle bu hizmetin yürütülmesi önemlidir. Sosyal hizmet uzmanının uygun görmesi ve ailenin de talebi doğrultusunda adreste yapılacak sosyal inceleme sonucunda çocuklar, gönüllü ailelerine yatılı olarak da izinli verilebilmektedir.

Sosyal Çalışmacının Görev, Yetki ve Sorumlulukları

DİKKAT

Sosyal çalışmacının ana görevi; kuruluşlarda sosyal hizmet sunulacak birey ve ailelere yönelik çalışmaları yürütmek ve sorunların çözümü için mesleki çalışmalarda bulunmaktır.

Dikkat cümlesinin yanında;

- Görevi ile ilgili kanun, yönetmelik, tebliğ, yönerge ve genelgelere uygun şekilde çalışmak,
- Kuruluşa çeşitli yollardan gelen bireylerin ilk kabulünü yapmak ve kuruluşa uymuna yardımcı olmak,
- Birey, çocuk ve ailelerin sorunlarının çözümüne yardımcı olmak için diğer meslek elemanlarıyla iş birliği içinde gerekli incelemelerin yapılmasını ve bunun sonucunda sosyal inceleme raporlarının hazırlanmasını sağlamak,
- Haklarında koruma, bakım ve danışmanlık tedbiri kararı alınmış ya da alınması gereken bireylerin korunması, bakımı, eğitimi, meslek sahibi yapılması ve üretken hale getirilmesi ile ilgili çalışmaları yürütmek,
- Bireylerin psiko-sosyal, fiziksel ve ruhsal durumlarını sürekli olarak izlemek; uyumsuzluğu olan bireylerin sorunlarını saptamak ve çözümüne yönelik çalışmalarda görev almak,
- Bireylerin yakın çevresi ile olan sosyal ilişkilerini düzenlemek, geliştirilmesine yardımcı olmak; gerektiğinde yakınları ile mesleki çalışmalar yapmak,
- Çeşitli nedenlerle kuruluştan ayrılacak bireyi yeni yaşantısına hazırlamak,

- Merkezin amacını, işleyişini ve sunulan hizmetleri bireylere, ailelere ve topluma tanıtmak,
- Hizmet içi eğitim programlarının düzenlenmesinde ve uygulanmasında görev almak,
- Kuruluşun amacına uygun araştırma, inceleme ve saha çalışmalarında görev almak,
- Sorumluluk alanına giren tüm faaliyetlerle ilgili kayıtların dosyalanıp muhafaza edilmesini sağlamak,
- Bağlı bulunduğu yönetici tarafından görev alanı ile ilgili kendisine verilecek diğer işleri yerine getirmek (<http://tky.aile.gov.tr/dosyayönetim/>).

Çocuk Destek Merkezleri

Suç mağduru, suça sürüklenen ve sokakta yaşayan çocuklara sunulan hizmetler, akıl ve bilimin rehberliğinde uluslararası standartlarda ve ülkemizin gerçeklerine uygun olarak sunulmaktadır. Bu tür çocuklara hizmet veren merkezlerin çocukların özelliklerine göre Çocuk ve Gençlik Merkezleri, Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ve Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri olarak farklı isimlerle adlandırılması, çocukların korunmaya muhtaçlığı ve mağduriyetlerine işaret ettiğinden; 19/02/2014 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6518 Sayılı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile bu kurumlar tek çatı altında “Çocuk Destek Merkezi” olarak yeniden tanımlanmıştır.

Bu merkezlerde; suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan, psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlere, bu ihtiyaçları giderilmeye kadar geçici süre ile bakım ve korunmaları sağlanmaktadır. Bu merkezler hizmet süresi içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmalar yürüten; çocukları mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı ayrı yapılandıran veya ihtisaslaştıran geçici süre ile hizmet veren yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

Bu kuruluşlar Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olarak hizmetlerini yürütür. Merkezlerde; 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun temel ilkeleri ile 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nun genel esasları dikkate alınır. Merkezlerin çalışma usul ve esasları ile hizmet standartları ise; 29/03/2015 tarih ve 29310 sayılı Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği’nce belirlenmiştir.

Çocuk destek merkezleri; çocukların temel gereksinimlerini karşılamak, fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını belirleyerek gerekli müdahaleleri gerçekleştirmek, aile ve yakın çevrelerine dönmelerini veya diğer sosyal hizmet modellerine hazır hale gelmelerini sağlamak üzere hizmet vermektedir.

Resim 8.2

Çocuk Destek Merkezi

Kaynak: <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar/cocuk-destek-merkezleri>

Çocuk Destek Merkezlerinde çocukların rehabilitasyonunun sağlanması nihai amaç olup süreç içerisinde çocuğun yaşamını normal bir şekilde sürdürebilecek şekilde rehabilite olması ve toplumla bütünleşmesi amaçlanmaktadır. Rehabilitasyon hizmetinin nitelikli ve özelliği olmasından dolayı bu süreç ayrıntılı ve çözüme odaklanmış bir anlayışla hizmet üretimini gerektirmektedir. Bu amaçla öncelikle çocukları olumsuz davranışlara sevk eden nedenlerin, koşulların iyi tespit edilmesi ve bu tespitten yola çıkılarak bir tedavi planının oluşturulması gerekmektedir.

Merkezler, çocukların mağduriyet, suça sürüklenme ve sokakta yaşama durumları dikkate alınarak yaş ve cinsiyetine göre ayrı ayrı ihtisaslaştırılmıştır. Merkeze yerleştirilen çocukların, sosyal çevreleri ile toplumdan gelebilecek olumsuz etkilere karşı korunması amacıyla merkezin adresi gizli tutulur; iletişim bilgileri elektronik ortamda dâhil olmak üzere paylaşılmaz ve merkeze tabela asılmaz. Merkezlerde 11-14/15-18 yaş grubu çocukların kabulü sağlanır.

DİKKAT

10 yaş ve altı benzer nedenlerle korunma altına alınan çocuklar öncelikle aile bakım modellerinden veya diğer sosyal hizmet birimleri olan çocuk evleri veya çocuk evleri sitelerinden yararlandırılmaktadırlar.

Çocuk temsilcisi: Merkezde verilen hizmetlerin verimini artırmak, çocukların hizmete ve yönetime katılmalarını sağlamak amacıyla altı ayda bir kendi aralarında yaptıkları seçimi belirledikleri çözümdür.

Çocukların bireysel farklılıkları ve ihtiyaçları dikkate alınarak oluşturulan ve psiko-sosyal destek programı çerçevesinde yürütülen mesleki müdahale süreçlerine psiko-sosyal destek hizmeti adı verilir.

Merkezde kalan bütün çocuklardan oluşan bir çocuk komisyonu kurulur. Merkezde verilen hizmetlerin verimini artırmak, çocukların hizmete ve yönetime katılmalarını sağlamak amacıyla altı ayda bir çocukların kendi aralarında yaptıkları seçimle bir çocuk temsilcisi belirlenir. Çocuk temsilcisi aylık olarak düzenlenen koordinasyon değerlendirme toplantısına katılarak, aralarında aldıkları kararları ve düşüncelerini aktarır.

Çocukların bireysel farklılıkları ve ihtiyaçları dikkate alınarak olumlu tutum ve davranış değişikliği oluşturmaya, olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklanan örselenmeyi veya davranış bozukluklarını azaltmaya, aile ve sosyal çevre ile uyum sağlamasına yönelik olarak genel müdürlük tarafından psiko-sosyal destek programı hazırlanır veya hazırlattırılır. Psiko-sosyal destek programları; çocukların bireysel özellikleri ve aile durumları dikkate alınarak yapılır; uygulanması ve ailelerinin bu psiko-sosyal destek sürecine katılmaları sağlanır.

Merkezin Faaliyetleri

Merkezde kalan çocukların eğitim ve öğretimlerini sürdürmeleri sağlanır, çocukların ilgilerine göre, uğraş yapabilecekleri, mesleki beceri kazanabilecekleri ve yeteneklerini geliştirebilecekleri eğitim merkezlerine yönlendirilmeleri veya merkezde bu faaliyetleri gerçekleştirebilecekleri bölümler oluşturulur.

Çocukların görüşleri dikkate alınarak müzik, spor, tiyatro, resim ve diğer etkinliklerden, kamu kurum ve kuruluşları veya özel kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenecek kurslardan yararlandırılmaları sağlanır. Çocukların katılacakları kurslar koordinasyon ve değerlendirme komisyonunca çocukların ilgi ve yetenekleri dikkate alınarak belirlenir. Her çocuğun en az bir faaliyete aktif katılımı ve sorumluluk alması sağlanır.

Merkezde kalan her çocuk için hafta içi ve hafta sonları yapılacak olan okul, kurs, etüt ve sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif aktiviteleri de içerecek şekilde; günlük yaşam programı hazırlanır. Program, ilgili tüm personelin katılımıyla ve çocukların görüşü alınarak oluşturulur ve merkez müdürünce onaylanır. Program, nöbetçi personel dâhil, sorumlu tüm personele ve çocuğa bildirilir.

Çocuğun bireysel özellikleri, yaşam koşulları, ailesi, sosyal çevresi ve yaşadığı sorunun kaynağına ilişkin tespitlerin yer aldığı, ilgili kurum, kuruluş ve kişilerle görüşülerek düzenlenen, sorunun çözümüne yönelik öneri ve planlamayı içeren rapora sosyal inceleme raporu adı verilir ve ilgili meslek elemanı tarafından, çocuğun kuruluşa kabulünün ardından yapılır ve raporlaştırılır.

Sosyal inceleme raporu: Çocuğun bireysel özellikleri, yaşam koşulları, ailesi, sosyal çevresi ve yaşadığı sorunun kaynağına ilişkin tespitlerin yer aldığı, ilgili kurum, kuruluş ve kişilerle görüşülerek düzenlenen, sorunun çözümüne yönelik öneri ve planlamayı içeren rapordur.

Merkeze yerleştirilen çocuğa merkez müdürü tarafından bir danışman görevlendirilir. Danışman, en kısa sürede çocuk ile görüşerek merkezi ve alacağı hizmetleri çocuğa tanıtır. Çocuğa uygulanacak psiko-sosyal destek programını on gün içinde hazırlayarak uygular. Merkezlerde en fazla her 10 çocuğa bir meslek elemanı sorumlu danışman olarak atanır.

Bu danışmanın görevleri

- Merkeze kabul edilen her çocuğun merkeze uyumunu sağlamak,
- Takibini yapmak,
- Bireyselleştirilmiş psiko-sosyal destek programı hazırlamak,
- Uygulama ve mesleki çalışma planlarını hazırlayarak yürütmek,
- Vaka sunumu yapmak,
- Çocuğun aile ilişkilerini, sosyalleşme ve yaşam becerilerini geliştirmek,
- Öz bakım ve özgüven yeterliliğini geliştirmek,
- Eğitimini yönlendirmek ve desteklemek,
- Çocuğun aldığı sağlık hizmetlerinin sonuçlarını izlemek,
- Çocukların, merkezden ayrıldıktan sonraki hayata hazırlanmasına yönelik çalışmaları yürütmek.

Kuruluşa kabul edilen ve hakkında 30 günlük acil koruma kararı verilen çocuk hakkında uygulanacak sosyal hizmet modeli, kurumdaki görevli meslek elemanı tarafından yapılan ve yazılan sosyal inceleme raporunda belirlenir ve çocuk hakkında aileye teslim veya kurumda kalmasına karar verildiği sosyal inceleme raporu ilgili mahkemeye gönderilir.

Meslek Elemanı; sosyal hizmet, psikoloji, çocuk gelişimi, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, öğretmenlik ve sosyoloji alanlarında lisans eğitimi veren kurumlardan mezun meslek mensuplarına verilen addır. Merkezde kalan çocuklar meslek elemanın görüşü ve kuruluş müdürünün onayı ile izinli olarak ailesinin yanına belirli süreli izinli olarak gönderilebilir. Mahkemece verilen aksi yönde bir karar bulunmadıkça, çocuğun aile ile bağlarının sürdürülmesi ve güçlendirilmesi ile en kısa zamanda ailesine döndürülmesine azami çaba gösterilir.

Ailesine döndürülmesi uygun bulunmayan çocuklar hakkında kuruluştaki kalabilmeleri için ilgili mahkemelerden bakım tedbiri istenir. Bakım tedbir kararı ile birlikte diğer tedbirlerde (sağlık ve eğitim tedbiri) istenir ve bu tedbirlerin uygulanması amacıyla ilgili kurumlarla iş birliği yapılır, tedbirlerin uygulanmasına yönelik olarak mahkemelere uygulama planı raporları aracılığı ile belirlenen süreler içinde bilgi verilir.

Çocuk hakkında yapılan tüm mesleki çalışmalar raporlanır ve çocuğa ilişkin hazırlanan mesleki çalışmalar, raporlar ve yazışmaları içeren kişisel dosyalar ile bilişim sisteminde yer alan tüm kayıtların tutulmasında gizlilik ilkesi esas alınır. Çocukların merkezlerde kalış süreleri psiko-sosyal destek programı süresi ile sınırlıdır. Merkezlerde çocuğun bireysel özelliklerine ve durumuna uygun olarak üç aylık, altı aylık veya azami bir yıllık psiko-sosyal destek programı uygulanır. Çocukla ilgili vaka tartışma ve değerlendirme toplantılarında yapılan değerlendirme sonrasında ve çocuğun özel durumu nedeniyle bu program uzatılabilir.

Çocuğun, sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılarak ya da yararlandırılmadan ailesi veya yakınlarına teslim edilmesinin uygun bulunması durumunda, işlemler hazırlanacak sosyal inceleme raporu doğrultusunda bakım tedbiri veya korunma kararının değiştirilmesi veya kaldırılması ile gerçekleştirilir. Korunma veya bakım tedbiri kararı kaldırılan çocukların merkezden ayrılışı yapılır. Aile veya yakını yanına döndürülen veya ergin olarak merkezden ayrılan çocukların düzenli aralıklarla izlenmesi ve ihtiyaçlarına göre desteklenmesi ikamet ettiği ildeki il müdürlüğü tarafından sağlanır (Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği, 2015).

Suçun Nevisine ve Çocuğun Durumuna Göre Oluşturulan Çocuk Destek Merkezleri

İhtisaslaşma durumuna göre altı tip Çocuk Destek Merkezi sınıflandırılmıştır.

- 1. Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Çocuk Destek Merkezleri:** Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiil işlediği iddiası ile hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuklardan psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilen çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamak.
- 2. Suç Mağduru Çocuklara Yönelik Çocuk Destek Merkezleri:** Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiilin kendisine karşı işlenmesi sonucu mağdur olan ve bakım tedbiri kararı verilen çocuklardan psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilen çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamak.
- 3. Sokakta Yaşayan Çocuklara Yönelik Çocuk Destek Merkezleri:** Ailesi ile ilişkisi az olan, ailesi olmayan, evden atılan, evden kaçan ve günün tamamını sokakta geçirip, gereksinimlerinin tamamını veya önemli bir kısmını sokakta karşılayan, psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyan çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamak.
- 4. Refakatsiz Sığınmacı Çocuklara Yönelik Çocuk Destek Merkezleri:** 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 3. maddesinin birinci fıkrasının (m) bendinde tanımlanan refakatsiz çocuklara, aynı Kanun'un 66. maddesi gereğince hizmet veren merkezler oluşturulmaktadır.
- 5. Gebe Çocuklar ve Çocuk Annelere Yönelik Çocuk Destek Merkezleri:** Özel suretle korunması gereken gebe çocuklar ile çocuk annelerin bebeği ile birlikte kalabileceği, gebe çocuklar ve çocuk annelerin temel ihtiyaçlarını karşılamak. Gebe çocuklar için mahkemeden sağlık tedbiri kararı verilmesi talep edilmektedir. Çocuklar merkeze kabul edildikten sonra gerekli güvenlik ve sağlık önlemleri alınmaktadır. Gebe çocuklar merkezlerde doğumdan sonra bir yıla kadar kalabilmektedir. Çocuk anne ve bebek arasında ilişkinin devamına karar verilmesi durumunda, bu süre ihtiyaç doğrultusunda uzatılabilmektedir. Doğan bebek nüfusa kayıt ettirilerek bebek hakkında da bakım tedbiri kararı alınmaktadır. Merkezlere gebe çocuklar ile üç yaşını doldurmamış bebeği olan çocuk annelerin de kabulü yapılmaktadır.
- 6. Madde Bağımlısı Çocuklara Yönelik Çocuk Destek Merkezleri:** Uçucu, çözücü ve uyuşturucu madde bağımlısı olan çocuklardan hakkında bakım tedbir kararı verilen çocukların Sağlık Bakanlığınca madde bağımlılığı tıbbi tedavi ve rehabilitasyonunun sağlanması sonrası bu çocukları aile ve sosyal çevreleri ile sosyal uyumlarının sağlanması amacıyla merkezlere kabulleri sağlanmaktadır.

Bu altı grup hizmetin ortak noktası çocukların fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını belirleyerek gerekli müdahaleleri gerçekleştirmek, aile ve yakın çevrelerine dönmelerini veya diğer sosyal hizmet modellerine hazır hâle gelmelerini sağlamak üzere hizmet vermektedir.

Bireyselleştirilmiş Psiko-Sosyal Destek Programı

Çocuk Destek Merkezlerinde hizmet alan çocukların kuruluşa geliş nedenleri benzer olsa da özelde her çocuğun bu davranışı yapma şekli, yapılan davranışın etkileri, çocuğun kendisinin bu davranıştan etkilenme derecesi, gelişimsel özellikleri farklıdır. Bunun için çocuğa sunulan hizmetler bu değişkenler göz önünde bulundurularak oluşturulan bireysel plan çerçevesinde verilmektedir. Çocuğa verilen hizmetin başarıya ulaşması için çocuğun katılımı da önemli ve gereklidir. Bu çerçevede çocuk kendisi için alınan kararlara katılım göstermekte, planın uygulanması ve dolayısıyla rehabilitasyon sürecinin başarıya ulaşmasında etkin rol oynamaktadır.

Çocuk Destek Merkezlerinde çocuklara ve ailelerine yönelik uygulanmak üzere psiko-sosyal destek ve müdahaleyi içeren Anka Çocuk Destek Programı uygulanmaktadır.

Çocukların Eğitimi

Çocukların eğitim ve öğretim sistemi içerisinde örgün eğitime devam etmesinin riskli olduğu durumlarda eğitim tedbiri kapsamında merkezlerin içinde oluşturulan sınıflarda bireyselleştirilmiş eğitim alması için İl Millî Eğitim Müdürlüğü ile iş birliği yapılmaktadır. Merkezde bulunan çocukların eğitim ve öğretimine yönelik olarak tüm ihtiyaçları karşılanmaktadır. Çocukların burs, kredi, harç ve öğrenci yurtlarından yararlanmaları sağlanmakta ve öğrenimleri süresince izlenerek gereksinimleri karşılanmaktadır. Bununla birlikte kuruluşa gelirken eğitim sisteminin dışında kalmış olan çocukların da eğitimlerini tamamlamaları için çocukların açık ilköğretim, açık lise gibi eğitim sistemi içinde yer almaları sağlanmakta ve yine tüm eğitim imkânları bu çocuklar için de sunulmaktadır.

Rehabilitasyonu tamamlanan çocuklardan aile yanına döndürülemeyen çocuklar çocuk evleri veya çocuk evleri sitesi hizmet modellerinden yararlandırılmaktadır.

Bütün bu bilgilendirmelerden sonra Çocuk Destek Merkezlerinde mesleki çalışmalar nasıl olmalıdır?

SIRA SİZDE

Merkezlerde rutin olarak vaka tartışma ve değerlendirme toplantıları düzenlenir, toplantılarda merkezden hizmet almakta olan çocuğa ilişkin yapılan çalışmalar, çocuğun uygulanan programlardan yararlanma düzeyi ve rehabilitasyon sürecinin işleyişi değerlendirilir. Çocuğun rehabilitasyon sürecinin devamı veya sonlandırılması, aile veya yakınlarına dönüşü veya farklı sosyal hizmet modellerinden yararlandırılması değerlendirilerek vakanın çözümüne ilişkin kararlar alınır. Bu doğrultuda iş bölümü yapılır. Çocuğa ilişkin açılan, devam eden ve sonlanan davalara yönelik adli süreçler takip edilerek gerekli çalışmalar sürdürülür.

SUÇA SÜRÜKLENEN VE MAĞDUR ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER

Ülkemizde teknolojik, sosyal ve ekonomik gelişmelere rağmen suça sürüklenen çocuk ve suç mağduru çocuklarla ilgili sosyal hizmetler önemini korumaktadır. Bu durum çocuk adalet sistemimizde çocukları korumaya yönelik 5395 Çocuk Koruma Kanununun oluşmasını zorunlu kılmış ve çocukların suç işleme veya bir suçun mağduru olma durumunu özel kılmıştır. Bu kanun ile söz konusu çocuklar adalet sisteminde yetişkinlerden ayrı tutulmuş ve uygulama açısından farklılıkları ortaya çıkarmıştır. 5395 Çocuk Koruma Kanunu'nda, suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk 'Suça Sürüklenen Çocuk' olarak ifade edilmektedir. Aynı kanunda, bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu 'Korunma ihtiyacı olan çocuk' olarak tanımlamaktadır (Madde 3/1). Söz konusu Kanun'un 31. maddesinde 'Çocuklarla ilgili kolluk görevi, öncelikle kolluğun çocuk birimleri tarafından yerine getirilir' ifadesi yer almaktadır. Bu ifade ile suça sürüklenen çocuğun ya da bir suçun mağduru olan çocuğun kolluk ile ilgili işlemlerinin büyüklerden ayrı olan kolluğun çocuklar için özel olan birimlerinde yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Suç Sürüklenen Çocuk: Suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğa denir.

Çocukları suç işlemeye iten risk faktörlerini hangi başlıklar altında toplayabiliriz?

SIRA SİZDE

Emniyet Çocuk Şube Müdürlüğünün Sosyal Hizmet Uygulamaları

Emniyet Çocuk Şube Müdürlüğü "korunmaya muhtaç olan, ihmal ve istismara maruz kalan, bulunan, evden veya kurumdan kaçan, mülteci, refakatsiz, sokakta yaşayan, sokakta çalıştırılan, oturduğu yeri haber vermektan aciz, hakkında koruma, ıslah ve/veya tedavi

Suç mağduru çocuklar:
Suça konu olmuş, işlenen bir suça mağdur müşteki olmuş çocuklardır.

tedbiri alınan, suça maruz kalan, suç işlediği şüphesi altında bulunan, kimliği tespit edilemeyen çocuklara yönelik” hizmetleri yürütmekle görevlidir (Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, m.1).

Suçta sürüklenen çocuğa ve mağdur çocuğa ilk hizmeti götüren çocuk polisi teşkilatı, Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği ile kurulmuştur. Yönetmeliğin amacı; korunmaya muhtaç olan, ihmal ve istismara maruz kalan, bulunan, evden veya kurumdan kaçan, mülteci, refakatsiz, sokakta yaşayan, sokakta çalıştırılan, oturduğu yeri haber vermekten aciz, hakkında koruma, ıslah ve/veya tedavi tedbiri alınan, suça maruz kalan, suç işlediği şüphesi altında bulunan, kimliği tespit edilemeyen çocuklara yönelik olarak polis tarafından yürütülecek hizmetleri düzenlemektir.

Emniyet Müdürlüklerindeki çocuk polisi hizmetlerinin yürütülmesinde çocuk biriminin görevleri yönetmeliğin 7. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir:

- a. Korunmaya ve yardıma muhtaç, mağdur, kaybolan ve bulunan çocuklarla ilgili işlemleri yürütmek,
- b. Suç işlediği şüphesi altında bulunan çocukla ilgili olarak, ilgili Cumhuriyet Savcısının emirleri doğrultusunda suçun iz, eser, emare ve delillerini toplamak, ilk işlemleri yapmak ve olayın gelişimine göre diğer birimlerle koordineli çalışmak,
- c. Ailesine veya Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne teslim edilmesi gereken, hakkında ıslah ve/veya tedavi tedbiri alınan veya gözaltında tutulan çocuğun ailesine, ilgili kuruma veya adli mercilere teslimine kadar muhafaza etmek, barınma, beslenme, haberleşme, temizlik gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak, gerektiğinde sağlık tedavilerini yaptırtmak,
- d. Çocuğa karşı ve çocuk tarafından suç işlenmesini önleyici çalışmalar yürütmek,
- e. Suç işlemiş veya suça yönelmiş çocuklar ile korunmaya muhtaç çocukları suça iten etkenlerin tespiti için sosyal çalışmacı tarafından araştırma yapılmasını sağlamak,
- f. Çocuk bakım ünitesi kurulmasını önermek ve işletilmesini sağlamak,
- g. Nakil giderleri ile muhafaza altındaki veya gözaltındaki çocuğun zorunlu ihtiyaçlarının bütçe ödeneklerinden karşılanmasını teklif etmek,
- h. Nezarethanelerin standartlara uygunluğunu sağlamak.

Çocuk Şube Müdürlüğünde Sosyal Çalışmacı

Çocuk adalet sistemimizde suça sürüklenmiş çocuğun karşılaştığı ilk görevliler kolluk kuvvetleridir. Çocuğun yasal düzenle karşılaştığı, ilk ilişki kurduğu görevliler çocuk polisleridir. Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de bu alanda özel olarak eğitim alan çocuk polisi örgütü kurulmuştur. Ancak her ne kadar eğitim almış olsa da özel duruma sahip çocuklarla ilk iletişimi kuran, onların özel durumlarının nedenlerini araştıran, psikoloji, sosyoloji, hukuk gibi sosyal teorik eğitime sahip polis dışında görevli personelin yani sosyal çalışmacıların bulundurulması ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda da emniyetin çocuk şubelerine sosyal çalışmacılar alınmıştır.

Çocuk şubelerinin kuruluş yönetmeliğinde sosyal çalışmacı ‘*Çocukların ve ailelerinin kendileri veya çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal sorunların tespit edilmesi çalışmalarını yürüten, lisans düzeyinde eğitim almış sosyal hizmet uzmanı, pedagoğ, psikolog, çocuk gelişimcisi gibi emniyet hizmetleri sınıfı dışındaki personel*’ şeklinde tanımlanmıştır. Bu kapsamda çocuk şubelerine sadece sosyal hizmet uzmanı alımı yapılmaktadır.

Aynı yönetmelikte sosyal çalışmacının görevleri ve sorumlulukları şöyle ifade edilmektedir.

Görevlendirme; çocuk polisinin yaptığı hizmette verimin artırılması için çocuk biriminde oryantasyon eğitiminden geçirilmiş, yeteri kadar sosyal çalışmacı görevlendirilebilir. Sosyal çalışmacı, sosyal yardım büro/kısım amirliğinde görev yapar, yürüteceği işlemlerde mesleki gerekler dışında çocuk birim amirine karşı sorumludur.

DİKKAT

Sosyal Çalışmacının Görevleri;

- Sosyal inceleme raporu hazırlanması için muhafaza altına veya gözaltına alınan çocukla ilk görüşmeyi yapmak,
- Çocuk hakkında sosyal inceleme raporu hazırlamak ve ilgili büro/kısım amirliğine vermek,
- Çocukları suça iten fiziki, psikolojik ve sosyolojik etkenleri araştırmak,
- Suçluluğu ortadan kaldırmaya yönelik plan ve programlar geliştirmek,
- Korunmaya muhtaç olan, ihmal ve istismara maruz kalan, evden veya bulunduğu kurum ya da kuruluştan kaçan, sokakta yaşayan ve sokakta çalıştırılan, uçucu, uyuşturucu ve psikotrop madde bağımlısı olan, suça itilen ve mağdur çocuğun kendisine ve kanuni mümessiline rehberlik hizmetinde bulunmak,
- Çocuğun durumunu iyileştirmek için ailesi ve okul, sosyal ve sağlık hizmetleri gibi kuruluşlarla iş birliğinde bulunmak,
- Uçucu, uyuşturucu, psikotrop madde bağımlısı olan çocuğun tedavisi için sağlık müdürlükleri ve tedavi kuruluşları ile iş birliği yapmak,
- Geçici barınma ünitesinde kalan çocuklar için sosyal, kültürel ve eğitici programlar geliştirmek ile görevlidir.

Çocuk şubeye gelen olan her çocuğun suçla mağdur olarak ya da olayın suça sürükleneni olarak bir ilişkisi bulunmaktadır. Bu ilişki çocuk ve aile için travmatik olabilmekte ve aile bu olumsuz durum karşısında baş etme mekanizmalarını kullanmakta yetersiz kalabilmektedir. Polis olayı sadece suç ve suçu aydınlatma yönünde ele almaktadır. Bu nedenle polis aile ve çocuk ile iletişim kurmakta zorlanmakta ve aile ve çocuk üstünde olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Bu noktada sosyal çalışmacı hem aileyi hem de çocuğu psiko-sosyal açıdan değerlendirebilmekte ve ihtiyaç olan desteği doğru şekilde sunabilmektedir.

Çocuk şubeye bir şekilde gelen her çocuk ve ailesi sosyal çalışmacı ile görüşmekte ve güçlendirme yaklaşımı ile ailenin avantajlı ve dezavantajlı yönleri sosyal çalışmacı gözüyle değerlendirilebilmektedir.

DİKKAT

Korunmaya ve Yardıma Muhtaç Çocuklar ile İlgili İşlemler

Çocuk Şube Müdürlükleri korunmaya ve yardımcı muhtaç çocuklarla, ilgili yönetmeliğin 8. maddesine göre işlemlerini yürütmektedir. Bu maddeye göre; çocuk polisi, mevzuatın verdiği yetkiye göre; korunmaya muhtaç olduğundan şüphe edilen, ihmal ve istismara maruz kaldığı ihbar edilen, evden veya bulunduğu kuruluştan kaçan, suça maruz kalan, suç işleme eğiliminde olan, sokakta yaşayan, sokakta çalıştırılan, oturduğu yeri haber vermeden aciz, kendini ifade edemeyen, kimliği tespit edilemeyen, buluntu, mülteci ve refakatsiz çocukların;

- Kimlik tespitini yapmak,
- Muhafazasını sağlamak,
- Kanuni mümessillerini araştırmak,
- Haklarında yetkili idari veya adli makamlarca verilen kararın niteliğine göre ilgili kuruluşa veya kanuni mümessiline teslimini yapmak ile görevlidir.

Uygulamada korunmaya ve yardıma muhtaç bir çocuk tespit edildiğinde öncelikle Cumhuriyet Savcısının talimatları alınır ve bu talimatla işlemler yürütülür. Tespit edilen çocukların öncelikle Çocuk Şube Müdürlüğünde görevli bir sosyal çalışmacı bulunuyorsa sosyal çalışmacı tarafından ön görüşmeleri yapılır. Bu görüşmede çocuğun korunmaya ve yardıma muhtaçlık durumu tespit edilmeye çalışılır. Ayrıca herhangi bir suça maruz kalıp kalmadığı araştırılır. Çocuğun bir suça maruz kalmadığı tespit edilirse varsa ailelerine ya da kanuni temsilcilerine bilgi verilir. Daha sonra kanuni temsilcisine teslim edilir. Bu kişilere ulaşılamazsa çocuk Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bildirilir ve bu kuruma bağlı İlk Kabul Merkezine teslim edilir. Çocuk ile sosyal çalışmacı tarafından yapılan görüşmede çocuğun bir suçun mağduru olduğu ya da herhangi bir suça karıştığı tespit edilirse Cumhuriyet Savcısına bilgi verilerek ve yine savcının talimatları doğrultusunda gerekli adli işlemlerine başlanır.

SIRA SİZDE

Çocuğu karşı suç işlendiğini öğrendiğinizde ilk bildirim yapılacak yer neresidir?

Mağdur Çocuklar ile İlgili İşlemler

Mağdur Çocuklarla ilgili işlemler şu şekilde tanımlanmıştır: Suçun mağduru küçükse bunlara karşı işlenen meşhut suçlarda, kovuşturulması suçtan zarar gören kimsenin şikâyetine bağlı olan fiillerde şüphelinin yakalanması ve soruşturma yapılması için şikâyete gerek yoktur. Mağdur çocukla yapılacak görüşmeler sosyal çalışmacı tarafından gerçekleştirilir, ayrıca sosyal inceleme raporu hazırlanır. Suça maruz kalan çocuğun kimliği gizli tutulur (Çocuk Şube Müdürlüğünün kuruluş yönetmeliği, m.9).

Çocuk polisi çocuğun suça maruz kalmaması için;

- Çocukların çalışmaları mevzuatla yasaklanmış umuma mahsus ve umuma açık yerlerde çalıştırılıp çalıştırılmadığını kontrol etmek,
- Çocuklara satılması mevzuatla yasaklanmış malların kendilerine satılıp satılmadığını araştırmak,
- Çocukların girmesi mevzuatla yasaklanmış umuma açık yerlere girip girmediklerini araştırmak,
- Mevzuata aykırı hareket ettiği tespit edilen yerler ve işletmecisi hakkında gerekli işlemlerin yapılması için ilgili birimlere bildirmekle görevlidir.

Mağdur çocuklar ile ilgili Çocuk Şube Müdürlüğünde Cumhuriyet Savcısının talimatları ile işlemler yürütülmektedir. Çocuğun mağdur olduğu suç ve suçun boyutlarının anlaşılabilmesi için çocukla ilk görüşme sosyal çalışmacı tarafından yapılmaktadır. Sosyal çalışmacı ile yapılan görüşme sonucunda çocuğun bir avukat, sosyal çalışmacı ve iki çocuk polisi ile ifadesi alınır. Mağdur ifadelerinde 18 yaşından küçük her şahıs için baro tarafından atanmış olan bir avukat bulundurmak zorunludur. Sosyal çalışmacı mağdurun ifadesi alınırken, mağdur çocuk ve çocuk polisi arasında bir köprü görevi görmektedir. Çocuk polisi ile çocuk arasındaki iletişimi kolaylaştırmaktadır. Çocuğun vermiş olduğu ifadeden görebileceği olumsuz etkiyi en aza indirmek için sosyal çalışmacının mağdur çocukla kuracağı ilişki önem arz etmektedir. Sosyal çalışmacının diğer bir görevi ise mağdur çocuğun ailesinin sosyal incelemesini yapmak, çocuğun içinde bulunduğu olumsuz şartları tespit etmek, bu noktada aileye psiko-sosyal rehberlik hizmeti vermektir.

Suç Sürüklenen Çocuklar ile İlgili İşlemler

Suç işleyen ya da herhangi bir suç işlediği şüphesi altında bulunan 18 yaşının altındaki her çocuğun adalet sistemimizde ilk olarak karşılaştığı kurum Çocuk Şube Müdürlükleridir. Bir suçun şüphelisi olarak tespit edilen şahsın çocuk olduğu durumlarda, çocuğun Cumhuriyet Savcılığına nakledilmesine kadar yapılacak tüm işlemleri kolluğun çocuk birim-

leri ve çocuk polisleri tarafından yapılır. Bu noktada gözetilmek istenen çocukların içinde buldukları durumu en az zararlarla atlatmalarının sağlanması ve çocuğun yararının en üst seviyede tutularak uzman personel tarafından işlemlerin yürütülmesi olarak kabul edilmektedir.

5393 Çocuk Koruma Kanunu'nun 15. maddesine göre;

(1) Suça sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturma çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet Savcısı tarafından bizzat yapılır.

(2) Çocuğun ifadesinin alınması veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilir.

(3) Cumhuriyet Savcısı soruşturma sırasında gerekli görüldüğünde çocuk hakkında Korumayucu ve Destekleyici tedbirlerin uygulanmasını çocuk hâkiminden isteyebilir.' hükümleri uygulanır.

Suçta sürüklenen bir çocuk kolluk kuvvetleri tarafından tespit edildiği durumlarda çocuğun Cumhuriyet savcılığına nakledilmesinden önce çocuk polisi tarafından kimlik tespiti yapılır ve kanuni mümessiline haber verilir.

Polisin görev ve sorumluluklarında suçu önleyici çalışmalar da yer almaktadır. Suçun engellenebilmesi için öncelikle suçu oluşturan etkenlerin, kökenindeki sebeplerin tespit edilmesi gerekmektedir. Suçu işleyen çocuk olduğu durumlarda suçun sebepleri hassasiyet göstermektedir ve sosyal ve psikolojik kökenli sorunları içermektedir. Bu noktada, sosyal ve psikolojik kökenli sorunların tespit edilebilmesi noktasında polisin almış olduğu eğitim yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle çocuk şubelerinde sosyal çalışmacının bulunması bir gereklilik arz etmektedir. Ayrıca suça sürüklenen çocuğun tekrar aynı ya da farklı suçların suça sürüklenen çocuğu olmaması için okul, aile ve çevre üçlüsü üzerinde çalışabilmekte ve gerektiğinde 5395 Çocuk Koruma Kanunu kapsamında değerlendirilebilmesi için ilgili kurumlarla koordineli bir şekilde gerekli çalışmaları yapabilmektedir.

Suçta sürüklenen çocuk olarak çocuk şubesine getirilen her çocuk ve ailesi ile sosyal çalışmacı bireysel görüşme yapar. Ailelere rehberlik hizmetinde bulunulur.

Sosyal çalışmacı suça sürüklenen çocuğun bu duruma sürükleyen sebepleri mikro, mezo ve makro seviyede inceleyebilmekte ve ailelere uygun rehberlik hizmetini sunabilmektedir

İstismar Mağduru Çocuklar ve Sorunları

Çocuk istismarı karmaşık nedenleri ve trajik sonuçları olan, tıbbi, hukuki, gelişimsel ve psiko-sosyal içerikli ciddi bir sorun olarak toplumun yaralarından biridir. Dünya Sağlık Örgütüne göre çocuk istismarı; bir yetişkin tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan ve çocuğun sağlığını, fiziksel ve psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen davranışlardır. Çocuk ihmali ailenin, ilgili kurumların ya da devletin çocuğa karşı en temel sorumluluklarını yerine getirmemesi şeklinde tanımlanabilir.

Bir bütün olarak toplum, kurumlar ve bireyler tarafından geliştirilen ihmâl davranışı, çocukların eşit hak ve özgürlüklerinden yoksun bırakılması sonucunda onların en üst düzeyde gelişimlerini engelleyici davranışlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Aktif bir olgu olarak nitelendirilen istismar ise anne, baba ya da bakıcının çocuğa zarar vermesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Çocuk istismarı istem dâhilinde fiziksel zarar verme, çocuğun kötü beslenmesine yol açma, cinsel istismar, çıkar için kullanma, bundan da öte çocuğun normal fiziksel ve zihinsel gelişimini kısıtlayıcı her türlü faaliyette bulunmayı içermektedir. Çocuk ihmâl ve istismarı, çocuğun normal fiziksel ve zihinsel gelişimini kısıtlayıcı olan fiziksel, duygusal ve cinsel ihmâl ve istismarı içermektedir (Kurtay ve Özkök, 2009).

TCK'de tanımlanmış çocuğa karşı işlenen suçlar arasında çocuk istismarı toplumda çok rastlanılan ve cinsel istismar dışında genellikle cezası verilemeyen bir suçtur. Çocuk istismarı; çocukların ana-babaları gibi onlara bakıp gözetmek ve eğitmekle görevli sorumluluk, güç ve güven ilişkisi içinde oldukları kişiler ya da yabancılar tarafından: bedensel ve/veya psikolojik sağlıklarına zarar verecek, sosyal gelişimlerini engelleyecek şekilde uygulanan tüm fiziksel, duygusal veya cinsel tutumları, ihmali, ticari amaçlı sömürüyü kapsar.

İhmâl: Çocuğun beslenme, barınma, korunma, sevilme gibi temel fiziksel ve duygusal gereksinimlerinin karşılanmamasıdır.

İhmâl ve istismarı birbirinden ayıran en temel nokta; istismarın aktif, ihmâlin ise pasif bir olgu olmasıdır.

Çocukların bedensel, zihinsel ya da ruhsal sağlıklarına zarar veren, gelişimlerini engelleyen tutum ve davranışlar çocukları 5 şekilde örseleyebilmektedir.

a. Fiziksel istismar: Çocuğun anne baba, öğretmen, bakıcı gibi çocuğa bakmakla yükümlü kişiler tarafından gerçekleştirilen dayak atma, yakma, ısırma, sarsma, kaynar suyla haşlanma gibi olaylar sonucunda kaza dışı her türlü yaralanmasıdır.

Fiziksel istismar olarak tanımlanmış suçlar: Çocuğun aç veya susuz bırakılması, uykusuz bırakılması, zor koşullarda çalışmaya mecbur edilmesi gibi ona karşı merhamet ve şefkatle bağdaşmayacak nitelikte kötü muamelede bulunulması (TCK m. 232). Çocuğun bedeninde sigara söndürülmesi veya diğer ağır yaralamalarda bulunmak, günlerce bir odaya kapatmak gibi kötü muamele boyutunun ötesine geçen davranışlara maruz kalması (TCK m. 86, 94, 96, 109).

b. Cinsel istismar: Çocuğun, bir erişkin ya yaşça ya da gelişimsel olarak kendinden oldukça büyük bir başka çocuk tarafından ne anlama geldiğini kavrayamayacağı, gelişimsel olarak hazır olmadığı, onay veremeyeceği, kanunlara ve toplumun kültürel değerlerine aykırı cinsel eylemlere; karşı tarafın cinsel doyumunun sağlanması amacıyla karıştırılmasıdır.

Cinsel istismar olarak tanımlanmış suçlar: Çocuğun cinsel istismarı suçu (TCK m. 103), Reşit olmayanla cinsel ilişki suçu (TCK m. 104), Müstehcenlik suçu (TCK m. 226), Fuhuş (TCK m. 227).

Aile içi cinsel istismar: Ensest; evlenmeleri hukuksal, ahlaki ve dinî açılarından yasaklanmış yakın akraba olan kadın ile erkeğin cinsel ilişkide bulunmaları anlamında kullanılmaktadır. Cinsel sapkınlık olarak da tanımlanmaktadır. Ensest yasakları, toplumsal bir kural oluşturduğundan sosyal ve kültürel bir olgudur. Toplum tarafından ayıplanması ve büyük çoğunlukla çok yakın akrabalar tarafından gerçekleştirilmiş olması gizli tutulmasına neden olmaktadır.

c. Duygusal/psikolojik istismar: Çocuğun ruh sağlığını ve gelişimini bozan, reddetme, aşağılama, tehdit etme, suçlama gibi söz ve davranışlara süregelen olarak maruz kalmasıdır. Sıklıkla diğer istismar biçimlerine eşlik eder (Ergenç, 2015).

Duygusal/psikolojik istismar olarak tanımlanan suçlar: Dilencilikte araç olarak kullanmak (TCK m. 229), Aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali (TCK m. 233), Çocuğun kaçırılması veya alıkonulması (TCK m. 234).

d. Ekonomik İstismar: Çocuğun gelişimini engelleyici, haklarını ihlal edici işlerde ya da düşük ücretli iş gücü olarak çalışması veya çalıştırılması "Ekonomik İstismardır".

e. Çocuk İhmali: Çocuğun beslenme, barınma, giyim, hijyen, oyun, eğitim, güvenlik ve sağlık hizmetini sağlama görevinin reddedilmesi ya da yerine getirilmemesidir. Fiziksel ya da duygusal sağlığa bilinçli ve isteyerek zarar verildiği takdirde "AKTİF" (buluntu bebeklerde olduğu gibi); bilgisizlik, olanaksızlık, umursamazlık gibi nedenlerle oluşursa "PASİF" çocuk ihmalinden söz edilir.

Çocuk istismarının gerçekleşebilmesi için üç faktörün bir arada olması gerekmektedir: "Uygun anne-baba, uygun çocuk, uygun zaman (kriz dönemi)" Bunları tetikleyen dördüncü bir faktör ise kültürel toleranstır.

Denetimli Serbestliğin Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları

Denetimli serbestlik; mahkemece belirtilen koşullar ve süre içinde, denetim ve denetleme planı doğrultusunda şüpheli, sanık veya hükümlünün toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli bir uygulamayı" ifade etmektedir (26497 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile

Koruma Kurulları Yönetmeliği, m3). Denetimli serbestlik, çocuk ve yetişkin suçlular için hapis cezasına alternatif olan toplum temelli bir ıslah programıdır.

Denetimli Serbestlik Kurumu ceza yargılamasında çocuklar hakkında hapis dışı tedbirlere yer vermektedir. Araştırmalar çocukların mümkün oldukça suç ve ceza ilişkisi dışında tutulması gerektiğini, kapalı kurumların faydalı sonuçlar doğurmadığı belirtilmektedir. Suç işleyen çocuklara toplum yararına iyileştirici, terbiye edici, koruyucu cezalar verilmesi modern ve sistematik bir yapının gereğidir. Bu yaklaşımda yargı makamı hapis cezasından kaçınan esnek bir yapıyı önerir. Uluslararası Çocuk Hakları Pekin Kuralları bu esnekliği sağlayacak çeşitli yaptırımlar koymuştur.

Bu özgürlükçü yaptırımların başlıcaları;

- Bakım, rehberlik ve gözetim kararları,
- Denetimli serbestlik,
- Kamu hizmetlerinde çalıştırma kararları,
- Mali cezalar, tazminat ve aynen iade; para cezaları ve zararların tazmini,
- Grup istişarelerine ve benzeri etkinliklere katılma kararları,
- Koruyucu aile yanına, toplumsal yaşam merkezlerine ya da diğer eğitim kuruluşlarına yerleştirme kararları.

Denetimli serbestlik: Çocuk veya yetişkinin kanunlarda belirtilen suçlar nedeniyle tutuklanması ya da mahkemece hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi üzerine cezaevine girmesi yerine cezasını toplum içerisinde gözetim ve denetim altında çekmesini ifade eder.

Bu konuda daha geniş bilgi için Ahmet TÜYSÜZ, Feridun YENİSEY ve arkadaşlarının yazdığı Suça Sürüklenen Çocuklara Hukuki Yardım Eğitimci El Kitabı, TBB, UNICEF, Ankara, 2010 kaynaklı el kitabını inceleyiniz.

K İ T A P

Türk hukukunda denetimli serbestlik hâllerine geçmeden önce, bir noktanın altını çizmekte yarar vardır. Denetimli serbestlik bir “infaz” rejimi ve cezanın alternatifidir. Eğer şarta bağlanmış bir karar var ise bu şart da cezaya alternatif uygulamanın gereğidir, bir koruyucu tedbir değildir. Denetimli serbestlik alternatif bir infaz yöntemi denetim kurumunda çocuğun desteklenmesi ve çocuğa rehberlik edilmesi amacı öne çıkar. Bu kurum cinsel istismar ve cinsel taciz gibi suçlardan hüküm giyen çocukların denetim ve takibinde kollukla iş birliği yapar.

Suçta sürüklenen çocuklara yönelik adli kontrol kararlarının infazında çocuğun ailesi veya sosyal çevresi ile iş birliği yapılmasının gerekli olması hâlinde her aşamada özel hayatın gizliliğine dikkat edilir ve çocuğun ifşa olmaması için gerekli önlemler alınır. Suçta sürüklenen çocuklar hakkında kamu hizmeti cezası kararı verilmişse kamu hizmeti cezasının infazında hükümlünün çalışmaya başlayacağı tarihteki yaşı dikkate alınır. Hükümlünün on sekiz yaşından küçük olması hâlinde çalıştırılacak iş; çocuğun bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişimi ile eğitimine engel olmayacak ve destekleyecek şekilde belirlenir. On sekiz yaşını tamamlayıncaya kadar çalışılan her iki saat bir gün sayılır. Bu şartların sağlanamaması hâlinde çocuk hakkında verilen bu yaptırımın değiştirilmesi mahkemesinden istenebilir.

Mahkemece verilen bir kararın yerine getirilmesi veya yargılama sonucu verilen cezanın uygulanmasına infaz denir.

Rehberlik: Hükümlünün; yeniden suç işlemesini önlemek amacıyla iyileştirilmesini, topluma yeniden kazandırılmasını ve uyum sağlamasını, doğru seçim yapmasını, problemlerini etkili çözmelerini, kapasitesini geliştirmesini sağlamak için yapılan çalışmalardır.

Denetimin Amaçları

Mahkemelerce hakkında alternatif tedbir veya cezalara hükmedilen şüpheli, sanık veya hükümlülerin takibini yaparak cezalarını toplum içinde çekmelerini sağlamak ve bunun denetimini yapmaktır. Toplum içinde denetimin amaçları;

- Suç tekrarı olasılığının azaltılması,
- Hükümlünün iyileştirilmesi,
- Hükümlünün topluma yeniden kazandırılmasında yardımcı olmak,
- Hükümlünün topluma verdiği zararı telafi etmesine izin vermek,
- Toplumun korunmasına katkıda bulunmak.

Çocuklar Açısından Denetimli Serbestlik Uygulanabilecek Hâller

- Hapis cezasının ertelenmesi,
- Suçta tekrür ve özel tehlikeli suçlar,
- Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak,
- Örgüt suçlarında etkin pişmanlık hâli,
- Adli kontrol tedbiri,
- Hükümün açıklanmasının geri bırakılması,
- Koşullu salıverme.

Çocuklar hakkında verilen denetimli serbestlik kararları, hem denetim planı ve bu planın kapsamı, hem denetimin amacı hem de denetim görevlisi tayin usulü ve görevleri bakımından özellik taşımaktadır. Yukarıdaki karar türlerinden birine başvuran hâkim, çocuğun belli bir süre boyunca denetime tabi tutulmasına da karar verilebilir. Gerektiğinde çocuğun denetim süresi içerisinde uyması gereken bazı yükümlülükler de getirilebilir (ÇKK 36).

DİKKAT

Denetimli serbestlik kararı, çoğu kez çocuğun yüksek yararına daha uygun olduğundan, olaya uygun bir şart ile birlikte denetim kararı verilmesi müdafî tarafından talep edilmelidir.

Denetimli serbestlik uzmanı: Denetimli serbestlik müdürlüğünde kadrolu veya geçici olarak görev yapan psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve öğretmeni ifade etmektedir.

Denetim kararı verildiğinde çocuğa rehberlik edecek bir uzman denetim görevlisi tayin edilir. Görevlendirme sırasında çocuğun kişisel özellik ve ihtiyaçları dikkate alınır ve çocuğa kolay ulaşabilecek olanlar tercih edilir (ÇKK 37/2). Bu kişi, kötü alışkanlıklardan kurtulmasını ve sorumluluk bilincini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur. Hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişmeler hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime verir.

Bu kurumda sosyal çalışmacılar denetimli serbestlik uzmanı olarak görev yaparlar. Bunun yanında psikolog, sosyolog ve öğretmen de aynı görevle görevlendirilir. Her meslek elemanı kendi alanı ile ilgili mesleki uygulamalar yapar.

Denetim görevlisinin çocukla ilgili görevleri

- Çocuğu eğitim, aile, kurum, iş ve sosyal çevreye uyumunu sağlamak üzere desteklemek,
- Çocuğa eğitim, iş, destek alabileceği kurumlar ve haklarını kullanmada rehberlik etmek,
- İhtiyaç duyacağı hizmetlerden yararlanmasında çocuğa yardım etmek,
- Kaldığı yerleri ve ilişki kurduğu kişileri ziyaret ederek çocuğun içinde yaşadığı şartları, ailesi ve çevresiyle ilişkilerini, eğitim ve iş durumunu, boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerini yerinde incelemek,
- Alınan kararın uygulanmasını, bu uygulamanın sonuçlarını ve çocuk üzerindeki etkilerini izlemek, tabi tutulduğu yükümlülüklerin yerine getirilmesini denetlemek,
- Çocuğun gelişimi hakkında, üçer aylık sürelerle C. Savcısı veya mahkemeye rapor vermek.

Denetim görevlisi, görevini yerine getirirken gerektiğinde çocuğun ana ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse ve öğretmenleriyle iş birliği yapar. Çocuğun ana ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse çocuğun devam ettiği okul, işyeri veya çocukla ilgili bilgiye sahip kurumların yetkilileri, denetim görevlisine yardımcı olmak, görevi gereğince istediği bilgileri vermek zorundadırlar. Çocuğun yakınları denetim görevlisinin yetkilerine müdahale edemezler.

Denetim Planı

Çocuğa uygulanacak denetimin yöntemi, denetim görevlisince, sosyal incelemeyi yapan uzman veya mahkeme nezdindeki sosyal çalışma görevlisi ile birlikte, görevlendirmeyi takip eden on gün içinde hazırlanacak bir planla belirlenir. Denetim planı hazırlanırken şunlar dikkate alınır:

- Çocuk hakkında alınan tedbirin amacı, niteliği ve süresi,
- Çocuğun ihtiyaçları,
- Çocuğun içinde bulunduğu tehlike halinin ciddiyeti,
- Çocuğun ana ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse tarafından çocuğa verilen desteğin derecesi,
- Suça sürüklenmesi sebebiyle tedbir alınmış ise suç teşkil eden fiilin mahiyeti,
- Çocuğun görüşü.

Denetim görevlisince hazırlanacak denetim planı, kararı veren hâkim veya hükmü veren mahkemeye sunulur. Bu makam tarafından planın onaylanması ile denetimin yapılma biçimi belirlenmiş olur. Yasanın bu şekilde düzenlenmesindeki amaç; çok disiplinli bir alan olan çocuk hukukunda hâkimin çocuk hakkında tek başına karar vermemesi, aksine uzmanlarından görüş alıp kendi kanaatini de ekleyerek kararını vermesini sağlamaktır. Bu süreç, çocuk hakkında verilen kararın amacına uygun biçimde uygulanmasını sağlamak bakımından önemlidir. Bu nedenle süresi içerisinde denetim planının hazırlanması, hazırlanan denetim planının ÇKK 39'da yazılı bilgileri içermesi ve denetim için önerilen yöntemin çocuğun ihtiyacı ve tedbir kararının amacı ile uyumlu olması sağlanır.

Denetim planı, mahkeme veya çocuk hâkimince onaylandıktan sonra derhal uygulanır. Denetim görevlisi, kararın uygulama biçimi, çocuk üzerindeki etkileri ile çocuğun ana ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimselerin veya kurumların çocuğa karşı sorumluluklarını gereğince yerine getirip getirmediği, kararı değiştirmeye gerek olup olmadığı ve istenen diğer hususlarda her ay, ayrıca talep hâlinde mahkeme veya çocuk hakimine rapor verir (ÇKK 39). Denetim, kararda öngörülen sürenin dolmasıyla sona erer veya çocuğun başka bir suçtan dolayı tutuklanması veya cezasının yerine getirilmesine başlanmakla sona erer (ÇKK 40). Sosyal inceleme raporu ile denetim planı ve raporunun birer örneğini mahkemeden veya çocuk hâkiminden alabilir. Çocuğa raporun içeriği hakkında bilgi verilir.

Denetim Altına Alınan Çocukların İyileştirilmesi

Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri kapsamında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı, kamu davasının ertelenmesi kararı ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilerek denetim altına alınan suça sürüklenen çocukların, toplum içinde denetimi, takibi ve iyileştirilmesine yönelik rehberlik çalışmaları ilgili kurumlarla iş birliği içinde yerine getirilir. Haklarında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen, suç esnasında on iki yaşını bitirmemiş suça sürüklenen ve ailesine teslim edilmesi yönünde karar verilen çocuklar hakkında denetim görevi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü tarafından yerine getirilir.

Suçta sürüklenen çocuk, müdürlüğe geldiğinde risk ve ihtiyaçlarının belirlenmesi için değerlendirilir. Değerlendirme neticesinde suça sürüklenen çocuk ile iş birliği içerisinde, çocuğun ihtiyaçlarına uygun bir denetim planı hazırlanır. Hazırlanan denetim planı içeriğinde iyileştirme çalışmalarına yer verilir ve üç gün içerisinde hâkimin onayına sunulur.

Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen ve denetim altına alınan suça sürüklenen çocuğun, denetim planında belirlenen eğitim ve iyileştirme çalışmalarına katılmaması veya çalışmaları reddetmesi halinde, durum bir raporla kararı veren hâkime bildirilir. Bu durumda, ilgili kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ya da gönüllü kişilerle iş birliği içerisinde suça sürüklenen çocuğun toplum içinde denetim ve takibine devam edilir.

Denetim planının hazırlanması ve iyileştirme çalışmaları Çocuk Koruma Kanunu'na göre yürütülür.

Çocuğun; programlara katılımı, denetimli serbestlik personeli ile iş birliği, sosyal uyumu ve davranış değişikliği konusunda gösterdiği çaba göz önünde bulundurularak mahkemeden denetimin kaldırılması gerekçeli bir raporla talep edilebilir. Üç ayda bir hazırlanan değerlendirme raporunda denetimin kaldırılması talebine ilişkin gerekçeler yazılarak da denetimin kaldırılması istenebilir. Denetim altına alınan çocuğun toplum içinde takibi ve iyileştirilmesi yönetmelik çerçevesinde uygulanır.

Denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında toplum içinde denetim ve takibi yapılan suça sürüklenen çocuğun korunma ve destek ihtiyacının olması veya sonradan böyle bir ihtiyacın ortaya çıkması hâlinde müdürlük, korunma ve desteğe ihtiyacı olan çocuğu, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüğüne ihbar etmekle yükümlüdür. Çocuğun korunma ve destek ihtiyacına ilişkin tespitler, ihbar yazısında açıkça belirtilir. Çocuk hakkında danışmanlık tedbiri ihtiyacı nedeniyle ihbarda bulunulmaz. Bu kapsamdaki çalışmalar iyileştirme ve topluma kazandırma çerçevesinde eğitim ve iyileştirme bürosunda görevli denetimli serbestlik uzmanları tarafından yerine getirilir (Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, 2013).

CEZA VE TEVKİFEVLERİNİN ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Suçta sürüklenen çocuk, ceza yasalarına göre suç sayılan bir davranışı ortaya koyan 18 yaşını doldurmamış kişidir. Çocuklar bireysel ve çevresel olmak üzere iki ana sebepten dolayı suç işlerler. Bireysel olarak çocuğun organik, biyolojik, fiziksel, psikolojik özellikleri ve benlik oluşumları suç işlemek için ana kriterler görülmektedir. Çevresel etkenlerde ilk sosyalleştiği ortam olan aile, aynı zamanda suç işlemesine sebep olan en yakın kurumdur. Ailelerde çatışma ve kavgaların yaşanması, çocuk sevgisinin eksik olması, reddedilme eğilimi çocuğu suç işlememeye daha kolay itmektedir. Bunun yanında alenin diğer üyelerinin suçlu, ahlaksız veya alkolik olmaları, anne baba kontrolünün (ölüm, ayrılma, ihmal, engellilik vs.) eksikliği, evin çok kalabalık olması, aşırı baskı, kıskançlık, ihmal veya ebeveynlerinden birinin aşırı hâkimiyeti, işsizlik, yetersiz gelir ve anne-babanın dışarıda çalışması gibi sebepler de çocuğun suç işleme eğilimini tetiklemektedir.

Çevresel etkenlerin diğerleri ise okul ortamının olumsuz şartları, arkadaş çevresi, küçük yaşta çalıştırılma, sokakta yaşama veya çalışma, televizyon dizileri ve yoksulluk gibi sebepler sayılabilir. Bu sebepler çocuğa suç işletebilir ancak bunlar çocuğun gelişim ve eğitim süreçleri kesintiye uğratmamalıdır. Bunların kapalı ceza infaz kurumlarından ziyade çocuk eğitim evlerinde ıslah edilmeleri gerekmektedir.

Ceza infaz kurumlarında kalan tutuklu ve hükümlü çocuklara yönelik sosyal hizmet faaliyetleri psiko-sosyal yardım servislerinde yürütülmektedir. Bireylerin kendileri ve yaşadıkları sosyal çevreleri ile ilgili psiko-sosyal özelliklerini içeren çalışmalar psiko-sosyal servis uzmanları tarafından yapılmaktadır. Ceza infaz kurumu psiko-sosyal yardım servislerinde psikolog ve sosyal çalışmacı görev yapmaktadır. Psiko-sosyal yardım servisi; personel ve hükümlülerin ruh ve beden sağlığı ve bütünlüğüne ilişkin koruyucu, geliştirici programları araştıran, uygulayan ve gerektiğinde tedavi sürecine katılarak psikolojik destek ve müdahalede bulunan birimdir.

Ayrıca hükümlülerin bireysel özellikleri, yaşam koşulları ve suç işleme nedenlerini belirleyerek; bireysel gelişmelerine yardımcı olan, kurumsal ve toplumsal yaşamla uyumlaşmalarını sağlayan, yeniden suç işlemelerini engelleyecek önlemleri alan ve bu amaçla gerektiğinde aileler ve sosyal çevreleri ile görüşme yapan servistir. İyileştirme programları kapsamında spor alanları, çok amaçlı salon, kütüphane ve iş atölyelerinden yararlanma, meslek edinme kursları gibi faaliyetlere katılabilecek durumdaki hükümlüler ile kurumun iç hizmetlerinde çalıştırılacak hükümlüleri belirleyerek idare ve gözlem kuruluna sunar.

Psiko-sosyal yardım servisi, hükümlülerin gözlem ve sınıflandırma formunu düzenler, ayırır; servisin çalışmalarını ilgili olarak üç ayda bir raporla kurum en üst amirine bildirir. Psiko-sosyal servis uzmanları mesleki bilgi ve uzmanlık alanı çerçevesinde planlama, yürütme, izleme ve değerlendirme çalışmalarını yürütmektedirler. Çalışma sürecinde mesleki yöntemlerle inceleme, problem çözme, gözlem, görüşme, rapor yazma ve dosyalama gibi teknik çalışmalar yapılmaktadır.

Bu servisteki meslek elemanları (sosyal çalışmacı ve psikolog) hükümlü veya tutukluya kuruma girişte şu hizmetleri vermektedir. Kuruma yeni gelen hükümlü-tutukluyla geçici kabul bölümünde ilk 3 gün içinde ilk görüşme yapılır ve kendisi ve kurumda yürütülen psikolojik hizmetler tanıtılır. Uzmana hangi durumlarda ve nasıl başvurabileceği anlatılır ve genel bilgiler ile varsa daha önce yaşadığı psikolojik rahatsızlıkları ve gördüğü tedaviler, herhangi bir madde bağımlılığı olup olmadığı gibi bilgiler alınır. Elde edilen bilgiler hükümlü-tutuklu tanıma formuna kaydedilir.

Meslek elemanları şu hizmetleri sunarlar; hükümlü-tutuklunun talebi ve kurum çalışanlarının yönlendirmesi ile psiko-sosyal servis uzmanları tarafından bireysel psikolojik görüşmeler yapılır. Mesleği konusunda bilgi alınır ve kurumda bulunan iş yurdu ve mesleki eğitim atölyelerine katılımı konusunda bilgi aktarımında bulunulur. Gerek görüldüğünde aile üyeleri ile görüşme yaparak sorunların tespit ve çözümlenmesine yardımcı olunur.

Kurumda psiko-sosyal yardım servis faaliyetlerini şu şekilde özetleyebiliriz.

- Hükümlü Tanıma ve Tanıtma Faaliyetleri
- Bireysel Görüşmeler
- Grup Çalışmaları
- Aile Eğitimleri
- Gözlem ve Sınıflandırma Formu
- Sosyal Kültürel ve Sportif Faaliyetler
- Personel Eğitimi Bireysel ve Grup Çalışmaları

Tutuklu/hükümlünün kurumla ilişkisi kesileceği ve salıverilme aşamasında ve sonrasında şu hizmetler verilmektedir. Salıverilme sonrası sosyal yaşama adapte olmalarına yönelik görüşmeler yapılır ve yeni yaşamına ilişkin sosyal çevresi ile ilişkiye geçilir. Hükümlünün salıverilme sonrası yapabileceği işler, işyerleri ve gerekleri konusunda bilgi aktarımında bulunur.

Meslek elemanları hükümlü-tutuklunun psiko-sosyal özelliklerini, davranışlarının nedenlerini değerlendirmek, açıklamak ve bilgi aktarımında bulunmak amacıyla Disiplin ve İdare Kurulunda görev alır. Kurul toplantılarına katılır, oy kullanır. İdare Kurulunda hükümlünün müşahede ve sınıflandırılma aşamalarında görev alır, yayın Seçici Kurulu üyesi yapar.

Ayrıca meslek elemanı; ceza infaz kurumu yönetimi, infaz ve diğer mesleki konularda araştırma kaynak ve dokümanları takip eder. Kurum içinde çeşitli araştırma projeleri geliştirip uygulayabilir. Üniversite, hastane diğer kamu kurum ve kuruluşları mesleki ve sivil toplum örgütleri ile ilişki kurarak kurumdaki psiko-sosyal hizmetlerin kalite ve etkinliğini artırmaya çalışır (<http://www.cte.adalet.gov.tr/>, 2015).

Karma cezaevlerinin çocuklara yönelik bu sosyal hizmet faaliyetlerinin yanında açık cezaevi statüsünde çocuk eğitim evleri ve kapalı cezaevi statüsünden Çocuk ve Gençlik Cezaevleri vardır.

Çocuk Eğitimevleri

İlk olarak 1937 yılında Edirne'de kurulan ve Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak hizmet veren Çocuk Eğitimevleri açık cezaevi statüsünde

Psiko-sosyal yardım servisi çalışmalarını "Standartlar Sistemi" çerçevesinde oluşturulan "İyileştirme Haritası" kapsamında yürütmektedir.

hükümlü/tutuklu çocuklara alternatif hizmet vermektedir. Edirne'deki Eğitimevi 1939 yılında Ankara'nın Kızılcahamam ilçesinde, 1940 yılında Keçiören ilçesinde, 2012 yılında beri de Yenikent-Sincan'da hizmet vermektedir. Bunların yanında ülkemizde İstanbul ve Denizli gibi illerimizde de çocuk eğitimevleri bulunmaktadır. İhtiyaca binaen farklı illerimizde değişik nakiller de yaşanmaktadır. Örneğin daha önce Elazığ Çocuk Eğitimevi Ankara'ya taşınmıştır. 5275 Sayılı Kanun 15. maddesine göre çocuk eğitimevleri; çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleştirilmeleri amaçları güdülerek yerine getirildiği tesislerdir. Bu kurumlarda firara karşı engel bulundurulmaz; kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır.

Kurum içinde veya dışında herhangi bir eğitim ve öğretim programına devam eden ve on sekiz yaşını dolduran çocukların, eğitim ve öğretimlerini tamamlayabilmeleri bakımından yirmi bir yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalmalarına izin verilebilir. Haklarında tutuklama kararı bulunanlar ile 5275 sayılı Kanun'un 11. ve Tüzüğü'nün 13. maddeleri kapsamına girenler hariç olmak üzere, bu tesislerde bulunan çocuk hükümlüler kapalı kurumlara gönderilmezler.

Çocuk eğitim evleri açık cezaevi statüsündedir.

Çocuk eğitimevleri; kaloriferli olup revir, sinema, konferans salonu, müstakil yemekhane, yatakhane, tam teşekküllü mutfak soğuk hava deposu, bulaşıkxhane, çamaşırhane, berber, kütüphane, spor alanları ve iş atölyeleri mevcuttur. Amacı: 12-18 yaş gurubu arasında olup işlediği bir fiil sonucu hüküm giymiş olan çocukların yeniden eğitilerek suç ve suçun sonuçlarından arındırılıp iyi hâlli olarak topluma yeniden kazandırılmasını sağlamaktır. Kurum içinde veya dışında herhangi bir eğitim ve öğretim programına devam eden on sekiz yaşını dolduran çocukların eğitim ve öğretimlerini tamamlayabilmeleri için yirmi bir yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalmalarına izin verilebilmektedir. Haklarında tutuklama kararı bulunan ve kanununun 11. maddesi kapsamına girenler hariç, bu tesislerde bulunan çocuk hükümlüler kapalı ceza infaz kurumlarına gönderilmezler. Çocuklar 18 yaşına kadar eğitimevlerinde kalmaktadır. 18 yaşına girenler açık ceza infaz kurumlarına gönderilmektedir. Çocuk, örgün üniversite eğitimi veya çıraklık eğitimine devam ediyorsa eğitime devam etmekte ise 21 yaşına kadar eğitimevinde kalmaktadır.

Çocuk eğitimevlerinin psikososyal yardım servisi olarak hizmet veren serviste psikolog ve sosyal çalışmacılar görev yapmaktadır. Bu servisin amacı; eğitimevinde barındırılan çocukların bireysel ve ailevi özelliklerini, hayat şartlarını, hayatı okumalarını ve suç işleme nedenlerini belirleyerek kişiliklerini geliştirmeleri, sosyalleşmeleri ve yeniden eğitilerek kendileri ve toplumla barışık bir hâlde yaşayabilmeleri için gerekli donanımlara sahip olmalarını sağlamaktır. Bu servis; çocuk hükümlülerin ruh ve beden sağlığı ve bütünlüğüne ilişkin koruyucu, geliştirici programları araştıran, uygulayan ve gerektiğinde tedavi sürecine katılarak psikolojik destek ve müdahalede bulunan servistir. Ayrıca bu kurumlarda eğitim ve öğretim servisi bulunmaktadır. Hükümlü çocukların eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi için çalışmalar yürütmektedir. Bu serviste, cezaevi öğretmenleri ve kütüphaneden sorumlu infaz ve koruma memuru görev yapmaktadır.

Çocuk ve Gençlik Cezaevi

Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu yasalarla ihtilafa düşmüş 12-18 yaş arası çocuklarla, 19-22 yaş arası gençleri bünyesinde barındırmaktadır. Kabul kısmına giriş yapan ve öncelikle geçici üniteye yerleştirilen her çocuk ve genç, uzman meslek elemanları ile görüşmelerden sonra, kurul kararı ile durumlarına uygun ünitelere yerleştirilmektedir.

Çocuk kapalı ceza infaz kurumları; çocuk tutukluların ya da çocuk eğitimevlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulu-

nan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır. Çocuk ceza infaz kurumları kaloriferli olup kurumda dershane, kütüphane, müstakil yemekhane, mutfak, çamaşırhane ve terapi salonları da bulunan cezaevinde mahkemelerce tutuklanmış olup yargılamaları devam eden çocuklar barındırılmakta hüküm giyen çocuklar ise eğitimevlerine gönderilmektedir.

Çocuklar, cinsiyetleri ve fizikî gelişim durumları göz önüne alınarak bu kurumların ayrı ayrı bölümlerinde barındırılırlar. Bu hükümlüler, kendilerine özgü kurumun bulunmadığı hâllerde kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklara ayrılan bölümlerine yerleştirilirler.

DİKKAT

Kurumlarda ayrı bölümlerin bulunmaması hâlinde, kız çocukları kadın kapalı ceza infaz kurumlarının bir bölümünde veya diğer kapalı ceza infaz kurumlarının kendilerine ayrılan bölümlerinde barındırılırlar. Bu kurumlarda çocuklara eğitim ve öğretim verilmesi ilkesine tam olarak uyulur.

Gençlik kapalı ceza infaz kurumları ise gençlik kapalı ceza infaz kurumları, cezanın infazına başlandığı tarihte on sekiz yaşını bitirmiş olup da yirmi bir yaşını doldurmuş genç hükümlülerin cezalarını çektikleri, eğitim ve öğretim esasına dayalı, firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan kurumlardır. Bu hükümlüler için ayrı bir kurum kurulmadığı takdirde, diğer kapalı ceza infaz kurumlarının gençlere ayrılan bölümlerinde barındırılırlar.

Psiko-sosyal servis tarafından bireysel görüşmelerin yanında ihtiyacı olduğu belirlenen çocuk ve gençlere yönelik öfke kontrolü, kişisel gelişim ve iletişim gibi konuları kapsayan grup çalışmaları ve ailelerine yönelik bireysel görüşmeler yapılmaktadır. Ayrıca kurum personeline yönelik seminerler düzenleyerek bireysel danışmanlık hizmetleri verilmektedir. Çocuk ve gençlerin boş zamanlarını değerlendirmeleri ve sosyalleşerek topluma yeniden kazandırılmaları amacıyla tiyatro, müzik, sinema, konferans, ilizyon gösterisi seminer ve sportif turnuvalar düzenlenerek çocukların zihinsel ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunmaktadır.

BAĞIMLI ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

AMATEM (Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezleri)

Kamu hastaneleri bünyesinde hizmet veren ve kısa adı AMATEM olan Alkol ve Madde Bağımlılığı Merkezleri alkol ve madde kullanım bozuklukları tedavilerinin yapıldığı bir kliniklerdir. Bu kliniklerde ilaç tedavilerinin yanında bireysel psikoterapiler, grup psikoterapileri, alkol ve madde ile ilgili eğitsel çalışmalar, rehabilitasyon ve dışarıya hazırlık faaliyetleri ve aile bilinçlendirme programları yapılmaktadır. Bağımlılık tedavi birimi olan alkol ve madde bağımlılığı tedavi merkezi; temel olarak ayakta poliklinik hizmetleri, yataklı tedavi hizmetleri ve rehabilitasyon ünitelerini kapsamaktadır. Bu merkezler madde bağımlılığı tanısı alan erişkinlere hizmet vermektedir. Merkezler detoksifikasyon (arındırma) terapi, ayakta tedavi ve izleme ünitelerinden oluşmaktadır. Bu merkezler amacına uygun olarak fiziksel ve donanımsal imkânlarla sahiptir. Personelleri bağımlılık tedavi yöntem ve uygulamalarına yönelik deneyimli elemanlardan oluşmalıdır. AMATEM'e kabul ancak hastanın isteğiyle olmaktadır. Bu hizmetten bağımlı çocuklar da yararlanmakta ve sosyal çalışmacılar bu merkezler de görev almaktadır.

Bağımlılık tedavisi multidisipliner bir ekiple çalışmayı gerektirir.

SAMBA Programı

Eğitsel faaliyetler için uzun süreli ayıklığın hedeflendiği SAMBA (Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Programı) uygulanmaktadır. SAMBA programı denetimli serbestlikle

ortak bir çalışma ile yürütülür. Bu programın amacı: Alkol veya madde konusunda kişinin bilgilenmesini sağlamak, değişim motivasyonunu sağlamak, bulaşıcı hastalıklardan korunmayı sağlamak ve zarar azaltmak. Yinelemeyi engelleyecek becerileri kazandırmak, öfke ve stresle başa çıkma becerisini öğretmek, etkili iletişim yöntemlerini öğretmek, kişinin alkol/madde kullanımı ile ilgili düşünce hatalarının farkına varmasını sağlamak.

ÇEMATEM (Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Araştırma ve Tedavi Merkezleri)

Ailesi olmayıp madde kullanan ve sokağa düşmüş ergen ve yetişkin bireylere yönelik 2003 yılına kadar kısa adı UMATEM olan Uçucu Maddeler Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezleri tedavi hizmetleri vermekteydi. 2003'ten sonra madde kullanım yaşının düşmesi ve ailesi olan çocukların da bu tür alışkanlıklar kazanmasının ardından yeni yapılmaya gidilerek sağlık bakanlığı kuruluşları bünyesinde hizmet veren ve kısa adı ÇEMATEM olan Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Araştırma ve Tedavi Merkezleri açılmıştır. Ülkemizde çoğu ilimizde olan bu merkezlerin tedavi programı eklektik yaklaşımları içermekle birlikte, daha çok bilişsel davranışçı yöntemlere dayanmaktadır.

Tedavi en az bir ay sürmekte ve çocuğun durumuna göre kalış süresi uzamaktadır. Ergenlerle yapılan bir çalışma olması nedeniyle esnek bir program uygulanmaya çalışılmaktadır. Aile yanında kalan ve sokakta yaşayan çocuklar için benzer programlar uygulanmakla beraber, programlar farklı yaklaşımları da içermektedir. ÇEMATEM'de uygulanan tedavi yöntemi yatan vakanın genel tıbbi ve psikiyatrik değerlendirmesiyle başlar.

Yatışı takip eden ilk 10-15 gün çocukların kliniğe, daha doğrusu bir mekâna uyumu sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla sosyal etkinliklere ve klinik içi kuralların öğretilmesine ağırlık verilmektedir. Her çocuktan "rehber" adını verilen bir meslek elemanı sorumlu olmaktadır. Rehberler sosyal hizmet uzmanı, öğretmen, psikolog veya doktorlar arasından seçilmektedir. Rehber, çocuğun tüm sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasından, izinlerin verilmesinden, aile ve diğer kurumlarla ilişkilerinden sorumludur. Çocuklar gün içinde hiçbir şekilde boş kalmamakta, sürekli aktif tutulmaya çalışılmaktadır. Bunun amacı, dikkat eksikliği de olan bu çocukların kendisini oyalamayı bilmemesinden kaynaklanan sorunların çıkmasını engellemektir.

Klinikte çocuklar her hafta bir sorumluluk üstlenmektedir. Tedavi üç ayrı dönemden oluşmaktadır. İlk dönem ilişki kurma dönemidir. Bu dönemde mekâna alışma, kurallarla yaşamayı öğrenme ve tedavi ekibinin madde kullanan çocukla terapötik bir ilişkinin kurulması hedeflenmektedir. İkinci dönem ise değişim dönemidir. Bu dönemde motivasyon kazanma, başa çıkma yetileri, maddeden uzaklaşma sayılabilir. Üçüncü dönem ise geliştirme dönemidir. Bu dönem sosyal rehabilitasyonu, yani topluma geri dönme dönemidir. Tedaviden sonra izlem büyük önem taşımaktadır (Ögel, <http://www.ogelk.net/xarama.asp>, Erş. Tr. 10.10.2015).

Özet

Korunmaya muhtaç çocukların kurum bakımlarının ayrıştırmasını yapmak.

Yasalara göre 18 yaşını doldurmamış her kişi çocuktur. Çocuklar dezavantajlı kesim olarak her zaman kendisini birisinin himayesinde görmek ister. Bu süreç onların bakımı, korunması ve güvenliği için önemlidir. Bu süreç ayrıca gelişim ve sosyalleşme aşaması olmasından dolayı kaliteli, verimli ve gerekli eğitimleri de önem arz etmektedir. Özellikle 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında haklarında koruma ve bakım tedbir kararı alınan çocuklar için bu görevler devlet tarafından yerine getirilmektedir. Bu çocuklardan suç işleyen, suç mağduru olan veya yakınlarının durumuna göre koruma altına alınması gerekenlere yönelik farklı kurumlarda değişik sosyal hizmet uygulamaları yürütülmektedir. Suçun nevisine ve çocuğun biyo-psiko-sosyal ve ekonomik durumuna göre bu çocuklar koruma altına alınmakta ve bu süreç birçok kamu kuruluşunun eşgüdümü ile yapılmaktadır. Bu hizmetler Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Emniyet Çocuk Şube, Çocuk Mahkemeleri, Ceza ve Tevkif Evleri, Denetimli Serbestlik Müdürlükleri ve Sağlık Bakanlığı birimleri tarafından yürütülmektedir. Aile yanında (kendi ailesi, evlat edinme, koruyucu aile) bakımları mümkün olmayan korunmaya muhtaç çocuklar eski adı sevgi olan çocuk evler sitelerinde veya çocuk evlerinde bakımları, korunmaları ve normal hayatları devam etmektedir.

Suçta sürüklenen ve mağdur çocuklara yönelik sosyal hizmetleri sınıflandırmak.

Suç mağduru, suçta sürüklenen ve sokakta yaşayan çocuklara sunulan hizmetler, akıl ve bilimin rehberliğinde uluslararası standartlarda ve ülkemizin gerçeklerine uygun olarak sunulmaktadır. Bu çocuklara yönelik hizmetler çocuk destek merkezlerinde verilmektedir. Bu merkezlerde; suçta sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya koruma kararı verilen çocuklardan, psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlere, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmaları sağlanmaktadır. Bu hizmetler suçun nevisine ve çocuğun durumuna göre oluşturulan çocuk destek hizmetleri birimlerinde yürütülmektedir. Bu merkezlerin nihai amacı çocukların rehabilitasyonunun sağlanması, yaşamını normal bir şekilde sürdürebilecek şekilde rehabilite olması ve toplumla bütünleşmesidir. Suçta sürüklenen veya suç mağduru olan çocukların ilk muhatap oldukları belirli hizmetleri aldıkları kurum Emniyet Çocuk Şube Müdürlüğüdür. Bu kuru-

luşlarda sosyal çalışmacılara önemli görevler düşmekte ve uygulamaları planlamaktadırlar. Suç işleyen ve istismar mağduru olan çocuklara yönelik hizmetler nevelerine göre farklılık arz eder. Mahkemece belirlenen koşullar ve süre içinde, denetim ve denetleme planı doğrultusunda şüpheli, sanık veya hükümlünün toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli bir uygulama da denetimli serbestlik müdürlüğünün hizmetleridir.

Tutuklu ve hükümlüleri yönelik sosyal hizmet uygulamalarını açıklamak.

Ceza yasalarına göre suç sayılan bir davranış gösteren 18 yaşını doldurmamış bireylere suçlu çocuk denir. Çocuklar bireysel ve çevresel sebeplerle suç işlerler. Burada en önemli faktör aile ve arkadaş çevresidir. İşlenen suçun cezası ve infaz sonrası topluma kazandırılması çok önemlidir. Ceza infaz kurumlarında kalan tutuklu ve hükümlü çocuklara yönelik sosyal hizmet faaliyetleri psiko-sosyal yardım servislerinde yürütülmektedir. Bu servisteki mesleki uygulamaları sosyal çalışmacı ve psikolog yapmaktadır. Ceza ve tevkif evlerindeki 18 yaş altı çocukların eğitim, sosyalleşme ve hayata atılmaları için açık tip cezaevi mantığında çocuk eğitim evleri hizmet vermektedir. Çocuk tutukluların ya da çocuk eğitim evlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocuklar kapalı ceza infaz kurumu olan Çocuk ve Gençlik Cezaevlerine gönderilir. Burada da sosyal servis gençlere yönelik sosyal hizmet uygulamaları yapmaktadır.

Bağımlı çocukların tedavi yöntemlerini açıklamak.

Alkol ve madde kullanımı dolayısıyla bünyesinde bozukluklar meydana gelen çocuklar kısa adı AMATEM olan ve Sağlık Bakanlığına bağlı Alkol ve Madde Bağımlılığı Merkezlerinde tedavi edilmektedir. Bu kilinkilerde ilaç tedavilerinin yanında bireysel psikoterapiler, grup psikoterapileri, alkol ve madde ile ilgili eğitsel çalışmalar, rehabilitasyon ve dışarıya hazırlık faaliyetleri ve aile bilinçlendirme programları yapılmaktadır. Bu kuruluşlara kabul ancak hastanın isteğiyle olmaktadır. Ailesi olmayıp madde kullanan ve sokağa düşmüş ergen ve yetişkin bireylere yönelik hizmetlerde yine Sağlık Bakanlığı bünyesinde Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Araştırma ve Tedavi Merkezlerinde tedavi görmektedir.

Kendimizi Sınavalım

1. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'na göre aşağıdakilerden hangisi çocuk olarak kabul edilir?
 - a. 21 yaşını doldurmamış olanlar
 - b. 18 yaşını doldurmamış olanlar
 - c. 15 yaşını doldurmamış olanlar
 - d. 12 yaşını doldurmamış olanlar
 - e. 10 yaşından küçük olanlar
2. Çocukların koruma altına alınmasına aşağıdakilerden hangisi karar verir?
 - a. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
 - b. Denetimli Serbestlik
 - c. Ceza ve Tevkif Evleri
 - d. Çocuk Mahkemeleri
 - e. Çocuk İzlem Merkezleri
3. Toplumdan gelecek olumsuz etkilerden korumak için adresi gizli tutulan kurum aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Çocuk Destek Merkezleri
 - b. Çocuk Evleri
 - c. Sevgi Evleri
 - d. Çocuk Yuvaları
 - e. Çocuk Eğitim Evleri
4. İçerisinde en çok 6-8 çocuğun barınıp yaşamlarını sürdürdüğü, temel ihtiyaçlarını karşıladığı, toplu yaşamın getirdiği olumsuzluklardan etkilenmeden hayatlarını devam ettirebilecekleri kuruluşlara ne ad verilir?
 - a. Çocuk Yuvası
 - b. Yetiştirme Yurdu
 - c. Çocuk Evi
 - d. Çocuk Destek merkezi
 - e. Sevgi Evi
5. Aşağıdakilerden hangisi Çocuk Şubenin görevlerinden biri **değildir**?
 - a. Mağdur, kaybolan ve bulunan çocuklarla ilgili işlemleri yürütmek
 - b. Suç işlediği şüphesi altında bulunan çocukla ilgili olarak ilk işlemleri yapmak
 - c. Hakkında ıslah tedbiri alınan çocuğu muhafaza etmek
 - d. Çocuğa karşı suç işlenmesini önleyici çalışmalar yürütmek
 - e. Çocuğun bakım ünitesinde bakımını yapmak
6. Erken çocukluk döneminde öfkeli, sinirli davranışlar gösteren çocukları suça yönelten risk faktörü aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Aile ve Ebeveyn
 - b. Arkadaş Grubu
 - c. Biyolojik Etkenler
 - d. Bireysel Etkenler
 - e. Sosyal ve Çevresel Etkenler
7. Aşağıdakilerden hangisi Uluslararası Çocuk Hakları Pekin Kuralları esnekliği çerçevesinde ortaya konulan özgürlükçü yaptırımlardan biri **değildir**?
 - a. Bakım, rehberlik ve gözetim kararları
 - b. Denetimli serbestlik
 - c. Kamu hizmetlerinde çalıştırma kararları
 - d. Para cezaları ve zararların tazmini
 - e. Eğitim evi kararı
8. Çocuk evleri sitesi hizmetlerinde gönüllü aile hizmetinden yararlanan çocukların bu ailenin yanında yatılı kalmasına uygunluk iznini aşağıdakilerden hangisi verir?
 - a. Sosyal çalışmacı
 - b. Müdür
 - c. Psikolog
 - d. İl Müdürü
 - e. Müdür yardımcısı
9. I. Psikolog
II. Sosyolog
III. Sosyal çalışmacı
IV. Öğretmen
Yukarıdakilerden hangileri Ceza ve Tevkif Evlerinin sosyal servisinde görev yapmaktadır?
 - a. I ve IV
 - b. II, III, IV
 - c. I ve III
 - d. I, II ve III
 - e. Yalnız II
10. Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Bu merkezlerden bağımlı çocuklar da yararlanmaktadır.
 - b. Merkez ailesi olmayıp madde kullanan ergenlere hizmet vermektedir.
 - c. Bu tedavi merkeze kabul ancak hastanın isteğiyle olmaktadır.
 - d. Merkezlerde ayakta tedavi ve izleme üniteleri mevcuttur.
 - e. Bu merkezlerde sosyal çalışmacılar da görev yapmaktadır.

Yaşamın İçinden

14 bin kimsesiz çocuk evde yaşayacak

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, devlet koruması altına alınan çocukların yetiştirme yurtları yerine site içi apartman dairelerinde yer alacak "Çocuk Evleri"ne yerleştirilmesine karar verdi. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, devlet koruması altına alınan 14 bin çocuğun "ev" ortamına geçişini sağlayacak önemli bir uygulamayı başlatıyor. Sevgi Evleri ve koğuş tipi yetiştirme yurtlarının dahil olduğu kurumları peyderpey kapatmayı veya dönüştürmeyi kararlaştıran Bakanlık, bunun yerine site içerisinde apartman dairelerinden oluşan Çocuk Evleri'ni gündeme getirecek. Uygulamanın temel amacını çocukların ev sıcaklığında, sosyal yaşamdan kopmadan hayata kazandırılması oluşturuyor. Ev hayatının tüm gerekliliklerini burada öğrenecek çocuklar, ayrıca yıllardır yurtlarda ayrı kaldıkları kardeşleriyle de aynı ev ortamında büyüyebilme imkanını yakalayacak. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kapatılması sonrasında çocukla ilgili tüm kuruluşları kendi içinde yapılandıran ve ihtisaslaştıran Aile Bakanlığı, son 6 aylık süreçte 81 yeni Çocuk Evi'ni hizmete açtı. Çocuk Evleri'nin Türkiye genelindeki sayısı 500'ü geçerken, bu yıl içerisinde 152'nin üzerinde ev Bakanlık bünyesine katılacak. İlerleyen süreçte ise koğuş tipi yetiştirme yurtlarında kalan, suça itilme ve benzeri özel durumları olmayan tüm çocukların evlere nakli gerçekleştirilecek. Site içerisinde apartman dairelerinde konumlandırılan Çocuk Evleri'nde en az 4 en fazla 6 çocuk ve onlardan sorumlu bir bakıcı öğretmen kalıyor. 3+1 dairelerde, çocuklar ikişer kişilik odalarda normal bir ev yaşamının içerisinde hayatlarını sürdürüyor. Kendi yemeklerini yapabilen, istediğinde markete alışverişe gidebilen miniklerin düzenli olarak iletişimde olduğu komşuları da bulunuyor. Çocuklar böylelikle, hem güvenilir bir ortamda hem de sosyal yaşamın sorumluluk ve gerekliliklerini öğrenerek yetişiyor. Çocuk Evleri'ne yerleştirilen minikler seçilirken, özellikle kardeş olanların aynı evde bir araya getirilmesine önem veriliyor. Böylelikle ailesi tarafından bakılmadığı için devlet korumasına alınan ve farklı yurtlarda birbirinden ayrı kalan kardeşler, aynı ortamda birlikte büyüyebiliyor. Daha önce sayı olarak arttırılması kararlaştırılan kampüs biçimindeki Sevgi Evleri'nden geri adım atılmasının nedenini ise, çocuklara sosyal hayattan kopuk izole bir yaşamın iyi gelmemesine yönelik tespitler oluşturuyor.

Kaynak: Burcu ÇALIK, Sabah Gazetesi, 09.07.2012 tarihli yazısı, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2012/07/09/14bin-kimsesiz-cocuk-artik-evde-yasayacak>

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. b Yanıtınız yanlış ise "Giriş" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d Yanıtınız yanlış ise "Giriş" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. a Yanıtınız yanlış ise "Çocuk Destek Merkezleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- 4.c Yanıtınız yanlış ise "Çocuk Evleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. e Yanıtınız yanlış ise "Emniyet Çocuk Şubenin Sosyal Hizmet Uygulamaları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. d Yanıtınız yanlış ise "Sıra Sizde 3" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- 7.e Yanıtınız yanlış ise "Denetimli Serbestliğin Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. a Yanıtınız yanlış ise "Sevgi Evleri/Çocuk Evleri Sitesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. d Yanıtınız yanlış ise "Ceza ve Tevkif Evlerinin Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b Yanıtınız yanlış ise "Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Çocuk evleri koordinasyon merkezindeki sosyal çalışmacıların sosyal servisteki görevleri şunlardır: İlgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kişi ve kuruluşlar arasında iş birliğinin sağlanmasında rehberlik yapmak. Çocuk evlerinin amacına uygun inceleme ve araştırmalar yapmak, ana ve baba veya yakınlarından kimlere ne kadar süre ile izinli verilebileceğini belirlemek için mesleki çalışmalar yapmak. Aile ve çocuk arasında değerlendirme yapmak ve tespit edilen değişiklikleri belgelendirerek gerektiğinde korunma kararının kaldırılması yolunda işlemleri başlatmak. Ziyaretçisi gelmeyen çocukların varsa ailesi ve akrabaları ile iletişime geçerek olumlu sosyal ilişkiler kurulmasını sağlamak. Ebeveyni ve akrabası olmayan çocuklar sosyal yönden incelenip araştırılarak olumlu bulunan gönüllü ailelerin yanına izinli verilmesi sağlamak. Çocukların gözlem, uyum süreci, ailesi ve yakınları ile ilgili gerekli mesleki çalışmalar konusunda sosyal inceleme raporu hazırlamak ve hedef kitesinin iyilik halini artırıcı mesleki çalışmaların multidisipliner bir anlayış benimseyerek koordine etmektir.

Sıra Sizde 2

Çocuk Destek Merkezlerinde mesleki çalışmalar şöyle sıralanabilir. Rutin olarak vaka tartışma ve değerlendirme toplantıları düzenlenir. Toplantılarda merkezden hizmet almakta olan çocuğa ilişkin yapılan çalışmalar, çocuğun uygulanan programlardan yararlanma düzeyi ve rehabilitasyon sürecinin işleyişine dair değerlendirmeler yapılır. Çocuğun rehabilitasyon sürecinin devamı veya sonlandırılması, aile veya yakınlarına dönüşü, farklı sosyal hizmet modellerinden yararlandırılması değerlendirilerek vakanın çözümüne ilişkin kararlar alınır ve bu doğrultuda iş bölümü yapılır. Çocuğa ilişkin açılan, devam eden ve sonlanan davalara ilişkin adli süreçler takip edilerek gerekli çalışmalar sürdürülür. Fiziksel ve psiko-sosyal sorunları nedeniyle uyum sorunu devam eden çocuklar çok yönlü ele alınarak bu yönde uygun çözüm yolları aranır. Çocuk ve ergen psikiyatristi veya psikiyatrist ya da diğer görevlilerin vakaya ve tedavi sürecine ilişkin değerlendirmeleri vaka tartışma ve değerlendirme toplantılarında göz önünde bulundurularak rehabilitasyon süreci yürütülür.

Sıra Sizde 3

Çocukları suç işlemeye iten risk faktörlerini şu başlıklar altında toplayabiliriz.

Aile ve Ebeveyn: Aile en önemli risk ve tedavi faktörüdür. Birçok çalışma ailenin rolü üzerinde durmaktadır. Çocuğun sosyalleşme süreci, ailenin büyüklüğü, aile içi etkileşim, annenin çalışması, ailenin sosyo-ekonomik durumu, babanın alkol ve uyuşturucu kullanması veya ebeveynlerin madde kullanımı ile ilgili tutum ve düşünceleri suç işleme yönünde olması ve aile içinde başka suçlu bireylerin varlığı suç işleme eğilimini artırmaktadır. Bu konuda koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınması sorunun çözümü için daha kalıcı ve etkili bir yöntemdir.

Arkadaş Grubuna Bağlı Etkenler: Arkadaş öbekleşmesi çocukların en rahat olduğu, gençlerin farkına varmadan etkilendiği ve doyum aldığı ortamlardır. Kötü alışkanlıklar bu ortamlarda kolay edinilmektedir. Suçun tek başına işlenme riski daha azdır. Ortak tavır ve birbirinden alınan güç riski artırmaktadır. Arkadaş grubunun ilgi ve uğraşı alanlarının kontrol edilmesi ve yönlendirilmesi gerekir.

Biyolojik Etkenler: Genetik yüklülük, suçluluğa verilen fizyolojik tepkiler ve ergende var olan nöro-psikolojik eksiklikler riski artırır.

Bireysel Etkenler: Erken çocukluk döneminde öfkeli, sinirli ve erken yaşlarda davranış sorunları olan kişilerde suç işleme daha fazladır. İçine kapanık, duygularını ifade etmekte güçlük çeken, kendini ortaya koyamayan gençlerde madde kullanımı ve bağımlılık riski yüksektir.

Sosyal ve Çevresel Etkenler: Düşük sosyo-ekonomik düzey risk etkenidir. Nüfusun çok ve fiziksel şartların kötü olması da suçlu davranışı için bir risktir (Ergenç, 2015).

Sıra Sizde 4

- Telefon/internet vasıtasıyla;
 - Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl/İlçe Müdürlüklerine,
 - Alo 183 Aile-Kadın-Çocuk-Yaşlı ve Engelli Sosyal Destek Hattı,
 - CİMER'e (İnternet),
 - Emniyet birimleri, polis ve jandarma karakollarına,
 - Alo 155 Polis İmdat Hattı,
 - Alo 156 Jandarma İmdat Hattı,
- Bizzat;
 - Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine,
 - Emniyet birimleri, polis ve jandarma karakollarına.

Yararlanılan Kaynaklar

- Acar H. ve Diğerleri. (Ed.). **“Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı Sosyal Çalışma Görevlileri için Eğitim Kitabı”**, (2013). Ankara.
- BAYÜN, S, DİNÇER, N. C., (2013), **“Çocuk İzlem Merkezi”** 2013/2, Hukuk Gündemi.
- Doğan, A. P. (Tr yok) **“Çocuk Mahkemeleri”**, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/pinar.htm>, (Erişim Tarihi, 01.07.2011)
- Genç, Y. (2011), **“Sosyal Hizmet Bilimine Giriş”**, 12. Ünite, **“Sosyal Hizmet Kuruluşları II”**, Atatürk Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi, Online Yayın.
- Güran, N., (1983) **“Çocuklar İçin Kurum Bakımı ve Sosyal Hizmet”**, Prof. Dr. İbrahim Yasaya Armağan, Ankara: AÜ. SBF Yayını.
- KALE, M., (2009), **“Türkiye’de Denetimli Serbestlik Sistemi”**, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Nursal, N., Selcen, A, (2006), **“Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi”**, Ankara, Yetkin Yay.
- Seyyar, A., Genç, Y. (2010). **“Sosyal Hizmet Terimleri Sözlüğü”**, Sakarya Yayıncılık.
- Seyyar, A. (2015) “Blok Uygulama I”, 2. Ünite, Yazar: Yusuf Genç **“Kurumlarda Sosyal Hizmet Uygulamaları”** Atatürk Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi, Online yayın
- Tomanbay, İ, (1999), **“Sosyal Çalışma Sözlüğü”**, Ankara: Selvi Yayınevi.
- Tüysüz, A.,Yenisey, F. Vd, (2010) **“Suça Sürüklenen Çocuklara Hukuki Yardım Eğitimci El Kitabı”**, TBB, UNİCEE, Ankara.
- Uluğtekin, S. (1991). **“Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma”**. Ankara: Bizim Büro.
- Usta, İ., ÖZTÜRK, H. (2010) **“Denetimli Serbestlik”** CHD Ceza Hukuku Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 13, Seçkin Yayınları.
- Yenisey F. ve diğerleri, (2011) **“Sosyal Çalışma Görevlileri Eğitim Programı El Kitabı”**, Ankara.

Kanun ve Yönetmelikler

- Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik**, (2008).
- Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin Uygulanması Hakkında Genelge**, (2011).
- Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği** (2015), R.G. Tarih: 29 Mart 2015, Sayı: 29310.
- Çocuk Koruma Kanunu**, (2005) K. No: 5395 R.Gazete: Tarih: 15/7/2005, Sayı: 25876.
- Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik**, (2006).
- Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik**, (2005).
- Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği** (2013), Resmî Gazete; Tarih, 5.3.2013, Sayı: 28578.
- Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği** (2001) Emniyet Genel Müdürlüğü, Resmî Gazete Tarihi: 13/04/2001, Sayı: 24372.
- Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Çocuk Bakım Evleri Hakkında Yönetmelik**, (1987).

Yararlanılan İnternet Adresleri

- Kurtay, D., Özkök, S. (2009) **Çocuk İhmal ve İstismarına Multidisipliner Yaklaşım Ve Çocuk ve Gençlik Merkezi (Çocuk Koruma Merkezi)** http://www.murataydin.name.tr/cocuklarin_istismari.doc Erş.Tr.23.8.09
- Ögel K., (TY) **“UMATEM’den ÇEMATEM’e: Bir İstanbul Öyküsü”**, <http://www.ogelk.net/xarama.asp>, ERŞ. TAR. 10.10.2015
- SHÇEK, (2011) **“Sevgi Evleri”**, <http://www.shcek.gov.tr/sevgi-evleri-cocuk-evleri.aspx>, Erş. 06.05.2011.
- <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar/cocuk-destek-merkezleri>
- <http://www.cte.adalet.gov.tr/>, Erş.Tr. 10.10.2015
- <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler>
- <http://tky.aile.gov.tr/dosyayonetim>

Sözlük

A

Acil veya Olağanüstü İhtiyaç Yardımları: Doğal afet mağdurlarına yönelik olarak 1986 tarih ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu gereğince yapılan acil ihtiyaç yardımlarıdır.

Adli Sosyal Hizmet: Adalet sistemi içinde ifa edilen bütün sosyal hizmet müdahaleleri ve uygulamalarıdır.

Aile Hekimliği: Hem bir tıp disiplini, hem de sağlık hizmetleri sunumunda birinci basamak sağlık hizmetlerinin örgütlenmesinde Türkiye'de 2004 yılından beri belirleyici rolü olan bir meslekî uygulama modelidir.

Aile Hukuku: Ebeveyn bakımı, gayri meşru çocuklar, evlat edinme, koruyucu aile, nikâh, boşanma ve boşanma sonuçları gibi sosyal konularla ilgilenen bir hukuk alanıdır.

Aile İçi Şiddet: Eşler arası, anne-baba arası veya ebeveyn-çocuk(lar) arası meydana gelen fizikî veya psikolojik anlamda güç ve kuvvet kullanımının bütünüdür.

Aile Mahkemeleri: Nikâh ve boşanmanın yanında ailelere yönelik koruyucu, eğitici, destekleyici ve uzlaştırıcı hizmetlerin sağlanmasına yönelik olarak Türkiye'de 2003 tarih ve 4787 sayılı Kanunla kurulan mahkemelerdir.

Aile Planlaması Merkezi: Türkiye'de aile plânlaması hedeflerini gerçekleştirmek, ana çocuk sağlığı konularında ülkedeki durumu ve sorunları göz önünde bulundurarak, ülke çapında verilecek her türlü ana sağlığı, çocuk sağlığı, aile plânlaması hizmetlerinde koordinatörlük yapmak amacıyla Sağlık Bakanlığı, Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak kurulan merkezlerdir.

Aile Planlaması: Ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması, nüfus planlamasının gebeliği önleyici yönleriyle öğretimi ile ilgili kamusal tedbirlerdir.

Aile Politikaları: Aile fertlerinin hayat şartlarını iyileştirici, toplum içindeki her türlü fonksiyonunu yerine getirmesine yardımcı olan her türlü sosyal refah hizmetleridir.

Aile Refahı: Aileye dönük refah sağlayıcı ve aile fertlerinin hayat şartlarını sosyal güvenlik, psiko-sosyal ve pedagojik hizmetler çerçevesinde oluşturulmuş bir tedbir veya müdahale alanıdır.

Aile Sigortası: Ailenin sosyal giderlerinin belirli bir kısmını devlet eliyle yapılan aile yardımları ile karşılamak amacıyla sosyal sigortalar sisteminde ihdas edilen bir sigorta dalıdır.

Aile Sosyal Hizmeti: Bir bütün olarak aileye ve gerekli olan durumlarda üyelerine yönelik bütüncül bir bakış açısıyla eğitici, danışmanlık ve tedavi sağlayıcı ve geliştirici sosyal hizmetleri kapsayan faaliyetlerdir.

Aile ve Sağlık Yardımları: Belirli aralıklarla gelir yoksulluğu içinde olan vatandaşlara 1986 tarih ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu gereğince yapılan sosyal yardımlardır.

Aile Yaşam Döngüsü: Aileyi bir canlı organizma gibi gören, bir ailenin kuruluş aşamasından sonlanma aşamasına kadar tüm gelişim aşamalarındaki bir takım geçiş ve görevleri anlatan bir modeldir.

Aile: Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik.

Akıl Hastaları: Ruhsal, duygusal ve akli özelliklerinde, hayatın gereklerine uyamayacak düzeyde devamlı olarak beceri ve fonksiyon kaybı gösteren ruhsal ve duygusal engellilerdir.

Analık Sigortası: Çalışan sosyal sigortalı kadınlara gebelik halinde doğum izni, geçici işgöremezlik ödeneği, emzirme yardımı ve sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanma gibi haklar tanıyan bir sosyal sigorta dalıdır.

Anlamsızlık Duygusu: Karmaşık toplulukların günlük hayatında, ferdin manevî boşluğun etkileriyle de neden ve hangi gaye için böyle bir toplulukta yaşadığını kendi kendine sormaya başlamasıyla ortaya çıkan bir tür psiko-sosyal yabancılaşma sendromudur.

B

Bağımlılık Yapan Maddeler: Önüne geçilmez gereksinme veya arzu, kullanıldığı miktarı artırma eğilimi, ruhsal ve fiziksel bağımlılık hâli oluşturan bütün maddelerdir.

Bağımlılık: Bağımlı olma durumu, tabiiyet.

Boşanma: Eşlerden birinin boşanma ilamı almasıyla evlilik birliğinin son bulması.

Boşluk Duygusu: Anlamsızlık ve yalnızlık duygularının yoğunlaşma sonucunda genelde korunmaya muhtaç çocuklara acı veren ve rahatsızlık uyandıran bir öznel duygudur.

C-Ç

Cadı Mahkemeleri: Engelli doğan veya sonradan değişik bedeni veya akli rahatsızlıklara yakalanıp, bedenen veya aklen engelli duruma gelen insanların engizisyon mahkemeleri çatısı altında yargılandıkları bir birimdir.

Ceza: Toplumsal yapı içerisinde var olan ahlak, din ve hukuk gibi üst yapı kurumlarına aykırı fiil ve görüşlere uygulanan yaptırımlardır.

Cezaevi: "Yasalar tarafından tanımı yapılan eylemi, yani suçu işlediği kabul edilen veya suçu işlediğine dair hakkında kuvvetli kanıt bulunan bireyleri cezalandırmak, toplumu korumak, bireyleri ıslah edip topluma yeniden kazandırmak ve ibret amacıyla, mahkeme kararı ile konuldukları özel inşa edilmiş kamu binalarıdır".

Cumhuriyet Başsavcılığı Çocuk Bürosu: 2005 tarih ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununa göre suça sürüklenen çocukların sosyal hizmetler alanında eğitim almış Cumhuriyet savcılığı tarafından soruşturulduğu çocuk adalet sistemine ait bir birimdir.

Cürüm: Bir toplumun var olma veya yaşam koşullarını veya bireylerin ve toplumun temel yararlarını ihlal eden veya tehlikeye sokan suçlardır.

Çekirdek Aile: Anne, baba ve henüz evlenmemiş çocuklardan oluşan aile.

Çeyiz Hesabı: 27 yaşını doldurmadan ilk evliliklerini yapıp 2015 tarih ve 6637 sayılı Kanunun hükümlerine uygun olarak devlet eliyle belirli bir miktarda maddi katkı almak amacıyla açılan bir hesaptır.

Çocuğun Ana Okul Dönemi: Çocuğun, üç yaşından itibaren altı-yedi yaşına gelinceye kadarki dönemdir.

Çocuğun Bebeklik Dönemi: Yeni doğan bir çocuğun yetişkinlerin bakımına bütünüyle bağımlı olduğu henüz süt emdiği dönemdir.

Çocuğun Cinsel İstismarı: Çocuğun rızası olsun veya olmasın büyükler tarafından ırzına geçilmesi, cinsel organlarının ellenmesi, müstehcen sözlere maruz bırakılma, yetişkinin cinsel organlarını okşamaya yöneltilmesi veya zorlanması, pornografide veya fuhuşta kullanılması, çocuğa pornografik materyal izlettirilmesi, cinsel ilişkiye tanık olması/edilmesi vb. içerikli eylemlerdir.

Çocuğun Duygusal İstismarı: çocuğun psiko-sosyal gelişimine zarar veren tutum ve davranışlara maruz bırakılmasıdır.

Çocuğun Ekonomik İstismar: Çocuğun sosyo-ekonomik gelişimini engelleyici, sosyal güvenlik ile ilişkili haklarını ihlal edici işlerde veya düşük ücretli iş gücü olarak çalıştırılması ya da hırsızlık/dilencilik yaptırılmasıdır.

Çocuğun Ergenlik Dönemi: 12-15 yaştan sonra başlayan, yetişkinliğin ilk yıllarını da içine alan, olgunlaşma anlamına gelen "adolesans" terimiyle de adlandırılan gençlik veya delikanlılık dönemidir.

Çocuğun Mümeyyiz Dönemi: Çocuğun yedi yaşından ergenlik çağına kadar olan dönemidir.

Çocuk Adalet Sistemi: Çocuk suçluluğunun önlenmesinde ve çocuk haklarının korunmasında rol alan çocuk mahkemelerinin yanı sıra polis, savcılık ve mahkeme çalışanları ile ceza infaz kurumları gibi resmî kurum ve kuruluşları da kapsayan bir mekanizmadır.

Çocuk Emeginin Sömürüsü: Çocuğun sıhhi ve sosyo-kültürel gelişimine uygun olmayan şartlar altında veya yaş ve eğitimine uygun olmayan işlerde çalışması veya çalıştırılmasıdır.

Çocuk Hakları Bildirisi: 1959 tarihinde BM-Genel Kurulunda oybirliği ile kabul edilmiş olan ve 10 temel ilkedden oluşan uluslararası bir hukuki belgedir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: 1989 tarihinde BM tarafından seksen bir devlet başkanının imzasıyla kabul edilen, çocuklara yönelik sosyal refah hizmetleri ve temel ilkeleri ile ilgili hükümler içeren uluslararası hukuki bir belgedir.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü: 2011 tarihli kanun hükmünde kararname ile kurulan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı ve çocuk alanındaki sosyal hizmetleri planlamak ve uygulamakla yükümlü ve yetkili bir müdürlüktür.

Çocuk Hukuku: Çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlâki bakımdan hürriyet ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal şartlar içinde gelişebilmesi için oluşturulmuş çocuk dostu koruyucu haklardır.

Çocuk İhmali: Çocuğun fiziksel ve psikolojik sağlığı ve gelişimi için temel olan beslenme, korunma, sevgi, gözetim, eğitim ve yol gösterme gibi ihtiyaçlarının kendisine kanunen bakıp gözetmekle yükümlü kişilerce yeterince karşılanmamasıdır.

Çocuk İstismarı: Çocukların ana babaları, onları bakıp gözetmek ve eğitmekle görevli kişiler (öğretmen, usta, koruyucu aile vb.) veya yabancılar tarafından; bedensel ve(ya) psikolojik sağlıklarına zarar veren ya da fiziksel, duygusal, zihinsel ve(ya) sosyal gelişimlerini engelleyen tutum ve davranışlara maruz bırakılmalarıdır.

Çocuk İşçiler: Sosyo ekonomik konumları gereği esnaf ve sanatkarlar yanında, sanayi iş kolunda, tarım sektöründe, marjinal çalışma alanlarında maddî kazanç elde etmek ya da meslek edinmek amacıyla üretime katılan küçük yaşta kimselerdir.

Çocuk Mahkemeleri: Türkiye'de 15 yaşını bitirmeyen küçükler tarafından işlenen ve genel mahkemelerin görevine giren suçlarla ilgili davalara bakan mahkemelerdir.

Çocuk Mahkemesi Desteği: Çocuk mahkemelerinin suç işleyen 18 yaşın altındaki çocuk ve gençlere dönük olarak dava sürecinde sundukları sosyal hizmet desteğidir.

Çocuk Refahı: Çocukların iyi olma halinin sağlanması, maddî durumlarının iyileştirilmesinin yanında özel haklarının gözetilmesine yönelik çocuk dostu sosyal politika ve hizmetlerdir.

Çocuk Suçluluğu: Çocukların, yani ergenlik yaşı altındaki kişilerin, kanunlarla yasaklanmış olan ya da kanunî açıdan suç olarak yorumlanabilen davranışlarıdır.

Çocuk: Kanunlara göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insandır.

Çocukluk Dönemi: İnsanın, doğumundan, biyolojik olarak bulûğ çağına, hukuken 18 yaşına kadar geçirdiği devirdir.

D

Dil ve Konuşma Engelliler: Konuşmanın akışında, ritminde, tizliğinde, vurgularında, ses birimlerinin çıkarılışında, ifade kabiliyetinde bozukluğu olan bireylerdir.

Doğum İzni: 2003 tarih ve 4857 sayılı İş Kanunu'na göre sosyal sigortalı çalışan anne adaylarına tanınan ücretli izin hakkı.

Doğum Yardımı: 2015 tarih ve 6637 sayılı Kanuna göre her aileye doğacak her bir çocuk için bir kereye mahsus olmak üzere devlet tarafından ödenen çocuk parasıdır.

E

Eğitim Yardımları: Dar gelirli ailelerin çocukları için taşımalı eğitim ve öğle yemeği harcamaları veya okul malzemelerin alınması gibi 1986 tarih ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu gereğince yapılan sosyal yardımlardır.

Eko-Harita (çevre haritası): Müracaatçısı/aileyi sosyal çevresi içinde çizmektir. Müracaatçının aile yaşamı ve aile içindeki ve dışındaki diğerleriyle iletişimlerinin doğasını resmetmek.

Engelliler: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireylerdir.

Engellilik: kişinin hayatınıdüzene koyabilmesi ve sosyal görevlerini sorunsuz olarak yerine getirebilmesi için, özel ve sürekli olarak desteğe ihtiyaç duyması durumudur.

G

Gençlik Refahı: Gençlerin kaliteli eğitim almalarına, sosyal hayata uyumuna, meslekî yönden ilerlemelerine, şahsî gelişimlerini tamamlayıp toplumda saygın ve bağımsız bir fert olmaları amacını taşıyan sosyal politika ve hizmetlerdir.

Genogram: Aileyi değerlendirmede ve aileye ilişkin bir anlayış oluşturmada sosyal hizmet uzmanlarınca kullanılan ailesel soy, aile ağacı, genolojik tablodur.

Görme Engelliler: Tek veya iki gözünde belirli bir oranda (kısmî veya tam) görme kaybı veya bozukluğu olan kişilerdir.

I-İ

ICF: İşlevsellik, yetersizlik ve sağlığın uluslararası sınıflandırılmasına yönelik olarak Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2000 yılında geliştirilmiş bir ölçüt modelidir.

ICIDH: Sakatlıklar (bozukluklar), yetersizlikler (özürlülükler) ve engelliklerin uluslararası sınıflandırılmasına yönelik olarak Dünya Sağlık Örgütü tarafından 1980 yılında geliştirilmiş bir kodlama modelidir.

İhmal ve İstismar Edilen Çocuklar: Ana babanın aslı görevlerini yerine getirememelerine bağlı olarak önemsenmeyen ve bunun ötesinde ailenin yanlış tutum ve davranışları sebebiyle maddî ve manevî boyutuyla zarar gören çocuklar.

İhmal: Gereken ilgiyi göstermeme, boşlama, savsaklama, savsama, önem vermeme.

İletişim: Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, komünikasyon.

İnfaz: kesinleşmiş mahkeme kararlarının yerine getirilmesidir.

İstismar: Birinin iyi niyetini kötüye kullanma

İşlev: Bir nesne veya bir kimsenin gördüğü iş, iş görme yetisi, görev, fonksiyon.

K

Korunmaya Muhtaç Çocuk: Bedensel, zihinsel, ahlâkî, sosyal ve duyuşal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuktur.

Koruyucu Tedbirler: Şiddete maruz kalan veya şiddet görme tehlikesi altında olan kişilerin himayesini öngören hukukî veya psikolojik destek gibi tedbir kararlarıdır.

Kuram: Sistemli bir biçimde düzenlenmiş birçok olayı açıklayan ve bir bilime temel olan kurallar, yasalar bütünü, nazariye, teori.

M

Madde Bağımlılığı: Kullanımı, bedensel, ruhsal ve sosyal problemlere sebebiyet veren, hayatın idamesi için zorunlu olmayan maddelerin kullanımlarının devam ettirilmesi ve bu maddelerin kullanım arzusunun durdurulamaması hâlidir.

Madde Bağımlısı Çocuklar: Genelde 12 aylık bir dönem içerisinde bir madde kullanma ihtiyacı hisseden, madde kullanmadıklarında yoksunluk içinde olan, yoksunluk semptomlarından kaçınmak için aynı maddenin ya da benzerini alan, maddeyi edinmek ve kullanmak için çaba sarf eden çocuklar.

O-Ö

Ortopedik Engelliler: Bütün düzeltmelere rağmen iskelet sistemi, kas sistemi, kas ve eklemlerdeki özürlerinden dolayı normal eğitim, öğretim çalışmalarında yeteri kadar yararlanamayan kişilerdir.

Öjenik: İnsanın genetik yapısını inceleme iddiasında bulunmasına karşılık sosyal darvinizmin etkisi altında kalarak engellileri ötekileştiren ırkçı yaklaşımlarıyla bilimsel nosyonunu yitiren bir akımdır.

Önleyici Tedbirler: Şiddet uygulayan ve(ya) şiddet uygulama ihtimali olan kişi veya kişiler hakkında alınan engelleyici tedbir kararlarıdır.

Parçalanmış Aile Çocukları: Coğrafi hareketlilik, boşanma, terk etme, ayrı yaşama veya ebeveynlerden birinin ölmesi gibi sebeplerden dolayı aile bağlarının bozulması veya çözülmesi sonucunda sosyal kontrol ve himayeden uzak yaşayan risk altındaki çocuklar.

R

Risk Altındaki Çocuklar: Ailelerin fonksiyonel yetersizliklerine bağlı olarak çocukluk dönemlerinde yaşlarına uygun olmayan birçok psiko-sosyal tehlike barındıran hayatın içinde güç şartlar altında yaşayan ihmal ve istismara maruz bırakılan ve bundan ötürü de korunmaya muhtaç çocuklardır.

Risk Altındaki Öğrenciler: Düşük akademik başarı, uyuşturucu bağımlılığı, suça yönelim, yetersiz öz saygı, yoksulluk, aile içi sorunlar gibi sebeplerden dolayı okulu terk etme riski ile karşı karşıya kalmış olan öğrencilerdir.

Ruhsal ve Duygusal Engellilik: Düşünce, davranış ya da psikolojik durum değişiklikleri ile üzüntü ve(ya) işlev azalmasının birlikte görüldüğü ve akıl hastalığı olarak da ifade edilen anormal bir durumdur.

S-Ş

Sokağın Çocukları: Günlük geçimlerinin mücadelesini ailelerinden hiçbir destek almaksızın, yalnız başlarına veren, zamanının büyük kısmını sokakta geçiren çocuklardır.

Sokak Çocukları: Aileleri tarafından terk edilmiş, bir yetişkinin korumasından, yol göstericiliğinden yoksun olan, sokağı gerçek evi haline getirmiş ve hep sokakta yaşayan çocuklardır.

Sokakta Çalışan/Çalıştırılan Çocuklar: Zamanlarının çoğunu sokakta çalışarak geçiren, ancak aile ile bağlarını sürdüren ve geç saatlerde de olsa evlerine dönen çocuklardır.

Sokaktaki Çocuklar: Ailesinden giderek daha az destek alan, ailenin geçim sorumluluğunu genelde sokaklarda çalışarak üstlenmek zorunda kalan çocuklardır.

Sorun: Araştırılıp öğrenilmesi, düşünülüp çözümlenmesi, bir sonuca bağlanması gereken durum, mesele, problem.

Sosyal Bakım Sigortası: Bakıma muhtaçlık riskinden doğan zararların telafisini ve bakıma muhtaç kişilere kaliteli bakım hizmetleri sağlamak amacıyla sosyal sigorta sistemi içinde tesis edilen bir sigorta daldır.

Sosyal Darwinizm: Toplumda var olduğu düşünülen kötü unsurların tabii seleksiyon sonucunda kendiliğinden kaybolacağı görüşünü savunan bir sosyal teoridir.

Sosyal Model: Engellilerin sosyal, siyasi, hukuki, kültürel ve iktisadi sorunlarının çözümüne dönük engelli dostu sosyal politika ve hizmetlerin gelişimine katkı sağlayan tıbbi modelin eksikliklerini gideren bir modeldir.

Suç: Toplumun üst yapı kurum ve kuruluşlarıyla çelişen düşünce ve eylemlerdir.

Suçta Sürüklenen Çocuk: Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuktur.

Suçlu (Hükümlü): İşlediği suçtan dolayı kesinleşmiş mahkeme (yargıç) kararıyla belli bir cezayı çekme cezası verilmiş kişidir.

Suçluluk: Suçluluk kişiyi toplum halinde yaşayan öteki bireylerin karşısına çıkaran bir çatışmanın ürünüdür”.

Süreğen Hastalar: Tıbbi tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlandıkları hâlde yine de eski sağlıklarına kavuşamayan ve rahatsızlıklarından kurtulamayan hastalardır.

Şiddet: Karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma kaba güç duygu veya davranışta aşırılık.

T

Tıbbi Model: Sağlığa kavuşamayan engellilerin yetersiz ve beceriksiz oldukları iddiasıyla yardıma ve(ya) bakıma muhtaç zavallı insanlar olduklarını ileri süren kökleri pozitivist/materyalist dünya görüşüne dayanan biyo-medikal modeldir.

Tutuklama: Hüküm verilmeden önce, kanunda belirtilen koşulların bulunması halinde hâkim kararıyla bir şahsın hürriyetinin kısıtlanmasıdır.

Tutuklu: Hukuk karşısında, suç işlediğine dair aleyhinde güçlü belirtiler ya da deliller bulunan, yasanın öngördüğü koşullarla ve yargıç kararıyla gözaltı süresinin bitiminden sonra özgürlüğünden yoksun kılınarak tutuklevine konulan ve henüz suçu karara bağlanmamış, cezası kesilmemiş kişidir.

Y

Yalnızlık: Çocuğun, yaşadığı psiko-sosyal yoksunluğuna karşı kendisini kimsesiz olarak görmesi ve pasif bir eylem biçimi olarak çoğu zaman sessiz ve duygusal bir tepki yansıtmasıdır.

Yapı: Parçaları ve öğeleri arasında yasaya uygunluk, durağan bağlar ve karşılıklı ilişkiler bulunan dizge veya bütün, strüktür

Yoksulluk: Yoksul olma durumu, yoksuzluk, varyyetsizlik, sefillik, sefalet, fakirlik.

Z

Zihinsel Engelliler: Akıl, şuur, mantık, idrak ve tefekkür gibi zihni varlık ve kapasitelerini tam olarak ve yerli yerinde kullanamayan kişilerdir.